

Stanford University Libraries
3 6105 008 101 821

ISTORISK TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF

SVENSKA HISTORISKA FÖRENINGEN

GENOM

TORVALD HÖJER

UNDER MEDVERKAN AF

M CLASON
LUND

NILS EDÉN
UPPSALA

EMIL HILDEBRAND
STOCKHOLM

LUDVIG STAVENOW
UPPSALA

TRETTIOFJÄRDE ÅRGÅNGEN

1914

STOCKHOLM 1915
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
140479

HISTORISK TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF

SVENSKA HISTORISKA FÖRENINGEN

GENOM

TORVALD HÖJER

UNDER MEDVERKAN AF

SAM CLASON
LUND

NILS EDÉN
UPPSALA

EMIL HILDEBRAND
STOCKHOLM

LUDVIG STAVENOW
UPPSALA

TRETTIOFJÄRDE ÅRGÅNGEN

1914

STOCKHOLM 1915
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
140479

Innehåll:

Afhandlingar.

Strödda meddelanden och aktstycken.

Öfversikter och granskningar.

Bilagor.

Rättelser.

Sid.	90	rad	2 nedifrån	står	1858,	läs: 1857.
»	142	»	16	»	jämförelsetal,	» jämförelsedata.
»	179	»	4 uppifrån	»	direkt.	» indirekt.

Öfversikter och granskningar:

Sid. 39 rad 35 (fr. o. m.: och redan hösten 1626 . . .) t. o. m. rad 3 jämte not [2] utgår.

Några tvistepunkter i Wien-kongressens litteratur.

AF

JOHAN FEUK.

Ingen epok i världshistorien synes i så hög grad ha fängslat den historiska forskningens intresse som den napoleonska. Den öfverväldigande litterära produktion, åt hvilken den gifvit stoff, är ett talande bevis härför; och söker man efter förklaringsgrunderna till att just detta tidsskede, som icke en gång omspänner en half människoålder, likväl blifvit föremål för ett så omfattande studium, så skall man finna dessa icke blott i det djupa intresse, som förefunnits för tidens ledande personlighet, utan också — och i måhända icke mindre grad — i intresset för de genomgripande omhvälfningar, som på alla lifvets områden blefvo en följd af den stora revolutionen. Icke minst kring de sista faserna af det napoleonska skedets historia, kring kongressen i Wien, hvars uppgift det blef att bringa ordning och reda i det väldiga kaos, i hvilket Europa 1814 befann sig, har uppvuxit en rikhaltig litteratur. Samma händelser ha diskuterats om- och omigen, ha skärskådats från nya synpunkter och fått olika utseende allt efter den mer eller mindre subjektiva åskådning kommentatorerna utgått från. Det är några af de i denna Wien-kongressens litteratur omdebatterade frågorna föreliggande uppsats vill söka utreda.

* * *

Vid den stora omorganisation af Europa, som Wienkongressens diplomater hade sig förelagd, skulle de stipula-

tioner, som gjorts genom freden i Paris 1814, och framför allt de hemliga artiklar denna fred innehöll utgöra grundvalen för förhandlingarna. Jämte de korta bestämmelser, som de sekreta artiklarnas paragrafer innehöllo om Hollands och Belgiens gränser, om Lombardiet och Venetien, om förhållandena vid vänstra stranden af Rhen o. s. v., fanns en kortfattad inledning till dessa artiklar, och det är på uttrycken i denna inledning, hvilken utgör artiklarnas första paragraf, som Wien-kongressens stormaktspolitik i väsentlig mån är byggd. Den citeras af de flesta kongressens kommentatorer: »De anstalter, som skola vidtagas med de territorier, som Hans allra kristligaste Majestät afstår . . . . . . och de förhållanden, som skola skapa ett verkligt och varaktigt jämviktssystem, skola regleras på kongressen på de af de allierade makterna ömsesidigt fastställda grundvalarna (seront reglés au congrès, sur les bases arrêtées par les puissances alliées entre elles).

Emellertid har betydelsen af de sista orden: »seront reglés au congrès, sur les bases arrêtées par les puissances alliées entre elles» tydligen för många varit svår att till fullo utreda, och det torde nog knappast kunna förnekas att de — med afsikt eller icke — innebära en tvetydighet. Det är väsentligen trenne uppfattningar om deras tydande, som gjort sig gällande: å ena sidan den, som representeras af Pappermann[1] och Treitschke,[2] å andra sidan den, hvars representanter äro Oncken[3] och Sorel,[4] och slutligen den, som förfäktas af Seignobos.[5]

Oncken har med största tydlighet ådagalagt, att Pappermanns uppfattning af den hemliga artikelns innehåll måste vara beroende af en felaktig öfversättning från det franska originalet. Däremot förefaller det egendomligt, att Oncken icke observerat, att Treitschke, hvars arbete utkom åtskilliga år innan hans eget, kommit till samma resultat som Pappermann. Man frestas nästan att tro, att Treitschke uta

[1] Pappermann, Diplomatische Geschichte d. Jahre 1813—14—15 (Lpz. 1863), I, s. 502.

[2] Treitschke, Deutsche Geschichte im 19. Jahrhundert (Lpzg. 187? I, s. 615.

[3] Oncken, Das Zeitalter der Revolution (Berlin 1886), I, 2, s. 838.

[4] Sorel (Lavisse et Rambaud, Histoire générale, X), s. 3.

[5] Seignobos, Histoire politique de l'Europe contemporaine (Pa. 1903), s. 3.

grundligare undersökning tagit Pappermanns åsikt för god, så fullkomligt öfverensstämmande äro bägges uttryckssätt. Den mening de förfäkta är den, att hemligartikeln fullständigt uteslöt det bourbonska hofvet från alla territoriella förhandlingar.[1] Om nu verkligen Treitschke begrundat den hemliga stipulationen, så är det svårt att förstå, hur han kommit till ett sådant resultat rörande dess andemening. Den innehåller ju blott, hvad Oncken och Sorel så kraftigt betona, att de allierade makterna, d. v. s. Österrike, England, Ryssland och Preussen, beslutat att själfva utan inblandning från något håll, således icke heller från Frankrike, bestämma den *plan*, som skulle vara grundläggande för kongressens förhandlingar öfver de från Frankrike afträdda områdena. Däremot finnes det intet stadgande, att icke Frankrike sedan skulle, på grundvalen af de allierades öfverenskommelse, få medverka vid de slutgiltiga afgörandena. Att det var de allierades afsikt eller åtminstone önskan att ensamma äfven dirigera besluten på kongressen, är ett förhållande, som icke i någon mån förringar värdet af den sekreta artikelns innehåll.

Sorel ensam tycks känna till det hemliga protokoll, som af de fyra makterna undertecknades dagen efter Parisfreden, och som just ger uttryck åt sistnämnda tendenser. Metternich, Castlereagh, Hardenberg och Nesselrode besluta att ajournera »till sammankomsten i Wien hvarje diskussion om de definitiva anstalterna beräffande de af Frankrike afträdda länderna såväl som beträffande de områden, som i Tyskland kvarstodo till de allierades disposition».[2]

Det är tvenne lärdomar man kan draga af denna öfverenskommelse. Först den, att det i själfva verket — som Sorel också påpekar — redan vid Paris-fredens undertecknande förefanns stora skiljaktigheter mellan stormakterna rörande fördelningen af de frånträdda franska besittningarna; då dessa skiljaktigheter blefvo af så mycket större betydelse, som de just lämnade tillfälle icke minst för Frankrike att bryta udden af den hemliga artikeln (30 maj). Stormakterna kände, att de behöfde tid för att samla krafter till

[1] Jfr. äfven Bernhardi, Geschichte Russlands 1814—31, s. 17.
[2] 31 maj 1814. Martens, Recueil des traités, III, s. 168.

den stora uppgift, de förelagt sig, att i gemensam sämj knäcka alla intriger från utomstående och ensamma del det napoleonska rofvet. Därför förlades öfverläggningarn till den beramade kongressen. — Den andra lärdomen ä den, att det icke med någon som helst visshet kan påstå att det från början ingått i de allierades planer att ute stänga öfriga makter från medbestämmande i Sachsens oc Polens blifvande öde, en uppfattning som ofta framträder litteraturen. I Paris-fredens hemliga artiklar nämnes inte om dessa länder. Frågan om dem lämnades öppen, oc ingen af de i freden och på kongressen deltagande maktern kunde således med berättigade skäl utestängas från fö handlingarna rörande dem. Till och med en så upplys statsman som Humboldt har hemfallit åt den inbillningen att det enligt Paris-freden allenast åt de fyra allierade va lämnadt i uppdrag att utstaka de allmänna principerna fö fördelningen af de tyska områdena (bl. a. Sachsen), och ti denna Humboldts åsikt ansluter sig fullständigt Treitschke

Seignobos gör sig i viss mån skyldig till samma f som Treitschke. Han erkänner visserligen, att Paris-frede lämnade tillfället öppet för alla de i kriget deltagande pa terna att medverka vid den europeiska ordningens återstä lande. Men för honom har den hemliga artikeln af den 3 maj kommit att betyda långt mera, än den i själfva verke gjorde. På kongressen, säger han, skall det icke återst annat för de utomstående makterna än att inregistrera c allierades beslut. Det är två fel Seignobos gör sig skyld till: å ena sidan har han s. a. s. gått händelserna i förvä och låtit sin uppfattning bestämmas af förhållandena, sådan de i vissa fall gestaltade sig på kongressen. Å andra sida har också han tolkat fredens bestämmelser, såväl de officiel som de hemliga, som ägnade att göra hela Europas öde ti ensak för de allierade. Hade Seignobos blott gjort sig möd att genomläsa det hemliga protokollet från den 31 ma skulle han funnit, hur oriktig denna hans uppfattning va

I Paris-traktatens inledning (30 maj) likaväl som i ko gressens deklaration af den 30 sept. och 3 okt. 1814[2] finn uttalade en del allmänna principer, som tänktes skola u

[1] Humboldt, Vorschläge über den Geschäftsgang des Congresses. 18
[2] D'Angeberg, Le Congrès de Vienne et les traités de 1815, I, s. 25

göra grundvalen för den europeiska freden. Det är stora fraser om den varaktiga freden, som skulle grundas på en rättvis fördelning af makten, om ett omskapande af Europas politiska system o. s. v. Huru mycket af verkligt allvar som dolde sig bakom dessa till det yttre så vackra uttalanden, visa bättre än allt annat kongressens förhandlingar och resultat. F. v. Gentz, den stora diplomatförsamlingens generalsekreterare, som kanske djupare än någon annan af kongressens diplomater kände till det intrigväsen, som florerade, och de förvecklingar, som tid efter annan under förhandlingarnas gång hotade att göra ett snöpligt slut på alla dessa fraser om den eviga freden, har på ett skarpt sätt blottat principernas ihålighet och visat, hvad som i själfva verket utgjorde målet för de allierades sträfvan. Alla dessa uttalanden, säger han bl. a., vore blott gjorda för att lugna folken och för att gifva åt denna högtidliga församling ett skimmer af värdighet och grandezza; men kongressens verkliga mål var delandet mellan de segrande af de spillror, som frånryckts de besegrade.[1]

När Gentz uttalade dessa ord, voro kongressens alla viktiga frågor redan i det stora hela afgjorda. Han kunde således med ledning af resultaten fullt objektivt bedöma, hvad som i realiteten varit utgångspunkten för de allierades politik. Metternich, hans herre, har i en randanmärkning, gjord på Gentz' koncept, där de citerade orden utgöra inledningen till en exposé öfver de olika staternas önskemål vid kongressen, instämt i Gentz åsikter. Så föga trodde således en af dem, som själf proklamerat de stora principerna, på deras värde.

Sorel[2] har säkerligen träffat det riktiga, när han, omedelbart efter att ha citerat Gentz uttryck, tillägger, att diplomaterna aldrig togo på allvar dessa fraser, af hvilka de begagnade sig endast för att uppegga folken och drifva dem fram till anfall mot det napoleonska systemet; men, säger han, folken själfva, som hade kämpat, som hade räknat sina döda och sårade, trodde på verkligheten af löftena och trakade efter denna guldålder af oberoende, frihet och fred,

[1] Metternichs nachgelassene Papiere, I, 2, s. 474. Denkschrift von F. Gentz. 12 Febr. 1815.
[2] Sorel. Essais d'histoire et de critique (Paris 1894), s. 73.

som — enligt koalitionens profeter — skulle följa på den period af järn och blod, under hvilken Europa hade lidit så mycket. Det var i denna förtröstan, som folken öfverlämnade åt sina suveräner att ordna förhållandena; men det, som folken mest hade på hjärtat, var just detsamma, som deras öfverhufvuden minst brydde sig om: den princip, som skulle reglera den europeiska rättvisan, och det allmänna system, som skulle vara tillämpningen däraf.[1]

När det verkligen på en konferens mellan de fyra stormakterna (okt. 1814), vid hvilken frågan om kongressens ajournering skulle behandlas, och till hvilken äfven det franska sändebudet, Talleyrand, erhållit inbjudning, från dennes sida kraftigt yrkades på, att i deklarationen om ajourneringen, i den fras, som innehöll, att öppnandet af kongressen skulle äga rum den 1 nov., borde tilläggas, att kongressens förhandlingar skulle ha som utgångspunkt folkrättens principer (il — le congrès — sera fait conformément aux principes du droit public), så möttes detta förslag med en storm af ovilja. De båda preussiska sändebuden Hardenberg och Humboldt inledde oppositionen. »Hvarför säga att vi skola handla i enlighet med folkrätten, det förstå af sig självt», säger den förre, och den senare tillägger genast: »Hvad har folkrätten här att göra?» Så finner man hur genast vid kongressens början alla de stora orden från Paris-fredens dagar äro glömda, och när de åter bringas på tal från det håll, där man icke ville glömma dem, så göra sig de allierade all möjlig möda för att blifva dem kvitt och när de ändtligen böja sig, så är det enligt deras mening endast för att uppfylla en tom formalitet. Men för de europeiska småstaternas befullmäktigade, som kommit till Wien i förhoppning om att folkrättens maximer och de allierade storordiga principuttalanden skulle förhjälpa dem till ernåendet af alla deras olikartade önskemål, men hvilka redan från början sett sig utestängda från hvarje förhandling, föreföll det dock, som om Talleyrands lyckosamma ingripande lämnade stora möjligheter till förverkligandet af deras förhoppningar. »Man påstår, att vi hafva hemfört en seg-

[1] En med kongressen samtida historiker, De Pradt, har i sitt arbete om kongressen (Le congrès de Vienne. I—II, 1815) gifvit uttryck åt samma tankar, som Sorel här uttalar.

genom att ha fått medtaget uttrycket 'droit public!' Denna opinion kan gifva eder en föreställning om den anda, som besjälar kongressen», skref Talleyrand hem till regeringen i Paris.[1]

Kongressens diplomater synas icke ha förstått, hvarthän Talleyrand syftade, när han tvingade dem att medtaga denna fras om de folkrättsliga principerna. För dem, som i själfva verket ingenting högre önskade än att — som Sorel uttrycker det — imitera Napoleon, sedan de väl besegrat honom, föreföll det säkerligen enbart besvärande att vid omordnandet af Europa alltid ha för ögonen alla de rättsbegrepp, som under tidernas lopp utbildats och vunnit allmänt erkännande staterna emellan utan att fördenskull ha kodifierats. För Talleyrand däremot, som otvifvelaktigt icke besjälades af några ömmare känslor för Europas betryckta folk, låg det en helt annan mening bakom det tillägg, han lyckades få medtaget. Man förstår detta, blott man läser igenom de instruktioner han gifvit sig själf för sin mission i Wien. «Droit public» inneslöt för honom för ögonblicket tvenne fundamentala principer, hvilka bägge bildade de väsentliga underlagen för hela hans kongresspolitik. För det första den grundsatsen, att en eröfring i och för sig icke medför suveränitet, därest den legitime fursten vägrar att afstå det eröfrade området; för det andra den principen, att för de stater, som icke erkänt en suverän titel, denna icke heller existerar. Med den första af dessa grundsatser ville Talleyrand vinna rättighet för konungen af Sachsen att sända en minister till kongressen för öfvervakande af denne monarks rätt; genom den andra önskade han att förhindra Murat, som af flera stater icke erkänts, att i egenskap af Neapels konung deltaga genom ett ombud i förhandlingarna i Wien.[2] Kunde han så, på samma gång han beredde möjligheter för sina egna intressens framgång, förleda de europeiska stormaktsternas diplomater till den tron, att han blott arbetade för upphjälpande af de förtrampade folkens rätt, hvad var icke då vunnet! Och som man af det ofvan citerade ut-

---

[1] Correspondence inédite du prince de Talleyrand et du roi Louis XVIII pendant le congrès de Vienne (Paris 1881), s. 37 anm.

[2] Se Sorel, L'Europe et la révolution française, VIII, s. 372 f.

trycket ur Talleyrands bref till regeringen i Paris kan förstå, lyckades han också häri.

Bernhardi tycks vara den ende af dem, hvilka behandlat denna fråga, som till fullo insett, hur värdelöst det Talleyrandska tillägget i själfva verket blef utom för den franske diplomaten själf. Sorel och Pingaud[1] ha hufvudsakligen betraktat frågan från synpunkten af det insteg den franska politiken onekligen vann genom Talleyrands uppträdande vid detta tillfälle. För dem har tanken på Europas folk, som framförallt önskade se rättvisa principer som utgångspunkt för kongressens förhandlingar, varit at underordnadt intresse. Bernhardi har uppfattat, att Gentz, genom att placera orden »droit public» på en annan plats än Talleyrand önskade, förtagit verkan af den mening Talleyrand till synes inlagt i dem och därmed kommit alla deras förhoppningar på skam, som litade på ordens reella innebörd.

Sorel har emellertid äfven i sina historiska essayer berört denna kongressfråga om principerna och folkrätten (s. 75). Han påpekar där, hurusom en af de allierade icke fullständigt vågade negligera dessa frågor, och denna makt var England. Äfven om dess representant i Wien var lika indifferent som sina kollegor i hithörande fall, så var det engelska parlamentet det ingalunda. Det fanns nämligen här en stark liberal opposition, som ägde verklig blick för rättvisan i de proklamerade principerna, och som kände de ansvar kongressen hade inför hela världen. »Talleyrand hade alldeles riktigt uppfattat detta», säger Sorel, »och det var det som utgjorde styrkan i de famösa noter om principerna som han redigerade, mindre för att begrundas af diplomaterna i Wien än för att publiceras i London och bli föremål för debatter i parlamentet.»

Skulle man vänta, att folkens längtan efter uppfyllandet af de stororďiga principuttalandena skulle ha funnit genklang hos någon af de allierade suveränerna, så skulle det ha varit hos tsar Alexander, som alltid önskat att framhäfva sin s. k. liberalitet. Men hur besviken blir man icke när man i Talleyrands korrespondens[2] läser de bägge sam

[1] Pingaud, Le congrès de Vienne et la politique de Talleyrand (Revue historique, 70), s. 7.
[2] A. a., s. 21, 77.

tal Alexander i sept. och okt. haft med den franske diplomaten rörande denna sak. »Det för Europa lämpliga är det rätta», säger han vid det förra tillfället; och vid det senare: »Ni talar alltid till mig om principer; Eder 'droit public' är ingenting för mig; jag vet icke hvad det är.» Och dock var det samme Alexander, som blott några veckor förut i en instruktion till alla sina sändebud vid de främmande hofven hade proklamerat, att för framtiden hvarje folk skulle blifva satt i stånd att själft försvara sin oafhängighet; fördenskull borde representativsystem införas i alla stater och ingen sönderstyckning af länder mera äga rum.

Som jag redan förut påpekat, stipulerade den hemliga öfverenskommelsen af den 31 maj 1814, att de allierade till sammankomsten i Wien skulle uppskjuta alla de viktigare frågorna om Europa. Innan dess skulle de ha tid på sig att klargöra hvar sin ställning till de mångahanda spörsmål, som de visste eller misstänkte skulle framkomma där. Man kunde då vänta att finna uttrycken för den ståndpunkt makterna intogo till de förhandenvarande frågorna i instruktionerna för de respektive staternas ambassadörer, men tyvärr föreligga några egentliga förhållningsorder — hvad angår stormakterna — blott för Rysslands och Frankrikes sändebud, om man bortser från några knapphändiga rader rörande den engelska diplomatens, lord Castlereaghs, förhållande till frågorna om Sachsen och Polen. För Österrikes och Preussens ombud finnas inga instruktioner offentliggjorda.

Granskar man de af tsar Alexander själf i aug. 1814 för grefve Nesselrode fastställda orderna, skall man finna, med hvilka anspråksfulla pretentioner Ryssland tänkte uppträda i Wien. Det ryska väldets främsta mål var införlifvandet af hela storhertigdömet Warschau i den moskovitiska statskroppen, men bakom denna sträfvan dolde sig vidtomfattande planer. Bernhardi[2] har säkerligen funnit det riktiga, när han påpekar, att det för Alexander icke endast gällde en förstoring i landområde eller ernåendet af en framskjuten gynnsam ställning i hjärtat af Europa, utan att besittningstagandet af Polen hade sammanhang med

[1] A. a., s. 2.

tsarens planer för Rysslands inre förhållanden. I Polen fanns ju redan sedan gammalt ganska mycket af Västeuropas politiska lif, af västeuropeisk kultur och civilisation. Kunde nu härifrån, sedan detta land fastare än någonsin knutits till tsarväldet och fria institutioner skänkts polackerna, ett lyckliggörande inflytande alldeles af sig själft gå öfver till Ryssland, hvad vore icke då vunnet! Och för Alexander hägrade synen af ett Ryssland, civiliseradt nästan utan uppoffringar och genomgripande reformer, höjdt till samma andliga nivå som det öfriga Europa. Den maktförstärkning detta skulle innebära för väldets behärskare vore ofantlig.

Det är möjligt, men dock knappast tänkbart, att Alexander, om han i verkligheten haft sådana planer som de hvilka Bernhardi tillägger honom, själf skulle ha trott på möjligheten af deras förverkligande. Visserligen ägde han efter allt att döma en stor fond af optimism och självförtroende, men till genomförande af så vidtomfattande idéer fordras det mera. Den polska nationen, som saknade ett »tredje stånd», ägde alltför få garantier för att kunna spela rollen af det ryska folkets förlossare ur andlig fångenskap och förmedlare af en västerländsk odling, som polackerna i gemen själfva i alltför hög grad saknade. Deras romersk-katolska religion lade dessutom hinder i vägen för en intimare förbindelse med den grekisk-ortodoxa kyrkans bekännare. Alexanders planer stötte också omedelbart på motstånd icke endast från ryskt håll utan än mer från de makters sida, som sedan gammalt voro medintresserade i Polens affärer.

Men för Alexander var säkerligen det motstånd, som restes mot hans polska planer från hans egnas sida, af underordnadt intresse i jämförelse med Österrikes och Preussens motvilja och fruktan för desamma, och vikten af deras gemensamma opposition ökades betydligt, när äfven England ställde sig fientligt mot tsarens maktutvidgningsidéer. Den närmast till hands liggande orsaken till de båda förstnämndas motstånd var naturligen den, att de ville vara med vid delningen af hertigdömet Warschau, som af Napoleon bildats af länder, hvilka frånryckts dem båda. Det måste således förefalla helt naturligt, att dessa bägge stater

icke med blida ögon kunde se Ryssland tillägna sig deras gamla besittningar och därmed flytta sina gränser in i hjärtat af Europa. För England åter, hvars intressen på kontinenten icke voro så betydande, framstod emellertid en annan fara af Alexanders sträfvanden, af så mycket mera omfattande betydelse, som den berörde det engelska världsväldets vitala intressen i Orienten. Debidour[1] och Sorel ha bägge framhäft just detta, att bakom Rysslands utvidgningsplaner i Europa låg en tanke på maktförstoring i söder och öster.

Men för att på allvar kunna fullfölja de sekelgamla eröfringstendenserna i Österlandet och Turkiet behöfde Ryssland ett stadgadt förhållande till sina grannar i väster. Ingenting var då af större vikt än ett starkt Polen, behärskadt af Ryssland, och framför allt var det af största betydelse att ha hela det polska väldet samladt till en enhet, då annars de delar af den lättrörliga nationen, som hörde under Preussen och Österrike, kunde i sin tänkbara sträfvan att amalgameras med sina bröder i det egentliga fosterlandet bringa till stånd oanade politiska förvecklingar. Det gällde således för Ryssland att på ett så lättvindigt sätt som möjligt komma öfverens med grannarna om hertigdömet Warschau. Hvad Preussen angick, tänkte sig Alexander, att en öfverenskommelse icke skulle vara så svår, då Ryssland kunde erbjuda fullt acceptabla kompensationer. Konungen af Sachsen var storhertig af Warschau; han hade förlorat alla sina områden; den tyska parten, Sachsen, skulle Preussen få och således utbyta sitt slaviska välde mot ett annat i centrum af Tyskland. Den polska andelen af sachsiske konungens rike skulle tillfalla Ryssland. En sådan uppdelning borde ju obetingadt vara till nytta för Preussen. Det skulle genom förlusten af de polska undersåtarna återfå sin rent tyska karaktär och befrias från alla de oroligheter, det polska elementet förde med sig. Sorel omtalar också, att Fredrik Wilhelm af Preussen på denna grundval afslöt med tsaren en öfverenskommelse, hvilken naturligtvis förblef ytterst hemlig. Denna hemliga traktat blef emellertid 1885 offentliggjord,[2] men egendomligt nog synes den af

[1] Debidour, Hist. diplomatique de l'Europe (Paris 1891), I, s. 22.
[2] Martens, Recueil des traités conclus par la Russie, VII, s. 158 f.

senare författare ej vidare beaktats. Oncken[1] citerar de delvis och påpekar samtidigt, hvad Sorel först ej tycks h observerat, att denna konvention endast har afseende p Sachsen och ej direkt nämner något om Warschaus blifvand öde. I ett senare arbete beriktigar Sorel själf sitt före gående uttalande till likhet med Onckens.[2]

Emellertid förekommer det i denna konvention en passus hvilken Oncken med ett ord berör, men som Sorel icke fäs något afseende vid. Det heter i början: »Undertecknade mi nistrar för Preussen och Ryssland hafva sammankommi den 28 sept. 1814 för att träffa *provisoriska*[3] anstalter rö rande konungariket Sachsen. Grefve Nesselrode har därvi förklarat, att H. M:t kejsaren, hans herre, som önskade gifva ett nytt prof på sin vänskap .... erbjuder sig at draga tillbaka sina trupper från Sachsen ...... och at öfverlämna sagda konungadöme åt Hans preussiska Majestä i och för *provisorisk* ockupation af hans trupper och för ad ministration af honom.» Och som en motsvarighet till dett endast provisoriska besittningstagande och förvaltande ha det i slutet af öfverenskommelsen, efter Hardenbergs ytt rande om Preussens afsikter med Sachsen, inskjutits följand rader: »Grefve Nesselrode har förklarat, att kejsaren, han herre, skulle erfara tillfredsställelse med denna deklaratio och de förenade ministrarna hafva öfverenskommit att snaras möjligt sammanträda för att samverka vid utförandet a sina monarkers respektive önskemål» (les intentions réci proques de leurs Monarques). Alltså finner man, om ma drager konsekvenserna af denna konvention, att Ryssla aldrig helt släpper taget öfver Sachsen, att Preussens öfver tagande af detta land från rysk synpunkt är endast till fälligt, samt att de båda monarkerna ha för afsikt att s snart som möjligt komma öfverens om utförandet af sin »respektive intentioner». Hvad har då menats med dess intentioner? Någon förklaring har icke gifvits, men de förefaller mig otvifvelaktigt, att dessa sista ord i konven tionen icke endast ha afseende på, hvad som förut stipul

[1] A. a., s. 843.

[2] Sorel, L'Europe et la révolution française, VIII, s. 361 f. S. h här i en hänvisningsnot daterat konventionen felaktigt. Den slöts i sep ej i aug.

[3] Kursiv. af förf.

rats. Det är visserligen sant, att vid de beramade samman-komsterna skulle de provisoriska förhållandena rörande Sachsen ersättas med permanenta sådana, men det låg icke i Rysslands intresse att utan vidare skänka Sachsen åt Preussen. Tanken på de kompensationer tsaren för sin stor-slagenhet gentemot grannlandet i väster önskade i Polen var utan tvifvel varit innesluten i orden »intentions réci-proques». Det finnes mig veterligt inga handlingar offent-liggjorda från några sekreta sammanträden mellan Harden-berg och Nesselrode, som kunna påvisa riktigheten af detta antagande, men hela den ryska diplomatiska verksamheten i Wien är ju ett tillräckligt bevis för, att Sachsens öfver-lämnande icke var afsedt att vara endast en handling af ädelmod från Alexanders sida. Hvad Sorel anför, att Har-denberg, samtidigt med afslutandet af fördraget med Nessel-rode, motarbetade Alexanders planer genom att begära en del af hertigdömet Warschau, torde kunna tjäna som en ytterligare bekräftelse på förmodandet, att Alexander i sam-band med Sachsens öfverlämnande framkommit med sina planer på erhallandet af hela Polen.

Såväl Rysslands som också Preussens och Österrikes politik vid kongressens början har i väsentlig mån varit grundad på trenne fördrag, det första i februari 1813 i Kalisch[1] mellan de bägge förstnämnda makterna; de senare mellan alla tre i Reichenbach[2] (juni 1813) och i Teplitz[3] (sept. 1813). Emellertid ha rörande innebörden af de trenne sistnämnda fördragen framkommit väsentligen olika meningar i kongressens litteratur, och jag skall där-för dröja vid dem. Diskussionen gäller, huruvida Teplitz-fördraget upphäft de i Reichenbach fattade besluten rörande Polen eller icke. Delbrück[4] försvarar den förra åsikten, Lehmann[5] och Sorel[6] den senare.

Den del af Reichenbachkonventionen, som har afseende på förhandenvarande fråga, har följande lydelse: »Kejsaren

[1] Martens, Recueil, VII, s. 62 ff.
[2] Martens, III, s. 91 ff.
[3] Martens, VII, s. 96 o. III, s. 111.
[4] Delbrück, Friedrich Wilhelm III und Hardenberg auf d. W. K. Hist. Zeit., 63, s. 244 f.
[5] Lehmann, Erläuterungen zu Steins Tagebuch (Hist. Zeit., 60), s. 458.
[6] Sorel, L'Europe et la révolution française, VIII, s. 134 f. o. 186 f., och Lavisse et Rambaud, Histoire générale, X, s. 4.

af Österrike . . . . . . förbinder sig att förklara Frankrike krig och förena sina vapen med Rysslands och Preussens om Frankrike icke innan den 20 juli detta år antagit följande villkor: 1) Upplösning af hertigdömet Warschau och fördelning af de provinser, som bilda detsamma, mellan Ryssland, Preussen och Österrike i enlighet med de anstalter, som dessa tre makter utan Frankrikes inblandning träffa; 2) förstoring af Preussen som följd af denna delning» etc. Då Napoleon emellertid icke ville gå in på dessa villkor, och kongressen i Prag förlupit utan resultat, såg sig Österrike tvunget att i följd af fördraget förklara Frankrike krig, men afslöt så godt som samtidigt med Ryssland en konvention i Teplitz. En likalydande ingicks mellan Ryssland och Preussen vid samma tillfälle. I de hemliga artiklarna stipulerades det: »att de tre monarkerna ha fastställt som krigets mål återställande af de europeiska staternas jämvikt och upprätthållandet af dessas respektive styrkeproportioner som garanti för denna jämvikt och ha fördenskull öfverenskommit om följande villkor: 1) Rekonstruktion af österrikiska och preussiska monarkierna till största möjliga likhet med den ställning de intogo 1805 . . . . .; 4) en vänskaplig öfverenskommelse (un arrangement à l'amiable) mellan de tre makterna om hertigdömet Warschaus blifvande öde.»

Nu vill Delbrück göra den meningen gällande, att de första fördraget var afslutadt blott under den förutsättningen att det kom till en fred med Napoleon. Men då fredsplanerna gingo om intet, och kriget fortsattes med Österrikes hjälp, har den nya konventionen blifvit en följd häraf. och med krigets fortsättande är Reichenbachkonventionen upphäfd, och någon delning af hertigdömet Warschau kan icke ifrågasättas. Den »vänskapliga öfverenskommelsen om hertigdömet Warschaus blifvande öde» betyder för Delbrück blott ett fastslående från Rysslands sida, att en delning af landet från dess synpunkt icke var ett tillräckligt mål för fortsättandet af kriget. Fördenskull har Teplitzfördraget fått en obestämdare fattning. Delbrück stöder för öfrigt sin teori på de ryska diplomaternas egen uppfattning af de båda fördragen, sådan denna kommit till uttryck i tsarens svar på lord Castlereaghs memorandum rörande Polen (3

okt. 1814). I detta framhäfves, »att det i Reichenbach endast kunnat vara fråga om eventuella anordningar. I samma mån som Preussen och Österrike erhöllo utsikt till ofantliga förvärf (genom krigets fortsättande), fick Ryssland också rätt att fordra mindre knappa ersättningar. De allierade makterna ha så väl känt denna sanning, att i traktaten af den 9 sept. (Teplitz) det icke mera är tal om någon annan sak än en vänskaplig öfverenskommelse mellan de tre makterna om Warschaus blifvande öde.»

»Vare sig denna artikel är försåtlig, eller man i den erkänner Rysslands i lika proportion förvärfvade rättigheter, så upphäfver den i alla händelser artikeln i det eventuella fördraget i Reichenbach.»[1]

Österrike, som ju var en af de i de båda öfverenskommelserna deltagande parterna, har emellertid en annan mening. I en not till Hardenberg från Metternich (2 nov. 1814), med förslag om gemensamt uppträdande vid kongressen i den polska frågan, säger denne: »Konventionen i Reichenbach . . . . . . har blifvit förnyad i vänskaps- och alliansfördragen i Teplitz . . . .»[2] Han erkänner således ingalunda, att de senare artiklarna upphäfva de förra, och i samma anda uttalar sig också lord Castlereagh i ett af sina memoranda till den ryske tsaren (4 okt. 1814).

Till den motsatta åsikten mot Delbrück ansluta sig, som jag nämnt, Lehmann och Sorel. De intaga således samma ståndpunkt som Metternich och Castlereagh.

Vill man försöka fälla utslaget i denna tvistefråga, så har man mest benägenhet att ställa sig på de sistnämndas sida. Äfven om man måste gå med därpå, att Delbrück har rätt i, att den senare konventionen rent formellt sedt upphäfver den förra, så har man likväl svårt att tro, att icke Preussen och Österrike i Teplitztraktatens sväfvande formulering inlagt samma kraf som i den föregående öfverenskommelsens mera bestämda uttalanden. Konventionen i Teplitz slöts ungefär halfannan månad efter den i Reichenbach. Då hade ännu icke förhållandena på krigsskådeplatsen förändrats i så väsentlig grad till de allierades förmån, att tillräckliga kompensationer kunde erbjudas Preussen och

[1] D'Angeberg, I, s. 353 f.
[2] D'Angeberg, I, s. 379 f.

Österrike utanför hertigdömet Warschaus gränser. Så var ju emellertid förhållandet, när Alexander, som gifvetvis hade alla intressen att negligera den första öfverenskommelsens giltighet vid sidan af den senares, utsände sitt ofvan citerade memorandum. Lika litet som det i Reichenbach uppdragits några bestämda gränser för fördelningen af de polska områdena, har så gjorts i Teplitz. Men man kunde knappast begära, att makterna midt under brinnande krig skulle ha tid öfrig för denna sak, i all synnerhet som de ju omöjligt kunde veta, hurudan krigets utgång skulle blifva. När de i juni stå inför den eventuella freden — som för öfrigt ingen af dem själfva trodde skulle komma till stånd — enas de blott om, att en gemensam delning af detta område, hvars återgifvande var ett oeftergifligt villkor för freden, under alla omständigheter skall äga rum. Då fredsförhoppningarna gått om intet, och de se sig nödsakade att på nytt ingå en allians för »fredens och jämviktens bevarande», upprepas i denna samma artiklar, som uppställts såväl i Reichenbach som ock vid kongressen i Prag. Det sades emellertid icke direkt ifrån, att en delning af hertigdömet Warschau skulle äga rum, utan blott att dess blifvande öde skulle blifva föremål för en vänskaplig öfverenskommelse. Man behöfver likväl blott läsa igenom Teplitzkonventionens första hemliga artikel för att förstå, att denna stipulation om den vänskapliga öfverenskommelsen var samma sak, som sagts i Reichenbachtraktatens vidlyftigare formulering. Det står nämligen här, att de preussiska och österrikiska monarkierna skola rekonstrueras till största möjliga likhet med den ställning de intogo 1805, således innan ännu hertigdömet Warschau blifvit bildadt af områden, som frånryckts dem båda; och Preussens och Österrikes diplomater skulle ha visat en betänklig brist på diplomatisk förmåga, om de under så lösliga former som i denna tilläggsartikel till Teplitzkonventionen, en artikel som ju i och för sig är tämligen intetsägande, afsagt sig alla pretentioner på återfåendet af de afträdda landsdelarna. För öfrigt visa inga af de förhandlingar, som under Wien-kongressen fördes mellan Ryssland, Österrike och Preussen, att tsarriket med stöd af den omtalade Teplitzparagrafen gjort anspråk på hela hertigdömet Warschau; men såväl Preussens som Öster-

rikes under kongressen framställda fordringar på delar af det forna Polen vittna tydligt nog om, att de aldrig i Teplitz-fördraget sett ett upphäfvande af stipulationerna i Reichenbach.

Delbrück omtalar själf i sin uppsats (s. 251), att Hardenberg i Paris (29 april 1814) framkommit med ett utkast till omorganisering af Europa, i hvilket det bestämda yrkandet på en delning af Polen utgjorde en integrerande del. Man kan fråga sig, med hvad rätt Hardenberg skulle kunna ha gjort detta, om han själf trott, att den ursprungliga planen från Reichenbach om en delning af hertigdömet Warschau blifvit omintetgjord genom den senare öfverenskommelsen i Teplitz?

* * *

Ingen af de i Wien-kongressen deltagande makternas politik har blifvit i så hög grad både klandrad och berömd som Frankrikes. Är klandret rättmätigt, så kan det ursäktas med, att Frankrikes ställning i Wien var oerhördt mycket svårare än någon af de öfriga stormakternas. Är däremot berömmet rättvist, så kan det förklaras med, att det var samtidens slugaste diplomat, som förde den franska monarkiens talan. Ensamt bland alla i kongressen deltagande stater befann sig Frankrike i den egendomliga ställningen att icke ha någonting att direkt fordra af kongressen. I Paris-freden hade omsorgsfullt sörjts för, att alla frågor, som rörde detta land, definitivt afgjorts. Man kan då knappast finna det onaturligt, att en samtida historiker,[1] som säkerligen icke känt de mäktiga resultat Frankrike vann genom sitt deltagande, framställt den frågan, huruvida det icke varit lämpligt, att Frankrike afhållit sig från deltagande i förhandlingarna. För eftervärlden, som bättre kan bedöma värdet af Frankrikes mission vid kongressen, måste en sådan uppfattning förefalla absurd. Det är kanske just detta, att den franska monarkin icke hade några som helst önskningar om territoriella förvärf för egen del, som skapade dess styrka. Hvilka ändlösa strider fram-

[1] De Pradt, Le congrès de Vienne, s. 220.

kallades icke genom de andra staternas inbördes osämja och afund! Hur hotade icke den nyskapade världsfreden att redan vid kongressens början brytas blott på grund af oenighet vid rofvets delning! I alla dessa förvecklingar kunde Frankrike, sedan dess diplomater väl brutit fördämningarna och framtvingat ett åtminstone formellt berättigande att deltaga i förhandlingarna, spela rollen af medlare mellan motsatta åsikter, bryta de allianssystem, som förefunnos och skapa nya samt därigenom bereda möjligheter för sig själft att från all förödmjukelse åter stiga fram och intaga en ledande ställning i Europa. Så finner man också, huru Talleyrand, redan vid sitt första stora uppträdande i Wien ser sig omgifven af skaror af diplomater, som alla söka vinna hans och Frankrikes bistånd för sina olikartade önskemål. Och det var icke allenast de små, obetydande staternas sändebud, hvilka med egna medel ingenting förmådde och som därför behöfde inflytandet från en stormakt, hvilka uppsökte honom; t. o. m. tsar Alexander sjelf gör vid flera tillfällen försök att vinna den skicklige diplomaten för sina planer. När det gått så långt, då är i själfva verket de franska politikens första stora mål hunnet, det, att bryta den isolering, hvari Paris-freden faktiskt försatt Frankrike och tiden kommen för Talleyrand att själf bestämma den riktning, i hvilken denna politik kunde verka, samt det allianssystem, till hvilket det var förmånligt att ansluta sig. I realiteten hade Talleyrand långt dessförinnan haft klart för sig, åt hvilket håll han hade att söka de bästa förbindelserna; de verkliga förhållandena i Wien visade blott att han icke misstagit sig i sina förmodanden, samt att de tankar, han uttalat i sina instruktioner om möjliga allianser med öfriga stormakter, helt igenom präglats af det förutseende, som endast är den möjligt, hvilken djupare än andra blickat in i tidens alla politiska intriger. När Talleyrand fann det med Frankrikes fördel öfverensstämmande att anknyta förbindelser med England och Österrike, så kan man vara lifligt öfvertygad om, att de politiska konjunkturerna legat så, att en allians med de båda öfriga stormakterna varit mindre lämplig om icke rent af till skada. Det är just i denna punkt, som de skarpaste förebråelser riktats mot Talleyrands politik från deras sida, som va-

öfvertygade om, att en anslutning till Ryssland och därmed på samma gång till Preussen skulle varit till betydligt mera gagn för den franska monarkien. Jag skall anföra det viktigaste af de skäl och motskäl, som gifvits.

Början till den 'olycksaliga' alliansen med Österrike och England ligger enligt Thiers[1] i Paris-freden. Det fanns enligt hans mening, sedan vapenhvilan ingåtts den 23 april 1814, ingenting, som förband till att omedelbart underhandla om freden. I Paris voro motståndarna eniga att förändra Frankrike; i Wien blefvo de oense om fördelningen af bytet. Därför borde man ha till kongressen i Wien uppskjutit afgörandet af Frankrikes öde.

Man har svårt att förstå, hur Thiers kunnat uppställa en hypotes sådan som denna, att fredsförhandlingarna skulle framflyttats till kongressen. Aldrig skulle de allierade gått in på en dylik plan. Då skulle ju på samma gång Frankrike erhållit rättighet att vara medbestämmande vid fördelningen af sina egna afträdda områden, och det fanns ingenting, som stormakterna mera ogärna sågo än en dylik inblandning. Hvad de önskade, när deras förenade härar tågade in i Paris, var ett omedelbart slut på det franska världsväldet och rikets inskränkande inom normala gränser. Förrän en säker fred var uppnådd, skulle de utan tvifvel icke begifvit sig bort från Frankrike. Men äfven om nu de allierade gått in på att framflytta fredsförhandlingarna till Wien, så är det synnerligen osäkert, om Frankrike därigenom vunnit bättre villkor i freden. Talleyrand själf hade den åsikten, att hans fädernesland skulle vinna mest genom att så fort som möjligt underskrifva fredsvillkoren, och Sorel[2] påpekar, att alla de dokument, som på senare tider publicerats rörande de allierades hemliga intentioner vid fredsförhandlingarna, visa, att denna Talleyrands uppfattning var riktig. Man skulle ha begått ett stort fel, säger han, om man icke undertecknat. »Parisfreden gaf åt Frankrike en princip och en politik.» Då Talleyrand meddelar Ludvig XVIII fördraget af den 3 januari 1815, genom hvilket koalitionen mellan stormakterna bröts och den definitiva

[1] Thiers, Histoire du consulat et de l'empire (svensk öfvers.), XVIII, s. [illegible] ff.

[2] Sorel. Essais d'histoire et de critique, s. 85.

alliansen mellan Frankrike-Österrike-England ingicks, till lägger han, att den verkande orsaken till att han vunni ett så stort resultat legat i den möda han gjort sig at lugna de misstrogna genom att i Frankrikes namn visa de fullkomligaste intresselöshet (»montrant au nom de la Franc le désinteressement le plus parfait»). Det visar sig salede att just denna åtminstone — om jag så får uttrycka mi — teoretiska brist på förvärfsplaner för egen del, som ska pats genom Paris-freden, är klaven till ernående af inträd på nytt i de öfriga stormakternas krets. Så falla alldele af sig själfva alla Thiers idéer om olyckan i fredens hastig ingående till föga.

Men, fortsätter Thiers — och i denna punkt äro all motståndarna till Talleyrands politik eniga — alla möjlighete voro likväl icke uttömda, blott man icke haft alltför brådto med att göra sitt val mellan de bägge partier, som skull söndra Europa. England och Österrike voro sedan gamma fiender till Frankrike.[1] Talleyrand borde ha anslutit si till Ryssland och Preussen, Frankrikes »naturliga bundsfö vanter». En sådan allians skulle ha förskaffat det ofan liga fördelar. Dessa makter skulle i händelse af ett allmä krig ha gifvit Frankrike för dess hjälp Belgien och vänst stranden af Rhen. För öfrigt vore det ett hufvudintres att icke stöta sig med Preussen. Det vore hundra gång bättre att ha Preussen i Dresden och konungen af Sachse vid Rhen än att genom Preussens farliga grannskap dy betala äran af att ha bevarat tronen åt en obetydlig ty furste.[2]

Talleyrands vedersakare ha således utgått från den fö ståeliga känslan af skam öfver, att Frankrike i ett enda pen drag förlorat alla stolta eröfringar. Efter så många år lidanden och uppoffringar och efter att ha utöfvat ett ofantligt öfvervälde hade man till slut måst nöja sig m gränserna från 1792. Och nu, hade man bara inte knut förbindelser med dessa tvenne makter, som alltid sträfv

[1] Talleyrand var nogsamt underrättad om de svårigheter, som låg anknytandet af en förbindelse med England. Redan vid Napoleons fall h han gjort ett försök i den riktningen, men hans förslag hade tillbakavis med den motiveringen, att en allians med Frankrike vore omöjlig i det gelska folkets ögon. Se härom Despatches of Wellington, Suppl., 5, s. 4

[2]) Se Pasquier, Memoires d'un homme d'état, t. III.

att genskjuta Frankrikes utvidgningstendenser, så hade helt säkert åtminstone en del af de forna besittningarna åter tillfallit landet, hela Belgien och vänstra stranden af Rhen, och allt detta skulle Ryssland och Preussen af tacksamhet för Polen och Sachsen ha skänkt Frankrike. Detta är en hypotes, säger Sorel, och ingenting annat, och han tillägger, att Sir Henry Bulwer kallat det »en extravagant idé» att bara tänka sig något sådant. »Det hade blott fordrats, att Frankrike visat en ansats att vilja återtaga Belgien och Rhen, för att Österrike hade uppoffrat Sachsen och England Polen och söndringen upphört mellan de allierade.»

Men, säga Talleyrands motståndare, äfven om man icke erhållit några landområden tillbaka, så hade man åtminstone kunnat undvika att få Preussen inpå dörrarna, om man släppt den olycksaliga idén om Sachsens rekonstruktion. Härtill genmäla försvararna, att om Frankrike offrat alla tankar på att bispringa konungen af Sachsen, så hade det därmed frånsagt sig alla möjligheter vid kongressen. Den princip, som bildade utgångspunkten för den franska kongresspolitiken, legitimitetsprincipen, hade just i fordringen på Sachsens återställande sitt egentliga stöd.

För att rättfärdiga Talleyrand hänvisar Sorel på händelserna vid Napoleons återkomst. Då denne i Tuilerierna funnit det hemliga fördraget af den 3 januari 1815 mellan Frankrike, England och Österrike, skickade han det till tsaren i den tron, att han därmed skall bryta enigheten mellan de forna allierade. Resultatet blef negativt, i det tsaren, bortseende från detta obehagliga aktstycke, af alla krafter arbetade på en ny allians mellan de europeiska makterna till bekämpande af det hotande nya världsväldet. Det hade blott behöfts, att Thiers och hans meningsfränder läst igenom alliansparagraferna i detta nya förbund, för att de skulle funnit rättmätigheten i det system, som var Talleyrands. Det var i dem bl. a. . . . . »för att fasthålla i hela deras vidd villkoren i freden 1814 såväl som de stipulationer, som gjorts i Wien».

Det finnes emellertid en punkt, som motståndarna till den franska alliansmpolitiken icke kunnat förbigå utan att erkänna, att det i den låg en stötesten för en anslutning till Ryssland. Det är det rent personliga förhållandet mellan

de båda staternas monarker. Ludvig XVIII måste visserligen, om han ville vara ärlig, erkänna, att det icke minst var genom Alexanders hjälp, som han hade kommit att uppstiga på sina fäders tron. Hans intetsägande åberopande på sin legitima rätt hade ingenting betydt. Men Ludvig XVIII var högmodig, oerhört högmodig, och ville minst af allt erkänna sig stå i tacksamhetsskuld till Alexander, hvilken han helst önskade betrakta som en uppkomling med ett par hundra års anor. Den nedlåtande beskyddareton tsaren anslagit i Paris, hans negligerande af den stränga bourbonska hofettiketten och icke minst hans liberala tendenser, så vidt skilda från allt hvad en prins från l'ancien régime varit van vid, kunde icke annat än verka franstötande på Ludvig den heliges ättling.

Helt annorlunda var förhållandet till furstehusen i England och Österrike. Bägge hade uråldriga anor, ja Habsburgarnas traditioner sträckte sig lika långt in i det förgångna som Bourbonernas egna. Dessutom hade England vunnit Ludvig XVIII:s sympatier, därför att det alltid med den största välvillighet mottagit de alltsedan revolutionen hemlösa Bourbonerna. Det fanns visserligen en sak rörande Habsburgarna, som generade Ludvig XVIII, och det var mesalliansen med usurpatorn, men i det stora hela taget föreföll honom en förbindelse med dessa båda makter oändligt mycket mera naturlig än en dylik med de bägge andra.

I icke mindre grad än Ludvig XVIII:s egna sympatier medverkade vid den engelsk-österrikiska alliansens anknytande Talleyrands böjelser, något som dennes motståndare alltför litet beaktat. Talleyrand hade alltid haft en hemlig önskan, att Frankrike skulle träda i förbindelse med örike. Redan 1786 hade den dåvarande abbé de Périgord afhandlat denna fråga med sin vän Mirabeau, som då befann sig i en hemlig mission i Berlin. I ett bref från den senare till abbén säger han sig ha diskuterat denna idé om en allians mellan Frankrike och England med hertigen af Braunschweig. Denne hade förklarat, att han ansåge en dylik sammanslutning som en räddning för världen och alls icke omöjlig att åstadkomma.[1]

[1] J'ai discuté avec le duc de Brunswick cette idée, prétendue chimérique d'une alliance entre la France et l'Angleterre; il la regarde comme le sauve

Det torde vara obestridligt, att den franska politik, för hvilken Talleyrand i Wien var målsman, har varit till stort gagn för Frankrike. Visst hade den sina svagheter, det kan icke förnekas, men dessa kunna härledas ur hela det svaghetstillstånd, i hvilken den franska monarkien faktiskt befann sig. Af de fördelar, som vunnos åt Frankrike på kongressen, har Talleyrand den största äran, och att dessa fördelar slutligen kommo att få en relativt liten betydelse, däri har han ingen skuld; det har sin orsak i omständigheternas makt. Thiers själf har, säkerligen utan att märka sin inkonsekvens, trots alla förebråelser ändock gifvit sin éloge åt Talleyrands diplomati. I sitt kritiserande af Napoleon III:s politik kommer han, rörande lämpligheten för Frankrike af allianser med främmande makter, till samma resultat som Talleyrand. Sorel har i sina essayer påvisat detta.

* *
*

Kongressens förhandlingar hade börjat, och Talleyrand hade trots allt intensivt motstånd förstått att bereda vägen för sig och sina idéer. Och i själfva verket var detta icke så svårt, som man skulle vilja tro. Talleyrand hade alldeles riktigt uppfattat den svaga punkten i sammanhållningen mellan stormakterna, och just där pressade han in sin sprängkil. Den sachsisk-polska frågan var långtifrån så lätt att lösa, som makterna måhända föreställt sig. Intressena voro för splittrade och lystnaden efter stora kompensationer för omfattande för att i första taget låta pruta med sig. Det fanns i verkligheten tre partier bland de fyra allierade rörande Sachsen-Polen, och under sådana omständigheter var det lätt för en så slipad statsman som Talleyrand att slingra sig in mellan motsatta meningar för att med sin beräknande statskonst än ytterligare skärpa motsatserna och därigenom skaffa gehör åt den makt, Frankrike kunde lägga i vågskålen. Det ligger icke inom ramen för min uppgift att närmare ingå på de intressanta detaljerna af den sachsisk-polska striden. Jag vill blott taga

…a monde et comme n'ayant d'autre difficulté que les prejugés de la fausse …ce et la tiédeur de la pusillanimité. Citeradt af Pallain i företalet … Talleyrands korrespondens med Ludvig XVIII under Wienkongressen, s. xiii

upp till behandling de tvenne afgörande punkter inom densamma, rörande hvilka meningarna bland Wienkongressens kommentatorer divergera i väsentlig mån: först frågan om betydelsen af konung Fredrik Wilhelms personliga ingripande i sina ministrars åtgöranden och alliansplaner samt därefter frågan om den direkta följden af stridens tillspetsning, trippelententen af den 3 jan. 1815.

För att klargöra den förra af dessa frågor skall jag i korthet redogöra för det läge, i hvilket den sachsisk-polska tvisten befann sig vid tiden för' Fredrik Wilhelms ingripande. Preussens afsikter på Wienkongressen voro hufvudsakligen inriktade mot tvenne mål: först och främst ernåendet af hela Sachsen, sedan återfåendet af vissa områden af hertigdömet Warschau. Vid kongressens början är det framförallt den polska saken, som träder i förgrunden af alla förhandlingar; äfven de preussiska statsmännens uppmärksamhet är riktad åt detta håll, och innan Preussen ännu på allvar hunnit koncentrera all sin energi på frågan om Sachsen, har det måst samla sina krafter för bekämpande af Alexanders för den preussiska staten så farliga planer. Tsaren, som öfverallt stötte på motstånd mot sina idéer, önskade vinna Fredrik Wilhelm för dem, och det är i denna afsikt han genom det förut omtalade fördraget i slutet af sept. ställer Sachsen till Preussens tillfälliga förfogande. I detta nämnes intet direkt om Polen, och Hardenberg var också för klok att tro, att Preussens eventuella eftergifter för Alexanders polska politik skulle vara tillräckliga för garanterandet af hela Sachsen åt Preussen. Det fanns flera makter än Ryssland att taga med i räkningen, och Hardenberg insåg detta till fullo. Hans sträfvanden gingo därför ut på att erhålla äfven Österrikes och Englands medgifvande till Sachsens ockupation, och i förbund med Metternich och med Castlereagh som medlare öppnade han mot tsaren en långvarig diplomatisk strid, som närmast rörde Polen, men som var ämnad att leda till garanterandet af hela Sachsen åt Preussen.

Hardenberg var dock långtifrån tillfreds med sin ställning. Å ena sidan hade Castlereagh, som minst af allt dugde till medlare, gått långt utom Preussens egna önskningar, och å andra sidan var Hardenberg icke riktigt öfver-

tygad om, att England och Österrike, när det kom till grunden, skulle gå in på hans önskningar. Det är af den anledning han den 9 okt. sänder Metternich ett bref, i hvilket han påyrkar medgifvandet af Sachsens ockupation samt dessutom uppställer till besvarande tre frågor, af hvilka den första löd: »går Österrike med på införlifvandet af hela Sachsen (i Preussen)?» Samtidigt skickar han till Castlereagh en not, i hvilken samma yrkande om ockupationen göres.

Castlereagh svarade omedelbart. Han gick in på Preussens yrkande samt tillade dessutom, att hans regering skulle medgifva Sachsens fullständiga inkorporering i Preussen. Metternich gjorde samma medgifvande som Castlereagh i fråga om ockupationen, men svaret på Hardenbergs tre frågor dröjde han med i två veckor. När det ändtligen kom, innehöll det i den viktigaste första punkten blott ett halft ja, som från Metternichs synpunkt icke ens var menadt att betyda så mycket. Hvarje annan statsman än Hardenberg skulle otvifvelaktigt af Metternichs svar ha funnit, hur litet det gick att förtrösta på det österrikiska kabinettet. Men för Hardenberg hade det icke gått upp, att hvad Metternich ville var att i det längsta uppehålla Preussen med löften om Sachsen för att därigenom få ett så mycket säkrare stöd emot Ryssland. Alltså först gemensam aktion mot tsaren, sedan uppgörelse om Sachsen. Och denna uppgörelse skulle icke vara svår att fatta i öfverensstämmelse med Österrikes önskningar, sedan väl det samlade uppträdandet mot tsaren omintetgjort alla vänskapliga förbindelser mellan Preussen och Ryssland. Preussen skulle då stå isoleradt, ty Englands stöd vore ej att lita till, enär Castlereagh i denna strid ingenting annat var än Metternichs handgångne man. Hardenbergs kollega, Humboldt, synes emellertid ha börjat misstänka, att icke allt stod rätt till, och gjorde i ett memorandum Hardenberg uppmärksam på Metternichs tvetydiga hållning. Men ingen af dem förmådde frigöra sig från dennes inflytande och i stället för att spränga den kedja af fiender, som genom den politik, de nu förde, till sist skulle omgifva dem på alla håll, och försöka riktigt komma öfverens med en af makterna, fortforo de i sin blindhet att lita på Österrike. Först när tsaren, som af Metter-

nich under förtroende fått löfte om eftergift i den polska affären, om han blott ville underlåta att stödja Preussens sachsiska sträfvanden, yppade detta för Fredrik Wilhelm skedde omsvängningen i Preussens politik, framkallad af konungen själf.

Den 6 nov. hade de båda monarkerna ett längre samtal i Hardenbergs närvaro, hvilket ändade med, att Fredrik Wilhelm befallde sin statskansler att uppgifva alla tankar på en förbindelse med Österrike och England. Därmed var icke sagdt, som Treitschke framhåller, att en anslutning till Ryssland skulle vara den omedelbara följden. Ett gemensamt förbund i den sachsisk-polska frågan har icke ingåtts vid detta tillfälle mellan Preussen och Ryssland. Det förra intog som förut en förmedlande ståndpunkt mellan Rysslands och Österrikes åsikter och förhöll sig än så länge passivt. Den verkliga anslutningen till Ryssland kom först några veckor senare. Har nu detta Fredrik Wilhelms ingripande i de preussiska diplomaternas förhandlingar varit till lycka eller olycka, eller har det varit betydelselöst? Det är här om meningarna äro så delade.

En oerhörd förödmjukelse väntade den preussiska staten, säger Treitschke, när Fredrik Wilhelm räddande ingrep. Det var måhända hans lifs mest gagnande diplomatiska beslut. Han visste mycket väl, huru svåra hinder som funnos för Sachsens införlifvande och var öfvertygad om, att Alexander hyste mera uppriktig välvilja mot Preussen än kejsar Frans. Han förstod icke, hvarför Preussen med fara att förlora sin bästa bundsförvant till hvarje pris skulle bekämpa Alexanders fantastiska planer på ett ryskt-polskt konungarike, som enligt hans mening vore vida farligare för Ryssland självt än för Preussen. Och då han nu såg sina ministrar vackla hit och dit, visade han, att han ägde kraft att handla på eget bevåg i strid mot deras önskningar.

Hvad som således för Treitschke har varit det afgörande vid denna frågas skärskådande har å ena sidan varit hans uppfattning af de preussiska statsmännens fullkomliga oförmåga att bedöma Wien-politikens konjunkturer; å andra sidan Fredrik Wilhelms klarsynthet och begrepp om, hvar Preussens reala intressen hade att söka stöd. Då är ju ej a

undra öfver, att för honom konungens steg måste framstå som högst förtjänstfullt, ja, i själfva verket som det enda möjliga för räddandet af Preussens ära och intressen.

Stein[1] ger i sin dagbok uttryck åt en mot Treitschkes alldeles motsatt uppfattning. För den 9 nov. (s. 401) finnes följande anteckning: »Konungens afvikande från den öfverenskomna planen befäste tsaren i hans beslut (rörande Polen), förbittrade England och Österrike och föranledde ny vacklan i den sachsiska frågan». Och några rader förut (s. 399) skrifver han: »Kanslern (Hardenberg) kände sig mycket kränkt öfver detta konungens svaga och okloka uppträdande».

I sina kommentarer till Steins dagbok har Lehmann[2] tämligen utförligt dröjt vid denna punkt, och i det stora hela är hans åsikt i öfverensstämmelse med Steins. Han tror emellertid icke på, att Fredrik Wilhelm först gifvit sina ministrar i uppdrag att fast engagera sig åt ett håll och därefter plötsligt lämnat kontraorder. Konungen har själf varit vacklande i sina meningar, då som så ofta annars. I likhet med Stein är dock Lehmann öfvertygad om, att tsaren med alla sina fel likväl var en bättre bundsförvant än Metternich. Men, säger Lehmann, voro tsarens önskningar i samklang med föregående fördrag, och skulle Österrike utan vidare uppge att få dessas stipulationer verkställda? Det hade varit den europeiska jämviktens omstörtande till Rysslands förmån. Och slutligen, var England, som samman med Österrike och Preussen stått emot Ryssland, en lika otillförlitlig bundsförvant som Österrike? För denna den enligt hans mening allra viktigaste frågan vid bedömandet af den preussiska politikens omsvängning har han därefter en uttömmande redogörelse. Det resultat, till hvilket han kommer, är det, att England trots förbundet af den 3 januari i själfva verket hela tiden stått på Preussens sida, och äfven om Lehmann icke direkt uttalar det, så synes det likväl, som om han haft den bestämda uppfattningen, att Fredrik Wilhelms politik icke var den lyckligaste. En fast anslutning till England hade måhända varit till större gagn för den preussiska staten än förbindelsen med Ryssland.

---

[1] Stein's Tagebuch während des Wiener Kongresses (Hist. Zeitschrift, 60).
[2] Lehmann, Erläuterungen zum Tagebuch Steins (Hist. Zeitschrift, 60).

Det är detta Delbrück i sin uppsats om Fredrik Wilhelm och Hardenberg på kongressen i Wien[1] bestrider, på samma gång han ställer sig i opposition mot Treitschkes åsikt. Han intager således en förmedlande ståndpunkt mellan de båda andras ytterligtgående. Delbrück utgår från den bestämda uppfattningen, att Metternich trots alla hela och halfva löften aldrig skulle gått in på de preussiska diplomaternas önskningar. Preussen måste följaktligen då ha skilt sig från Österrike och öfvergått på Rysslands sida. »Äfven utan konungens ingripande skulle man inom kort ha kommit till denna punkt. Detta är thema probandum».

Är det nu icke möjligt, att Preussens diplomater med stöd af Englands skulle ha kunnat genomdrifva sina anspråk? England hade otvetydigt visat, att det intet hade emot Preussens sachsiska planer, och i händelse af krig hade England, som ensamt var i stånd att skaffa penningar, därigenom blifvit ett mäktigt stöd åt Preussen. Men Englands vänskap var — menar Delbrück — ej tillräckligt fast för att räcka till för ett krigsförbund, och därpå hängde allt. Preussen fordrade absoluta garantier för Sachsens inkorporation, och sådana hade Castlereagh inga att lämna; och det kan anses tvifvelaktigt, huruvida det engelska parlamentet öfverhufvudtaget skulle velat gå med på alla konsekvenserna af en så intim allians. Enligt den allmänna uppfattningen har äfvenledes den engelska politiken gjort en omsvängning i november. Castlereagh har erhållit order att uppgifva den preussiska allianstanken.[2] Att Castlereagh det oaktadt har haft stora sympatier för Preussen är otvifvelaktigt; men huruvida denna engelska omsvängning förorsakats af den förutgående preussiska, som Lehmann antager (s. 465), är icke möjligt att afgöra. Delbrück tror det icke, då det enligt hans åsikt ur Wellingtons Despatches framgår, att redan i slutet af okt. inga möjligheter för ett aktivt engelskt uppträdande till Preussens förmån vore att påräkna. Alltså, England stod icke obetingadt på Preussens sida, och äfven om det gått in på Hardenbergs fordringar

[1] Delbrück i Hist. Zeitschrift, 63, s. 242 ff.

[2] Se härom: Delbrück, a. a., s. 249 f.; Treitschke i Preuss. Jahrb. 37, s. 289; Talleyrand, Corresp. inéd. 7 Dec. 1814; Gentz, Metternich Mém., I, s. 490.

så hade Rysslands hjälp ändå måst sökas, då Englands icke varit tillräcklig. Genom konungens intervention framtvingades nu denna öfvergång åt ryskt håll några dagar tidigare än den utan hans ingripande alldeles af sig själf skulle ha inträffat. Blef nu Preussens situation förbättrad eller försämrad genom denna konungens intervention? Utan denna hade Preussen alldeles af nödtvång måst kasta sig i armarna på Ryssland, och följden hade blifvit, att Preussen knappast kunnat uppställa några villkor alls. Visserligen hade det sluppit att höra anklagelsen för »förräderi mot Europas sak» och talet om, att det var en rysk vasallstat, allt detta som under årtionden löd emot Preussen från alla håll. Fördelar och nackdelar, chancer och faror voro sålunda, säger Delbrück slutligen, ungefär lika, vare sig interventionen gjorts eller icke, m. a. o. den var tämligen betydelselös.

Vill man söka fullt objektivt bedöma dessa trenne olika uppfattningar för att reda ut, hvilken af dem som är den riktigaste, så torde man svårligen kunna komma ifrån, att Treitschke är den, som kommit sanningen närmast. Preussen kunde omöjligt i längden intaga en förmedlande standpunkt. För att vinna något resultat af sina sachsiska sträfvanden måste det ansluta sig till någon makt. Det börjar med Österrike och England, och så länge de preussiska statsmännen icke genomskådat Metternichs innersta sträfvan att drifva Preussen ända dit, att det till slut gjort sig till fiende med Ryssland och sålunda omintetgjort möjligheterna för en rysk allians, gå de i Österrikes ledband. Att Metternich fullständigt bedrog Castlereagh med löften om stora kompensationer åt Preussen, begrep denne alls icke. Så skulle Preussen till slut ha funnit sig alldeles isoleradt, och att vedervåga ett krig under sådana omständigheter hade varit detsamma som att förlora allt. Hade det gått därhän, att de preussiska diplomaterna själfva af omständigheterna tvungits att ansluta sig till Ryssland, så kunde denna makt helt naturligt ställt upp hvilka villkor som helst med tanke på Preussens isolerade ställning. Nu fände Fredrik Wilhelm i alla fall, sedan genombrottet skett, ha tid på sig att närmare fixera betingelserna för en fullkomlig anslutning till Ryssland, och, som jag redan nämnt, dröjde det ju också några veckor, innan den verk-

liga alliansen mellan de bägge länderna kom till stånd. Att Stein och Hardenberg, hvilken senare ofta i sin dagbok talar om sin konungs »pusillanimité», ha en oriktig uppfattning af Fredrik Wilhelms intervention är otvifvelaktigt; likaledes kan det ingalunda med skäl påstås, att ingripandet var betydelselöst. Det kan icke betviflas, att det hade varit till olycka för den preussiska staten, om dess diplomater i Wien drifvit dess politik ända därhän att ställa ett isoleradt Preussen inför möjligheten att utan annan hjälp än subsidier från England våga en kamp mot ett tämligen enigt Europa, och utan en lycklig utgång af en sådan kamp kunde Preussen aldrig tänka på förverkligandet af sina förvärfsplaner.

En bestämd partigruppering hade således blifvit följden af de skärpta uppfattningarna om Sachsens och Polens blifvande öde. De allierade från Chaumont funnos ej mer; alliansen var af dem själfva bruten och vägen därigenom lämnad öppen för kombinationer åt andra håll. Det försmädliga ordet »allierade», som ända från kongressens början kastats i ansiktet på Talleyrand, och som utgjort den formel, med hvilken Frankrike utestängts från förhandlingarna, var icke längre brukbart. Alltså fanns det icke heller något nominellt hinder för Frankrikes upptagande i det nya alliansystem, som följde af motsatsernas skärpande. Metternich hade också redan i okt. brutit isen och på mångahanda sätt visat, att han betraktade Frankrike som en med de öfriga makterna likberättigad stat, äfven om han icke vågat sig på att officiellt introducera Talleyrand i de fyras krets. Castlereagh höll sig ännu på afstånd, mest af fruktan för det motstånd han trodde den engelska opinionen skulle göra mot en intimare förbindelse med den gamla arffienden Frankrike. Men äfven det otroliga skulle inträffa: att Castlereagh för upprätthållandet af örikets intressen på kontinenten såg sig nödsakad till en anslutning, ja, t. o. m. till ett försvarsförbund med Frankrike Innan det skulle gå så långt, måste gifvetvis förhållandena i Wien ha tillspetsat sig i den grad att den europeiska jämvikten på nytt råkat i fara att omintetgöras, och så var äfven fallet.

Den direkta följden af omsvängningen i den preussiska politiken blef gifvetvis den, att Preussen med förstärk

krafter kunde uppträda med sina gamla anspråk på Sachsen. Tsaren understödde på det lifligaste sin vän Fredrik Wilhelm, och i själfva verket var det Alexander likgiltigt, hvarthän man förflyttade den sachsiske konungen. Man hade redan under fruktlösa notväxlingar hunnit öfver midten af dec. månad, och farorna för ett krig närmade sig allt mer och mer. För att utjämna motsatserna föreslog då Castlereagh tillsättandet af en statistisk kommission, och i denna fick äfven Frankrike rätt att deltaga trots lifliga protester från Ryssland och Preussen. Allt under det denna kommission arbetade med sina statistiska beräkningar, sammanträdde stormakternas diplomater till verkliga konferenser för afhandlandet af den sachsisk-polska tvisten. Vid sammanträdet den 31 dec. bröt stormen lös på allvar. Förbittringen hos de preussiska sändebuden öfver motståndet mot hela Sachsens inkorporering i Preussen tog sig synnerligen starka uttryck. Ja, Hardenberg gick så långt, att han förklarade, att därest Preussen i fortsättningen ansage Sachsens införlifvande som ett oumbärligt villkor för sin rekonstitution, men detta icke respekterades af Österrike och England, skulle såväl Ryssland som Preussen finna en sådan vägran af Preussens fordringar liktydig med en krigsförklaring. Detta var då åtminstone rent språk, och det är under intrycket af sådana hotelser, som den beryktade trippelententen af den 3 januari 1815 kommer till stånd. Österrike och England, två af de allierade från Chaumont, i krigsförbund med den besegrade fienden Frankrike, se där resultatet vid fördelningen mellan de »för evigt allierade» af de länder, som efter Napoleons fall stodo till disposition i Europa.

Hvem var upphofsmannen till denna trippelententent, hvad var dess innebörd och hvilka blefvo dess resultat? Allt detta är frågor, som på olika sätt besvarats i litteraturen om Wienkongressen.

Talleyrand själf har i ett bref till Ludvig XVIII, dateradt den 4 jan., uppgifvit Castlereagh som stiftare af förbundet. Den 2 jan.,[1] hade denne ett samtal med Talleyrand,

[1] Felaktig tidsangifvelse förekommer hos Oncken (s. 847) samt hos ...rs. Capefigue lämnar i sin inledning till d'Angebergs aktsamling ... delvis oriktig framställning af förbundets tillkomst.

som på det lifligaste underblåste Castlereaghs vrede mot d
preussiska diplomaterna, och som begagnade sig af den upp
rörda sinnesstämning, i hvilken den gode lorden befann sig
för att på nytt erinra honom om den förbindelse mellan d
båda västmakterna, hvilken han vid flera tillfällen förr
talat om såsom nyttig och nödvändig för den europeisk
jämvikten. Talleyrand skrifver, att Castlereagh då fram
ställt det förslaget, att han själf (C.) skulle nedskrifva si
mening om denna sak, och han tillägger, att han kände si
angenämt öfverraskad, då Castlereagh följande dag kom ti
honom med ett utkast, i hvilket han gifvit sina idéer for
af artiklar.[1] Sedan detta förslag äfven delgifvits Mette
nich, blef det efter några oväsentliga ändringar såsom e
konvention af alla tre undertecknadt.

Man behöfver icke läsa mellan raderna i Talleyrand
rapport för att förstå, att oaktadt han anger Castlereag
som upphofsmannen till förbundet, han dock anser sig sjä
ha den största äran af dess tillkomst. Och otvifvelakti
har han rätt häri. Med den kännedom man har om Castl
reaghs föregående motstånd mot hvarje tanke på en fö
bindelse med Frankrike och det energiska sätt, på hvilk
han vid flera tillfällen i Wien gendrifvit Talleyrand, mås
man erkänna, att Castlereagh denna gång handlat und
inflytandet af Talleyrands öfverlägsna statskonst, äfven om
rättmätig harm öfver Preussens uppträdande gifvit impuls
till hans franskvänliga politik.[2]

Intressant är att se Castlereaghs egen uppfattning
förbundets tillkomst. I en depesch, skrifven omedelba
efter uppträdet vid konferensen den 31 dec., framställer h
sig själf som ententens skapare: »under dessa omständi

[1] Talleyrand skrifver: »il s'anima assez pour me proposer d'écrire
idées à cet égard. Le lendemain de cette conversation il vint chez moi
je fus agréablement surpris lorsque je vis qu'il avait donné à ses idées
forme d'articles». Detta torde kunna uppfattas på tvenne sätt. Å ena si
kan det betyda: han (Castlereagh) gick ända därhän, att han föreslog m
att jag skulle nedskrifva hans idéer. Så har det i allmänhet uppfatt
(Thiers, Pingaud i Rev. hist., 70, s. 20). Å andra sidan kan det bety
han (C.) gick ända därhän, att han föreslog mig, att han skulle nedskr
sina idéer. Sorel är af denna uppfattning. Enligt min mening måste de
tydning af uttrycket vara den riktiga. Den finner sin naturliga förklar
i de följande raderna: »le lendemain, lorsque je vis qu'il avait donné à
idées etc».

[2] Jfr Bailleu i Mitteilungen aus der historischen Litteratur, 8, s.

heter har jag funnit det vara en ofrånkomlig nödvändighet att aftala ett defensivförbund med Frankrikes och Österrikes befullmäktigade . . . .» och i en senare not: »Här utkastet till det omtalade defensivfördraget. Jag har gått igenom detsamma med furst Metternich och furst Talleyrand, och det har vunnit deras odelade bifall».

I allmänhet har man i kongressens litteratur uppfattat Castlereagh som den slutlige initiativtagaren till 3 januariförbundet om också med en viss reservation. Man har förstått, som jag redan påpekat, att Talleyrand stått bakom, att han varit skådespelets regissör, som just i det rätta ögonblicket fört fram Castlereagh på scenen. Hos Treitschke och Bernhardi har denna känsla varit så förhärskande, att de gifvit Talleyrand hela äran. Houssaye[1] däremot har haft en ringa tanke om Talleyrands betydelse vid förbundets tillkomst. Han framställer honom snarast som ett medgörligt offer för Metternichs och Castlereaghs öfvertalning. Sorel har emellertid efter omnämnandet af den Castlereaghska planens genomförande icke kunnat underlåta att gifva sitt stora erkännande åt Talleyrand: »Det var Talleyrands triumf . . . . det var en politik i stil med Frankrikes traditioner».

Hvad var då innebörden i denna entente, hvilka mål önskade man vinna genom densamma? Granskar man fördragsparagraferna, finner man, att de ha en uteslutande defensiv karaktär. De tre makterna förbinda sig att understödja hvarandra med lika stora härmassor, för den händelse någon af dem skulle anfallas med krig. De frånsäga sig hvarje tanke på maktutvidgning. De vilja endast försvara sina staters oberoende och häfda Parisfredens bestämmelser. Det säges icke öppet ifrån, att alliansen är riktad mot Preussen och Ryssland, men omskrifningarna kunna icke dölja verkliga förhållandet. Det talas blott om, att de »i följd af nyligen kända pretentioner betrakta såsom en nödvändighet att sörja för medel att tillbakaslå hvarje angrepp». I själfva verket var förbundet ingalunda ämnadt att blott vara defensivt. Treitschke har alldeles riktigt uppfattat detta, då han säger (s. 653), att dess verkliga mål var angrepp. Ty

[1] Houssaye, 1815, I, s. 136.

om man på allvar ville motarbeta de »nya pretentionerna», så måste man angripa Preussen. Bernhardi är af samma mening (s. 109). Han har liksom Treitschke förstått, att fördraget hade en offensiv sida. »Dess positiva mål», säger han, »var återeröfrandet af det af Preussen ockuperade Sachsen.» Truppsammandragningar i Böhmen och annorstädes visade tydligt nog detta, liksom det att en militärkommission i hemlighet sammanträdde i Wien, i hvilken bl. a. den franske generalen Richard, som sedan gammalt noga kände Polen, deltog.

Bernhardi påpekar emellertid, hvad Treitschke icke tagit i betraktande, att förbundet icke endast gick ut på ett hindrande af Preussens alltför stora maktutvidgning utan också gällde förskaffandet åt Frankrike af en ledande ställning i Europa och från fransk synpunkt dessutom innebar en önskan att gifva det tillintetgjorda Rhenförbundet ersättning för alla de offer, det bragt för Frankrikes sak.

För Houssaye har innebörden af förbundet synts ytterst ringa. Som motståndare till Talleyrands hela Wienpolitik har han naturligtvis äfven i denna punkt funnit anledning till klander och har icke kunnat förstå, hvad Frankrike kunde ha för intressen att gå med i denna sammanslutning. »Frankrike fick blott äran», säger han, »att strida för Österrikes säkerhet och den engelska politikens triumf. Talleyrand hade sannerligen inga skäl att berömma sig af att ha underskrifvit denna konvention.»

Ännu längre än Houssaye går d'Haussonville,[1] som frånkänner förbundet hvarje reellt värde. Genom Rysslands och Preussens eftergifter blef det värdelöst. Detta har d'Haussonville alldeles rätt i, men han har förbisett, att eftergifterna just voro en följd af de rykten om förbundet, hvilka trots all sekretess likväl kommo i omlopp.

Den traktat, som skapades, bestämde visserligen Parisfreden som norm, äfven om ett krig skulle kunna medföra nya förändringar, men säkerligen låg det ingalunda i de tre makternas intresse att i händelse af lyckliga krigsoperationer icke vilja skörda påtaglig vinst af kriget. Och för öfrigt, den största betydelsen för Frankrike låg icke i möj-

[1] d'Haussonville, Deux episodes diplomatiques (Revue des deux Mondes 1862), 3, s. 381.

liga territoriella förvärf. Talleyrand såg ingalunda själf saken så. De stolta ord, med hvilka han kungör Ludvig XVIII förbundet, antyda just, hvari han fann den reella vinsten af en allians med de båda makterna: »Nu, Sire, är koalitionen bruten och den är det för alltid. Frankrike är icke blott icke längre isoleradt, Eders Majestät har redan ett förbundssystem, sådant som femtio års underhandlingar säkerligen icke skulle vara i stånd att åstadkomma. Frankrike går hand i hand med två af de största makterna, tre stater af andra ordningen och snart med alla de makter, som följa andra principer och andra maximer än revolutionens. Frankrike skall i verkligheten vara ledaren och själen i detta förbund, som skapats till försvar för de principer, som det själf varit det första att proklamera.»

Det skall villigt erkännas, att Talleyrand, i motsats till Houssaye och d'Haussonville, har en måhända alltför optimistisk syn på saken. Verkligheten skulle icke motsvara hans högt spända förväntningar. Napoleons återkomst gjorde slut på förbundet, och Frankrike blef heller icke dessförinnan ledaren inom alliansen. Men trots detta fick ända förbundet en stor betydelse för Frankrike. Anhängarna af Talleyrands politik ha visat detta. Först och främst öppnade det vägen för Frankrikes fulla erkännande vid sidan af de öfriga makterna på kongressen, och redan därigenom var mycket vunnet. Det inledde den »entente cordiale» mellan västmakterna, hvilken ända till våra dagar med få afbrott existerat, och så förskaffade det ett anseende åt Frankrike, hvilket icke var utan sin stora betydelse, när makterna efter de »hundra dagarna» på nytt hade att bestämma villkoren för freden.[1]

* * *

I sin självbiografi säger Metternich på ett ställe: »Om Napoleon representerade revolutionens, krigets och eröfrin-

[1] Ur militär synpunkt har Vaulabelle riktat skarpa förebråelser mot för hans ingående i trippelententen. Han anser, att Frankrike i händelse krig skulle utsatts för en oerhörd risk. Pingaud (Rev. hist., 70) bemöter Vaulabelle, och har i ett noggrant schema öfver de respektive staternas härstyrkor med klara siffror visat ohållbarheten af V:s påståenden.

gens princip, så betecknar Wienkongressen principen för rättvisa, fred och bibehållandet af status quo.»

Det kan i sanning diskuteras, huruvida verkligheten motsvarade detta uttalande. Heigel[1] framhåller, att så länge kampen mot och faran för den store fienden existerade, saknades icke i något upprop försäkran om, att man blott kämpade för rätt och frihet och folkens oafhängighet. Men hur förändrades icke meningarna, när väl striden va slut! Hur drefvo icke de fem stormakterna handel med länder och folk utan att ett spår bekymra sig om andr intressen än sina egna! För att rätt mäta värdet af kongressens verk behöfver man blott taga fram kartan frå 1815 och se, hvilka grofva synder mot stater och natione diplomaterna begingo i Wien.

Dessa Heigels uttalanden stå icke ensamma i litteraturen om kongressen. Tvärtom, alla, som gjort några slut anmärkningar om kongressens resultat och om resultaten värde, äro fullkomligt öfverens i att fördöma en stor de af hvad kongressen uträttat. Det goda den verkligen gjord skjutes i bakgrunden af alla de orättvisor, den lät komm sig till last. Metternich med sin reaktionspolitik, hufvudsakligen till gagn för Österrike, och Talleyrand med si legitimitetsprincip, i främsta rummet fördelaktig för Frankrike, beteckna båda inkarnationen af den stora diploma församlingens synder. Debidour har alldeles rätt, när ha säger, att »detta höga tribunal (kongressen), samladt för a skapa i Europa ett rättens regemente, har, såväl hvad b träffar konungarna som folken, gifvit helgd åt de me skandalösa missbruk af makten och åt regeringar uta skrupler lämnat exempel, som alltför ofta blifvit följd Diplomaterna från 1815 hafva användt ett år för att gif Europa usla lagar. Det skulle fordras mera än ett sek för att reparera det onda de hafva gjort». Man behöfv ju blott — för att taga några exempel — erinra sig ändlösa striderna i Tyskland, Italien, Polen, Finland, Nederländerna och Norge, och man skall genast förstå, att grundsatser om den europeiska jämvikten och om oberoen för de skilda staterna, hvilka Wienkongressen i så hö

[1] Heigel, Polit. Hauptströmungen in Europa im 19. Jahrhund (Aus Natur und Geisteswelt) 2 uppl. (Lpz. 1911), s. 46 f.

trafvande ordalag proklamerade vid början af sin tillvaro, i grunden förfuskades.

Vid kongressen hade den statistiska kommissionen på det noggrannaste uträknat, hvilket värde i ekonomiskt, militärt, industriellt och agrikulturellt hänseende invånarna hade i de länder, som stodo till disposition. Man hade bestämt deras produktions- och arbetsförmåga. Men — säger Sorel — deras individualitet, deras anda, deras traditioner och sträfvanden hade man icke frågat efter. Med andra ord: de materiella krafterna hade blifvit preciserade, de moraliska negligerade eller glömda; däri ligger anledningen till, att värdet af kongressens reorganisation blef imaginärt.

Seignobos[1] har påvisat ytterligare en sak af vikt vid mätandet af kongressresultatens värde. Det hade legat i makternas intresse att stryka ett tjockt streck öfver all den stora revolutionens gärning och göra den absolutistiska monarkien normgifvande. Men revolutionen hade i alla länder skapat anhängare för sina idéer, och dessa missnöjda bildade liberala partier, fientliga mot kongressens reaktionspolitik. De liberala fraktionerna kände starkt sambandet med de nationella partier, hvilkas uppkomst äfven härledde sig från kongressens samvetslösa amalgameringspolitik. Och dessa partier, som tillsammans bildade oppositionen inom sina respektive hemländer, arbetade af alla krafter att tillintetgöra Wiendiplomaternas verk. Först när oppositionen vuxit sig så stark, att den blifvit en makt att räkna med inom staten, skulle Wienkongressens reaktionära och antinationella principer brytas.

[1] Seignobos, Histoire diplomatique de l'Europe contemporaine 1814—*. s. 8.

Strödda meddelanden och aktstycken.

Eriksgata.

I Historisk Tidskrift för 1912 (s. 126 och ff.) har H. Lindroth sökt förbättra en detalj i min i samma tidskrift (1899, s. 11 och ff.) framställda förklaring af ordet *eriksgata*. Enligt denn förklaring, vid hvilken jag utgick från ett påvisande af att erik gatans ursprungliga bestämmelse var att utgöra en edgångsresa skulle ordet uppkommit ur **e(þ)-(w)reks-gata* = »edgärdsresa», e uppfattning, som jag fann bekräftad af det fsv. *eþ-rikiæ* »edgärds män. Såsom stöd för härledningen af *-rik-* ur *-(w)rek-* hänvisad jag till betydelsen hos det fsv. *vræka* i uttrycket *vræka ærend* samt till liknande användningar af detta verb i västnordiskan oc anglosaxiskan.

Det är sistnämnda detalj: härledningen af *-rik-*, som Lindrot icke vill godkänna. Enligt honom har *-rik-* i *eriksgata* i ställ uppstått ur *riki* i en af honom antagen betydelse »bekräftelse», oc eriksgata skulle ursprungligen betydt »edbekräftelsefärd».

Denna härledning af *-rik-* må gälla hvad den kan. Anses de riktig, är den ju endast ägnad att stödja hufvudsaken i min fö klaring af *eriksgata*, nämligen att denna var en edgärdsresa. Sva heten hos den är, att den af Lindroth för *riki* uppställda betydels »bekräftelse» ingenstädes anträffats, hvarken i svenskan eller något annat håll. Vidare är det ej heller så gifvet, att, såso Lindroth anser, »edbekräftelsefärd» gåfve »utmärkt mening ... va sig man vill tänka på, att den nye konungens bekräftelse gäll den ed, som hans företrädare hade svurit på de olika landstinge eller snarare den han själf nyss svurit vid Morastenar».[1] Det förs af dessa alternativ synes så mycket osannolikare, som det ingalun är säkert, att en ny konungs ed alltid innehöll precis detsamm som företrädarens. Det andra alternativet skulle innebära, a konungen redan vid Morastenar aflagt ed till alla landskape innebyggare (och dessa genom ombud till honom), men ursprun ligen aflades eden i Uppland naturligtvis endast till uppsvearna.

[1] A. a., s. 129.

Då Lindroths förklaring af det ifrågavarande *-rik-* — om ock formellt möjlig — således är ganska svag, och hvad han anför i sin artikel äfven kunde synas försvaga själfva hufvudsaken i min förklaring af *eriksgata*, vill jag här ytterligare stödja min härledning.

Enligt Lindroth skulle en väsentlig brist hos härledningen af *-rik-* ur *-ærek-* bestå däri, att det vore »fåfängt att här söka rättfärdiga uppkomsten af andra stafvelsens *i* ur ett *e* (*æ*)». Detta påståendet är egendomligt.

En möjlighet att förklara nämnda *-i-* har jag redan antydt,[1] nämligen att *e*, sedan den stafvelse hvari det stod i den långa sammansättningen blifvit obetonad, ljudlagsenligt eller genom analogi ersatts af *-i-*. Under det äldre fornsvenska stadiet med genomgående *-i-* i obetonad stafvelse för yngre *i* : *e*,[2] var det ju helt naturligt, att *-rek-* efter förlusten af biton skulle bli *-rik-*. Äfven under ett något senare stadium, då *e* börjat i vissa fall inträda för *-i-*, har *-rik-* kunnat bibehålla *i* dels därför, att en palatal stod invid vokalen,[3] dels emedan *-i-* stod i sluten stafvelse. Den äldsta källa, hvari formen *eriksgata* är bevarad, Upplandslagens textkodex, har också vanligen ändelsevokalen *i*,[4] och i de båda andra tidigaste källorna för formen, Södermannalagens och Östgötalagens äldsta handskrifter, är *i* den vanliga vokalen i sluten stafvelse.[5]

En annan anledning, som åtminstone kunde ha bidragit till genomförandet af *-rik-* för *-rek-*, vore analogi från dativen **e(þ)-reki*, i hvilken *e* (*æ*) äfven i bitonig ställning bör ha öfvergått till *i*, likasom t. ex. *as-ækia* öfvergått till *as-ikia*, *vagn-ekil* till *vagn-ikil* etc.[6] Den på dylikt sätt uppkomna dativformen **eþriki* förekom nog ganska ofta, styrd af prepositioner med denna kasus. Äfven analogi från *eþrikiæ* »edgångsmän» kunde ha spelat in vid förändringen af **e(þ)rek-* till **e(þ)rik-*.

En tredje anledning, som i och för sig vore ensam tillräcklig att förklara förändringen af **erek-* till *erik-*, är påverkan af nom.

[1] Hist. Tidskr. 1899, s. 124.

[2] Kock, Fornsvensk ljudlära, s. 328—31.

[3] Jfr de af Kock å det citerade stället anförda diplomen, hvari *-i* bevarats efter palatal, men eljest öfvergått till *e*.

[4] Kock, Fornsvensk ljudlära, s. 155.

[5] Se Larsson, Södermannalagens ljudlära, s. 70, 75 och Olson, Östgötalagens ljudlära, s. 82.

[6] Kock, Arkiv, IV, s. 171 ff.: Noreen, Altschwed. Gram., § 102. Visserligen innehålla de på de anf. ställena meddelade exemplen på denna öfvergång af *æ* > *i* endast sådant *æ*, som uppkommit genom omljud ur *a*, men Noreen inskränker vid sin formulering af regeln med skäl denna ej till att gälla endast för detta *æ*. Exempel finnas också, som tyda på, att äfven normalt *e* palataliserats invid palatal: jfr fsv. *kirril* < *ker-*, Altschwed. Gram., § 102, anm.: ett annat fall af sådan öfvergång vill jag se i (dativ)-formen *Norighi*. Detta *Norighi* har man velat förklara ur *Noriki*, men det utgör tvärtom en förutsättning för den senare formen, eftersom man väl kan förstå, huru *Norighi* genom analogi från *Sweriki* ombildats till *Noriki*, men ej gärna huru *Noreghe* skulle på grund af dylik analogi förändrats till *Noriki*.

propr. *Erik-* (i vissa fsv. källor äfven med formen *Erek-*). En dylik påverkan låg ju ytterst nära till hands, ja, kunde ej gärna undvikas, så snart en konung med namnet *Erik* red sin **ereksgata*. Äfven Lindroth antager ju alternativt dylik förklaring för för- ändringen af sin grundform **e(þ)-rikis-gata* till *eriksgata* och måste därför väl anse den möjlig äfven i detta fall.

Härmed torde tillräckligt med möjligheter att förklara *i* formen *-rik-* ha påpekats.[1] Jag öfvergår nu till de invändninga Lindroth framställt ur betydelsesynpunkt mot min härledning a *-rik-*. L. säger (s. 126): »Jag vill inte lägga stor vikt vid at något *vræka eþ* alls inte är kändt, ty stående vordna uttryck inne hålla ju ofta stelnade kvarlefvor af eljes försvunna ord och ordför bindelser. Betänkligare är, att de kända betydelserna hos *vræka* fornspråket knappast, ens där de komma som närmast, vittna om möjligheten af en sådan sammanställning.»

Att denna »möjlighet» är förhanden, måste emellertid L. själ vidgå, då han fortsätter: »I fsv. finns inte något jämförligt utom möjligen» (spärradt af mig) »det af W. anförda *vræka ærendi* si i Västgötalagen.» Denna möjlighet söker han visserligen upphäfv genom att påstå, att »detta är säkerligen en af (forn)västgötskan öfverensstämmelser med västnordiskt språk». Men hur vet man det Skulle således alla fraser, som endast anträffats i västgötalagen o västnordiskan, vara något specifikt västnordiskt? Är det icke lik sannolikt, att denna vår äldsta fsv. laghandskrift kunnat beva äldre svenska uttryck, som senare kommit ur bruk eller som kommit till användning i andra fornsvenska språkkällor?

Att den i västgötalagens *vræka ærendi* föreliggande betydels hos *vræka*, som Schlyter i sina glossar ansätter som »perager facere» (i ordboken till västgötalagen) eller »bedrifva, uträtta» stora glossaret), vore jämförlig med den af mig för *vræka eþ* förm satta, torde således ej kunna bestridas. På att uttrycket *vræ ærendi* varit allmännare spridt i äldre tid tyder också, att äfv anglosaxiskan haft det: jfr ags. *ærend-wreca* »messenger». Än tydligare paralleller anförde jag i min uppsats (s. 124) från isl.-n af hvilka framgår, att ifrågavarande verb kunnat användas för beteckna ett (ihållande, energiskt) utförande af den handling, s objektet angifver; jfr t. ex. *reka hernað* »id. qu. *herja*» (Egilsso *reka fréttir* = bedrifva efterforskningar. På samma sätt kun *vræka eþ* vara = (ihållande, kraftigt) gå ed, edfästa.

Jag är emellertid nu i tillfälle att anföra en speciell betyde hos det germ. *wreka-*, som till punkt och pricka passar för *vræka*, nämligen den i anglosaxiskan förekommande betydelsen drive out words, utter, recite».[2] Denna föreligger i ags. *wrecan*

[1] Prof. Lidén erinrar mig om, att dessutom *i* kunde bero på gam *ja*-stamsbildning (*-rik-*) i senare sammansättningsled. Jag hänvisar ha särskildt till Ekwall, Suffixet *ja* i senare leden af sammansatta substan s. 79 ff.

[2] Bosworth-Toller, Anglo-Saxon Dictionary.

»recitera en sång», *wrecan wordcwedas*, *wrecan wordum forð* samt äfven i ags. *a-wrecan* »to recite, etc.» *eþ vræka* kan således i likhet härmed betyda »recitera, högtidligt framsäga ed» samt fsv. *eþ-rikiæ* alltså eg. »edsrecitatorer».[1]

Nämnda betydelse passar ju förträffligt, då edsafläggelsen gifvetvis skedde genom ett kraftigt framsägande, högt och tydligt reciterande af eden. **eþ-vræk* »ed-recitation» skulle alltså vara en fullständig parallell till fsv. *eþ-söre*, *eþ-sorþ*, fht. *eid-swart*, ags. *að-swyrd*, *-swaru*, nht. *Eidschwur*, hvilka också egentligen[2] torde ha betydt »edsreciterande, edsframsägande».

En parallell till betydelsen »framsäga (med kraftig röst)» hos här ifrågavarande verb finnes i det nysv. *vräka ur sig* om (högljudt) framslungande af otidigheter o. d., ett uttryck, som således ej står ett *vræka eþ* så fjärran, som Lindroth (s. 126 i noten) förmenar.

Jag vänder mig nu till det af mig såsom stöd för min förklaring af *eriks-gata* andragna fsv. *eþrikiæ* »edgärdsmän» (för ljudlagsenligt **erikiæ*, med *-þ-* bevaradt genom analogi från det enkla ordet *eþer* »ed»). I min föregående uppsats om *eriksgatan* fann jag ej nödvändigt att ingå på en utredning af detta ords form, då det för mitt syfte var tillräckligt att framhålla ordets med min förklaring af eriksgata stämmande betydelse.

Då Lindroth emellertid menar, att *-i-* i andra stafv. af detta *eþrikiæ* skulle utgöra ett bestämdt »gif akt» mot min förklaring af *eriksgata*, vill jag påpeka, att detta ingalunda är fallet. *eþrikiæ* kan nämligen helt enkelt förklaras ur ett ursprungligt **eþ-wreki*, »eds-recitator», med formellt samma andra led som isl. *erend-reki* m. fl. sammansättningar och ags. *ærend-wreca*.

Detta **eþ-(w)reki* har öfvergått till *eþriki* på grund af den ofvan anförda öfvergången af *e* (*æ*) till *i* i bitonig stafvelse framför palatal + *i*. Därpå har *eþriki* fått *jan*-stamsflexion därigenom, att det palatala *k* trängt igenom i alla former. På detta sätt har nom. plur. kommit att heta *eþrikia(r)*, liksom ord på *-ingi-*, som egentligen äro *an*-stammar, fått böjda former på *-ingia(r)*.[3] För öfrigt vore det naturligtvis en möjlighet, att vid sidan af *-(w)reki* funnits en gammal *jan*-stam *-(w)riki*.[4]

Betydelsen »edsrecitatorer» för *eþrikiæ* passar ju bra på ifrågavarande »edgångsmän»: jfr sv. *edgärdsmän*, fsv. synonymet *eþamæn*

[1] Härmed är att jämföra, att det lat. synonymet till *vræka* : *agere* bl. a. brukas »de eis, que verbis . . . accedente in quibusdam gestu et e relatione, peraguntur: verbis agere . . . carmen agere», samt att *agere* äfven betecknade »quæ magistratus officiales milites iure et officio uel privati cum sollemnitate quadam agunt» (Thesaurus, I, s. 1386, 1391).

[2] Jfr v. Amira i Pauls Grundr., III, s. 214: »skand. *sverja*, ahd. ags. *swerjan* afries. *swera* eigentl. = recitiren» och Kluge, Etym. Wörterbuch, *schwören*: »Wz. *swar* . . . ursprgl. . . . aussagen».

[3] Jfr Noreen, Altschwed. Gram., § 418, anm. 1.

[4] Jfr Kluge, Nom. Stammbildungslehre, § 14.

och att dylika edgångsmän jämte *conjuratores*, fht. *gieidon* o. d. äfven rätt och slätt kallades *iuratores* och *sacramentarii*.[1] Särskildt är med *eþ-(w)reki* att jämföra fornfris. *ed-swara* (eg. »ed recitator»), »Geschworner».

Om ändå, trots hvad här anförts, härledningen af *-rik-* i *eþrikiæ* »edgångsmän» ej skulle synas otvifvelaktig, vill jag till slut påpeka att därmed ingalunda min förklaring af betydelsen af *eriksgata* behöfver vara tvifvelaktig. Ty då eriksgatan, såsom i min uppsats påvisats (jfr särskildt att det i södermannalagen uttryckligen säges »konunger . . . scal . . . eriksgatu sina riða» . . . »fore þen skyld at (han) agher lande ok lagsaghu huarre . . . sina eða ganga») haft till ändamål att vara en edgångsresa, och då man haft ett fsv. *eþrikiæ*, i ljudlagsenlig form (jfr min uppsats s. 124) **erikiæ*, med den fullt säkra betydelsen »edgångsmän», kan man, hvilken etymologi det i *eþrikiæ* ingående *-rik-* än må hafva, redan af dessa båda omständigheter draga den slutsatsen, att *eriks-gata* säkerligen också betydt »edgångsresa».[2]

Elis Wadstein.

Till principalatstridens förhistoria.

Under 1740-talet uppblossade i Sverige en liflig politisk strid angående den s. k. principalatsfrågan. Från flera håll häfdades den teorien, att liksom den enskilde fullmäktige vore ansvarig inför sin principal och skyldig att följa dennes föreskrifter, vore äfven riksdagsmannen pliktig att i riksdagsärenden inhämta sina principalers valmännens, vilja och för dem lämna redogörelse för sitt handlingssätt. Ursprunget till en dylik föreställning är utan tvifvel att söka i det gamla bruket att uppsätta riksdagsbesvär, hvilka af de väljande menigheterna öfverlämnades till vederbörande riksdagsmän för att af dem bevakas.[3]

Nedan tryckta urkund[4] är för denna fråga af ett visst intresse. Den återger som synes ett formligt *kontrakt* mellan riksdagsmannen

[1] Se t. ex. Du Cange, Glossarium under *iuramentum*.

[2] Min förklaring af *eriksgata* såsom *eþreks-gata* kan äfven sprida ljus öfver den i en handskrift från 1500-talet af Magnus Erikssons landslag (se Schlyters edition af denna lag, s. 11, not 21, s. 17, not 1 och s. 18, not 1) förekommande egendomliga variantformen *hedersgata*. Denna kunde med folketymologi eller annan anledning beroende tillsats af *h-* (jfr Altschwed. Gram., § 327) återgå på ett ur **eþreksgata* utveckladt **edrsgata*, som förlorat andra stafvelsens vokal, då denna varit fullständigt obetonad, och därefter förlorat *k* i konsonantförbindelsen *-rks-* (jfr t. ex. *bærs-* för *bærks-* i sammansättningar, Noreen, Altschwed. Gram., § 314).

[3] Jfr Malmström, Sveriges politiska historia, 3 (2 uppl.), s. 219.

[4] Afskr. i Kopparbergs länsstyrelses arkiv (landskansliet ser. E. I nr. 1). Uppsala landsarkiv.

ch hans kommittenter. Att handlingen gäller Dalaallmogen och less riksdagsman, är för öfrigt synnerligen betecknande. Det var i alarna, som missnöjet med de styrande vid denna tid var starkast, och som jäsningen inom kort gaf sig uttryck i öppet uppror. Här ände man lifligt behofvet af en pålitlig och nitisk förespråkare för ina intressen vid riksdagen. Kontraktet hade upprättats vid ett llmänt landsting för hela Dalarne, hvilket myndigheterna på allmogens begäran hade nödgats utlysa.[1]

Underteknade hafva ingådt följande contract med vår utvalde ikredagsman Pehr Andersson i Mora Sochn, at vi samtel. invånare ti Öster- och Wästerdalarna, bestående af treune härader samt tilökning af Gagnäfs Sochn, at vi til honom skole ärläggia tio öre topmt för hvarje rota, och det för hvar månad han vid Riksdagen ar sin beställning med fram- och återresan. Hvaremot han skal vara förbunden, efter sin egen utlåtelse, at förskafa os behöriga Resolutioner på alla de besvärspuncter, honom anförtrodde blifva at underdånigast insiuuera, och på alla sätt bevaka allmogens bästa, efter yttersta förmåga; och der han det intet efterkommer, skal han för sit besvär, fter sin egen utlåtelse, eij bekomma mer än hälften emot ofvangärda löfte; och at detta af os å båda sidor oryggeligen hållas skal bekräfta vi med våra namns och egenhändiga bomärkens underskriftande, som skiedde, Fahlun d. 24 Julii 1742.

På Wästerdalalarnas vägnar efter meddelt fullmakt för Floda:

Jan (bomärke) Jonsson.
för Näs: Esbiörn Larsson.
för Järna: Lars Nilsson.
för Eppelbo: Lars Jacobsson.
för Malung: Lars Persson.
äfven fullmäktig för Ljma.

Å Mora och Lechsands Sochnars vägnar efter meddelt fullmackt:

Jan Jansson i Bergkarllås.
Per Jönsson i Morkarlby.
Läxand.
Mats Danielsson.
Matts Mattsson.
Rättwjk.
Matts Andersson.
Matts Mattsson.
Nämdeman Olof Olsson Åkrä.

Orsa och Elfdahlen.

Orsa.
Lars Jakomsson.
Hans Jonsson.
Elfdahlen.
Anders Jansson.
Jon Jonsson.

Gagnäfs Sochn.
Jan Olofsson.
Anders Larsson.
för Wenjan.
J. Ersson (bomärke).

[1] Jfr Malmström, a. a., 3, s. 101 f.

Detta samtycker Herredagsmannen til at fullborda til alla på zedlar med sit eget namn och bomärke.

Per Andersson i Mora Sochn och Solleröö.

Hvaremot vi förbinda os, at vara honom trogne, redobogne o benägne til hielp och understöd i alt det honom vidrigt förefalla ka

Sven Tunberg.

Underrättelser.

Den 19 februari afled i Uppsala förste bibliotekarien Ern Meyer. Född den 5 mars 1854 i Stockholm, blef han 1882 pr moverad till filosofie doktor i Upsala, var 1888—1910 docent litteraturhistoria och tjänstgjorde dessutom sedan 1890 vid unive sitetsbiblioteket, där han 1910 avancerade till förste bibliotekari Hans vetenskapliga produktion behöfver här ej närmare omnämna då den till större delen faller utanför den egentliga historiens a betsfält, hvilket han endast med några kortare uppsatser beträdt Hans krestomatier *Svenska parnassen* (bd 1—4, Stockholm 1888-91) och de i förening med Adolf Noreen utgifna *Valda stycken svenska författare 1526—1732* (Upsala 1893) torde likvisst var många af denna tidskrifts läsare till gagn.

(*H. B—n.*)

— Den 30 juni 1913 afled i Münster professor Georg Erl i en ålder af 63 år. Den aflidne var mest känd såsom utgifva af Leipzig- och Königsbergsuniversitetens matriklar äfvensom f sina arbeten till den stora kyrkoschismens historia, särskildt röran Dietrich af Nieheim. Ett af honom förberedt stort sammanfattan arbete öfver schismen såg aldrig dagen.

— Till innehafvare af den efter professor Hjärne lediga lä stolen i historia vid Uppsala universitet utnämndes i början af å professor Ludvig Stavenow. Den 14 mars installerades han i s ämbete och höll därvid en föreläsning om Gustaf-Adolfs-problem och den svenska historieforskningen.

— Den fjortonde årgången af *Kyrkohistorisk Årsskrift* (191 föreligger nu färdig, fortfarande under redaktion af domprosten Lundström. Bandet inledes med trenne studier till vår medelti kyrkohistoria, nämligen J. Roosvals till Ekhoffs forskningar anknut undersökning *Till frågan om Gottlandskyrkornas kronologi*, dare H. D. Hallbäcks korta meddelande rörande Uppsalaärkebiskop Olof Lambatungas dödsår, som med sannolikhet sättes till 1206, sa slutligen G. Carlssons likaledes kortfattade bidrag *Några ante*

ningar om *de teologiska studierna i Uppsala under universitetets första tillvaro*, hvari uppvisas, att redan under den katolska tiden studier för teologisk doktorsgrad bedrifvits vid universitetet. Både kvalitativt och kvantitativt mest betydande af dessa studier är Roosvals, hvari förf. på beaktansvärda skäl kritiskt vänder sig mot de resultat beträffande vissa Gottlandskyrkors ålder, som Ekhoff anser sig ha vunnit. Denne tror sig kunna skjuta den äldsta Clemenskyrkan i Visby så långt tillbaka som till första början af 1000-talet eller t. o. m. till 900-talet, under det kritikern vill hänföra den tidigast till senare hälften af 1000-talet. I bandets utförligaste uppsats behandlar G. Westling ingående *Den religiösa ställningen inom Linköpings stift under 1800-talet.* Denna undersökning utgör på visst sätt en fortsättning på samme författares i en föregående årgång publicerade studier öfver samma stifts förhållanden under ett par årtionden af 1700-talet. Den store folkpredikanten Peter Murbecks verksamhet i Skåne har för några år sedan i en diger akademisk afhandling behandlats af A. Rydberg, och samme förf. har nu utförligt tecknat äfven *Peter Murbecks lif och verksamhet i Stockholm.* Ett medeltida ämne af stort intresse behandlar, på grundval hufvudsakligen af material från Vatikanarkivet, Y. Brilioth i den första afdelningens sista uppsats *De svenska medeltidsbiskoparnes visitationes liminum ss. apostolorum.* Å afdelningen »Meddelanden och aktstycken» märkas — utom ett par kortare bidrag af utgifvaren själf: *Biskopsvigningen i Uppsala domkyrka år 1575* och *Constitutiones in Nycopensibus comitiis a viro sancitæ svetice. Nycopiæ 1611* — ett af O. Malmström meddeladt bref från Spener till drottning Ulrika Eleonora d. ä. samt en kort utredning af K. B. Westman om *Två handskrifter af Birgittas Revelationer.* På den som vanligt gifvande litteraturafdelningen märkas en till femte delen af Haucks berömda Kirchengeschichte Deutschlands anknuten öfversikt öfver det religiösa och kyrkliga lifvet vid 14:e århundradets början af Hj. Holmquist, vidare meddelanden om den nyare holländska kyrkohistoriska forskningen af samme författare samt vidare recensioner öfver Wordsworths The national church of Sweden (af A. Bratt) Holmdahls Studier öfver prästeståndets kyrkopolitik under den tidigare frihetstiden (af D. Lehrman) Tunbergs Västerås riksdag 1527 (af K. B. Westman) m. fl. arbeten.

— Tvenne af våra lifaktiga fornminnesföreningar ha utsändt nya nummer af sina publikationer. Det nya (sjunde) häftet af *Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening* är helt ägnadt åt arkeologien, i det att det endast bringar en med rikhaltigt illustrations- och kartmaterial försedd uppsats af N. Åberg om *Kalmar läns stenålder.* Af *Meddelanden från Norra Smålands fornminnesförening* föreligger en tredje volym, liksom sina föregångare redigerad af A. Friberg. Bland innehållet må främst nämnas R. Björkmans på ett par äldre kartor grundade topogra-

fiska redogörelse för *Det forna Jönköping*. Samme förf. har ett bidrag med titel *Exekutiv-auktioner på grefve Per Brahe lösegendom* med en kort inledning aftryckt auktionsprotokollet öfver den 1697—1701 försiggångna försäljningen af »forne Kongl. Dr... set Högvälborne Herr Grefve Per Brahes för gravationer exeqverad lösören», och N. Sjöberg knyter härtill några anmärkningar nä... mast rörande de därvid försålda porträtten. En afsevärd del ... volymen upptages af C. F. Nordenskjölds uppteckningar om *Jön-köpings läns minnesmärken*, omfattande Östra och Västra härad. Såsom bilaga till volymen följer ett nytt häfte (sid. 97—164) af de... på föreningens föranstaltande utgifna editionen af Jönköpings tänk-bok 1513—1548, hvars redaktion från fjärde arket öfvertagits af land... arkivarien C. M. Kjellberg. De tre förut utgifna arken komma f... vinnande af likformighet i redigeringen att omtryckas och att jäm... inledning samt person- och sakregister medfölja nästa häfte af des... meddelanden, hvilka både genom utstyrsel och innehåll bära e... fördelaktigt vittnesbörd både om föreningens lifaktighet och de... sekreterares intresse för sin uppgift.

— I det nyss utkomna andra häftet af Svensk Tidskrift meddel... professor Sam Clason *Ur Henning Hamiltons papper*, sedan de... 16 januari öppnade och för forskningen tillgängliga i Lunds uni-versitetsbibliotek, fyra mycket intressanta bref, belysande den dansk-tyska krisen 1863—64. Det första, dagtecknadt den 18 sept. 186... härrör från danske konseljpresidenten Hall. Af brefvet framgå... att denne då erhållit underrättelse om det uppskof med allian... frågans afgörande, som blifvit en följd af Ulriksdalskonferensen, m... att han fortfarande hoppades det bästa ej blott af Hamilton u... äfven af Manderström. Det andra brefvet är skrifvet af Hamilto... gamle statsrådskamrat generalen J. M. Björnstjerna och stamm... från den 28 december 1863. Af detta bref liksom af det följan... — skrifvet af Louis De Geer den 29 dec. s. å. — framgår, att, såso... utgifvaren framhåller, ännu vid denna tid åtskilligt stod och väg... i Sverige i fråga om ett eventuellt uppträdande vid Danmarks sid... I Björnstjernas bref förekommer en antydan om förhoppningar h... dåvarande hertigen af Östergötland om att Sverige af ett aktivt de... tagande i kriget skulle »draga en fördel, den der efter mitt förmena... de aldrig borde tillåtas ens som en hemlig tanke». Utg. vill häri ... ett hugskott om en hvälfning i Danmark, som skulle föra konu... Carl eller prins Oscar upp på dess tron. Den följande meningen... brefvet synes dock snarare tyda på, att Björnstjerna afsett förvän-ningar om landvinningar, därest Danmark skiftades såsom krigsby... De Geers bref åter rör sig väsentligen om den artikel i dansk... frågan, som De Geer författat och låtit införa i Posttidningen, m... mot hvars korrekthet Hamilton gjort invändningar. Brefvet unde... stryker i sin sista del sannolikheten af en svensk ministerkris ... danska frågan. Det sista brefvet är skrifvet af direktören i dansk... utrikesministeriet P. Vedel, under en mansålder den verklige ledare...

af Danmarks utrikespolitik, och bär datum den 1 aug. 1864. Det märkligaste i detta bref är tvifvelsutan brefskrifvarens försvar för den danska regeringens och de danska underhandlarnes hållning under Londonkonferensen. »Som förhållandena nu äro», heter det, »anser jag det bäst att sträfva efter fördelaktiga finansiella villkor men att ej ge det minsta för en onyttig bit af Nordslesvig, som dessutom kunde ge freden sken af att ha tagit om ock blott den minsta hänsyn till nationalitetsförhållandena. Långt hellre en fred, som af alla erkännes icke hvila på någon som helst grundsats, ty den har långt större utsikt att vid ett tillfälle, som väl ej alltför länge låter vänta på sig, revideras på en verklig basis vare sig nu politisk-historisk eller nationell.» — »Als och Dyppel samt Flensborg måste vi ta», fortsätter brefskrifvaren, »om besittningen skall ha någon betydelse, och kanske skall några års tysk regering främja de danska sympatierna mycket längre söderut i Slesvig än alla våra positiva sträfvanden förmå.»

I samma häfte af tidskriften finnes å afdelningen »Dagens frågor» en redogörelse för de nuvarande stormaktsförbundens innebörd, grundad dels på en uppsats af Friedjung i den tyska tidskriften Der Greif», dels på Albins nya arbete »L'Allemagne et la France en Europe 1885—1894».

— I *Finsk Tidskrifts* junihäfte 1913 (sid. 446—458) har docenten P. O. von Törne lämnat ett utförligt och intresseradt referat af Sixten Samuelssons bekanta undersökningar om Gustaf Vasas äfventyr i Dalarna, särskildt hans i Heimdals småskrifter (nr 10) 1910 publicerade framställning af ämnet (jfr Historisk tidskrift 1910, sid. 222—224).

— I de af Reale Accademia dei Lincei utgifna Rendiconti (vol. XXII, fasc. 7:o—10:o) har vår minister i Rom friherre C. Bildt offentliggjort en kort studie med titeln *La Tomba di Olao Magno*. Förutom en kort sammanfattning af Olaus Magnus' och hans mindre berömde broders skiftande lefnadsöden innehåller uppsatsen i fråga beträffande den märklige landsflyktingens död och begrafning de resultat, som äro tidskriftens läsare bekanta genom författarens intressanta lilla studie i 1912 års årgång af denna tidskrift (sid. 130—134).

— I *Zeitschrift für osteuropäische Geschichte*, bd. 4: h. 1 (1913), redogör arkivrådet J. Paczkowski i Berlin i anledning af den nyutkomna sjätte delen af Peter den stores brefväxling (*Pisma i bumagi Imperatora Petra Velikago*. 6. Juli—dec. 1707. Petersburg 1912, XXVII + 634 + LXXXIII sid.) för tillkomsten och karaktären af detta, icke minst för vår historia viktiga utgifningsarbete. Det är nu öfver fyrtio år sedan det påbörjades. Initiativet togs 1872 vid firandet af tvåhundraårsminnet af tsar Peters födelse af dåvarande kultusministern grefve D. A. Tolstoj. Samma år tillsattes en stor kejserlig kommission, som med anlitande af bl. a.

den ryska administrationens och diplomatins biträde skulle verkställ insamlingen af materialet. Myndigheterna visade sig emellertid na turligt nog icke äga kompetenta arbetskrafter för ändamålet, uta kommissionsmedlemmarna fingo själfva jämte andra vetenskapsmä utföra insamlingsarbetet. Materialet begränsades i hufvudsak ti sådana urkunder, skrifvelser och anteckningar, som kunde konst teras vare sig till affattningen eller innehållet härröra från tsare De verkställda afskrifternas antal växte hastigt (1875 4,000, 187 10,000), men först 1887 utkom af trycket den första delen (om fattande åren 1688—1701). Den liksom de tre följande redigerad af chefen för kejserliga biblioteket i S:t Petersburg A. F. Byčko hvilken från början burit hufvudbördan af kommissionens arbet Då han 1899 afled, förelåg den fjärde delen, som sträckte sig öfv året 1706, i det närmaste färdig. Arbetet fortsattes af hans so chefen för kejserliga bibliotekets handskriftsafdelning I. A. Byčko hvilken sedermera medhunnit femte delen (första hälften af år 170 år 1907 samt nu den härofvan nämnda sjätte delen, hvarmed å 1707 afslutats. Båda de sista delarna beröra hufvudsakligen ts Peters verksamhet i Polen under väntan på det svenska anfall och redan de namn på hans korrespondenter, som i referatet up räknas — bl. a. Frans Rákoczy, hospodaren i Valakiet Konstan Brancovan, Sieniawski, Szembek, Oginski, Mazepa — antyda, hvil intresse för frågan om Sveriges östeuropeiska politik publikation måste äga. Aktstyckena beledsagas af vidlyftiga kommentarer utgifvaren, och de utförliga registren böra kunna vara till st gagn äfven för de Karl XII-forskare, som icke behärska ryska sp ket. I sin fortsättning torde också arbetet — tillsammans med af ryska krigshistoriska sällskapet utgifna handlingarna (se där Historisk Tidskrift 1910, sid. 52 f.), med hvilkas öfversättning svenska Karolinska Förbundet för närvarande är sysselsatt — ku gifva rika upplysningar till kännedomen om Karl XII:s ryska fält om hvilket de svenska källorna äro så beklagligt sparsamma.

(*H. B—n.*)

— Den välkända, af Historische Gesellschaft zu Berlin ge professor Ferdinand Hirsch utgifna tidskriften *Mitteilungen der Historischen Literatur* påbörjade under 1913 med sitt fyra första band en ny följd. Tidskriften vill äfven för framtiden f följa sin gamla sträfvan att genom objektiva referat öfver n kommen historisk litteratur, hvilka emellertid hvarken utesluta k eller kräfva en absolut neutralitet, lemna en möjligast fullstä bild af den historiska vetenskapens utveckling och därigenom g läsaren uppslag och riktlinjer för egna studier. I främsta rum vänder sig tidskriften till de häfdaforskningens idkare och vän som genom ställning och yrke icke äro i tillfälle att utom sitt skilda arbetsområde närmare syssla med forskningens allmänna f skridande. I den nya årgången har tidskriftsledningen sökt än hittills indraga sällskapets egna medlemmar i arbetet och där

göra tidskriften till ett verkligt sällskapets organ. Å omslaget meddelas också en aktningsbjudande lista på föreningsmedlemmar, som utlofvat sin medverkan; bland dem påträffar man många kända och några af den tyska häfdaforskningens främsta namn. I den nu afslutade årgången ha af dr Fritz Arnheim äfven anmälts åtskilliga svenska arbeten bl. a. Setterwalls historiska bibliografi, Almquist's Svensk genealogisk litteratur samt Mortensens edition af Livijns bref från fälttågen i Tyskland och Norge under åren 1813 och 1814. Det är öfverflödigt att påpeka den betydelse den ifrågavarande tidskriften har för hvarje historiskt intresserad. Den utgifves från det bekanta Weidmannska förlaget och priset är satt så lågt som till 10 mark pr årgång med omfång af mer än 25 ark.

— Det senast utkomna häftet af *Meddelanden från Svenska Riksarkivet* (Ny följd I: 31—32), hvarmed tredje bandet af nya följdens första serie afslutas, innehåller riksarkivariens årsberättelse för 1912 samt handlingar rörande arkivväsendet från samma år. Af särskilt intresse är meddelandet, att K. Maj:t nu godkänt riksarkivariens förslag till nya publikationer: Handlingar rörande 1812 års politik, Frihetstidens grundlagar och konstitutionella stadgar, Stora deputationens protokoll och handlingar vid riksdagen 1765—66 samt Protokoll och handlingar rörande försöken att vid 1769—70 års riksdag förbättra frihetstidens statsskick. — Beträffande tillväxten är särskildt att anmärka: öfverlämnandet af en ny afdelning af Svea hofrätts arkiv, omfattande förra hälften af 1800-talet; beträffande slutförda arbeten: nya delar af den stora utredningen rörande statens mark och tomter — för hvilket redogöres på annat ställe i detta häfte — samt en utan tvifvel för många forskare välkommen, ännu blott i handskrift föreliggande förteckning öfver det kungl. kansliets ämbets- och tjänstemän från omkr. 1620—1801. — Riksarkivarien har fortsatt sina — stundom tydligen af behofvet synnerligen påkallade — inspektioner af vissa länsstyrelsers o. a. arkiv. De af landsarkivens tjänstemän utförda inspektionerna af smärre lokala arkiv inom resp. områden ha fortgått, uppvisande i hufvudsak samma resultat som under föregående år. Den efterforskning af äldre boktryck och handskrifter, som i samband härmed föreskrivits, har ej burit mera betydande frukter. Ett register till landsarkivariernas inspektionsberättelser 1910—1912 meddelas i slutet af häftet. — Till landsarkivet i Göteborg ha under året från Vadstena-arkivet aflämnats arkivhandlingarna från Vestgöta-länen (nära 10.000 volymer); bland dess öfriga accessioner märkes domkapitlets i Göteborg arkiv för tiden före 1811. — Situationen i den norrländska arkivfrågan företer inga afgörande förändringar, och beträffande Stockholms stads arkivväsen finner sig riksarkivarien, efter att ha refererat K. Maj:ts beslut af d. 27 sept. 1912, föranlåten till denna resignerade hjärtesuck: »Efter nära tio år har sålunda behandlingen af denna fråga ej resulterat i annat än en återremiss. Det är att hoppas, att den förnyade handläggning,

för hvilken ärendet hos stadsfullmäktige kan blifva föremål, skal leda till ett bättre och för arkivväsendet fördelaktigare resultat innan fjärdedels-århundradet uppnåtts.» Äfven ställningen beträffande frågan om den administrativa arkivdepån ger honom anledning til ganska skarpa anmärkningar. Att användningen af gamla norr riksbankshuset för arkivändamål synes blifva undanskjuten, beklaga han knappast, men han påpekar med eftertryck, hur den ur utrym messynpunkt viktiga frågan om utgallring af nyare räkenskapsveri fikationer i ämbetsverken på de flesta håll alltjämt får ligga oafgjord medan lokalfrågan förblir olöst, hota under tiden riksarkivets oc andra arkivs utrymmen att helt och hållet fyllas. Han framhålle ännu en gång »önskvärdheten af en enhetlig och såvidt möjligt full ständig lösning af den centrala arkivfrågan» och tillägger: »Svårlig kan en sådan ske, utan att innehållet i första paragrafen af riks arkivets senaste instruktion eller att riksarkivets uppgift är att var den centrala myndigheten för det offentliga arkivväsendet i Sverig blir en verklighet, icke blott en bestämmelse på papperet.»

(*H. B—n.*)

— Af de genom Riksarkivet verkställda *Utredningar rörand statens mark och tomter i Stockholm* föreligga tvenne nyutkomn häften, det ena innehållande arkivarien L. M. Bååths utredning angående Helgeandsholmen och Norrström, det andra ett antal ut redningar om tomter å Norrmalm, däraf en om tomterna n:r 2— i kvarteret Kungl. Trädgården författats af riksarkivarien Hilde brand och en om Humlegården af förste arkivarien S. Bergh, ö öfriga af d:r. Bååth (Stockholm 1913; 86, resp. 201 sid.). U redningarna hafva utförts i enlighet med de principer, för hvilka tidiga redogjorts i denna tidskrift. Liksom sina föregångare äro de nu för liggande åtföljda af viktigare akter såsom bilagor liksom af ett sto antal plan- och tomtkartor. Till Stockholms historia och top grafi gifva de synnerligen värdefulla bidrag, som ofta äro af bet dande innebörd för kännedomen om olika skeden af stadens utveck ling. Af Bååths utredning angående Helgeandsholmen och Nor ström tillvinner sig kapitlet om ägande- och dispositionsrätten t Norrström gifvetvis det största intresset, dels på grund af ämne natur, dels därför att frågan om äganderätten till Norrström va och är omtvistad. På grundval af ett rikhaltigt, delvis förut ej a vändt material kommer författaren till det resultat, att kron på grund af urminnes häfd äger Norrström, och att kronan aldr afhändt sig äganderätten men väl dispositionsrätten därtill. Nor ström anses af författaren hafva inbegripits i det allmänningsvatte som kronan sedan den tidigare medeltiden innehade kring Stoc holm. — Utredningarna rörande Norrmalm omfatta dels en intre sant öfversikt rörande Norrmalm i allmänhet, dels speciella utre ningar rörande, utom hvad förut angifvits, en rad tomter såso Arffurstens palats, Operatomten, Jakobs kyrkotomt och Kungsträdg

den samt Blasieholmen. Berghs utredning om Humlegården gifver bl. a. intressanta upplysningar om dess användning och förvaltning.

(*E. N.*)

— Såsom rektorsprogram vid Göteborgs högskola har professor Ludvig Stavenow publicerat en essay om *Den moderna vetenskapens genombrott i svensk historieskrifning* (Göteborg 1913; 34 sid.; pr. 0,50 kr.), präglad lika mycket af synpunkternas rikedom och finhet som af formens knappa klarhet. Inledningsvis betonas, att historieskrifningens framsteg äro knutna vid utvecklingen af stil, kritik och historisk uppfattning eller åtminstone kunna följas och klart påvisas genom en betraktelse af dessa trenne faktorer. En modern historieskrifning kan sägas ha inbrutit, när fordringarna i dessa tre afseenden hunnit till den mognad, att vi, alla olikheter till trots, dock känna, att de historiska författarne och deras alstring stå på en i det väsentliga enahanda höjd som vår egen tids. Förf. påpekar, att den moderna tiden i viss mening kan sägas ha framgått ur renässansen, men att i mera egentlig mening det adertonde århundradet bör betraktas som dess direkta inledning. Men han hänvisar samtidigt på romantikens betydelse för den moderna tidens daning och synes närmast böjd att först i föreningen af 1700-talets rationalism med 1800-talets idealism och romantik se dess verkliga begynnelse. I enlighet med denna åskådning kan den moderna häfdateckningen på visst sätt sägas begynna med renässansen — hos oss med Olaus Petri, hvars insats såsom häfdaforskare förf. som bekant tidigare gjort till föremål för en monografi — men i mera egentlig mening från vissa synpunkter med upplysningstidens historieskrifning, från andra med romantikens fördjupade historieuppfattning »för att nå sin mognad vid det förflutna seklets midt, då de båda strömningarna gå tillsammans och gåfvo båda sina insatser i en gemensam stor strömfåra af utvecklad nationell och universell häfdateckning, som vi känna såsom vår egen tids i egentlig bemärkelse». De namn, på hvilka förf. främst vill hos oss fästa denna utveckling, äro Dalins, Lagerbrings och Geijers.

Med Dalin och hans samtida och närmaste efterföljare kommo den klara öfverskådliga framställningen, den vittra och samtidigt ...liga framställningen m. a. o. den historiska stilen, principiellt densamma som den dag i dag, men därjämte — i motsats mot ...etstidens yfverborna fornforskning — äfven en begynnande, ...ru ännu mest negativt rationalistisk kritik. Lagerbring åter är ...brytaren för den verkligt vetenskapliga historiska kritiken; i ...rt sedt innehålla de af honom uppställda principerna hufvudsumman af hvad den historiska kritiken äfven enligt modern uppfattning har att iakttaga, om ock Lagerbring och hans efterföljare, en ...han, Fant och Hallenberg, endast delvis förmådde bringa dem ...ampning.

Förf. kommer därefter öfver på historieuppfattningen och ...erar därvid i korta drag men på ett ypperligt sätt den

motströmning mot upplysningstidens rationalism, som i främsta rummet utgår från Burke i England och den historiska skolan i Tyskland, och hvars kärnpunkt äro dels den organiska uppfattningen af stat och nation i motsats mot upplysningstidens mekaniskt-atomistiska, dels det af denna uppfattning betingade införandet af ändamålsbegreppet i historien. Hos oss är genombrottet af denna nya åskådning — med olika betonande af dess olika sidor — knutet i främsta rummet till namnen Benjamin Höijer, Hans Järta och E. G. Geijer. Förf. ger en sammanträngd analys af hufvudmomenten i dessa tre banbrytares historieuppfattning under framhållande af att det är med den »äkta och färdiga» Geijerska historieskrifningen som »den moderna epoken af svensk historieskrifning i egentlig mening begynner». I ett afseende utgör den snillrika Geijerska häfdateckningen, enligt författarens mening, dock icke ett adekvat uttryck för den moderna vetenskapens fordringar nämligen i det spekulativa elementets öfvervikt öfver den empiriska forskningen. I sådant hänseende vill förf. med en anmärkningsvärdt hög uppskattning, som redan tidigare hos honom kommit till synes, i F. F. Carlsons bekanta verk finna ett framsteg, om det och principiellt står på den Geijerska historieskrifningens grund; och först med Sveriges historia under konungarna af det pfalziska huset känner sig förf. vara på den svenska historievetenskapens fullt utvecklade moderna ståndpunkt. En och annan torde måhända vara frestad att ställa sig en smula afvaktande gentemot denna uppskattning både af den ingående forskningen och den statsmannamässiga uppfattningen hos nämnda verks författare eller rent af att snarare ansluta sig till den värdesättning, som en utmärkt svensk historiker vid ett tillfälle fixerat i en lyckligt epigrammatisk fras om »Geijers vida vyer och Carlsons breda aperçuer». Detta är emellertid, det skall villigt medges, en fråga, som ej är afgörande för läsarens ställning till här föreliggande essay. I det väsentliga har professor Stavenow i sin öfversikt, så sammanträngd den är, på ett ypperligt sätt uppdragit konturerna för hufvudskedet i den svenska häfdateckningens utveckling, och man kan endast önska, att ur de historiografiska studier han vid olika tillfällen framlagt, måtte med tiden framväxa den helhetsteckning af den svenska historiens historia, som vår häfdateckning sannerligen är värd, men som vår litteratur ännu saknar.

— Genom ett förbiseende har hittills här icke uppmärksammats den redan för två år sedan utkomna andra delen af den genom Michaëlisgillet utgifna svenska öfversättningen af **Olaus Magnus** berömda *Historia om de nordiska folken* (Uppsala 1912; 280 sid.; pr. för hela verket för subskribenter 50, i bokhandeln 75 kr.). Den nya delen omfattar böckerna 6—11 och med den utgifvande har jämnt hälften af öfversättningen slutförts. Arbetet med dessa böcker har till större delen påhvilat docenten **G. Thörnell**, som öfversatt böckerna 6 samt 9—11, äfvensom större del

af åttonde boken; sjunde boken och de tio första kapitlen af den åttonde ha behandlats af bibliotekarien R. Almqvist; redigeringen har liksom tidigare i främsta rummet påhvilat bibliotekarien I. Collijn. Öfversättningen synes vara gjord med mycken omsorg. Den typografiska utstyrseln präglas här liksom i första delen af en ovanlig gedigenhet och smak, förstklassigt är också återgifvandet af originalupplagans högst intressanta och från kulturhistorisk synpunkt viktiga illustrationer. Man kan endast lyckönska utgifvarne till det arbete, som redan utförts, och tillika uttala den förhoppningen, att det måtte lyckas dem att snart få se det mödosamma företaget bragt till en afslutning, som svarar mot dess början. När verket föreligger i sin helhet färdigt, hoppas vi få tillfälle att återkomma till detsamma.

— Då grefve Carl Trolle Bonde den 25 aug. 1912 afled efter en 69-årig, ej minst på det personhistoriska och topografiska forskningsområdet verksam lefnad, hade arbetet på tionde delen af hans *Anteckningar om Bondesläkten* fortskridit så långt, att den före samma års slut kunde utkomma af trycket. Volymen utgör tredje och sista delen af den serie i samlingen, som behandlar *Kongliga rådet och ambassadören grefve Carl Bonde* (Lund, Berlingska boktryckeriet 1912; 466 sid. + 4 släkttabeller; pr. 15 kr.). Där meddelas, utom handlingar och uppgifter om Bondes — politiskt tämligen betydelselösa — ambassader till Rijswijkska fredskongressen 1697 och till England 1698 samt rörande hans sista lefnadsår och död 1698—99, åtskilliga bref till och från honom. Politiskt innehåll äga särskildt hans bref till Nils Gyldenstolpe från ambassadresan 1697—98 (tryckta efter originalen i Nordinska samlingen i Uppsala Universitetsbibliotek); af intresse är t. ex. hans anmärkning om tsar Peter i brefvet af d. 24/14 dec. 1697: »Han vistas allt i Amsterdam och ockuperar sig med skeppsbyggeri och, som säges, att brukas emot turken uti Svarta hafven. Gud gifve den grannen icke växer för mycket och blifver för klosk [!], då det torde gälla andra». Brefven *till* Bonde angå till stor del ekonomiska eller släktförhållanden, men naturligtvis komma också de politiska händelserna till synes, särskildt riksdagen år 1697, som bl. a. utförligt skildras i ett bref från landtmarskalken Nils Gripenhielm af d. 29 dec. 1697 (sid. 321—329). Af konsthistoriskt intresse äro några uppgifter om Ehrenstrahls porträttmålningar, som finnas i bref såväl från denne själf som från Bondes homme d'affaires kammarförvanten Lars Ahlberg.

(*H. B—n.*)

— En tillfällighet, i och för sig beaktansvärd nog, har riktat den karolinska litteraturen med en ny lefnadsteckning öfver »Lille prinsen». Vid ett besök i den lilla schlesiska staden Pitschen, i hvars kyrka — en af dem, som Karl XII genom sin pression på kejsaren 1707 räddade åt protestantisk gudstjänst — prinsen ligger begraf-

ven, fann regementsintendenten Max Schürer von Waldheim att det monument, som hertiginnan Eleonora Juliana af Württemberg där låtit resa öfver sin son, var borta. Det hade år 1887 skickats till slottet i Stuttgart af dåvarande pastorn i Pitschen, som hoppades därigenom kunna skaffa pengar till kyrkans restaurering. I Stuttgart lyckades man till sist efter åtskilligt letande anträffa konstverket, där det satt uppfäst på en vägg i slottets borggård. I den pietetsfulla afsikten att väcka intresse för dess återflyttande till dess rätta plats har nu Schürer von Waldheim utgifvit sin vackert utstyrda biografi *Prins Maximilian Emanuel af Württemberg, en tapper dragonöfverste i Karl XII:s armé* (Stockholm, Bröderna Lagerström 1913; XII + 157 sid.; pr. kr. 5,75). Mycket utöfver hvad prinsens resepredikant och sekreterare J. W. Bardili meddelat i sin 1730 tryckta digra lefvernesbeskrifning har förf. trots energiska efterforskningar icke lyckats uppspåra. Ur otryckta källor synes föga vara att inhämta om prinsens lif — några som bilagor tryckta bref från hans moder till Karl XII gifva ej mycket i detta afseende —, utan de kompletterande notiserna ha hufvudsakligen fått hämtas ur Nordberg och andra äldre författare jämte de karolinska dagböckerna. Genom att också rätt utförligt sysselsätta sig med prinsens kunglige vän och läromästare har förf. ökat framställningens omfång, men knappast — såsom han afsett — den biografiska bildens tydlighet. I öfverensstämmelse med samma princip har han prydt sitt arbete såväl med åtskilliga vackra Karl XII-reproduktioner som med porträtt af bokens egentliga hjälte och fotografier af grafmonumentet och därmed i samband stående platser. Verkningsfull är motsatsen mellan de barnsligt näpna dragen på bilderna af prinsen före hans uttåg i kriget och den manliga uppsynen på det (nio år efter hans död) af David Swartz målade porträtt, som förvaras på Claestorp. Noggranna beskrifningar till porträtten lämnas, och en utförlig bibliografi återfinnes bland bilagorna.

(*H. B—n.*)

— Ett säkerligen ganska enastående prof på obruten arbetskraft och hängifven kärlek till forskningen utgör det i slutet af förra året utkomna tredje delens första halfband af Claes Annerstedts monumentala verk öfver *Upsala universitets historia* (Uppsala & Stockholm, Almqvist & Wiksell 1913; XIII + 683; sid. pr. 12 kr.), behandlande universitetets öden 1719—1792. Och ännu mera imponerande blir denna kraftprestation af den snart 75-årige författaren, om man erinrar sig, att den nya delen under åren 1912 och 1913 föregåtts af ej mindre än tre omfångsrika band urkunder från tiden 1695—1792 (D. 3. 1695—1749; (4) 420 sid.; pr. 8 kr.; D. 4. 1749—1776; (4) 393 sid.; pr. 8 kr.; D. 5. 1777—1792; (3) 240 sid.; pr. 4 kr.) — ett tidigare (1910) utgifvet urkundsband har uppmärksammats i en föregående årgång (1911, sid. 133, 134). Dessa omsorgsfullt utgifna urkundsband utgöra en verklig fyndgrufva för kännedomen ej blott om

vårt högre undervisningsväsens utan vår andliga odlings historia öfver hufvud. I företalet till det sist utkomna bandet af själfva framställningen meddelar den vördnadsvärde förf., att tredje delens andra halfband sannolikt skall föreligga färdigt under vårens lopp. Vi lyckönska författaren till det storartade minnesmärke, han redan med man kan väl säga sonlig pietet rest åt det universitet, från hvilket han utgått, och som han i olika ställningar under sitt lif tjänat, och vi dela hans glädje öfver utsikten att få föra sitt *magnum opus* till det slut han föresatt sig. Så snart den nya delen föreligger, skola vi återkomma till ett utförligt omnämnande af det stora arbetet, som utgör ett af de viktigaste bidragen till den svenska odlingens historia under mera än tre händelsefyllda århundraden.

— Ett värdefullt prof på »hembygdsforskning» i gamla tider utgör *Jacob Ingelssons berättelse om Stora Kopparberget år 1716*, hvilken, använd af äldre forskare men ej förut publicerad, nu af postmästare Helmer Lagergren utgifvits af trycket (Göteborg, Wald. Zachrisson 1913, 68 sid.; pr. kr. 2,50). Jacob Ingelsson, hvilken afled som bergsrådman 1729 vid 88 års ålder, hade under sin långa lefnad samlat ett betydande material till sin hemtrakts historia såväl ur gamla handlingar som ur den muntliga traditionen. Dessa uppgifter sammanförde han på intresserades uppmaning till en »relation», som han 1716 aflämnade till grufrätten; den förvaras numera i »Kopparvågen», Stora Kopparbergs bergslags aktiebolags museum i Falun. Berättelsen upptager bl. a. förteckningar såväl öfver präster, domare, bergstjänstemän, magistratspersoner o. s. v. som öfver hyttor i Falubygden, hvarpå följer en mängd notiser och vitsner om personer i trakten, hvilkas minne af en eller annan anledning, ofta af våldsam art, lefde kvar — Gustaf Vasas myndige hjälpare och sedermera vedersakare Måns Nilsson till Aspeboda är t. ex. en af dem. — Bokens värde ökas af de innehållsrika anmärkningar och rättelser, hvilka utgifvaren tillfogat i noter delvis med användning af Kröningssvärds anteckningar i en numera i Uppsala Universitetsbibliotek förvarad afskrift af relationen, samt utförliga orts- och personregister.

(*H. B—n.*)

— I 1912 års årgång af denna tidskrift anmäldes två afhandlingar om Frihetstidens ekonomiska litteratur (Granskn. sid. 45 ff.). Den hardt när outtömliga grufva af projekt och idéer, som denna litteratur utgör, har emellertid förmodligen uppgifter kvar för åtskilliga monografier ännu, trots att ingen del af vår ekonomiska historia blifvit tillnärmelsevis så mycket undersökt. Nu senast har Dr O. Wieselgren upptagit till behandling lyx-problemet i den svenska 1700-talslitteraturen i en afhandling med titel »*Yppighets ..... Ett bidrag till de ekonomiska åskådningarnas historia i Sverige under det adertonde århundradet* (Skrifter utg. af Humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala XIV: 3, Uppsala & Leipzig

1912, 62 sid.). Titeln är hämtad från den ryktbaraste af alla hit hörande svenska skrifter, Höpkens presidietal i Vetenskapsakademie 1740, tillgängligt för en större läsekrets i Silfverstolpes upplaga a den ungdomlige akademi-presidentens glänsande skrifter. I en först afdelning behandlar d:r Wieselgren med mycket omfattande littera turkännedom de utländska förebilderna till åskådningen om lyxe berättigande, särskildt Mandeville, hvars betydelse för den ekono miska liberalismen torde vara ganska allmänt erkänd; från Hasbach uppsats »Larochefoucauld und Mandeville» i Schmollers Jahrbuc 1890 skulle förf. möjligen ha kunnat få ytterligare några synpunk ter på sitt ämne. I själfva hufvudafdelningen behandlas därpå de svenska litteraturen, där kanske framställningen af Botins »Tank om Yppighet och Öfwerflöd» erbjuder mest af intresse. Värdet förf:s framställning består emellertid icke främst i referatet af olika skrifterna utan i den grundliga analysen af deras utländsk förebilder. Hufvudintrycket af denna undersökning är, att originalit ten hos den svenska litteraturen i denna fråga är mycket obetydli den hithörande litteraturen lider öfver hufvud taget af en magerhet idéinnehåll, som betydligt sticker af mot många andra ekonomiskt-litt rära produkter från en tid, som med alla sina djupa fel mer någon annan period i vår historia utmärktes af att »think furiously

En värdesättning af lyx-försvararnes teoretiska tankegång h förf. för sin del uttryckligen afböjt. I slutet af sin skrift har h emellertid en helt kort antydan om förhållandet mellan 1700-tal och senare tiders diskussion af problemet, gående ut på, att sena författare ej ha kommit mycket längre än de tidigare. För att nu t sist ett ögonblick uppehålla sig vid detta, som torde vara det en äfven en sträng kritiker kan tänkas vilja klandra i d:r Wieselgr undersökning, må man kanske säga, att förf:s omdöme utfaller n got för hårdt. En värdesättning af lyxen i förhållande till sp samheten blir visserligen, mänskligt att döma, i alla tider en r subjektiv sak, därför att den innebär ett metafysiskt omdöme i afseen på hvad som är nyttigt för en människa; och här är därför in vetenskapligt framsteg att vänta. Men det karakteristiska för 17 talsåskådningen var, såsom d:r Wieselgren själf framhåller, att a lyxen nyttig, icke endast eller ens företrädesvis på grund af glädje slösaren har däraf, utan genom att den »bereder arbetst fällen»; och det försvaret för lyxen är fullständigt oförenligt n den vetenskapliga teorien efter fysiokraterna. Enligt modern teori behofstäckningen all ekonomisk verksamhets mål och produktio blott ett medel till detta mål; så länge icke alla behof äro täc finnes det alltid ett öfverflöd på arbetstillfällen, om man blott medel att begagna dem; och hvarje användning af de tillgäng medlen till onyttiga ändamål hindra tillgodoseendet af nyttiga be Insikten härom är det, som i de allra flesta fall saknas i det t gare 1700-talets litteratur.

(*E. Hkr.*

— Af L. Wimmers stora runverk *De danske Runemindesmærker*, hvilket afslutades år 1908, har en handupplaga utkommit, ombesörjd af Lis Jacobsen (Köpenhamn och Kristiania 1914). Arbetet måste af filologer och historici hälsas med synnerlig glädje. Vi få här en sakkunnigt verkställd sammanfattning af Wimmers grundläggande undersökningar jämte en redogörelse för de runstenar, hvilka såsom påträffade under de senaste åren ej behandlats af Wimmer. Till texten äro fogade ordregister såväl öfver nordiska ord och egennamn som öfver stundom förekommande latinska ord. Arbetet är smakfullt utstyrdt och försett med goda reproduktioner af det större verkets teckningar.

— Den rumäniske historikern N. Jorga, här i Sverige framför allt bekant genom sina bidrag till kännedomen om Karl XII:s vistelse i Turkiet, har i broschyrform utgifvit sina vid den internationella historiska kongressen i London hållna föredrag (Bukarest 1913; 49 sid.; pr. 1 fr.). I det ena har han upptagit ett ämne ur sitt eget lands historia *La survivance byzantine dans les pays roumains*. Det andra behandlar ett ämne af mera allmän karaktär *Les bases nécessaires d'une nouvelle histoire du moyen âge*, där förf. söker ge själfva grundritningen till en enhetlig medeltidshistoria.

— I en tidigare årgång af denna tidskrift (1909, sid. 190—193) ha vi riktat uppmärksamheten å det då utkomna första bandet af ett stort anlagda arbete öfver *Österreich von 1848 bis 1860*, som påbörjats af den främste kännaren af dess nyaste historia Heinrich Friedjung. Den första afdelningen af det utmärkta arbetets andra band föreligger nu sedan mer än ett år tillbaka (Stuttgart & Berlin, Cottasche Buchhandlung Nachf.; XII + 569 sid.; pr. 12,50 mark) och erbjuder liksom det första det allra största intresse både på grund af det omfattande otryckta material, som stått till författarens förfogande, och genom det utmärkta sätt, hvarpå han förstått att därur utvinna en helhetsbild af 1850-talets Österrike. De tre första böckerna behandla furst Schwarzenbergs tyska politik liksom hans utrikespolitik öfver hufvud fram till hans död i april 1852 och utgöra en motbild till, och i många fall en beriktigande motbild, till den bekanta framställning Sybel lämnar i sitt stora arbete om det tyska kejsarrikets grundläggning. Förf. har haft tillgång till såväl de österrikiska som de preussiska diplomaternas skriftväxling och meddelar i ett bihang en samling mycket intressanta och karakteristiska bref från Schwarzenberg, hufvudsakligen till Österrikes dåvarande minister i Berlin grefve Prokesch-Osten. Teckningen är gjord med den största beundran för den österrikiska statsmannens järnhårda viljekraft och utomordentliga diplomatiska duglighet — i diplomatiskt mästerskap sättes han bredvid Bismarck och Cavour — men å andra sidan med klar blick för ensidigheten i hans begåfning, bristerna i hans utbildning, oförmågan att förnimma rörelserna i tiden. Dock anser förf., att därest Schwarzenberg fått lefva, de följande årens största missgrepp, konkordat-

politiken och fördärfvandet af förhållandet till Ryssland under Krim-kriget, af honom skulle ha undvikits.

De båda följande böckerna behandla åren närmast efter den store statsmannens förtidiga död, epigonernas kamp om arfvet efter honom och Bachs tillbakaskjutande äfvensom Krimkrigets tid och den olyckliga Buolska politiken — det senare tämligen öfversiktligt, då förf. här kunnat hänvisa till sitt tidigare utgifna arbete *Der Krim-krieg und die österreichische Politik.* Därefter följer i de när-maste fem böckerna en glänsande framställning af Österrikes inr förhållanden vid denna tid, af kejsaren, hofvet, samhällets social struktur, aristokratien och det tredje ståndet, vidare dess andlig lif, diktningen, särskildt den politiska, musiken, de bildande kon sterna och, utförligast, teatern, hvilken ju i Wien alltid spela en framträdande roll. Vi få här finskurna bilder af kejsar Fran Josef själf, hans moder och gemål, af den en tid allsmäktig medelmåttan, chefen för det kejserliga militärkansliet general Grünn af den kunnige och erfarne generalsstabschefen Hess, af tiden främste författare en Bauernfeld och Hebbel, Grillparzer och Nestroy Vi få en frisk och åskådlig bild af lifvet i Wien, af kotteriern och personernas brottning kring kejsaren, af den absolutistisk statens beskäftiga polis, af de konstnärliga kretsarnas satiriska m i grunden passiva samhällskritik, af det glada och kritiklystna m i grunden harmlösa folklifvet. Den elfte och sista boken behandl den kyrkliga utvecklingen fram till den Josefinska lagstiftningens up häfvande 1850, och där tecknas tillika bilder af en rad märkesm inom Österrikes religiösa lif under 1800-talets förra hälft: Bolzan Günther, Hoffbauer, kardinal Schwarzenberg och framför and Rauscher, den senare än mer berömde kardinalärkebiskopen af Wie

Det nya halfbandet präglas af den Friedjungska häfdatec ningens förtjänster: den vida och trots en utpräglad grundåska ning förstående blicken, den fina känslan för sambandet mell den inre och den yttre politiken, som hindrar framställning från att i de utrikespolitiska partierna allenast blifva en anal af diplomatiska aktstycken, i de inrikespolitiska af författningspar grafer och siffror, det klara och behagliga framställningssättet och sl ligen förmågan att i framställningen införa de handlande personer på ett lefvande och åskådligt sätt. Icke minst de förut omtala miniatyrporträtten af furstar, diplomater, generaler, förvaltningsm och konstnärer göra framställningen så fängslande och så läror Med intresse afvaktar man arbetets slutband, hvilket skall behan så betydelsefulla händelser som det italiensk-fransk-österrikiska kri 1859 och, på inrikespolitikens område, 1855 års konkordat dess förhistoria samt det absolutistiska systemets fall. När omsi det stora verket en gång föreligger färdigt, äger Habsburgmonark däri och i Friedjungs arbete om 1866 års krig en skildring perioden från 1848 års revolution till 1867 års författningskomp miss, som värdigt står vid sidan af, om den icke öfverträffar, h andra länder i den vägen kunna uppvisa.

— De senaste årens utrikespolitiska tilldragelser ha gifvit en särskild aktualitet åt den orientaliska frågans tidigare skeden och därigenom också på sistone — direkt eller indirekt — gifvit upphof till en hel rad öfversikter och undersökningar inom detta område. Vid flera tidigare tillfällen har också i denna tidskrift uppmärksamheten fästats å denna nyutkomna litteratur. Så uppmärksammades på sin tid Wirséns förtjänstfulla och välskrifna bok om *Balkanfolken och stormakterna* (årg. 1909, sid. 272—274). Likaså påpekades (årg. 1909, sid. 194, 195) det nya och värdefulla, som stod att finna i Fourniers lilla skrift *Wie wir zu Bosnien kamen*, och i närmast föregående häfte (årg. 1913, sid. 341—343) ha några ord ägnats åt Wertheimers stora lefnadsteckning öfver Andrassy. Den där gifna teckningen af 1875—78 års Balkankris ersätter genom sin af vidlyftiga aktreferat späckade redogörelse för Österrikes förhandlingar i det allra mesta Fourniers välskrifna lilla bok äfven på de punkter, där den indrog viktigt och hittills obegagnadt material i diskussionen. Det ifrågavarande ämnets stora intresse gör det måhända icke olämpligt att här ytterligare fästa uppmärksamheten å några nyttiga och lättillgängliga arbeten i ämnet, hufvudsakligen af handbokskaraktär.

Frånsedt en ny upplaga af Driaults bekanta öfversikt *La question d'Orient depuis ses origines jusqu'à nos jours* äfvensom vidkommande partier af Hanotaux's eleganta och genom nytt materials framdragande värdefulla *Histoire de la France contemporaine* må först framhållas den för svenska forskare i Ryssland välkände ryske arkivchefen S. Gorjainovs först på ryska, numera äfven på franska utgifna verk *Le Bosphore et les Dardanelles* (Paris, Plon 1910; XIII, 392 sid.; pr. 10 frcs). Arbetet ger en framställning af frågan om Sunden från dess första framträdande fram till Berlinkongressen. Det är hållet i en torr, ämbetsmannamässig ton, som gör läsningen allt annat än fängslande, och mot de lämnade aktreferatens låt oss säga fullständighet har — t. ex. af Wertheimer — nog så vägande anmärkningar framställts. Men det är byggdt på det ryska utrikesarkivets för den allmänna forskningen otillgängliga förråd af otryckt material och utgör därför i många punkter en primär källa af största betydelse.

Ungefär samtidigt med utbrottet af 1908 års Balkankris utkom i Österrike en synnerligen användbar handbok öfver den orientaliska frågans utveckling *Geschichte des Machtverfalls der Türkei bis Ende des 19. Jahrhunderts*, författad af förre österrikiske generalkonsuln i Konstantinopel Carl Ritter von Sax (Wien, Manzsche Buchhandlung 1908; XX, 543 sid; pr. 8,50 mark); en ny upplaga, framförd till september 1913, utkom förlidet år (Wien, Manzsche Buchhandlung 1913; XXII, 654 sid.; pr. 10,70 mark). Arbetet är synnerligen klart och redigt uppställdt och gör ett genomgående vederhäftigt intryck, ehuru en kritisk läsare naturligtvis ej kan undgå att märka de österrikiska synpunkternas framträdande. Förf. känner genom sin ämbetsverksamhet händelsernas skådeplats och har

varit i tillfälle att för sin framställning använda äfven slaviska oc turkiska källor, hvilket naturligtvis i hög grad förhöjer värdet : hans verk.

Af de allra nyaste arbetena må först framhållas femte band af den för Sveriges historiska värld välkände rumäniske historiker N. Jorgas stora *Geschichte des Osmanischen Reiches* (Gotha, F. : Perthes 1913 (1912); XIX, 633 sid.; pr. 13 mark). Arbetet tillhör de välbekanta Heeren-Ukertska samlingen. Bandet behandlar tide från freden i Kutschuk-Kainardje 1774 ända fram till 1912, oc framställningen måste därför i betraktande af omfånget blifva e smula knapphändig, men lider ändå på grund både af uppställninge och af detaljuppgifternas rikedom af viss brist på öfverskåd lighet. Det förtjänar emellertid beaktande, icke minst därför att de utgått från en författare, som själf tillhör ett af de befriad Balkanfolken och redan på den grund är väl bevandrad i en eljes mindre beaktad del af den befintliga litteraturen på området.

I det förtjänstfulla sammelverket Cambridge Historical Serie: hvars framställning af de skandinaviska folkens historia tidigar bekantgjorts för tidskriftens läsare, utkom under förra året e teckning af *The Ottoman Empire 1801—1913*, författad a W. Miller, förut bekant bl. a. genom sina bidrag till The Cam bridge Modern History (Cambridge University press 1913; XVI 547 sid.; pr. 7 s. 6 d.). Arbetet utgör en mycket klar, lättläs och vederhäftig öfversikt öfver Balkanhalföns historia fram till börja af 1913; det är försedt med åtskilliga kartor äfvensom med en an vändbar bibliografi och lämpar sig synnerligen väl för en inledand orientering i ämnet.

Slutligen må för fullständighetens skull påpekas ett arbete a M. Fliegenschmidt öfver *Deutschlands Orientpolitik im erste Reichsjahrzehnt 1870—1880*, hvaraf första bandet utkommit (Berlin Puttkammer & Mühlbrecht, 1913; 322 sid.; pr. 10 mark). De utgör egentligen en sammanställning af det på området känd materialet rörande Tysklands ställning till Balkanfrågorna unde 1870-talets stora kris.

Skodsborgsmötet och Ulriksdalskonferensen.

AF

SAM CLASON.

---

1. Inledning. Källor.

Med innevarande år och det år, som senast skridit förbi oss, förknippar sig bland andra minnen också femtioårsminnet af den dansk-tyska strid, som både i sig själf och i sina följder blef af så utomordentlig betydelse för hela vår världsdels historia under det gångna halfseklet. Äfven Sveriges hållning var för den striden som bekant en faktor, som spelade en ingalunda oväsentlig roll. I medelpunkten åter för Sveriges ställningstagande har man sedan gammalt alltid satt den bekanta konferensen på Ulriksdal den 8 september 1863, och en undersökning rörande densamma kan därför lämpligen tjäna såsom utgångspunkt för det närmare studium af den svenska politiken vid denna tid, som hos oss först nu på allvar kan begynna. Först med att femtioårsgränsen passeras, blir ju nämligen vårt diplomatiska aktmaterial på området tillgängligt för forskningen. Såsom en undervisningskurs vid universitetet visat mig, kunde dock redan dessförinnan en mera kritisk behandling af det hittills tillgängliga materialet låta åtskilliga resultat af betydelse framträda. De hafva sedan visat sig i väsentliga delar stå fast äfven vid sammanställning med nytt källmaterial.

De hittills bekanta hufvudkällorna för konferensen på Ulriksdal hafva egentligen varit tre: Louis De Geers skildring i hans *Minnen*, de från J. A. Gripenstedt här-

stammande redogörelserna samt de anteckningar, som förekomma i det norska statsrådet A. C. Mantheys *Dagbøger*. De sistnämnda, hvilka som bekant 1909 började publiceras af den norska historiska föreningen, meddela dag efter dag referat af de underrättelser, som ingingo till den norska regeringen i Kristiania från Stockholm, vanligen från statsministern Sibbern, ledamot af därvarande norska statsrådsafdelning. Från Gripenstedt härröra två berättelser. Den ena är offentliggjord i denna tidskrift 1892 och på uppmaning af Gripenstedts vän kommendör Axel Adlersparre uppsatt 1874 af Gripenstedts maka efter mannens anteckningar och hans diktamen samt af honom själf godkänd; den andra, som offentliggjordes 1893 af Adlersparres hustru i *Tre episoder i konung Karl XV:s lif*, är en af Adlersparre ur minnet gjord uppteckning efter Gripenstedts flere gånger upprepade muntliga berättelse samt åtföljes af några brefutdrag från Gripenstedt till hans maka. I stort sedt öfverensstämmande, erbjuda de dock i vissa detaljer variationer, som icke äro alldeles betydelselösa. De Geers *Minnen* utgåfvos som bekant 1892. Manuskriptet fullbordades 1889, och författaren säger i inledningen till kapitlet om danska frågan, dels att »om de inre trådarna, som jag icke hållit i min hand, har jag icke fullständig kännedom», dels »att jag om dessa tilldragelser icke gjort några enskilda anteckningar och finner mitt minne däraf efter 25 år bristfälligt». Däremot har han användt bref i sin ägo.

Fullt samtida med händelserna äro af dessa källskrifter, såsom vi finna, endast Mantheys dagböcker (och Gripenstedts bref), och de påkalla sålunda särskild uppmärksamhet. I dem framför andra bör man hafva att vänta en trogen afspegling af de löpande tilldragelserna. I skildringar, som tillkommit tio till tjugufem år senare, låter det däremot åtminstone tänka sig, att minnesfel kunna förekomma;[1] och den då vunna kännedomen om huru utgången

[1] Gripenstedts berättelse i den af Adlersparre publicerade formen tar exempelvis miste på dagen för Ulriksdalskonferensen; den 1 sept. kom enligt densamma Gripenstedt till Stockholm, »dagen efter» fick han i statsrådsberedningen underrättelse om situationen, och »andra dagen därefter» d. v. s. den 4 sept. skulle konferensen på Ulriksdal hållits, churu den i själfva verket hölls först den 8. Den andra versionen af berättelsen saknar bestämd tidsuppgift, men låter läsaren snarast tro, att konferensen hållits tämligen omedelbart efter den 2 sept.

blef, kan därjämte hafva inverkat på vederbörandes sätt att vid nedskrifvandet bedöma vissa moment i det tidigare händelseförloppet.

För denna uppsats har emellertid äfven åtskilligt nytt källmaterial kunnat användas. I utrikesdepartementet har sålunda genomgåtts, bland annat, den diplomatiska skriftväxlingen till och från Danmark för ifrågavarande tid samt till och från Paris och London. Till användning har vidare kommit en serie korta, dagboksartade anteckningar af dåvarande kabinettssekreteraren i det svenska utrikesdepartementet friherre Carl Fredrik Palmstierna. Själfva daganteckningarna börja visserligen först med den 10 oktober 1863, men då de inledas med en tydligen omedelbart dessförinnan nedskrifven återblick på händelserna juli—september, äga de i ganska hög grad samtidighetens karaktär äfven för sistnämnda månader.[1]

Men därjämte har det också beredts mig tillfälle att genomgå en af svenske ministern i Köpenhamn grefve Henning Hamilton under loppet af 1864 uppsatt egenhändig redogörelse för underhandlingarna mellan Sverige och Danmark under senare hälften af 1863 och början af 1864. Skrifven af en af de främst medverkande och späckad, som den därjämte är, med en mängd samtida diplomatiska aktstycken, både mer officiella och mer enskilda, är denna redogörelse naturligtvis en synnerlig viktig källskrift för tidens historia.[2] För själfva Ulriksdalskonferensen är emellertid dess innehåll rätt knapphändigt.

Slutligen har vederbörlig hänsyn tagits till de bref, som från denna tid föreligga uti den som bekant nyss brutna Hamiltonska brefsamlingen i Lunds universitet. För Ulriksdalskonferensens tid äro de emellertid icke synnerligen många.[3]

---

[1] De förvaras i Riksarkivet.

[2] Redogörelsen, hvars titel är »Ett bidrag till min tids historia af Henning Hamilton 1863—1864», disponeras för närvarande af kaptenen grefve Göran K:son Posse, som godhetsfullt låtit mig använda den. Den torde framdeles komma att utgifvas. Hos samme ägare finnas äfven bref från Hamilton till hans hustru, hvilka dock i allmänhet sakna politisk betydelse.

[3] Af brefven rörande danska frågan äro fyra af mig publicerade i Svensk Tidskrift, 1914. h. 2, sid. 102 ff. Sedan detta skedde, har det kommit till min kännedom, att äfven Uppsala Universitetsbibliotek äger en ännu obruten deposition af Hamilton-papper, som få öppnas 1915. Det finnes anledning antaga, att de afse den danska frågan.

I den nordiska litteraturen har hittills De Geers framställning af Ulriksdalskonferensen och dess betydelse i allmänhet lagts till grund för skildringarna. Så har sålunda exempelvis skett i både det danska hufvudverket på området N. Neergaards *Under Junigrundloven* (Kbhvn 1904) och i H. Kohts bekanta *Die Stellung Norwegens und Schwedens im Deutsch-Dänischen Konflikt* (Kria 1908). Ungefär samma grundåskådning återkommer jämväl i *Sveriges historia intill tjugonde seklet*, bd. 10, och är likaledes i kortare framställningar på området den allmänt gängse. I de centraleuropeiska ländernas historieskrifning spelar en sådan detalj som Ulriksdalskonferensen naturligtvis en ganska tillbakaskjuten roll. För ett senare skede af krisen innehåller däremot den nya franska aktpublikationen *Les origines diplomatiques de la guerre de 1870—1871* icke så litet material af intresse äfven för Sveriges historia, men då det begynner först med november 1863, är självfallet Ulriksdalsepisoden där icke berörd.

2. Skodsborgsmötets förhistoria.

Ulriksdalskonferensens närmaste förhistoria anknyte sig, såsom vi veta, till Skodsborgsmötet den 22 juli 1863 Möten mellan medlemmar af konungahusen hade alltsedan 1846 hört till de skandinaviska strömningarnas bindemedel och vid det svenska kungabesöket i Danmark sommaren 1862 hade nya sammanträffanden beramats. Först följd sålunda senare på året ett möte på Wrams Gunnarstorp mellan det svenska kungahuset och den danske tronföljare prins Christian (sedan Christian IX) med familj, ett möte där en framtida trolofning mellan prins Fredrik och prinsessan Louise torde dryftats. Konung Fredrik VII had därvid ej varit närvarande — grevinnan Danner, som kunde bjudas tillsammans med de kungliga damerna, ville låta honom resa ensam —, och så planerades då i ställe ett besök af honom i Skåne året därpå. Till en början had det planlagts till midten af juni, men då hade från svensk sida hinder kommit emellan; därpå skulle det inledas geno ett besök af konung Fredrik vid landtbruksmötet i Hä singborg i början af juli, men äfven denna plan gick o

intet, då den danske arfprinsen Ferdinands frånfälle den 29 juni förhindrade den danske konungens officiella besök därstädes, och så beramades till sist, att konung Carl från Hälsingborg skulle göra en visit på några timmar på Skodsborg och ett par dagar senare båda konungarna mötas i Malmö för att därifrån för några dagar följas åt till Bäckaskog. De upprepade hindren hade gjort konung Fredrik ledsen; måhända har i följd däraf, när sammanträffandet ändtligen blef af, kung Carl visat sig efterlåtnare än eljest.

Den politiska bakgrunden för Skodsborgmötet var följande. Efter 1851—52 års uppgörelser med de tyska makterna hade Danmark i sitt förhållande till Schleswig-Holstein i enlighet med dessa uppgörelser till en början som bekant slagit in på helstatspolitikens väg och sålunda 1854 oktroierat dels särförfattningar för Schleswig och för Holstein, dels en helstatsförfattning för monarkiens gemensamma angelägenheter. Både sättet för författningens tillkomst — oktrojeringen — och dess tämligen absolutistiska innehåll hade dock väckt synnerligt missnöje, ej minst i den rent danska riksdelen, kungariket, där man ju sedan 1849 var van vid vida liberalare regeringssätt, och så hade 1854 års helstatsförfattning redan 1855 fått vika för en ny, liberalare, som emellertid, hvad hertigdömena angick, kommit till stånd utan samverkan med deras representationer och alltså från Holsteins sida redan på denna grund genast möttes med protester. Och här stod man vid den hart när olösliga knuten. Ty ju liberalare helstatsförfattningen byggdes, dess större blefvo möjligheterna å ena sidan för de skilda riksdelarnas särrepresentationer att gentemot hvarandra förfäkta sina speciella intressen, men å andra sidan också för riksrepresentationen, det s. k. riksrådet, i hvilket det danska elementet hade öfverhanden, att gent emot delarna söka pressa fram de riksdanska synpunkterna. Det var denna konflikt, som fyllt de gångna åren, och under hvilken Holsteins ställning såsom ej blott hertigdöme under Danmarks konung, utan ock tysk förbundsstat gång efter annan framkallat de tyska makternas föreställningar och hot. Allmäneuropeiska förvecklingar hade dock upprepade gånger låtit förmaningarna stanna vid blott ord; så 1855—56 Krimkriget,

1859—61 det italienska enhetskriget, och man hade i Danmark såväl därigenom som af minnena från den segerrikt utkämpade striden för riksenheten 1849—51 låtit sig invaggas i föreställningen, att Danmark nog åter skulle kunna lösa konflikten till sin fördel, blott det använde den gynnsamma tidpunkten.

En sådan tycktes nu vara för handen under våren och försommaren 1863. Januari bragte det polska upproret, som långt fram under året troddes skola binda stormakterna fast i en mellaneuropeisk förveckling. Mars medförde förmälningen mellan den danske tronföljarens dotter prinsessan Alexandra och prinsen af Wales, och den våg af hänförelse. som beledsagade den fagra furstebrudens ankomst till England, ökade i afsevärd grad den engelska opinionens sympatier för Danmark. I Preussen satt sedan september 1862 Bismarck såsom ministerpresident; inåt befann han sig i öppen strid med sitt lands deputeradekammare och den öfvervägande meningen ej blott i Preussen, utan äfven i Tyskland öfverhufvud, utåt hade han nyss genom sin beryktade anslutning till Ryssland under det polska upproret — konventionen Alvensleben den 8 februari 1863 — trädt i lika afgjord motsats till både flertalet stormaktskabinett och de öfver Europa allmänt spridda sympatierna för polackerna. Af den »junkerns» politik väntade icke mången någon framgång för hans land, tvärtom.[1] Därjämte syntes just nu striden mellan Preussen och Österrike om sättet för det Tyska förbundets reformerande närma sig en kris.

Det var i detta läge, som den danska regeringen genom kungörelsen af den 30 mars 1863 — det s. k. marspatentet — satte sin sak i rörelse. Patentets hufvudsakliga innebörd var, som bekant, en begynnande utsöndring af Holstein ur helstatsförfattningen, så att hertigdömet skulle lösgöras från hvarje med konungariket gemensam representation, och förhållandet mellan detsamma och de öfriga riksdelarna alltmer närma sig personalunionens. Lagstiftning i gemensamhets-

[1] Bismarck ansågs dessutom gynnsammare stämd mot Danmark än flertalet andra preussiska statsmän. Ännu den 29 oktober 1863 skref svenske ministern i Berlin C. Aug. Järta till Hamilton och uttalade sin önskan, att den dansk-tyska frågan snart kunde bringas till något slut, »medan ännu Bismarck är kvar vid styret, ty han är i denna fråga af alla preussiska statsmän den moderataste». Hamiltonska brefsamlingen, Lund.

frågor skulle nämligen för hertigdömet utöfvas af konungen och de holsteinska ständerna i förening, men komme ej samtidigt en likalydande lag till stånd i öfriga riksdelar, så finge gemenskapen upphäfvas i föreliggande ärende. Genom en sådan anordning förmenade man sig gifva tyskarna all den frihet de rimligen kunde begära, i förhoppning att sedan få behålla monarkiens öfriga delar fria från tysk inblandning. Man bortsåg däremot från att enligt 1851—52 års öfverenskommelser Schleswig icke skulle få ställas i närmare förhållande till konungariket än Holstein, och att detta dock måste blifva fallet redan genom marspatentet, som behöll riksrådet såsom representation för Schleswig och konungariket. Bakom patentet skymtade ock ofördydbart en ny helstatsförfattning för Danmark-Schleswig, och regeringen bebådade själf redan nu, att en sådan skulle komma att framläggas för riksrådets blifvande höstsession.

Marspatentet blef af de europeiska kabinetten i allmänhet icke gynnsamt emottaget. De tyska staternas ovilja var lättförklarlig. Ryssland, ännu så länge en konsekvent anhängare af den danska helstaten — vid sammanflödena mellan Nordsjön och Östersjön ville Ryssland ej hafva någon starkare makt än Danmark — var missnöjdt öfver afsteget från helstatsprincipen, men på samma gång för upptaget af den polska frågan för att kunna utföra någon kraftigare aktion. Men äfven Englands försiktige utrikesminister, lord Russell, som alltid önskade förmedling och fred, tyckte ej om detta danska steg mot handling; framför allt hade lorden först önskat lindringar i den sträfva fördanskningspolitik, som drefs mot tyskarna i Schleswig.

Just vid samma tid fick emellertid England ännu ett skäl att ställa sig väl med Danmark. Det var den grekiska tronföljdsfrågan. Efter Ottos af Bayern afsättning 1862 hade man på olika håll förgäfves letat efterträdare; ändtligen påträffades en för både England och öfriga makter antaglig kandidat i den danske tronföljarens andre son, prins Wilhelm (sedermera konung Georg), men det kräfdes åtskillig öfvertalning, innan det danska konungahuset i början af juni gaf sitt samtycke, och äfven denna angelägenhet bidrog alltså att stärka Danmarks ställning gentemot det brittiska kabinettet.

Hos ett annat kabinett, det svenska, ansåg sig samtidigt Danmark hafva skäl att påräkna ett afgjordt stöd för grundtanken i marspatentet — Holsteins utsöndring — och det kan icke nekas, att det därtill hade åtskilligt fog. Vid mer än ett tillfälle hade nämligen från svensk sida just en sådan åtgärd framhållits såsom den enda naturliga utvägen ur trasslet,[1] och äfven nu hade Manderström bekännt sig till samma ståndpunkt, ehuru han på samma gång ifrågasatte, om tidpunkten för åtgärden vore fullt lämplig, och om den icke helst borde föregås af förberedande meddelanden till de makter, hvilkas stöd man hoppades vinna.[2] På särskild begäran från Hall hade han emellertid själf redan före patentets utfärdande anbefallt denna väntade danska åtgärd hos västmakterna till understöd.[3]

Hela denna politiska grundtanke — Holsteins utsöndring och Danmark—Schleswigs sammanslutning till ett Danmark med sydgränsen vid Ejder — stod nu också icke blott såsom det sedan länge eftersträfvade målet för det nationalliberala, »ejderdanska» parti, som satt vid rodret i Köpenhamn, utan åtnjöt också de lifligaste sympatier hos de svenska skandinaverna.

---

[1] Så t. ex. i Manderströms cirkulärnot till de svenska ministrarna i London, Paris och Petersburg d. 29 mars 1861. (Dansk) Historisk Tidsskrift 3 Række, III, sid. 693 ff.

[2] Manderström till Hamilton d. 22 febr. 1863. Dansk Historisk Tidsskrift, 3 R., III. sid. 753 ff. Efter att hafva framhållit, att han i depescher i mars—maj 1861 förordat »la même solution que le ministère Danois paraît maintenant décidé à adopter», ehuru Danmark då ej funnit lösningen opportun, men att enligt hans tro Frankrikes och Storbrittanniens medverkan då hade varit lättare att erhålla än nu, fortsatte Manderström: »Tout en faisant cette observation, je ne veux pas dire, qu'il soit trop tard encore d'en venir à cette solution, que nous continuons à envisager comme la seule pratiquement possible: seulement nous pensons qu'elle sera moins facile à amener qu'elle ne l'eût été alors. Cette décision, se fondant en principe sur nos avis, ne saurait qu'être sure de notre appui auprès des autres puissances: seulement il nous est difficile de nous prononcer en parfaite connaissance de cause avant d'en connaître les détails.»

[3] I depescher af samma dag till de svenska sändebuden i Paris och London hette det: »Nous croyons toujours que la seule solution pratique et possible consiste dans une séparation administrative complète des duchés allemands» (Holstein och Lauenburg) »du reste de la monarchie danoise, tout en sauvegardant soigneusement les droits de la Confédération Germanique par rapport aux provinces qui appartiennent à ce corps d'Etats.» Depescherna tryckta a. a., sid. 757 ff. Danmark ärnade därför på denna väg framlägga förslag i frågan för representationen. Frankrikes och Englands stöd vore d… af största vikt.

Det tyska svaret på marspatentet blef närmast en anmodan af förbundsdagen den 9 juli till Danmark att inom sex veckor taga patentet tillbaka; eljest lät man en förbundsexekution framskymta. Det var i detta läge tämligen uppenbart, att när den svenske och den danske monarken omsider sammanträffade till det länge ifrågasatta mötet, dagens mest brännande fråga icke skulle lämnas oberörd.

En rätt gängse uppfattning af Skodsborgsmötet torde emellertid vara den, att Carl XV:s uppträdande därstädes skulle varit uttryck för en *uteslutande* »personlig» politik, hvars alliansplaner åtminstone för Manderström sedan skulle kommit såsom en fullständig öfverraskning. Enligt min uppfattning är denna föreställning icke alldeles hållbar. Manderström insåg utan tvifvel, att den dansk-tyska frågan skulle dryftas vid kungamötet, och att Sveriges hållning till densamma skulle bringas å bane samt förmodligen leda till något preliminärt aftal. Bevis synas mig föreligga i hans skriftväxling just under dessa dagar. *I samråd med konungen* redigerade han omedelbart före dennes afresa från Stockholm sina bekanta likalydande depescher till London och Paris af den 19 juli, i hvilka han ifråga om marspatentet ställde sig helt på Danmarks sida. Krafvet på dess återkallande kunde, framhölls det, ej besvaras annat än nekande, ty Holstein hade därigenom fått allt hvad det kunde begära. För en förbundsexekution funnes sålunda ej längre minsta förevändning; och ville förbundet ändock gå till en sådan, betydde detta ett öfverskridande af dess kompetens, d. v. s. ett fientligt angrepp, som Danmark med alla medel måste motsätta sig. Det kunde emellertid ej vara i västmaktkabinettens intresse, att på detta sätt, helst medan den polska frågan förelåge, ett krig utbröte i norden redan detta år; denna eventualitet kunde dock blifva verklighet inom några få veckor, om Danmark ej i dessa kabinetts stöd funne ett värn mot Tysklands anfallsplaner. Och att Sverige nu betonade detta, berodde både på dess vänskapliga förhållande till västmakterna och på de allvarliga följder, som kunde drabba Sverige genom en konflikt, i hvilken det genom omständigheternas makt lätt kunde dragas in, så att det ej kunde förblifva främmande därför; dess dyrbaraste intressen kunde nämligen näppeligen låta det i lugn se sina grannar

duka under på grund af förevändningar, som sedermera kunde sätta dess eget oberoende i fara.[1]

Att Danmark måste komma att med vapen i hand motsätta sig en tysk exekution för marspatentets skull, att äfven svenska intressen af största vikt därigenom kunde bringas i fara, och att Sverige då knappast skulle kunna sitta stilla, var alltså i denna depesch utsagdt af Manderström. Den sändes samtidigt i afskrift till Hamilton, så att den skulle nå honom i Skodsborg, och då Manderström, såsom han därvid förklarade, kände sig viss om, att Carl XV skulle därom tala med konung Fredrik vare sig på Skodsborg eller Bäckaskog, fick Hamilton bemyndigande att själf tala med Hall om denna depesch eller låta denne läsa den.[2] Några få dagar senare, den 26 juli, meddelade Manderström till Hamilton ännu en depesch, denna gång konfidentiell, som han samma dag lät afgå till London. Till Hamilton skref han därvid bland annat, att han måst uttrycka sig med mycken förbehållsamhet, »då jag icke vet, hvad konungen under dessa dagar kunnat aftala med konungen af Danmark» — han förutsade alltså i hvarje fall, att ett aftal kunde äga rum.[3] I depeschen till London gick han något längre in på, hvad han tänkte om förhandlingarna på Skodsborg. Han skref, att om en exekution i Holstein ägde rum den danska regeringen utan tvifvel komme att vända sig till den svenska med begäran om materiell hjälp; att emellertid Carl XV, så länge striden begränsades till Danmarks andelar i tyska förbundet, säkerligen icke skulle anse enligt med vare sig sina sedan länge uttalade afsikter eller sina intressen att däri taga aktiv del; att konungen därför vid sin afresa till mötet med Fredrik VII yttrat sin afsikt att söka öfvertala denne att icke med väpnad hand möta et

[1] »Nous croyons posséder un droit de nous prononcer sur cette question. Nous le fondons, en premier lieu, sur les sentiments d'amitié sincère qui nous lient aux deux Gouvernements auquels nous nous adressons, ensuite sur les graves conséquences que pourrait entrainer pour nous-mêmes un conflit auquel, par la force des choses, nous pourrions facilement être entrainés à ne point rester étrangers: puisque nos intérêts les plus chers ne pourraient guère nous permettre de voir d'un oeil tranquille écraser nos voisins, sous des prétextes qui, plus tard, pourraient mettre en danger notre propre indépendance.» Dansk Historisk Tidsskrift, 3 R., III, sid 759 ff.

[2] Manderström till Hamilton den 19 juli. Utrikesdep:ts koncept.

[3] »Ne sachant point ce dont le Roi aura pu convenir ces jours-ci avec le Roi de Dannemarc, j'ai du m'exprimer avec une grande réserve.»

angrepp i Holstein, men samla alla sina krafter vid Ejder för att slå tillbaka hvarje anfall på Schleswig; att det dock vore ovisst, om han skulle lyckas häri, då man i Danmark allmänt syntes vilja slåss redan vid Holsteins gräns, och att man i hvarje fall ej kunde neka, att i och med det att förbundstrupperna ryckte in i Holstein, äfven Schleswigs gräns blefve allvarligt hotad, men, tillades det, »en dylik eventualitet skulle oundvikligen försätta oss i det läge att nödgas fatta de allvarligaste beslut». Detta önskade man dock undgå, och därför borde västmakterna använda hela sitt inflytande för att afvända en dylik konflikt, som eljest kunde komma förr, än de anade. En exekution, som faktiskt afsåge Schleswig, gåfve åt frågan en europeisk karaktär, som berättigade Londonprotokollets undertecknare att intervenera. Ännu hade Danmark ej svarat det Tyska förbundet, men man vore säkerligen ej hågad att fördröja svaret, ty blefve ett krig oundvikligt, ville Danmark ej hafva det uppskjutet till den årstid — vintern —, som för danskarna vore den ofördelaktigaste, enär den beröfvade dem möjligheten att använda sin marin, den enda öfverlägsenhet de ägde gentemot Tyskland.[1]

Man kan af dessa Manderströms uttalanden svårligen draga annat resultat, än att han af Skodsborgsmötet väntade en öfverenskommelse mellan Carl XV och Fredrik VII. Positivt uttalade han sig dock icke om hvad en sådan kunde tänkas komma att innehålla. Så mycket hade han dock för egen del betonat, att enligt hans uppfattning ett tyskt angrepp på Ejdergränsen (Schleswig) måste nödga Sverige till de allvarligaste beslut, hvarmed väl ej kan förstås annat än ett ingripande. För att hvarje väpnad konflikt skulle kunna undgås, önskade han emellertid västmakternas be-

[1] Utrikesdepartementet, koncept till London. »Lors de son depart pour Scanie, où Sa Majesté devait se rencontrer avec S. M. le Roi de Danemark. Elle manifesta l'intention de persuader à ce Souverain de ne point se laisser entrainer à une guerre par suite d'une occupation plus ou moins justifiée du Holstein par des trouppes fédérales, mais de concentrer toutes ses forces sur l'Eyder, prêt à repousser toute attaque dirigée contre le Slesvig. . . . En tout cas, et quelle que soit la resolution qu'adoptera à cet egard le Gouvernement Danois, l'on ne saurait nier que dès que des trouppes fédérales entrent dans le Holstein, la frontière du Slesvig ne soit gravement menacée, et ainsi que je vous le disais dernièrement, Mr le comte, une pareille éventualité nous plaçerait inévitablement dans le cas de devoir adopter les résolutions les plus serieuses.»

stämda framträdande till Danmarks stöd, och han synes däraf också hafva hoppats på ett dylikt resultet. Tillika önskade han, att den svenske konungen skulle förmå Danmark att i värsta fall icke motsätta sig en tysk exekution redan i Holstein, men däremot vara redo att slå ett anfall på Schleswig tillbaka. Man synes inför detta hafva skäl att fråga: men om sålunda Carl XV skulle förmå Danmark till en reträtt från hvad man, enligt Manderström, helst önskade i Danmark — strid redan för Holstein —, och om äfven Sveriges intressen ansågos kräfva Ejdergränsens försvar, måste det icke då äfven för Manderström framstå såsom naturligt, om det danska svaret på Carl XV:s maningar skulle bli just en begäran om svenskt understöd vid Ejder?[1]

3. Skodsborgsmötets förlopp och närmaste efterspel.

Öfver Skodsborgsmötet lämnar Hamilton i ett bref till Manderström, men framför allt i sina *Bidrag* åtskilliga nya upplysningar. Från Sverige hade kung Carl anländt vid 12-tiden, åtföljd af prins Oscar samt en svit af bl. a. general Bildt och grefve Lagerberg; från Köpenhamn hade på inbjudan af kung Fredrik, Hamilton och dennes t. f. legationssekreterare och släktinge Rosén anländt. »Efter en dryg frukost, som ej slutade förrän klockan efter två», begåfvo sig båda konungarna upp till enskildt samtal, hvarvid Hamilton jämte en del af uppvaktningen gick ut i parken. Där underrättades han vid 3-tiden af hofmarskalken Lövenskjold, att excellensen Hall blifvit telegrafiskt efterskickad, emedan kung Carl önskade tala vid honom. Detta både förundrade och oroade Hamilton, enär konungen förut låtit bestämdt säga honom, att han vid Skodsborg ej ville se någon, och emedan Hamilton befarade, att konungen på ett eller annat sätt skulle förlöpa sig. »Olyckan var emellertid skedd.» Efter en stund kom Hall och begaf sig genast till konungen, med hvilken han samtalade i enru

[1] Hamilton har i sina *Bidrag* också påpekat, dels att depescherna den 19 juli bevisa, att Sveriges förhållande till den dansk-tyska striden varit föremål för öfverläggning kort före konungens afresa från Stockholm, dels att Manderströms ofvan citerade yttrande »Ne sachant...» (ofvan sid. not 3) är ett bevis på, att Manderström åtminstone förmodade, att något tal mellan konungarna skulle komma att äga rum vid Skodsborg. Jfr af C. Fr. Palmstiernas nedan (sid. 79) citerade uttalande.

ända till middagen, d. v. s. till kl. 5. Hamilton kunde då ej träffa honom, men omedelbart efter det man kl. ½7 stigit upp från bordet, hviskade konungen till honom: »Nu har jag talat vid Hall, och allt är oss emellan uppgjordt.» På Hamiltons fråga, hvad som aftalats, svarade konungen blott: »Det får Du veta af Hall, och behöfver ej vara orolig, ty allt var öfverenskommet mellan mig och Manderström, innan jag reste.»[1] Kl. ½10 skedde affärden till Helsingör, hvarifrån Carl XV begaf sig öfver till Hälsingborg. Hamilton återvände däremot till Köpenhamn efter att med Hall hafva aftalat om ett sammanträffande dagen därpå.

Hufvudinnehållet af hvad Hall då berättade om sitt samtal med Carl XV var, enligt Hamiltons *Bidrag*, att denne gifvit danska regeringen åtskilliga råd, såsom att genast, d. v. s. utan begagnande af den medgifna fristen af sex veckor, afslå det tyska förbundets yrkande om marspatentets återkallande, och att visserligen icke med sin armé motsätta sig ett tyskt inbrott i Holstein, men däremot besvara det med en blockad af Tysklands hamnar; och hade konungen slutligen, under förutsättning af att dessa råd följdes, lofvat, att i händelse en förbundsexekution i Holstein företoges, genast med 20,000 man svenska och norska trupper infinna sig till Schleswigs försvar. Hall hade naturligtvis med synnerlig tacksamhet mottagit anbudet och ville oförtöjligen beordra danske ministern i Sverige grefve Scheel-Plessen, som befann sig i Holstein, att återvända till Stockholm för att närmare öfverenskomma om hjälpkårens sammansättning och dithörande frågor.

Om denna framställning af samtalet mellan konungen och Hall är riktig — och det finnes enligt min uppfattning intet skäl att betvifla den —, så hade konungen tydligen gått vida längre, än Manderström förutsatt. Manderström hade önskat västmakternas diplomatiska inskridande och

[1] »Enligt hvad jag sedan erfarit», säger Hamilton härom i sina *Bidrag*, »är detta en sanning med modifikation»; Manderström hade nämligen senare försäkrat honom, att »han icke på förhand hade någon aning om hvad konungen sagt Hall». Såsom nyss nämnts, ansåg emellertid Hamilton antagit, att frågan behandlats i föregående samtal mellan konungen och Manderström. Det förefaller, som om den skenbara motsägelsens lösning skulle kunna ligga däri, att, såsom vi skola finna, konungen i samtalet med Hall sträckt sig längre, än hvad Manderström synes hafva förutsatt.

kunde då ej gärna åstunda, att det danska svaret påskyndades öfver höfvan; han hade också önskat ett danskt stillasittande vid en exekution blott i Holstein, men nu hade konungen i stället förordat blockad af de tyska hamnarna.[1]

Äfven Hamilton var emellertid ingalunda tilltalad af konungens utfästelser. Han föreställde Hall, att dennes förslag angående sättet för underhandlingarnas fortgång kunde medföra betänkliga olägenheter. En konstitutionell konung borde endast »genom sina ansvariga ministrar inga i afhandlingar med främmande makt»; man borde därför ej låta officiellt förstå, huru långt i oförsiktighet konungen gått, utan hemställde Hamilton till Hall att låta honom konfidentiellt till Manderström redogöra för konungens yttrande »i en sådan form, att det lämpligen *kunnat* så lyda», och skulle man afvakta Manderströms svar därå, innan »vi ansågo saken afgjord». Hamilton ansåg visserligen en konstitutionell konung bunden af sitt löfte, till dess det visade sig omöjligt för honom att bilda en ministär, som ville medverka till dess uppfyllande, och då han ansåg det hufvudsakliga i konungens yttrande, d. v. s. Sverige—Norges understöd till Schleswigs försvar, stå i öfverensstämmelse med allt hvad från svensk sida uttalats ända sedan Oscar I:s tid, trodde han ej, att ett uppfyllande däraf skulle möta något väsentligt motstånd. Men han hoppades genom frågans behandling på det anförda sättet kunna vinna dels nödig sekretess tills vidare, dels att svenska regeringens pröfning skulle kunna medföra en sådan modifikation af konungens löften, att traktaten blefve för Sverige—Norge så litet betungande som möjligt.

Hall gick in på förslaget, och Hamilton afiät sålunda samma dag till Manderström dels ett enskildt bref, dels en förtrolig depesch, i hvilken han redogjorde för konungens uttalanden på sätt de nyss refererats. Slutklämmen var dock åtskilligt modifierad; i stället för ett direkt löfte om omedelbart understöd af 20,000 man, hette det, att konungen fann det ögonblick närma sig, då en allians mellan de tre

[1] Under sådana förhållanden kunde Manderström hafva skäl att bestrida att han på förhand vetat, hvad konungen sagt Hall.

skandinaviska länderna, ifall den danska regeringen uttryckte sin önskan därom, skulle rättfärdigas af hela Nordens välförstådda intressen.[1] Hall hade härvid, framhölls vidare i Hamiltons bref, svarat, att han tvekat, om det icke vore klokare att begagna sig af det uppskof för afgifvande af svaret till förbundsdagen, som denna medgifvit, men att konungens mening för honom vore afgörande, och att han skulle göra allt hvad på honom berodde för att erhålla en allians, hvars största fördel enligt hans uppfattning måhända vore att aflägsna kriget genom att göra Tyskland mera benäget för en uppgörelse.

När Hamiltons bref anlände till Stockholm, hade konungen ännu ej återkommit, och utan att hafva talat med honom kunde Manderström ej officiellt gå närmare in på frågan. Enskildt meddelade han nu Hamilton dels detta, dels att man icke kunde inlåta sig på underhandlingar om ett förbund, om ej danska regeringen officiellt framställde sin önskan därom, hvilket under hand borde meddelas Hall.[2] Detta skedde också, och svaret blef från Halls sida en not af den 8 aug., i hvilken han frambär en dylik begäran, och till hvilken jag återkommer. Det synes ju påfallande, att detta svar lät så pass länge vänta på sig; man anar, att åtskilligt förefallit före dess afsändande.[3] Men äfven i Sverige möter ett liknande dröjsmål; konungen kom åter till hufvudstaden den 1 aug., men först den 7 var den skrifvelse daterad, som Manderström officiellt aflät angående Skodsborgsmötet.

Under mellantiden har säkerligen också ett och annat mat, som man ännu endast delvis kan följa. Man kan

---

[1] »Sa Majesté trouva le moment s'approcher où une alliance entre les trois pays Scandinaves, si le Gouvernement Danois en exprime le désir, serait justifiée par les intérêts bien entendus de tout le Nord.» — Genom denna modifikation var sålunda frågan hänvisad till blifvande underhandlingar mellan kabinetten. Utdrag af depeschen i Hamiltons *Bidrag*.

[2] Förra delen af detta svar — hänvisningen till konungens frånvaro — omnämnes af Manderström i hans nedan omnämnda depesch af den 7 aug.; den senare delen — krafvet på en officiell dansk begäran — endast i Hamiltons *Bidrag*.

[3] Tyvärr saknas för Hamiltons bref af d. 23 juli ankomstdatum och för Manderströms enskilda svar alla data — intetdera brefvet finnes i vare utrikesdepartementets arkiv eller beskickningsarkivet, och de äro ej heller anförda i någotdera — men åtskilligt före den 8 augusti bör dock Manderströms första bref hafva hunnit till Köpenhamn.

sålunda spåra något af de intryck, som framkallades hos de båda utrikesledningarna af den just nu ingående första un- derrättelsen om den engelska premierministern lord Palmer- stons märkliga uppträdande i den danska frågan i det en- gelska parlamentet den 23 juli. Mr Fitz Gerald, f. d. under- statssekreterare i utrikesdepartementet, hade i underhuset bragt frågan på tal, efter att därom först hafva underrättat lorden, och hade uttryckt den förhoppning, att Englands politik skulle gå ut på värnandet af den danska monarkiens integritet. Lord Palmerston hade då i sitt svar bekräftat detta, betonat, att i fråga om Schleswig Tyska förbundet på sin höjd kunde skrida till föreställningar, men aldrig til väpnad intervention, förklarat, att den brittiska regeringen önskade upprätthålla Danmarks rättigheter, om de angrepos men att man för närvarande hoppades kunna begränsa tvisten till diplomatiska förhandlingar, samt tillagt de be- kanta orden: »Vi äro öfvertygade — åtminstone är jag de — att om något våldsamt försök göres att kasta dessa rättig- heter öfver ända och inskrida mot Danmarks oberoende oc integritet, de, som göra det försöket, skola i fortsättninge finna, att det icke blir Danmark ensamt, som de få att str da med.» Manderström skref genast den 1 aug. till både H milton och de svenska beskickningarna i Paris, London oc St. Petersburg och underströk betydelsen af detta yttrand tilläggande att det intresserade icke minst Sverige, dä man också lätt kunde finna sig kallad att uppträda ti grannens stöd.[1] Det dröjde dock blott ett par dagar, förrä hos Manderström detta intryck synes hafva åtskilligt fö svagats, i det att en ny underrättelse från London me delade, att den engelske utrikesministern lord Russell ic ställde sig lika obetingadt på Danmarks sida; och Mande ström skyndade sig då att äfven därom underrätta Ham ton under maning till danskarna att, såsom lord Russ önskade, släppa efter på sitt stränga regemente i Schlesw

[1] »Nous sommes d'autant plus fondés à prendre acte aux ces mots noble lord, comme, le cas echéant, il pourrait très facilement rentrer d l'ordre des possibilités que nous aussi nous sentirions appellés à prête nos voisins l'appui dont d'avance il a reconnu ainsi la justice et l'oppor nité.» Manderström till Hamilton d. 1 aug. 1863. — Underrättelsen om l Palmerstons tal hade Manderström fått genom ett bref från grefve C. Wa meister, svensk minister i London, af d. 25 juli.

och gifva dess invånare samma medborgerliga och politiska rättigheter som kungarikets.[1]

Från Danmark mötte emellertid underrättelser, som gingo ut på, att Palmerstons tal där haft en verkan, som måste vara egnad att underlätta en öfverenskommelse med Sverige. Två depescher af Hamilton, den 4 och den 7 aug., bära vittne därom. I den första betonades nämligen, att man i Danmark syntes mycket benägen att med väpnad hand möta en tysk exekution redan i Holstein. En sådan skulle nämligen, vare sig man strede eller icke, tvinga den danska monarkien att hålla sin armé på fältfot, på samma gång den minskade dess resurser och gåfve Tyskland ett påtryckningsmedel. Kunde man emellertid finna någon garanti mot tysk inblandning i Schleswig, skulle man ju kunna gå med på ett uppskof.[2] Och i följande depesch, af

[1] Manderström till Hamilton d. 4 augusti. Manderström framhöll, att en motsättning mellan Palmerston och Russell — sådana voro som bekant vanliga — den senare antagligen skulle få öfvertaget.. Brefvet framkallades af en skrifvelse från Wachtmeister af den 27 juli, i hvilken denne meddelat, att Russell i åtskilligt intagit en rätt reserverad hållning, då han af Wachtmeister fått sig öfverlämnad den svenska noten af den 19 juli. England kunde, så länge det hyste tvifvel, om Danmark fyllt sina förpliktelser mot Schleswig, ej obetingadt ställa sig på dess sida.

[2] Depescherna i utrikesdepartementets arkiv. Konung Fredrik syntes, efter det. bestämd att göra aktivt motstånd mot förbundsexekution i Holstein. »J'ai lieu de croire», skref Hamilton, »que le Roi, notre auguste souverain, n'ai pas caché à son auguste ami les dangers d'une telle mesure, et S. A. R. le Prince Oscar s'est exprimé dans le même sens à S. Exc. Mr Hall, avec lequel Il a eu chez moi un entretien très long, mais le Danemark a tant souffert par les suites de la dernière exécution et par les concessions faites pour en être quitte, que dans le choix entre deux malheurs, on préfère la guerre, à laquelle on se prépare avec une energie admirable.» Efter att därefter påpekat alla nackdelarna för Danmark af en exekution fortsatte Hamilton: »Cependant, on est ici bien loin de désirer la guerre, et si le Gouvernement trouva un autre moyen de se soustraire à l'ingérence de l'Allemagne dans les affaires du Slesvig, il ne saurait manquer d'en profiter avec empressement. Aussi je ne doute point qu'au prix d'une garantie contre une telle ingérence il ne se rend aux invitations d'ajournement qui puissent lui être adressées par les grandes puissances amies.»

Benägenheten i Danmark de första dagarna af augusti att betrakta en exekution i Holstein såsom casus belli framträder äfven i det odaterade bref af Orla Lehmann till Carl XV, som är tryckt i *Fra Orla Lehmanns Papirer* (Kbhvn 1903), sid. 213 ff. Koht (a. a., sid. 108 noten) vill förlägga det till någon dag *efter* den 8 aug. och anse det såsom ett slags svar på Manderströms depesch af den 7 aug. Det fasthåller emellertid kraftigt vid att Danmark »nødvendigvis maa betragte den Exekution i Holstein, hvormed man truer os, som et fjentligt Overfald» och därpå kunna svara med det eneste virksomme Forsvarsmiddel — Blockade og Skibes Opbringelse hvorved vi kunne lægge et Lod i Vægtskaalen og bringe Europa til for

den 7 aug., framhölls, att man på grund af Palmerstons ta
ansåg sig hafva rätt att i England hoppas på en dyli
garanti mot tysk inblandning i Schleswig, och att unde
sådana förhållanden det främsta motivet fallit för att möt
förbundsexekutionen vare sig med vapenmakt i Holstei
eller med blockad af de tyska hamnarna. Hall hade ti
och med rörande det sistnämnda alternativet frågat Hami
ton, om denne trodde, att Carl XV hölle strängt på e
sådan blockad; och då Hamilton svarat, att konungen säke
ligen ej önskade provocera kriget, utan i fråga om blockade
blott gifvit efter för en af Fredrik VII ofta uttalad åsik
hade Hall genmält, att han alltså på Hamiltons ansva
ansåge sig — under förutsättning af att omständigheterna
blefve gynnande — fri från hvarje förbindelse i detta hä
seende, ett spörsmål, som Hamilton utan tvekan bejakade
Den af Fredrik VII tidigare önskade och, enligt Hall, a

Alvor at blande sig i Sagen», och det representerar alltså en ståndpunkt som redan den 7 aug. börjat vika.

Hamiltons *Bidrag* bestyrka ock, att det bör dateras tidigare. H meddelar nämligen, att hans förhoppningar vid samtalet med Hall den juli, att hela saken tillsvidare skulle kunna hållas hemlig, omintetgj därigenom, att Carl XV redan vid Skodsborg omtalat sitt samtal med H för stiftsamtmannen kammarherre Simony med tillsägelse att meddela det åt Orla Lehmann, som också »några dagar därefter» uttryckte sin tacksamhet i en skrifvelse till konungen, som Hamilton på hans begäran oförs insände till utrikesdepartementet. Denna skrifvelse är tydligen just de *Papirer* offentliggjorda, hvilken börjar med en tacksägelse för hälsning genom Simony.

I Orla Lehmanns bref är jämväl af intresse hans begäran, att Sver ej såsom villkor för en allians skulle fordra, att danskarna »forinden ska have fuldbyrdet», hvad som ofta nämnts, men aldrig definierats: »Holste fuldstændige Udsondring». Däremot vore Sverige berättigadt att göra hv bistånd beroende af, att Danmark fasthölle sin genom marspatentet inta ståndpunkt och således afvisade hvarje försök till en ny helstatsförfattn Patentet hade visat sig innehalla tillräckligt för att framkalla den afgöra krisen, »hvortil Tiden nu syntes os belejlig», och därför kunde man glä sig öfver, att det ej innehölle så mycket, att »Ansvaret falder paa os, h den fører til Krig».

Det bör kanske tilläggas, att fastän Lehmann menade, att Danm borde förklara redan Elbegränsens öfverskridande af tyskarna såsom *ca belli*, han ansåg lämpligt, att Sverige för sin del satte *casus fœderis* Ejdern.

[1] »Si je ne me trompe fort», heter det om Palmerstons tal, »il a modifié la résolution du Gouvernement Danois de faire à une exécution c le Holstein une résistance à main armée, soit dans le Duché ou pa blocus des ports Allemands». Så följde Halls fråga och Hamiltons sva Carl XV:s ståndpunkt, hvarpå det fortsättes: »Eh bien», dit Son Excelle »c'est donc sur votre responsabilité qu'en cas que les circonstances nous so favorables, je me tiens libre de tout engagement sur ce point», à qu consentis sans réserve de demander les ordres ultérieurs de Votre cellence».

Carl XV i Skodsborg yrkade blockaden behöfde alltså ej längre stå i vägen för en öfverenskommelse mellan rikena.

Det var emellertid säkerligen ej blott underrättelserna från England, som medfört detta afdämpande af konung Fredriks stridslystnad. Hamilton har tydligen arbetat i samma riktning. I ett bref till sin hustru, dateradt Köpenhamn den 7 aug., skrifver han nämligen:

»Ställningen här har varit mycket brydsam och kriget vida mera för dörren, än jag ens velat omtala, men jag hoppas, att det nu skall gå väl ändå, och jag har en liten tillfredsställelse att hafva bidragit därtill, helst jag handlat i strid med de föreskrifter, som blifvit mig gifna. Jag skref genast till Manderström och sade, att jag handlat efter öfvertygelse, men under fullt medvetande att jag förverkat min plats, som jag därför vore villig att sjelf lämna, hellre än att skiljas derifrån. I afton har jag dock från Manderström fått följande svar: »För dina åtgöranden kan jag ej vara annat än på det högsta erkännsam och tacksam — och det har fordrats en icke ringa grad af förslagenhet och äfven dristighet, att vända saken på den bog, dit du fått den.»[1]

Alldeles i samma riktning gå äfven inledningsorden i C. Fr. Palmstiernas anteckningar. De lyda:

»Förutseende följderna af det då tillstundande kungamötet på Skogsborg skref exc. Manderström sin nu i tidningarna tryckta depeschen af den $^{19}/_{7}$ 1863 till K. M. ministrar i London och Paris för att fästa engelska och franska kabinettens allvarliga uppmärksamhet på vådan af att tillåta Tyska Förbundet i ohejdad framfart förtrycka Danmark. Därpå kommo den 22 julii kung Carls löften på Skogsborg, där han lofvade Hall vårt understöd mot Tyskland och *uppmuntrade* att förklara execution i Holstein för casus belli! Sedan den sluge grefve Hamilton lyckats att — till det mesta — locka ur Hall alla (eller de flesta af) de förpligtelser kung Carl gifvit på Skodsborg (som Hamilton senare resumerade i depeschen af $^{1?}/_{?}$), föregick en enskild och förtrolig skriftväxling mellan Hamilton och Manderström (om huru mycket af dessa som kunde eller skulle bibehållas?), och följden [blef depeschen] af den 7 Augusti, hvarigenom en traktat formligen erbjöds.»

Som vi erinra oss, hade konungen på Skodsborg till Hamilton yttrat dels, att allt vore uppgjordt mellan honom och Hall, dels att allt detta också förut varit öfverenskommet mellan honom och Manderström. När Hamilton efter sitt samtal med Hall den 23 juli ingrep i frågans

[1] Hamilton tillägger: »Hall gör nu icke det ringaste utan att fråga mig, så att det riktigt är tungt att hafva en sådan magt».

behandling på sätt som skedde, kunde han alltså hafva an-
ledning tro sig handla i strid mot både sin konung och sin
utrikesminister. Hans ingripande har emellertid, enligt de
båda nyss citerade handlingarna, tydligen icke blott gällt
sakens formella sida — nödvändigheten af dess formella
handläggning genom »ansvariga ministrar», innan aftalsfrå-
gan »ansåges afgjord» (jfr ofvan sid. 74) — utan också dess
reella innebörd; han har på eget bevåg satt in sina an-
strängningar på att, trots konungens utfästelser, förhindra
ett danskt blockadbeslut och afvända Sveriges delaktighet
i ett sådant. Däri har han jämväl lyckats, och för sina
åtgöranden därutinnan redan den 7 i en eljest ännu okänd
skrifvelse från Manderström fått mottaga dennes tacksamma
erkänsla. Men om de kungliga löftenas innehåll sålunda
åtskilligt aftrubbades och hoppet om svenskt understöd vid
dansk *offensiv* måste vika, känner man sig åter frestad till
frågan, om icke de danska intressenterna kunnat hafva skä
att räkna så mycket säkrare på hvad af understödslöfte
som borde anses stå kvar. Och det ligger intet orimligt
att antaga, att detta äfven kunnat antydas af Hamilton
självfva saken, Sveriges ingripande till Schleswigs försvar
ansåg han ju godkänd ända sedan Oscar I:s dagar.

En bakgrund, sådan som den antydda, får man allts
tänka sig föreligga ifråga om de båda officiella aktstycke
genom hvilka saken nu fördes vidare: Manderströms depesc
till Hamilton af den 7 aug. och Halls note till densamm
af den 8. Manderströms depesch var, som vanligt, lång oc
ordrik och kunde jämväl varit klarare.[1] Först kom en hist
rik öfver, huru den svenska politiken 1848 velat sträcka s
medverkan blott till Kongeåns försvar och först senare u
sträckt sitt anbud att gälla ända till Ejder, men därem
icke velat ingripa, förrän Holstein administrativt skilts fr
den öfriga monarkien. Där stode man ännu, men då Da
mark nu beredde sig att beslutsamt gå in på den väge
hade konungen ansett ögonblicket närma sig för en allian
Härvid gjordes emellertid en åtskillnad mellan två sla
medverkan. En defensivallians »i den mest utsträckta
märkelse, som man vanligen tillmäter en dylik akt», kun

[1] Tryckt hos Koht. a. a., sid. 259 ff. Den kom Hamilton till han
först den 12 aug.

ej definitivt ifrågakomma, förrän Holsteins administrativa afsöndring från återstoden af monarkien blifvit ännu fullständigare — bl. a. talades om tullgränsens förflyttning till Ejder — och förrän Schleswigs alla invånare kommit i åtnjutande af samma rättigheter och friheter som konungarikets. Då emellertid dessa åtgärder måhända ej genast kunde framföras, ja, kanske, i hvad anginge Holstein, skulle rent af försämra Danmarks ställning till Tyska förbundet, så kunde man ej påyrka deras omedelbara genomförande; men detta hindrade icke, att redan i närvarande läge konungen vore benägen att bemyndiga underhandlingar med ändamål att mot eventuella angrepp på konungariket och Schleswig försäkra Danmark om ej blott diplomatiskt, utan ock väpnadt stöd, ett stöd som i sista fallet dock skulle vara begränsadt af närvarande läge och af de resurser, som representationerna ställt eller komme att ställa till konungens förfogande. Inom denna gräns vore konungen alltså villig att mottaga förslag från Danmark, lämpligast genom Hamilton.[1] Slutligen berörde noten, hvad konungen yttrat både om påskyndandet af det danska svaret till Tyskland och om blockaden av de tyska hamnarna. I det förra fallet uttalade ·g Manderström trots en del betänkligheter i samma riktning som konungen; i det senare åter tog noten afstånd från blockadtanken, ehuru erkännande, att Hall förordat tanken, och att konungen ej motsatt sig den.[2] Allra sist kom en uppmuntrande slutfras; så länge striden vore inskränkt till för-

[1] Efter talet om de hinder, som kunde möta för omedelbart genomförande ·f Holsteins utsöndring o. s. v., fortsättes: »Nous ne pouvons donc point ·umer la responsabilité d'un conseil pour leur introduction immédiate. ·ais ceci n'empeche point que, dès à présent et sous l'empire des circonstan·s actuelles, le Roi ne soit disposé à autoriser des négociations dans le but ·surer au Danemarc — dans la mesure des moyens dont Sa Majesté peut ·poser — un appui contre les agressions dont le Royaume et le Slesvic ·urraient devenir l'objet, embrassant non seulement les bons offices de Sa ·esté auprès des Puissances, dont il Lui parait que le bon vouloir est ·spensable au Danemarc pour pouvoir soutenir une lutte aussi inégale, ·is aussi un concours effectif de ses forces armées, limité à l'éventualité ·tuelle et borné à des proportions qui n'excéderaient point les resources que ·s représentations nationales ont mises ou pourront mettre à la disposition ·e Sa Majesté. Dans cette limite seulement le Roi serait disposé à prendre ·considération les ouvertures que le Gouvernement Danois pourrait juger à ·os de Lui faire et qui pourraient le plus convenablement avoir lieu par ·tre organe».

[2] Noten sökte tillika framhålla, att konungen visserligen ur *strategisk* ·punkt gillat tanken, men vid närmare eftersinnande fann den mindre ·tänkt af *politiska* skäl.

bundsprovinserna och Danmark ej angripet på eget område,
kunde Sverige däri blott taga del som åskådare, »ehuru
visserligen en dylik eventualitet skulle sätta oss i det läge,
att vi borde förbereda oss, därest omständigheterna det kräfde
på ett mera aktivt ingripande, och detta vare sig en allians-
traktat afslutats eller ej».

Om denna not varit Manderströms sista ord i frågan
skulle man haft anledning att tveka om hans egentliga
mening. Svårigheten ligger särskildt i motsättningen mellan
å ena sidan en defensivallians i vidsträckt bemärkelse, som
ej skulle kunna afslutas, förrän Holstein fullständigt utsön-
drats och schleswigarnas rättigheter utsträckts, å andra sidan
medgifvandet att omedelbart inleda underhandlingar om
Sveriges väpnade stöd till Schleswigs skydd. Man kan förstå
anspelningarna på Holsteins definitiva utsöndring; bakom
dem låg antagligen en svensk farhåga, att ett förbund med
Sverige skulle af Danmark användas till tjänst för ny
helstatsidéer, något, som Sveriges skandinaver alltid mot-
satte sig såsom menligt för Sveriges framtida gagn af de
storskandinaviska förbundet.[1] Men man saknar klarhet
huru Manderström tänkte sig den nyss antydda motsät-
ningens lösning. Åsyftade han, att Hamilton visserligen
skulle få *underhandla*, men ej *afsluta* något aftal, förrän de
berörda villkoren vore fyllda? Eller tänkte han sig, att hvad
som skulle undvikas, var en *permanent* defensivallians,
men att under vissa förutsättningar redan nu ett mera i-
skränkt förbund kunde afslutas till Schleswigs skydd?[2]

Manderströms uppfattning den 7 aug. må emellertid
hafva varit hvilken som helst, han har snart intagit
vida mer positiv ståndpunkt. Och Hamilton fann, enli-
sina *Bidrag*, 7-aug.-depeschens hufvudsak vara »dels förkl-
ringen, att Sverige aldrig skulle samtycka till en allia-

---

[1] Måhända hafva Manderströms ord framkallats af Orla Lehmanns b-

[2] Till stöd för den senare tolkningen kan anföras, att Manderström
sin nedannämda depesch af d. 12 aug. drog upp en åtskillnad mellan å
sidan, i enlighet med Halls not, »un traité à conclure en vue de l'invasi-
qui menace le Danemarc de la part de l'Allemagne», en traktat, som al
vore begränsad »à l'éventualité actuelle», och å andra sidan »un traité défen-
permanent». (Kursiv. af mig).

I Manderströms koncept har för öfrigt hela det stycke, som afsåg o-
delbara underhandlingar, tillagts i kanten. Har Manderström måhända f-
tänkt söka uppskjuta alla alliansunderhandlingar tills längre fram?

med Danmark, förr än Holsteins utsöndring var verkligen utförd, hvilket förutsätter, att sedan denna utsöndring vore verkställd, svenska regeringen skulle kunna finnas benägen till en allians i vidsträcktare mening än den, som nu erbjöds;[1] dels att Hans Maj:t redan under närvarande förhållanden ville medgifva underhandlingar, som tillförsäkrade Danmark ett visst understöd, dels och slutligen det högst viktiga förklarandet, att om Danmark kom i strid på förbundsområdet, vi visserligen endast som åskådare skulle däri deltaga, men att likväl en sådan händelse skulle tvinga oss att vara beredda på ett aktivt deltagande, och detta antingen en allianstraktat kommit till stånd eller icke». Hamilton ansåg också Sverige genom depeschen ytterligare bundet att ej overksamt åskåda Danmarks förestående strid och trodde sin verksamhet »endast böra riktas därhän, att vårt deltagande däri måtte blifva för Sverige och Norge så litet betungande som möjligt».[2]

Manderströms depesch af den 7 aug. korsades på vägen af Halls note af den 8.[3] I denna hade Hall skickligt gått ut från Carl XV:s råd i Skodsborg, att det afgörande svaret till Tyskland borde gifvas ofördröjligen, och antydt, att initiativet till alliansfrågans upptagande kommit från Sverige — dess regering hade, heter det, funnit ögonblicket kommet, då solidariteten mellan Danmark och de skandinaviska rikena borde framträda i ett fördrag, slutet med hänsyn till den invasion, som hotade Danmark från Tyskland. Hall tog sig häraf äfven anledning underställa den svenska regeringens pröfning det svar, han ärnade afgifva till Tyskland, samt slöt med att framhålla, att det för fredens bevarande skulle blifva af största vikt, om svarets öfverlämnande kunde nära följas af en akt, som i tid läte Tyskland

[1] Hamilton ansåg alltså redan nu en, låt vara inskränktare traktat vara ...[illegible]en.

[2] Hamiltons öfriga kommentarier till depeschen må anstå, till dess hans ...[illegible] utgifvas. Hall bestred, då han hörde den uppläsas, att Carl XV i Skodsborg yttrat något om ökade rättigheter åt schleswigarne, men förklarade, att på grund af Manderströms erinringar dessa rättigheter »må i den ... Fællesförfattningen så vidt möjligt utsträckas». Äfven eljest ansåg Hall Manderström hafva lagt i konungens mun uttalanden, som ej fälldes på Skodsborg.

[3] Tryckt, ehuru ej fullt korrekt, i *Archives Diplomatiques*, 1864, IV, ... 231, samt i Kohts aktsamling *Norges og Sveriges Politik i Forhold til Danmark 1857—1864* (Kristiania 1901), sid. 21.

förstå, med hvilka motståndare det eventuellt finge att göra Han hoppades därför, att Hamilton snarast skulle få nödiga instruktioner och fullmakter för förhandlingarna.

Då Hamilton den 8 aug. till Manderström öfversände Halls note, begärde han att telegrafiskt få veta, om svare till Tyskland gillades. Manderström svarade den 10 skriftligen, att saken skulle underställas konungen, och den 12 del telegrafiskt, att denne i stort sedt gillat dess mening. men att för ett par detaljer en depesch af samma dag borde af vaktas, dels i nämnda depesch med en närmare utläggning af frågorna. Beträffande svaret till Tyskland innehöll denna att konungen af Sverige fullständigt godkänt dess innehål med undantag af två mindre väsentliga punkter, rörand hvilka ändringar begärdes, hvilka också vidtogos af de danska regeringen, då svaret den 22 aug. slutligen antog af Fredrik VII. I fråga om tiden för dess aflåtande hett det i Manderströms depesch, att konungen af Sverige ansåg det ligga i Danmarks intresse att expediera det utan ytterligare uppehåll. Till sitt innehåll innebar det en bestäm vägran att återkalla marspatentet, enär detta gifvit Holstei just den autonomi, som från tysk sida begärts; ytterligar förslag i fråga om Holstein och Lauenburg skulle man däremo från förbundet gärna emottaga och vore jämväl villig a bringa till utförande sådana förbundsbeslut, som ej voro ofö enliga med konungens suveränitet i förbundslanden eller hi derliga för den fria utöfningen af lagstiftning i de delar monarkin, som ej tillhörde förbundet. Men under sådana fö hållanden kunde ock en eventuell exekution endast uppfatt ur internationell synpunkt. Det är af det föregående kla att detta Danmarks svar gillats af både Carl XV och Ma derström.

Med hänsyn till blockadfrågan hänvisade Manderströ till sin depesch af den 7 aug. och framhöll, att han så saken på samma sätt som Hamilton. Halls uppfattning Carl XV:s ståndpunkt hade berott på ett missförstånd, o saken borde nu anses såsom fullständigt ordnad i öfverei stämmelse med 7 aug.-depeschens innehåll. Blockadtank var sålunda från svensk sida definitivt undanskjuten.

Hvad därnäst angick Halls note i öfrigt, hänvisa Manderström äfven rörande densamma till sin depesch

den 7. Då Hall talat om att sluta ett fördrag med hänsyn till den invasion, som hotade Danmark från Tysklands sida, hade han själf, hette det, liksom Manderström uppdragit den gräns, som skulle begränsa traktatens verkan till förevarande eventualitet, och hade förstått, att den solidaritet, hvarom han talat, svårligen kunde föras längre mellan riken, af hvilka det enas politiska lif vore absolut oberoende af det andras, och icke i ett gifvet fall kunde erbjuda den homogenitet, som blefve den nödvändiga konsekvensen af en permanent defensivtraktat. Han hade likaledes ej kunnat undgå att inse, att en dylik solidaritet nödvändigt borde inskränkas inom gränser, som af sig självfva framträdde för det af de ifrågavarande rikena, som icke hade ett lika direkt intresse i tilldragelserna som det andra, och som alltså ej kunde gå längre, än som angafs af klokheten och dess plikter mot sig själf.[1] Depeschen slöt med ett bemyndigande å den svenska regeringens vägnar för Hamilton att föra den ifrågavarande underhandlingen.

Att den svenska konungen och hans utrikesminister genom det godkännande af det danska svaret till förbundsdagen, hvarmed de sålunda besvarat Halls note, också iklädt sig en slags medansvarighet för detta svar, har på olika håll framhäfts.[2] Det lär ock svårligen kunna jäfvas, allra minst om hänsyn tages till den enträgna form, hvari noten hade varit affattad. Meningarna hafva däremot varit mera delade i fråga om den Manderströmska depeschens betydelse för traktatfrågan, och depeschens innehåll på denna punkt har hittills ej heller varit kändt. Då det nu föreligger, synes det

[1] »Pour ce qui regarde la note de Mr le Président du Conseil Vous aurez trouvé la réponse faite d'avance dans ma dépêche du 7. Les vues du Gouvernement du Roi s'y trouvent exprimées, à ce que je pense, d'une manière complète. Lorsque Mr Hall parle d'un traité à conclure en vue de l'invasion qui menace le Danemarc de la part de l'Allemagne, il a lui-même, ainsi que moi, posé la limite qui bornerait l'action de ce traité à l'éventualité actuelle, et il a compris, avant que de notre côté il eut été besoin de l'exprimer que la solidarité dont il parle ne saurait difficilement être porté plus loin entre deux Royaumes, dont l'action politique de l'un reste absolument indépendante de celle de l'autre et pourrait dans un cas donné ne point offrir l'homogénité qui deviendrait la conséquence indispensable d'un traité défensif permanent. Il n'a pu manquer également de saisir, qu'une pareille solidarité doit nécessairement être limitée aux bornes, qui se préscrivent d'elles-mêmes pour celui des Royaumes en question, qui n'a pas un intérêt aussi direct que l'autre aux événements, et qui ainsi ne saurait outrepasser ce qu'indiquent la prudence et les devoirs qu'il a envers lui-même.»

[2] Så Neergaard och Koht.

ej kunna bestridas, att Manderström äfven i detta hänseende gått den danska framställningen till mötes, och att sålunda en traktat skulle afslutas med hänsyn till den eventuellt hotande tyska invasionen.[1] Holsteins fullständiga utsöndring framställdes sålunda ej längre såsom ett villkor för en traktat. Att denna emellertid blott skulle afse Schleswigs skydd, var förut uttaladt.

4. Traktatsförslaget.

Hamilton skred enligt sina *Bidrag* nu genast till verket. Af Hall fick han en promemoria rörande det understöd danska regeringen önskade, och af Manderström på egen begäran åtskilliga äldre traktater i afskrift att tjäna såsom ledning. Med stöd häraf uppgjorde han ett förslag, som förevisades Hall såsom »ett utkast, hvari åtskilliga ändringar måhända af min (d. v. s. Sveriges) regering kunde anses nödiga, så att det endast kunde tjäna till utgångspunkt för blifvande öfverläggningar. Hall rådförde sig med de danska krigs- och marinministrarna och återställde förslaget därpå till Hamilton med förklaring, att det af den danska regeringen i allo godkändes.

I litteraturen om 1863 års tilldragelser föreligger sedan gammalt ett traktatutkast, först meddeladt redan 1864 i danska folketingets *Beretning* öfver förhandlingarna med Sverige—Norge om ett försvarsförbund,[2] och sedan aftryckt flerstädes. Det har rådt ganska delade meningar om dettas uppkomst och karaktär: om det varit ett förslag af Hamilton, som öfverlämnats till Hall, eller ett förslag af denne, öfverlämnadt till Hamilton, eller ett resultat af förhandlingar mellan båda; och det är klart, att omdömena om aktstycket

[1] Så har också Neergaard (a. a., II, sid. 686) uppfattat förhållandet, churu han ej känt Manderströms depesch i denna del. Koht däremot (a. a., sid. 110) har hållit före, att man ej af depeschens tystnad i denna punkt finge draga så vidtgående slutsatser, som att Manderström skulle i allo godkänt Halls note. Saken ter sig emellertid annorlunda, när det numera är bekant, att depeschen icke tiger på ifrågavarande punkt, utan godkänner tanken på en traktat med begränsadt omfång.

[2] *Beretning fra det af Riksraadets Folketing i Anledning af den allerhöieste Resolution af 19:de Marts 1864 nedsatte Udvalg*, II, sid. 15—16.

kunna te sig olika, om det skall betraktas såsom ett danskt förslag eller ett svenskt förslag, eller ett af båda sidornas målsmän godkändt utkast. Hamiltons *Bidrag* klarlägga denna sak, men låta också debatten i någon mån förlora i betydelse. Det af honom meddelade utkastet, hvilket enligt hans uppgift var från danskt håll godkändt, afviker nämligen på ett par punkter från det hittills kända, och detta måste under sådana förhållanden vara ett danskt utkast.[1] Skillnaden är för öfrigt ej så stor, men anmärkningsvärd är ju Hamiltons erinran, att eventuellt den svenska regeringen kunde komma att äska förändringar i hans förslag.

Förslaget, som nedan aftryckes såsom *Bilaga*, var affattadt i fem punkter. Till detsamma var emellertid fogadt ett tilläggsförslag i tolf punkter med närmare detaljbestämmelser af hufvudsakligen militär art angående den tilltänkta svenska hjälpkåren. Hufvudförslaget utlofvade i sin första artikel konungens af Sverige och Norge bistånd åt konungen af Danmark »till försvaret af Dess icke till det Tyska Förbundet hörande landsdelar mot hvarje angrepp, som kan blifva en följd af den mellan Danmark och det Tyska Förbundet fortgående tvist.» Det danska utkastet var på denna punkt i sak identiskt. Den andra artikeln föreskref, att Danmark kunde påkalla omförmälda »understöd, så snart fara är för ett angrepp af Tyska Förbundet» å nämnda landsdelar, och att »såsom sådan fara må anses», om »de till Tyska Förbundet hörande hertigdömena, Holstein och Lauenburg, särskildt det förra», besattes af förbundets trupper för verkställande af ett förbundsbeslut, som icke uteslutande angår dessa hertigdömens inre förvaltning och lagstiftning». Här föreligger en skiljaktighet mellan utkasten, i det att det danska förslaget dels talade om bistånd mot angrepp i allmänhet, ej endast mot angrepp *af det Tyska Förbundet*, dels ock talade om en ockupation i allmänhet, ej blott om en ockupation, framkallad af ett förbundsbeslut, som icke uteslutande anginge hertigdömenas autonomi. I båda dessa hänseenden innebar sålunda det Hamiltonska förslaget en begränsning af Sveriges traktatsplikter.

[1] Om den tidigare debatten, se Koht, a. a., sid. 114. Man finner där, att de olika tidigare antagandena alla innehållit något af sanningen, men ej hela sanningen.

Den tredje artikeln bestämde den svenska hjälpkårens styrka till högst 20,000 man och stipulerade, att den skulle ställas till konungens af Danmark förfogande »att användas hvarhelst sådant inom danska monarkiens icke till Tyska Förbundet hörande område kan finnas nödigt». Af de följande artiklarna ålade den fjärde Danmark kostnaderna för hjälpkårens transport från hamnar i Sverige eller Norge och för dess underhåll, och den femte hänvisade till särskild öfverenskommelse, hvilken borde träffas så snart ske kunde, dels i hvad mån svenskt bistånd skulle kunna lämnas äfven till sjöss, dels närmare bestämmelser angående hjälpkårens sammansättning, befäl m. m. Det danska utkastet var i dessa hänseenden af väsentligen samma innehåll, ehuru flerstädes ganska afvikande form. Af punkterna i tilläggsförslaget kan förtjäna att framhäfvas en bestämmelse, som föreskref. att om konungen af Sverige och Norge vid det tillfälle. då hjälpen kunde påkallas från dansk sida, själf befann sig i krig eller såge sina länder hotade med fiendtligt anfall. som icke tilläte honom att utom de Förenade rikenas gränser släppa större eller mindre del af deras trupper, hans förbindelse förfölle.

Vid granskning av det sålunda uppgjorda traktatutkastet faller lätt i ögonen, huru afgjordt det präglas af en till Danmarks förmån ensidig karaktär. Sverige skall förbinda sig att för ett visst krigsfall bistå Danmark med hjälptrupper; däremot saknas hvarje motsvarande förbindelse för Danmark att biträda Sverige mot eventuella faror. Denna ensidighet synes emellertid hafva tillhört hela den dåvarande skandinaviska politiken och hade utmärkt både Carl XV:s utfästelser vid Skodsborg och Manderströms 7-aug.-depesch, i hvilken Manderström själf afböjt ett mera utsträckt försvarsförbund mellan rikena. Man ansåg en gång för alla, att Sverige hade ett direkt »nordiskt» intresse att försvara Ejdergränsen åt Danmark. Skulle i tidens handlingar därutöfver någon förman af dylika uppgörelser antydas, plägade detta ske i allmänna ordalag, pekande på framtida fördelar. I Halls not af den 8 aug hade sålunda talats om, huru den tilltänkta traktaten mellan rikena skulle »såväl direkt som indirekt utöfva det lyckligaste inflytande på framtiden». Man tänkte sig ett stor

skandinaviskt förbund eller rent af en trestatsunion såsom ett gifvet framtidsmål, vägen dit månde nu te sig längre eller kortare allt efter hvars och ens mer betänksamma eller optimistiska lynnesart. Hamilton synes enligt uttalanden i sina *Bidrag* hafva tänkt sig en mera gradvis skeende utveckling såsom den säkraste vägen till målet. Men Carl XV själf har säkerligen drömt om den tredje nordiska kronan på sitt eget hufvud.[1]

Ett spörsmål af särskildt intresse är, hvad som föregick i Stockholm, medan Hamilton och Hall i Köpenhamn utredigerade sitt traktatsutkast. En gammal uppfattning har ju varit, att de öfriga svenska statsråden stodo utanför saken ända tills omedelbart före Ulriksdalsmötet, då deras både öfverraskning och ingripande blefvo så mycket kraftigare. Enligt Palmstiernas anteckningar har det ej förhållit sig så. De fortsätta nämligen efter förut citerade stycke:

»Man skred så långt fram, att detaljerna började att debatteras. Månne ej förslaget redan var uppgjordt? Allt nog: då de öfriga svenska conseljledamöterna — utom De Geer, å hvilken man trodde sig säker, och med hvilken man så småningom confererat — hördes öfver traktatsfrågan, så uppstod en sådan vedervilja hos dem och ett sådant begär att modifiera den väsentliga delen af frågan och att reducera den åtminstone till hvad som skett under kung Oscars tid, så att Manderström talade om, att han, som ansåg sig bunden, kanske borde taga afsked, 'ty något offer måste falla', (sade han). Han fann sig därför nödsakad att den 23 aug. resa ned till Skåne för att conferera med Hamilton (den 25 aug.) och slutligen med Hall (den 28 aug.) för att ställa allt till rätta — om möjligt. Detta lyckade dock ej bättre, än att han helt hastigt återkom till Stock-

[1] Hamilton meddelar i sina *Bidrag*, hurusom vid ett tillfälle under hösten 1863 Fredrik VII »berättade, att han en gång sagt åt sin gode vän Carl: 'Jag vet, att Du gerna vill hafva mitt rike, och derom har jag intet att säga. Du måste blott lofva mig två ting: det första, att jag får sitta i fred, så länge jag lefver; det andra, att om Du tager något, Du då tager det hela.' Detta enkla yttrande», fortsätter Hamilton, »innebar i sjelfva verket konung Fredriks önskningar för Nordens framtid. Han önskade de tre nordiska rikenas förening under en konung såsom ett villkor för deras bestånda själfständighet, men om ändamålet skulle uppfyllas, måste Danmark oförminskadt ingå i föreningen.»

Från ett tillfälle vid julen 1863, då Carl XV såg sig nödsakad att afstå från sin plan att personligen gå i fält till Danmark, meddelar Bernhard von Beskow (Dagboksanteckningar, Riksbiblioteket), en uppgift, att det skett under orden: »Det är dock hårdt att nödgas offra sin skönaste ungdomsdröm», och tolkar detta såsom afseende den »tredje kronan».

holm. Hamilton anlände hit kort efter honom måndagen den 7 september (efter att hafva tillbringat söndagen på Hedenlunda).

Äfven Mantheys dagböcker hafva uppgifter, som synas gifva vid handen, att saken dryftats inom det svenska statsrådet redan före utgången af augusti. Vid statsrådsmöte den 4 september i Kristiania refererades nämligen innehållet af två bref, som till statsministern Stang anländt från Sibbern i Stockholm, dit denne anländt den 30 aug., och som måste hafva afgått någon af de allra närmaste dagarna därefter.[1] Brefven hade berört de förhandlingar, som pågingo »angående en defensiv- och offensivtraktat med Danmark, enligt hvilken de förenade rikena skulle rycka in i Danmark, såframt tyskarna verkställde sitt beslut att besätta Holstein, och Stang hade vid deras omnämnande uttalat den förhoppning, att det skall lyckas den svenska ministären att förmå kungen att ej gå längre, än traktaten med Frankrike och England af 1851 utlofvar, d. v. s. att försvara Danmarks integritet till Ejdern».[2]

Då dessa uppgifter svårligen kunna betviflas, har alltså De Geer tidigare än de öfriga kollegerna och, efter hvad det vill synas, utan att göra synnerlig opposition fått kännedom om förhandlingarna.[3] De öfriga däremot af statsråden — naturligtvis de i hufvudstaden varande — blefvo ingalunda tilltalade af hvad de fått veta, utan opponerade sig, men denna deras ståndpunkt gick, enligt Palmstierna, icke ut på att omintetgöra hela traktaten, utan på att modifiera och reducera den till hvad som skett under kung Oscars tid. Ordalagen äro hos Palmstierna ej fullt klara, ty 1848 hade Sveriges bistånd begränsats till att afse det egentliga Danmarks sydgräns, Kongeån, men 1858 hade dess anbud utsträckt att gälla äfven Schleswig d. v. s. Ejdergränsen; och »hva

---

[1] Postgången Stockholm—Kristiania synes vid denna tid tagit minst dagar på vägen, och bref, som redan den 4 upplästes i Kristiania, tor senast den 1 på morgonen afgått från Stockholm, d. v. s. afse underrättel från augusti.

[2] Aug. Chr. Mantheys *Dagbogen for Aarene 1856—1874*, I (Kr 1909), sid. 328.

[3] De Geers särställning framträder ock hos Manthey, som den 7 september meddelar att Stang åter talat om allianstraktaten, »som Gripenstedt med näbb och klor skall motarbeta, under det att De Geer och Manderström försöka, om någon passande redaktion skulle kunna utfinnas, som ej band oss vidare, än vi allaredan äro bundna».

som skett under kung Oscars tid», kunde sålunda afse båda delarna. Mantheys ord — »försvara Danmarks integritet *till Ejdern»* — torde dock här gifva lösningen, och de svenska statsrådens opposition synes alltså framför allt gått ut på att modifiera en traktat, som godtagit de första Skodsborgsutfästelserna, d. v. s. en traktat, grundad på Carl XV:s uppmaning till Danmark att med offensiv möta ett angrepp redan i Holstein. Men detta inskridande har skett redan under augusti och före Manderströms bekanta resa till Skåne. När denna företogs, saknade Manderström sålunda icke kännedom om stämningen hos kollegerna.

Det hade från början varit på tal, att Hamilton för traktatsfrågans fortgång skulle resa till Stockholm. Hall hade önskat det, och Hamilton själf likaledes, särskildt för att få rådgöra med den svenska regeringens militära ledamöter angående frågans militära detaljer. Under midten af augusti bidade han också dagligen besked af Manderström, om han skulle resa eller ej.[1] Ändtligen mottog han dock underrättelse, att Manderström föredroge att själf resa till Skåne, — motsatsen sades skola väcka för stor uppmärksamhet[2] — och enligt telegrafisk öfverenskommelse möttes båda den 25 aug. i Malmö. Hamilton föredrog de uppgjorda förslagen till traktat och tillägg, hvilka af Manderström »till alla delar gillades». Denne medtog emellertid handlingarna för närmare granskning under ett besök på Ovesholm, hvarifrån han den 29 anlände till Köpenhamn, där han samma dag hos Hamilton hade ett samtal med Hall.

---

[1] Hamiltons bref till sin hustru, under tiden 7—16 aug.; hans *Bidrag*.

[2] Vikten af diskretion rörande förhandlingarna hade från svensk sida kraftigt inskärpts. Manderströms ofvan omnämnda depesch af den 12 augusti [illegible]t sålunda med en energisk erinran härom, som han därvid sade sig upprepa. Särskildt pressens inblandning kunde blifva oläglig. Det blefve icke första gången förhandlingar gått om intet på grund af främmande ingripande, framkalladt af förtidig offentlighet, och i föreliggande fall skulle det ej saknas inflytelser från mer än ett håll, som ej skulle begära bättre än att få reda på förhandlingarna i det mer eller mindre erkända uppsåtet att lägga hinder i deras väg. I en skrifvelse af samma dag till Manderström framhöll också Hamilton, huru han för Hall betonat förhandlingarnas konfidentiella karaktär och vikten att tills vidare icke tala därom med någon. Han tillade också, att han ej trodde, att tidningsryktena i fråga komme från det hållet, men det hade vid Skodsborg och under monarkernas därpå följande resa i Skåne funnits alltför många öppna öron, för att alla samtal [illegible] skälar skulle kunnat passera obemärkta. Båda depescherna i Utrikesdepartementets arkiv.

Hamilton öfvervar detta endast delvis, men var så mycket mer öfvertygad, att Manderström och Hall därvid blifvit fullt ense, som den förre, då han återlämnade handlingarna, däri endast gjort vissa angifna ändringar. De bestodo hufvudsakligen i fråga om traktaten i tillfogande af en sjätte artikel om tid för ratifikationernas utväxling och, hvad tillägget beträffade, i två nya punkter, 13 och 14, hvilka bestämde en giltighetstid för öfverenskommelserna af fem år från deras undertecknande — med rätt till förnyelse, om man därom enades — och i öfrigt berörde tilläggets ratificerande. Äfven dessa ändringars karaktär såsom afseende själfva det formella fullbordandet af uppgörelsen styrkte Hamilton ytterligare i öfvertygelsen, att Manderström var fullt tillfreds med traktatsförslaget. Man synes också svårligen kunna jäfva den uppfattningen, att äfven han, genom hvad som passerat, bundit sig vid detsamma. Med fog kunde sålunda Hall i den note, som han den 31 augusti öfverlämnade till Hamilton och som denne dagen därpå insände till Manderström,[1] inledningsvis framhålla, hurusom de senaste dagarnas öfverläggningar konstaterat, att man befunne sig i fullständig öfverensstämmelse med hänsyn till de hufvudpunkter, som borde ingå i den föreslagna traktaten mellan rikena. Notens egentliga syfte var emellertid att betona lämpligheten af att snarast både traktat och tilläggskonvention definitivt afslutades. Detta vore önskvärdt ej blott med hänsyn till förhållandet till Tyskland och det inflytande, det kunde utöfva på de beslut, som där komme att tagas, förutsatt att traktaten vore färdig före dessa beslut. Det skulle också vara af stor fördel för den danska regeringen, om den med traktaten i hand kunde möta det danska riksrådet, hvilket ju vore sammankalladt till slutet af september. Hall hade därför begärt nödiga fullmakter för alliansens afslutande och hoppades, att äfven Hamilton snarast möjligt skulle erhålla sådana.

Vid påminnelsen om det danska riksrådets blifvande sammanträde erinrar man sig, att redan på våren den danska regeringen bebådat sin afsikt att därvid framlägga förslag till ny helstatsförfattning.[2]

[1] Tryckt t. ex. i *Archives diplomatiques*, 1864, IV, sid. 201.
[2] Se ofvan sid. 67.

5. Konferensen på Ulriksdal.

Vid september månads ingång var alltså, hvad alliansfrågan angår, ställningen i Sverige följande. Utrikesledningen — konungen och Manderström — hade med biträde af ministern i Köpenhamn träffat öfverenskommelse med den danske konseljpresidenten om en allianstraktat, hvars detaljer äfven varit behandlade, och som gick ut på ett svenskt understöd vid Ejdergränsen, för den händelse Holstein ockuperades af Tyska förbundet af andra grunder än frågor, som rörde Holsteins autonomi. De Geer hade också gifvit en viss anslutning till samma tanke. De öfriga i Stockholm varande statsråden synas däremot hafva ställt sig mera afvisande, men huru långt är icke klart; att hvarje traktat borde afböjas, torde under alla omständigheter icke varit deras mening.

Det är nu, som Gripenstedt ingriper, sedan han den 1 september från sin sommarledighet åter anländt till hufvudstaden. Hans egna meddelanden öfverensstämma däri, att han den 2 september i statsrådsberedningen af sina kolleger fick höra talas om traktaten. När de först omnämnde densamma såsom uppgjord af konungarna på Skodsborg, tog han emellertid saken lätt nog — ty hvad konungarna sinsemellan aftalat, d. v. s. hvad som gjordes utanför grundlagen, behöfde man ej bry sig om —men då de sedan sade, att äfven Hamilton och Manderström varit med om saken, fann han affären vida allvarligare.[1] Han förlorade dock icke modet, utan yrkade, att Manderström borde inför kollegerna redogöra för hvad som passerat. Detta skedde också — i detalj troligen först den 3 september[2] —; Manderström skall därvid enligt en af redogörelserna hafva framhållit, att traktaten visserligen icke vore underskrifven, men att man kommit

---

[1] Båda versionerna af hans berättelse framställa saken så, som om både Hamilton och Manderström varit närvarande *på Skodsborg*, ett bevis på, huru detaljerna i berättelsen få mottagas med en viss försiktighet.

[2] »Efter en lång och mycket allvarsam rådplägning *i dag* vågar jag tillräkna mig ensam till förtjänst, att detta ej längre får fortgå», skrifver Gripenstedt den 3 sept. till sin hustru (*Tre episoder*, sid. 40). Hans berättelse i *Historisk Tidskrift* låter ock den hufvudsakliga redogörelsen ske dagen efter den 2 sept. (a. a., sid. 231); skildringen i *Tre episoder* åter redan den 2 sept.

öfverens om alla punkter, så att en ändring svårligen kunde ske,[1] men Gripenstedt lät sig ej nöja härmed, utan föranledde, att frågan togs under »flera allvarliga öfverläggningar» i statsrådsberedningen.[2] Själf har han därvid tydligen förfäktat den uppfattningen, att då den ifrågasatta alliansen kunde komma att inveckla riket i krig, det vore samtliga konseljledamöters bade rättighet och skyldighet att däröfver yttra sig.[3] Reellt hade han naturligtvis rätt däri, om också formellt den bekanta utomordentliga krigskonseljen enligt § 13 RF är föreskrifven först för de fall, då det direkta inträdandet i kriget är å bane. Men äfven formellt var den hittillsvarande handläggningen af frågan icke tillfylles för afslutande af en allians, eftersom den ministeriella konselj, i hvilken frågor om afhandlingar och förbund med främmande makter skulle beslutas, redan enligt dåtida grundlagsbud skulle bestå af förutom statsministern för utrikes ärendena en annan statsrådsledamot,[4] men dittills ensamt Manderström blifvit hörd. På Gripenstedts yrkande utverkades ock, att de tre statsministrarna — Manderström, De Geer och Sibbern — äfvensom Hamilton skulle hafva en öfverläggning inför konungen, och på särskild framställning af De Geer, som därtill synes hafva föranledts af Gripenstedts oro, att äfven denne såsom äldste statsråd därvid skulle närvara.[5]

Hvad Hamiltons närvaro beträffar, hade han den 2 september i Köpenhamn från Manderström erhållit följande telegram: »Förslaget möter flera svårigheter och torde få vissa delar modifieras. Mera då vi träffas. Manderström» Han hade genast svarat: »Telegram bekommet. Var god och skrif på lördag på Flens järnvägsstation, hedenlunda, om min snara ankomst till Stockholm önskas», och

[1] *Tre episoder*, sid. 43.

[2] Bref till hans hustru den 7 sept. *Tre episoder*, sid. 41.

[3] Nyssnämnda bref; berättelsen i *Historisk Tidskrift*.

[4] Därtill kom, enligt 1835 års resolution, äfven en medlem af den norska statsrådsafdelningen i Stockholm.

[5] Enligt Gripenstedts berättelser föreställde han De Geer vikten af att stå fast vid öfverläggningen, vid hvilken han, frånsedt Sibbern, komme att stå en emot tre — konungen, Manderström och Hamilton —; och De Geer föreslog då, att äfven Gripenstedt skulle närvara, hvilket därpå utverkades hos konungen. Äfven De Geer framhåller, att han för att få med sig en skicklig debattör påyrkade Gripenstedts tillkallande. Minnen, I, sid. 210.

hade därpå den 4 september (?) lämnat Köpenhamn[1] samt, efter hvad det vill synas, den 5 öfver västra stambanan anländt till Hedenlunda, där han möttes af bref från Manderström, som befallde honom att genast komma till Stockholm, emedan konungen önskade se honom på middag vid Ulriksdal. Då han torde hafva anländt till hufvudstaden först den 7, hade han alltså saknat tillfälle att inverka på de tidigare öfverläggningarna i statsrådsberedningen.[2] I sina *Bidrag* berättar han själf, att han först på Ulriksdal med största förundran erfor, att alliansfrågan »förut knappast varit af statsrådet behandlad, åtminstone icke på ett sätt, som föranledt något beslut».

Den beramade öfverläggningen hölls som bekant på Ulriksdal den 8 september, dit deltagarna voro bjudna på middag, och räckte från middagen till mellan 10 och 11 på kvällen.[3] Alla underrättelser stämma däri öfverens, att uti diskussionen ingick ett långvarigt meningsutbyte mellan konungen och Gripenstedt, under hvilket den senare gjorde de kraftigaste invändningar mot den föreslagna traktaten. Att han därunder hotade med sin afgång, kan ej betviflas, likasom ock att han äfven erinrade om både Carl XII och Gustaf IV Adolf såsom bevis på konungar, som fattat politiska beslut, hvilka i och för sig kunnat vara goda, men för hvilkas utförande tillräckliga medel saknades, hvadan både de och landet störtats i olyckor.[4] Enligt Hamilton har jämte Gripenstedt äfven De Geer haft hufvudsaklig del i öfverläggningen, och i sina *Minnen* förtäljer denne själf, att han och Sibbern »afstyrkte i hofsammare ordalag traktaten, såframt vi icke fingo biträde af åtminstone en stor-

---

[1] Telegramväxlingen i Utrikesdep:ts arkiv. I depesch af den 4 sept. efter *Hamilton*, att han samma dag ämnade resa till Hedenlunda, i depesch den 10 säger hans ställföreträdare Rosén, att han rest den 5. I sina *Bidrag* låter han sig den 5 hafva kommit till Hedenlunda, och Palmstierna berättar, att han måndagen den 7 september anlände till Stockholm efter att ha tillbringat söndagen på Hedenlunda.

[2] I *Tre episoder* uppgifves, att Gripenstedt i fråga om sitt eget inkallande till den blifvande konferensen bad De Geer »gå genast, innan kungen ra-[illegible] Hamilton». — ett uttryck, som närmast låter tro, att Hamilton redan var i staden.

[3] Gripenstedt till sin hustru den 10 sept. *Tre episoder*, sid. 42.

[4] Omnämnandet af Gustaf IV Adolf berättas både af Gripenstedt (i *Historisk tidskrift*) och af De Geer.

makt».[1] Manderström uttalade, enligt De Geer, »icke bestämd sin mening»; och Hamilton berättar om sig själf, att ha icke deltog i striden, till dess konungen befallde honom yttra sin mening, då han sade, att han »trodde det, efter hva som föregått, vore något sent att tala om huruvida de vore klokt att ingå en allians med Danmark; och att om konungen frågat mig därom före mötet vid Skodsborg oc grefve Manderströms besök i Köpenhamn, skulle jag uta tvifvel hyst och uttalat mina betänkligheter, men ansåg d nu vara mera praktiskt att tillse, om ej sådana åtgärd kunde vidtagas, som förmådde astadkomma enighet i åsikt inom Kungl. Maj:ts regering». Han har alltså i enligh med sin principiella ståndpunkt ansett konungen bunde ända till dess det visat sig omöjligt för honom att erhål rådgifvare, villiga att täcka det konstitutionella ansvaret Den kritik öfver konungens hastiga löften på Skodsbor som hans referat af sitt uttalande låter framlysa, har em lertid under diskussionen säkerligen ej saknats.[3]

Men hvad blef *beslutet* på Ulriksdal?

De Geer skrifver:

»Slutet blef, att det skulle skrifvas till både England, Frankr och Ryssland med ifriga uppmaningar att komma Danmark till hj och med löfte, att i sådant fall medverkan af Sverige och No kunde påräknas. Fick man icke ja från något håll, hvilket nästan att förutse, så förklarade Sibbern, Gripenstedt och jag, vi måste på det bestämdaste afstyrka traktaten.

Hvad Manthey berättar under den 7 september, är ofv (sid. 90 noten) refereradt. Under den 12 september medde han, att Manderström låtit engagera sig mer än man af hä klokhet och försiktighet kunnat tro, att ingen af hans k leger ville gå så långt som han, att Gripenstedt hallit f vid, att intet skulle göras »uden efter Overlæg med no af Vestmagterne», samt hotat med sin afgång, om nå motsatt beslötes, samt att man vid Ulriksdal

»efter 3 Timers tildels pinlige Discussioner var blevne staaende at Forsvars-Forbundet med Danmark ikke skulde sluttes uden e Tiltrædeu af nogen Stormagt, og at man skulde lade Danm

[1] *Minnen*, I, sid. 250.

[2] Jfr ofvan sid. 74.

[3] Beskow relaterar om Ulriksdalsmötet i berörda dagboksanteckn en uppgift, enligt hvilken Hamilton härom uttalat sig så skarpt, att De häpnade.

forstaa, at Hensynet til Rigsdag og Storting krævede Sagens Udsættelse, og at der strax skulde sættes op en Note til London og Paris».

Gripenstedt skrifver (i *Historisk Tidskrift*), att han till sist hemställde om ett beslut, som borde innehålla:

att då vestmakterna eller våra närmast allierade, enligt hvad jag hört, icke blifvit underrättade om våra närvarande politiska åtgärder, Eders Majestät behagade så skyndsamt som möjligt låta dessa åtgärder komma till nämnde makters kännedom»,

samt uppger, att detta förslag, hvaruti statsrådets öfriga ledamöter instämde, vann Kungl. Maj:ts bifall.

I *Tre Episoder* relaterar han närmare, huru debatten omsider fördes in på frågan om vestmakterna, hvilkas obekantskap med förslaget gjorde honom häpen — han säger sig hafva yrkat, att man skulle meddela dem »sitt tillämnade förehafvande och därpå inhämta deras svar» —, och i bref till sin hustru af den 14 september yttrar han:

Hvad vi (de förnuftige) i främsta rummet påyrkade och genomdrefvo var, att en ny kommunikation skulle ske med England och Frankrike. Denna afgick också med kurir i lördags, och förr än svar härpå hinner ankomma, blir ingenting vidare åtgjordt. Redan härmed är mycket vunnet, och vestmakternas svar tänker jag nog skall hjälpa oss att slå en del vatten i vinet.»

Hamilton förtäljer:

En af De Geers och Gripenstedts väsentligaste anmärkningar ade varit, att Frankrike och England med missnöje skulle se den öreslagna alliansen, och blef nu såsom resultat af dagens förhandlingar beslutadt, att excellensen Manderström skulle till Paris och London aflåta en depesch för att inhämta de båda makternas mening. Hans alldeles ovanliga arbetsförmåga visade sig i hela sin makt, då han redan klockan 10 följande morgon hade denna ganska vidlyftiga depesch färdig att i statsrådsberedningen uppläsas. Under de dagar jag sedan kvarstannade i Stockholm, syntes sinnena något lugna sig, och meningarna sammanjämkas. Visserligen voro de fredliga önskningarna öfvervägande, men man medgaf, att vi gått nog ... för att draga oss tillbaka. För egen del har jag redan här ... yttrat, i hvad man jag ansåg Konungen bunden af sitt löfte. ... fann nu, att excellensen Manderström genom sitt sammanträffande med exc. Hall gjort sitt kvarstannande i statsrådet beroende ... traktatens fullbordan. Måste tanken därpå öfvergifvas, fanns ... min förmening blott ett sätt att rädda båda, nämligen genom ... gifva mig skenet af att hafva gått för långt, hvaraf mitt afsked ... te blifva följden. Jag förklarade mig därför också härtill beredd, ... man hoppades kunna undvika hvarje sådan ytterlighet, och

ville afvakta svaren från England och Frankrike, efter hvilkas ingå instruktioner skulle blifva mig tillsända.»

Hvad slutligen angår **Palmstierna**, så berättar han på följande sätt:

»Tisdagen den 8 sept. voro han [Hamilton], Manderström, De Geer och Sibbern på middag hos kungen på Ulriksdal, där konceptionsplanerna uppgjordes. Efter långa öfverläggningar och slingringar konseljledamöterna emellan — hvarunder Manderström talade åter om att nödgas taga afsked därför att han för langt engagera sig i frågan — uppfann man i statsrådsberedningen (hvem? Gripenstedt?) den kuriösa idén att fråga England och Frankrike om hvad understöd man från dem kunde vänta. Med utomordentlig talang skref då Manderström den 11 september denna depesch, som med kurir afsändes den 12 sept. Svaren ingingo tämligen tillfredsställande, men hufvudfrågan återstod: — huru göra traktaten?

Det faller genast i dagen, att skiftningar föreligga mellan dessa olika referat af beslutet vid Ulriksdalskonferensen. Tydligt är emellertid af dem alla, att en tydning af detta beslut såsom omintetgörande alla planer på en allians med Danmark — och sådan har uppfattningen ej sällan varit — icke är hållbar. Det beslut, som kom till stånd, utgjorde fastmera en kompromiss mellan Gripenstedts ursprungliga ståndpunkt, att ingen allians finge komma till stånd, och motpartens, att den genast borde afslutas på hufvudsak de redan uppgjorda villkoren, och det innebar i själfva verket blott ett *uppskof* med den omstridda frågan. Att uppskofvet främst skulle ske för att underrätta västmakterna om hvad som passerat och inhämta deras mening är äfven ostridigt. Men här skilja sig referaten. Manthey's referat af Sibberns bref från Stockholm uppger, att man öfverenskommit att ej afsluta alliansen »uden efter Tiltrædelse af nogen Stormagt». De Geer säger, att om man ej finge ja från något håll, »hvilket var nästan att förutse», Sibbern, Gripenstedt och han förklarat, att de måste bestämdt afstyrka traktaten.[1] De öfriga referaten däremot tala blo

[1] Såsom ofvan citerats, innehåller De Geers referat af beslutet, att man skulle skrifva ej blott till västmakterna, utan, såsom det heter, »till både England, Frankrike *och Russland* med ifriga uppmaningar att komma Danmark till hjälp». Uppgiften om Ryssland är oriktig och tydligen beroende på ett minnesfel: depeschen af den 11 september gick blott till västmakterna. Däremot utsändes den 19 september till samtliga Sveriges beskickningar i utlandet en cirkulärskrifvelse af ett visst intresse, som innehöll, att uppgifterna om, att en svensk-dansk allians afslutats, voro förhastade, att

om ett meddelande till västmakterna om, hvad som förehafts, och ett inhämtande af deras mening, men veta icke af något *beslut* redan nu, huru man skulle förhalla sig, om västmakternas svar ginge i den ena eller andra riktningen.

Sistnämnda version är utan tvifvel den riktiga. Redan formellt sedt hade det varit egendomligt att nu fatta ett definitivt beslut i en fråga, hvars slutliga afgörande uppskjutits för inhämtande af nya meddelanden. Också veta hvarken Hamilton eller Gripenstedt något därom, hvilket säkerligen varit fallet, om beslutet haft en sådan form.[1] Både Hamilton och Palmstierna betrakta tvärtom alltjämt traktatens fullbordan såsom möjlig och sannolik, ja, Hamilton ansåg äfven Manderström stå kvar på samma ståndpunkt. Det, som mest skulle tala för den motsatta versionen, nämligen Mantheys uttalande, faller också för ett något senare uttalande af densamme. När nämligen man den 14 september i Kristiania erhållit ytterligare underrättelser genom en exposé af ställningen och af den till västmakterna afgangna depeschen, heter det hos Manthey:

»Vi finde Stillningen langt mere fremskreden, end vi havde tænkt os; thi i den Depeche, som er afsendt til Vestmagterne, er de forenede Rigers Optræden til Fordel for Danmark ikke gjort afhængig af Frankrigs og Englands engagement formel, men kun af deres assurance om moralsk Bistand og Bifald til de forenede Rigers Optræden i Spidsen til Bistand for Danmark.»[2]

Det första meddelandet till Norge, det af Manthey den 12 sept. refererade, har alltså färglagts af meddelarens, Sibberns, förhoppningar om, hvad han önskade skulle kunna blifva en följd af hänvändelsen till västmakterna. Men till alla andra grunder för, att den senare versionen är den riktiga, kommer slutligen också själfva denna depesch. Den uppställde näm-

---

handlingar emellertid hade ägt rum, och att Sverige icke kunde stå likgiltigt för en tysk förbundsexekution, som ginge utöfver förbundets rättigheter och angrepe nordens oberoende. Man hoppades dock, att freden skulle kunna bevaras. Om denna cirkulärskrifvelse skulle äfven furst Gortschakoff underrättas. De Geers misstag visar emellertid, att hans sakuppgifter måste mottagas med granskning.

Cirkuläret i Utrikesdepartementets arkiv.

[1] Det kan förtjäna att anmärkas, att hela det sätt, hvarpå Gripenstedt i *Tre episoder* later frågan om västmakterna föras fram, talar i samma riktning. Hvad han där säger sig hafva anmärkt vid Ulriksdal, var ej, att Sveriges ingripande bort göras beroende af någon af västmakternas, utan att det svenska beslutet träffats, utan att dessa makter ens voro underrättade.

[2] Manthey, Dagbøger I, sid 331.

ligen ingenstädes västmakternas — eller någonderas — aktiva medverkan såsom ett villkor för den tilltänkta alliansens fullbordan; den sade sig uttryckligen icke ens kunna hoppas eller begära någon formell förpliktelse (»engagement formel») om en sådan medverkan; hvad den begärde var blott att få veta deras ställning i frågan och erhålla en försäkran (»assurance»), att i händelse Danmark angrepes i sina icke-tyska delar västmakterna icke skulle lämna det, allenast understödt af Sverige, utsatt för ett anfall, som skulle totalt uttömma dess krafter och lätt medföra dess styckning.[1] En enskild depesch, som Manderström samma dag, den 11 september, aflät till den svenske ministern i Paris, och som ytterligare tolkade den officiella, uttalade samma tankegång; och till sist betonades med styrka — hvad som utan tvifvel är af vikt för frågans hela bedömande — att allianstankens hufvudsyfte icke var kriget, utan freden; just genom alliansen skulle Tyska förbundet skrämmas från att angripa.[2]

Om man sålunda på Ulriksdal endast beslutit ett uppskof och ingenting vidare, låta sig däraf vissa icke oviktiga slutsatser dragas. Först naturligtvis den, att i händelse af uppmuntrande svar från båda västmakterna eller endera alliansen varit ytterst sannolik. Nu skrifver visserligen i sina *Minnen* De Geer, att på Ulriksdal västmakternas vägran »var nästan att förutse», men det synes mig antagligt, att på detta omdöme inverkat den vetskap om, huru det om sider gick, som tjugufem år senare vid Minnenas nedskrifvande längesedan förelegat. På Ulriksdal åter lät sig den

[1] Depeschen är tryckt hos Koht, a. a., sid. 263 ff. Koht har själf (a. a., sid. 123) betonat, att i densamma alldeles icke utsades, att Sverige och Norge blott i fall af försäkran från västmakterna om deras militära medverkan skulle hjälpa Danmark: det var blott, säger han, tal om moraliskt understöd och gillande, och äfven en försäkran härom framställdes ej formligen såsom ofrånkomligt villkor för den nordiska alliansen. Koht menar emellertid, att detta berodde på, att depeschen ej på långt när var så öppenhjärtig, som den syntes, och att hvad som ej utsades — om västmakternas ingripande såsom villkor för Sveriges — var »dess egentliga mening». Detta synes mig oriktigt. Ulriksdalsbeslutet och depeschen skola naturligtvis främst tolkas efter hvad de innehålla, och därvid icke vissa förutsättningar läggas in i dem, som icke finnas där, och som, äfven om de hystes af andra, i hvarje fall ej voro Manderströms.

[2] »La question, reduite à son plus simple expression», slöt denna depesch, »est celle-ci: La France veut elle prévenir une guerre dans le Nord? En ce cas qu'elle se prononce, sinon, le danger est là.» — Depeschen i Utrikesdepartementets arkiv.

saken säkerligen icke med någon visshet förutses, och efter-världen, som numera närmare känner både Englands vacklande hit och dit under hela krisen och vissa Napoleonska sträfvanden att tussa Sverige framåt i konflikten, vågar helt visst icke påstå, att man i början af september 1863 i Sverige kunde förutsäga eller ens trodde, att västmakterna skulle stillatigande låta Danmark stympas. Ännu hade dem emellan icke heller den splittring uppstått, som framträdde, när de något senare mottogo furst Gortschakoffs not af den 7 september i den polska frågan,[1] en splittring, som i synnerligen hög grad kom att hos dem motverka ett gemensamt uppträdande i andra spörsmål; ännu kunde man snarare just i polska frågan vänta den europeiska kris, som Danmark hela tiden hoppats skulle blifva till dess fördel.[2] Man bedömer alltså Sveriges hela ställning från en falsk utgångspunkt, om man tror, att vid tiden för Ulriksdalsmötet västmakternas non-intervention i den danska frågan skulle varit en afgjord sak. Den frågan stod länge ytterst oafgjord, och lika länge var redan af detta skäl för Sveriges vidkommande alliansfrågan icke bragt ur verlden.

Men bakom uppskofvet på Ulriksdal *kunde* äfven alltjämt följa sig möjligheten af separat svensk-dansk allians utan västmakternas medverkan. Ingenting hade åtminstone där *beslutits*, som omöjliggjorde en sådan, och det stod sålunda hade konungen och andra alliansens anhängare fortfarande hoppet att arbeta för en dylik utgång. Det är ju antagligt, att däraf någon slags ministerkris blifvit följden, och i själfva verket hade man under flera månader framåt oupphörligt att räkna med denna möjlighet. Detta försvagade naturligtvis Sveriges ställning och försvårade, om ej rent af omöjliggjorde en målmedveten politik, men någon illojalitet mot Ulriksdalsbeslutet kan icke sägas hafva legat i de försök, som kunna hafva gjorts att gå fram på en sådan väg, ty Ulriksdalsbeslutet utestängde icke ett sådant slutresultat.

---

[1] Jfr Koht, a. a., sid. 125. Enligt meddelande från den svenske ministern i London af den 17 september hade den ryska noten dit anländt »för [illegible] dagar sedan».

[2] I den svenske ministerns i Paris depescher intog under augusti den polska frågan en mycket framträdande roll, och ännu mot slutet af månaden, såsom den 22 aug., läto underrättelserna om Frankrikes afsikter ganska [illegible]ande.

Äfven på detta sätt kunde således en allians alltjämt stå öppen.

Det torde jämväl få anses gifvet, att äfven Manderström fortfarande räknade med möjligheten af en allians. Åt minstone hafva, såsom af deras yttranden framgår, både Palm-stierna och Hamilton haft den uppfattningen, Palmstierna eftersom ju han ännu efter de franska och engelska svaren ankomst ansag fragan gälla icke, *om* en traktat skulle afslu-tas, utan *huru* den skulle göras, och Hamilton, som, när ha i början af oktober återvände till Köpenhamn, var öfvertygad att Manderström »gjort sitt kvarstannande i statsrådet be-roende af traktatens fullbordan», och jämväl för egen del ansåg detta dess fullbordande såsom det mest sannolika. Det är svarligen tänkbart, att Hamilton på denna punkt skulle kunnat af Manderström föras bakom ljuset.

Men om salunda traktatens öde på Ulriksdal blott upp-sköts, icke afgjordes, så har detta sin betydande vikt för bedömande af Sveriges hela ställning under den närmast tiden därefter. Denna präglades som bekant af tvekan och famlande, och i våra diplomatiska åtgöranden saknades klar-het och fasthet. Men detta berodde icke på, att man skulle hafva beslutit sig för att söka slingra sig ifrån tidigare utfästelser, utan det berodde på, att man icke visste, hvad man ville, och hvad man till sist skulle komma att be-sluta. Och när man da efter Ulriksdalskonferensen lät till Danmark komma meddelanden, att sakens afgörande var uppskjutet,[2] så var detta alltså icke något försök att föra danskarna bakom ljuset, utan helt enkelt det riktiga be-skedet, huru läget verkligen var. Den danska regeringens målsmän voro därför också berättigade att tro på upp-skofvet såsom ett sådant och att räkna med möjligheten, att det till sist skulle leda till ett från dansk synpunkt lyckligt resultat.

Mot detta sätt att bedöma Ulriksdalskonferensen talar, så vidt jag vet, endast en källa, och det är, hvad De Geer berättar om konferensens efterspel. Han skildrar som be-kant därvid, huru Hamilton efter konferensen tillstyrkt

[1] Se ofvan sid. 97.
[2] Se Halls bref till Hamilton den 18 sept. 1863. *Svensk tidskrift*, 19.. sid. 104.

att ej blott han själf borde afgå från sin befattning i Köpenhamn, utan äfven Manderström från utrikesministerposten, »om han ville rädda något af sitt anseende»; huru denne själf hade liknande planer och därom rådgjorde med De Geer, som emellertid »förutsåg de största olägenheter af hans afgång i detta ögonblick» och därför på Manderströms förfrågan, sedan han fått sofva på saken, »om han skulle stanna kvar», svarade, »att jag på det högsta önskade det, om han ville och trodde sig kunna verkställa en anständig reträtt». »Och detta», tillägges det, »gjorde han med användande af hela sin stora talang», hvarpå följer en redogörelse för frågans ytterligare utveckling, ehuru först i oktober.[1] Af denna De Geers framställning har man därpå dragit den slutsatsen, att omslaget var afgjordt genom Ulriksdalskonferensen, och att Manderström alltifrån det ögonblicket sysselsatte sig med att söka verkställa den »anständiga reträtten».

Enligt min uppfattning har De Geer härvid, då Minnena ett fjärdedels sekel senare nedskrefvos, till dagarna närmast efter Ulriksdal pressat ihop utvecklingen under årets återstående månader. Det är visserligen möjligt och antagligt, att Manderström omedelbart efter konferensen tänkte på sin afgång — detta tyckes för öfrigt hafva inträffat ganska ofta under denna tid —, ty redan det att alliansen icke *genast* afslutits, stred säkerligen mot hvad som varit afsikten vid hans och Halls sammanträffande de sista dagarna i augusti, och gent emot Hall stod han redan af denna grund i ett obehagligt läge. Stannade han kvar, måste han därför också tänka på en viss reträtt, nämligen på reträtten från det ögonblickliga afslutandet till uppskofvet, och denna reträtt verkställdes tydligen genom underhandsunderrättelserna till Hall. Men längre i reträtt behöfde han icke nu gå, ja, kunde det knappast, förrän åtminstone svaren från västmakterna ingått, och man kan taga för gifvet, att han under föreliggande omständigheter icke tog några steg utöfver de nödvändiga. Tvärtom hoppades han säkerligen i det längsta, att något skulle inträffa — i det polska spörsmålet, i Tyskland[2] eller annorledes — som skulle låta den danska

[1] *Minnen*, I. sid. 251 ff.

[2] Till de omständigheter, som bidrogo att på vissa håll fördunkla blicken för hvad som kunde komma att ske i Mellaneuropa, hörde vid denna tid

frågan, måhända efter påtryckning af västmakterna, glida in i fredliga förhandlingar, och under sådana förhållanden hade ju svårigheterna af sig själf löst sig. Detta förklarar också, att han faktiskt långt senare tog bestämda steg i riktning hän mot alliansen.

Vid en närmare granskning af De Geers skildring framträda också vissa yttranden, som gifva vid handen, att han till sitt resonemang om Ulriksdalskonferensens närmaste efterspel förlagt omdömen, som måste afse ett senare läge.[1] Han säger exempelvis, att Manderström »insåg nog nu faran af den hittills följda politiken och omöjligheten att föra den igenom, då saken ytterst berodde på rikets ständer»; Manderström hade nämligen »nog aldrig trott, att det skulle blifva fråga om mera än ett diplomatiskt fälttåg, och att det skulle tillräckligt imponera på Tyskland, om det trodde, att Danmark skulle få en bundsförvandt», men »*då detta nu icke syntes hjälpa*», och han fann ett motstånd genast mot att gå längre än han redan gjort, »så svek honom modet». Det är tydligt, att denna reflektion icke passar in på tiden för Ulriksdalskonferensen; då hade man nämligen ännu alls icke hunnit fram till någon punkt, där det visat sig, huruvida gent emot Tyskland Danmarks möjlighet att få en bundsförvandt »syntes hjälpa» eller icke. Den saken uppenbarades ej förrän vida senare.

Hvad De Geer yttrar om sina egna argument mot Manderströms »afgång i detta ögonblick» kräfver på liknande sätt en viss kritik. Tre skäl åberopas. »Om han och Hamilton nedlade sina ämbeten på samma gång, som underhandlingarna afbröjdes, så skulle detta för hela världen ådagalägga en brytning, som icke blott vore komprometterande för kung Carl personligen» (det första skälet) »utan också ytterst skadlig för Danmarks sak» (det andra skälet) »på samma gång som alla svenska sympatier för broderfolket skulle våldsamt stötas för hufvudet» (det tredje skälet).

nog också furstedagen i Frankfurt den 16 augusti och följande dagar, ty den spänning mellan Österrike och Preussen, som denna furstedag förde med sig och det misslyckande af Österrikes planer om Tyska förbundets ombildning som däraf blefvo en följd, gåfvo lätt det intrycket, att någon enighet mellan dessa makter under den närmaste tiden alldeles ej skulle vara att påräkna.

[1] Jfr ock ofvan sid. 98, noten, om sakfel i hans framställning.

Om det sistnämnda af dessa skäl skall jag här icke yttra mig, ehuru det kan ge anledning till rätt intressanta reflektioner om i hvilken grad den inre ställningen i Sverige — och särskildt ministärens ställning till representationsfrågan — här inverkade Hvad åter angår det andra skälet, att Manderströms afgång och underhandlingarnas afbrytande skulle varit »ytterst skadlig för Danmarks sak», så är det tydligt, att om detta skäl för De Geer spelat någon roll, så måste han vid denna tidpunkt hafva haft den uppfattningen, att själfva underhandlingarna skulle vara Danmark till väsentlig nytta. Detta synes återigen icke låta sig förklaras under annat än tre förutsättningar. Den första, att han trots sina egna betänkligheter dock ansett en svensk-dansk separatallians utan västmakternas medverkan ännu icke vara utesluten, utan förmenat, att hans egen ståndpunkt därutinnan kunde duka under. Den andra, att han trott på anslutning från någondera af västmakterna och således äfven under denna eventualitet ansett alliansen möjlig. Den tredje, att han visserligen tviflat på alliansens tillblifvelse, men hållit före, att i alla fall underhandlingarnas fortgång skulle skrämma tyskarna till reträtt. Ingendera af dessa förutsättningar passar emellertid in på den situation, som enligt tidigare uppfattningar bort föreligga efter Ulriksdalskonferensen. De båda förstnämnda utgå ju otvetydigt från, att alltjämt alliansen var möjlig, och innebära sålunda, att en sådan icke var utesluten genom konferensen. Den sistnämnda åter — att tyskarna skulle skrämmas genom blotta underhandlingarna — måste först och främst tydligen innebära, att alliansens fullbordande varit ganska litet riskabelt och alltså motståndet däremot tämligen omöjligt. Men vidare är det omöjligt att förstå, hvarför under *denna* förutsättning man icke genast skulle slagit in på en fullt öppen politik gent emot Danmark. Man borde naturligtvis — trots det beslut att icke fullborda alliansen, som i detta fall skulle föreligga — hafva, *om man ville gagna Danmark*, öppet genast meddelat denna granne, att man visserligen icke komme att fullborda alliansen, men att man till Danmarks eget gagn ville låta underhandlingarna pågå. När nu emellertid detta icke skedde, är det tydligt, att vid Ulriksdal sistnämnda förutsättning alldeles icke på sådant

sätt förelegat, utan att antingen hänsynen för Danmark saknats, eller ock alliansens afslutande fortfarande ansetts möjligt. Det senare har också gifvetvis varit fallet.

Äfven det af De Geer såsom det första anförda motivet pekar, rätt besedt, åt samma håll. Manderströms och Hamiltons afgång samt underhandlingarnas afbrytande skulle, hette det, varit »komprometterande för kung Carl personligen». Det ligger dock för öppen dag, att om man på Ulriksdal beslutit sig för att under inga förhållanden fullborda alliansen, det för konungen och Sverige skulle varit vida mer komprometterande att genom skenförhandlingar söka dölja detta faktum för Danmark, än att genast om det förändrade sakläget underrätta den tilltänkte förbundsbrodern. Manderströms eller Hamiltons afgång skulle för öfrigt officiellt icke betydt, att konungen komprometterats, utan att skulden legat hos dem; och det var ju därför också denna utväg Hamilton föreslog för att rädda Sveriges position i händelse af ett återtåg. Detta hade varit en »anständig reträtt». Att någon sådan åtgärd icke vidtogs, synes mig alltså vara ett ytterligare bevis för, att man på Ulriksdal icke ännu var besluten för återtåget. Men just det sätt, hvarpå De Geer här råkat pressa samman fakta från en längre tids utveckling och låtit reträtt-tanken dominera redan vid Ulriksdal, har kommit Sveriges hållning i detta ögonblick att framstå i en ofördelaktigare dager, än hvartill de faktiska förhållandena borde föranleda.

En annan fråga är däremot, när, hvarför och huru reträtten verkligen inleddes, men det spörsmålet har ej denna uppsats afsett att upptaga.

Bilaga.

Förslag till traktat mellan Sverige och Danmark i augusti 1863.[1]

Tractat.

Art. I.

Hans Majestät Konungen af Sverige och Norrige tillförsäkrar Hans Maj:t Konungen af Danmark Sitt bistånd till försvaret af Dess icke till det Tyska Förbundet hörande landsdelar mot hvarje an-

[1] Jfr ofvan sid. 87.

grepp, som kan blifva en följd af den mellan Danmark och det Tyska Förbundet fortgående tvist.

Art. II.

Hans Majestät Konungen af Danmark kan påkalla det i Art. I omförmälde understöd, så snart fara är för ett angrepp af Tyska Förbundet å nämnde delar af den Danska Monarkien. Såsom sådan fara må anses, om de till Tyska Förbundet hörande Hertigdömena Holstein och Lauenburg, särdeles det förra, besättas af Förbundets trupper för verkställande af ett Förbundsbeslut, som icke uteslutande angår dessa Hertigdömens inre förvaltning och lagstiftning.

Art. III.

Det understöd, hvilket Hans Majestät Konungen af Sverige och Norrige förbinder Sig att i sådant fall lemna, skall, intill vidare öfverenskommelse, icke öfverstiga tillsammanlagdt af alla vapen 20,000 man, hvilka fullt rustade och beväpnade på krigsfot ställas till Hans Majestät Konungens af Danmark förfogande, att användas hvarhelst sådant inom Danska Monarkiens icke till Tyska Förbundet hörande område kan finnas nödigt.

Art. IV.

De i Art. III omnämnda trupper öfverföras på Hans Maj:t Konungens af Danmark bekostnad från den eller de hamnar i Sverige eller Norrige, som af den Kongl. Svensk-Norska Regeringen bestämmas, till Danmark, och åter efter slutadt användande. Likaledes förbinder sig Hans Maj:t Konungen af Danmark att under den tid dessa trupper befinna sig inom Hans stater, bekosta deras underhåll med proviant och fourage, sjukvård, ammunition och fältutredning till officerares, underbefäls och manskaps fredsaflöning.

Art. V.

Genom särskild öfverenskommelse, hvilken bör träffas så snart ske kan, bestämmes om och i hvilket omfång Hans Majestät Konungen af Sverige och Norrige kan komma att med Sin Flotta deltaga i truppernas transporterande och blifvande operationer till sjös samt fördelningen af dervid uppkommande kostnader; sammansättningen af den Svensk-Norska hjelpcorpsen, öfverbefälet för densamma, samt uppgörandet af redovisning och liquider, med mera som till fullständigande af denna Tractat kan finnas nödigt att på förhand afgöra.

Strödda meddelanden och aktstycken.

Öfverläggningarna i riksrådet om tyska kriget 1628—1630.

De förhandlingar, som senhösten 1629 höllos vid riksrådets sammankomster i Uppsala, rörde sig som bekant om huru det tyska kriget borde föras. Att Sverige redan befann sig i krig med kejsaren, därpå tviflade icke konungen: »Om det nya kriget vete I, att jag hafver alltid längesedan spått, kajseren skulle komma oss på halsen. Det hafver han nu i sommar gjort, så att I si, att sådant hafver varit rätt spådt.» Efter tidens sed diskuterades skälen för och mot det ena eller andra alternativet den 27 oktober. De framställningar af Gustaf Adolfs historia äro lätt räknade, som ej dröja vid dessa storpolitiska exposéer och utkast under ett af de stora ögonblicken i våra häfder. Den 3 november skreds till votering, och rådet uttalade sig enhälligt för offensivkriget. Frågans utgång var på förhand gifven, och konungen förklarade själf öppet, att han gifvit rådet tillfälle till opposition för att binda det vid sitt beslut och gemensamt utskifta ansvaret för utgången. Utan att förneka möjligheten, att meningsskiljaktigheter under diskussionen stundom förekommit, måste man antaga, att dessa öfverläggningar och omröstningar knappast hade karaktären af en åsikternas brytning.[1] Icke heller var öfverläggningen endast en skenfäktning utan djupare innebörd. Den var en formel för den inbördes solidariteten i ett allvarligt, nästan oberäkneligt beslut.

Det hade emellertid varit Gustaf Adolfs mening att redan under sommaren eller senast hösten 1629 aktivt ingripa i det tyska kriget, ehuru åtskilliga mellankommande omständigheter hindrade detta besluts verkställighet. Vid flera tillfällen hade han framlagt denna sin afsikt, äfven i skrifvelser, som voro ställda till främmande makter. Alltsedan Stralsunds undsättning var detta en aktuell fråga. Hvarför har han då icke tidigare än hösten 1629 med rådet öfverlagt om denna sak och försäkrat sig om dess samtycke? — I själfva verket har han så gjort.

Man kan urskilja tvenne cyklar rådsprotokoll om tyska kriget. Vid bägge tillfällena afslutades öfverläggningarna med votering. De

---

[1] Jmfr H. Hjärne. Gustaf Adolf (1901). s. 109; N. Edén. Om centralregeringens organisation 1523—1594. s. 141.

senare serien, från oktober och november 1629, är allbekant och flitigt diskuterad. Den utgöres af två protokoll; ett rådslag kan supplera och förtydliga på vissa punkter. Det är möjligt, att sammanträden, från hvilka vi ej ha protokoll, också ägde rum i Uppsala denna höst. Måhända dryftades i rådet konungens plan att sända en beskickning till kejsaren. Per Brahe var utsedd till sändebud men kom aldrig att afresa.[1] Planen var icke ny; den hade varit uppe under föregående rådsförhandlingar om tyska kriget.

Dessa ägde rum i Stockholm i december 1628 och januari 1629 och hafva hittills rätt litet beaktats, en naturlig följd af källornas defekta skick. Ett protokoll, som af Kullberg dateras till »någon af dagarna 9—15 december 1628» —, närmare bestämdt den 15 december, som strax skall visas —, redogör för argumentationen för och mot anfallskrig:[2] Skytte förfäktar satsen »bellum domi gerendum» och gendrifves af Gabriel Gustafsson, hvarefter konungen tager till orda. Detta isolerade protokoll ger vid handen, att här en lucka måste föreligga. Bevarade rådslag och samtida anteckningar bestyrka också detta. Från den 13 december finnes ett rådslag »om uthskrifning, boskapzskatten, miöltullen och 6 marck af hvart hion öfver 12 år, emot handquarnarnes brukande». Men Abraham Brahe uppger i sin Tidebok, att man samma dag diskuterade frågan om tyska kriget. Ett annat rådslag finnes från den 15 december rörande »Stralsundz defension, tyske och polnske krigen.»[3] Allt tyder på, att den tyska frågan dryftats vid flera tillfällen. Och att öfverläggningarna ej alls voro afslutade härmed, framgår af Gabriel Gustafssons bref till sin broder rikskansleren den 26 december. Han säger där, att konungen uppdragit åt rådet att deliberera »de re communi et periculo generali», men att han uppskjuter att skrifva därom till ett annat tillfälle, då saken först nyligen börjat diskuteras.[4] Under julhelgen gjordes tydligtvis ett uppehåll för att bereda rådets ledamöter tillfälle att besöka sina hem. I början af januari 1629 upptogos förhandlingarna ånyo. Abraham Brahe, som dock först något sent ankom till hufvudstaden, ger också här en viktig

[1] Per Brahe berättar i sin Tänkebok (utgifven af Krutmejer 1806), att konungen vid jultiden 1629, när han med rådet öfverlade om tyska kriget, talade med honom om att han skulle resa till kejsaren med bref. När fullmakt och instruktion voro färdiga, blef resan inställd; af hvad orsak säger Per Brahe ej veta. Gabriel Gustafsson Oxenstierna omtalar den 25 nov. 1629 för sin broder kanslern (Axel Oxenstiernas Skrifter och Brefvexling, Afd. 2, III. sid. 188), att grefve Per inför kejsaren skulle framställa »samma conditioner, som H. Sten Bielke hade till Walsteiner och Tilli i förledne sommars.» —I RA finnas bl. Germanica »Strödda bref och handlingar 1618—1631» tvenne afskrifter af det bref, Per Brahe skulle öfverlämna till kejsaren, daterade nov., resp. dec. 1629, den ena försedd med en anteckning af Brahes hand.

[2] Svenska Riksrådets Protokoll, utg. af Kullberg, I, sid. 123—125.

[3] Meddelanden från Riksarkivet, II, sid. 278—282. Svenskt krigshistoriskt Arkiv, I, sid. 20—24. — Abraham Brahes Tidebok finnes tryckt i Loenboms Anecdoter om Svenska Män, III, sid. 110 följ.

[4] Axel Oxenstiernas Skrifter och Brefvexling, Afd. 2, III, sid. 172.

upplysning. Under datum den 8 januari meddelar han följande märkliga, ej behörigt beaktade anteckning: »*Voterade hela Senatet uti Konungens närvaru, att kriget skulle föras mot kejsaren i Tyskland.*» Man ser af en jämförelse med Brahes föregående knapphändiga annotationer om rådssammankomster, att han tillmätt hvad som då skedde stor betydelse. Härmed var beslutet fattadt. Då det mot årets slut upprepades, hade detta sin naturliga grund i den skärpta stuationen, helt visst också i ett personligt behof hos konungen att för rådet ännu en gång framlägga den stora frågan.

I Uppsala universitetsbiblioteks allmänna handskriftssamling förvaras under sign. E. 371 bl. a. några afskrifter, som på ett betydelsefullt sätt utfylla den ganska ofullständiga bilden af detta öfverläggningsskede. De finnas å några sammanhäftade ark, som ursprungligen tillhört Cederhielms samling; stilen är också en typisk sjuttonhundratals. Ett fragment af det original, efter hvilket kopiorna gjorts, finnes i Linköpings stiftsbibliotek i slutet af samlingsvolymen Historiska handlingar 65.[1] Att Uppsaladokumentet i sin helhet stammar från denna källa, ser man däraf, att såväl dess början som dess slut återfinnes i Linköpingsbandet. Två mellanliggande blad ha i detta utrifvits, sannolikast vid samma tillfälle, som afskrifterna togos. Vissa smärre felläsningar och missuppfattningar af afskrifvaren ge genom sin art med säkerhet vid handen, att kopiorna gjorts direkt efter originalet. — Stilen i detta är Fegræus, som också förde protokollet vid sammanträdet den 15 december 1628. Afskriften innefattar tre aktstycken, af hvilka det första i sin helhet finnes i original i Hist. Handl. 65, under det att det andra i ordningen icke alls och det tredje endast till en obetydlig del återfinnes där, som nyss nämndes en följd af originalkällans nuvarande stympning.

Hur man skall bestämma karaktären af det första af dessa, är icke utan vidare klart, då datering eller anteckning om dokumentets art alldeles saknas. Något rådslag är det tydligen icke, och inledningen: »uti detta svåra rådslag» o. s. v., betyder ju härvidlag intet. Den personliga formen är påfallande; »vi» är genomgående och särskildt lägger man märke till uttrycket »vår och Sveriges rikes», som på ett ställe förekommer. Allt detta tyder på, att vi här ha ett konungens tal till rådet, påminnande om t. ex. hans inledande ord vid sammankomsten den 27 oktober 1629. Konungen har — så fattar jag saken — velat gifva uppslaget till de stundande öfverläggningarna, orientera rådsherarna i situationen och påpeka några »tvifvel» som yppa sig och som böra »utredas». Att han själf besvarar de primära spörsmål, han närmast framkastar, behöfver ju icke utesluta en sådan tolkning. Endast skenbart motsäges detta antagande af de

[1] För meddelande om förefintligheten af det i Linköpingsbandet inhäftade aktstycket har jag att tacka fil. lic. B. Lövgren.

i slutet förekommande citaten från klassiska auktorer, som ju skulle kunna peka på en skriftlig inlaga af Skytte eller Gabriel Gustafsson Oxenstierna. Öfverstrykningarna och ändringarna i Fegræus' koncept sätta det utom tvifvel, att här föreligger en uppteckning från ett rådssammanträde.[1] Tydligen har efter konungens tal någon egentlig diskussion icke följt. På grund af dess allmänt förutsättande och utredande natur måste man antaga, att det tillhör någon af dagarna närmast efter konungens hemkomst från Preussen den 9 december 1628, men i hvarje fall är tidigare än den 13, då rådet ånyo sammankom.

Det andra aktstycket utgöres af ett rådsprotokoll från den 13 december. Af ett samma dag dateradt rådslag och Abraham Brahes anteckning kan man, som vi i det föregående sett, sluta sig till, att både den tyska frågan och vissa andra i samband därmed stående — om bevillning, utskrifning o. s. v. — förekommit, och det ganska utförliga, på flera punkter intressanta protokollet visar också, att så varit. Konungen uppställde slutligen vissa diskussionsfrågor, och troligen utsågos vid detta tillfälle Skytte och Gabriel Gustafsson att diskussionsvis företräda motsatta ståndpunkter. Nästa sammanträde utsattes till lördagen; det hos Kullberg tryckta protokollet är alltså från den 15 december.

Ett rådsprotokoll från den 2 januari 1629 är det tredje här nedan publicerade aktstycket från ifrågavarande serie öfverläggningar inom rådet. Man är redan fullt på det klara med krigets verkligheten och offensivens företräden framför defensiven. Nu diskuteras möjligheterna för en fredlig uppgörelse och för underhandlingar med motparten. Någon starkare tro på sådana kommer lika litet till synes nu som i fortsättningen. Diskussionen är i viss mån belysande och förklarande för de politiska motiv, som betingade Sveriges handlingssätt vid Lübeckfreden och underhandlingarna i Danzig. Ett verkligt behof att för fienden framlägga sina klagomål och kraf kommer visserligen till uttryck. Tanken att sända en beskickning till kejsaren öfverges emellertid snart för att, efter de fruktlösa försöken att vid freden i Lübeck och genom Sten Bielkes diplomatiska sändning få närmare känning med vederparten, i samband med de förnyade rådsförhandlingarna följande höst upptagas på nytt. De möjligheter och alternativ, som framställas, återgå sedan under 1629 och 1630 vid flera tillfällen. Meddelaren hoppas en annan gång få återkomma till dessa frågor.

Hvad angår det för öfrigt mångenstädes svårtydda protokollets form och uppställning, erbjuder det vissa likheter med det från den 13 december: skälen pro och contra framställas, och sedan följer konungens argumentation. Uppgift på dem, från hvilka diskussionsinläggen härröra, saknas tyvärr, men det torde ej vara för djärft

[1] Det är tydligen hvarken ett renskrifvet protokoll eller ett s. k. memorialprotokoll utan ett »andra koncept». Jmfr S. Berghs utredning om rådsprotokoll i Meddelanden från Riksarkivet, Ny Följd, I: 28—30, sid. 284—285.

att antaga, att Skytte och Gabriel Gustafsson alltfort hållit hufvudanförandena; så var ju också fallet ännu hösten 1629.

Frågor, som direkt eller indirekt stodo i sammanhang med den tyska politiken, förekommo som bekant äfven vid rådssammankomster under andra tider än de nu nämnda, så våren 1629 under öfverläggningarna om polska freden och våren 1630, då de förestående underhandlingarna med kejsaren i Danzig kräfde det svenska fredsprogrammets formulerande; vid det senare tillfället var särskildt spörsmålet om Stralsunds framtida ställning i hög grad aktuellt. Jag publicerar här tvenne aktstycken, som belysa dessa diskussioner: ett *rådslag*, dateradt den 23 april 1629, efter samtida afskrift, förvarad i Uppsala universitetsbibliotek sign. E. 370 b — det har förut förgäfves efterletats i riksarkivet[1] — samt Gabriel Gustafsson Oxenstiernas *argumentation ifråga om Stralsunds restitution*, maj 1630,[2] som i original finnes i samma biblioteks samlingar, sign. E. 371. Tyvärr är rådslaget i fråga defekt, i det att slutet, öfre hälften av arkets andra blad, bortrifvits. En blyertsanteckning af Styffes hand berättar, att dokumentet hittats — i en handelsbod i Uppsala.

Nils Ahnlund.

Konungen till rådet, någon af dagarna 9—12 december 1628.

(Orig. Linköpings Bibl. Hist. Handl. 65.)

Uti thetta svåra rådslagh om thet tyska krijget och strålsundiska oväsende falla besynnerligen efterföliande tvijffvel in, som hvar effter annan böör utreedas.

I. Om man skal hollat ther före, at vi alloreda äre i oppenbar krijgh medh kaysären eller icke? Orsaker til at tvijfla ther om kunna thesse synas.

1. Haffver kaysaren icke ännu denuncierat oss något krigh utan låter ännu svenska undersåtare till landh och vatn fritt och obehindrerliga handla och vandla, passera och repassera hvar de vela i Tyskalandh och under hans regering.

2. Så haffver icke heller vij tilfogat kaysaren eller Römerska rijket någon fiendskap och fördenskuldh ingen orsak giffvit honom til något krijgh. Ty thet vij haffva ändsat Strålsund, thet är icke skedt emot kaysaren eller thet Romerska rijket utan mera med them och allenast emot en hop af hans sielffrådiga befalningsmän. som icke allenast utan kaysarens veet och vilia uthan ock tvert emot hans befalning hafva staden belägrat, effter såsom af samma befallningz skrifft

---

[1] Axel Oxenstiernas Skrifter och Brefvexling, Afd. 2, I, sid. 484 f. — Från samma dag finnes ett rådsprotokoll, tryckt Kullberg, I. s. 128—130.

[2] Jmfr Svenska Riksrådets Protokoll, utg. af Kullberg, II. sid. 1 ff.

liga publication är till at sij; och vij uthi sielffa thet stralsundiska förbundet uti then[1] . . . punckten uthryckeligen haffva låtit införa, at thenna äntsätt intet är ahnsedd emot stadens medelbare eller omedelbare öffverheet.

Men så kan ther föga tviffvel om vara, när man alla omständigheter rätt betrachtar.

Ty 1. Fast vij icke hafve giordt honom orsak till någon fiendskap emot oss, effter vi haffva allenast hulpit våre på thet yttersta förfölgde nabor, venner och religionsförvandter uti theres nöd: så tyda likvist the keyserske thet så uth, och taga thet så op, lijka såsom vi hadhe stärkt hans undersåter uthi theres opstutzigheet emot theres rätta öffverheet, såsom Wallenstein haffver sielff lathet svara cantzleren i Stralsund i sommar. Hvilket the icke mindre kalla för en oppenbar fiendskap än fransosen thet att konungen i Engeland haffver ändsat Rochel.

2. Och oahnsedt kaysaren haffver hvarken muntligen eller skrifftligen genom några häroldzceremonier opsagdt oss fridh och venskapen: så moste man doch thet ther af taga, icke at han icke skal meena oss något ondt, utan at tijden och tillfälle ther til synes honom ännu icke mogne, effter såsom han haffver och i värket nogsampt påskina lathet, hvadh gott han oss menar. Ty

3. först är heela verlden kunnigt, att alla papisters almenna intention är at uthrota alla evangeliske christne, efter såsom theras consilia och opera nogsampt kunnige äro.

4. Sedhan är thet otvifvelachtigt, at hus Österreich haffver nu i så månge åhr här trachtat effter then almänna monarchia öffver heela verlden, och förthenschuldh icke mindre utan så mycket meer meent Sverige än the andra länder i verlden, såsom thetta consilium ther uthur för thes belägenheet och månge andra förmoner bequemligen effectueres kunde än något annat rijke i heela christenheten.

5. Sedan för thet tridie, så vet man ock thet, at konungen i Polen haffver altidh legat kaysaren i öra, serdeles nu sedan thetta tyska kriget begyntes, at hvadh han kunde göra till våår och Sveriges rikes undergångh, thet skulle han icke låta.

6. Till then ända haffver ock kaysaren så vida gratificerat honom emot oss, at han haffver först sendt sit krigzfolck emot oss i Pryssen. 2: impedivit pacem cum Polono. 3. stemplar at förtaga oss al seglatz och handel. 4. stemplar at ofelig giöra oss dominium maris Balthici. 5. tyrannidem exercet in religionis nostræ consortes, et in nos faceret, si subigeret. 7. Åndteligen så haffver han ock, then rättigheet och tutel, som Sveriges konungar och crona af hedenhös haffver haft öffver Östersjön, til högsta præjuditz och förfång, icke allenast satt Wallenstein til general ammirael öffver Östersiön och G: af Mansfeld til hans vice admiral, utan låter ock i alla städer uthi then oss ahngräntzande tyska siösidan opslå och köpa skeep och skutor, och på allahanda sätt practicera sigh til en flotta, theraff

[1] Lucka.

man väl sijr, at han inthet är tilfreds med sina tyska gräntsor, utan at vi haffve inthet annat än en oppenbar feigd af honom at utstå, så snart han nu haffver giordt ändskap med the evangeliske ständer i Tysklandh, hvaropå honom nu intet eller ju plat litet felar.

II. Efter nu klart är, at vi haffve inthet annat än et oppenbart krijgh på halsen aff kaysaren (frågas nu för thet andra): Om thet kan hollas för ett så rätmätigt krigh på vår sidha, at vi kunna icke allenast medh gott samvett förat, utan och medh godhe skääl justificerat [1] för hela verlden? Härtil behöfver man inge orsaker göra sigh til at tviflla om. Ty

1. Försvara sigh sielff för öfvervoldh och orätt, thet bjuder icke allenast sielffva naturen och förnuftet, och är af alla nationer och folck i hela verlden för rätt och billigt [2] utan ock Gudh sielff i then helga Schrift:

Cic. pro Milone.

Est hæc non scripta sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti; non instituti, sed imbuti sumus, ut si vita nostra in aliquas insidias, in vim, in tela inimicorum inciderit, omnis honesta ratio sit expediendæ salutis.

Ibidem.

Illud est non modo justum, sed etiam necessarium, cum vi vis illata defenditur. Hoc et ratio doctis, et necessitas barbaris, et mogentibus, et feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacunque ope possint, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent.

1: ut vim De Just: & Jure Joseph: de Bello Jud: L: 3 C: 25 L: D: ad L: Aql:

Jure hoc evenit, ut quod quisque ob tutelam sui fecerit, jure fecisse existimetur. Est enim naturæ Lex illa, quæ in omnibus valet ut velint vivere, idque ipsum est, quapropter eos, qui vita manifeste nos volunt spoliare, hostes censemus. Adversus periculum naturalis ratio permittit se defendere. Gudh sielff gillar thet, at the hebreer medh väpnat hand genom Mosen och Josua tillbaka slogo the amalekiter, som them öfvervåld tilfogadt hade. Item at Jephta försvarade sina gräntzor emot the ammoniter. Jud: XI. Och äro alla historier fulla af sådana exempel.

Rådsprotokoll den 13 december 1628.

(Afskrift Uppsala Univ. Bibl. E. 371.)

Anno 1628 die 13 Decembr: comparuit S. R. M: tas in senatu præsentibus infra nominatis senatoribus, ita sermonem auspicatus:

Quo rerum statu sint res Sveticæ, opinor vobis constare, partim ex consideratione status regni, partim relationibus externorum, partim Cancellario, partim Livonia et Finlandia; nempe omnia valde lenta et tarda, quoad media; gratiæ tamen Deo agendæ, quod adhuc omnia mediocriter cesserint; etsi ergo res eo modo haft sin gång, äro doc ther til komne någre besvär, som med tiden svåre saker och difficul

[1] Öfverskrifvet: försvarat.

[2] Här är ett ord förbigånget, t. ex. »hållet».

teter af sig föda kunna. Ergo constitui vobiscum agitare de mediis, quibus imminentia pericula averti statusque conservari posset, et vos omnes simul secure vivamus. Och efter medlen äro de principaleste stöder, quo innititur regni securitas, hvilkas fel behöfva stoppas, 1. propono quæstionem.

Om icke boskapshjelpen och quarntullen må åter läggjas på allmogen, felen därmed att stoppa? 2. Om icke utskrifningen skal åter nu anställas, så i år, som i fiol för recreuterne skul til de förlorade regementer.

3. Non constitui quidem vocare comitia, cum hæc in ultimis consensa sunt; sed quia populus Sveticus præterita æstate var ovillig, om något sådant skulle mer befaras, ville Hans May:tt veta, hvad rådet här om mene?

1. Om utskrifningen så i år som i fjol oppbjudas skulle utan riksdag?

G[ref] A[braham] B[rahe]. Utskrifningen menar nödig vara, ingen riksdag behöfvas. efter tarfven är allom vetterlig.

G[ref] de la Guardie. Efter man ser fjenden continuera i sin ondsko, ther före måste man betänkja på stora medel ther til; och efter i fjol blef utskrifning, och the andre hjelpen beviljade, mente han ingen vidare herredag nödig vara, utan att the straxt opåbudes.

H[err] C. Gyldenhielm menar utskrifningen och the andra medlen straxt skola påbjudas utan herredag, efter ingen säyer der emot, såsom en sak i fjol beviliat.

Ph. Sched[ing]: Den fördröjes med herredags utskrifning; menar ingen säja emot hvad förr är lofvat.

Cl. Horn: är i samma mening; menar riksdags resa besvära almogen.

H[err] J. Skytte: Vi förnimma af E. K. M:ts tal och andras discurser, duas esse caussas, cur debeamus juvare. 1. — — — 2. Necessitas regni. Media ergo, cum quædam temporaria, quædam perpetua. Ergo 1. boskaps hjelpen påbjudes. 2. Quarntullen, handqvarnarna: Ergo straxt skrifva almogen til med skjäl.

Rex interrumpit: Non quæritur, an ego jus habeam imponendi sine comitiis, et quid nostra privilegia admittant, sed observanda natura vulgi et necessitas temporis, nec tantum quid debeant, sed quid possint subditi, et lex velit, ut quod faciunt, voluntarie faciant. Ergo quæro: utrum putetis necessarium eo nomine cum iis tractare? Quæritur, an almogen kan tåla mer? Quarntullen kunna the väl gjöra icke på personerna (ty tå gjöras fattige och rika lika) utan på mälden.

H[err] G[abriel] G[ustafsson] O[xenstierna]. Etsi non videntur comitia necessaria — — — tamen, quia ovillig fuit almogen hac æstate, commodum videretur, convocatis 1. ostendere necessitatem regni. 2. laudare benevolos. 3. Carpere malevolos. 4. et quia S. R. M:s plerumque exit e regno, ne postea imputent senatui.

Rex subintulit, ob hanc caussam comitia indici non posse, nam ante 6 septim. non possunt venire; hic 14 dies manere et quia ver veniet, antequam conclusa exequantur. Putavit potius malevolos, ut Vest-Gothos, regio aditu et visitatione monendos.

H[err] P. Baner ait 1. supradicta media necessaria esse, et jam sine comitiis. 2. quid possint subditi? parcendum quidem videretur 1. ob imminutam annonam och missväxtens skuld. 2. ob salis caritatem. Ergo an aliquid remittendum, deliberationi subjicit. Comitia vero non necessaria putat, si enim consulatur vulgus, potius contradicet ei, quod antea promisit.

Rex subintulit, æquum quidem videtur, ut parcatur, sed tunc dissolvitur respublica, abscissis mediis.

Årsväxten står än i Guds händer, han får snart bättras, som värras. Saltet, är thet dyrt, så hafver man likvist fått thet, och som thet dyrt är, så må de gå thesto sparsammare om ther med här efter.

H[err] P. Baner excusat se non statuere ita, sed deliberandum proponere, alias necessarium existimare ob nondum visum finem belli. Om tremarkshjelpen är allenast dubium, efter then är intet beviljat på någon riksdag.

H. K. M:tt håller intet af 3 marks hjelpen, efter hon går på personen, fattige lika med the rika. Men om hon skal continueras, är bättre slå henne på boskapshjelpen. På quarntullen kan hon intet slås: Om man lade 3 marks hjelpen på handqvarnarna, så skulle the snarare afskaffa them. Men eljest är hon så väl som handqvarnstullen intet annat än en mantalshjelp, ehvad namn man ock gifver henne; och är för den skul desto obilligare, at the läggjas sine discrimine på personerna.

H[err] Carl Ochs[enstierna]. Non necessaria comitia, cum antea consensum.

Cl. Fleming. Non necessaria comitia, antea consensum; cuilibet nota necessitas.

J. Sparre: Si comitia necessaria, saltem ob handqvarnarna skola nu afskaffas eller ei, tempus enim i Jul elapsum est, ut penes S. R. M:m sit, eas afskaffa. 2. at handla med them om flere medel. H. K. M:t mente bäst vara, anten sjelf eller eljest låta tala med almogen i hvar landsända för sig, och gjöra them villige til sin Herre och Konung och Fäderneslandets.[1] Beslöt bäst vara, at 3 markshjelpen slås på handqvarnarna.

Mats Soop. Höll ingen riksdag nödig.

Skal först gå bref ut til almogen, visa them skjäl, hvi man nu ingen riksdag påbjuder. 2. Gifves commission at skrifva och läggja 3 markshjelpen på handquarnarne. 3. Krigsfolket skola ock gifva quarntullen, men 3 markshjelpen skal ingen homman gifva. 4. Krigsfolket skal gifva boskapsskatten, $^2/_3$ partes är krigsfolksgårdar, på dem fly eljest al boskappen. 5. Städerna skole ock gifva boskapshjelpen.

II. *Propositio.*

Incidimus in maximam difficultatem, eo quod Cæsar venit ad mare Balthicum. Ejus procedere non est necessum examinare: sed

[1] Här saknas ett ord, t. ex. »tjänst».

...itis eum Evangelicos omnes partim vi, partim dolo occupasse. Non ...nsului quidem præterito vere, an Sundio astiterem, tum enim non ...ovi, an constantes futuri essent, et placeret. Misi tamen consola-...torias et pulverem tormentarium; quæ ita accepta, ut plus per legatos ...petierint. Deliberavi ergo cum Cancellario in Prussia, cum alios e ...statu non haberem. Vidi enim 1. urbem optimam ob situm, por-...tum, naves ad maris Balthici securitatem. 2. Vidi Cæsarem eam ha-...bere velle, quod omnibus vicinis intolerabile futurum fuisset. 3. Vidi ...regem Daniæ eam occupare velle per missa tot auxilia. Quod quan-...tum nostra interest, si fuerit sub Dano, non hoc quidem tempore, sed ...tium in futuro, si Dania resurrexerit, omnes Sveci cogitare possunt. Resolvi ergo ut subvenirem. Unde et ex Dani auxilio urbs ab obsi-...dione liberata est. Dum nolui nec amplius ei negotio immiscere, sed ...stiti ei, ut amicæ, sicut imperator Polono; sed misi Cancellarium, ut ... 1. videret et ageret, utrum secure civitas dimitti posset in suam ...libertatem. 2. Ut vel desereret eam plane, vel præsidia Danica edu-...ceret. Interim legati Sundenses venerunt, cum quibus rex fœdus me-...lius fecit, quam prius Cancellarius. Unde diversitas orta. Eo tandem ...cum Dano actum et conclusum, ut is præsidia, exceptis 300, sua educat, ...et postea urbs manebit in utriusque regis custodia et tutela. Quia vero Walensteinius Cancellario dixit, se interpretari hæc subsidia nostra ...pro hostilitate, ergo deliberandum venit, quomodo hoc bellum cum ...imperatore commodissime vel sopiri vel geri possit?

Sopiri vix posse videtur. Eo enim potentia Cæsaris venit, ut ...pe omnia hæc loca devoravit. Etsi enim I. inducias faceret. 1. Non ...tamen id animo non sæviendi, sed se amplius classe et aliis modis ...nocendi. 2. Nulla promissa servaret, quod exemplis omnium sinceo-...rum apparet. Ergo sopiri nequit, sed culminandum videtur, ut nos ...i.e. illum nos mutuo contineamus metu.

Quæritur ergo I. Quomodo pax tentanda et an tentanda? 2. Quo-...modo bellum cum Germania gerendum? ubi in Sveciane an Germania?

S. R. M:tas imponit ergo senatui, ut de his quæstionibus ad fu-...turam sessionem deliberent, atque ita concludant, ut patria defendatur; ...Item si quid adversi accideret, culpam in S. R. M:tem conjiciant, ut ...in Danici conciliarii in suum regem, et ut conveniat senatus futuro ...die lunæ.

Rådsprotokoll den 2 januari 1629.

(Afskrift Uppsala Univ. Bibl. E. 371).

Anno 1628[1] d: 2 Januarii venit iterum Rex in senatum, præ-...sentibus G[ref] de la Guarde, H[err] Carl Gyldenhielm, Phil. Scheding, H[err] Gabr. B[engtsson], Cl. Horn, H[err] Joh. Skytte, H[err] Gabr. ...Gustafsson, H[err] P. Baner, H[err] Carl Oxenstierna, H[err] Cl. Flem-...ming, H[err] Johan Sparre, Matth. Soop.

[1] Lättförklarlig felskrifning för 1629.

1. Q[uæstio]: An intus expectaretur, vel extra obviam iretu disputatum hactenus: sequitur deinde

2:da Q[uæstio]: Ändock tvifvel är, om thet kunde förekomma (med godo), så är dock värdt disputeras, och om med godo, tunc a per amicos, aut per legatos tentandum. Amici nulli sunt, non Polonu non Danus, non Anglus. Quæstio igitur est, an legatio sit præmi tenda pro tentanda pace.

Pro.

1. Quia bellum denunciandum est: quod nondum factum es ergo necessarii legati, qui tentent an pacem? Si nolit hanc, eo justi erit bellum.

2. Pro subditis, qui nondum plenarii credunt, Cæsarem es aptum hostem.

3. Ob Germanos, si ex improviso adoriemur, ne illi ambitio magis et avaritia ductos quam justia arbitrentur.

4. Omnia prius consiliis tractanda quam armis, ut justum bellum.

5. Ob tractatum regis Daniæ, si non aliam ob caussam, ut v deatur, quomodo bene tractetur.

6. Eo se oppressi Germani postea justius se (!) nobis adjungeret

7. Nondum unquam nos immiscuimus.

8. Ut eorum modo progressi, eo facilius civitates Germanic contentaremus.

9. Alias Danus contra nos, pace facta cum Cæsare, accingeretu

Contra.

1. Denunciatio non est alligata fatali tempori, potest denunciat per tubicinem, non legatum fieri, ante annunciavissemus.

2. Nec ille nobis significavit. 3. Misit suos milites cont nos ad Polonos, non denunciato bello.

4. Wallenstein dixit Cancellario, se intelligere subsidia sunden pro bello.

5. Impedivit nostras militum conscriptiones.

II. Illi possunt vocari vivi, et unde(?) in nostra potestate n amplius esse, poterint et aliis mediis contentari.

III. Contentabuntur hi non legato sed adventu boni exercitus

V. Si æqua pax: tanto nos securiores. [1]

VII. Nec animus, nec indoles svetica, nec potentia admisit, antea immisceremus.

VIII. Melius est, ut liberarentur a metu imperatoris. Ergo aliis modis devincire possum, beneficiis, minis etc.

S. R. M:tis argumenta.

I. Legatio non acceptabitur, quia 1. Cæsar præterito anno Angli nec 1: Bohemiæ, nec principum legatis dedit audientiam: si regibus, quos plus æstiment, quanto magis nobis? 2. Id foret ig

[1] Lucka.

miniosum, respui, quasi videremur velle mendicare pacem et sine audientia dimitti. 3. Dubium, an Cæsar, ut Poloni affinis, nostros ut summæ potestatis tractaret.

II. Ad Wallenstein a. tanto minus.

III. Si acceptarentur, nil officerent. 1. Quia diversi principiis, quæ nos sancta, honesta, justa, illi profana, injusta, iniqua: religio, intentio, afectio diversa. Antehac servavimus quidem amicitiam, procul distincti; nunc vicini, nequiquam. 2. Inducias tantum obtineremus, quod tanto pejus foret, jam enim debilis, tunc roberaretur.

IV. Si pacem nobiscum facit, nullum prætextum habet inquarendi. Ergo non acceptentur, vel si acceptantur, male tractabuntur et dimittentur.

V. Posito, quod pacem obtineremus: tum 1. sub pallio Poloni nos occuparet. 2. Animi jam læsi interim desperaverint, et cum eo coalescerent interim. 3. Sumtus nostros non minueret, quamdiu enim is in urbibus maritimis suos alit, et jam nos itidem facere cogeremur, maximo sumtu. 4.

VI. Legatio ipsa sumtuosissima: 1. ob iter longum Viennam. 2. ob plerasque aulas principum et electorum visitandas. 3. ob fastum aulicorum. 4. defectum personæ (exteros dedecet, interni omnes negotiis regni domesticis impediti) idoneæ. 5. ob defectum ejus, quod ferret; nam petere ignominiosum, pocka inutile, nec principibus Germanis conveniens, illi enim erga nos superbe loquuntur, erga Cæsarem demisse, ita nos non decet.

Sed in Daniam non displicet, ut mittatur; inquiret in res Danicas, videat procedere, motus animorum, Anseaticos audaces reddet, respirare faciat ad nos.

Forte tamen non admittetur pro interpositione, sed practicandum, ut nobis offeretur et peteretur a nobis interpositio vel a Dano vel Anseaticis.

Occasio sumenda e Stralsundensi negotio.

Si pacem facit, cum vel sine restitutione Juthiæ, utrumque nobis utile.

A S. R. M:te conclusum, mittendam esse legationem in Daniam: instructionem jubebo formari et vobis ostendi, ut tanto melius de regno necessario dijudicetis.[1]

Deinde, quia hactenus disputatum de bello externo et interno, et de possibilitatem, plerique internum suaserint. Tria igitur förslagh feci, tam pro folk quam medlen:

I. pro sola defensione in omni loco.[2] Eo casu tantum 10,000 in regno, quo casu nullum hostem hic excipere possemus. Öland och Calmar saltem 5,000 requirunt. Flottan 1200 parum.

II. pro offensione in Germania[3] 7,000 equites, pedites. Aut defensive in totum, aut offensive in Germania, sed hoc casu erimus nimis debiles domi.

[1] Med följande stycke vidtager åter Linköpingsfragmentet.
[2] öfverstruket: in Prussia. (Hist. Handl. 65 Link.)
[3] öfverstruket: Prussia. (Ibid.)

Rådslag den 23 april 1629.

(Afskrift Uppsala Univ. Bibl. E. 370 b.)

Anno 1629 then 23 Aprilis fordrade H. K. M:tt, vår aller nå digste herre och konungh, oss efftcrskrefne Sveriges Rijkes rådh op rådhcammaren på Stockholms slott och gaf oss först till kenna, at cantzlären hafver bådhe i vinttres och nu sedan förmällt saken medh pålacken stå i the terminis, att om vi ville restituera the hvadh the begära, serdeles i Pryssen, skulle man till eventyrs nå et stillestånd af them, nådigst befalandes, att vij thenne saak öfverväg och vårtt betenkiande ther öfver seya skulle, om sådant stillestånd skulle vara oss nyttigdt vidh thetta sakernes tillståndh, och hvad man fienden i thenne fahrlige tijden med skääl igengifva kunde oc skulle. Sedan, efter här förefaller och nu thet tyska kriget och trac taten, och thet icke minder eftertenkiande behöfver än thet pollnisch om vij nödigdt höllo, att H. K. M:t heela Rijksens ständer förskrifv och medh them om allt sådant berådslå skulle.

Begge thesse punchter hafve vi effter bästa förståndh examinert och vår mening ther öfver fattadt som föllier. Först sättia vij th uthan tvifvell, att ett säkert stilleståndh med polacken voro oss ick allenast intedt betenckelig uthan ock myckedt nyttigdt vidh them tijden, först att Rijksens skattdragare något ther igenom respire kunde, och medlen thesto bätter thessemellan bådhe in- och utrijk excoleres, sedan att krigzfollkedt, som lengst hafver legadt uthe, kun förlofvas hem hvar till sitt. För thet tridie, att landedt således inrijkes thesto mehre stärcktes moot then fahra, som synes yppas f then tyska sidan, och för thet sidsta, att man på all fall och hä dellse thesto starkare på follck och medell kunde gå papisterne em på the andre ortter. Men när man therhoos betencker, hvad säke restitueres kan, så faller icke utan orsaak tvifvellacktigt, om man a thet intagedt är moot ett longdt stilleståndh och en summa pening restituera skall eller någodt emott ett lijtedt.

Att gifve fienden på ett stilleståndh, ehuru longdt thet ock vo alltsammans igen, thet synes oss alldeles orådeligitt. Ty fast hufvudträtan blefve ther igenom bilagdt, hvillkedt icke är att fö moda, så vore dock för thet tyska krijgedt i thenne tijden osäker att begifva sigh sådane fordelar, göra sine egne platzer trängre o tillåta papisterna, som thesförutan hafva hampnar och landh nogh o mere än oss alla redo säkert är, så mycket större utrymme bådhe Östersiön och på faste landett att elargera sigh och beängstiga oss.

Men efter hufvudträtan blifver vidh stilleståndett aldeles oo häfven, är thet så myckedt minder att råda.

Sedan, vore the pryssiske och pollniske ständerne så mächtig att ther man cederade landett, the förmotte förmedellst ett förbu sin emillan försvara theres frijheet siellfva, och the evangelische stä der i Tysklandh vidh Öster- och Västersiön restituteredes i en såd stat, som the för otto eller 10 åhr sedan voro, så kunde thet ä

hafva sitt betänkiandhe. Men alldenstund churfusten af Brandenburgh är sigh intedt siellf mechtigh, Dantzicher stadz hufvuden äre spagnio-liserede, the andre pryske och pollniske evangelische ständer så svaga, och tvertt emot papisterne och the vedervillige så starcke sampt hus Österrijkz och påvens tillijka med konungen i Polens practiker så stoor och the papisters saker i Tysklandh så vijda kompne, att intedt sådant förmedlas kan, så är ock all sådan restitution osäker. Serdeles och för thet tridie, effter hon allenast på papper och bläck vore grundath och allenast på ett löst papisternes ordh, hvillka väl kunnigdt är, huru the them evangelischom lofven holla pläga. Föruthan för thet fierde, att thet vore stort samvetzverck att kasta så mange tusend Evangelische siälar under påvedöms okedt igen, som Gudh förmedellst be:te landz eröfringh genom H. K. M:tz seger uthur thet babiloniske fängz-ledt en gangh förlossadt hafver, och utan all tvifvell under Gudz sanna församblingh här effter vill hafva försvaradhe. För thet fempte, när stilleståndet vore åter uthe, eller när papisterne förr så behagade, så komme tå heela krigzsens last och börda in på Sverige allena och ville sedan falla så myckedt besvärligare både på folck och medell till att försvara oss, ther man doch nu kan holla krijgedt i fiendens landh, och till största deelen underholla armeen af hans egne medell och tullar. Vore förthenskuldh, för — — —

(Slutet saknas.)

Gabriel Gustafsson Oxenstiernas argumentation pro et contra ifråga om Stralsund, maj 1630.

(Orig. Uppsala Univ. Bibl. E. 371).

Rationes quare sit restituenda.

Restituenda Stralesund Cæsari.

1. Quia nihil aliud quærimus quam securitatem nostram et maris Baltici, ideoque si restituti fuerint principes et civitates et[1] pristinam libertatem, tuti sumus ergo.

2. Civitas nobis non subiecta sed certis condicionibus adsociavit. Ergo nec contra voluntatem non potest detinui.

3. Cæsar nos offendit et non princeps Pomeraniæ nec Elector Brandeburcius. Si vi civitas fuerit a nobis detenta, non eripitur Cæsari sed principiis(!), quibus auxilium ferre deberemus. Ergo

4. Nos bellum gessuri speramus auxilium ab ipsis Germanis: quidem hoc videtur fieri pro illorum libertate. Sed si detenta fuerit illis, aparebit nos magis quærere propagationem limitum nostrorum cum illorum[2] ergo.

---

[1] Felskrifning för »in».
[2] Tydligen ett ord uteglömt.

Rationes contrariæ.

1. Consideranda hostis illius intentio et inveterata consilia. Ille nempe nihil aliud quærere quam propagationem imperii et religionis reformationem; ideoque nunquam securi. Ergo — —

2. Nulla nobis unquam securitas ab isto hoste, dum principe et civitates ita habet sibi subiectas, nisi prohibeatur classem præparare. Ideo propter commoditatem portus urbs ista est retinenda.

3. Non lædantur pacta cum urbe, quia expirarunt et iam absque conditione militem habent in præsidio. Possunt etiam satis persuaderi illis non esse intergrum (!) dimitere præsidium, antequam Germania sit restituta in pristinam libertatem.

4. Si bellum sit gerendum, non potest aufferi præsidium propter reditum.

5. Non peccatur contra conscientiam, etsiam si retineatur urbs. Nam principes sunt Vasalli Cæsaris et propria illorum salus in retentione urbis constat, nam integrum est Cæsari et factu facile omnia illis eripere et promissa revocare secundum libitum et [1] — — — et nostram opem impedire, cum potiatur ista urbe.

Ideoque indico urbem esse retinendam, usque dum communis tranquillitas restituetur Germaniæ.

Nhär iagh hoss migh haffver betractat och öffverväget, hvaruti innan vår säkerheet best och mest består emot denna nu vår tillstundande megtige fiende, så befinner iagh denn hvarken bero på litli tillsäielser, breff heller sigill, ty uthvisa dett icke allenast gambl uthan ock ferske exempel, dem vij uthefffvat (?) haffve och ähnu dagligen see, betregligen haffve de omgåts medh konunghar, så med förster, respubliker och städer. Deres intention haffver altijdh varit att underkasta sigh desse norlendhske konungeriker att bringa dei under dett paviske oket, der till dem aldrich haffver felts vilie utha magt och legenheet. Derföre består blåt och allena vår säkerheet näs Gudh på Östersiön och des hampna. Nu haffver Gud genom si försyn uthan nogon vårt hopp och omtancke giffvit Stralesundh i vår hender, en den fastaste staadh, beste hampn och port, som ligger Östersiön under dett Römerske riket, dett vij medh retta vår säkerhet kalla kunne, denn iagh och förmener oss medh godh skäl till vå trygghet behålla kunne, så lenge och till des tota Germania bliffve restituerat i sin förra legenheet och friheet igen. Derföre att de äl en deel orsaak, att vij ähre råkade medh kaisarn i krijgh — — — fördenskull sigh icke ifrån oss drage för ähn vij och väl ähre de ifrån skilde och vår säkerheet nådt haffve. Vi ähre eij heller sky dighe mhera en annans folks välferdh ähn vår egen att älska: Salu enim populi nostri suprema lex esto. De pacta, som oss emellan kunne vara upprettade, synes eij heller att læderas, aldenstundh deres välståndh består i vår säkerheet, dett dem och väl skall kunne pe

[1] Lucka.
[2] Oläsligt.

caderes, nhär de nogorlunda beneficieres och garnison icke faller dem ill last uthan fördel, i synnerheet nhär dem bliffver vist icke att kee in perpetuum uthan till en viss tijdh och Tyslandhz igenkomiande roo, doch att denna resolution icke bliffver fört i instruction than i biaffskedh och holles hemligh in till ändan på tractaten, så tt man see kann, hvadh aff dem medh alvare ment ähr, och der de ...se omgå, att dem icke argumenta subministreres och våra venner ill fiender att göra.

— — —

Hofrätten »parlament.»

I Svenska Folkets historia omtalar Geijer, att hofrätten äfven allades parlament, hvilket ord rikskanslern begagnade i sitt tal id dess invigning. Man finner snart, att detta uttryck icke är en ör tillfället tillgripen oratorisk prydnad. Det hade redan användts ıder de förhandlingar, som förberedde institutionens inrättande, likom det var i bruk ännu vid midten af 1600-talet. I Nordinska amlingen förekommer bland »Svea Hofrätts Handlingar» en samling, om har den latinska titeln »Causæ civiles Serenissimæ Regiæ Majeti relatæ. Dominis Assessoribus Parlamenti Regii pro Annis 1619. 620. 1621. 1622. 1624. 1625. 1626. 1629. 1650. 1651. 1652. 1653. 654. 1655. 1658.» Då det af bläcket och stilen är tydligt, att lla de uppräknade årtalen äro skrifna af samma person, måste enna titel härröra från tiden efter 1658, d. v. s. ännu vid 1650-alets slut synes det ha ansetts som självklart, att »hofrätt» skulle a latin återges med »parlamentum».

I konungens proposition till det rådsmöte i Västerås, som hölls 2 December 1613,[1] heter det i § 1, »Om justitiens administration»:

»2. Om icke rad vore, att konungens dom eller öfverste parlaent matte blifva beståldt, och att den ordningen, som därom i tockholm gjordes, måtte öfverses.»

I ett tal till rådet, måhända hållet vid samma tillfälle, aftryckt os Styffe, Konung Gustaf II Adolfs skrifter, s. 107 ff., och där i angifna grunder dateradt till Örebro i Januari 1614 »kort före iksdagens öppnande», heter det:

» — — — vill Jag eder recommenderat hafva till een begynnelse och ingång till våra rådslag att betenckia, huruledes det myckna ... s såsom inrijtit är uti Justiciae Instructionen kan bäst stå till ... ta först uti Herradtz och Lagmans ting; så väl som i Städernes ...gånger, såsom och 2), huruledes konungsdom eller öfverste Parla-

[1] Meddelanden från Svenska Riksarkivet. II, s. 252. jemte Edén, Den svenska centralregeringens utveckling till kollegial organisation. s. 110.

mente skall beställas; huru månge personer, af hvad qualitet o. ståndh ther til skolo brukas: huruledes underhållas, hvadh theras myn digheet vara skall: hvad saaker de skole coguoscera, och hvilcke th skole vara.»

Till innehållet och nästan alldeles till ordvalet är detta ak stycke identiskt med det förut anförda, som hufvudsakligen skilj sig därifrån genom sin paragraferade uppställning, hvilket ju tyd på samma stadium i förhandlingarnas gång.

Afsikten med denna uppsats är att diskutera, hvilka slutsats som skulle kunna dragas af användandet af termen parlamen Jag vill belysa saken med en analogi. Man tänke sig en deba hos vederbörliga myndigheter i vår tid om den judiciella instan ordningens omorganisation. Därvid föreslås, att högsta domstol organiseras som en kassationsdomstol. Skulle icke då den slutsats ligga nära till hands, att vederbörande ville ha Frankrikes så b nämnda högsta domstol till förebild för reformen af den svenska.

Vi tillämpa detta betraktelsesätt på det föreliggande ämne Det parlament, som föresväfvat Gustaf Adolf och hans män v deras rättegångsreform, kan icke ha varit något annat än den d varande franska parlamentsinstitutionen, som innebar helt enkelt öfverdomstol. Englands och Skottlands ståndsrepresentationer m samma namn motsvarade de svenska riksens ständer.

Låtom oss se, om någon reell påverkan på den svenska ho rätten-parlamentets utformning ifrån den liknämnda franska instit tionen kan spåras.

I förbigående må anföras, att en påverkan af franska förebild åtminstone icke är utesluten. Gustaf Adolf var ju icke någon olä man, utan tvärtom skolad i sin tids statsvetenskap under ledni af Johan Skytte, hvars bestämmelse om den utaf honom stifta politiska professuren, att dess innehafvare skulle vara »i filosofi en Rameus» vittnar om intim känning med fransk vetenskap, hvilk som bekant förskrifver sig redan från tiden före hans studier i P ris. Och huru kunde statslärde i dessa tider vara obekanta m institutionerna i Bodins fädernesland, där dessutom den moder kungamakten och dess förvaltningsorganisation stod i sin hög glans? För att ej tala om påverkan af förbindelserna med Fran rike och dess hugenotter från Karl IX:s tid och ännu längre tillbal

Lägg härtill, att den lösning Gustaf Adolf gaf frågan om ut ningen af konungens domsrätt betecknar en bestämd brytning m de vägar Karl IX sökt följa. I stället för dennes 12-mannanä af tillfälligt inkallade lagmän, häradshöfdingar och andra lagfar män nu en permanent domstol med särskildt aflönad person Tyder månne detta på, att man för att komma ur försumpning med reformförsöken »på landslagens grund» resolut gripit sig med att reformera efter förebilden af en redan utvecklad främman institution?

Tecken finnas, som tyda på, att så varit förhållandet. Bek är ju prästeståndets motstånd mot den nya rättegångsordinanti

som ansågs införa ny lag, hvartill de ansågo sina hemmavarande medbröders samtycke kräfvas. De kunde väl lika litet som enkedrottningens representanter anse den till Stockholm förlagda hofrätten såsom fallande under Landslagens bestämmelser om räfst och rättareting i *hvar lagsaga*. och häri framstår ju tydligt institutionens kontrasterande mot svenska förhållanden. Men Hallenberg[1] omtalar äfven ett motstånd på en särskild punkt.

Det var den fjortonde paragrafen, som i förslaget formulerats på följande sätt:[2]

»Alla de saker, som en adelsmans lif, ära och gods angå, skola af ingen annan än denne förbemälte Vår Konungslige Hof-Rätt skärskådade, dömde och slitne varda; dock skall detta icke om dem förstådt vara, som sig i krigsväsende förbryta, hvilka så länge de under Konungens banér eller Konungens ämbetsmän rida eller dem eljest i krigssaker något befallt blifver, skola krigsartiklar och rätt undergifne vara. Hvar och Adlen några trätor om arf och gods hafva kunde, därom de icke eljest godvilligen och vänligen kunna förlikas, de skola för denna Vår Konungsliga Hof-Rätt komma och där fullkomliga ändas och slitas, hvar ock någon adelsman varder af Vår Domhafvande citerad, då skall han vara förpliktad att komma, såsom det vore skett af oss själfve.»

Detta väckte opposition från de ofrälseståndens sida, af hvilka prästeståndet[3] lär ha anmärkt, »att gärningen enligt Sveriges lag borde rannsakas där hon var gjord och ingen hållas för god att inställa sig för Domaren, emedan Gud hade lofvat att utan anseende till personen vilja vara med dem, som förvalta Domareämbetet.»

Konungens svar[4] löd något skrufvadt, »att hans mening icke blifvit rätt förstånden, som icke varit att undandraga något Stånd eller någon person från rätten; utan endast att domen i lifssaker och ärerörige mål skulle fällas af Hof-Rätten, men rannsakningen ske, där gärningen var gjord; i ägotvister skulle Adlen såsom andra vara undergifven vanliga domstolar på landet och i städerna, således än mindre dess tjänstfolk vara därifrån frikalladt, utan hotades den med straff, som ville försöka sådant. De Adelsmän, som hade gods i Konungadömet skulle stämmas af Konungen eller hans hofrätt; men i Härtigdömen af Härtigarne».

Detta strider väl rent af mot paragrafens formulering, som ju fastsätter hofrättsdom för adeln äfven i ägotvister, åtminstone instanties, och att så varit förhållandet, bestyrkes af, att paragrafen slutligen erhöll en ändrad formulering, hvilken lyder som följer:[5]

[1] III. s. 146.
[2] Hallenberg, III, s. 148.
[3] Hallenberg, III, s. 146.
[4] Hallenberg, III, s. 147.
[5] Schmedeman, Kongl. Stadgar angående Justitiae och Executionsärenden. s. 138.

»Til thet fiortonde. Sedan på thet hvart och itt stånd vidh sin välfågne frijheet och rättigheet må handhaffd varde, tå vele vij, at hvar någon adelsman uthi konungdömet sigh således förbryter och misshandlar, at han ther igenom (så frampt han til saken bindas kan) förvärckar lieff, ähre, adeligh frijheet och privilegier, godz eller arfligh rättigheet, han skall allenast comparera för then Konungzlige Hoff rätt och anamma sin doom, dock så förståendes, at saken och gärningen först ther hon giord ransakas och skärskodas å häredz eller lagmans ting i land eller å rådhstugun i städerne, och at personen sedhan medh ransakningen förskickas till thenne vår Konungzlige Hoffrätt, ther at anamma sentens och doom. I lijka måtto, the några aff adel hafva träta sin emellan eller medh andre om något arffskiffte eller jorde-godz innan konungedömet, så skal thet skee för thenne vår Konungzlige Hoffrätt. Men ligger godz, som trätes om innan förstendömen, så måge the först sökia then Förstlige hoffrätt hvariom och enom laghligit vadh efter donationer förbehållet. Men uthi alle andre ärender, thet vare sigh syner eller trätor om åker, eng, skogh, fiskevatn etc., gäld och skuldsaker, öfverváld, orätt, injurier eller hvadh thet vara kan, som anten en adelsman gör androm, eller honom af androm vederfars, thet vare sigh i städerne eller på landsbygden, tå skal han sökia och svara å ting och rådstugu, och niuta så väl som undgälla alt thet lagh och doom medgifver, dock hvar och itt ståndz frijheet och rättigheet efter landz och stadzlag ofö[r]kränckt, men så skal thet, som förb:t står, icke förståndet vara om the adelsmän, som sigh bruka låta i Krijgzväsend och ther någ[ot] måtte förbryta, hvilke så länge the rijda under Konungens eller Konungens embetzmans baneer eller them elliest i krijgzsaker noghe befalt blifver, skole krijgz-artiklar och rätt undergiffne vara.»

Resultatet af ändringen blef således, att de ordinarie domstolarna fingo hand om *rannsakningen* i brottmål mot adelsmän hvarjämte vanliga tvistemål skulle genom dem afdömas, men kva[r]stod af det ursprungliga förslaget så mycket som adelns exemtion[i] brottmål och arfssaker ifrån de vanliga domstolarna och deras hän[-]visande till hofrätten såsom *forum privilegiatum.*

Detta var ju ett genombrytande af den svenska rätten, [i] hvars standpunkt prästeståndets invändning klart ställde sig, [och] ett införande af en främmande, låt vara i adelsprivilegierna ant[ici-]perad, rättsprincip af feodal natur, principen om pärsdomstolen, a[tt] ingen skulle dömas utan af sina likar.

Detta styrker i sin man uppfattningen af hofrättsinstitutione[ns] främmande ursprung och leder, som vi skola se, ytterligare tankar[n] i den riktning, som angifves af ordandet om parlament.

Det franska parlamentet är till sitt historiska ursprung pär[s-]domstolen, såsom sådan sammansatt af likar (*pares*) till dem, so[m] skulle dömas. Dessa voro af två slag, storvasallerna, som hade si[n] län direkt af kronan, och smärre seigneurer, som stodo under kron[an]

i dess egenskap af innehafvare af domänet.[1] Dock utvecklade sig förhållandena trots storvasallernas, de egentliga pärernas, motstånd[2] så att dessa bägge klasser bildade ett kollegium i den kungliga domstolen vid hofvet, *curia regis*. Pärsprincipen ansågs tillfredsställd genom närvaron af representanter för båda dessa klasser.

Därjämte fanns i den kungliga domstolen ett tredje element, som så småningom blef det dominerande. Då konungen ensam uppträdde som domare med vasallerna såsom endast genom sin närvaro utöfvande ett slags kontroll, låg det ju tämligen nära till hands, att han vid domens fällande tog till råds sina vanliga rådgifvare, de lärde klerkerna vid sitt hof. Så småningom blefvo dessa med sakkunskapens makt domstolens hufvudbeståndsdel. Domstolen konsoliderades med tiden till en fast korporation med särskilda presidenter eller »suveräner» och med fasta sessioner, tvenne om året. Härur utvecklade sig parlamentet i Paris med fast anställda aflönade yrkesdomare, som kompletterade sig själfva genom presentationsrätt vid utnämningar.

Lägg härtill, att parlamentet fortfarande fingerades som pärsdomstolen på så sätt, att pärerna af Frankrike hade tillträde och måste vara åtminstone inkallade, när en pär skulle dömas, samt att kansiern, som genom det franska drotsämbetets, senechallatets, bortfallande kom att utveckla sig till justitieförvaltningens chef, kunde presidera i parlamentet, när han ville, så ter sig tvifvelsutan en ganska slående, om ock ytlig, öfverensstämmelse mellan det franska parlamentet och den svenska hofrätten.

Parlamentets fördelning i kamrar hade ju vid hofrättens insättande ingen motsvarighet hos den senare, naturligt nog på grund af de mindre förhållandena. Måhända skulle man i den 4-mannanämnd af hofrätten, som mellan sessionerna skulle som ett slags arbetsutskott stanna i Stockholm, kunna se en motsvarighet till parlamentets förberedande afdelning »la chambre des enquêtes». Parlamentets presentationsrätt har sin motsvarighet i hofrättens sexmannaförslag till fyllandet af luckor.[3]

Lägg härtill ett karakteristikum hos det franska parlamentet. Det är en högsta domstol i pluralis. Vid sidan af parlamentet i Paris upprättades andra dylika för de hertigdömen eller andra feodala grupper af provinser, som införlifvades med den franska kronan, eller fingerade dylika. I samband med fiktionen om parlamentets enhet, blir likheten med hofrätten, som också betecknades som en enhet (se nedan), ännu mera slående.

Vi betonade förut, att det här påvisade endast är ytliga likheter. Om eventuella mera djupgående öfverensstämmelser på den materiella rättens område är härvidlag ej fråga, och man torde kunna apriori antaga, att de ej kunna vara stora mellan romanskt

[1] Esmein, Cours elementaire d'Histoire du Droit Français, s. 410.
[2] Esmein, a. a, s. 418.
[3] Eden, s. 101.

och germanskt rättssystem. Den senare utvecklingen af den svenska hofrätten, med bibehållandet af den kungliga domsrätten såsom en instans öfver hofrätten, talar ju för afgörande divergenser på djupet.

Men hvad de påpekade likheterna synas göra troligt är, att man lånat de yttre formerna för hofrätten, denna nybildning inom svensk rättskipning, som framstår med ens färdig utan samband med den föregående utvecklingen, från det parlament, som man själf anger som dess förebild.

Låtom oss skärskåda likheterna i en jämförelse. I toppen på hofrätten så väl som parlamentet innehafvaren af ett aristokratiskt riksämbete med anor från medeltiden, på det förra stället drotsen, på det senare kanslern. Under detta dekorativa presidium ett mera ordinärt, de franska parlamentspresidenterna och den svenske vice presidenten af adel.

Sedan klassindelningen af ledamöterna, i Sverige en principiell nyhet — jämför t. ex. Karl IX:s nämnd af lagmän, häradshöfdingar och andra lagfarna. Riksrådsklassen motsvarar de franska pärerna, en jämförelse som ju ofta gjordes gällande i rangafseende, t. ex. på Karl XI:s tid i etikettstvisten mellan Bazin och Bengt Oxenstjerna.

Det svenska historiska rådet var till sitt väsen ett stånd i riket, en korporation, som aldrig trots denna åsikts underkännande 1680 kunde i grund och botten te sig som annat än en uppbärare af statsmakten vid sidan af konungen och ur egen rätt, icke som en regeringskonselj af hans handgångne män,[1] och som därför till slut af konungamakten tillintetgjordes.

De öfriga klasserna i hofrätten, de fyra frälse och fyra ofrälse medlemmarne, måste naturligtvis ses ur synpunkten af pärsprincipens tillämpning på svenska ståndsförhållanden, för hvilka de ofrälse stånden hade en annan betydelse än på den feodala rättens grund.

Till sist synes den besynnerliga fiktionen t. ex. i 1634 R. F. §§ 6 och 7, att hofrätten är på en gång flere och en enhet, ha en slående likhet med den franska fiktionen af samma slag beträffande parlamentet. Fiktionen drifves ju ända in i detalj med hofrättsområdenas sammanfallande med de riken eller feodala grupper af provinser, hvaraf riket på den tiden för reputationens skull fingerades bestå. Vid sidan om Svea hofrätt kom Göta hofrätt för Göta rike, hofrätten i Åbo för storfurstendömet Finland och hofrätten i Dorpat för de baltiska provinserna för att ej nämna den egentligen utom den svenska instansordningen stående hofrätten i Greifswald.

Hvad själfva namnet hofrätt beträffar, kan det naturligtvis ej ha kommit från franska förebilder. Edén påpekar,[2] att det förekommit redan i Karl IX:s förslag af 1604. Det var alltsedan medeltiden ju sed att beteckna den från konungens själfständiga verksamhet utgående förvaltningen såsom hörande till hofvet, *curia regis*.

[1] Jmfr A. B. Carlsson, Historisk öfversikt af den svenska centralförvaltningen, s. 82 ff.

[2] A. a., s. 103.

motsats till ständernas, rikets. Dessa motsatser gå igen i Karl IX:s byråkratiska hofråd, ur hvilkas midt hofkansleren har sitt ursprung, i motsats mot det aristokratiska riksens råd. Samma motsats ha vi i de konkurrerande högsta domstolarne i tyska riket, Reichskammergericht, ständernas, och Reichshofrat, kejsarens, som tillika, som namnet anger, var en monarkens rådkammare.[1]

När Edén på ofvan anförda ställe anser benämningen hofrätt »oegentlig, då Gustaf Adolfs domstol *icke* skulle följa hofvet såsom den af fadern föreslagna», skjuter han öfver målet. Hofvet i denna statsrättsliga mening är icke konungens uppvaktning utan sammanfattningen af organen för konungens maktutöfning (= *curia regis*), och dit hör ju Gustaf Adolfs hofrätt, som dömer konungens dom.

Någon påverkan på hofrättens gestaltning af de nämnda rikstyska domstolarna torde man ej kunna tänka sig. Reichskammergerichts federalistiska organisation kunde ju ej gärna öfverföras på den svenska enhetsstaten, och Reichshofrat saknade alldeles den klassindelning, som karakteriserade hofrätten, hvarjämte dess karaktär af tillika rådkammare ju betingar en bestämd afvikelse.

Kunna icke andra förebilder till Gustaf Adolfs »öfverste parlament» uppvisas, så vinner ju i sannolikhet antagandet, att man tagit till förebild den institution, han själf genom denna benämning angett som sådan. Naturligtvis ligger den möjligheten öppen och nära till hands, att man användt förebilder från flera håll. Frågan kan naturligtvis icke afgöras, utan att man får en mera ingående inblick i tankearbetet hos de ledande vid hofrättens inrättande t. ex. genom ytterligare utkast, brefväxlingar eller förhandlingar. En god hjälp skulle tvifvelsutan lämnas genom studiet af den tidens stats- och rättsvetenskapliga doktrin genom litteratur och föreläsningsanteckningar. Kanske kunde i detta afseende skatterna af särskildt på 1600-talet gängse litteratur i den Skytteanska institutionens bibliotek bidraga till en god belysning af frågan.

I samma sammanhang borde man kunna få klarhet om, huruvida något samband mellan hofrättens klassindelning och den, som förekommer i vissa medeltida former för utöfvande af konungens domsrätt, existerar. A priori synes dock en bestämd olikhet råda mellan ett konstant ämbetsverk, hofrätten, och dessa tillfälliga delegationer af konungslig makt och myndighet, liksom själfva läget vid reformens genomförande synes tyda på bruten kontinuitet i utvecklingen.

Hj. Haralds.

[1] Jmfr Gneist, Die verfassungsmässige Stellung des Preussischen Gesamtministeriums und die rechtliche Natur der Königlichen Rathskollegien.

Underrättelser.

— På resa i Italien afled den 24 mars i Castellammare di Stabia förste bibliotekarien Bernhard Lundstedt. Född den 11 juni 1846, hade han, när han i fjol uppnådde pensionsåldern, bakom sig en fyrtioårig biblioteksbana. Då han 1875 blev filosofie doktor i Uppsala, hade han redan två år tillhört Kungl. Biblioteket som e. o. amanuens; 1884 fick han ordinarie anställning, 1900 blev han bibliotekarie (från 1909 med titeln förste bibliotekarie). De mest betydande av hans bibliografiska arbeten äro hans *Katalog öfver Finspongs bibliotek* (med historisk inledning, 1883) och den stora tidningshistoriken *Sveriges periodiska litteratur. Bibliografi* (3 delar, 1895—1902). Själf en ifrig resenär, hade han bland sina testamentariska förordnanden ihågkommit Kungl. Biblioteket med en resestipendiefond, en stiftelse som måhända också i någon mån kan komma den historiska forskningen till nytta. Det kan i detta sammanhang förtjäna påminnas om hans intresse för att utländska källor för svensk historia — så särskildt det vatikanska arkivets skatter — måtte tillgodogöras. Hos en ovanligt stor bekantskapskrets inom och utom Sverige torde han kvarlämnat intrycket af den personifierade välviljan.

(*H. B—n.*)

— I december 1913 afled vid 63 års ålder den bekante kyrkohistorikern, professorn i Erlangen Th. Kolde. Af hans hufvudsakligen åt Luther och reformationen egnade produktion må nämnas — utom hans stora lefnadsteckning öfver *Martin Luther* (2 bd. 1884—93) — *Die deutsche Augustinerkongregation und Johann von Staupitz* (1879), *Friedrich der Weise und die Anfänge der Reformation* (1891) samt *Die älteste Redaktion der Augsburger Konfession* (1906). Äfven på den engelska kyrkohistoriens område föreligga undersökningar af hans hand, t. ex. en monografi öfver *Edward Irving* (1901).

— Den 26 januari afled i Helsingfors Leo Mechelin, under de senare årtiondena en af förgrundsfigurerna i Finlands offentliga lif och en af de mest bemärkta förkämparna för Finlands autonomi gentemot de ryska unifieringssträfvandena. Född i Fredrikshamn den 24 nov. 1839, blef M. 1856 student, 1860 magister samt 18.. juris kandidat. Efter en kortare tids anställning i statstjänst samt några års verksamhet såsom ledare af ett bankinstitut specimineradе han 1873 för juris licentiatgrad med afhandlingen *Öfversikt af Svenska riksrådets statsrättsliga ställning från Gustaf I till 1634*, promoverades till juris doktor och utnämndes efter publicerande s. å. af en undersökning *Om statsförbund och statsunioner* följande år till professor i kameral- och politilagfarenhet samt statsrätt vid Hel-

singfors universitet. Redan 1872 hade M. såsom landtdagsman kommit in i det politiska lifvet, och 1882 utnämndes han till senator och biträdande chef i senatens finansexpedition, hvilken ställning han några år senare utbytte mot chefskapet för senatens handelsexpedition. Från denna tid tillhörde han helt det offentliga lifvet, där han spelade en roll alltför bekant för att behöfva antydas. Därunder hann han emellertid äfven publicera en *Précis du droit public du grand-duché de Finlande* (1886) äfvensom en i Marquardsens bekanta handbok införd redogörelse för *Das Staatsrecht des Grossfürstenthums Finland* (1889). Det bekanta verket *Finland i 19:e seklet* utgafs 1893—94 under hans ledning. Sedan gammalt hade M. starka förbindelser med Sveriges vetenskapliga värld, och många voro de utmärkelser, som från dess sida kommo honom till del: 1893 promoverades han till filosofie hedersdoktor i Uppsala och tillhörde äfven en rad af våra lärda sällskap, bl. a. sedan 1902 Vetenskapsakademien.

— Den 22 mars afled i Graz professor Karl Uhlirz. Född 1854 i Wien tillhörde han Th. von Sickels lärjungar och medarbetare vid den under dennes ledning för »Monumenta Germaniæ» verkställda utgifningen af diplomer från de sachsiska kejsarnas tid. Af *Jahrbücher des deutschen Reiches unter Otto II. und Otto III.* utgaf han (1902) ett band, behandlande Otto II:s regering. Mest kända äro de omfattande studier han ägnade åt sin fädernestads historia. Utom en rad urkundspublikationer utgaf han sålunda en förträfflig framställning af *Das Gewerbe der Stadt Wien 1208—1527* (1902).

— Med Sir William Anson, död den 4 juni, bortgick den främste kännaren af Englands konstitutionella rätt. Född 1843 utnämndes han efter lysande examensprof och några års praktik som advokat 1874 till »Vinerian Reader in English Law» i Oxford och blef sju år senare vald till styresman (Warden) för All Souls College. På denna senare plats verkade han till sin död och åtnjöt från alla håll stadgadt anseende såsom en af sitt universitets främsta män. Hans stora författningsrättsliga verk *The Law and Custom of the Constitution* (1886; fjärde uppl. 1909 ff.) utgör allt fortfarande grundarbetet på den engelska statsrättens område. Under sina senare år deltog A. äfven i det politiska lifvet såsom underhusmedlem för sitt universitet. Särskildt ansågs han såsom en auktoritet i undervisningsfrågor och spelade en betydande roll vid genomförandet af den Balfourska ministärens skolpolitik.

— Den 7 juni — endast ett par månader efter afslutandet af sitt stora verk om Uppsala universitets historia — firade förre universitetsbibliotekarien Claes Annerstedt sin sjuttifemårsdag, och han blef då föremål för varma hyllningar ej minst från biblioteksväsendets och historiens målsmän. Genom en deputation överlämnades till honom i hans sommarhem på Singö i Roslags-skärgården

en ståtlig festskrift, *Bibliografiska undersökningar, tillägnade Claes Annerstedt på hans sjuttiofemårsdag den 7 juni 1914* (Uppsala, Almqvist & Wiksell 1914; 265 sid.; numrerad uppl., ej i bokh.), innehållande — jämte ett präktigt porträtt af hyllningens föremål och en adress från 127 »kolleger från universitet och bibliotek, från vittra och lärda samfund, beundrare och vänner» — sjutton uppsatser från biblioteksväsendets och den bibliografiska vetenskapens många olika områden; till innehållet hoppas tidskriften återkomma. Bland dem, som telegrafiskt framförde sina lyckönskningar, saknades naturligtvis icke Svenska Historiska Föreningens styrelse, hvilken alltifrån föreningens stiftelse för ett tredjedels århundrade sedan fått räkna Claes Annerstedt bland sina ledamöter.

— Den 4 mars 1913 tog professor P. E. Fahlbeck inträde i Vitterhets- Historie- och Antiqvitetsakademien. Han höll därvid sitt inträdestal om *Beowulfskvädet som källa för nordisk fornhistoria* (tryckt i akademiens handlingar N. F. 13: 3; 17 sid.) och återvände därmed till ett ämne, som han för jämnt 30 år sedan behandlat i en lifligt omdebatterad uppsats i Antikvarisk Tidskrift, hvari han sökte uppvisa, att de i dikten omtalade »Geatas» måste afse ej götar, som dittills antagits, utan jutar. I förra hälften af sitt tal redogör nu förf. för de uppfattningar i denna fråga, som, sedan hans uppsats såg dagen, framställts af Sarrazin, Stjerna, Schück och Schütte. I senare delen af talet upptager han frågan till förnyad kritisk behandling och häfdar därvid energiskt sin gamla ståndpunkt, att Geatas är liktydigt med jutar. På frågans språkliga sida ingår han icke. Sitt hufvudskäl finner han i hvad dikten meddelar om Geaternas mellanhafvanden med franker och svenskar. Dessa få enligt hans uppfattning sin naturligaste förklaring, om man antager, att Geaterna bebott det nuvarande Jutland.

— Hufvuddelen af *Personhistorisk Tidskrifts* 4:de häfte för 1913 upptages af några af fru Sophie Aubert Lindbæk under titeln *Fra Karl Johans hof* utgifna rapporter till konung Fredrik VI af Danmark från en af hans förtrogna officerare Joseph Abrahamson. Denne besökte vid tre olika tillfällen, 1819, 1824 och 1832, svenska öfningsläger och hemsände då till konungen — utom fackmilitära rapporter — relationer öfver de iakttagelser af mera personlig karaktär, som han haft tillfälle att göra. Synnerligen djupgående äro dessa visserligen icke, stundom syssla de med rena struntsaker, men gjorda som de äro af en man med både uppmärksam och kritisk blick, låta de ofta läsa sig med nöje. Af största intresset äro naturligtvis anmärkningarna om konungen och kronprinsen, i synnerhet som de ju emanera från en person, som haft tillfälle att förnya och jämföra sina intryck med såpass långa mellanrum som fem resp. åtta år. Äfven åtskilliga av de högre svenska och norska militärerna bli — liksom andra personer i konungens omgifning — föremål för en detaljerad och ofta måttligt smickrande beskrifning. (*H. B—n.*)

— Karolinska förbundet har utsändt fjärde årgången (1913) af in årsbok, en väl utstyrd volym om mer än 400 sidor. Den nya årgången bjuder som vanligt på en rad intressanta undersökningar och aktstycken. V. Djurberg afslutar sin vidlyftiga studie *Om regementsfältskären Melchior Neumann och Karl XII:s blessyrer*, hvari han tillika ger en bild af den militära sjukvården öfverhufvud under det stora nordiska kriget. På grundval af ingående topografiska studier på platsen har C. Bennedich lämnat en koncis och klar utredning *Om den svenska planläggningen af slaget vid Poltava och stridsledningen* — ursprungligen ett inom Karolinska förbundet hållet föredrag. Både beträffande innebörden af Poltavas belägring, själfva stridens karaktär och förlopp och fördelningen af ansvaret för den olyckliga utgången står förf:s uppfattning i motsättning till hvad tidigare häfdats. Adam Lewenhaupt, som den nyaste forskningen är benägen att betrakta såsom hufvudfiguren vid Perevolotjna, får äfven här en central plats och en omild behandling. Med anmärkningsvärd skärpa vänder sig förf. mot en icke namngifven men lätt identifierad tidigare forskare på området. För Karl XII:s-forskningen skulle det vara af stort intresse och värde att af förf:s hand få en ingående och med vetenskaplig apparat försedd teckning af slaget. Först därmed skulle ock möjligheten föreligga för en ingående pröfning af den nya uppfattning, som förf. i sin uppsats så energiskt och talangfullt häfdat. Förf:s studier — historiska och topografiska — göra honom i dubbel måtto skickad för uppgiften att skrifva Poltavaslagets historia. En annan af det stora nordiska krigets hufvudbataljer *Slaget vid Gemeuerthof* har gjorts till föremål för en med kartbilagor försedd skildring af H. E. Uddgren, äfven den frukten ej blott af studier af aktmaterialet utan ock af en topografisk undersökning af slagfältet. Fr. Antoni sammanställer i en kort uppsats befintligt biografiskt material angående *Anders Lagercrona*, hvars namn under de senaste decennierna på den karolinska krigshistoriens område mer än en gång trädt i förgrunden. A. Tuxen har — delvis under polemik mot framställningen i Annerstedts bekanta Stenbocksmonografi — gifvit en redogörelse för *De nordiska allierades ställning till Oldenburg-traktatens § 2*, m. a. o. till frågan om Stenbocks kvarhållande i fångenskapen. S. Landtmanson meddelar sitt inför Karolinska förbundet hållna föredrag om *De senaste karolinska musikfynden*. De i årgången återgifna aktbidragen utgöras af Fromholdt Kettenschiölds berättelse om Revals inneslutning och kapitulation 1710, utgifven af Fr. Antoni, vidare J. B. Savarys vidlyftiga och intressanta relation om Karl XII:s vistelse i Turkiet, efter en afskrift i Kulla Gunnarstorps arkiv meddelad af G. Carlquist, samt slutligen af ännu ett aktbidrag till kännedomen om Karls vistelse i Turkiet, ett dagboksfragment från 1709 af Hans Perman Oliveerona, publiceradt af Sam. E. Bring. Volymen afslutas med några uppgifter om ryttaremunderingar under Karl XII:s tid af P. J. Edler samt en af F. Rydeberg författad öfversikt öfver ryska historiska

forskningar och arbeten rörande karolinska tiden. Bandet prydes med reproduktioner af bl. a. D. von Kraffts bekanta Rehnskiöld-porträtt samt ett porträtt af Hans Perman Oliveerona.

— Ur februari-häftet af Statsvetenskaplig Tidskrift är att påpeka en skarpsinnig uppsats af G. Rexius med titel *Några ord om andan i 1809 års grundlagstiftning*. Med utgångspunkt i Brusewitz' forskningar söker förf., för att begagna hans egen hopsummering av sin undersöknings resultat, påvisa, att Sveriges statsskick framgått ur samma dualistiska maktsöndringsteori som Förenta Staternas och den franska direktorialförfattningen, och att det sålunda med afseende på de doktriner, som omge dess tillkomst, tillhör samma författningshistoriska skede som dessa. Detta skede behärskades helt af maktdelningstanken och betraktade merendels med antipati den i England framväxande parlamentarismen och såg däri en konstitutionell urartning, en kränkning af all frihets första villkor — maktdelningen. På grund af de yttre omständigheterna vid regeringsformens tillkomst har denna maktfördelningsteori visserligen ej förmått utöfva något bestämmande inflytande, där den — såsom i fråga om konungens andel i lagstiftningen — gick emot svensk tradition. Men den har haft betydelse, där den verkade i samma riktning som den historiska erfarenhetens och traditionens anvisningar, har gifvit ökad kraft åt den dualistiska tendensen, där denna hade historiska skäl för sig, och den har befrämjat den tillämpning i starkt dualistisk riktning, för hvilken regeringsformen genom sitt af historiska faktorer bestämda innehåll var disponerad.

— I den af tidskriften Namn och Bygd till professor Adolf Noreens 60-årsdag utgifna festskriften har docenten S. Tunberg publicerat en kort uppsats med titeln *Sveriges medeltidskällor och ortnamnsforskningen*. Efter en summarisk klassificering af det bevarade materialet och en kortfattad redogörelse för befintliga editioner framhåller förf., att den ojämförligt viktigaste delen af de bevarade medeltidskällorna utgöres af brefven och urkunderna, men att f. n. ingen möjlighet att öfverblicka dessa i deras helhet står forskaren till buds. För att med minsta kostnader och tidsutdräkt vinna detta syfte föreslår förf. utgifvandet af regester öfver bevarade urkunder för de tidsskeden, 1351—1400, 1421—1520, som icke täckas af Svenskt Diplomatarium. Han skisserar för ett dylikt regestverk en plan, som synes vara väl genomtänkt och tillgodose både den egentliga historikerns kraf på att vinna en orienterande öfversikt öfver hela materialet och ortnamnsforskningens önskemål att få offentliggjorda de äldsta svenska källornas namnförråd. I slutet af sin uppsats meddelar förf., att arbetet på ett svenskt regestverk redan påbörjats. Det torde icke vara någon indiskretion att framhålla, att förtjänsten af arbetets igångsättande främst tillkommer förf. själf; vi tillönska honom all framgång i det vidtomfattande och ingalunda lätta arbetet och hoppas, att detsamma måtte få raskt och ostördt fortgå.

— Ur Finsk tidskrifts majhäfte äro att anteckna dels en uppats af P. O. von Törne om *Intrigspelet och världspolitiken under Gustaf IV Adolf*, hvari redogöres för hufvudsynpunkterna i professor Clasons sista bok, dels en »kulturstudie» af Karin Smirnoff om *Kvinnliga helgon*.

— Såsom bilaga till Svenska fornskriftsällskapets årsmöte innevarande år har d:r Robert Geete med vanlig omsorg utgifvit fyra handlingar rörande Vadstena kloster. De båda första äro skydds- och privilegiebref, det ena utfärdadt den 14 jan. 1440 af rikets råd, det andra den 10 jan. 1458 af konung Kristiern I. De båda återstående handlingarna röra klostrets ekonomiska förvaltning; den ena utgör en stadga för abbedissans årliga redovisning, det andra en uppgift å konventens årliga behof af kost och föda.

— Ett äfven för historikern mycket värdefullt och intressant verk föreligger i den af Sveriges Kristliga Studentrörelses förlag utgifna upplaga af Olavus Petris *Samlade skrifter*, hvars första band nyligen utkommit (Uppsala 1914; XXXI + 558 sid.; pr. 8 kr., för subskr. 6.50 kr.) Redigeringen verkställes af B. Hesselman, hvars namn borgar för en textbehandling efter modernt filologiska principer. Till samlingen i dess helhet har H. Hjärne skrifvit ett innehållsrikt och märgfullt företal. Rörande de olika i samlingen ingående skrifterna lämnar K. B. Westman inledande litteratur- och kyrkohistoriska upplysningar. Den utkomna delen innehåller, kronologiskt ordnade, tolf skrifter från åren 1526—28. Dessa äro »En nyttig undervisning», »En skön nyttig undervisning» samt företalet till nya testamentet från 1526, det mot den danska munken Paulus Heliæ (Pål Vändekåpa) riktade, våldsamt polemiska »Svar på ett okristligt sändebref», och den mot Peder Galle riktade stridsskriften »Svar på tolf spörsmål», båda från 1527, samt från 1528 den bekanta predikan vid Gustaf Vasas kröning, den andra skriften mot Paulus Heliæ »Ett litet sändebref», »En kristlig förmaning till klerkeriet», vidare de båda böckerna om sakramenten och äktenskapet, skriften om klosterlefverne samt slutligen den bekanta programskriften »Om Guds ord och människors bud och stadgar», ett af de ypperligaste verken af Olaus Petris penna. Verket i dess helhet kommer att omfatta tre till fyra band. Den typografiska utstyrseln — arbetet har utgånget från Almqvist & Wiksells officin — är mycket vårdad.

— Af *Konung Gustaf den förstes registratur* föreligger ett nytt band, det tjuguåttonde, en diger volym på åtskilligt mer än 700 sidor, liksom en rad föregående redigerad af J. A. Almquist (Stockholm, Norstedt 1914; IV + 738 sid.; pr. 10 kr.). Det nya bandet innehåller materialet från 1558. Af Gustaf Vasas egna bref trykas 272 in extenso; af dessa äro 138 hemtade från det handskrifna riksregistraturet, de öfriga från olika håll, däraf betydligt mer än hälften från kammararkivet. Dessutom ha ur ett s. k. protokollon aftryckts regestutdrag af ej mindre än inemot 800 andra,

numera ej i sin fullständiga form bevarade skrifvelser. Att märk är dessutom, att den volym, hvarur de från kammararkivet hämtad brefven — för öfrigt så godt som enbart kvittenser af olika slag — hemtats, är defekt, i det den upphör med årets femte månad. Ett ick obetydligt antal af de meddelade skrifvelserna — tillsammans 51 — har förut varit tryckt — de flesta i Schirrens, Arwidssons, Hausens oc Leinbergs bekanta samlingar. Af utvald konung Eriks bref med delas fem in extenso; i öfrigt aftryckas efter årets protokollon re gestutdrag ur ytterligare 355 skrifvelser. De meddelade brefve från hertig Johan äro alla förut tryckta i finska eller livländsk samlingar liksom äfven hertigens diarium, hvilket upptager 25 skrifvelser. Af bref till Gustaf Vasa meddelar den föreliggand årgången icke några aftryck: enligt hvad utgifvaren upplyser, ä nämligen dessa bref antingen förut tryckta — de flesta af Schirre — eller kunna de — detta är fallet med dem som härröra fr ståthållaren på Viborg, Claes Kristersson Horn — väntas blifv offentliggjorda i annan samling. Såsom bilagor meddelas tvenne grefve Adam Lewenhaupt i Aurichs arkiv påträffade handlingar an grefve Edzard af Ostfrieslands frieri till prinsessan Katarina. De ena af dessa handlingar utgöres af en journal, förd af de ostfriesisk ombuden vid underhandlingarna om det blifvande äktenskapskon traktet, den andra af kansliären Friedrich von Westens anteckning under grefve Edzards resa till Sverige.

Till öfvervägande delen beröra de aftryckta aktstyckena Sverig inre förhållanden. Ungefär en tredjedel utgöres af olika slags kvittense Bland de öfriga finna vi utslag af Gustaf Vasas aldrig tröttnan omvårdnad om landets näringslif, af hans misstänksamma stränghe mot fogdar och uppbördsmän, af hans vaksamma nitälskan om krig beredskapens effektivitet. I brefven till sönerna se vi honom leda de, lärande, varnande och bestraffande än i de viktigaste politis frågor än i de obetydligaste småsaker beträffande deras personli uppträdande såsom i det bekanta brefvet till hertig Magnus, d han manar honom att hålla sig ren i hufvudet och icke inlåta s på alltför halsbrytande kroppsöfningar under vistelsen på Öland.

Men talrika bref röra ock förhållandet till utlandet: de ideli tvisterna med Danmark om tre kronor o. s. v., konung Eriks man frierier och deras politiska följder, förhållandet till Ryssland, Polen oc den sönderfallande ordensstaten på hinsidan Östersjön, samt ändtlige de under året förda underhandlingarna om prinsessas Katarinas fö mälning. Och dessa utrikespolitiska bref tillhöra tvifvelsutan sa lingens intressantaste. Oupphörligt återkomma konungens misstän samma bekymmer öfver de oroliga tiderna och grannstaternas farli »prachtiker» och stämplingar. Vi kunna skymta de av honom igån satta politiska pennfejderna med danskarna. Vi spåra hans ifv att bevara grannsämjan med ryssarna och hans af dylika hänsy dikterade sträfvan att hålla tillbaka sonen Johan från att lägga s för vidt ut i den lifländska krisen. Ett par af brefven till Johan denna sak äro verkliga mästerverk af sundt och konkret politiskt fö

land. Rörande äktenskapsförhandlingarna mellan grefven af Ostfriesland och prinsessan Katarina meddelas flera hittills otryckta aktstycken af intresse. Ett är den ofvan omnämnda relationen från Aurichrkivet, ett annat är en efter koncept i Riksarkivet aftryckt öfverensommelse med grefve Edzard af den 21 aug. 1558. Dessa handingar äro egnade att utfylla de luckor beträffande ifrågavarande örhandlingar, som finnas i Rydbergs stora traktatverk.

Redigeringen synes verkställd med utgivarens kända omsorg och precision; ett mycket förtjänstfullt arbete har som vanligt nedlagts å det vidlyftiga registret.

— Kyrkoherden i Forsheda Andreas Bolinus (f. 1642, d. 1698) lämnade efter sig en handskrifven volym, innehållande en dagbok för åren 1666—97, en »resebok» med iakttagelser från förf:s vistelse Tyskland 1666—70 jämte beskrifningar af vissa orter och trakter Sverige, ett utkast till personalier öfver honom själf m. m. Handkriften, som ännu befinner sig i en ättlings ägo, har nu lagts till grund för en liten nöjsam publikation, *En dagbok från 1600-talet*, utgifven af major E. Brunnström (Stockholm, Norstedt 1913; 79 sid.; pr. kr. 1,50). Utdrag ur de olika afdelningarna i volymen ha där ordagrant återgifvits, sammanbundna genom referat af mindre viktiga partier.

Största intresset tilldraga sig förf:s iakttagelser under hans till studiebesök i Rostock och särskildt Wittenberg anknutna Tysklandsresa. De gälla i första hand sådana ting, som närmast falla en resande i ögonen; med den nyfikne turistens öppna öga lägger han märke till sådant som byggnadskonstens och skulpturens märkligare kapeller, klädedräktens växlande former i olika trakter, karaktäristiska inskriptioner och inventiösa kuriositeter i tidens smak. Men samtidigt framträda också förf:s egenskaper af svensk och af luthersk teolog. Minnen och sägner på olika platser erinrande om »doctor Lutherus» antecknas noggrant, och med på en gång patriotisk och protestantisk glädje omtalar han t. ex. från Freistadt: »Här hafva the them svänske mycket kiära propter defensionem veræ religionis» från Nürnberg: »Uppå sina mässingz och teen kärel så hafva the låtit uthsätia saligh konungz Gustavi Adolphi beläte iffrån Svärie; för som han vardh så bijstandigh till att försvara och defendera nam lutheranam et christianam religionem, hålla the hansz nampn till största åminnnelse». Personhistoriskt intresse äga vissa notiser svenskar, som studerade vid olika tyska universitet, eller som eljes träffat under sina resor. Däremot äro hans anteckningar om danska kriget 1675—79, hvari han deltog såsom regementsadjutant vid Kalmar regemente, skäligen magra.

(*H. B—n.*)

— Tvenne på enskildt initiativ och på ett enskildt förlag utkomna brefpublikationer rörande den karolinska tiden vittna om det oförminskade intresset för minnena från denna period: *Magnus Stenbock och Eva Oxenstierna. En brefväxling*, utgif-

ven af bibliotekarien grefve Carl Magnus Stenbock, del 1, (Stockholm, Norstedt 1913; XIII + 251 sid., ill.; pr. 6 kr.), oc *Bref från Olof Hermelin till Samuel Barck 1702—1709*, utgifna af ryttmästaren grefve Carl von Rosen (Stockholm, Norstedt 1913; XIII + 180 sid., ill.; pr. 6 kr.). Materialet till bådadera ä hemtadt från Eriksbergsarkivet, och bägge utgifvarna ägna också sina förord Carl Carlson Bondes frikostiga handhafvande af si arkivs skatter en tacksamhetsgärd.

Den föreliggande delen af den Stenbockska korrespondens sträcker sig t. o. m. året 1702. Brefven från Magnus Stenbock ti hans maka, kanslipresidenten Bengt Oxenstiernas dotter Eva Magdalena, äro både långt flera och af vida större intresse än de som hon skrifvit till honom; de senare, hvilka för den ifrågavarande tidrymden endast finnas bevarade från åren 1697, 1700 och 1701, äi emellertid icke heller utan värde både som komplement till hai bref och som tidsbilder. Äfven i hans bref finnes en lucka för ån 1698 och 1699, och den markerar en betydande skillnad i brefve karaktär. Under den tidigare perioden 1686—97 är han ännu främmande krigstjänst, sträfvande att bryta sig en oviss bana. Fö den politiska historien är föga att hämta ur brefven från denna ti men däremot gifva de en liflig bild af hans friska personlighet o bevara många ursprungliga uttryck af hans varma, stundom otalig kärlek till makan, som han öfverhöljer med än rörande och än lu tiga smeknamn, och den ständigt växande barnaskaran, hvars spr han ofta härmar i sina sluthälsningar. De trånga ekonomiska fö hållanden, hvari svenska stormanssläkters söner vid denna tid kun ha att arbeta sig fram, sätta också sin prägel på korrespondense Den senare periodens bref, fastän käckt och muntert skrifna äfv de och alltjämt ofta sysslande med privatsaker, ha mer af den hår och stora kamptidens fosterländska allvar öfver sig. Någon ny el klarare belysning af händelseförloppet gifva de knappast, men m finner där åtskilliga detaljer af intresse. De bringa nyheter fr segrarna vid Narva, vid Düna — hvilken Stenbock med stolthet u skrifver den omständigheten att konungen mot generalernas mening följt hans råd — och vid Kliszow, från lägerlifvet i Lais och fr hans för armén inbringande generalkrigskommissariatstjänst i Pole Krigsbyte och belöningar från konungen göra nu också hans eg ekonomiska ställning bättre. Magnus Stenbock var emellertid so bekant liksom svärfadern en bestämd motståndare till krigspolitik mot kung August, och hans längtan efter freden både för fosterla dets och hans egen skull tar sig ej sällan uttryck i brefven. Äfv hans maka befinnes ha fått sig tilldelad en biroll i det (af F Westrin i denna tidskrift 1903, s. 184, omnämnda) välmenta i trigspel, som iscensattes för att förmå hertiginnan Hedvig Sofia a lägga sitt ord i vågskålen till förmån för freden. Om den synne liga gunst, som Magnus Stenbock åtnjöt från Karl XII:s sida, h han naturligtvis på samma gång åtskilligt att berätta, då och (äfven tilläggande något om andras afund. — Med intresse mots

man den utlofvade senare delen af verket. Vill utg. i denna vara något mera frikostig med förklaringar beträffande personer eller förhållanden, som brefskrifvaren blott antydt, skall läsaren säkerligen hafva honom ytterligare tacksam. En annan hemställan gäller tillämpningen af hans princip att af de på franska affattade brefven endast gifva korta referat, då deras innehåll är af mindre vikt. Det vore önskvärdt, att från denna regel undantoges de partier, som röra förhållanden af något som helst intresse för den politiska historien; det kan inte hjälpas, att man någon gång (t. ex. beträffande n:rs 232, 250, 276, 310) känner en viss saknad att ej få se själfva ordalagen.

Lika litet som Stenbocks familjekorrespondens förbisetts af hans biografer (Loenbom och Annerstedt), ha Olof Hermelins bref till Samuel Barck undandragit sig forskningens uppmärksamhet; de ha hans ofta skarpa uttalanden om Karl XII:s polska politik bl. a. fått en framskjuten plats bland underlaget för F. F. Carlsons kritiska framställning af denna. Det är också af stort värde att nu ha fått dessa bref tillgängliga in extenso. Det är uppfattningen inom Karl XII:s kansli, som här kommer till tals, pennan i dess motsättning mot svärdet, och man tar naturligtvis med så mycket större intresse del däraf, som pennan föres af en så van och skicklig hand som rikshistoriografens och den forne eloquentiæ et poëseos professorns. Intet tyder emellertid på, att denne under det otacksamma bestyret med de utrikespolitiska ärendena, i hvilket han liksom hans chef Piper så hufvudstupa blifvit inkastad, icke lojalt användt sin stilistiska förmåga till befrämjande af sin konungs sträfvanden, fastän han privatim gifvit utlopp åt sina bekymmer öfver deras i hans ögon oriktiga läggning. Rätt påfallande är för öfrigt, hur hastigt den kritiska tonen någon gång efter en vunnen framgång kan förbytas i sin motsats, så särskildt om man jämför brefven under belägringen af Thorn och efter dess lyckliga afslutning. Det vore emellertid oriktigt att se brefsamlingen endast ur synpunkten af förf:s uppfattning af Karl XII:s politik. Den ger äfven i öfrigt många upplysningar af värde rörande såväl smått som stort. Åtskilliga nöjsamma anekdoter och smådrag berättas där om både personer och förhållanden i fält; i hvilken utsträckning de Hermelinska brefven kunna bidraga till att händelsernas förlopp och sammanhang klarare framträda, torde emellertid endast en ingående undersökning under sammanställning med andra källor kunna fastställa. — Utom sin egenskap af källa för den militära och diplomatiska historien äga de också en sida. Förf. hade också mycket att syssla med befordringsärenden, och korrespondensen med hans hemmavarande kollega upptages, som naturligt är, till stor del af meddelanden eller uttalanden om dylika. För den politiska historien ha dessa ju mindre intresse, men äfven fransedt de roande vittnesbörd de gifva om Hermelins strider med sina ovänner i hemlandet, framför allt »den förbannade Skriller-rackan» Maria Olivekrans, torde för den personhistoriska forskningen ett och annat där vara att hämta. Det ytterst omsorgs-

fullt gjorda personregister, som afslutar arbetet, bör därvid vara til god hjälp. Öfverhufvud måste man säga, att publikationen gör si utgifvare, som därmed beträdt ett för honom fullständigt nytt arbetsfält, stor heder och vittnar om den hängifvenhet för uppgiften och den utomordentliga samvetsgrannhet, med hvilken han gått till väga. Endast på mycket få ställen känner man sig benägen att sätta i fråga, om något enstaka ord blifvit fullt riktigt återgifvet. En om placering af ett odateradt postscriptum bör dock göras: det till å 1706 förlagda »ad n:r 50» (sid. 94), måste, då där talas om »de med kejsaren slutna fördraget» och ett samtal, som Hermelin haf med Wratislaw, hänföras till 1707.

(*H. B—n.*)

— Till belysning af uppkomsten af det kända franska regementet med svenskt namn »Royal-Suédois» har grefve F. U. Wrange publicerat en volym, *Origines et débuts du Royal-Suédois, actuellement 89:e de ligne* (Paris, E. Figuière & C:ie 1914; 144 sid. pr. fr. 3,50). Till större delen utgör boken en aktpublikation, men i en inledning diskuterar utgifvaren frågan om regementets tillkomst. Han bekräftar, att namnet på 1740-talet (närmare bestämdt: genom beslut af 1740, trädande i kraft vid dåvarande öfverstens död 1742) gafs åt ett regemente, som under chefskap af schweizaren J. H Leisler bildats kort efter slaget vid Fleurus 1690 med användning af i slaget tagna fångar. Däremot kritiserar han den i fransk krigshistoriska arbeten förekommande traditionen, att dessa fångar skulle utgjorts af »en kår svenska soldater i holländsk tjänst», om hvilken det till segerns ytterligare glorifierande hetat, att »man om den före bataljen sade, att den aldrig blifvit slagen». Han gör en liten utredning af sammansättningen af de 6 regementen, som från Sverige traktatsenligt sändes till de allierades hjälp i kriget mot Frankrike. Af dem var endast ett uppsatt i Sverige, de öfriga fem i Pommern, och äfven i det förstnämnda (under Gustaf Maurit Lewenhaupt) torde de infödda svenskarne blott utgjort omkring hälften. I slaget vid Fleurus deltogo två af de i Pommern uppsatta regementena och endast en del af det Lewenhauptska, och genom beräkningar efter de i samtida bref meddelade förlustsiffrorna kommer förf. till den slutsatsen, att endast ett fåtal af de i slaget vid Fleurus tillfångatagna soldaterna utgjorts af infödda svenskar; dessutom sammanfördes icke samtliga fångarne i ett regemente, utan fördelades på flera. Efter Leislers död 1694 blef emellertid Erik Sparre öfverste för hans regemente, och från denna tid samlades stort antal dit de svenska officerare, som i den berömda fransk hären ville lära krigets konst. Från denna tid och ända till fransk revolutionen voro regementets chefer svenskar.

De i volymen aftryckta handlingarna utgöras samtliga af Riksarkivets afdelning Gallica förvarade bref till svenske residente i Paris Palmquist från svenska officerare i fransk tjänst 1693—99; särskildt är Erik Sparre rikt representerad. Slutligen följer e

franska omfattande lista öfver svenska officerare i fransk tjänst under 1600-talet med biografiska uppgifter, beträffande hvilken emellertid förf. själf betonar, att den ej gör anspråk på fullständighet.

(*H. B—n.*)

— Af den senare serien af *Svenska riksdagsakter*, som utgifves af förste arkivarien d:r Th. Westrin, har ett nytt digert band utkommit (Stockholm, Norstedt 1914; XVII + 621 + 91 sid.; pr. kr. 16,25). Det omfattar riksdagens och sekreta utskottets skrifvelser till Kungl. Maj:t under riksdagen 1726—1727. I ett bihang hafva medtagits några andra handlingar, som kunna jämställas med de föregående såsom skrifvelser från stånden till Kungl. Maj:t, bland dessa borgarståndets skrifvelse om inrättande af ett dess kansli äfven mellan riksdagarna. Dessutom meddelas den för formerna vid expedieringen af riksdagens beslut grundläggande instruktionen för expeditionsdeputationen. I likhet med i det föregående bandet har en stor del af skrifvelserna ej tryckts in extenso utan i referat. I en inledning lämnar utgifvaren en redogörelse för riksdagens sammansättning och organisation, därvid särskildt expeditionsdeputationens ställning angifves. Ett ypperligt register på 90 sidor bidrager till att i högsta måtto underlätta användandet af publikationen. Registret måste hafva förorsakat ett högst betydande arbete, liksom det bär vittne om en utomordentlig förtrogenhet med akterna; i själfva verket innebär det en genomarbetning af det vidlyftiga materialet. De handlingar, som meddelas, hafva naturligen i och för sig växlande värde och intresse; tillsammans gifva de en föreställning om den oändliga omfattningen och mångsidigheten af en frihetstidsriksdags arbete. Viktiga statshandlingar meddelas, såsom svaren på de sekreta propositionerna. Af dessa bjuder det af statssekreteraren Ehrenstrahl affattade svaret på propositionen angående utrikes ärendena det största intresset genom sin exposé af den utrikespolitiska situationen. Det betydelsefulla och ur mer än en synpunkt intressanta sekreta bihanget till detta svar föreligger här för första gången tryckt. Svaren på sekreta propositionerna i inrikes och försvarsärenden hafva ur formell synpunkt sitt värde; 1727 torde vara sista gången dylika svar sammanfattades. Intressanta upplysningar kunna ur publikationen hämtas rörande riksdagens arbetsformer, om dess deputationer och om deras förbindelse med förvaltningen, huru de infordrade betänkanden af ämbetsverken eller tillkallade inför sig enskilda ämbetsmän för att afgifva upplysningar. Riksdagens ingripande inom alla statslifvets områden framgår utomordentligt klart; härvid synas ständerna ej alltid hafva i de speciella föreskrifter de meddelade åt regeringen iakttagit författningens bestämmelser. Exempel därpå bjuder den sekreta utskottets skrifvelse den 19 juli 1727 angående statsregleringen, där regeringen direkt bemyndigas att i visst fall öfverskrida riksstaten. Ett stort antal handlingar hafva intresse ur förvaltningshistorisk synpunkt såsom bestämmelserna om rådets fördelning på divisioner, om kollegiernas instruktioner, om formerna för

sammansatta kollegier. Utom landshjälpsdeputationen och slottsdeputationen tillsatte 1726—1727 års riksdag tvenne försvarskommissioner, af hvilka den ena skulle fullgöra sitt arbete efter riksdagen slut. För kunskapen om Sveriges inre utveckling under 1720-talet förefinnes i det nya bandet riksdagsakter för forskaren ett rikhaltig material.

(*E. N.*)

— Ett allmännare intresse än titeln röjer äger **Johanne Kolmodins** doktorsafhandling *Traditions de Tsazzega et Hazzega. Annales et documents* (XXIV + 111 s.; Uppsala 1914), som meddelar abessinska historiska texter åtföljda af öfversättning och kommentar, men som dessutom i en inledning sammanställer vissa slutsatser af principiell innebörd. Förf. har förut offentliggjort af honom själf upptecknade muntliga traditioner från samma trakt, som de nu tryckta annalerna och urkunderna tillhöra; han har härigenom blifvit i stånd att på egna forskningar bygga en kritisk jämförelse mellan skriftlig och muntlig tradition, som äger värde äfven för forskare exempelvis inom den äldre antikens eller den nordiska forntidens områden. Förf:s allmänna intryck är, att den muntliga traditionen i fråga är vida mer pålitlig (»beaucoup plus exacte»), än man på förhand vore böjd att tro på grund af den uppfattning, som vunnit häfd inom den historiska vetenskapen. Denna sats lofvar dock kanske något för mycket. När förf. framlägger sina bevis, visar det sig, att det likväl endast är i vissa säregna fall, som han kunnat konstatera en märklig och delvis öfverraskande öfverensstämmelse mellan gängse muntliga berättelser och historiska fakta: sadana fall nämligen, där folkets minne ägt stöd af något schematiskt sammanhang, vare sig genealogiskt, kronologiskt eller af snarlik art. Förf. meddelar sålunda en lista öfver abessinska stamfurstar eller byhöfdingar, som omfattar ej mindre än 20 generationer — den går tillbaka till midten af 1300-talet — och som kan verifieras som riktig på tre namn när, för hvilka nödiga jämförelsetal sakna[s] (n:r 12—14 vid räkning baklänges från nutiden). Från midten af 1600-talet kan han bifoga likaledes muntliga uppgifter om regeringsår, som åtminstone delvis stå i god samstämmighet med den åsyftade förflutna verkligheten. I detta sammanhang förtjänar påpekas, att förf. i abessinska gårdar ofta åhört uppräkningar af vederbörandes egna förfäder, förestafvade af det praktiska behofvet att skydda den på arf grundade äganderätten och öfvade med barnen redan vid späd ålder. Slutligen är det också numera Kolmodins åsikt, att en verklig samhörighet (ursprungligen å annan ort) ligger bakom de från Israels tolf släkter lånade namn, med hvilka nagra nordabessinska stammar i nyare tid blifvit betecknade. — Hela förf:s redogörelse är i det mesta präglad af en precision, en kritisk skärpa och en varsamhet, som i slika spörsmål utan tvifvel äro högeligen af behofvet påkallade. *En* anmärkning måste dock göras: man saknar full upplysning i en punkt, som för bedömandet af de framlagda

resultatens värde och bärvidd vid analogisk tillämpning är af framstående vikt, nämligen om möjligheter och sannolikheter i fråga om inverkan på den muntliga traditionen af den skriftliga. Kan ej den förra vid skilda tidpunkter vara uppfriskad ur den senare och rättad efter henne? Att härom direkt intet blifvit sagdt, synes i sin man intyga, att förf. i föreliggande fall tror på en alltigenom ren muntlig tradition. Skäl *för* ett dylikt antagande äro ofvan antydda; man torde för öfrigt äga rätt att hoppas, att vederbörande snart nog skall få tillfälle att återkomma till ämnet, hvarvid kanske också arabiska paralleller borde tagas i betraktande.

(*G. Wk.*)

— I den bekanta af E. Brandenburg utgifna samlingen *Bibliothek der Geschichtswissenschaft* (Quelle & Meyer, Leipzig), som innehåller en rad förtjänstfulla öfversiktsarbeten såsom t. ex. P. Darmstædters *Die Vereinigten Staaten von Amerika* och K. Hampes *Deutsche Kaisergeschichte in der Zeit der Salier und Staufer* har professor O. Weber utgifvit en öfversikt *Deutsche Geschichte vom westfälischen Frieden bis zum Untergange des alten Reiches* (Leipzig 1913; 204 sid.; pr. Mark 3,40). Efter en exposé af läget inom Tyskland efter det trettioåriga kriget skildras kortfattadt men klart de tyska staternas politik under Ludvig XIV:s tid. I de följande kapitlen är framställningen af förhållandet mellan kejsaren och Preussen hufvudtemat; skildringen häraf är märkbart objektiv och fri från förutfattade meningar. Arbetets hufvudvikt ligger på utrikespolitikens område. Den inre utvecklingen behandlas summariskt äfven vid skildringen af Fredrik Wilhelm I:s förvaltningsreformer eller Fredrik II:s eller Josefs upplysta despotism. Karakteristikerna af de ledande furstarna och statsmännen äro måttfulla och ganska träffande. För den viktigaste problemställningen redogöres vid bedömandet af omstridda punkter. Beträffande orsakerna till sjuåriga kriget ställer förf. sig på deras sida, som ej vilja se Fredrik II:s politik såsom utslag af ett medvetet offensivt program. Lehmanns motsatta ståndpunkt betraktas såsom öfvervunnen. Fürstenbund 1785 skildras såsom det första lyckade försöket att under Preussens ledning samla ett antal tyska stater. Försök till en liknad politik framträdde 1804 från sydtyskt håll, churu man då ej önskades vinna Preussen härför. Jämförelser mellan modern politik och tidigare göras, så framhålles t. ex. huru redan Hertzbergs politik att tränga Österrike från Central-Europa och ge det dess tyngdpunkt i Orienten påminner om Bismarcks åskådning. Nordiska förhållanden behandlas ytterst ytligt. Författarens resonemang om Sverige och Öresundstullen är alldeles felaktigt. Om Karl XII:s politik har förf. sådana omdömen som »Wie ein trotziges Kind bleibt Karl in der Türkei». I sin helhet är arbetet emellertid en god orienterande öfversikt; som sådan förtjänar det otvifvelaktigt beaktande.

(*E. N.*)

— Af professor Karl Larsens 1897 utgifna arbete »Under vor sidste Krig» har en ny upplaga utkommit under titeln *E Folk i Krig* (Köpenhamn, Gyldendalske Boghandel; 325 s.; pr 2 kr.) I företalet hänvisar författaren till, huru arbetets idé er känts äfven utanför Danmark. Det hvilar på ett rikhaltigt dagboks och brefmaterial, som ger möjlighet till en åskådlig framställning a folkströmningar under 1864 års krig. Preussiska kultusministerie igångsatte 1911 en insamling af likartadt material från tyska krigs epoker. Larsens arbete fördelar sig på två afdelningar, hvaraf den ena skildrar de hemmavarandes känslor och förhoppningar, under det att den andra ger bilder från lifvet i fält. På ett förträfflig sätt har författaren analyserat och anordnat sitt material. I et kapitel skildras förhållandena i ett köpenhamnskt hem, och man finner huru de mest otroliga rykten till den egna partens favör spridas och vinna tilltro. Krigsskildringarna äro af synnerligen olika värde och intresse. För kunskapen och stämningen inom hären äro de många reflektionerna om t. ex. Dannevirkes och Fredericias utrymmand synnerligen belysande, men däremot sällan af betydelse för ett verk ligt utredande af de vid dessa eller andra tillfällen afgörande fak torerna. I den nya upplagan hafva ett par kapitel rätt betydlig utvidgats. Af hänsyn till en större läsekrets har stafningen stark moderniserats.

(*E. N.*)

— Under de senaste åren ha de offentliga arkiven i de olik länderna — från enskilda arkiv härrörande anteckningar och bref samlingar ha länge varit tillgängliga och deras antal ökas allt jämt — i allt större utsträckning börjat öppna sina skatter äfven beträffande 1800-talets historia. Det franska utrikesministeriet på började för några år sedan en stor aktsamling belysande *Les origi nes diplomatiques de la guerre 1870—71*, hvaraf nio band reda utkommit, det sista sträckande sig till den 1 juni 1866. Äfven en skilda franska forskare såsom E. Bourgeois (*Rome et Napoléon III*), E. Bapst (*Les origines de la guerre de Crimée*) och F Charles-Roux (*Alexandre II, Gortchakoff et Napoléon III* ha i större eller mindre utsträckning haft tillgång till de officiell akterna i arkivet vid Quai d'Orsay. Ett par i denna tidskrift om nämnda arbeten, näml. Friedjungs utmärkta teckning af *Oesterreic 1848—1860* samt Wertheimers stora biografi öfver Andrassy hvila till stora delar på aktmaterialet i arkiven i Berlin och Wien Gorjainows i förra häftet uppmärksammade bok *Le Bosphore et le Dardanelles* har sitt förnämsta värde genom de — visserligen ette hvad det vill synas ej alldeles oangripliga — referat den lämnar u Petersburgarkivets handlingar. För den italienska enhetskampen historia lades redan tidigt betydande delar af aktmaterialet under offentlighetens ögon. En mycket betydelsefull fas af den orientalisk frågans utveckling har nu den tyske historikern Adolf Hasenclever upptagit till behandling i sitt nyutgifna arbete *Die orientalisch*

Frage in den Jahren 1838—1841 (Leipzig, K. F. Koehler 1914; XII + 320 sid.; pr. 7,50 mark). Förf. behandlar där i sex kapitel konflikten mellan sultanen och hans egyptiska vasall Mehemed Ali, brytningen mellan England och Frankrike, sådan den kulminerade i Londontraktaten den 15 juli 1840, samt den europeiska krisens afveckling genom de intrasslade och utdragna förhandlingar, som omsider resulterade i 1841 års bekanta fördrag, hvars bestämmelser ännu i dag normera Bosporens och Dardanellernas folkrättsliga särställning. För sin framställning har Hasenclever i — så vidt man kan döma — önskvärd och behöflig omfattning anlitat den tryckta litteraturen, särskildt naturligtvis de engelska blåböckerna, drottning Victorias dagböcker och korrespondens, Melbourne-papperen, lord Dallings stora biografi öfver Palmerston äfvensom andra engelska memoarer och lefnadsteckningar, Halls nyutgifna bok om England och Orleans-monarkien, vidare Barantes och Guizots memoarer, Thureau-Dangins klassiska verk om julimonarkien, Schiemanns stora arbete om Ryssland under Nikolaus I, Gorjainows nyss anförda arbete o. s. v. Men i främsta rummet bygger han på akterna i det preussiska statsarkivet, hvilka visat sig vara synnerligen rikhaltiga och gifvande, samt de mera summariskt genomgångna viktigaste serierna i statsarkivet i Wien. På grundval af detta material ges nu en synnerligen omsorgsfull och ingående, ehuru i form och anordning något massiv och svårtillgänglig framställning af de invecklade förhandlingarnas gång. På ett förtjänstfullt sätt har förf. äfvenledes fått fram den växelverkan, som gör sig gällande mellan den inre och den yttre politiken i England under dessa whigväldets upplösningsår. Bjärt framstår i förf:s skildring kontrasten mellan Palmerstons genom alla svårigheter framsynta och fasta, rent intressebetonade och tekniskt mästerligt genomförda diplomati å ena sidan samt Frankrikes mera rapsodiska och dilettantiskt skötta prestigepolitik och Metternichs af Donaumonarkiens inre svårigheter och hans eget temperament förestafvade ängsliga neutralitets- och förhalningspolitik å den andra. I den engelske statsmannens sträfvan att upprätthålla och skydda förbindelsen med Indien genom att å ena sidan hindra fransmännen att sätta sig fast i Egypten och å andra sidan spärra Sunden för de ryska sjöstridskrafterna framträder ett af hufvudsträfvandena i den engelska Orientpolitiken öfver hufvud under hela 1800-talet. Däri har man med mycket större sannolikhet att söka själfva nyckeln till Palmerstons uppträdande än i någon djupt rotad ovilja mot Ludvig-Filip, hvaraf t. ex. Thureau-Dangin gör ett ledmotiv i sitt verk. Ett intressant resultat af förf:s arbete är också fastläggandet af de engelska blåböckernas värde såsom källa; det är, som förf. framhåller i sitt företal, ägnadt att åtminstone modifiera de ringaktande och afvisande omdömena öfver dylika publikationers värde öfver hufvud. Å andra sidan visa dock förf:s undersökningar i flera fall, huru ogeneradt man ansett sig kunna lämpa de meddelade aktstyckenas både formulering (genom uteslutningar) och datering efter den parlamentariska situationens kraf. Att Palmerston

därvidlag icke bekajades af någon ängslig samvetsömhet, är ju inget nyhet; tyvärr torde hans yrkesbröder i hans eget och andra länder knappast därvidlag företräda någon annan och högre ståndpunkt gentemot den historiska forskningens intressen och den moderna utgifningsteknikens grundsatser och fordringar.

— I en föregående årgång (1911 sid. 303) fäste vi uppmärksamheten å trenne samlingar historiska undersökningar och essayer, som utgifvits af tre bland Tysklands mest betydande samtida historike Max Lehmann, Max Lenz och Erich Marcks. Till dessa publikationer kan nu läggas ytterligare en af samma slag, en samling *Historisch politische Aufsätze und Reden* (München-Berlin, R. Oldenbourg 1914 VI + 344; 382 sid.; pr. 12,50 mark) af Heidelberg-professorn Hermann Oncken, bekant såsom författare till ett par mycket värdefull lefnadsteckningar öfver F. Lassalle och R. von Bennigsen. Oncken har denna samling sammanfört ett 20-tal på olika tider och i olika publikationer offentliggjorda tal och uppsatser, den äldsta från 1899, d yngsta från 1914. De mer eller mindre utprägladt politiska — därbredvid också till större eller mindre grad samtidshistoriska — uppsatserna återfinnas i första bandet. De behandla ämnen sådan som Tysklands förhållande till Österrike sedan Tyska rikets tillkoms eller Tysklands förhållande till England — det senare ett i Flottenverein kort efter 1911 års Marockokris hållet föredrag. En likartad karaktär ha ock det vid nuvarande kejsarens 25-åriga regeringsjubileum hållna högtidstalet liksom också de tankeväckande betraktelserna öfver politik, häfdaforskning och allmänmening. Dessa essaye må här förbigås. Men första bandet innehåller ock rent historisk uppsatser af stort intresse. Dit höra de båda studierna öfver de tyske reformatorn och historikern Sebastian Franck. Dit hör ocks den till vederbörandes egna memoarer anknutna essayn öfver Albert Schäffle, mest berömd såsom nationalekonom och socialpolitiker. till lika en af komparserna i det tjeckisk-feodala regeringsförsök, som Österrikes historia är kändt under namnet Hohenwart-krisen 1871 Främst bland de historiska uppsatserna i detta band står dock de på uppslag och idéer rika skissen »Amerika und die grossen Mächte ursprungligen publicerad i festskriften för Max Lenz, sedermer något utvidgad och omarbetad med hänsyn tagen till mot densamma från pacifistiskt håll riktade angrepp. Med utgångspunkt i Rankes idéer om de stora makterna påvisar förf., hurusom äfven i Förent Staterna trots själfva det geografiska läget, den nya statens tillkomsthistoria och de politiska doktriner, som behärskade dess stats lif, trots den motsättning hvari den kände sig stå till de europeisk makternas politiska system, maktsträfvanden af den art vi beteckn med imperialismens namn redan från början gjorde sig gällande huru dessa strömningar under 1812—14 års krig togo formen : rena eröfringsplaner mot Canada; huru de senare togo sig uttryck Monroedoktrinen och i kriget med Mexiko; huru på 1860-talet Seward med en äkta Bismarcksk tankegång i ett yttre krig ville söka räd

lingen ur den inre kris, som utlöste sig i secessionskriget; och slutligen huru ur dessa strömningar framgått den mäktiga våg af imperialism, som våra dagar bevittnat och som det Wilsonska systemskiftet modifierat och gifvit en annan karaktär men ingalunda undanröjt. »Den skådeplats», slutar förf. sin förträffliga undersökning, »på hvilken Ranke såg de europeiska stormakterna uppstå, har vidgat sig öfver världen, men de drifkrafter, som stå bakom dessa det tjugonde århundradets världsmakter, äro desamma som tidigare, desamma i bägge hemisfärerna». De i andra bandet inrymda uppsatserna gruppera sig, såsom förf. i sitt företal själf framhållit, kring en historisk epok, det nya tyska rikets tillkomst. I den första af dessa uppsatser »Zur Genesis der preussischen Revolution von 1848» gaf förf. på sin tid ett nytt och fruktbringande uppslag: sammanhanget mellan Fredrik Vilhelm IV:s tyska planer och hans uppträdande i Preussens inre kris, en synpunkt som förts vidare af Rachfahl i hans arbete *Deutschland, König Friedrich Wilhelm IV und die Berliner Märzrevolution* (1901), och som i afsevärd grad slagit igenom i den nu härskande uppfattningen af 1848 års händelser i Tyskland. Den utförliga essayn öfver storhertig Peter af Oldenburg har sitt främsta intresse genom teckningen af hans framträdande i 1863—64 års kris. Fem af uppsatserna gruppera sig kring Bismarck och hans verk. Af dessa intresserar mest undersökningen om det inflytande Lassalle haft på utvecklingen af Bismarcks planer på den lika och direkta rösträttens införande i Tyskland: förf. gör gällande — och som det synes på goda grunder — att Bismarck under åren 1863—65 från början under påverkan af och i samförstånd med Lassalle umgåtts med planer att i Preussen genom upphäfvande af 1849 års vallag återinföra den lika och direkta valrätten från 1848. Att omnämna äro vidare en rad finskurna karakteristiker öfver liberala partiesmän från denna epok af Tysklands historia — Roggenbach, Camphausen, hertig Ernst af Coburg, Freytag, Mevissen; framförallt må nämnas teckningen af Ludwig Bamberger, som tvifvelsutan från rent litterär synpunkt hör till samlingens bästa uppsatser. En plats för sig intager teckningen af centermannen August Reichensperger. Sist — äfven kronologiskt — i bandet återfinnes en essay öfver Marx och Engels, grundad på deras under förra året af Bebel och Bernstein utgifna brefväxling. Framställningen erbjuder i vissa punkter mycket stort intresse. Sålunda påvisas, hur mycket större del än som antagits Engels i olika afseenden haft i sin vän Marx' verk. Vidare framhålles, att Marx' stora hufvudarbete, ehuru det uppträder med anspråk på allmän giltighet, i själfva verket helt igenom bygger på de ekonomiska och sociala förhållandena i dåtidens England. Påpekas må också de af förf. anförda ofta rent öfverraskande profven på den fördomsfria och realpolitiska blick, hvarmed Engels följde tilldragelserna i Tyskland: hans militärtekniska intresse — han fördömer sålunda milisarméerna just på grund af deras brister från effektivitetens synpunkt — hans glädje öfver de tyska framgångarna o. s. v. Af stort intresse äro också de vis-

...mentariska uppgifterna angående den senare nationa... ...en och slutligen finansministern Miquels förbindelse ... ...en angående Bismarcks upprepade försök att komma ... ...nom.

...angar af ofvan gifna antydningar, har samlingen ... ...ser ingalunda den universalitet som t. ex. Lenz': ... ...ks koncentrerar sig innehållet närmast kring den mo... ...dt tyska historien. Förf:s stil har å andra sidan ... ...e elegans, som präglar alstren af Marcks' penna. ... ...ssiv, ibland t. o. m. en smula tung och abstrakt. ... ...stället den osmyckade vederhäftighetens stämpel och ... ...gsvardt fri från den något självbelåtet glorifierande to... ...viljader tyska skildringar af enhetsverket och dess män... ...na äro i allmänhet både så skarpsinniga och så frukt... ...att den nya samlingen väl lönar mödan af en bekantskap...

...W. Altmanns bekanta, till tjänst för historiker ... ...gjorda handupplaga af *Ausgewählte Urkunden zur ausser...* *...Verfassungsgeschichte seit 1776* föreligger nu en andra... ...upplaga (Berlin, Weidmannsche Buchhandlung 1913; 3... ...6 mark). I samlingen i dess ursprungliga form vo... ...Förenta Staterna, Belgien, Italien, Spanien, Schweiz o... ...företrädda — sistnämnda land med alla författningar... ...I den nya upplagan ha tillagts icke blott Norges o... ...utan äfven Japans och Turkiets författningslagar. För... ...man emellertid efter Europas äldsta nu gällande skrift... ...och detta utelämnande af Sveriges regeringsform ... ...gätfullare, som densamma i Tyskland nyligen utkommit... ...tvenne editioner dels — på svenska — i det bekan... ...ket »Die Staatsverfassungen des Erdballes» dels i den tys... ...Fahlbecks bekanta arbete om Sveriges regeringsfor... ...ringsform Schwedens. Berlin, Puttkammer & Mühlbrecht... ...Det är att hoppas, att i en blifvande tredje upplaga d... ...förbiseendet rättas.

Sverige och Lybeck år 1509.

AF

GOTTFRID CARLSSON.

Rättelser.

I häfte 2, sid. 90,	rad 2	nedifrån	*står:*	1858.	*läs:*	1857.
» 142,	» 16	»	»	jämförelsetal,	»	jämförelsedata.
I häfte 3, » 179,	» 4	uppifrån	»	direkt,	»	indirekt.

och den världsliga maktens högsta bärare sin auktoritet åt de danska krafven.

Efter det misslyckade Kalmarmötet 1505, då de svenska rådsmedlemmarna uraktlåtit att enligt aftal inställa sig inför kung Hans till öfverläggningar med sina danska och norska medbröder, blef den nordeuropeiska situationen synnerligen kritisk. Konungen insåg, att gentemot Sverige andra vägar måste beträdas än den fredliga underhandlingens, och han var därvid hänvisad till städernas och framför allt Lybecks frivilliga eller framtvungna med-

serligen fragmentariska uppgifterna angående den senare nation liberale ledaren och slutligen finansministern Miquels förbindelse m Marx äfvensom angående Bismarcks upprepade försök att komma kontakt med honom.

Såsom framgår af ofvan gifna antydningar, har samlingen Onckens uppsatser ingalunda den universalitet som t. ex. Lenz'; li som hos Marcks koncentrerar sig innehållet närmast kring den mode naste, särskildt tyska historien. Förf:s stil har å andra sidan ic den afslipade elegans, som präglar alstren af Marcks' penna. D är mera massiv, ibland t. o. m. en smula tung och abstrakt. M den bär i stället den osmyckade vederhäftighetens stämpel och anmärkningsvärdt fri från den något själfbelåtet glorifierande to som ofta vidlåder tyska skildringar af enhetsverket och dess mä Synpunkterna äro i allmänhet både så skarpsinniga och så fruk bringande, att den nya samlingen väl lönar mödan af en bekantska

— Af W. Altmanns bekanta, till tjänst för historiker o jurister utgifna handupplaga af *Ausgewählte Urkunden zur ausse deutschen Verfassungsgeschichte seit 1776* föreligger nu en and tillökad upplaga (Berlin, Weidmannsche Buchhandlung 1913; 34 sid.; pris 6 mark). I samlingen i dess ursprungliga form vo endast Förenta Staterna, Belgien, Italien, Spanien, Schweiz o Frankrike företrädda — sistnämnda land med alla författning sedan 1791. I den nya upplagan ha tillagts icke blott Norges o Rysslands utan äfven Japans och Turkiets författningslagar. Fö gäfves söker man emellertid efter Europas äldsta nu gällande skrif grundlag, och detta utelämnande af Sveriges regeringsform så mycket gåtfullare, som densamma i Tyskland nyligen utkomm i åtminstone tvenne editioner dels — på svenska — i det bekan sammelverket »Die Staatsverfassungen des Erdballes» dels i den ty upplagan af Fahlbecks bekanta arbete om Sveriges regeringsfo (Die Regierungsform Schwedens, Berlin, Puttkammer & Mühlbre 1911). Det är att hoppas, att i en blifvande tredje upplaga underliga förbiseendet rättas.

Sverige och Lybeck år 1509.

AF

GOTTFRID CARLSSON.

Rättelser.

I häfte 2, sid.	90,	rad	2	nedifrån	*står:* 1858.	*läs:*	1857.
	› 142,	›	16	›	› jämförelsetal,	›	jämförelsedata.
I häfte 3,	› 179,	›	4	uppifrån	› direkt,	›	indirekt.

i den världsliga maktens högsta bärare sin auktoritet åt danska krafven.

Efter det misslyckade Kalmarmötet 1505, då de svenradsmedlemmarna uraktlåtit att enligt aftal inställa inför kung Hans till öfverläggningar med sina danska norska medbröder, blef den nordeuropeiska situationen innerligen kritisk. Konungen insåg, att gentemot Sve- andra vägar måste beträdas än den fredliga underdlingens, och han var därvid hänvisad till städernas framför allt Lybecks frivilliga eller framtvungna med-

verkan. I Lybeck var man mycket ohågad och funderade tidtals starkt på att pröva sin motståndskraft i öppet krig mot Danmark, men sedan den tyske konungen låtit öfver tala sig att förbjuda hanseaterna all förbindelse med de samtidigt i akt förklarade Sverige och äfven andra vidrig omständigheter tillstött, lyckades kung Hans att förmå sta den till det förödmjukande fördraget i Nykjöbing 150 Lybeck förpliktade sig att efterkomma det kejserliga påb det, och för att kontrollera, att ej svenska varor ändå fö des, fingo kung Hans' uteliggare rätt att visitera alla lybsk fartyg, som mötte dem ute på sjön. Dessa senare skulle t yttermera visso vara utrustade med certifikat från staden råd, upptagande destinationsorten och för öfrigt intygande att lasten icke vore afsedd för Sverige eller hade någ svensk till delägare.

I Sverige mottogs underrättelsen om Nykjöbingsfördr get med stor beklämning. Blefve handelsspärrningen af sam liga hansestäderna iakttagen, skulle Sverige gå miste o oundgängliga lifsmedel och handelsvaror, såsom humle, sal vin och kläde. Lyckligtvis gingo de onda farhågorna ick helt i uppfyllelse. Danzig, Riga och Reval, hvilka sakna egentlig anledning att taga hänsyn till ett kejserligt edik upprätthöllo sina förbindelser med Sverige, så langt d för de kungliga kaperierna var möjligt.[1]

Äfven Lybeck begynte snart ångra den afslutna öfve enskommelsen. Den åt danskarna medgifna visitation rätten var en styggelse för de lybska köpmännen och g anledning till mångfaldiga trakasserier från dansk sida. det att konungens uteliggare ofta med den största godtyc lighet beslagtogo mötande fartyg med tillhörande last, hva vid det också kunde hända, att ombordvarande skeppa och båtsmän utsattes för öfvervåld och i enstaka fall e ligt lybeckarnas påstående marterades till döds. Men andra sidan ville Lybeck ogärna öppet bryta med kun Hans, så länge det ej hade någon garanti för att i så fa kunna rida ut stormen. Redan i januari 1508 beslöto de ve diska städerna att till påföljande sommar återupptaga ha deln på Sverige under skydd af bemannade örlogsfarty

[1] Se härom Hemming Gadhs utsago 1511, Hanserecesse 1477—15?? V s. 237.

Men förutsättningen var, att Danzig också ville ta del denna åtgärd. Och det var just hvad som icke inträffade. Danzig vidmakthöll utan större betänkligheter sin samfärdsel med Sverige och kunde naturligtvis icke undgå att som följd häraf komma i hvarjehanda tvistigheter med kung Hans. Men ett gemensamt krigiskt uppträdande, sådant det nu från Lybecks och dess förbundnas sida föreslogs, ville man här ingalunda vara med om.[1]

Under sådana förhållanden fick planen förfalla, och Lybeck fann det klokast att fortfarande officiellt iakttaga Nyköbingsfreden. Det inskränkte sig till att hoppas på verka för en svensk-dansk förlikning, hvarigenom alla tvistigheter skulle bli undanröjda.

Fram på senhösten 1508 återupptogo emellertid enskilda lybeckare sin trafik på Sverige. I oktober och november visade sig lybska skepp — bland skepparna nämnes särskildt Hans Plate — utanför Stockholm, där de försålde sin last och upptogo svenska varor i utbyte.[2] Kanhända hade de lockats af den inbjudan, som slottsfogden i Stockholm Jon Jönsson redan i mars å herr Svantes vägnar låtit utgå till hansestäderna och som innehöll utfästelse att efterskänka halfva tullen åt alla under året ankommande hanseatiska köpmän.[3]

Något svenskt-danskt fredsfördrag tycktes icke kunna komma till stånd, och då de danska uteliggarna fortforo med sin obilliga framfart på ett sätt, som nogsamt visade kung Hans' fientliga sinnelag mot Lybeck, tog äfven stadens råd på nyåret 1509 ett steg för återknytande af förbindelsen med Sverige.

I själfva verket lade numera icke något kejserligt maktspråk hinder i vägen för samfärdseln mellan Sverige och Lybeck. I det betryck, som det venetianska kriget vållade, hade kejsar Maximilian af lybska pengar låtit sig beveka att dispensera Lybeck från den öfver Sverige hvilande aktförklaringen och det därmed sammanhängande förbudet

[1] Hanserecesse, V, s. 453 ff., 461 ff.

[2] Styffe, Bidrag till Skandinaviens historia, V, s. 323; Hanserecesse, V, 442.

[3] Jon Jönsson till Lybeck, Stockholm 21 mars 1508 (med anteckning: »Presenta 17 Junii MDVIII»; Acta privata von den schwedischen Städten: Stockholm, Lybecks statsarkiv) och till Danzig samma ort och dag (300. U Missiver, äldre serien], 11:264 i statsarkivet, Danzig).

mot umgänge med svenskarna. I särskilda edikt uppma
nade han dessutom alla det tyska rikets undersåtar äfven
som samtliga östersjöstäder att bistå Lybeck mot kun
Hans' öfvervåld, hvarjämte han förbjöd konungen att hindr
Lybeck i dess skeppsfart. De kejserliga bref, som det hä
är fråga om, voro utfärdade redan den 13—17 februa
1508,[1] men lika litet som Lybeck ännu så länge, officiell
och som stad betraktadt, återupptagit Sverigetrafiken, lik
litet hade man hittills underrättat svenskarna om at
denna trafik af kejsaren frigifvits. För att ändtligen brin
ga dem den hugnesamma nyheten afreste emellertid nu han
sestadens utskickade Jürgen Ravenstorp till Sverige.
Det är betecknande för den försiktighet, som man allt fort
farande ålade sig, att han icke fick något bref från råde
eller öfver hufvud något skrifligt med sig utan muntlige
skulle framföra sitt ärende.

Ravenstorp träffade Svante Nilsson den 6 februari 150
i Söderköping, där riksföreståndaren på väg till Kalma
tillfälligtvis befann sig. Herr Svante gladde sig mycke
öfver underrättelsen om de nya kejserliga förfogandena, ge
nom hvilka aktförklaringen med skäl kunde anses bruten
Och då han nu fann det själffallet, att lybeckarna me
det snaraste skulle åter öppna handel på Sverige, försäk
rade han dem i ett bref, som medsändes Ravenstorp, om
välvilligt mottagande, hvarjämte han lofvade, att någo
svensk-dansk dagtingan icke skulle afslutas, med mindre
det »roff, morth unnd gewalt» alldeles upphörde, hvarme

[1] Hanserecesse, V, s. 458.

[2] Källan för den följande framställningen intill utgången af juli 1509 i
såvidt icke annorlunda uppgifves, ett i Acta Succica I, Lybecks statsarki
befintligt kopiehäfte om 16 sidor, i hvilket nedannämnda bref blifvit
samtida hand afskrifna: 1) Svante Nilsson till Lybeck, Stockholm 29 n
1508 (det i danska riksark. förvarade konceptet är tryckt i Styffe, Bidra
V, s. 326 f.); 2) Svante Nilsson till Lybeck, Västerås 10 mars 1509; 3
Svante Nilsson till Lybeck, Söderköping 6 febr. 1509; 4) Sten Kristersso
(Oxenstierna) till Lybeck, Uppsala 7 febr. 1509 (innehåller blott en b
gäran att af Lybeck få köpa en »kravel» och har här icke kommit till a
vändning); 5) Stockholms borgmästare och råd till Lybeck 20 febr. 150
6) Svenska riksrådet, samladt i Stockholm, till Lybeck 18 juni 1509 (int
af intresse för denna undersökning); 7) Lybeck till Svante Nilsson 4 m
1509; 8) Lybeck till Svante Nilsson 23 maj 1509; 9) Lybeck till Svan
Nilsson 13 juli 1509; 10) Svenska riksrådet, samladt i Stockholm, till Ly
beck (odateradt men säkerligen afsändt på samma gång som brefvet af 1
juni) samt 11) Svante Nilsson till Lybeck, Stockholm 29 juli 1509.

:onungen hemsökte sådana hanseater, som misstänktes drif-
'a köpenskap på Sverige.

Herr Svante skickade Ravenstorp vidare till ärkebi-
kop Jakob Ulfsson för att till denne upprepa sitt ärende.[1]
ändebudet for så till Stockholm, gick upp i rådsstugan och
af borgmästare och råd del af de märkliga nyheterna.
lär tillkännagaf han också uttryckligen, att lybeckarna
edan till våren och med det allra första ämnade göra
verige tjänlig tillförsel, hvarför han mottog Stockholms
ill Lybeck ställda tacksamhetsskrifvelse.

Det dröjde om, innan Ravenstorp hann återkomma till
in hemstad; först den 30 april inhändigade Lybecks råd
et bref, som herr Svante den 6 februari gifvit honom.
:der tiden affärdade Lybeck ett nytt bud, köpsvennen
Evert Potgeter, med alldeles samma värf som Ravenstorp. Det
unde ju tänkas, att den senare blifvit hindrad på öfverfarten
ill Sverige, och man ville förebygga, att svenskarna så
inge miste om hvad han hade att meddela. Äfven det
ya sändebudet skulle endast muntligen framföra sitt ärende.

Evert Potgeter tog vägen genom Finland och besökte
Arvid Erik Turesson (Bielke) å Viborg. Herr Erik —
ikerligen med hänsyn till politiska insikter och förmåga
en mest betydande af de dåtida världsliga rådsherrarna i
verige, riksföreståndaren icke undantagen — tyckes först
enom Evert ha fått vetskap om den kejserliga diplomatiens
:ag till Lybecks och Sveriges förmån. Han insåg genast,
:ken betydelse detta faktum, om saken rätt sköttes från
ensk sida, kunde få för att göra kung Hans benägen till
:lig dagtingan.[2]

För Svante Nilsson åter var sändebudets ankomst till
:s davarande uppehållsort Västerås' slott den 11 april af
:et intresse, då det ju var idel gamla nyheter, som med-
:es. Herr Svante hade för öfrigt vid denna tid själf
: bud i Lybeck, en viss Lasse Andersson, som redan i
ars begifvit sig dit med båt från Stockholm. Lasse hade
: med sig ett af riksföreståndaren i Västerås den 10
ars utfärdadt bref med inbjudan till skyndsamt återupp-
:ande af den lybska trafiken jämte några erkännsamma

[1] Grönblad, Nya källor till Finlands medeltidshistoria, s. 423.
[2] Grönblad, a. a., s. 415 f., 423.

ord om de stora kostnader, Lybeck vidkänts för de kejser liga brefven.

Om Lasse Anderssons utsändande stod i samband me någon fruktan, att lybeckarna af undseende för kung Han i det längsta skulle dröja med sin utlofvade handelsexpe dition till Sverige, så voro farhågorna icke ogrundade. De 17 maj utlöpte verkligen en stor flotta från Lybeck, om fattande enligt uppgift alla tillgängliga skepp. Men de tog vägen åt Livland. Det hette, att man där och speciel i Reval hade så mycket gods liggande, hvilket måste hämta hem, innan några andra företag kunde bringas i verke Lasse Andersson blef vid sin ankomst till Lybeck få dag efter flottans afsegling afspisad med några ursäkter oc erinrad därom, att Lybecks hamn ju numera stode öppe för svenska skeppare. Lybeckarna voro naturligtvis själfv medvetna om hvilken klen tröst detta var i betraktande a svenskarnas »skeppslösa» och den rådande osäkerheten p sjön. Emellertid ställde man fortfarande i utsikt en e pedition till Sverige, när flottan väl kommit tillbaka fr Reval; man ville då också sända med några fullmäktig för Lybecks magistrat, hvilka skulle träda i underhan lingar med det svenska riksrådet för dryftande af geme samma angelägenheter. Detta sistnämnda tillsades Las att muntligen meddela vederbörande i Sverige.

När Lasse Andersson återkom till Stockholm, hölls d ett viktigt rådssammanträde. Dess uppgift var att affär och instruera sändebud till ett möte, som nu skulle háll med kung Hans i Köpenhamn för afslutande af ett acce tabelt fredsfördrag.[1] De af Lasse Andersson medför underrättelserna ha icke kunnat undgå att vid rådets öfve läggningar gifva det mot riksföreståndaren oppositionell af biskoparna ledda fredspartiet en öfvervikt, hvilken mås påverka de till Danmark afgående ombuden i en för konun gens kraf skadligt eftergifvande riktning. Till Lybe sände rådsmötet omkr. den 18 juni en skrifvelse, som ti försäkrade de genom Lasse Andersson annonserade lybs underhandlarna ett välvilligt mottagande men synes vitt om ljumt intresse för saken. Brefvet bragtes till sin b stämmelseort af herr Svantes tjänare Hildebrand Essink.

[1] Jfr Styffe, Bidrag, V, inledn., s. 132 f.

Emellertid inträffade något, som för Lybeck gjorde samförståndet med Sverige mera angeläget. Kung Hans misstänkte med rätt eller orätt, att de livländska städerna voro förmedlare och nederlagsorter för smyghandel mellan Lybeck och svenskarna, och han betraktade därför alltid lybeckarnas resor till Livland med särskildt misstänksamma ögon. För att mot sannolikt danskt öfverfall skydda den flotta, hvilken, såsom förut omtalats, i slutet af maj lämnade Trave på väg till Reval, hade man därför nödtorftigt bevärat densamma och försett den med ett antal krigsknektar. Icke desto mindre blef flottan den 9 juli, då den under rådmannen Bernd Bomhouwers befäl redan var på hemvägen, ansatt af en öfverlägsen dansk eskader. Enligt kung Hans' senare gifna relation uppbringade danskarna vid detta tillfälle icke mindre än fyra af lybeckarnas skepp, däribland det förnämsta,[1] men i en till herr Svante ställd skrifvelse af den 13 juli uppger Lybeck självt, att samtliga lybska skepp så när som på ett enda räddat sig in i Trave,[2] och detta ena föll i danskarnas händer, emedan det var flottans minsta fartyg och under rådande vindförhållanden icke kunde få upp samma fart som de andra — vid sammandrabbningen med de danska hade för öfrigt dess rår blifvit afskjutna och seglet hade fallit. Hvar sanningen ligger, är svårt att afgöra; visst är, att händelsen väckte ett stort och pinsamt uppseende i Lybeck. I staden varande danskar blefvo genast arresterade. I själfva verket var det just vid denna tidpunkt, som Lybeck frångick sin dittills vankelmodiga och afvaktande hållning samt definitivt bestämde sig för krigiskt uppträdande mot konungen, detta i trots af sedan uteblifvande stöd från de andra vendiska städernas sida.

Lybeck afsände därför, såsom redan antydts, ett bref till herr Svante, dateradt den 13 juli, där tonen är åtskilligt annorlunda än ett par månader tidigare. Den mäktiga hansestaden framträder snarast som den hjälpsökande inför svenska nationens styresman. Om någon förlikning mellan Danmark och Sverige komme till stånd,[3] borde, heter

[1] Aarsberetninger fra det kongelige Geheimearchiv, I, s. 25.

[2] Jfr Allen. De tre nordiske Rigers Historie, I, s. 506 med not å s. 683.

[3] Att man härvid särskildt tänkt på det förestående Köpenhamnsmötet, är af brefvets ordalag icke troligt; förmodligen hade lybeckarna ännu ej fått kännedom om att det öfverhufvud skulle bli af.

det här, svenskarna inbegripa Lybeck såsom sin vän i freden. Och skulle hansestaden i händelse af återupptagen trafik på Sverige eller af annan anledning, exempelvis de danska undersåtarnas arrestering, blifva af konungen angripen, borde Sverige med all makt understödja Lybeck till lands och sjös. Härom ombads nu herr Svante att genom brefvets öfverbringare Jürgen Ravenstorp aflämna en skriftlig försäkran.

Herr Svante mottog Lybecks bref några dagar före månadens utgång. Ärkebiskopen fick genast del af detsamma. Han rådde riksföreståndaren att kvarhålla Ravenstorp och dröja med svaret, intill dess de svenska ombuden återkommit från Köpenhamn med underrättelser om mötets resultat.[1] Men herr Svante handlade annorlunda. Äfven för sin del angelägen om svensk—lybsk samverkan, hemsände han Ravenstorp redan den 29 juli med en svarsskrifvelse, som visade lybeckarna mycket tillmötesgående. Han framhöll, att han ännu icke erhållit några underrättelser från det pågående Köpenhamnsmötet men att de ditsända svenska underhandlarna ålagts att, utom återfordrandet af Sverige fråntagna slott och land (Kalmar, Borgholm och Öland), göra fri samfärdsel mellan Sverige och hansestäderna till villkor för ett eventuellt fördrag. Och skulle det inträffa, att konungen trots sådana bestämmelser gjorde lybeckarna förfång i deras handel på Sverige, lofvade riksföreståndaren att betrakta den möjligen afslutna freden som bruten och, en kung Hans' uppenbare fiende, med Sveriges rike hämnas det Lybeck öfvergångna våldet.

Lybeckarna voro numera mycket ängsliga för att en eventuell svensk-dansk förlikning skulle genom kung Hans' intriger få karaktären af en mot Lybeck riktad sammanslutning mellan de kontraherande makterna. Och det var just hvad som inträffade. Köpenhamnsmötet juli—augusti 1509 utgör genom de svenska ombudens hållning vid detsamma ett af de minst ärorika bladen i vår utgående medeltids historia. Låt vara att man kände sig besviken på Lybecks förespeglingar vid årets början, det vittnade dock om bristande politisk klarsynhet hos Sveriges fullmäktige, när de nu förbundo sig själfva och sitt land till en mot Lybeck

[1] Jakob Ulfsson till herr Svante, Almarstäk 29 juli. Grönblad, s. 45?.

fientlig hållning, om fejd utbröte mellan denna stad och konungen. De lofvade nämligen göra sitt bästa för att de lybska fartyg, som ville tillföra Sverige välbehöfliga förnödenheter, skulle vid sin ankomst blifva för kung Hans' räkning kvarhållna och uppbringade.[1] Och att någon tillförsel från Sverige till Lübeck icke skulle förekomma, blef traktatsmässigt bestämdt.

För Lybeck var det lyckosamt, att de svenska underhandlarna äfven för öfrigt läto förmå sig till sådana fredsbestämmelser, som dels voro faktiskt ohållbara, dels måste framkalla harm bland de mera nationellt sinnade i Sverige. Ty de utlofvade, och detta i strid med sina instruktioner, en årlig tribut å 13,000 mark till kung Hans och hans drottning, utan att som gengäld betinga sig Kalmar slott och Öland. Medan Kalmar stad allt fortfarande var svensk, skulle salunda slottet äfven under fredsförhållanden tillhöra Danmark — en uppenbar orimlighet!

Till den afslutna fredens varaktighet tycktes det ingalunda kunna bidraga, att den danska flottan under pågående Köpenhamnsmöte grymt förhärjade Sveriges och Finlands kuster. De svenska fredsunderhandlarna hade först den 27 juli anländt till Danmarks hufvudstad,[2] där det sorgligt minnesvärda fördraget sedan kom till stånd den 17 augusti. Men redan den 25 juli hade det vid ett föregående möte aftalade stillestandet utlupit,[3] och konungens uteliggare hade efter den dagen haft fria händer mot Sverige. Åbo och Öregrund blefvo nu plundrade och brända.

Allt detta torde ha väckt Lybecks förhoppning, att Sveriges i Köpenhamn skedda anslutning till hansestadens fiender egentligen var ganska illusorisk. Herr Svantes bref af den 29 juli motsade icke en dylik uppfattning. Att under sådana omständigheter å ort och ställe sondera svenskarnas sinnesstämning och på lämpligt sätt påverka densamma i önskad riktning, ansågs icke ändamålslöst. Och så fattades beslutet att till Stockholm affärda en större flottexpedi-

[1] I en additionell akt till traktaten, Rydberg, Sveriges traktater, III, s. 552. Själfva traktaten är tryckt därsammastädes, s. 548 ff.

[2] Hanserecesse, V, s. 544.

[3] Egentligen skulle stilleståndet icke ha varat längre än till den 24 juli, men enligt uppgift af ett den polske konungens sändebud, som uppehöll sig i Köpenhamn vid midsommartiden, hade det utsträckts till den 25 juli. Hanserecesse, V, s. 538.

tion, medförande den tillförsel af köpmansvaror, hvarpå svenskarna så länge fått vänta förgäfves. I militärt afseende skulle den vara välrustad, så att den kunde hålla sjön ren från fiender och äfven hota konungens land. Till befälhafvare och på samma gång fullmäktiga sändebud utsagos rådmännen Herman Messman och Bernd Bomhouwer med stadssekreteraren magister Johan Rode såsom litterat biträde. Samma personer hade varit Lybecks gesanter i Sverige 1503 och då lyckats utverka drottning Kristinas frigifvande. De voro sålunda välbekanta med svenska förhållanden, och speciellt var detta fallet med Messman, hvilken som köpsven varit bosatt i Stockholm på 1480- talet[1] och därvid lärt sig förstå svenska språket — en bland lybeckare icke vanlig förmåga.

Den 31 augusti utfärdade Lybeck sina instruktioner för färden. När flottan ankomme till Stockholmsskären, skulle »skaffaren» afsändas till riksrådet för att begära lejd och utforska, i hvad mån främlingarna voro välkomna i riket. Befunnes då af lejdens beskaffenhet eller af andra tecken, att flottan icke kunde vara säker för svenskt öfvervåld, skulle man utan vidare draga sina färde och bege sig till Reval för att där afyttra sina varor och taga in ny last. I motsatt fall borde underhandlingar öppnas med riksrådet. Befunnes därvid, att freden stode fast, borde man blott söka förebygga att de svenska hamnarna blefve alldeles stängda för Lybecks handel. Om det återigen visade sig, att svenskarna ej ämnade hålla freden, så gällde det att öfverenskomma med dem om närmare samverkan. Öfverläggningarna härom kunde bli långvariga, och så snart de blott kommit i gang, borde flottan efter i god tid företagen lossning och lastning afsegla. Det tycks vara instruktionernas mening, att endast Bomhouwer och Rode skulle kvarstanna i Stockholm för underhandlingarna slutförande och åvägabringandet af ett förbund. Med hela detta arrangemang torde man ha velat vinna, att själfva flottan komme undan senhöstens vanskligheter och ändå medhunne att äfven på återvägen tillfoga fienden afbräck, bl. a. genom landstigning å hans egen mark. För det gynnsamma

[1] Anteckning för 13 juli 1485 i Niederstadtbuch 1481—1488, Lybecks statsark.

tillfälle, att svenskarna visade sig hågade att bryta freden och att sålunda de nyssberörda underhandlingarna om förbund kunde gå af stapeln, medförde sändebuden ett utkast till förbundsakt, hvilket bl. a. förpliktade till ömsesidig hjälp för att hålla sjön ren från kaperierna.[1]

Omkring 20 segel stark, lämnade expeditionen Trave den 14 september. Enligt uppgift skall dess affärd i sista stund ha påskyndats genom ankomsten af en svensk skrifvare, som medförde bref, väl i så fall från herr Svante.[2] Huru därmed förhåller sig, kan nu icke afgöras, men det är uppenbart, att riksförestandaren på förhand ägde kännedom om flottans annalkande. Han bad ärkebiskopen att för mottagandet af de väntade gästerna infinna sig i Stockholm, men Jakob Ulfsson, som ju företrädde en helt annan politisk uppfattning än herr Svante, begärde i bref af den 21 september få veta, hvem det var som väntades — något närmare besked därom hade Svante Nilsson alltså ej ansett sig böra lämna. I sitt bref antydde ärkebiskopen för öfrigt, att han ämnade dröja kvar å sitt Almarstäk, intill dess han fått den äskade upplysningen och därjämte de svenska ombuden vid Köpenhamnsmötet hunnit återkomma. Deras närvaro ansåg han nämligen nödvändig för hvarje allvarligare företag.[3]

Den 24 september eller påföljande dag löpte den stora flottan in i Stockholmsskären och lade sig på endast tre sjömils afstånd från staden. Den 26 utfärdade herr Svante sitt lejdebref, uttryckligen under tillstyrkan af i Stockholm närvarande rådsmedlemmar.[4] Man kunde ha väntat, att underhandlingarna därefter genast skulle taga sin början. Om anledningen till att så icke blef förhållandet är man endast hänvisad till gissningar. Det kan ju bl. a. ha berott på att sändebuden från Köpenhamnsmötet icke framkommo förrän in i oktober; de hade i hvarje fall icke gjort det vid lejdens utfärdande den 26 september.[5] Och just deras ankomst — en så prononcerad anhängare af fredspartiet

---

[1] Hanserecesse, V, s. 576 ff.

[2] Reimer Kock i Scriptores rerum Suecicarum, III: 1, s. 254 f.; Styffe, Bidrag, V, s. 372 ff.

[3] Jakob Ulfsson till Svante Nilsson, Almarstäk 21 sept. 1509. Sturearkivet: Svante Nilssons arkiv 3 i danska riksark.

[4] Styffe, Bidrag, V, s. 371 f.

[5] Grönblad, s. 458.

som biskop Otto i Västerås befann sig ju bland dem[1] — kan sedan ha gifvit upphof till tidsödande meningsbrytningar, huruvida man öfver hufvud borde inlåta sig med lybeckarna. Den berättelse, som Johan Rode vid hemkomsten öfverlämnade till Lybecks magistrat angående Sverigebesöket,[2] gör det nämligen trots sitt numera i början defekta skick troligt, att de lybska sändebudens första egentliga sammanträde med riksrådet ägt rum den 7 eller 8 oktober.

Rodes skildring försätter oss omedelbart in i ett tal, som han själf höll till svenskarna vid denna sannolikt första session. Han erinrade de närvarande om en episod ur Atens historia från den tidpunkt, då Alexander den store eröfrat och förstört Tebe (år 335) och då atenarna för att undgå straff för sin medskyldighet i tebanernas uppror afsände en beskickning till segraren. Beskickningen blef onådigt mottagen men slutligen hemsänd med det beskedet, att Alexander skulle ge Aten sin förlåtelse, blott man åt honom utlämnade ett antal misshagliga talare och fältherrar, bland dem Demostenes och Lykurgus.

Rörande sin berättelses riktiga historiska bakgrund tycks Rode ha haft ganska vaga begrepp, ty han talar hela tiden om Filip i stället för Alexander. Hans framställning är för öfrigt följande. Vid sändebudens hemkomst till Aten förklarade de män, hvilkas utlämnande begärdes, att de med största glädje skulle offra sig för fädernestaden, om det blott vore deras personer, fienden ville komma åt. Deras lif vore ju i alla fall underkastade förgängligheten. Men atenarna borde tänka efter, om inte macedonkonungen kunde ha samma baktankar som vargarna, när de i fabeln underhandlade med faraherdarna om fred. Herdarna och fåren hade de ingenting emot, så hade de ju sagt; blott vallhundarna, som gjort både dem själfva och deras fäder förnär, blefve utlämnade, ville de gärna hålla fred med fåren.

---

[1] De öfriga voro riddarna Erik Trolle och Peder Turesson (Bielke), domprostarna Hans Brask i Linköping och Henrik Venne i Åbo samt väpnaren Nils Eskilsson (Banér).

[2] Denna berättelse och tillhörande bilagor utgöra den så godt som enda källan för vår kunskap om expeditionens uppehåll i Sverige. De föreligga i Acta Danica III, Lybecks statsark., och äro dels ordagrant återgifna, dels endast refererade i Hanserecesse, IX, s. 898—904 men ha för föreliggande uppsats blifvit i original genomgångna.

Rode gjorde nu sitt bästa för att framhålla denna fabels och berättelses tillämplighet på föreliggande fall: vallhundarnas roll innehades af Lybeck, som Sverige nu skulle utlämna åt konungen. Visserligen var inte staden värnlös. Med Guds hjälp ville den själf försvara sig. De kejserliga brefven vore vidare en borgen för att ingen af det tyska rikets undersåtar skulle sälla sig till lybeckarnas fiender; hansestadens existens och välfärd var för öfrigt af väl så stor vikt för riket som vissa höga herrars. Men hade de svenska sändebuden i Köpenhamn förskaffat sig klarhet öfver hvart kung Hans innerst syftade med sin skenbara fredsvillighet gentemot Sverige? Det vore talarens egen uppfattning, att konungen blott ville vinna tillfälle till en kraftig offensiv mot Lybeck för att sedan ostördt kunna agna sig åt andra och det sådana, som nu minst anade det. Någon annan rimlig anledning till att man från dansk sida gått in på freden funnes icke. Allra minst kunde det vara den årliga tributen, hvilken illa svarade mot Danmarks under kriget hafda, stora kostnader; kung Hans' handlingssätt vore i så fall lika dåraktigt, som om någon fångade småfisk med gyllene nät.

Hur mången hade inte gått under, just då han invaggade sig i säkerhet öfver vunnen fred! Lybeck vore svenskarna ett varnande exempel på, hur mycket kung Hans' förbindelser vore värda. Och nu senast efter Nykjöbingsfördraget hade det knappast dröjt fjorton dagar, innan hansestädernas privilegier blifvit på det oförsyntaste kränkta under första bästa Skänemessa. Rode slutade med att utförligt skildra alla oförrätter, som Lybeck alltsedan fått utstå.

Talet lämnade åhörarna förvisso icke oberörda och besvarades af riksrådet med en vänlighet, som kom Rode att i sitt memorialprotokoll nedskrifva den stilla önskan: »God geve, dat sick alle dingk so vervolge.» Lybeckarna måste lofva att skriftligen affatta, hvad Rode nu muntligen framhållit. Innan de lybska sändebuden för dagen aflägsnade sig, föredrogo de en angelägenhet, som tycktes vålla dem bekymmer. Det gällde flottan. Denna hade redan, sa förklarade de med någon öfverdrift, legat öfver fjorton dagar inne i skären på tre sjömils afstånd från Stockholm. Finge den ytterligare ligga kvar en tid på samma ställe för att sedan

segla fram till Stockholm och naturligtvis där bli än vidare uppehållen, så vore fara värdt, att den fröse in, förrän den hunnit ut på öppet vatten. För att slippa löpa en dylik risk, ville man nu omedelbart draga sig tillbaka till Djurhamn (vid Djurö), där fartygen ju hade hafvet mera fritt framför sig. Där skulle sedan också ur- och ilastningen af köpmansvaror äga rum, och för detta ändamål anhöll man, att det svenska riksrådet ville mot skälig ersättning ställa båtar och skutor till förfogande. Anhållan bifölls utan att för tillfället, efter hvad det vill synas, föranleda några invändningar.

De lybska sändebuden fingo nu sysselsättning med att formulera den inlaga, som riksrådet begärt. Det var icke utan sin udd, när de däri förklarade, hurusom Lybeck för gjorda tjänsters och gammal vänskaps skull hade väntat att bli välvilligt ihågkommet af Sveriges ombud vid uppgörandet af Köpenhamnsfreden, så mycket mer som den stundande ankomsten af en lybsk tillförselexpedition till Sverige var sändebuden bekant. För öfrigt poängterades skarpt den af Rode framhållna synpunkten, att konungens afsikter med freden blott vore att skilja Lybeck och Sverige från hvarandra för att därefter kunna i tur och ordning undertrycka dem båda, Lybeck först och Sverige sedan. Nu fanns det i fredsfördraget en klausul, visserligen hänskjuten till båda kontrahenternas fria skön, att ett möte skulle kunna hållas antingen nästa midsommar eller ock någon följande sankt Johannisfest för att definitivt antaga Hans eller sonen Kristian till Sveriges konung. På grund af sin något grumliga kunskap om denna punkts ordalydelse trodde sig inlagans författare kunna förutspå — och de sade sig ha funnit samma tanke hos gemene man i landet — att kung Hans ville på nytt kasta sig öfver Sverige vid midsommaren 1510, om inte svenskarna då i allt fogade sig efter hans önskningar. Under mellantiden ville han försöka sin vapenlycka mot lybeckarna. — Till sist anhålles om allmänt tillstånd för lybeckarna att tryggt anlöpa svenska hamnar och i Sverige drifva sin köpenskap.

Skriften var kanske redan färdig, när på morgonen den 9 oktober Erik Trolle tillika med två af herr Svantes mest betrodda män: hans kansler Peder Jakobsson (Sunnanväder

och den förutnämnde Jon Jönsson aflade besök i lybeckarnas härbärge i staden. Trolle imponerade icke litet på främlingarna; Rode beskrifver honom som en högt bildad man (*vir inprimis eruditus*). Han fick nu också tillfälle att ådagalägga sin lärdom genom ett långt latinskt tal, hvari han utvecklade samma tankar, som präglat svenskarnas svar på Rodes andragande förra gången. Mot orationens slut trädde emellertid Trolles egentliga ärende fram. Det gällde flottans utsegling till Djurhamn. Riksrådet hade efter sista sammanträdet kommit att inse, hur olämpligt det därom fattade beslutet var. Man befarade enligt herr Eriks framställning, att konungen af detsamma skulle få ett stort mod, i det han komme att uppfatta saken så, som om svenskarna honom till behag förvägrat lybeckarna lejd. För köpmännen — Trolle tänkte väl vid detta uttryck både på de flottan medföljande och de i Stockholm boende — skulle den långa transporten af varor mellan Djurhamn och staden bli högst besvärlig. Det vore därför riksrådets lifliga önskan, att skeppen måtte komma in till Stockholm inför hela rikets åsyn.

Men lybeckarna voro icke hågade att lyssna till den gjorda anhållan. Expeditionen vore ingalunda någon köpmansresa. Den bekostades af gemena borgerskapet i Lybeck, icke af några handelsintressenter, och hade äfven andra syftemål än Sverigebesöket, hvilka det vore af vikt att hinna fullfölja. Då det nu vore uppenbart, att för en blifvande skyndsam afsegling de olika vindriktningarna läto sig bättre utnyttjas från Djurhamn än från Stockholm, och då på den senare orten faran för en infrysning vore betydlig, vidhölle man beslutet. Det kunde inte hjälpas, att köpmansintresset blefve åsidosatt genom detsamma; på flottan funnes förtrigt mindre af tunga varor än folk trodde, och åtskilligt af lasten skulle kvarligga på skeppen för att under hemresan fraktas till Reval. Lax och andra svenska utförselvaror, hvilka vid flottans ankomst stigit i Stockholm till tredubbla priset, kunde Lybecks affärsmän lika så gärna hämta med vagn i Venedig.

Lybeckarnas sålunda uttalade mening stod ju i en viss samklang med det i deras instruktioner framkomna krafvet på åtgärder, som skulle möjliggöra flottans snara och obe-

hindrade afresa från de svenska skären till fiendens bekäm pande. Men bakom det ifrågavarande beslutet och det seg fasthållandet därvid låg nog också en icke ringa förargel öfver att ha nödgats kvarstanna ett par veckor på en punk så närbelägen Stockholm och hvarifrån man utan tvifv väntat att få så godt som genast anlöpa stadens hamn. V veta ju ej med bestämdhet orsaken till det långa dröj målet, men som ofvan antydts, låg den säkerligen på sve skarnas sida.

Att det svenska riksrådet icke i sin helhet var så syn nerligen angeläget om intimare förbindelser med lybeckarn blef för öfrigt äfven under förhandlingarnas fortgång uppe bart. Den mot kung Hans delvis riktade motivering, so Erik Trolle förebragt för att locka flottan med dess ha delsvaror till Stockholm, betydde nämligen icke, att sam liga rådsmedlemmarna eller ens majoriteten ville ta Lybeck parti mot konungen. I synnerhet voro biskoparna Matts Strängnäs och Otto i Västerås, sådana förhållandena gesta tat sig, afgjorda motståndare till en alltför lybskvänlig p litik. I enlighet med deras åsikter — biskop Matts var rikets kansler — tyckes också riksrådets svar på lybecka nas förutnämnda inlaga vara uppsatt. Skrifvet på svensk språket, hvilket af lybeckarna endast Messman förstod, ko det de lybska sändebuden tillhanda den 11 oktober och bl kort därefter, med någon förändring äfven i sak, genc riksrådets försorg öfversatt till tyska. I detsamma tillbak visas misstanken, att de svenska underhandlarna i Köpe hamn icke skulle ha gjort för Lybeck, hvad de kunn Bland annat hade de gifvit kung Hans ett bestämdt afsla då denne velat bli tillförsäkrad rättighet att själf låta b slagtaga alla lybska skepp, som påträffades å svenskt o rade. Öfver hufvud är aktstycket ifråga hallet i en rese verad ton, som tydligt visade, att man ämnade fasthålla v den afslutna freden; de svenska hamnarna skulle dock s lybeckarna öppna.

Vid ett sammanträde den 14 oktober i svartbrödraklo ret, där Västerås- och Strängnäsbiskoparna samt Erik T resson och Trotte Månsson (af Ekasläkten) närvoro såso representanter för riksrådet, fingo de båda förstnämnda ti fälle att närmare utveckla sin ståndpunkt. De framhöl

att Sverige fått under flera år ensamt utkämpa sin strid mot konungen. Folket hade emellertid till sist blifvit uttröttadt och begynt ropa på fred, och så hade Köpenhamnsfördraget blifvit till. Det skulle dock ännu ha varit ogjordt, om den lybska expeditionen kommit tidigare. Under nuvarande förhållanden måste en eventuell svensk-lybsk traktat affattas så, att Köpenhamnsfreden bevarades oförkränkt och icke deras ära lede någon skada, hvilka varit Sveriges ombud i den danska hufvudstaden. För lybeckarnas tillträde till rikets hamnar utgjorde emellertid fördraget intet hinder. ty den däremot riktade bestämmelsen saknade bindande kraft, då den af de svenska ombuden, hvilka själfva ogillade densamma, blott blifvit hemförd ad referendum. Hvad Sverige i öfrigt kunde göra för lybeckarna vore att bemedla fred mellan dem och konungen.

De följande dagarna skred det icke mycket framåt med den beramade traktaten. Hufvudanledningen var, att ett sändebud omkring den 15 oktober ankom från kung Hans, nämligen dennes skrifvare Jens Kristiernsen. På morgonen den 16 fingo lybeckarna, som kallade honom konungens kansler, kännedom om hans inträffande. De misstänkte, att han egentligen blifvit eftersänd af biskoparna med den beräkning, att han skulle hinna förekomma den lybska expeditionen; enligt Rodes uppgift var han därför också illa sedd på mera nationellt håll.

Under nuvarande förhållande hade emellertid lybeckarna ingenting att frukta från den danske gesantens sida. Denne lyckades nämligen icke genomdrifva sitt kraf, att rådet skulle »röstere oc forhindre» Lybecks flotta.[1] Det egentliga Köpenhamnsfördraget ville man däremot efterlefva, och sedan den 12 oktober utfärdade riksrådet en stadga angående sättet och grunderna för tributens utgörande.[2]

Den 18 oktober blefvo de lybska sändebuden ändtligen åter förekallade för riksrådet. De blefvo nu mycket utfrågade om den kejserliga aktförklaringen äfvensom om den hjälp, som Lybeck i kriget kunde vänta af hanseförbundet, och hur man tänkte sig kunna omsider uppnå en dräglig och varaktig fred. Det var tydligen en sista trefvare, innan

[1] Grönblad, s. 458.
[2] Rydberg, III, s. 553 f.

man definitivt ville bestämma sig för en traktat med lybeckarna. Om denna traktats omfattning och lydelse hade man för öfrigt äfven i fortsättningen svårt att bli öfverens. De lybska önskemålen om dess utseende kommo till synes i af Rode gång efter annan uppgjorda utkast hvilkas innehåll tyvärr är obekant[1] men som aldrig fullt godtogos af svenskarna.

Ett angenämt afbrott i de långrandiga underhandlingarna härom var det, när lybeckarna den 21 oktober på herr Svantes inbjudan fingo deltaga i det stora gästabud, där den unge Sten Svantessons förlofning med »en jungfru» — tydligen den nu 15-åriga Kristina Gyllenstierna — vederbörligen firades.

Det blef emellertid på tiden, att traktatfrågan kom till ett slut. Rådsmötet hade redan pågått alltför länge, och en efter annan började deltagarna att troppa af. Så t. ex. reste Erik Turesson den 21 oktober, och ärkebiskopen följde snart hans exempel.[2] Icke heller lybeckarna hade tillfälle att i oändlighet förnöta en dyrbar tid. Underrättelser hade ankommit från Köpenhamn, hvilka gjorde snar hemresa till en plikt. De rörde sig säkert om förberedelserna till det infall på Lybecks område, som danskarna sedan verkställde i slutet af oktober.[3]

Ändtligen uppnåddes så enighet i fråga om traktaten. Lybeckarna måste väl till sist ha gifvit med sig rörande dess innehåll, och därför kom den blott att bli ett handels- och sjöfartsfördrag, genom hvilket de kontraherande makterna lofvade hvarandra trygg köpenskap inom sina resp. gränser. De lybska sändebuden hade ingen fullmakt att för Lybecks del utfärda någon formlig traktat, men för att lugna svenskarnas betänkligheter afgåfvo de en skriftlig försäkran att Lybecks borgmästare och råd skulle vid flottans hemkomst utställa en förbindelse af samma lydelse som den n af svenska riksrådet afgifna.

Denna senare[4] och sändebudens nyssnämnda försäkra

[1] Att de någonsin skulle ha varit så pass vidtgående som det man få med sig vid afseglingen från Lybeck (se ofvan), är emellertid knappa troligt.
[2] Grönblad, s. 444 f.
[3] Härom se Allen, I, s. 509 ff.
[4] Rydberg, III, s. 555 f.

utväxlades mot hvarandra den 25 oktober. Båda voro de daterade den 14 oktober, dagen för sammanträdet i svartbrödraklostret, då biskoparna väl ansågos ha uppdragit de numera möjliga gränslinjerna för svenskt-lybskt samförstånd.

Den missräkning, sändebuden måste ha känt öfver att resultatet af deras underhandlingar icke blifvit större, mildrades i väsentlig mån af omständigheterna vid själfva utväxlingstillfället, hvilket tillika synes ha varit det sista sammanträdet före deras affärd. Af de sex svenskar, som utom riksföreståndaren därvid voro tillstädes, tillhörde ju kanslern Peder Jakobsson och Jon Jönsson herr Svantes närmaste omgifning, hvarjämte Sten Kristersson (Oxenstierna) och Nils Bosson (Grip) sedermera i början af 1510 framträdde vid hans sida bland de förnämsta ifrarna för Köpenhamnsfredens upprifvande och en närmare anslutning till Lybeck. Hvad de återstående, Erik Trolle och Johan Arendsson (tillbakaseende ulf), vidkommer, så vill det synas, som om åtminstone Erik Trolle icke för tillfället stod biskopspartiet synnerligen nära. Han var ju också Nils Bossons svåger.

I denna krets, där icke närvaron af några prelater tvang honom att väga sina ord, såg sig herr Svante oförhindrad att till sändebuden yttra sitt hjärtas mening och att gifva en klarare inblick i situationen. De svenska underhandlarna i Köpenhamn hade ju aldrig, så förklarade han, haft fullmakt att lofva någon tribut, med mindre Kalmar slott och Öland återlämnades till Sverige. Så hade emellertid icke skett; kung Hans hade gjort gällande, att han af dessa landsdelar kunde göra sig större inkomster än från hela Sveriges rike,[1] medan å andra sidan deras förlust betydde helt litet för Sverige i betraktande av den eviga fred, han nu ville förunna. Konungen hade vidare låtit i fördraget införa sådant, hvarom under förhandlingarna aldrig varit tal. Dit hörde bestämmelsen om midsommarmötet, där Hans eller Kristian skulle kunna antagas till svensk konung. Freden vore för öfrigt redan från dansk sida bruten. Fångarna hade nämligen icke efter öfverenskommelsen frigifvits,

[1] Det är icke fullt klart, hvad som är innebörden i detta yttrande. Kanske har konungen med inkomsterna från hela Sveriges rike åsyftat tributen.

och kyrkor och kloster hade förvägrats att, såsom freden medgaf, uppbära ränta från å Öland ägande fastigheter. Allt detta skulle komma att ligga i vägen för tributens utbetalande. Inom riksrådet hade också från början farhågor yppat sig, att den afslutna freden icke skulle bli varaktig, och det var i klart medvetande om denna vansklighet, som man dock efter mycken tvekan beslutit sig för att från burspråket förkunna den för folket. Konungen hade i Köpenhamn lofvat svenskarna alla möjliga fördelar, bl. a. evig fred med Ryssland, om de blott ville lämna Lybeck i sticket, men icke desto mindre trodde sig riksföreståndaren nu kunna försäkra, att lybeckarna vid ett danskt öfverfall kunde räkna på Sveriges hjälp. Man väntade endast, att Lybeck till gengäld skulle lämna bistånd mot ett eventuellt angrepp på Sverige.

Efter afslutadt värf seglade flottan så tillbaka till Lybeck. De oroväckande underrättelserna från Köpenhamn jämte den framskridna årstiden hade väl åstadkommit, att man uppgifvit alla planer på en offensiv mot fiendens land under återfärden. Bornholm hade för öfrigt blifvit hemsökt redan på bortresan. Tyvärr lär emellertid köpmanssinnet i ringa öfverensstämmelse med det svar, som lämnats Trolle den 9 oktober, ha gjort sig så starkt gällande, att en alltför stor last intagits i Djurhamn. Följden blef också, att flottans motståndskraft mot de under resan mötande stormarna afsevärdt försvagades, och det var i synnerligen miserabelt skick, som den stolta eskadern ankom till Trave.[1]

Expeditionens betydelse var dock i politiskt afseende mycket stor. Den hade stärkt modet hos Svante Nilsson och i allmänhet hos de svenskar, hvilka icke ansågo, att en fred borde köpas hur dyrt som helst. Hvad riksföreståndaren vid afskedet från expeditionens ledare, såsom vi nyss sett, yttrade angående Sveriges redobogenhet till intim samverkan med Lybeck, var väl inte fullt riktigt i det ögonblick det utsades; därtill var det motstånd, som från inflytelserikt svenskt håll restes mot en dylik politik, då ännu alltför starkt. Men det blef sanning. Den svenska traktaten af den 14 oktober, besvarad af Lybeck med en likalydande förbindelse

[1] Reimer Kock i Scriptores rer. Suec., III : 1, s. 255; jfr Allen, I, s. 514.

den 29 november, var nämligen blott första ledet af en utveckling i antydd riktning. Under fastlagen 1510 mottog herr Svante med sitt eget utsända bud Lybecks »opna besiglde bebindelsebreff under theris keijselige maiestatz stadz yperste secret, lydandes at the och theris methielpere ingedere vele sitie stille, at Swerigis riche och tess inbyggere skole forderffves i naghen matte».[1] Och kanske just som följd däraf ingingo riksföreståndaren, Hemming Gadh och fem andra herrar den 2 mars 1510 den sammansvärjning, som snart förde Sverige helt öfver på Lybecks sida i kampen mot konungen.

Så öppnades ett krig, där svensk och lybeckare stodo som vapenbröder. Striden blef hård och resultatet för Lybeck ogynnsamt, äfven om den fria hansestaden än i dag med stolthet erinrar sig många bragder, som dess flotta särskildt under krigsåret 1511 utförde. Sverige åter kan med odelad tillfredsställelse tänka tillbaka på 1510 års förbund med Lybeck, ty därigenom blef det ju möjligt att återeröfra Kalmar och Öland och att frigöra sig från ett fredsfördrag, som Styffe[2] icke utan skäl betecknar som det nesligaste från svensk sida afslutna.

[1] Grönblad, s. 506 f.
[2] Bidrag, V, inledn., s. 139.

Representationsfrågan inför regeringen 1834.

AF

GUNNAR REXIUS.

Med det Richert-Anckarsvärdska förslagets framläggande — närmast föranledt af oppositionens missräkningar vid 1828—30 års riksdag — inträder representationsfrågan i ett nytt skede. I stället för 1820-talets öfvervägande akademiskt präglade diskussion träder med Aftonbladet som hufvudorgan en agitation af helt annan karaktär, vida mera aktiv och målmedveten och inriktad på en vida bredare verkan. Det första mera synbara resultatet af denna agitation framträder i masspetitionerna till regeringen 1834.

Det ligger utom ramen för denna uppsats att lämna en ingående redogörelse för petitionsrörelsens uppkomst och utbredning.[1] Framkastad af Anckarsvärd i hans »Politiska trosbekännelse» (1833) vann tanken hastigt anklang och ledde till ett resultat, som för den tidens förhållanden torde kunna betecknas såsom ganska betydande. Petitionerna, till antalet 33 och undertecknade af ett par tusen personer, inlämnades af Anckarsvärd i kammarexpeditionen, sedan han förgäfves sökt förmå konungen att personligen mottaga dem af en deputation. Några dagar senare inlämnades genom Kantzow en särskild petition från omkring 400 medborgare i Stockholm.

Det är ägnadt att väcka en viss uppmärksamhet, att petitionerna på ett par undantag när icke angifva några som helst positiva riktlinjer för den önskade reformen. Af petitionerna äro 29 likalydande, författade af Richert och innehållande endast en i allmänna ordalag hållen begäran om kunglig proposition i ämnet. Lika allmänt affat-

[1] Se härom Warburg, J. G. Richert, I, s. 303 ff.

tade äro petitionerna n:r 31 och 32 (likalydande och sannolikt författade af S. L. Theorell). Endast tre af petitionerna framställa mera fixerade önskemål. Två af dessa, den Kantzowska samt den som undertecknats af Anckarsvärd själf (n:r 33, till sin lydelse i öfrigt öfverensstämmande med de Richertska), utmynna i yrkandet på valrätt och valbarhet för »hvarje fullmyndig och själfberoende svensk, utan afseende på börd, stånd eller förmögenhet». En petition slutligen (n:r 30), som är undertecknad hufvudsakligen af bönder, framlägger ett mera detaljeradt förslag innehållande allmän (ↄ: samfäld) valrätt, graderad efter skattebelopp, samt ett slags tvåkammarfördelning efter Richert-Anckarsvärdska förslagets mönster. Riksdagen skulle för 3 år helst vid hvarje riksdags slut välja en »kontrollkammare» med uppgift att »öfverse, förkasta eller sanktionera riksförsamlingens beslut», innan de föredragas för konungen. Den skulle ha absolut veto i lagstiftningsfrågor, men i statsregleringsfrågor skulle meningsskiljaktigheter slitas genom gemensam omröstning.[1]

Vi känna ej de öfverläggningar mellan oppositionens ledande män, på hvilka petitionernas innehåll fastställts. Det synes icke osannolikt, att frånvaron af mera positiva yrkanden har sin grund i svårigheten eller omöjligheten att komma till enighet beträffande dessa. En dylik förmodan vinner stöd i de djupgående meningsskiljaktigheter inom partiet, som sedan framträdde under representationsfrågans behandling vid riksdagen. Det visade sig nämligen då, att den samfälda valprincipen icke hade stöd i någon samlad opinion inom oppositionen och att partiet i dess helhet icke följde den Richert-Anckarsvärdska parollen, som sålunda icke varit uttryck för en förefintlig allmännare mening inom partiet utan endast ett moment i agitationen för att skapa en sådan. Möjligt är, att Anckarsvärd, Richert och andra sökt i petitionerna få in ett uttalande för den samfälda valprincipen, men funnit sig nödsakade att afstå härifrån på grund af det motstånd, som de mött.[2]

---

[1] Tryckt i Aftonbladet (7 juni), där för öfrigt samtliga petitionerna med sina namnunderskrifter äro in extenso återgifna.

[2] Ludvig Boije uppger i sin mot petitionsrörelsen riktade broschyr »Också en politisk trosbekännelse» (1834) s. 11, att de yngre bland de liberala journalisterna velat i petitionerna förorda ett representationssätt efter

De af Anckarsvärd inlämnade petitionerna föredrogos konseljen den 5 juli, den senare inlämnade Kantzowsl först den 12.[1] Vid det förra tillfället afgåfvos mer ell mindre utförliga yttranden af statssekreteraren Danckwar såsom föredragande, hofkanslern Schulzenheim samt stat råden Poppius, Åkerhjelm och Lagerbjelke, med hvilk sistnämnde statsrådet Adelswärd samt de båda statsmini trarne Wetterstedt och Rosenblad instämde. I konselj den 12 juli afgaf Mörner, som varit frånvarande från för sammanträdet, till protokollet ett långt anförande, där ı presentationsproblemet på ett synnerligen ingående sä skärskådades.

Då flera af statsrådets medlemmar här utförligare i vare sig förr eller senare framlagt sin ståndpunkt till ı presentationsfrågan, har det synts mig kunna äga näg intresse, såsom ett bidrag såväl till representationsfråga historia som kanske ännu mera till vederbörandes politisl biografi, att återgifva och kommentera några partier af afgifna yttrandena. I synnerhet torde Mörners yttran ur båda de angifna synpunkterna äga ett visst intresse grund af det sätt, hvarpå hans namn är intimt förbund med representationsfrågans första akt, det radikala repı sentationsförslaget af 1810.

Samtliga statsrådsledamöterna äro ense om, att pe tionerna icke böra föranleda till någon åtgärd. De fle ingå först på en mer eller mindre skarp kritik af *form* för den afgifna oppositionsyttringen. Rättigheten att »ut all begränsning och i hvad ämne som helst» till konung framställa önskningar drages i tvifvelsmål eller bestrid (Schulzenheim och Poppius). Man häfdar med skärpa, a petitionerna ej kunde betraktas såsom uttryck för svens folkets röst, allra minst på en tidpunkt, då folkets en lagliga ombud, riksens ständer, vore samlade; och särskil Lagerbjelke ger skarpa sidohugg åt den ogrannlagenh mot de senare, som petitionernas inlämnande just på en s dan tidpunkt innebure. Man tillråder konungen att red af detta skäl ej låta petitionerna föranleda till någon åtgär

Norges mönster, men att »den gamle journalist, som kan sägas hafva u fostrat de unga», rådt till att ej framlägga något visst förslag, utan läm denna omsorg åt statsmakterna.

[1] Kammarexpeditionens protokoll den 5 och 12 juli.

utan låta sitt handlingssätt bestämmas uteslutande af sin egen öfvertygelse, hvarjämte Poppius och Åkerhjelm antyda som sin mening, att konungen bör afvakta initiativ från ständerna.[1]

I själfva sakfrågan, frågan om behöfligheten af en genomgripande reform, ställa sig de flesta statsråden på en utprägladt konservativ ståndpunkt. Danckwardt och Poppius motivera sin afvisande hållning genom att framhålla, att någon enighet eller ens någon mera allmän opinion ännu ej förefunnes beträffande reformens positiva innehåll, och att detta bäst ådagalade, att tiden ännu ej vore mogen för reformen. Schulzenheim och Lagerbjelke förorda en undersökning af frågan, huruvida de öfverklagade missförhållandena icke hade sin hufvudsakliga grund i riksdagens arbetsformer och sålunda kunde afhjälpas genom dessas förenkling. Först sedan det visat sig, att detta vore otillräckligt, hade man skäl att tänka på en mera genomgripande reform i själfva sammansättningen af riksdagen. Schulzenheim förordar dessutom partialreformer i riksdagens sammansättning, hvilka dock alltid borde föregås af noggranna utredningar öfver frågorna, »om alla samhälls classer böra eller ens kunna vara representerade, och vidare om classerna eller interessena äro de, som egentligen behöfva och derföre böra representeras». Äfven Mörner förordar successiva reformer.

Åkerhjelms yttrande afviker i sin ton icke så litet från

---

[1] Efter att hafva utdömt petitionärernas åtgärd för att vinna en grundlagsändring såsom »afvikande från hvad lagarne derom föreskrifva», gör Poppius gällande, att om också konungen personligen ansåge ståndsrepresentationens afskaffande vara af omständigheterna påkalladt, vore det ej förenligt med hans höga åsikter och den hänsyn han alltid visat ständerna att [illegible] till någon annan handling än den, som vore att grunda å Kungl. Maj:ts egen öfvertygelse, att svenska folkets, genom deras lagliga ombud klart och bestämdt stadgade tänkesätt derigenom borde tillfredsställas och derom de i underdånighet ingifne ansökningarne icke kunde anses innebära tydligen gällande vittnesbörd». I denna fråga vore det mera än någonsin nödvändigt att undvika »hvad man kallar stats-coup» och att tillse, att reformen hade den »allmännare öfvertygelsens biträde», ty i en sådan fråga [illegible] folkets öfvertygelse vara det allmänna interessets representant och [illegible] dess regulator». Från folkets ombud bör reformförslaget utgå för att i konungens faderliga pröfningssätt erhålla den fullständiga öfverensstämmelsen med civilisationens fordringar, med villkoren för statens själfständighet och lugn, som i representativa stater icke af ett enda statsinteresse ensamt kan beredas. Då något sådant initiativ från folkets lagliga ombud ej förelåge, afstyrkes hvarje åtgärd från konungens sida.

de öfrigas genom sitt oförbehållsamma erkännande af refo
mens behöflighet. Åkerhjelm ansågs ju såsom främste r
presentanten för en mera initiativkraftig och mera reform
vänlig riktning inom statsrådet (»viljorna» i motsats m
de rent konservativa »gubbarne»), som hade förbindelser me
kronprinsen och i vissa fall sympatiserade med liberal
sträfvanden. Denna motsats framträder här i någon må
äfven i representationsfrågan, om ock blott såsom en nyan
skillnad i motiveringen för samma konklusion. I motsat
mot Schulzenheim och Lagerbjelke fastslår Åkerhjelm efte
eftertryckligt, att ej blott riksdagens arbetsformer, uta
äfven dess sammansättning vore otillfredsställande, oc
synes erkänna, att reformer i båda vore ej blott nödiga oc
nyttiga, utan äfven möjliga att verkställa.[1] Han varna
endast för att brådstörta reformen, innan man vore säk
om att den hade stöd i någon allmännare öfvertygelse, oc
råder af detta skäl konungen att icke gå den långsam
mognande folkopinionen i förväg, utan invänta initiati
från dennas rätta organ, ständerna. Till en dylik försil
tighet manade, menar han, äfven uppgiftens stora svårighe
Med synpunkter hämtade från den utländska, speciellt en
gelska doktrinen om det »blandade» statsskicket och oft
förut återgifna i den svenska diskussionen, framhåller ha
som representationsproblemets kärnpunkt uppgiften att finn
det rätta jämviktsläget mellan de tre elementen monark
aristokrati och demokrati. Denna uppgift vore »oändlig
svår». Den svenska ståndsförfattningen syftade dock ti
en lösning däraf och man borde därför utveckla denna
den riktning den själf anvisade.[2]

[1] Det kunde ej bestridas, heter det, att representationen »så till grund
som till former, numera ej företer de förra de garantier, de senare den lä
nad i ärendenas gång, som månget upplyst och vältänkande sinne an
nödigt och nyttigt samt äfven möjligt att verkställa».

[2] »Föreningen af de vigtiga elementen monarkism, aristokrati, dem
krati i en hel gemensamt och nyttigt verkande organism är troligen ett
de svåraste och ömtåligaste problemen att lösa, och utan de rätta prop
tionernas anträffande af dessa elementer skall en representativ stat a
befinna sig obelåten, och hvad värre är befinna sig oförmögen att emot
de politiska skakningar som yttre eller inre förhållanden bereda densamm
Det gifves visserligen en ståndpunkt emellan enväldet och folkväldet, som a
det förras egenskap af kraftens förening i en hand och det sednares af denna kra
modifierande, men huru oändligen svår är den icke att uphinna. Svens
constitutionens anda och mening åsyftar dock detta uphinnande och hva
före skulle man då ej i de delar som behof och erfarenhet utmärka följa den

Djupare än någon af de öfriga ingår Mörner på frågans ɪrincipiella innebörd. Hans anförande innehåller den enda nera utförliga motivering, som upphofsmannen till 1810 års epresentationsförslag lämnat för den konservativa ståndpunkt, om han såsom regeringsledamot intog i frågan. Den 17 april 823 hade han på riddarhuset[1] såsom svar på Anckarvärds angrepp i korthet utvecklat skälen för sin mening, men lå inskränkt sig till att i allmänna ordalag framhålla problenets svårlösta beskaffenhet och vanskligheten af en reform.

Mörners anförande går ut på att påvisa, att ingen allgängiltig rationell grund för representationens sammanättning ännu vore funnen, trots de många experiment, som utlandet, särskilt i Frankrike, företagits; att därför i rist på en sådan, vådorna af en reform vore stora och förelarna däremot ovissa; och att det under sådana förhålanden vore bättre att behålla den bepröfvade representaionsform, som man ägde och som med sina brister dock örenade afsevärda företräden.

Anförandet inledes med en erinran om 1809—10 års ildragelser. Mörner erkänner, att hans 1810 afgifna yttande i representationsfrågan vittnade om ofullständigheten le begrepp han då hyste om representationens brister och ättet att afhjälpa dem. Men det är af intresse att finna, tt Mörner dock ej förnekar de grundprinciper, han då yst och framlagt, utan endast resignerar inför svårigeten att gifva dem en praktiskt tillfredsställande tillämpning. Hans syn på representationsproblemets teoreiska innebörd är i stort sedt densamma nu som 1810; de iberala statsrättsprinciper, som han då med hänförelse mfattat, gifver han äfven nu ett visst, om ock mera ygt erkännande; och äfven i termer och uttryckssätt terljuda toner från hans ungdomsskrifter, medan däremot ga inflytande förmärkes från romantikens och historiska skolans idévärld. 1810 hade han sett problemets kärnpunkt i fastställandet af den riktiga proportionen mellan likmassans och förmögenhetens inflytande. Från samma roblemställning utgår han äfven nu eller framställer den

ring och med jemna successiva steg framgå på den väg, denna lagstiftaz. till en del banat, till en del medgifvit, ty för möjligheten af dess en förbättring har hon sjelf öpnat utsigten».

[1] Se Ridd. o. Ad. prot. 1823, III, bilagor, s. 356.

i hvarje fall såsom allmänt erkänd. I Rousseauanska te mer, som vi igenkänna från hans ungdomsskrifter, fram ställer han den politiska betydelsen af en riktig afvägnin af demokratiens och förmögenhetens inflytande. Folkma sans val skulle uttrycka den »allmänna viljan», medan förmögnas inflytande skulle tjäna såsom garanti mot a den allmänna viljan blefve uttryck blott för »vissas enskil viljor» och därigenom kunde komma att våldföra sig samhällets hufvudgrunder, egendomens och personens säke het. Men ifråga om möjligheterna att finna lösningen detta problem har han ändrat mening sedan 1810. M ungdomens dristighet hade han då trott sig kunna lösa d genom det tvåkammarsystem, hvartill han då uppgjort grundritning. Åren hade gjort honom betänksammare; e farenheterna från utlandet öfvertygat honom om uppgifte svårigheter och lärt honom, att hans ungdomstro på en a mängiltig rationell lösning af frågan ännu vore långt ifr sitt förverkligande. Han hänvisar på de misslyckade e periment, som särskilt i Frankrike företagits, att gen olika censussiffror träffa det riktiga förhållandet mell folkmassans och förmögenhetens inflytande. Än hade cens satts för högt, än för lågt; den rätta medelvägen hade m aldrig lyckats finna, aldrig lyckats åstadkomma något, sc omfattats med allmän belåtenhet. Ett osäkerhetstillstå hade inträdt, som ledde antingen till staternas underga eller till ett statsskick, där folket hade föga eller intet a säga. Meningen är tydligen, att det förra alternativet k befaras såsom följd af för demokratiska valrättsbestä melser, medan det senare alternativet torde syfta på fö hållandena i Frankrike, där valrättens begränsning (i f ening med andra omständigheter) i regeln gjorde det möjl för regeringen att behärska deputeradekammaren.

På grund af dessa erfarenheter kommer Mörner till slutsatsen, att den allmängiltiga lösningen af problemet vore funnen, och att man under sådana omständighe hade skäl att taga i öfvervägande, huruvida icke den hä vunna representationen trots sina brister och sin irratione karaktär dock hade sådana företräden, att dess bibeh lande vore att föredraga framför en till sina följder allde oberäknelig nydaning. Mörner framhåller några af fyrstån

epresentationens fördelar. Redan såsom häfdvunnen och epröfvad samt uppförd efter förhandenvarande intressen röjöde den större säkerhet än en efter abstrakta beräkningar konstruerad. Han framhåller vidare dess förtjänst, .tt den bevarat åt bondeståndet ett inflytande större än i ågot annat land, att den gåfve representation åt alla samällets viktigaste intressen o. s. v.

Om man också i de senast anförda uttalandena möter n vida mera positiv värdesättning af det häfdvunna än os den unge Mörner af 1810, så är det dock i stort sedt n annan klang i Mörners konservatism än i den, som möter 1834—35 års konstitutionsutskott, riddarhus och prästetånd. Från de historisk-romantiska korporationsteorierna, om nådde sin kulmen vid denna riksdag, står han ganska rämmande. Något försök att genom deduktion ur filosofiska rinciper rationalisera fyrståndsrepresentationen i den »organiska» statslärans stil gör han ej. Han lefver i mycket var i samma tankemiljö som 1810, och de nyare strömingarna synas ha gått honom tämligen förbi utan att efterämna några djupare spår. Hans konservatism är den besikne rationalistens trötta resignation, ej romantikerns pietet ör det organiskt framvuxna.

I sin teoretiska grunduppfattning af representationsroblemet står han för öfrigt i full öfverensstämmelse med 30-talets liberalism. Äfven denna såg liksom de liberala ran 1810 problemets kärnpunkt i uppgiften att finna det ätta förhållandet mellan folkmassans och förmögenhetens nflytande. Anckarsvärd ger ett klart uttryck härför, då an i sin »Politiska trosbekännelse»[1] omtalar, att han under ina audienser hos konungen begärt, att konungen ville öreslå en »representationsförändring, utgående ifrån grundatsen af ett allmänneligt folkets deltagande i representantvalen, under ett fullkomligt förbiseende af alla ståndsdelningar och med en uteslutande uppmärksamhet endast å utvägarna att inom lagstiftningen bibehålla den erforerliga jämvigten emellan den objelpligt tillvarande olikhet interessen, som alltid uppstår emellan rik och fattig och mellan bildad och obildad, och hvarifrån samhället, på

[1] s. 136 f.

förnuftsgrunder, alltid befinner sig deladt uti tvenne stan med lika anspråk på delaktighet uti den rättvisa och u det skydd, som utgöra samhällsinrättningens hela föremål I den liberala åskådningens hittills mest betydande man fest, det Richert-Anckarsvärdska representationsförslage sökte man ju också som bekant lösa detta jämviktsproble genom särskilda valkretsar för de rikare med (i förhållan till antalet valmän) förstärkt representationsrätt. 1834 å konstitutionsutskott definierar den liberala principen o allmänna val såsom varande »egentligen densamma som d mokratiens, endast med correctivet af förmögenhetens i flytelse uppställdt mot populationens».[1] En personlighet princip af mera demokratisk karaktär framträder i Sveri egentligen först på 1840-talet.

Som ett bestämdt affall från Mörners ståndpunkt 18 är man kanske frestad att beteckna det erkännande, ha ger åt intresserepresentationsidén. Det är emellertid hä vid att märka, att han äfven 1810 utgick från krafvet tillbörlig representation åt samhällets alla hufvudintress såsom en hufvudsynpunkt vid riksdagens organisation o bestämde sig för samfälda val endast därför, att han ansa att de olika intressena äfven med detta valsätt skulle blif tillräckligt företrädda. Icke af principiella skäl, utan enda såsom ur praktiska synpunkter onödig afböjde han d särskilda representation för de tre väsentliga samhällsintre sena landtkulturen, stadskulturen och förståndsodlinge som hans lärofader Sieyès yrkat.[2]

---

[1] Konstitutionsutskottets memorial n:r 35, s. 3.

[2] Se Konstitutionsutskottets memorialer 1809—10, s. 558 ff. Mörn uppställer den fordran på representationens sammansättning, »att de colle interessen, som utgöra de hufvudsakligaste föreningspuncterne för samhäll enskilda viljor, blifva uti dess national-representation i ett motsvaran förhållande uptagna och införlifvade». Dessa intressen grunda sig på »behof, som kunna anses såsom oskiljaktige från närvarande inrättning hvarje borgerligt samhälle» (s. 560). Författaren framhåller därpå, medborgarnes sysselsättningar i stort sedt kunde grupperas under de tre texten nämnda kategorierna, och härur uppstode tre olika slag af behof intressen med rättmätiga anspråk att i representationen äga ett tillräckli antal förespråkare. Men därpå utför han, att för detta ändamål ingen s skild klassindelning vid valen vore af nöden. Förståndsodlingen behöf ingen sådan, enär den ej af staten fordrade något särskildt understöd, at endast begärde att icke förtryckas (s. 563). De båda materiella intress åter blefve tillräckligt tillgodosedda, när ingen klass af medborgare vo utesluten från representationsrätt; på grund af sin talrikhet skulle nämlig

Konungen beslöt som bekant i enlighet med sina rådgifvares mening, att petitionerna icke skulle föranleda till någon åtgärd.[1] Motiveringen ingick ej på behandling af själfva sakfrågan, men innehöll en direkt antydan om att konungen icke ville föregripa ständernas initiativ.

landt- och stadsnäringarnas idkare alltid kunna vara säkra om att göra sig tillräckligt gällande vid representantvalen (s. 567).

I sin uppräkning af de representationsberättigade intressena afviker Hörner visserligen nu från sina uttalanden 1810 på grund af det apologetiska syftet att försvara fyrståndsrepresentationen.

[1] Beslutet aftryckt hos Warburg, a. a., I, s. 312.

Bilaga.

Statsrådsprotokollets referat af A. G. Mörners anförande i konse jen den 12 juli 1834.

(Kammarexpeditionens protokoll, riksarkivet.)[1]

Hans Excellence, Statsrådet Herr Grefve Mörner, som vid för dragningen af förenämde utaf Friherre Ankarsvärd inlemnade pe tioner icke varit närvarande, anförde nu, i anledning af ifrågavaran enahanda petition: Att det är ingen ting lättare än att uptäcka bri ter uti nästan hvad som hälst, emedan alla menskliga verk icke ku na undgå att i någon mon bära stämpeln af menniskans ofullkomli het; och då det är fråga om en national-representation, af hvilk man efter motsatta åsigter kan göra sig så många olikartade fordri gar, är det ännu naturligare, att missnöjen med densamma lätt kun upkomma. Det vore kändt, att hvad vår representation anging hade klagomål öfver densamma ägt rum, allt sedan 1789, altid å d icke rådande partiets sida. Men det vore historien och framtiden d tillhörde att afgöra, hvilka som bäst insågo fäderneslandets sanna i teressen, antingen de som, stödjande sig på vissa lagrum, trodde s försvara nationens rättigheter, eller de, som bedömmande endast ög blickets fordringar, understödde utan betänkande sin konungs bem danden för nationens sjelfständighet? Emedlertid torde det icke kun nekas, att flera ofullkomligheter kunde förebrås vår national-represe tation, att den synts många gånger gynna ett från det allmän skiljaktigt stånds interessen, samt att långsamhet och söndringar syı vara följder af densamma. Det vore också dessa länge anmärk förhållanden, i förening med den omständigheten, att en klass redli medborgare, kände under namn af stånds-personer, syntes vara h och hållet uteslutne ifrån representation, som vid 1809 års riksd tycktes hafva gjort den önskan skäligen allmän, att en förbättri skulle äga rum uti national-representation. Men då man kom t pröfningen af sättet huru denna förbättring skulle verkställas, då b dades önskningarne och man måste erkänna svårigheterna. Dert vittnade Constitutions-utskottets vid 1809 och 1810 årens riksd afgifne betänkande, med detsamma som det uplyste, att de fleste de så kallade stånds-personer, hvilka ansett sig uteslutne från rep sentation och af denna anledning inlemnat en af dem underteckn skrift eller petition, kunde enligt gällande författningar vinna inträ

[1] Normalisering är — liksom i citaten i texten — iakttagen betraf de bruket af stora bokstäfver.

Hans Excellence nödgades också vid detta tillfälle erinna, att dess vid nämnde betänkande bifogade särskilta yttrande vittnade likaledes om ofullständigheten af de begrepp, Hans Excellence då ägde, såväl om representationens brister, som angående sättet att afhjelpa dem. Att då man närmare betracktade saken och undersökte hvad som skett och ännu sker uti andra länder, fann man också, att om ingen ting är lättare än att ogilla hvad som är, befunnes deremot ingen ting svårare, än att i detta fall, med någon tillförlitlig grad af sannolikhet, säga hvad som vore bättre och att införa det. Att ändamålet med en national-representation torde medgifvas vara, att den skall gifva en borgen för lagarnes helgd och den i dem grundade frihetens bestånd, att den skall uttrycka nationens allmänna önskningar, att den skall bevara nationens rättigheter, och genom vården af allas gemensamma interessen befordra allas gemensamma väl. — Men om sättet, att med högsta grad af sannolikhet uppnå dessa stora ändamål, vore man ännu så litet ense, att man icke hitintills, så vidt Hans Excellence veterligt vore, kände någon i detta afseende allmänt gällande eller tillförlitlig grund. Att det visserligen icke vore nog, att alla medborgare hade rösträttighet, och att de efter välbehag kunde till sina ombud utse dem de trodde vara skickligaste. Sakens natur och tidehvarfvets allmänna syftning fordrade gemensamt garantier, för att derigenom försäkra sig om ärendernas jemna orubbade gång till allmänt väl. Men att erfarenheten lika med sakernas natur sade, att en representation skall kunna erbjuda folket garantier, borde sådane fordras, så väl af de väljande, som af dem, hvilka skola kunna väljas. Man hade derföre i allmänhet erkännt, att en viss proportion borde iakttagas emellan folkmängd och förmögenhet, och att om den förra skulle anses uttrycka den allmänna viljan, borde, genom det inflytande som tillades den senare, en säkerhet gifvas, att icke den allmänna viljan skulle kunna blifva ett uttryck blott af vissas enskilta nycker, och således missledas eller förryckas, till våldförande af hufvudgrunderna för samhällets inrättning, egendoms och personlig säkerhet. Men att det vore här som den första anledningen till stridigheter genast upkomme. De som lade mera vigt på den bestående ordningens varaktighet och på samhällets lugn, än på individens personliga inflytande, fordrade så väl av de väljande som de valbara större garantier, genom det slags interesse för det allmänna, som borde förutsättas hos dem, hvilka vid ett oroligbets-tillstånd hade mest att förlora, och då man ansett detta uttryckas genom förhållandet af de skattebidrag hvar och en utgjorde till samhället, hade man lemnat rösträttighet och valbarhet, dessa äfven uti olika förhållanden, endast åt dem som genom betydligare bidrag visade sig äga viss grad af förmögenhet. De åter, som lagt mästa vigten på individs personliga inflytande, hafva så mycket som möjligt sökt utsträcka till alla rättigheten att välja, och hafva derföre nedsatt, nästan till en obetydlighet, beloppet af det skattebidrag, som föt valbarheten erfordrades, samt hafva mycket minskat det som skulle vara nödigt för att kunna väljas till nationens ombud. — Att i Frankrike,

hvarest man omkring 46 år fortgått på experimenternas bana, hvi man för närvarande, oaktadt Juli-revolutionens inflytande, ännu bibe hållit skäligen ansenliga skattebidrag, både för val-rättigheten oc valbarheten, nemligen: för den förra 200 francs och för den senar 600 francs alt uti impots directs (vilkoret var förut, enligt Ludvi XVIII:s Charta, 300 francs för de väljande och 1,000 francs för den som skulle kunna väljas) och efter en kodja af försök, som händel serna under ovannämnda period medfört, har man kommit derhän, at man nu har en pärs-kammare, som nämnes af konungen, och en de puterade kammare, dit ingen inkommer, utan att äga en viss grad a betydligare förmögenhet. Men om man skall dömma af de yttrande som förekommit, så väl uti åtskilliga tidskrifter, som inom sjelfv representationen, är det långt ifrån att man ännu är fullkomlige nöjd med dess inrättning. — Att detta vittnade åtminstone, att det i lättare att nedrifva än att åter upbygga, och att de som kunde va ense om det förra icke lika snart blefve det, när det komme an på a ordna den nya bygnaden, eller att för densamma göra upoffringa Att om man rådfrågade händelserna hos de öfriga stater, hvilka mer eller mindre mon beträdt samma bana som Frankrike, funne ma öfver allt samma lätthet och fallenhet att omstörta det närvarand men att en lika obestämdhet i afseende på valet af det bättre, hva af åter upkommit ett *ovisshets-tillstånd*, som efter dessa staters oli läge och styrka, men alltid i hufvudsaklig mon, bidragit till der undergång, eller till införande af ett samhälls-skick, vid hvilket folk ägde föga eller intet val. — Att det problem vore således ännu ou löst, hvilka äro de rätta och i allmänhet godkände grunderna för rätt gagnande representation, och man ägde icke ens i detta fall tillförlitlig grad af sannolikhet. I England hade man visserligen h nyligen verkställt en parlamentsreform. Men utom att det än torde vara oafgjordt, huruvida nationen i det hela och för framtid dervid mera vunnit än förlorat, så vore derjemte att märka, att de na reform ingen ting förändrade uti parlamentets ursprungliga sa mansättning eller verkningskrets, utan endast förflyttade valrättigh ten från sådane orter, som uphört att vara befolkade till dem, so nu mera vore af betydenhet. Att det således icke var en vilkor omskapning, men ett återförande af representationens sammansättni till hvad den ursprungligen varit, som nu blef verkställdt, och likv hade denna reform gjort en skakning, hvars följder hittills icke ku nat beräknas. Men att om således det icke gåfves några för en na nalrepresentation så allmänt godkända grunder, att dess godhet o ändamålsenlighet derefter kunde bedömas. Att om deremot det v nära omöjligt att förutse, huruvida de förändringar man ville före icke skulle hafva den dubbla olägenheten, att vid deras utförande m föra stora svårigheter och många oredor, och att, när de hunnit ända bringas, icke upfylla den väntan och de förhoppningar, man deras införande upfattat. Att om de mer än sannolika vådor v sådane, som utaf den begärta representations-förändringen skulle komma, huru kunde man då, för några mer eller mindre betyd

ofullkomligheter eller olägenheter, misskänna fördelarne utaf att äga en häfdvunnen representation, hvars ålder gifvit den anseende, hvars olägenheter man genom erfarenheten lärt att i det hufvudsakligaste afhjelpa, och hvars gång och verknings-sätt, derföre att det är längesedan kändt, också derigenom erbjöde mera säkerhet än hvarje annat, hvilket vore endast ett foster af theoretiska beräkningar, och altid blefve ett blott försök, när det skulle sättas i verket Att då man betänkte, att svenska folkets representation tillkommit, icke efter abstracta theorier eller beräkningen af förhållandet mellan folkmängd och förmögenhet, utan efter förhand varande interessen; att den stånds-fördelning, som deraf blifvit en följd, bevarat i secler, åt den talrikaste och vigtigaste delen af nationen, nemligen den jordbrukande, ett anseende och gifvit densamma en bildning och en känsla af sitt värde, som denna klass af medborgare uti intet annat land i lika grad ägt eller åtnjutit. Att då man betänkte, att det industriella och handels-interesset, att religionens, uplysningens och sedernas; att ändteligen de högre allmänna åsigterna och embetsmanna-erfarenheten och kunskaperna, äfvensom den mera hopade förmögenheten hade hvar sina naturliga förespråkare inom representationens åtskilliga fördelningar, då funne man också, att samhällets alla vigtigaste interessen voro kallade att inom riks-stånden göra sig gällande, och man blefve allt mer och mer böjd att tro, att dessa riks-stånd, som i en längd af sekler, under alla skiften af både motgång och lycka, uttryckt svenska folkets vilja, och ofta varit dess yttersta tillflygt, voro ärnade att i denna form fortvara, lika med det samhälle, der de af ålder varit hyllade, och hvars fördelar de vid de vigtigaste tillfällen tolkat och bevarat. Att om man vidare frågade, huru förändringen skulle verkställas och hvaruti den skulle bestå, finge man derigenom ett ytterligare bevis på betänkligheten utaf ett utbyte af en känd och häfdvunnen inrättning, emot en ny, för hvilken ingen ännu upgifvit ett förslag, som förenat de flestas eller åtminstone ett stort antal personers önskningar. Att om man också hos ståndens medlemmar skulle förutsätta den i verkligheten sällsporda sjelfförsakelse, att de, utan afseende på eget inflytande, för möjligheten af ett bättre, uppoffrade det närvarande, hvad kunde man väl föreställa sig skulle blifva frukten af detta — bättre? Ville man förena 2:ne stånd uti en kammare, och deraf skapa ett så kalladt öfverhus, samt 2:ne andra uti en annan, som skulle svara emot underhuset, så vore ju dermed anledningarne till ståndshat och afund icke uphäfne, men nyheten af inrättningen skulle göra, att hvar och en tyckte sig hafva förlorat sin stödjepunkt och en del af sin betydenhet, utan att annat vore vunnet än må hända en något skyndsammare ärendenas behandling. Ville man åter uphäfva all stånds-skillnad och all annan representationsrätt, än igenom val och antingen införa blott en enda kammare eller såsom Constitutions-utskottet af åren 1809 och 1810 föreslog, dela representation i 2:ne kamrar med olika attributioner, så hade man i det förra fallet begått ett det största fel, som i lagstiftningsväg vore möjligt, och hvilket såsom sådant, redan allmänt erkändt, icke

skulle dröja att föra sitt straff med sig, och att med detsamma upphäfva en så beskaffad representation, och i det senare fallet hade man ej gjort annat än nedrifvit de stödjepunkter man ägde, för att upföra andra, om hvars verkan och varaktighet man icke på förhand kunde försäkra sig, men hvaraf påföljden sannolikt skulle blifva, att i stället för att hafva gjort representationen mera verksamt gagnande, man gjort den svagare och mera vacklande. Att om man då tillika beräknade hvilka svårigheter en representations-förändring skulle vid utförandet medföra, och huru länge det torde dröja, innan de, som vore vane att i Sveriges lagstiftare se sina ståndsbröder, finge samma förtroende till dessa lagstiftare af nytt slag, hvilka, ehuru valde af folket, ingen likväl visste hvem de egenteligen tillhörde, då torde man snart med ett ögonkast inse, huru oberäkneliga och huru invecklade de förhållanden äro, som utaf en omskapning af representationen skulle upkomma. Att då, som förut nämdt är, härtill komme, att för en sådan omskapning saknades både i theori och praktik, äfvensom af erfarenheten, all tillförlitlig grund, då skulle jag tro mig uti dessa förhållanden hafva tillräckliga skäl, att i underdånighet afstyrka den i fall om densamma nu vore i fråga.

Att om man deremot sade, att en så hufvudsaklig omskapning af svenska folkets representations-sätt icke vore åsyftad, att det vore blott successiva förbättringar, som man ville skola åstadkommas, då kunde jag ej annat än i underdånighet erinra, att sådane voro redan verkställde och att banan derföre vore genom constitutionen öppnad. Att det redan vid 1809 och 1810 årens riksdag blef tillstyrkt, att en aktningsvärd och förut utesluten klass af medborgare, nemligen ledamöterne af universiteter och vissa lärda samfund skulle kallas till delaktighet i lagstiftningen, och de hafva kommit i åtnjutande af denna fördel. Så hade äfven skett med en annan klass medborgare, nemligen brukspatroner, och vid denna riksdag hade rikets ständer redan bifallit, att frälsehemmans-ägare, som ej tillhörde annat stånd, skola uti bondeståndet intagas. Att man således icke kunde klaga att ju vägen vore både öpnad och begagnad, och då ständerna om ett sådant tillstånd varit ense, hade Kongl. Maj:t hittills icke dertill vägrat dess nådiga samtycke. I denna del syntes således ingen tid vara öfrigt att önska.

Att Hans Excellence hade varit vidlöftig hvad sjelfva den allmänna frågan angick; men H. E. hade trott att detta ämne förtjenade en omständligare granskning, i synnerhet som det sällan förekomme, och då H. E. förut vid andra tillfällen yttrat sig öfver densamma, ansåg H. E. sig böra framlägga åtminstone de hufvudsakligaste af de skäl, som i följd af ökad erfarenhet och förnyad pröfning verkat på dess öfvertygelse.

Att hvad deremot sjelfva den ifrågavarande petitionen beträffade, fordrades det icke, efter Hans Excellences tanke, lång öfverläggning för att deröfver afgifva ett underdånigt utlåtande; att våra grundlagar utstakade, huru sådane frågor kunde utaf enskilta personer väckas, och vare sig att [de] voro en eller flere, vore denna väg lika öppen, o

någon annan torde Kongl. Maj:t hvarken vilja eller kunna åt dem bereda. Att Kongl. Maj:t, uppå enskilta personers framställning, skulle uti ett ärende af denna vigt och omfattning göra en proposition, den Kongl. Maj:t icke funnit godt sjelfmant väcka, vore någonting så oväntadt, att det knapt lät tänka sig. Att det således för Hans Excellence endast återstod att i underdånighet yttra några ord om sjelfva ansökningens innehåll och beskaffenhet. Den öfverensstämde så väl med den förra, att den icke upgifvit något förslag huru den önskade förändringen skulle vara beskaffad, ännu mindre huru den skulle verkställas. Att denna försiktighet hos alla petitionärerne torde blifva ett bevis mera för hvad H. E. anfört, om lättheten att inse brister och att upfatta önskningar för deras afhjelpande, men tillika om svårigheten att finna tillförlitliga grunden för de förbättringar man önskade åstadkomma. Att utom detta, som den nu ifrågavarande petition hade gemensamt med de föregående, hade denna den egenheten, att för den önskade förändringen är lagdt till grund: att *hvarje fullmyndig och oberoende svensk man må kunna deltaga i valen, eller af medborgares förtroende kallas till folkets ombud.* Att efter denna ordalydelse skulle dessa petitionärer hafva gått längre än den mäst democratiska constitution för ett stort land, som H. E. kände, den nemligen som upgjordes af franska national-conventet år 1793. Att uti densamma stadgades för rättigheten att välja, att man skulle till staten erlägga en afgift, svarande åtminstone emot värdet af 3:ne dagars arbete, och för valbarheten var en högre afgift utsatt. Att denna constitution likväl ansågs, som man vet, så litet verkställbar, att den var och förblef blott papper, hvars föreskrifter aldrig hade till någon efterföljd. Att enligt petitionärernas förslag vore ingen åtskillnad gjord emellan dem som kunna välja, och dem som kunna blifva valde till representanter och något skattebidrag vore icke omnämnt. Således skulle efter en sträng tolkning dagkarlar som gå omkring och söka arbete och äfven lösdrifvare, då de icke gjort något brott eller voro tilltalade, kunna välja och väljas till folkets representanter. Men att om man också antoge, att petitionärerne afsett att man icke i allmänhet kunde vara oberoende, utan att vara skattdragande och hafva egen bostad, så förutsatte detta likväl en så ringa grad af förmögenhet, att äfven det minst bemedlade backstuguhjon, som hade sin egen täppa och bostad samt lefde af sitt arbete, skulle i sådant fall kunna välja och blifva vald till folkets representant. Att man visserligen kunde föreställa sig att J. J. Rousseau, när han bodde på Marquis Girardins ägor och i grottan bredvid Ermenonville skref en del af sina Confessions eller sina bref till sina medborgare i Geneve, skulle blifvit en förträffelig folkets representant; men att om händelsen varit sådan, vore den dock så sällsynt, att den hörde till undantagen; och i allmänhet torde en representation, hvarest en del af de väljande och valbara ledamöterna icke hade mera förmögenhet, än den som vanligen funnes hos personer, som sitta i backstugor, komma att anses för ett så nytt och så vågsamt försök, att man skulle vara frestad att tro, det petitionärerna, åtminstone hvad

ordalydelsen af deras skrift angingo, icke nog öfvertänkt hvad de gingo att föreslå. Att om det vore sannt hvad uti en tidning berättades, att dessa petitionärer skulle tillsammans föreställa en förmögenhet af 18 till 20 millioner, så måste man medgifva, att de, (i fall de haft alfvar med sitt förslag) icke syntes vara mycket angelägna att i framtiden bevara denna förmögenhet. Men att onekeligen vore denna grad af liberalitet ett sätt mera att vinna popularitet, som man måste erkänna vara ganska tjänligt, i fall man blifvit förledd till den gissning, att denna senare varit det egentliga syftemålet med hela petitionen; att i alla fall den omförmälte grundsatsen syntes tillräckligen vittna, huru föga förslaget vore verkställbart.

Att i afseende på det svar, som kunde gifvas på ansökningen förekomme, att både föremålet och sättet af framställningen gåfve den så egen beskaffenhet, att det vore svårt finna en för detta förhållande rätt lämplig form. Petitionärerne voro icke vanlige sökande som begärde antingen rättelse i någon emot dem vidtagen åtgärd eller några fördelar eller rättigheter i följd af något särskilt förhållande, eller för något allmänt nyttigt ändamål. De voro personer som ansett sig kallade till målsmän för svenska folket, under det att folkets lagliga ombud voro vid allmän riksdag närvarande, och dessa sjelfvalda ombud anhöllo, att Kongl. Maj:t skulle till ständerna framställa ett förslag till en ingripande vigtig förändring uti nationalrepresentation, utan att till denna förändring upgifva annan anledning än en förmodad allmän önskan om förbättring, som likväl icke uttryckt sig genom något yttrande om beskaffenheten af densamma. Att då Kongl. Maj:t af en sådan petition icke torde låta sig förmås till den framställning, som Kongl. Maj:t icke förut funnit nödig, vore väl egentligen ingen ting annat att dervid göra, än att lägga ansökningen till handlingarne, med förklarande, att den icke kunde föranleda till någon åtgärd. Men att om Kongl. Maj:t täcktes lämna dessa petitionärer ett svar lika med det som för de föregående redan vore beslutadt, vore sådant en nåd, som Kongl. Maj:t egnade åt deras välmening, som Kongl. Maj:t af faderlig godhet icke torde vilja frånkänna dem.

Strödda meddelanden och aktstycken.

Svenskarna i Krakau 1655—57.

Om Karl X Gustafs polska fälttåg skref den dåtida biskopen af Ermeland Jan Stefan Wydżga (död som ärkebiskop af Gnesen 1685 eller 1686) en dagbok (*Pamiętnik*) från åren 1655—1660, hvilken begynner med följande ord: »Efter drottning Kristinas frivilliga tronafsägelse och med de svenska ständernas samtycke bestegs den svenska konungatronen af Karl Gustaf, socius Palatinorum Rheni, och son af Joannes Casimirus, dux Bispontium. Han hade alla sina tankar riktade på att *vivens in gladio* lägga främmande konungariken under sin spira; men icke länge fick han spela på Fortunas Theatrum, ty under stormiga skiftens larm *evanuit in cogitationibus suis*, på det att världen i honom måtte skåda, att *omnia humana nihil esse nisi conceptus inchoatos.*»

Denna dagbok, som sedermera trycktes, innehåller dock intet sakligt nytt af värde. Däremot bevarar det jagielloniska universitetsbiblioteket i Krakau tvenne ännu icke utgifna handskrifter, som behandla svenskarnas framfart i Krakau under de båda krigsåren och som ligga till grund för detta sammandragna referat. Den ena har till författare en viss J. Muczkowski, hvilken torde hafva varit en ansedd borgare, och är affattad dels på polska, dels på latin. Det andra manuskriptet (n:r 3742) är en latinsk klosterkrönika af Stephan Ranothowicz, augustinermunk i Krakaus förstad Kazimierz, (152 sid. 4:o), med titeln *Opisanie incursiey Szwedow do Polskiey y do Krakowa.*

Om den skräck, som blotta ryktet om svenskarnas antågande väckte i den gamla polska konungastaden, heter det i den senares framställning: »*Pavor omnes occupavit, sed inprimis exanimavit Regem Casimirum, qui in fuga subito fuit. Ergo 19. sept.* (1655) *venit Cracoviam Casimirus Rex et universus exercitus cum eo. Quia militibus stipendia non solvebantur, rebellione facta, multi discesserunt. Rex vero cum Regina, hostis adventantis fama perculsi* (sic!), *in Silesiam discessit.*»

Redan den 9 sept. hade Warschau fallit, men dessförinnan hade drottning Marya Ludwika (Marie Louise af Gonzaga-Nevers) kommit till Krakau med kronskatten. Biskopen i Krakau befallde,

att alla kyrkoklenoder i stiftet skulle föras till Krakau för att i myntverket omsättas till reda pengar. Sedan drottningen lämnat Krakau, anlände den kunglige gemålen, men på grund af myteriet inom hären hade han med sig endast 2,000 ryttare. I ett kronråd den 20 sept. beslöts, att kungen skulle fly till utlandet. Han förklarade gråtande, att han ville dö på den ort, där han hade blifvit krönt, men gaf dock efter för ärkebiskop Andrzej Leszczyńskis böner, och några dagar senare begaf sig Jan Kazimierz till Glogau i Schlesien.

Krakaus och landets hopp hvilade nu på den tappre kastellanen af Kiev, Stefan Czarniecki, hvilken dock blott förfogade öfver en mycket bristfällig styrka af 6,000 man. Efter residensets förflyttning till Warschau hade Krakaus betydenhet sjunkit ännu mer, och på grund av örlig, eldsvådor och smittosamma sjukdomar uppgick folkmängden då till endast 5,000 själar. Osäkerheten i staden var så stor, att likplundrare ströko delar af pestsmittade lik på de rikas hus för att sedan stjäla och plundra. Staden saknade dock icke förutsättningar för ett framgångsrikt försvar, ty den var omgifven af löpgrafvar, dubbla murar och 46 bastioner, och själfva Wawel (kullen med slottet) var som en fästning. Alla stadsportar, af hvilka numer endast den Floryanska står kvar, blefvo barrikaderade så när som på tre: den Floryanska i norr, den Grodzka i söder och den Szewska i väster. Nattetid var staden totalt utestängd från den yttre världen, och borgmästaren Andrzej Cieniowicz vidtog kraftiga försvarsåtgärder. För att sätta kronskatten i säkerhet måste kronskattmästaren bryta upp dörren till hvalfven, enär de åtta senatorer, som bevarade nycklarna, icke längre voro kvar i staden.

Alla Krakaus förstäder med kyrkor antändes. Dels genom förräderi, dels därigenom att svenskar förklädt sig till polacker lyckades general Wittenberg intaga hela förstaden Kazimierz ända från till Grodzka porten. Husen brändes, och till och med den ståtliga Maria-katedralen, den kyrkliga gotikens mästerverk i Polen, var flera gånger nära att antändas. Karl Gustaf anlände själf söndagen den 26 sept. till Kazimierz »*et hæsit per quatuor septimanas in Monasterio nostro*» (Augustinerklostret). I några veckors tid lyckades dock staden hålla stånd tack vare Czarnieckis rådighet och studenternas tapperhet, och Karl Gustaf fick vid en rekognoscering hästen skjuten under sig. Men den väntade hjälpen utifrån uteblef, och inom de polska trupperna var manstukten mycket dålig. Muczkowski uppger till och med, att Karl Gustaf genom uppläsningen af ett bref från rikskanslern Erik Oxenstjerna skulle ha sökt skrämma Czarniecki att genom kapitulation förskona staden från vidare ödeläggelse... Slutligen gick Czarniecki in på en ärofull dagtingan, som undertecknades den 18 oktober, och omedelbart därpå lämnade han staden med sina trupper efter att hafva blifvit inbjuden till middag hos den svenske konungen. Krakau hade icke samma motståndskraft som Brünn 1645 och Prag 1648.

Svenskarnas första åtgärd bestod i att utkräfva en kontribution af 300,000 thaler, hvilken summa dock nedprutades till 100,000, och på det stora torget, Rynek, upprestes den 20 oktober två galgar. När Karl Gustaf höll sitt intåg i slottet och katedralen på Wawel, hälsades han med ett patetiskt tal af Adam Brochowski. Kanoniken Szymon Starowolski tjänstgjorde som ciceron. När han vid Wladyslaw Lokieteks grafvård anmärkte, att denne polske konung blifvit fördrifven tre gånger från sitt land, men återkom den fjärde, skulle Karl Gustaf ha yttrat: »Men er Jan Kazimierz, som blifvit förjagad en enda gång, skall aldrig vända åter.» Härpå svarade Starowolski: »Fortuna variabilis, Deus immutabilis.»[1] Denna historiska scen bevittnades af klosterabboten Kordecki, hvilken kort därpå blef så namnkunnig genom försvaret af Częstochowa.

Redan den 25 oktober lämnade Karl Gustaf Krakau, men svenskarna stannade ännu två år i staden, som diktatoriskt styrdes af tre kommendanter: Alfred Wittenberg från 26 okt. 1655 till 5 febr. 1656, Paul Würtz till 16 maj 1657 och öfverste Fabian von Fersen till den 30 augusti 1657. När Wittenberg lemnade Krakau, medförde han femtio vagnslaster.

Om hans regemente var strängt, blef det dock ännu värre under Würtz' ämbetstid. Hela förstaden Stradom med kyrkor var jämnad med marken. Alla tiggare och lösdrifvare utdrefvos ur staden, många präster likaså, och endast några få munkar fingo kvarstanna i klostren. Alla hus inspekterades hvarje vecka af *revisores*, och alla »*anguli et cellaria*» genomsnokades, i händelse vapen eller verktyg voro gömda. Det fick ej ringas i kyrkklockorna. Vid de båda stadsportar, som höllos öppna om dagen, stod vakt, och sträng visitation företogs med hvarje vandrare, särskildt för att hindra utsmuggling af bröd och andra lifsförnödenheter. »*Fores domorum et lapidearum die noctuque apertas, et fenestras occlusas habere præceptum erat.*» Den 3 nov. 1655 utfärdades af baron Alexander Erskin ett universal, som strängeligen förbjöd all korrespondens med Jan Kazimierz, och den 17 mars 1656 stadgades dödsstraff för dem, som höllo vapen dolda eller olofligt inhyste främlingar hos sig.

Af den kristna stadsbefolkningen utkräfdes 6,000 gulden i månaden. Den 9 nov. 1656 befallde den svenske guvernören, att ompräglad *szostak*[2] skulle betraktas som lagligt mynt; men den 16 febr. 1657 kungjordes det, att samma mynt skulle beslagtagas. Svenskarna utpränglade själfva falska mynt, som på den ena sidan hade bilden af Johan Kasimir, men på den andra Karl X Gustafs med den polska inskriften: *Protektor królestwa polskiego.* På lifsmedel och dryckesvaror lades tyngande acciser: på ett fat vanligt öl 20 groschen, på »starköl» 1 gulden, på »malmazya, ungerskt,

[1] Starowolskis handskrifna memoarer från samma tid äro bevarade i Ossolinska biblioteket i Lemberg. S., som dog 1656, var en framstående historieskrifvare.

[2] »Sechser», ett silfvermynt à 6 groschen.

petercyment och Rhenskt» 1 groschen, på ungerska nötkreatur gulden.

Würtz' personliga vandel tyckes ej heller ha varit ägnad göra det tunga oket mindre tryckande. Muczkowski skrifver, han betraktade Krakau som sin privata egendom och som en lustelselokal. Det bodde hos honom många *fraucymer*, som »bad honom i örter», och bland dem var självfva abedissan i Zwierzyn klostret, Dorota Lugowska, hvilken »skaffade honom åtskilliga speci teter och hade flickor, som passade upp». Somliga polacker ble under dessa två år så fördärfvade genom svenskarnas dåliga fö döme, att de till och med på fredagar och lördagar åto k »Polska kvinnor rände efter svenskarna, hvarhelst de stucko fr och voro ej obenägna att ingå äktenskap med dem.»

Att det dock var mycket klent beställt med de polska sol ternas manstukt, oafsedt svenskarnas uppförande, framgår af t jande fall. En viss Franciszek Dembiński hade samlat en friska af 2,000 man till häst och till fots med 12 kanoner, en mörs och 350 trossvagnar för att öfverrumpla den svenska besättning Men Würtz fick nys om planen och skickade ut till deras läger nå vagnar med 8 fat vin samt »många flickor med bakbundna händ som om de hade varit i svenskarnas våld». Denna oväntade f stärkning förvandlade det polska lägret till ett dryckesfält, där m somnade efter ruset. Till och med vaktposterna försummade tjänst. Den 10 juni 1657 ryckte Würtz ut med 300 kavalleris och 200 infanterister, nedgjorde 787 man och tog de öfriga tillfån Dembiński själf fördes naken, i bakrus, till fängelset.

Würtz skonade ej heller katolikernas religiösa känslor. H förbjöd processioner och samlingar på kyrkogårdar. Ingen gudstjä fick hållas på hvardagarna, och prästerna fingo ej gå med sak mentet till de sjuka. Redan under belägringen, då Karl X Gus bodde i augustinerklostret, voro — heter det i Ranothowicz' krönika »*cellæ omnes fratrum spoliatæ.*» Inga mässor fingo läsas, i klockor ringa. Vid aftågandet tog han med sig de bästa klost böckerna, 12,000 gulden från ett kloster, silfverkärl från altar kors samt en massa reliker af helgon och martyrer. Endast n knapp nöd kunde munkarna hindra, att klosterklockorna nedsmält Dominikanerklostrets port förseglades, sedan munkarna utdrifv och nycklarna anförtroddes åt en kapten Kraus. Men svenska kröpo in genom ett fönster och röfvade en gudsmodersbild af g och silfver. Naturligtvis saknas ej heller antydningar om underv i den katolska klosterkrönikan. På himlen uppenbarade sig t en gång en guldkrona af stjärnor samt heliga män med brinnan ljus i handen, men sedan en drake, som slukade både guldkron och helgonen. — Efter en bankett sköt man till måls på helg bilder. När universitetsprofessorerna visade sig gensträfviga, s den svenske kaptenen Tabert åt dem: »*se nescire, quis diabolus rebus academicis omnia adversa Domino in aurem insusurr* och han gaf dem det rådet, att rektorn godvilligt borde förära W

tenberg sin dyrbara häst, som kostat 600 gulden, hvilket ock skedde.

Judarna, som måste punga ut med 2,000 gulden i månaden, sluppo dock här tämligen lindrigt undan, därför att de i de flesta fall villigt fogade sig i de nya förhållandena. De voro opålitliga och deltogo till och med i plundringen, i det att de togo kyrkoskrudar, som de sydde om, och »*vasa sacra in scyphos et pateras conflabant*». En jude köpte af en svensk en altarskål, och vid ett tillfälle sökte de till och med öfvertala Wittenberg att förstöra S. Laurentii kyrka.

I början af år 1657 anlände furst Georg Rakoczy från Siebenbürgen med några tusen ungrare och kosacker, hvilka inkvarterades i ugnskällare (*Hyp[p]ocausta*) »*et in promptuariis equos statuerunt, ipsi sordidi, plurimi peste absumpti*». Förbindelsen mellan Würtz och Rakoczy hade upprätthållits genom en förslagen köpman, som kallade sig Richard Gordon, men i själfva verket torde hafva varit en ungrare vid namn Rudkay. Denne medförde icke blott bref, utan äfven vapen och krut, förvarade i vinfat. Han tycktes dock icke ha varit väl sedd af svenskarna, och en gång var det nära att Fersen stuckit ihjäl honom med värjan, så att han måste aflägsna sig med hustru och barn. Under de festligheter, som svenskarna höllo för sina nykomna bundsförvandter, sköt man på Jan Kazimierz' och hans gemåls bilder och kastade sedan ut dem på gatan eller *ad locum secretum*.

När svenskarna ändtligen lemnade Krakau den 30 augusti 1657, var det »en dyster och bedröflig anblick». Tåget, bestående af 2,000 man med 9 kanoner, afslöts af Würtz, som red fram till den från Schlesien återkomne polske kungen och kysste hans hand. Men dessa 3,000 svenskar (till god del tyskar, måhända ock protestantiska polacker) gingo icke tomhändta dädan, ty de 16 infanteriregementena och de 8 kavalleriskvadronerna medförde 362 tunga lastvagnar. Men så såg också Krakau i slutet af år 1657 ut som en grushög. Äfven det jagiellonska slottet var delvis förstördt, ty många skatter hade förts bort af kommissarien Kanuth och artilleriöfverstarna Salmodernus (sic!) och Stuart.

Muczkowskis krönika slutar med en variant af det på den tiden populära poemet »*Pikieta niestatecznej Fortuny kosztowna gra*» (den obeständiga Fortunas dyra piquetspel») af tyskt ursprung. I detta spel, hvari Witemberk, Duklarz, grefve Magnus m. fl. svenska härförare deltaga, vinner Karl Gustaf ornater, kors, kalkar m. m.; men bättre hade det varit, om man med detta guld betalat sold åt den polska hären för att fördrifva kättarna.

»Med gyllene friheten gudlöst man handlar
och den till en vara på torget förvandlar.
Dess guld blir till koppar af svensken förbytt . . .»

Äfven Ranothowicz' krönika har ett bihang af biskop Paulus Piasecius i Przemysl, innehållande kulturhistoriska anekdoter af underbar art. Så t. ex. får man veta, att svenskarna kunde hitta

inmurade skatter, ty det fanns bland dem män från Finland, hvi ka med trollspön kunde upptäcka dessa gömställen. »I Sverige (ch Gothia finns det män så starka, att de kunna på rak arm lyfta en oxe eller en häst; men i Italien har det funnits män, som ald ig drucko.» Slutligen låter den gode biskopen läsaren veta, att »Je us aldrig skrattat, men att Zoroaster föddes skrattande, hvilket är er ot naturen».[1]

Under genomögnande af magistratsprotokollen för dessa år (*Acta controversiarum officii consularis cracov.*) hittade jag nå ra småsmulor, som beröra svensktiden i Krakau. En viss Jacol us Peterson utnämndes då till *serrifex cracov.* (sågmakare?). Köpm n-nen Jakub Czamer stämdes 1657 inför rätta, därför att han 8 el er 9 gånger skulle hafva farit till Tyskland (Schlesien) för att ska fa vapen åt svenskarna och utprånglat falska mynt. Dessutom besky ll-des han för att hafva tagit upp den helige biskop Stanislaws reli er ur grafven och kastat dem på marken. — En lustig kulturhistor sk episod erbjuder ock den år 1657 företagna inventeringen i Stanisl w Hallers apotek i Krakau, ty där konstaterades befintligheten af r if-kaka, zinksulfat, blodsten, ister, saffran, arsenik, hjorthorn sa nt diverse andra kryddor och undergörande mixturer mot svenskar as krämpor.

* *
*

Ofvanstående utdrag ur de båda handskrifterna erbjuda visse li-gen intet väsentligt nytt, men torde väl ej kunna frånkännas ett v sst historiskt värde såsom dokument af dåtida åsyna vittnen, och det na tillkomma den historiska specialforskningen att närmare bestäm na värdet af dessa tidsskildringar. Öfverhufvud har denna deta i krigshändelserna 1655—57 föga uppmärksammats af historiefor k-ningen, och den är tämligen knapphändigt affärdad i Ludwik K n-balas år 1913 utkomna, fint illustrerade verk *Wojna szwed. ka 1655—1656*, en grundlig studie, som 1914 prisbelönts af vet n-skapsakademien i Krakau. Undertecknads fortsatta forskningar på detta tidsområde hafva gifvetvis nästan uteslutande varit riktade på det litteraturhistoriska materialet, som företrädesvis koncentrer de sig på Częstochowa-motivet och tämligen utförligt behandlats i m na »Svenska bilder i polska vitterheten» (1904) och i den komplet e-rande studien »Suecica in der polnischen literatur» i Le monde ori n-tal (1906)[2].

Det är emellertid betecknande för det polska samhällets na o-nella och litterära förfall i slutet af det adertonde århundradet, att

[1] Det syftar på ett ställe i Górnickis sedeskildring »*Dworzan* n» (Hofmannen), där det heter, att människan är den enda varelse, som an skratta, till åtskillnad från djuren.

[2] Jmfr. arkivarien Th. Westrins studie Om Częstochowa klos er belägring af Karl X Gustafs trupper 1655 i Hist. Tidskr. b. 24 (1904).

man då i valet af svenska historiska stoff icke längre tog motiven från den krigiska svensktiden, utan antingen rimmade torra afhandlingar om Gustaf Vasas och Gustaf III:s »revolution» eller ock fantiserade lustspel i den franska stilen om Gustaf II Adolfs förmenta kärleksäfventyr. I furstarna Czartoryskis bibliotek i Krakau fann jag nu senast (våren 1914) i manuskriptsamlingen en handskrift (N:o 3,070), som på rimmade alexandriner varierar temat om Gustaf Vasas befrielseverk i fem korta akter. Författaren, Ludwik Kropiński, upplyser i sitt förord af år 1811, att denna »tragedi» skrefs efter Kościuszkos »revolution», med politiska anspelningar på Polen, och han anhåller, att hans opus aldrig måtte blifva tryckt — en förhoppning, som säkerligen icke skall gäckas. Dessa dilettantiska försök röja emellertid, huru segt det svenska namnet har hållit sig kvar i det polska medvetandet, på samma gång som de gifva en antydan om det politiska reformsträfvande, som började vakna hos det polska samhället under och omedelbart efter Polens tre delningar. Men den vittra smaken var då skämd, och där fattades den nationella kraft, som inspirerade Kordecki, Twardowski och andra poeter till monumentala hjältedikter om den religiösa försvarslust, som

»med sin mantel Jasna Gora täckte,
då svensk Bellona vapnen mot dig sträckte».

Alfred Jensen.

Det engelska fredsanbudet till Fredrik VI af Danmark hösten 1812.

Att i slutet af år 1812 ett fredsanbud från engelskt håll blifvit framställdt till Fredrik VI af Danmark, det framgår tydligt af hans bref, dat. den 26 dec., till ståthållaren i Norge, prins Fredrik af Hessen. Man inser ju strax, att konungen ej skulle ha kunnat för sin del gripa ur luften den skildring af förslaget, han här ger. Efter att hafva redogjort för det ryska och det svenska anbudet, fortsätter han: »England har likaledes sökt att föreslå ett förbund med mig; det har nämligen föreslagit restitution af flottan och löfte om att vilja garantera Holstein, om det blefve taget, så att vi skulle få det tillbaka vid freden; dessutom att lämna tillbaka allt, hvad de hade tagit. Jag har lika litet kunnat gå med på detta, då Sverige hade angripit Norge, Frankrike Holstein och jag hade blifvit inskränkt till Själland, hvars öde vid ett så kritiskt tillfälle blifvit tämligen osäkert.» I den år 1912 utgifna andra delen af sitt stora arbete *Danmark—Norges udenrigske Historie i Aarene 1800 til 1814* har Prof. Edv. Holm betecknat detta ut-

talande af Fredrik VI såsom »højst forunderligt», och vidare l
det: »For ikke att tale om andre Besynderligheder ved denne
talelse af ham, maa det kaldes politisk Vanvid icke att have
slutte Fred med England, naar det tillbød sligt. Men uheld
veed man aldeles ikke noget fra nogen anden Side om en Forh
ling som denne».

Om nu ett sådant fredsförslag blifvit framställdt, så ligger
nära till hands att tänka sig, att någon engelsk agent eller r
annat sändebud kommit till Köpenhamn och där trädt i direkt
bindelse med det danska hofvet. I en not till Fredrik VI:s o
nämnda bref, återgifvet i *Meddelelser fra Krigsarkiverne*,[1] o
las, att den österrikiske gesanten i Köpenhamn den 19 dec. i
rättat till sin regering, att en engelsman vid namn Glemy
Glenny kommit till staden. Han föreföll att vara en hemlig a
för den engelska regeringen, och han skulle förmodligen påv
den danska regeringen i fredlig riktning. Utgifvaren tillägger
det troligtvis är denne agent, som öfverlämnat förslaget.

Längre har man icke kommit med de källor, man haft til
förfogande. I det danska riksarkivet finnas emellertid några h
lingar, som synas kunna bringa ljus i denna fråga. I Fredrik
Geheime-Registratur för 1812 finns en skrifvelse, som utrike
nistern, N. Rosenkrands, den 19 dec. afskickat till danska sä
budet i Wien, grefve Chr. Bernstorff, och som bl. a. inneh
följande:

»En engelsman vid namn Glenie, som anländt till Helsingl
hade begärt att få komma hit för att tala med H. Ex. H. G
Schimmelmann. Då konungen gifvit sin tillåtelse härtill, visade
sig, att denne engelsman var en stor matematiker, som sysse
sig med cirkelkvadraturen; han är medlem i en filantropisk före
som tagit till uppgift att utrota handeln med negerslafvar g
att skaffa sig plantager på amerikanska öarna. Han har ko
hit för att köpa plantager på S:t Croix af familjen Schimmeln
Jag nämner om denne engelsman, därför att hans ankomst, s
ingen mån haft något mystiskt öfver sig, kommit den diploma
kåren att tro, att han är en politisk agent för den engelska
ringen, och därför att de utländska beskickningarna otvifvela
skola inberätta saken såsom sådan för sina resp. hof.»

Att de äfven gjort detta, se vi af det österrikiska sändeb
depesch, och Bernstorff skrifver härom i sitt svar till Rosenk
af d. 6 januari:

»Jag är desto tacksammare för hvad Ers Ex. haft godl
säga mig angående ändamålet med Mr. Glenies ankomst till K
hamn, som i själfva verket ryktet om en underhandling mellan
hof och Storbritannien trängt hit från olika håll och väckt
ståndelse.»

[1] V, s. 374.

Mr Glenies vistelse i Köpenhamn har således ej haft det minsta att skaffa med ett engelskt fredsförslag till den danska regeringen.

I sitt arbete *Kampen om Norge*[1] har C. Th. Sørensen omtalat samma förslag och upplyser oss om att det ej framställdes direkt af den engelska regeringen utan genom Ryssland, som hänvisade till lord Cathcart, engelska sändebudet i S:t Petersburg, såsom den, med hvilken Danmark skulle kunna underhandla om fred. I själfva verket är det i S:t Petersburg, som ifrågavarande förslag blifvit framställdt.

Ryske kanslern Rumiantsev försäkrade redan i augusti det danska sändebudet i Petersburg, O. Blome, att England intet högre önskade än att träda i underhandling med Danmark på för detta land ytterst förmånliga villkor.[2] Under ett samtal i september hänvisade han till Cathcart såsom den, med hvilken man skulle kunna inleda en fredlig underhandling.[3] Cathcart å sin sida gjorde allt för att ådagalägga sin vänliga sinnesstämning mot Danmark och sin önskan att träda i förbindelse med Blome. Oaktadt Blome på allt sätt sökte undvika sin engelska kollega, lyckades det dock denne till slut att få ett kort samtal med honom, hvarunder han bl. a. påpekade, att man ej kunde föra krig i evighet och att nu det lämpligaste tillfället vore kommet till att åvägabringa en fredlig uppgörelse. Blome svarade undvikande. Då Cathcarts förnyade ansträngningar att närma sig Blome misslyckades, beslöt han att använda spanske ministern Zea som mellanhand. I sin rapport af den 24 nov. skildrar Blome det märkliga samtal, som ägt rum mellan honom och Zea. Denne sistnämnde framhöll först sin lifliga önskan att återställa det goda förhållandet mellan Danmark och Spanien. Detta måste emellertid föregås af ett fredsslut mellan England och Danmark, och Zea undrade, om det ej funnes någon möjlighet att åvägabringa detta. Han påpekade de stora faror, som hotade Danmark, och visade, hurusom det engelska kabinettet alltmer började göra sig förtroget med det svenska hofvets planer, så att det t. o. m. ansåge det vara en sak af underordnad betydelse, om Sverige erhölle Norge. Detta berodde därpå, att det i närvarande stund vore af stor vikt att hindra Sverige från att sluta ett förbund med Frankrike och att försäkra sig om dess välvilja, emedan fientliga demonstrationer från dess sida skulle paralysera en viktig del av Rysslands stridskrafter och skada hufvudintresset.

Härpå svarade Blome, att England gjort Danmark så stora oförrätter, att danske konungen ej kunde taga det första steget till en fredlig uppgörelse med detta land. Zea genmälde, att i detta hänseende hade Blome intet öfrigt att önska, enär lord Cathcart ej kunde nog uttrycka sitt beklagande af att alla hans bästa afsikter att närma de båda hofven till hvarandra förblefvo resultatlösa; efter att hafva varit det ofrivilliga redskapet till det onda, som drabbat

[1] I. s. 44.
[2] Dep. från Blome af 4 aug.
[3] Blome 11 sept.

Danmark, hade han invaggat sig i den förhoppningen, att han skull
kunna bidraga till att hela dess sår; han måste emellertid ins
att så ej kunde ske, då Danmark tycktes nödvändigt vilja gå si
undergång till mötes.

Emellertid tyckte Zea, att man skulle komma öfverens om
några grundbestämmelser för en blifvande fred, så att England e
blefve helt och hållet stött tillbaka vid sina försök att närma si
Danmark. Fördenskull gjorde han upp ett utkast till fredsvillkor
hvilket skulle kunna tjäna som utgångspunkt vid de första under
handlingarna. Detta utkast innehöll följande fem hufvudpunkter

1) Det fördrag, som slutits i Örebro den 18 juli detta år mel
lan Storbritannien och Ryssland, skulle tjäna som grundval för de
traktat, som skulle ingås mellan förstnämnda makt och Danmark.

2) Återställande af allt det, som eröfrats från Danmark unde
detta krig.

3) Återställande af flottan och sjöförråden eller en motsva
rande godtgörelse.

4) Garanti skulle gifvas för de tyska provinser, som tillhörd
Danmark, om den ledsamma händelsen skulle inträffa, att de blefv
besatta eller eröfrade af Frankrike.

5) I händelse att ett offensivt företag komme att igångsätta
skulle England lämna medel till att bestrida utgifterna.

Blome anmärkte, att Zeas bemödande var fåfängt, enär ha
själf, i brist på instruktion och fullmakt, ej kunde inlåta sig p
någon diskussion af denna art. Zea genmälde, att han visat dett
förslag för lord Cathcart och att han hade skäl att förmoda, att om
Blome redan vid dennes ankomst till Petersburg varit i tillfälle a
träda i underhandling med honom, skulle han kunnat smickra si
med att utan svårighet ha erhållit engelska regeringens bifall ti
dessa villkor; men såsom lord Cathcart med beklagande påvisad
hade detta dröjsmål i hög grad förändrat ställningen, och man kund
ej undgå att märka, att den engelska ministären ej satte så sto
värde på återställandet af det goda förhållandet till Danmark, o
motgångarna för kejsar Napoleon tagit en så afgörande vändning
dock borde man ju göra allt för att söka återställa freden; lo
Cathcart skulle sända de föreslagna villkoren till sitt hof, med a
makt understödja dem och begära instruktion och fullmakt för a
börja underhandlingar med Blome, förutsatt att denne å sin sid
gjorde en liknande framställning till sitt hof. Blome lät Zea sva
Cathcart, att han samtyckte till att gå med härpå men icke i egen
skap af minister utan rent privat. Därjämte påyrkade han ifrig
att den strängaste hemlighet skulle iakttagas med afseende på al
detta. I förslaget omnämnes ju icke Norges integritet, men Blom
säger härom: »Det återstår mig att påpeka, att Mr. Zea i främs
rummet satt fredstraktaten i Örebro för att undvika att uttrycklig
betunga regeringen med garantien för integriteten af konungens st
ter i Europa, detta på grund af de tysta förbindelser, genom hvilk
hofvet i London otvifvelaktigt komprometterat sig vis-à-vis Sverig

ed afseende på Norge, och emedan tredje artikeln i nämnda traktat själfva verket fyller samma ändamål.» Blome slutar sin rapport ed att på det kraftigaste uppmana regeringen till att skyndsamt ;a tillfället i akt och inleda underhandlingar med England.

Visserligen anser prof. Holm, att detta samtal ej är värdt att ıpmärksammas, då det ej ledde till något resultat. Så stort värde ır det dock, att det är fullt tillräckligt för att förklara Fredrik I:s »högst märkvärdiga» ord till svågern i Norge. Går icke föriget ut på, att England skulle lämna tillbaka flottan (punkt 3), iva garanti för Holstein och lämna det tillbaka åt Danmark, om t blefve eröfradt under kriget (punkt 4), och återställa allt, hvad ngland fråntagit det (punkt 2)? Visserligen nämnas icke punkterna och 5 så ordagrant, men i stället skrifver konungen, att England lle inga ett förbund med honom, hvilket ju är hufvudinnehållet i ssa punkter. Blomes rapport anlände till Köpenhamn den 14 c., Rosenkrands' egentliga svar på densamma är dateradt den 21 h konungens ofvannämnda bref den 26 samma månad.

Huru den engelska regeringen ställde sig till detta förslag är ej lätt att afgöra. Att lord Castlereagh önskade underlätta Danırks öfvergång till de allierade makterna, framgår bl. a. af hans rifvelse till mr. Thornton af den 14 apr. 1812.[1] Men å andra ian hyste han misstroende till den danska regeringen och icke ıst till dess representant i S:t Petersburg. Svenska sändebudet i ndon, baron Rehausen, redogör i sin depesch af den 11 dec. 1812 r ett samtal, han haft med lorden. Det heter där bl. a.: »Af : själf började då Milord tala om de underhandlingar, som baron ome inledt med grefve Löwenhielm. Han visade utan reservation n tillfredsställelse, som den engelska ministären skulle känna er att se Danmark förena sig med de andra nordstaterna, men n tycktes samtidigt tvifla på baron Blomes uppriktighet med ifrågarande underhandlingar och gillade under mycket beröm de åtgärder, m med anledning af dessa underhandlingar blifvit anbefallda åt ron Oxenstjerna.» I en depesch af den 18 dec. redogör Rehausen r ett nytt samtal med lord Castlereagh. Han skrifver bl. a.: et hufvudsakliga samtalsämne, till hvilket Milord återkom, var ınmark och det intresse, som Sverige, England och Ryssland hade af t få det att åter handla i öfverenstämmelse med sina sanna intressen. ın dolde icke för mig, att han trodde det vara lätt att åstadkomma tta och t. o. m. längre fram erhålla dess frivilliga afträdande af Norge, ı England ville börja inleda fredsunderhandlingar och bemedla rädandet; men han gaf mig samtidigt de kraftigaste försäkringar ı att regeringen icke tänkte underhandla med Danmark och att n skulle förblifva trogen sina förbindelser och löften till Sverige.» t försök, som Cathcart gjort att vinna Danmark, tycks vara af ət privat natur. Tydligt framgår, att det skett i samråd med

[1] Scævola, Minnen, s. 281.

Rumiantzew. Någon instruktion eller fullmakt att underhandla med Blome hade icke Cathcart, enligt Zeas utsago.

Af Fredrik VI blef förslaget, som vi veta, visadt tillbaka, Blomes beteende ogillades af konungen, och han fick befallning att afbryta all förbindelse med Cathcart. »Jag bör icke dölja för Er», skrifver Rosenkrands den 21 dec., »att H. M. föredragit, att Ni icke alls lånat Ert öra åt de antydningar, som lord Cathcart genom en tredje person låtit framställa. Häraf bör Ni förstå, att Ni i ingen man är auktoriserad att fullfölja dessa samtal, hvilka för öfrigt skulle blifva utan något resultat, sedan i Stockholm förbindelserna mellan de allierade, däri inbegripen den spanska regeringen, ytterligare stärkts genom den traktat, som ingåtts mellan denna sistnämnda stat och Sverige. I denna har kronprinsen förklarat sina släktförbindelser med konung Joseph såsom icke existerande, och i ersättning har prins-regenten af England träffat en liknande öfverenskommelse angående sina släktförbindelser. För resten skulle krafvet på Norge ha förstört hvarje möjlighet till samförstånd, om någon dylik existerat.»

F. W. Morén.

Karl XIV Johan och den begynnande skandinavismen.

Cirkuläret af år 1837.

Det är sedan gammalt bekant, att Karl XIV Johans regering från början uppträdde mycket stramt mot skandinavismens agitation och man har också uppmärksammat den programförklaring, som i denna fråga afgafs genom cirkuläret af den 14 april 1837. För samtiden blef detta väl icke omedelbart bekant, men redan Touchard Lafosse i sitt kända, från högsta ort inspirerade arbete hade tillfälle att beröra saken och meddela cirkulärets ordalydelse.[1] Sedan dess har detta omnämnts af olika forskare på tal om skandinavismens förhistoria, senast af E. Hildebrand[2] och Hj. Haralds[3] men utan att någon gått närmare in på frågan om dess tillkomst, om det diplomatiska meningsutbyte, ur hvilket det framgick och i hvilket det blef ett led. Med enbart *svenskt* arkivmaterial har denna fråga icke kunnat utredas, men med indragande af *danskt* kan man vinna rätt fullständiga upplysningar, som visserligen i ett par punkter kunde tarfva ytterligare belysning af den *ryska* diplomatiens akter. Afsikten med dessa rader är att göra det danska

---

[1] Histoire de Charles XIV, III (Paris 1838), s. 267 ff.

[2] Sveriges historia intill tjugonde seklet, IX (Stockholm 1910), Oskar I, s. 52.

[3] Sveriges utrikespolitik 1848 (Upsala 1912), ss. 3, 259 ff. Jfr min recension i Hist. Tidskr. 1912. Öfvers. och granskn., s. 52 ff. — Jfr och J. Clausen. Skandinavismen (Köpenhamn 1900), s. 36 f. och A. Thorsøe, Den danske Stats Historie fra 1814—1848 (Köpenhamn 1879), s. 558 f.

kivmaterialet tillgängligt och att med användande också af andra .llor inställa cirkuläret af den 14 april 1837 i dess riktiga histo- ka sammanhang. Det skall därvid visa sig, att denna episod ger icke ointressant bidrag till kännedomen om Karl Johans ut- espolitik och att 1837 års programuttalande med en af sina rutsättningar leder tillbaka till — år 1812.

Man kan genast med en paradox fastslå, att Karl Johans rege- ng år 1837 aldrig skulle hafva tagit ställning till den begynnande andinavismen, om icke kejsar Nikolaus i Finland som på andra ll haft nitiska censurtjänstemän, som äfven i de små svenska ndsortsbladen letade efter förgripliga uttalanden om Ryssland och n ryska faran. Tidens liberala journalister i Sverige hade länge sörjt r. att detta censurnit icke behöfde arbeta alldeles tomhändt: ett af positionens mest omtyckta argument utgjordes just af de beskyll- ngar för undfallenhet gent emot Ryssland, som den ständigt, med r eller mindre omsvep, riktade mot konungen och hans rådgifvare, h i samma mån fick den ett intresse af att nedsätta den ryska ktens prestige. I vanliga fall var det utan tvifvel för oppositio- ns talmän hufvudsaken, att de mot den ryska absolutismen riktade ggen samtidigt träffade de svenska vederbörande, men vid tillfälle lade också svenska revanschstämningar med i denna agitation, e minst under 1830—31 års polska uppror. Man kan i viss n (alltjämt för tiden efter 1830) tala om ett utrikespolitiskt gram också för oppositionens del, formuleradt i skarp motsats Karl Johans; det gick i korthet ut på anslutning till Frankrike England emot Ryssland och öfriga absolutistiska stater.[1] I de- mationerna öfver detta ämne kom det naturligtvis mången gång öfverord, som stodo i tämligen bjärt motsats till oppositionens ncipiella njugghet gent emot alla försvarskraf, men i sak, i fråga det starka inflytande, som det ryska kabinettet utöfvade i Stock- lm, skulle de bäst invigda af de främmande diplomaterna hafva nnat bestyrka de flesta af oppositionens påståenden.[2]

---

[1] Jfr Clasons anmärkningar i Sveriges historia intill tjugonde seklet, s. 304.

[2] Endast *ett* exempel härpå må gifvas — under framhållande att orda- n äro *öfverdrifvet* starka. Den österrikiske ministern grefve Woyna f den 8 juni 1830 till Metternich (or., chiffr., Haus-, Hof- und Staats- iv. Wien): »La visite du Prince Royal à Petersbourg est une manifesta- éclatante des sentimens politiques du Roi de Suède, sentimens dont la rité n'est mise en doute par personne parce que tout le monde sait ici les cajoleries de la Russie à l'époque de la guerre de Turquie ont eu leur n effet sur l'esprit du Roi et qu'après avoir hésité quelque temps, il s'est o jeté franchement dans les bras de la Russie au risque de mécontenter gleterre, prouvant par cela qu'il tenait plus à ses interêts personnels et ux de sa famille qu'à ceux de son peuple. La Suède qui n'a pas craint uiller ses annales d'un crime exécrable dans la persuasion de se soustraire a domination Russe doit sentir maintenant que c'est justement en s'avi- t par ce crime qu'elle a compromis à jamais son indépendance; car s tout autre Prince assis sur le trône de la Suède n'éprouverait pas e le Roi Charles-Jean le même besoin de s'assurer, à quelque condition ce soit, pour lui et à sa dynastie, de l'asservissante protection de son ssant voisin.»

Det är mycket sannolikt, att den ryska beskickningen vid olik
tillfällen fäste konungens och Wetterstedts uppmärksamhet vid de
svenska pressens obehärskade språk; det låg i sådana fall när
till hands att svara, att regeringen använde alla lagliga medel fö
att hålla rabulisterna i tygeln. Det är också antagligt, att den finsk
censuren ofta nog vingklippte den misstänkta svenska journalistiken
och så till vida ligger intet märkligt i dess ingripande i jan. 183
mot det liberala *Lunds Weckoblad*, *Nytt och gammalt*, som redan före
gående år ägnat den ryska absolutismen en mindre smickrande uppmärk
samhet och särskildt i en biografisk teckning af Novosiltsov, Warschau
polistyrann, sagt sina tankar om tsarväldets fördärfvade ögontjänare

I sitt nummer för den 11 jan. 1837 redogjorde nämnda tidnin
under rubriken »Literär Notis» för prospektet till en dansk publikatio
Nordisk Ugeskrift, som en krets af unga författare i Köpenham
just då började utgifva. Och den skånska tidningens reflexione
fingo därvid en politisk syftning, som man endast med möda up
täcker hos den danska tidskriften. Denna fick från första stund e
språkligt-litterär läggning och afsåg bland annat att göra propagan
för en reformerad dansk rättskrifning; det var R. K. Rasks ideer
som sålunda efter hans död (1832) upptogos af en krets lärjunga
»Nordisk Ugeskrift», utgifven af »Selskabet for en forbedret Retskri
nings Udbredelse» genom M. D. Kriger, F. Barfod och P.
Møller, bekände sig redan i första häftet till mästarens ortografisk
»prinsiper» och kastade stridshandsken till hans »fördomsfulla» m
ståndare. Man har knappast anledning betvifla, att tidskrifte
redaktörer inspirerats till företaget främst af denna språkliga refor
ifver; tydligen ville de dock vid sidan däraf göra propaganda för
del liberala idéer, som icke alldeles passade det officiella Danma
på Fredrik VI:s tid, men som däremot trifdes inom »Selskabet f
Trykkefrihedens rette Brug». Regeringscensuren ålade dem där
självklart en viss försiktighet, och ett och annat måste skrifvas m
lan raderna; men reformtendenserna framträda dock klart både
behandlingen af judefrågan och universitetspedagogiska spörsmål.
Tidskriftens beteckning som »nordisk» skulle enligt dess eget vittn
börd antyda »en Hovedretning, men dog kun en *enkelt* Retning»
dess verksamhet; Barfods namn, sedt mot bakgrunden af hans sen
verksamhet, är i hvarje fall ägnadt att skarpt accentuera denna t
skriftens hufvudriktning. En svensk läsare känner från första stu
en fläkt af den anda, som i Sverige kallades den *götiska*, o
själfva stilen har det oundgängliga inslaget af citat och anspelnin
från den norsk-isländska mytologien och historien, naturligtvis fatta
som samskandinaviska. »Nordisk Ugeskrift» har alltså sin plats gif
i den *litterära* skandinavismens historia,[3] men vissa bitoner af p

[1] Se tidningens n:r 7, 8 (17, 24 febr.) 1836.

[2] Se om dessa N. M. Petersens inledning till Rasks »Samlede til
forhen utrykte Afhandlinger» (I, Köpenhamn 1834, s. 87 ff.)

[3] Det är öfverraskande, att icke Clausen i sin bok om skandinavis
ägnar någon uppmärksamhet åt »Nordisk Ugeskrift». Han nämner (
Barfods planer på en skandinavisk tidskrift år 1836 och öfvergår omedel
till att tala om den år 1839 börjande kvartalsskriften »Brage og Idun».

...isk skandinavism göra sig därjämte, om ock svagt, hörbara — väl ...ke i det första numrets programförklaring, men på sina håll längre ...ram i årgången. Och i poetisk utsmyckning skymtar måhända ...olitiken blygt redan i första numrets programdikt »Hilsen til Norden», ...är det bland annat heter:

Norden hedder vort Fosterland!
O hvad klinger dog sødere?
Svenske, norske og danske Mand
Er i Ånden jo Brødre!
Skjaldene har med mægtig Hånd
Fordommens Grændser flyttet,
Virket fuld fast hint ædle Bånd
Først af Margrete knyttet.

Omnämnandet af drottning Margareta kunde i hvarje fall leda ...anken till en eventuell ny Kalmarunion, så mycket hellre som den ...östa danska successionsfrågan vid tillfälle kunde föranleda en tref...ande diskussion åt detta håll inom vissa politiska kretsar i Köpen...amn.[1] Men naturligtvis var anspelningen i sig själf ingalunda ...f sådan natur, att man — minst från något utländskt håll — ...unde känna sig manad att göra tidskriftsföretaget till föremål för ...ågon stor politisk aktion.

Med hänsyn till de förbindelser, som självklart funnos mellan ...öpenhamn och Lund, är det ju icke alldeles uteslutet, att man ...rån dansk sida hade ett finger med i spelet, då det gällde att pre...entera »Nordisk Ugeskrift» för svensk publik. Men den för ett ...venskt oppositionsorgan naturliga *antiryska* tendens, som skarpt ...amträder i »Lunds Weckoblads» rekommendation för tidskriften, ...årstammar uppenbarligen icke från andra sidan af sundet. Den ...anska tidningen skrifver, sedan den framhållit, att en stor idé ...igger till grund för det danska företaget:

»I de sednaste tiderna har nemligen känslan af det på ett gemen...amt ursprung från en och samma folkstam grundade broderskapet ...örjat litligare än någonsin uttala sig både skriftligt och muntligt ...venskar, Danskar och Norrmän sinsemellan. Sedan den gamla tidens ...fördoms-dimma, som omtöcknat sinnena, skingrat sig, har det allmänna ...tänkesättet hos de trenne folken lemnat en gärd åt den framskridande ...upplysningen, då det fördömer såsom onaturlig denna ofta uppkomna ...split-ämja, af hvilken resultatet slutligen blifvit ömsesidigt försvagande ...i oförmåga att sätta gräns för utländska makters påflugenhet eller ...skaffa sig upprättelse för deras förolämpningar. Den tid skall utan ...tvifvel komma, då antingen till följe af blott inre kallelse eller när...mast med orsak af något öfvervåld utifrån öfverlefvorna af den rykt...bara götisk-skandinaviska stammen skola sammanträda till en politisk

[1] Jfr Clausen, s. 35, Rubin. Fredrik VI:s Tid (Köpenhamn 1895), ...44 f. och nedan s. 208. — Den sedermera så bekante A. F. Tscherning var ... af dem, som tidigast vågat drifva en rent *politisk* skandinavistisk pro...paganda. Man ser af hans biografi, att sådant på Fredrik VI:s tid hade sina ...ör Rubin, ss. 512, 514.

förening i Kalmare-unions anda, men med undvikande af alla de stöte stenar, som förlamade denna sednare[s] kraft. Den sålunda bildade nor diska statens tyngd på den europeiska vågskålen skall snart lät märka sig och efter den långa förslappningen skall återkomma en ti af styrka, sådan den ej varit sedd under den nordiska historiens mes lysande tidskiften; ty om de nordiska länderna fordom hvar för si ärofullt inverkat på Europas angelägenheter, så skall nu den nordisk unionen förmå i dubbelt mått gifva anseende åt sina tillgörander då den antingen uppträder för att hämma någon rofgirig örns all't för djärfva utflygt eller annars råkar i kollision med fremmande in tressen. En sådan yttre politisk förening måste dock föregås af e inre, andelig, ty denna är villkoret för den förras fasthet, den är de lifsprincip. Vi nämnde nyss, hurusom en dylik sympati är på go väg att slå rot i Skandinavernas så ofta genom oenighet söndrad sinnen: att den må vårdas och dess tillväxt befordras bör ligga hvar redlig och förståndig Nordbo om hjertat. Ett verksamt medel härti är, då ej vänskapsförbund i massa personligen kunna stiftas, en skrift lig kommunikation, ett vehikel för tankarnes inbördes vexling. Oc det är till en sådan som redaktionen af »Nordisk Ugeskrift» tror si ej så litet kunna bidraga.

Den sydsvenska tidningen låter alltså med klara ord den *litte rära* skandinavismen söka sin fullkomning i en *politisk*, och de tilltänker sin nya statsbildning en stormaktsroll i det norra Europ — ett program och en pretention, som i sig själfva måste verk anstötliga på den bestående ordningens väktare i Petersburgs elle Wiens kabinett, om slumpen skulle föra utgjutelsen under deras ögon Men därtill talades ju oförtydbart hotande ord om *utländska makter påflugenhet* och om *upprättelse för deras förolämpningar;* an spelningen på *den rofgiriga örnen* hade också tillräckligt tydl adress, och för den, som förstod att läsa något mellan raderna, stå meningen hastigt klar: den nya skandinaviska staten skulle bland sina främsta uppgifter räkna en aktiv, särskilt mot Rysslands expan sion riktad utrikespolitik och kanske i sista hand Finlands åte eröfring. Att författarens mening verkligen gick åt detta håll bl ännu tydligare vid jämförelsen med ett några månader senare u talande i samma tidning och säkerligen af samma penna; detta m därför här anföras, ehuru det icke utöfvade något inflytande på h för öfrigt skildrade händelsers utveckling. Det heter i tidninge nummer för den 12 april 1837 på tal om »Rysslands landt- o sjömakt»:

»Orsaken må nu vara hvilken som helst till Ryssland[s] beständi förökande af sitt område, antingen ofrivillig instinkt eller van glupskhets omåttlighet, så lemna dock de händelser, som timat, anledning till den förmodan att den dag torde inträffa, då Bomarsun fäste skall tjäna såsom utgångspunkt för de skaror, hvilka löpa t storms mot Sveriges sjelfständighet. Då om någonsin gäller det f Svenskarne att visa sig som värdiga efterkommande af de gamla K rolinerna och begagna tillfället att genom glansfulla bragder aftvå

fläckar, som vidlåda deras krigsära, sedan de sist vexlade hugg med denna samma fiende. Danskar och Norrmän, insecnde att ordningen oundvikligt skulle komma till dem, när Sverige blef underkufvadt, skola uppstå och broderligt räcka oss handen, och verlden skall förvånas öfver den oväntade kraft, som de skandinaviskgötiska folken i förening skola utveckla.

Hvarken Lunds Weckoblads studentpublik eller kejsar Nikolaus' finska censurtjänstemän behöfde så tydliga kommentarer för att fatta den tidigare artikelns innebörd, men för eftervärlden kan det vara intressant att finna det nya skandinavistiska programmet närmare motiverat genom hänvisningar till Ålands befästande[1] och till Norges och Danmarks risker, i andra hand, af en ohämmad rysk expansion.[2] — Det var i hvarje fall den tidigare återgifna artikeln, som väckte uppmärksamhet i den finska censuren och föranledde en anmälan till regeringen i Petersburg; om de närmare omständigheterna härvid och om ärendets behandling af de ryska myndigheterna är emellertid intet närmare bekant. Censurnitet hade förmodligen från början gifvit saken orimliga proportioner, och man nöjde sig därför icke med att förbjuda den svenska tidningens införsel till Finland och Ryssland och ställa i utsikt ett liknande förbud i fråga om den danska publikationen, som ju på sätt och vis kommit all denna oreda åstad. Nesselrode hade fått klart för sig, att den »revolutionära agitationen» höll på att skapa sig ett nytt organ i Köpenhamn och att den redan spridt sig till Sverige; här förelåg *un appel au désordre*, mot hvilken han efter sin vana måste påkalla de ansvariga regeringarnas ingripande. Om den nya skandinavismens ryssfientlighet synes han ansett onödigt att närmare orda; redan agitationen för ett omstörtande af den bestående internationella ordningen i norden, ropet på en ny skandinavisk union, innebar enligt härskande statsmaximer en oerhörd förmätenhet, som de ansvariga statsmännen icke kunde lämna onäpst. I sådan anda affattade han de instruktioner, som han den 12/24 mars 1837 aflät till Rysslands representanter i Köpenhamn och Stockholm; dessa fingo i uppdrag att, naturligtvis i vänskapligaste form, fästa de resp. regeringarnas uppmärksamhet vid den nya propagandan och meddela, att kejsarens

---

[1] Särskildt under den europeiska krisen 1834 hade de fortsatta befästningsarbetena på Åland väckt en viss nervositet hos den svenska opinionen. Regeringen synes hafva tagit saken lugnt; Wetterstedt yttrade i ett samtal med den danske ministern Moltke »que ces ouvrages qui font l'épouvantail des journalistes et consorts se bornent à deux casernes assez grandes pour contenir chacune 1 bataillon d'infanterie et que la défense de s'y approcher a plus que toute autre chose contribué à augmenter les bruits d'apprêts menaçans supposés au voisin puissant pour ainsi dire aux portes mêmes de cette capitale». Moltkes depesch af 7 mars 1834. — Moltkes depescher förvaras i Rigsarkivet, Köpenhamn. Här nedan använda *svenska* diplomatiska aktstycken förvaras i Riksarkivet, Stockholm.

[2] För Danmarks del kan ju en sådan risk, i ljuset af en senare politisk utveckling, synas tämligen uppkonstruerad. Men det må dock erinras, att Danmarks nationalliberala statsmän år 1848 icke kände sig alldeles säkra för en rysk kupp mot Köpenhamn (se min rec. af Haralds' afhandl., Hist. Tidskr. 1912, Öfvers. och granskn., s. 55.)

regering för sin del förbjudit de ifrågavande pressalstrens distribuering i Finland och Ryssland.

Då Rysslands minister i Stockholm, grefve Potocki, mottog denna order, bragte han den förmodligen omedelbart till det svenska kabinettets kännedom; om det meningsutbyte, som därvid kan hafva ägt rum, är emellertid intet bekant. För att skaffa sig närmare upplysning om sakens innebörd vände han sig också till sin danske kollega, grefve Moltke, med förfrågan, om denne hade någon kännedom om ifrågavarande pressalster, och meddelade samtidigt innehållet i sina mottagna instruktioner; han antydde också den finska censurens roll vid aktionens inledande. Den danske diplomaten skyndade att afgifva lugnande förklaringar:[1]

Je lui répondis que je savais qu'effectivement quelques gens de lettres tant Danois que Suédois et Norvégiens avaient eu le projet de publier un journal sous le titre susmentionné mais, bien que je n'eusse pas fait une grande attention au précis inséré dans le plan de souscription qui avait circulé, je croyais cependant pouvoir assurer que le but du nouveau journal était plutôt purement littéraire que politique et que, si j'avais bien compris, son but n'était aucun autre que celui de répandre réciproquement parmi les trois peuples le gout pour les productions de la littérature dans les langues du Nord qui, dérivant d'une même source, ont tant de rapport entre elles que les trois nations se comprennent, en parlant chacune sa propre langue. Je dis encore que je regardais l'entreprise comme une suite du rapprochement qui dans le dernier tems s'était opéré parmi ces peuples jadis si hostiles entre elles, et principalement entre les littérateurs, rapprochement qui avait été cimenté par des fêtes offertes réciproquement aux savans et aux poëtes Danois et Suédois tantôt à Copenhague, tantôt à Lund. Pour ce qui regarde l'annonce dans le »Lunds Weckoblad», j'avouais que je n'y avais pas fait assez d'attention pour en avoir formé une opinion mais que du reste je savais positivement que mon Gouvernement surveillait avec attention tous les efforts des propagandistes dans le Nord et que, une fois sur ses gardes, j'espérais qu'il serait assez heureux pour faire échouer leurs tentatives.

Den svenska regeringen tog i hvarje fall saken ganska allvarligt, och det lider intet tvifvel, att konungen själf ägnade den ett lifligt intresse; tillfälle var onekligen gifvet till en politisk meningsyttring i den högre stilen, och den gamle monarken, som så gärna dryftade storpolitik med de främmande diplomaterna, ofta med en beklämmande känsla af sin relativa maktlöshet i Europas rådslag, lät det icke gå obegagnadt förbi. Den nya propagandans ursprung och innebörd kunde icke stämma honom mildt mot dess talmän, och en kraftig desavouering var ägnad att ytterligare befästa det goda förhållandet till den ryska kejsarmakten; för öfrigt hade han redan tidigare, i sammanhang med 1831 års polskvänliga demonstrationer, sett sig tvungen att näpsa den sydsvenska studentliberalismen.[2] Det svenska

[1] Moltkes depesch af 11 apr. 1837.

[2] Hartmansdorff aflät å konungens vägnar ett bannbref till prokanslern biskop Faxe den 18 nov. 1831 (konc., Hartmansdorffs saml.).

svaret på den ryska framställningen, utvidgadt till en allmän politisk programförklaring, tillkom sålunda efter allt att döma på konungens direkta och personliga initiativ;[1] det nedlades i ett cirkulär från utrikes-statsministern Wetterstedt till Sveriges representanter vid en del främmande hof, främst det ryska och det danska.[2]

Efter omnämnande af »Nordisk Ugeskrift» och »en svensk provinstidnings» skrifverier utvecklades i cirkuläret, hurusom konungens politiska principer icke varit underkastade någon växling, utan vore desamma 1837 som 1830 och 1814. Och liksom han alltjämt ogillade de politiska villobilder, som den upphetsande revolutionära agitationen på andra håll sökte framkalla, var han besluten att inom sin egen maktsfär undertrycka hvarje dylik rörelse, vare sig den sökte återuppväcka den gamla Kalmarunionen, sorglig i åminnelse, eller sökte anslutning till mer nymodiga sträfvanden. Genom försynens skickelse hade Skandinavien fått sina politiska gränser bestämda i full öfverensstämmelse med sina intressen och naturliga geografiska förhållanden; de båda förenade konungarikena kunde därför icke önska någon annan ordning än den i 1814 års fredsslut och unionsfördrag stadgade. Med dessa allmänna förutsättningar vore konungen besluten att tillbakavisa alla försök att revolutionera erkända idéer och institutioner; han skulle alltid upprätthålla ordning och lugn, men oförtrutet arbeta på sina rikens inre förkofran, samtidigt med att han vid tillfälle gärna önskade erbjuda sina grannar och allierade all medverkan till den allmänna fredens bevarande.

Denna otvetydiga meningsyttring mottogs naturligtvis af Petersburgskabinettet såsom ett nytt prof till många föregående på Karl Johans orubbliga lojalitet, och Nesselrode kunde känna sig smickrad av att ännu en gång hafva låtit spåra sitt inflytande i Stockholm.[3] Där-

---

[1] Detta synes framgå af uppgiften hos Touchard-Lafosse (III, s. 268), där det heter om konungen: »... il dicta les considérations suivantes, qu'il fit transmettre à ses agents diplomatiques».

[2] Cirkuläret (som sändes till legationerna i Köpenhamn, Berlin, Wien, Paris, London, Petersburg, Haag och Hamburg) är tryckt af Haralds (s. 259 f.) efter konceptet. Detta aftryck vanställes dock af flere tryckfel. I orig. finnes cirkuläret bl. a. i det från Berlin stammande legationsarkivet.

[3] Då Sveriges chargé d'affaires af Nordin uppläste cirkuläret för Nesselrode, begärde denne att få förelägga kejsaren en afskrift och yttrade därvid: »Nous connaissons trop bien et depuis trop longtems les principes qui guident la politique du Roi pour ne pas avoir été parfaitement surs d'avance à l'égard de la manière dont Sa Majesté jugerait la question dont il s'agit mais nous avons toutefois cru convenable de fixer l'attention de Votre Gouvernement sur ces menées sourdes auxquelles nous attachons, au fond, très peu d'importance precisément parce que nous savons comment elles seront recueillies par le Roi et par la partie éclairée de la Nation Suédoise. Je m'empresserai de soumettre la dépêche de Monsieur le Comte de Wetterstedt à l'Empereur qui sans doute verra dans cette communication une nouvelle preuve des sentimens d'amitié que Sa Majesté est accoutumée à toujours retrouver chez le Roi Votre Maitre.» Nordins depesch af Petersburg 24 apr./16 maj 1837. — Då grefve Carl Löwenhielm i Wien uppläste cirkuläret för Metternich (den 6 apr.), yttrade sig denne med stor artighet om Karl Johan, men uttryckte samtidigt sina bekymmer för utvecklingen i Danmark: »... le morale des esprits est bien travaillé en ce moment et l'attention constante sur tout ce qui se passe en Dannemarc est plus urgente que jamais.» Han talar vidare

emot kunde man i Danmark hafva anledning att känna sig åtmin stone något öfverraskad af den högtidliga deklarationen, som ju hvarje fall syntes vara riktad mot vissa från *danskt* håll stammand politiska tendenser.

Samtidigt med att cirkuläret tillställdes Sveriges representant Köpenhamn, delgafs det den danske ministern i Stockholm; de skedde vid ett besök, som denne gjorde kabinettssekreteraren Ihr den 17 april 1837. Det är tydligt, att grefve Moltke, ehuru ha blifvit förberedd genom sin ryske kollegas meddelanden, icke kund känna sig angenämt berörd af det svenska meddelandets tämlige skarpa formuleringar. Han tillät sig också en anmärkning häron och meningsutbytet fortsattes:[1]

Après avoir remercié M. d'Ihre de m'avoir communiqué cett pièce intéressante, je n'ai pas pu retenir l'observation que le ton se qui paraissait avoir présidé à sa rédaction me faisait croire que l Roi Charles Jean avait été fâché de la manière dont cette affair avait été portée à sa connaissance ou que S. M. Suédoise, prenant la lettre le soupçon énoncé de la part du Gouvernement Russe relative ment à la tendence prétendue révolutionnaire de la feuille en ques tion, avait attribué plus d'importance à l'affaire qu'elle ne méritait. — M. d'Ihre m'assurait cependant que ni l'une ni l'autre suppositio n'était juste, que le Roi, son maître, avait au contraire été charm de l'intérêt que l'Empereur de Russie lui avait témoigné à cette occa sion et de la franchise avec laquelle S. M. I. s'était adressée à so Gouvernement, que le Roi avait saisi avec empressement l'occasio pour renouveler la profession de sa foi politique de laquelle S. M ne s'écarterait jamais et qu'enfin il avait bien fallu protester cont toute indulgence de la part du Gouvernement Suédois en faveur d prétendus projets révolutionnaires, puisqu'on avait indiqué une feuil Suédoise, le »Lunds Weckoblad», comme ayant ouvertement favorisé c projets.

Après cette explication et persuadé comme je le suis de l'absen de toute intention criminelle de la part des rédacteurs Danois du pr spectus qui a dévancé le »Nordisk Ugeskrift», je répétais à M. d'Ih les mêmes choses qu'à ce sujet j'avais dites à M. le Comte de Potc et dont j'ai eu l'honneur de rendre compte à V. E. dans mon derni très-humble rapport, et je n'oubliais pas d'ajouter l'assurance que savais que mon Gouvernement suivait toujours avec attention tout qui pouvait paraître suspect par rapport aux tentatives de la prop gande revolutionnaire. — M. d'Ihre me dit ensuite que le Char d'affaires de Suède à St. Petersbourg avait reçu une dépêche d'un co tenu semblable à celle adressée à M. de Lagerheim avec l'ordre de communiquer à M. le Comte de Nesselrode, à quoi on avait enc

om Danmark såsom ett land »où les novateurs se sont emparés d'une id belle en elle-même mais qui explorée maintenant ne le serait qu'au prof ceux qui voyent dans la Constitution Norvégienne le prototype des formes Gouvernement, et cela parce qu'elle laisse la porte ouverte à la democrati Löwenhielms depesch af Wien 29 apr. 1837.

[1] Moltkes depesch af 18 apr. 1837.

ajouté l'expression de la reconnaissance du Roi de Suède de la démarche toute amicale de S. M. l'Empereur à son égard.[1]

D'après tout ceci je crois que la profession de foi politique contenue dans la dépêche du Comte de Wetterstedt peut être regardée comme une de ces protestations toutes politiques dans lesquelles le Gouvernement Suédois se complait.

Några dagar senare hade Moltke lyckats skaffa sig det famösa danska prospektet och kunnat öfvertyga sig om, att dess upphofsman endast bekände sig till vetenskapligt-litterära sträfvanden och icke indragit några politiska synpunkter. Han försummade icke att framhålla detta för Ihre och uppläste till yttermera visso själfva prospektet, som den svenska kabinettssekreteraren förklarade sig icke hafva sett; han kunde till sist med fog anmärka, att man i Ryssland grundligt misstagit sig, då man bakom det danska företaget velat skönja politiskt revolutionära sträfvanden. Ihre medgaf riktigheten af dessa anmärkningar och genmälte endast, att artikeln i »Lunds Weckoblad» talat ett helt annat språk och att det danska prospektet förmodligen endast tagits till förevändning af den svenska tidningen, då denna velat sprida sina egna förkastliga idéer.[2] Vid ett senare sammanträffande med hofkanslern frih. Schulzenheim erfor Moltke ytterligare, att denne delade Ihres syn på saken och sålunda betraktade den svenska artikeln som en misstolkning; i detta sammanhang lät hofkanslern också förstå, att han icke skulle tveka att atala tidningens ansvarige utgifvare, om den danska regeringen skulle önska en sådan åtgärd. Moltke tackade för erbjudandet, men uttalade som sin personliga mening, att man i Köpenhamn ingalunda önskade en process, som i onödan skulle gifva saken betydelse, utan i stället gärna ville se den öfverlämnad åt glömskan. Hofkanslern, som delade denna åsikt, meddelade för öfrigt, att fråga varit om artikelns åtalande med hänsyn till dess ryssfientliga innebörd, men att grefve Potocki, besjälad af samma känslor som sin danske kollega, hade afstyrkt ett sådant steg.[3]

Under tiden hade Sveriges minister i Köpenhamn, Lagerheim, delgifvit den danske utrikesministern cirkuläret af den 14 april 1837 och i anslutning därtill med denne haft ett samtal, som dock knappast gick utöfver den diplomatiska konvenansens för ett sådant tillfälle lämpade formler och fraser. Men äfven dessa äga sitt intresse, och ett stycke ur Lagerheims till saken hörande depesch[4] må därför citeras:

»S. E., en m'exprimant tout le prix qu'elle attachait aux sentimens loyaux et magnanimes du Roi dont cette dépêche lui fournissoit une nouvelle preuve, me fit l'honneur de m'informer que le Gouvernement, instruit depuis longtems des mauvaises intentions et des sourdes

[1] Jfr ofvan s. 205, n. 3.
[2] Moltkes depesch af 25 apr. 1837.
[3] Moltkes depesch af 2 maj 1837.
[4] Lagerheims depesch af 21 apr. 1837. Redan föregående dag hade han i korthet redogjort för sitt samtal med den danske utrikesministern.

menées de quelques journalistes, tendant à propager des idées subversives de l'ordre et des institutions en vigueur, ne cessait de vouer une attention scrupuleuse à surveiller leurs efforts insidueux afin de pouvoir les réprimer et les punir mais que, d'après les renseignemens qui lui etaient parvenus, la feuille en question était tout à fait inoffensive, ne s'occupant que de matières littéraires et scientifiques. — S. E. me dit encore qu'un journal de Scanie ayant relevé la prétendue tendance politique du journal Danois, des rapports venus de la Finlande avaient signalé cette circonstance à l'attention du gouvernement Russe comme une tentative qui, ayant peut-être des ramifications, méritait une investigation plus sérieuse. Le Comte de Potocky en avait parlé au Comte de Moltke qui lui avait donné les éclaircissemens les plus satisfaisans par rapport à l'objet qui avait excité la sollicitude du Ministère Impériale. — M. de Krabbe ajouta que les observations de la feuille Suédoise lui ayant été signalées dans le tems, il n'avait par délicatesse voulu m'en parler, n'ayant jamais douté de la loyauté des sentimens du Gouvernement Suédois.»

Lagerheim, som icke haft tillgång till »Lunds Weckoblad» och därför säkerligen fann den stora aktionen något gåtfull, fäste samtidigt Wetterstedts uppmärksamhet vid det ofvannämnda i »Nordisk Ugeskrift» intagna poemet med allusionerna på drottning Margareta, utan att dock vilja tillskrifva det en politisk tendens; han trodde emellertid, att denna bit gifvit anledning till påståendet om en begynnande agitation för Kalmarunionens förnyande. I detta sammanhang tog han också upp till diskussion frågan, om man i Danmark, inför utsikten att konungahuset snart kunde utslockna på manssidan, på allvar dryftade möjligheten af en dynastisk union mellan de tre nordiska rikena. Hans uttalanden härom sakna icke sitt intresse

Il existe certainement ici, comme j'ai déjà eu l'honneur de l'indiquer, un parti nombreux qui désire fortement la réunion des trois Royaumes Scandinaves et qui travaille les esprits dans le but de les faire envisager cette union, à une époque présumable où la ligne masculine de la famille Royale occupant maintenant le trône sera éteinte comme le seul ancre de salut qui s'offre pour la conservation du Royaume. Les nombreuses sociétés qui sous différentes dénominations se sont formées ici sont généralement exploitées pour discuter plus ou moins directement les intérêts et les événemens d'un avenir incertain mais quoique la licence de la presse soit parvenue à un point qui doive exciter une vive surprise sous la domination d'un gouvernement absolu, néanmoins on n'oserait pas ouvertement énoncer une idée qui dût blesser, de la manière la plus sensible, la famille Royale et surtout le Prince héritier du trône, qui certainement n'a point renoncé à l'espoir de perpétuer sa branche dans la personne de son fils moyennant les descendans issus d'une nouveau mariage de ce Prince.

Le parti susmentionné est nombreux, autant que j'ai pu en juger et il compte même dans son sein des fonctionnaires élevés en grade et en dignité, mais le but que ce parti se propose d'atteindre répugne trop à ce sentiment d'orgueil national inné chez les Danois pour ne

s rencontrer également de nombreux adversaires. Ceux-ci ne veulent
int sous aucune condition renoncer à l'indépendance et à l'intégrité
leur pays et ils appellent de tous leurs vœux la continuation d'une
nastie dont les droits sur le Royaume Danois proprement dit et sur
s provinces Allemandes seront également incontestables. Parmi les
mmes tranquilles et impartiaux, neutres enfin, qui n'ont adopté au-
ne opinion exclusive sur l'avenir, et ceux-là forment sans contredire
majorité, il se trouve plusieurs qui ont l'air d'applaudir aux efforts
parti soi-disant patriotique et de vouloir provoquer les mêmes ré-
tats par les mêmes moyens, c. à d. par une peinture sombre et ex-
érée des difficultés qui environnent le gouvernement actuel et qui
ivent s'accroître avec le tems; mais c'est dans le but bien connu
ffrayer l'héritier du trône afin de l'engager à donner au pays des
stitutions qui rapprocheraient la forme du gouvernement le plus pos-
ble à celle de la Norvège, regardée par ces Messieurs comme le type
la perfectibilité humaine.[1]

Quant à l'opinion qui règne dans les Duchés je ne la connais pas
sez pour oser énoncer un avis là dessus, mais j'ai lieu de croire
e les habitans des provinces Allemandes sont en général peu attachés
x Danois et qu'ils verraient sans déplaisir un événement par suite
quel ils pourraient être séparés du reste de la Monarchie.

Både Fredrik VI och Karl Johan stodo alltså kyliga mot hvarje
rm af politisk skandinavism; en sådan kunde omöjligt förlikas med
t politiska system, som den ene och den andre bundit sig vid.
der de sista åren af sin regering fingo de nya anledningar att
ta afstånd från den småningom växande skandinavistiska rörelsen;
dan år 1842 skulle Karl Johan stå inför en politisk komplikation
samma art som år 1837. Äfven då gällde det icke minst att
gna farhågorna hos Petersburgskabinettet, som med skärpt miss-
nksamhet öfvervakade den skandinavistiska rörelsen.[2] Afsikten med
ssa rader har framför allt varit att visa, hur denna misstänksam-
t från början var motiverad — och att därmed fästa uppmärk-
mheten vid ett förbisedt kapitel i skandinavismens historia.

Helge Almquist.

---

[1] Hos A. F. Tscherning framträder tydligt denna beundran för Norges
fattning. Rubin, s. 512. Karl Johanstidens *svenska* liberaler hade som be-
st till god del samma ideal.

[2] Se tills vidare notiserna hos Thorsøe, s. 559 f. och Thrige, s. 313.

Underrättelser.

— Den 27 juli afled i Gammelstad prosten teol. dr. Jako Albert Englund i den höga åldern af 91 år. Utom de kyrklig minnesbilderna *Lars Levi Læstadius* (1876) och *Framstående kyr kans män från Väster- och Norrbotten* (1889) har E. äfven ut gifvit *Bidrag till Norrbottens läns historia till och med 1721* (1905 Den aflidne tillhörde Historiska Föreningens ständiga ledamöter.

— Den 7 jan. d. å. afled i en ålder af nära 59 år den be kante franske rättshistorikern Ludovic Beauchet, under 28 år pro fessor vid den rättsvetenskapliga fakulteten i Nancy. Från sina stu dier i den franska och romerska rättens utveckling — han har äfve utgifvit omfattande arbeten i den grekiska rättens historia — förde han öfver till den för en utländing redan af språkliga skäl så vansk liga nordiska, särskildt den svenska rättshistorien. Redan 1887 ut kom hans skrift *Formation et dissolution du mariage dans le droi islandais au moyen-âge* och 1893 en öfversättning af Olivecrona bekanta bok om dödsstraffet. Redan året därpå var B. färdig me det intressanta arbetet *Loi de Vestrogothie, traduite, annotée é précédée d'une étude sur les sources du droit suédois.* Tio å senare utkom den på utförliga källstudier hvilande *Histoire de l propriété foncière en Suède* och slutligen 1908 *Loi d'Upland traduite et annotée.* B. har vidare utgifvit öfversättningar af de finska strafflagen (1889) och af de nordiska sjölagarna (1895). I var medlem af Vetenskapssocieteten i Uppsala samt af Vitterhets Historie- och Antikvitetsakademien.

— I en i Nordisk Tidskrift publicerad uppsats med titeln *Po lackerna i Moskwa* har Alfred Jensen lämnat en redogörelse fö ett par polska resebeskrifningar från 1600-talets Ryssland. De första af dessa utgöres af ett diarium fördt af sekreteraren Eljas Pielgrzymowski, hvilken deltog i furst Lew Sapiehas beskickning ti Moskwa år 1600. Denna beskicknings syfte var dels att hälsa de nye storfursten Boris Godunovs tronbestigning, dels att trygga Polen besittning af det omstridda Lifland. Det diplomatiska syftet nådde icke; af den ceremoniella delen har den polske sekreteraren lämna utförliga och kuriösa skildringar, i hvilka det ryska hofvets barbarisk ståt och snarstuckna självkänsla fått vederbörlig relief. Den andr resebeskrifningen härrör från kronpodstoli (taffeltäckaren) Stanisla Niemojewski, hvilken af prinsessan Anna sändes till Ryssland för at till den då regerande (falske) tsar Dimitrij sälja en del af henne klenoder. Sitt affärsuppdrag lyckades Niemojewski ej uträtta — tsa Dimitrij blef vid denna tid mördad — och han fördes i stället s

om fånge till det inre Ryssland, där han tillbragte åren 1606—1608. Det var under denna tid han skref sin af Hirszberg utgifna dagbok. Däri ger han ej blott fylliga skildringar af sitt företräde hos Dimitrij. af dennes bröllopsfest och mord, utan äfven af de inre förhållandena i Ryssland, folkets lif, sedvänjor och bruk o. s. v. En tredje polsk skildring från den stora oredans tid är slutligen den litauiske historikern Samuel Maskiewicz' under åren 1594—1621 nedskrifna anteckningar. Äfven dessa innehålla mycket intressanta skildringar af den tidens ryska samhällslif.

— I det under d. å. utkomna h. 24: 1 af »Historiallinen Arkisto» förekommer en uppsats af senatorskan Jully Ramsay angående *Tsar Peters svenska värja.* Bland riddarhusdeputationens protokoll i svenska riddarhuset har förf. i handlingar bilagda kommendörkapten Johan Wilhelms' ad acta lagda introduktionsansökan af år 1739 påträffat åtskilliga uppgifter af svenska officerare, enligt hvilka de under sin fångenskap i Ryssland vid så skilda tidpunkter som 1703, 1704, 1709 och 1722 sett tsaren bära en svensk infanterivärja, förut tillhörande sökandens broder, öfverlöjtnanten i svenska flottan Kilian Wilhelms. Med stöd af dessa handlingar lämnar förf. en liffull teckning af förloppet af den sjöstrid utanför det nyss fallna Nyenskans d. 7—8 maj 1703, hvarunder två för långt framsända svenska fartyg förlorades, med mer eller mindre framgång sprängda i luften af sina egna besättningar, och båda cheferna, löjtnanterna Wilhelms och Wennersten, stupade. Det var »till en åminnelse» af den tappre officeren — och väl också af sjösegern vid det blifvande Petersburg — som den vid tillfället i Nyenskans närvarande tsaren bar hans värja. De flesta af de nämnda handlingarna äro intyg uppsatta först år 1738, men förf. återgifver också en utförlig relation, daterad endast några dagar efter händelsen, af arklimästaren Tomas Wessling, som af amiral v. Numers sändes till Nyenskans för att förvissa sig om de försvunnas öde. Hans berättelse är af synnerligen stort intresse, lifligt skildrande hans öden och iakttagelser i det ryska lägret, där han personligen träffade och samtalade med Sjeremetjev, general Schaumburg, Mensjikov, Patkul och tsaren själf.

(*H. B—n.*)

— En rysk författarinna, Inna Lubimenko, publicerar i aprilhäftet af English Historical Review några särdeles intressanta dokument, som belysa hvarken mer eller mindre än — som titeln lyder — *A Project for the Acquisition of Russia by James I.* Planens upphofsman var en viss Thomas Chamberlain, hvilken kämpat i den svenska legohär, som 1610 ryckte in i Ryssland och blef slagen vid Klusjino (han återfinnes under namnet »Kimmerlin»; Almquist. Sverige och Ryssland 1595—1611, s. 271). Hemkommen till England framställde han i ett till Jakob I riktadt memorial (sannolikt af år 1612) de faror, som hotade Englands handelsintressen genom det alltmer sig utbredande främlingsväldet i Ryssland. Norra

och östra Ryssland — d. v. s. landet mellan Arkangelsk och Vol
samt omkring denna flod ända till Kaspiska hafvet — vore emelle
tid ännu intakt och skulle säkert intet högre önska än den engels
konungens beskydd. Ch. söker utförligt visa, hvarför Jakob bör sö
vinna antingen protektion eller suveränitet öfver detta land; mo

lrika kartskisser meddelats. Bokens sista partier ha i viss mån emoarkaraktär, i det där delvis enligt de handlande personernas muntliga berättelser meddelas skildringar af några nu lefvande svenska ficerares äfventyr i främmande krigstjänst.

(*H. B—n.*)

— I andra delen af sitt arbete *Tro och öfvertro i forna tider*, ars förra del tidigare omnämnts, behandlar prof. Gadelius först igorna om trolldom och förgörning, med material hämtadt dels från olldomsprocesser i Skåne på 1500- och 1600-talen, dels från andra ter och tider, äfven så sent som 1890-talet. Detta kapitel blir en edning till hvad som är afsedt att utgöra arbetets hufvudparti, mligen häxtron och trolldomsväsendet i Sverige under Karl XI:s gering. Intresseväckande är den förberedande vidlyftiga utredning, m göres i fråga om häxbegreppets olika grundläggande moment h de motbjudande uttryck, som dessa föreställningar togo sig i utidet under medeltiden, kulminerande i den hemska häxsabbaten, hvilken i våra egna häxprocesser framkommer en svagare efterıng. Utländska författares meningar granskas, och prof. Gadelius ter från sin psykiatriska och allmänt vetenskapliga ståndpunkt tställa de moment, som rimligtvis i främsta rummet äro att taga nsyn till vid fenomenens förklaring, utan att dock kunna göra språk på att i denna härfva af hemlighetsfulla makters spel finna ı fullgiltiga lösningen. Kommer så ändtligen afdelningen om de nska häxprocesserna, hvilkas väsentliga drag framhållas, främst turligtvis Blåkullafärden och »barnaförandet». Mest hänsyn tas ı processerna i hufvudstaden samt Urban Hjärnes inlägg däri, men rjämte göras ströftåg åt andra håll. Efter en utvikning angående vanliga, typiska spöktilldragelserna, omtalas senare häxprocesser Sverige allt intill 1850-talets i Dalarne.

De talrika problem som beröras och uppslag som här framställkomma helt visst att bli af vidsträckt nytta, då en gång i mera torisk framställning våra trolldoms- och häxerimål bli behandlade, hot som ju icke kan ske, innan materialet föreligger i en vida haltigare form. Högeligen intressanta handlingar offentliggöras i ta arbete, mestadels i referat, hvilket säkerligen är sakligt helt fredsställande; i formellt afseende synes en större färdighet i handifters användande esomoftast ha varit önskvärd.

Förf:s religionsfilosofiska ståndpunkt, som i arbetets förra del så vidsträckt utrymme, skymtar nu endast här och där samt har anledt några förklarande slutord.

(*Sven Lampa.*)

— Under de senaste åren har i Tyskland intresset för den tyska handelshistorien blifvit allt lifligare. Studiet och utgifvdet af Öresundstullräkenskaperna ha medfört, att det rika maial till sjöfartshistorien, som i de tyska hamnstäderna förefinnes allräkenskaperna, börjat allt mer beaktas och bearbetas. Till Rocks handelshi[illegible] [illegible]ligga tvenne bidrag ur olika synpunkter. Det ı är en af[illegible] [illegible]cks *Seehandel von 1635—1648. Nach*

den Warnemünder Lizentbüchern af A. Huhnhäuser i åttonde ban det af Beiträge zur Geschichte der Stadt Rostock (Rostock 1914, 149 s. det andra en undersökning af A. Pries om *Der schwedische Zoll Warnemünde in den Jahren 1632—1654 insbesondere im Wes fälischen Frieden* (Wismar 1914, 105 s.). Under det att Huh häuser skildrar handelns utveckling, behandlar Pries den diplom tiska striden om samma Warnemündetull, hvars räkenskaper varit Huh häusers material. Från 1631 upptog Sverige tull i Warnemünd Räkenskaper för tullen finnas i riksarkivet; de utgöras för åren 1631-1633 af licentregister och för åren 1682—1805 såväl af licenthufvu böcker som licentjournaler, af hvilka de senare ur handelshistorisk sy punkt äro den gifvande källan. Dessa H:s uppgifter om licenträkensk perna rörande Warnemündetullen i riksarkivet kunna dock komple teras; åtminstone från 1642 förefinnas hufvudböcker. En viss proce af tullen tillföll hertigen af Mecklenburg, hvilket förhållande me fört, att för åren 1631—1648 en serie licentjournaler förefinnes arkivet i Schwerin och utgjort grundvalen för ifrågavarande arbet Warnemündetullen framställes af Huhnhäuser såsom synnerlig ödesdiger för Rostocks handel. Efter en inledande öfversikt af tu len, redogör författaren för de tabeller öfver skeppsfarten, som h uppgjort i anslutning till de af fru N. Bang uppgjorda och som utgö hufvudparten af hans arbete. Såväl tabeller öfver Rostocks sjöfart f hvarje år som öfver Rostocks skeppares färder förefinnas. I d förra af dessa kan man studera handelsomsättningen hvarje år m de olika staterna äfvensom med hvarje hamn, ja t. o. m. om fartyge nationalitet finnas uppgifter. Med Danmark äro förbindelserna sy nerligen lifliga, ungefär 80 % af hela omsättningen, med Sveri blott 3 %. Den senare når sin höjdpunkt 1635—1636 för att s nare förminskas. De svenska hamnar, som förekomma i större u sträckning, äro Stockholm, Göteborg, Kalmar, Norrköping, Nyköpi Åbo, Nystad. Förbindelsen med Stockholm förmedlas i hög gr af Rostockfartyg, under det att t. ex. Kalmar och Göteborg jä förelsevis i högre grad deltagit med egna fartyg. Af intresse källkritisk synpunkt är det kapitel, där författaren jämför Warnemün registren med Öresundstullslistorna: de förra synas på flera punk vara noggrannare. Författaren utlofvar som en andra del af s arbete en redogörelse för varuomsättningen. Han ställer vidare i sikt en bearbetning äfven af det i Stockholm befintliga materia Pries' arbete ger en klar öfversikt af de rätt invecklade diplom tiska striderna om tullen. Hufvudvikten är lagd på en ski ring af westfaliska fredens förhistoria på denna punkt och en analys af dess stadgande om tullen. Pries söker upp en klar motsats mellan den bestämmelse som innehöll, att tulla skulle sättas på den fot, de voro före kriget (art. IX § 1), s art. X § 13, som stadgade om Sveriges rättigheter i de pommer och mecklenburgska hamnarna. Det senare stadgandet skulle h afse de verkligen afträdda orterna och alltså hela rättsgrunden tullen vara undanryckt. Tolkningen öfverensstämmer visserligen m hvad Rostock ville inlägga i fredstraktaten, men godtogs naturli

aldrig från svensk sida, och frågan fick ej heller senare någon utveckling lösning. Svenskt källmaterial har Pries användt, men hans kunskap härom förefaller dock att vara fragmentarisk; ej ens Sveriges traktater citeras. (*E. N.*)

— I en i »Svensk Intendenturtidskrift» publicerad uppsats, *Några ord om förvaltningsförhållandena under det stora nordiska krigets första skede* (separat: Malmö, Förlags-aktiebolagets boktryckeri 1914, 16 sid.), har löjtnant R. Antoni, tydligen som en biprodukt till forskningar om Västerbottens regementes historia, meddelat några strödda anteckningar till utredande af vissa viktiga sidor af den militära administrationen under karolinska tiden: intendenturens organisation vid regementet, aflöning, beklädnad, beväpning, sjukvårdsutrustning o. s. v.

(*H. B—n.*)

— I ett litet arbete *Gustave III et la rentrée du catholicisme en Suède d'après des documents inédits* (Paris 1913) ha tvenne franska forskare, P. Fiel och A. Serrière, behandlat den under Gustaf III i Sverige på nytt tillåtna katolicismens historia. Bokens hufvudperson är emellertid ej den svenske konungen utan den af påfven år 1783 hitsände apostoliske vikarien, abbé Oster. Det är nästan uteslutande på dennes brefväxling med romerska Propagandan, som framställningen är byggd. Osters person, synpunkter, arbete och vedermödor, med hvilket allt författarna uppenbart sympatisera, träda naturligtvis starkt i förgrunden. Det protestantiska Sveriges egen ställning till den nya missionen får man däremot på grund af det ensidiga källmaterialet ingen egentlig uppfattning om. Att Gustaf III själf och flera andra af Sveriges mera framskjutne män, gripna af tidens »tolerans», i början med stor välvilja bemötte Oster och att denne till konungen personligen främst satte sitt hopp, är dock tydligt. Oster hade emellertid eget nog ett starkt motstånd att bekämpa från de katolska makternas beskickningar i Stockholm. Den apostoliske vikariens verksamhet erbjuder därföre den egendomliga anblicken af en missionär, som gynnas av dem han skulle omvända och motarbetas av sina egna trosfränder. Hans entusiastiska förhoppningar på Sveriges rekatolicering stäcktes emellertid snart nog. Detta synes delvis ha berott på att Propagandan i viktiga kyrkopolitiska frågor (t. ex. den katolske prästens ställning vid ingående af s. k. blandade äktenskap) hyste en annan uppfattning än Oster, men framför allt på den starka protestantiska reaktion, som framkallades af den roll, han ansågs ha spelat, då en viss fattig kvinna vid namn Merkel öfvergick till den katolska tron. I Osters hängifvenhet för den sak han med så små ekonomiska resurser arbetade för kan man dock icke skönja någon afmattning, ej ens då Propagandan, som mera kallt bedömde situationen, fann honom spänna bågen för högt. Man finner städse en man, som vill mycket men under vidriga förhållanden, öfver hvilka hans vidlyftiga bref utbreda sig, föga kan uträtta. Vid revolutionens utbrott, då han för tillfället befann sig i Frankrike och där tycktes ha försäkrat sig om ett

ganska betydande ekonomiskt understöd för sin verksamhet, kom hans stora katastrof: understödet uteblef och af sin ställföreträdar i Sverige bortintrigerades han från sin befattning. Med djup sympat för den olycklige prelaten, hvars öde var »att in i det sista mö enastående svårigheter», slutar boken med att konstatera, att d svenska katolikernas antal i våra dagar ej är större än på Gusta III:s tid.

(*Ad. Btt.*)

— Ett värdefullt bidrag till vår sjökrigshistoria har under dett år lämnats från ett mera ovanligt håll — från en afhandling för me dicine doktorsgrad. Den feberepidemi, som under krigsåren 178 —90 härjade på den svenska flottan och bland dess i Karlskron förlagda manskap, har förut uppmärksammats både af läkare o historici, men någon med den moderna medicinska vetenskape hjälpmedel utförd undersökning af denna sjukdom har ej verkställt förrän den nu af doktor Olof Hult gjorts till ämne för hans v Karolinska institutet ventilerade dissertation *Forschungen über d Auftreten des Typhus recurrens in Schweden und seine ätiol gischen Momente, hauptsächlich bei der Marine 1788—1790* (sä tryck ur Nordiskt medicinskt arkiv 1913, afd. II, n:r 12 och 1 Stockholm, Norstedt & Söner 1914, IV + 134 sid.). Hufvudintre set för förf. har naturligtvis varit konstaterandet af sjukdomens a och med stöd af en sammanställning af samtida läkares berättels om dess yttringar med hvad man vet om liknande epidemier v andra tillfällen samt med den nutida forskningens kännedom om olika sjukdomar, som brukade figurera under namn af »fältsjuk »skeppsfeber» o. d., identifierar han den med rekurrensfeber (typh recurrens), en på 1700- och 1800-talen i Europa ej ovanlig, på s naste tider till dess östliga länder inskränkt epidemisk sjukdo Smittans öfverförande från det vid Hogland tagna ryska farty Vladislav bekräftas. En äfven kulturhistoriskt intressant sida af s ken är den genom den moderna bakteriologien gjorda upptäckten o ohyra såsom spridare af smittämnet vid denna sjukdom. Vid sid af de rent medicinska detaljerna sammanför förf. ur både tryc och otryckta källor åtskilliga äfven ur historisk synpunkt värdefu uppgifter om de ohyggliga förhållanden, som rådde ombord oc Karlskrona, och som måste i hög grad verkat förlamande på flott verksamhet. Med användning bl. a. af församlingarnas i Karlskr kyrkoböcker har han också kunnat lämna bidrag till en exakt statistik öfver sjukdomens utbredning och dödlighet. Såsom bil återges (liksom hela arbetet på tyska) den duglige läkaren L. Ge dorffs berättelse om en sjöexpedition till Nordsjön 1781 med gan innehållsrika iakttagelser exempelvis om manskapets beklädnad o proviantering.

(*H. B—n.*)

— I Svenska Litteratursällskapets i Finland »Förhandlingar uppsatser», 27, har professor M. G. Schybergson meddelat ett drag *Till H. G. Porthans brefväxling*, innehållande ett bref

›rthan med kallelse till ledamot af Vetenskapssocieteten i Uppsala '96 jämte hans svar samt ett par bref, växlade mellan honom och riftställaren och bokhandlaren i Berlin Chr. F. Nicolai 1799.

— Det första svenska regemente, som fick sin historia skrifven, r Södermanlands; redan år 1778 igångsatte dess initiativkraftige ef öfverste G. A. v. Siegroth insamlandet af material för en sådan, h resultatet blef det »Utkast til en historia om Kongl. Södermanlands gemente», omfattande tiden intill 1771, som i sex »stycken» utkom der åren 1786—94. Man har nu ansett tiden inne för en fortttning: *Kungl. Södermanlands regementes historia 1771—1915*, araf första delen, 1771—1815, (Uppsala, Almqvist & Wiksell, 0 sid.; pr. kr. 9,00) i år utkommit. Författaren, kapten Karl K:son ·ijonhufvud, utlofvar ytterligare två delar, en behandlande tiden 16—1915 och en innehållande biografiska uppgifter. Den nu blicerade volymen lämnar först en redogörelse för organisationen, mångfald notiser — både mer och mindre viktiga — grupperade der de olika rubriker, som ämnet ger anledning till. Därpå följer ildringen af tjänstgöringen i krig och fred. Regementet deltog både Gustaf III:s finska och Gustaf IV Adolfs pommerska fälttåg. Under iget 1808—09 var det först förlagdt på norska gränsen, sedan på and och var slutligen med om den bedröfliga expeditionen till sterbotten. Det deltog också i fälttåget mot Napoleon 1813, utan dock egentligen vara i elden mer än vid Leipzigs stormning, nt slutligen i norska kriget 1814. Det är alltså en ganska omtande krigshistoria, som rymmes i den behandlade perioden, men någon vidare färgrik skildring ger hvarken den eller de organisariska förhållandena tillfälle, och lättläst kan heller inte framställngen rättvisligen kallas. Däremot förefaller den att vara stödd på noggrann forskning, och i slutet af boken finnas källorna angifna: något längre drifven specificering af hänvisningarna skulle dock skadat — det kan naturligtvis ha sitt intresse att veta, om empelvis en uppgift om detaljerna af något särskildt stridstillfälle hämtad ur en officiell rapport eller ett privatbref. — Arbetet försedt med ett antal planer, kartor, uniformsafbildningar etc.

(*H. B—n.*)

— Högtidlighållandet af Gymnastiska Centralinstitutets hundraga tillvaro under förlidet år, framförallt hugfäst genom den af stitutets lärarekollegium utgifna ståtliga festskriften *Kungl. Gymnastiska Centralinstitutets historia 1813—1913* (Stockholm, Nordt 1913, 443 sid.; pr. kr. 7,00), kom helt naturligt att till stor l anknyta sig till Lings minne. Från Lunds universitet, för hvilt detta minne har särskild betydelse genom hans verksamhet som ktmästare därstädes under åren 1805—13, lämnades också ett bidg till dess firande under titeln *Till Per Henrik Lings minne* unds universitets årsskrift, ny följd, afd. 1: bd. 9, n:r 6; Lund 13, 204 sid.; pr. kr. 3,00). Ur biografisk synpunkt mest gifvande de fyra uppsatser, som volymen innehåller, är den första, där

den nuvarande innehafvaren af Lings tjänst vid universitetet, öfverst C. H. Norlander, med användning af källor bl. a. ur universitetets arkiv skildrar »Ling i Lund. Gymnasiarken». Särskildt belysande för Lings bekymmersamma enskilda förhållanden är det bref fran honom, sannolikt skrifvet 1814 till prins Oskar, som förf. aftrycker efter det i Lunds kulturhistoriska museum bevarade konceptet. Af de båda litteraturhistoriska bidragen — prof. E. Wrangels »Ling i Lund. Diktaren» och docenten Hilma Borelius' »Lings Asarne — meddelar den förra som bilagor några bref från Ling till Tegnér och L. Hammarsköld 1811—12. Häftet afslutas med ett »Bidrag till en Lingbibliografi» af biblioteksamanuensen B. Möller.

(*H. B—n.*)

— Under titeln (i svensk öfversättning) *Sverige och Polen 1848—49* bevarar Czartoryskiska biblioteket i Krakau (manuskript-katalogen n:o 5,383) en samling polsk-franska handskrifter från ofvannämnda år, hvilka såsom ett kuriosum kunde förtjäna ett flyktigt omnämnande. Det är nämligen ett antal skrifvelser angående en polsk kapten J. Waligorski, hvilken såsom politisk agent d vistades på skandinaviska halfön, företrädesvis i Kristiania, för att »representera Polens intressen i Skandinavien, sammanknyta Polen med de skandinaviska Östersjöländerna, väcka sympati i Skandinavien för Polen, påvisa gemensamma intressen mot en gemensam fiende tillförsäkra sig svenskarnas välvilja och stärka det polsk-svensk samarbetet icke blott i förberedelser till ett krig mot Ryssland, utan ock i själfva utförandet».

Denna naivt fantastiska plan, som ställdes i samband med e påtänkt resning i Polen och Litauen, hade den 30 maj 1848 ut arbetats i Paris af J. Waligorski och Janusz Woronicz, och den had blifvit godkänd af furst Adam Czartoryski. Waligorski redogör dessa underliga skriftstycken tämligen utförligt för den svenska för fattningen och för det politiska lifvet. I Stockholm gjorde ha bekantskap med Hjerta (Aftonbladets utgifvare), en grefve Ankarsvärd chefen för topografiska kåren general Akrell, riksdagsmannen oc öfversten grefve Rosen, chefen för väg- och vattenbyggnadsstyrelse v. Sydow och Göta kanals byggmästare öfversten Ericsson. »Alla som jag talade med, ansågo, att freden i Europa aldrig skulle blifva varaktig, så länge Polen icke hade återfått sin själfständighet.» D gick ett rykte, att konung Oskars dotter skulle förlofvas med sto fursten Konstantin Nikolajevitj, men »en sådan förbindelse skul stöta på orubbligt motstånd i Sverige och Norge».

Om den svenska aristokratien heter det i dessa konstiga rap porter: »Såsom svenskar kunna de icke dölja sin antipati mot mosk viterna, och de visa sympati för oss; men som politiskt parti önsk de, att allt förblir *in statu quo* . . . Endast en tidning, Tiden, so utgifves af universitetsprofessor Palmblad i Upsala och underhåll af därvarande aristokratien, skrifver fullständigt i moskovitisk anda men denna tidning är allmänt misskrediterad och läses mycket li utanför de aristokratiska kretsarna . . .»

»Sverige, som så många gånger blandat sig i Europas religiösa och politiska stridsfrågor och som gång efter annan låtit en stor man framträda på den europeiska skådeplatsen, bör bland de skandinaviska länderna särskildt ådraga sig vår uppmärksamhet . . .»

Furst Adam Czartoryski torde dock snart hafva fått klart för sig, huru meningslösa dessa politiska fantasier voro, ty i ett bref af den 18 september 1849 förklarade furst Wladyslaw Czartoryski å furst Adams vägnar för Waligorski, att den dåvarande situationen i Europa, särskildt i Ungern, tvingade till overksamhet och att alla räddningsförsök skulle vara fruktlösa.

(*A—d J.*)

— De *Minnen*, som Gustaf Cederström förlidet år utgifvit (Stockholm, Norstedt 1913; 316 sid.; pr. 10 kr.), ha som naturligt är sitt egentliga intresse genom de bidrag de ge till kännedomen om svenska konstnärer och svensk konst särskildt under 1800-talets sista tredjedel. Hufvudpartiet utgöres af skildringen af förf:s vandringsår i Düsseldorf, Paris och Italien. Äfvenså tecknas, ehuru mera summariskt, hans verksamhet som kommissarie vid en rad svenska konstutställningar från den i Köpenhamn 1888 till den i München 1901. Det hela afslutas med några kortfattade antydningar om konstnärslifvet hemma, konstakademien, förf:s verksamhet som lärare och hans ställning till frågan om konstnärsutbildningen. Fängslande från en mera allmän synpunkt är skildringen af hans barndomstid, af lifvet på de stora godsen och hos »Skeppsbroadeln» liksom äfven af hans korta militära bana och 1860-talets militärlif i Sverige. Förf:s älskvärdt temperamentsfulla berättarekonst och de talrika vackra porträtt och konstverksreproduktioner, som pryda boken, göra den till en mycket fängslande läsning.

— Af den berömde Norrlandskännaren Abraham Abrahamsson Hülphers' åren 1771—93 utgifna *Samlingar til en beskrifning öfwer Norrland* har på föranstaltande af Jämtlands läns fornminnesförening *Andra och tredje samlingen, om Jämtland och Härjedalen* utgifvits i en ny upplaga (Stockholm, Norstedt 1912), hållen i så nära typografisk öfverensstämmelse med originalupplagan som möjligt.

— Den norske historiske Kildeskriftkommission har genom Finnur Jónsson påbörjat utgifningen af *Eirspennil*, AM 47 fol., innehållande en förkortad redaktion af de norska konungasagorna från slutet af Olof den heliges saga till och med Håkan den gamles. Första häftet är häraf utkommet (Kristiania 1913). — Tidigare är en del af denna handskrift tryckt i Ungers »Konungasögur» (Kristiania 1870—73).

— I den af P. Herre utgifna serien Wissenschaft und Bildung, (Quelle & Meyer, Leipzig) förefinnes utom i denna tidskrift tidigare (årg. 1913, s. 340) nämnda äfven en rad andra smärre historiska

öfversiktsarbeten såsom *Die Kultur der Araber* af München-pro fessorn J. Hell. Af den arabiska kulturen under skilda epoke gifver förf. en klar öfversikt, af ej minsta värdet för icke fackbilda äro de sidor som ägnats åt Arabien före islam. — Amiralen H. Kirch hoffs lilla bok *Seehelden und Admirale* lämnar med utgångspunk från Carlyles uppfattning om hjältarnas betydelse kortfattade skiss af en rad sjöhjältar från olika epoker. Tvenne mindre allmänt känd tyskar Paul Benecke från Danzig, som deltog i hansans sjöstrider p 1450-talet, och Karpfanger, en hamburgsk amiral från 1600-tale hava fått rum vid sidan af Drake och van Ruyter. Af nordiska krigar gestalter har endast Tordenskjold medtagits, otvifvelaktigt snarare e gärd åt den oförvägne norrmannens inverkan på folkfantasien än å hans betydelse såsom ledare af större företag till sjöss.

(*E. N.*)

— I en nyutgifven aktsamling *Acta Imperii Angliæ et Fran ciæ ab a. 1267 ad a. 1313* (347 s. + XXX, Tübingen 1911 har den bekante tyska historikern Fritz Kern sammanfört en d urkunder ägnade att belysa Tysklands särskildt utrikespolitiska histor under tiden närmast efter Hohenstaufernas fall. Urkunderna är samlade i ett flertal arkiv hufvudsakligen utom Tyskland. Störst utbytet synas arkiven i Paris och London hafva lämnat. Utgifvare ger själf en öfversikt öfver innehållet i de meddelade aktstyckena vi få här viktiga bidrag till kejsarrikets inre historia och till känne domen om dess förbindelser med Frankrike och med England. Sam lingen är synnerligen praktiskt uppställd och disponerad samt ti läsarens tjänst försedd med utförliga register.

(*S. T—g.*)

— Af E. Bode föreligger under titeln *Jung-England, ein Studie über die Anfänge der englischen Weltmacht* en orienteran öfversikt öfver Englands historia under drottning Elisabeths regeri (Lübeck 1914). Ett helt aktuellt intresse har, såsom i inledning upplyses, varit vägledande för författaren: inför Tysklands senas snabba utveckling och alltmer framträdande plats bland Europ stater har den tanken synts ligga nära till hands att vända blickar tillbaka till den tid, då England, på samma sätt som Tyskland n tillkämpade sig »en plats i solen», den jungfruliga drottningens tid hvarf. Förf. finner med denna utgångspunkt många intressan paralleller: »Hier wie dort beobachten wir ein mächtiges Aufschnell nationaler Energie nach der gewonnenen Einheit, der politischen hi der religiösen dort, hier wie dort eine Umlenkung des öffentlich Interesses auf ganz neue Gebiete; im Gefolge davon eine Wandl des völkischen Bewusstseins in dem Masse, wie Reichtum und Ma sich steigern, hier wie dort weitausschauendes Zielbewusstsein merkwürdigem Gegensatz zu zaghafter Scheu vor Entscheidungen massgebender Stelle.» — Förf. behandlar först i korta drag Englan historia under Tudorerna, reformationen, sociala och ekonomiska fö hallanden m. m. Härefter upptager förf. sitt egentliga tema, n

ádt på följande kapitel: »England im friedlichen Wettbewerb um ı Welthandel», »England im Kampf gegen Portugal und Spanien», e Ostindische Gesellschaft» och »Virginia, die erste englische dlungskolonie». Framställningen, som ej framträder med några pråk på självständighet vare sig i fråga om fakta eller synpunkter, lättläst och intresseväckande. Den använda litteraturen utgöres mfvudsak af de vanliga uppslagsverken; bland dem saknas emel-id Seely's bekanta, utmärkta arbeten.

(*S. T—g.*)

— Frågan om det engelska kabinettets uppkomst har på senaste en varit föremål för ett påfallande lifligt intresse både inom och m England. Som en förstudie till en blifvande andra del af sin elska historia har den tyske forskaren Wolfgang Michael i schrift für Politik (1913 h. 4) behandlat *Die Entstehung der binettsregierung in England*, med hufvudintresset koncentreradt åren 1714—42, för hvilken tid också en del tyskt arkivmaterial amit till användning. Kort efteråt gaf den berömde engelske srättsläraren sir William Anson i English Historical Review . 1914 en öfverblick öfver kabinettets utveckling ända från Karl I:s och fram till början af det nittonde århundradet: *The cabinet the seventeenth and eighteenth centuries.* Därjämte hafva två kare, engelsmannen H. W. V. Temperley och amerikanaren R. Turner, gjort ämnet till föremål för synnerligen gifvande un-sökningar i engelskt aktmaterial (Temperley, *Inner and outer inet and privy council 1679—1783*, Engl. Hist. Rev. okt. 1912; rner, *The development of the cabinet 1688—1760*, American t. Rev. juli, okt. 1913, *Committees of council and the cabinet 9—1688*, Amer. Hist. Rev. juli 1914, *The lords justices of gland*, Engl. Hist. Rev. juli 1914). De resultat, som härvid vun-. särskildt af Turner, väcka framför allt förvåning, att så litet it synes ha åtgjorts för att utnyttja de på sätt och vis närmast ande källorna för en så utomordentligt betydelsefull institutions oria. Till en del sammanhänger detta måhända därmed, att man för mycket förbisett dels — för att tala med Anson — att det ar riktigt »to talk of the cabinets of George I and George II as ugh they corresponded to the cabinets of Sir Robert Peel and Gladstone», dels att kabinettsregeringens ursprung är att söka rt före hannoveranarnes tid, eller m. a. o. att kabinettet verk-n har en historia som sträcker sig långt före och långt efter 4. — Turner har särskildt sökt att klarlägga Karl II:s regerings-kineri såsom utgångspunkt för kabinettets senare historia. Frågan därvid (i hans egen formulering): »har kabinettet börjat som en lig korporation (secret body) af rådgifvare, sammankallade af ungen snarare såsom intima vänner än såsom ämbetsmän, och så-da utvecklats vid sidan af privy council eller har det börjat som afdelning (standing committee) af privy council?» Själf söker mer dess ursprung i båda dessa källor. Å ena sidan utvecklades ler konungens ledning den korporation, som redan samtiden kände

under namnet »cabinet» (eller »cabal») och som — enligt Turner — under Karl II:s tid var identisk med den »committee of foreign affairs» hvilken inrättades 1660 och 1668 fick en mera officiell ställning men 1679 upplöstes till följd af det missnöje, som privy council's undanträngande vållat. Alltjämt mött med misstro och betraktad som en olaglig institution fortsatte kabinettet under Wilhelm III:s och Annas tid sin utveckling. Men jämsides med detta »cabinet council» fanns vid 1700-talets början en annan institution, ofta kallad »committee of the council», hvilken bestod af ungefär samma medlemmar som kabinettet (i denna egenskap kallade »the lords of the committee»), men skilde sig från detta bl. a. genom att icke sammanträda inför monarken. Denna institution tänker sig Turner hafva uppkommit som en naturligt framvuxen sammanslutning af de relativa fåtal medlemmar af privy council, hvilka aktivt deltogo i arbetet inom dess många olika »committees». Eller, från en annan synpunkt: då faktiskt samma personer i stor utsträckning utförde allt arbete inom de olika committees, så kommo dessa småningom att växa tillsammans till en enda: »the committee of the council» — eller, som den stundom betecknande nog kallas, »committee of the whole council». Denna är sålunda — i motsats till kabinettet — ingen egentlig nybildning utan betecknar principiellt sedt snarare en koncentrering och utveckling af privy council's arbetssätt. Turner har ställt i utsikt en närmare undersökning af denna utveckling, men i princip har hans uppfattning redan godtagits af Anson (Eng. Hist. Rev. april 1914, s. 325). Ur dessa två element har sedan efter 1714 det moderna kabinettet framvuxit. Hvad Turner fram dragit angående det s. a. s. icke-monarkiska elementets betydelse härvidlag, modifierar högst väsentligt Michaels sats, att det engelska konungadömet självt skapat det kabinett, som sedan skulle komma att tränga sin upphofsman åt sidan. — Temperley har bl. a. tagit upp frågan om uppkomsten af »the inner cabinet», den trängre kretsen af kabinettet, som småningom undanträngde detta. Han daterar dess uppkomst redan till Annas tid, men har af Anson, Michael och Turner mötts af varningar mot att i tillfälliga anordningar se en institution i utveckling. Först under 1740-talet har, enligt Anson, »the inner cabinet» uppstått. Anson hänvisar f. ö. till de många olösta problem, som ännu återstå i kabinettets historia, och hoppas att dessas utforskande skall göra slut på den ytliga schematisering hvarmed ämnet så ofta behandlats. Från svenskt håll kan man kanske därtill lägga en förhoppning, att forskningarna i den engelska centrala administrationens utveckling här och hvar skola kunna kasta ett visst ljus öfver vår egen författningshistoria. Vid läsningen af Turners uppsats om Karl II:s tid med dess skildring af det engelska rådets ombildning till större regeringsduglighet genom committee-systemet och af den kungliga konseljens utveckling under motstånd bl. a. från rådet, som såg sig alltmer undanskjutet från sin lagliga rådgifvareställning, går tanken lätt öfver till svenska förhållanden.

(*N. H—z.*)

— Under den något otydliga titeln *The Economic Organisation of England, An Outline History* (London, Longmans, 1914; 213 sid.; 2 sh. 6 d.) har prof. W. J. Ashley utgifvit en synnerligen läsvärd liten öfversikt af Englands ekonomiska historia, grundad närmast på föreläsningar vid kolonialinstitutet i Hamburg men äfven sammanfallande med en af hans föreläsningsserier vid den af honom ledda handelsfakulteten i Birmingham. Ashley är som bekant en af grundläggarna af den ekonomiska historieforskningen i England, och hans »Economic History» (1888 och 1893) hör fortfarande till vetenskapens standardverk, liksom hans essaysamling »Surveys Historic and Economic» (1900) anger hans ställning till vissa senare forskningar på området (jfr uppsatsen »Ekonomisk historia» i denna tidskrift 1904). Under det senaste årtiondet har han emellertid knappast haft tillfälle att publicera något positivt bidrag till den ekonomiska historien, och det är därför glädjande att finna af det nu utgifna lilla arbetet, huru fullständigt han fortfarande behärskar sin vetenskap och detta, i motsats till de flesta andra, beträffande såväl tysk som engelsk litteratur. Ashley har alltid i hög grad haft »le courage de ses opinions», och i den nyss citerade essaysamlingen har denna tilltalande egenskap möjligen på sina ställen urartat till förutfattade meningar. I »The Economic Organisation of England» märker man emellertid väsentligt mindre däraf; och dess författare har till yttermera visso haft den ovanliga älskvärdheten att på vederbörliga punkter uttryckligen påpeka och varna för möjligheten af ensidighet från hans sida. Alltigenom tar han ståndpunkt till det nyaste som framkommit på olika områden af det väldiga ämnet; och äfven om detta ibland föranleder en viss disproportion i framställningen, verkar det särdeles uppfriskande och betryggande samt ökar i hög grad bokens användbarhet för fortsatta studier. Till det sistnämnda bidrager ocksa en till texten fogad litteraturöfversikt, som hör till det bästa i boken. Att i öfrigt ingå på innehållet kan knappast löna sig; blott såsom prof på Ashleys vakna historiska uppfattning må följande stycke citeras: »Det 'traditionella' under medeltiden är en ganska bedräglig företeelse; det är svårt att ge det tillräcklig vikt i våra tankar utan att ge det alltför stor vikt. Å ena sidan fanns obestridligen en stark och oafbruten tendens att sätta sig fast i ett gifvet tillstånd; men å andra sidan företogos faktiskt ändringar tid efter annan; och när dessa en gång gjorts, kom den nya ordningen inom märkvärdigt kort tid att i sin ordning betraktas som urgammal.»

(E. Hkr.)

[illegible] såsom *Die Kultur der Araber* af München-[illegible] J. Hell. Af den arabiska kulturen under skilda ep[illegible] en klar öfversikt, af ej minsta värdet för icke fackbild[illegible] [illegible] at Arabien före islam. — Amiralen H. Kirc[illegible] *[illegible] und Admirale* lämnar med utgångspunkt [illegible] uppfattning om hjältarnas betydelse kortfattade skisser [illegible] från olika epoker. Tvenne mindre allmänt kän[illegible] [illegible] från Danzig, som deltog i hansans sjöstrider [illegible] Karpfanger, en hamburgsk amiral från 1600-talet [illegible] af Drake och van Ruyter. Af nordiska krigar[illegible] [illegible] Tordenskjold medtagits, otvifvelaktigt snarare [illegible] [illegible] normannens inverkan på folkfantasien än at [illegible] ledare af större företag till sjöss.

(*E. N.*)

— I [illegible] aktsamling *Acta Imperii Angliæ et Franciæ [illegible] a. 1313* (347 s. + XXX, Tübingen 1911) [illegible] tyska historikern Fritz Kern sammanfört en [illegible] belysa Tysklands särskildt utrikespolitiska histori[illegible] närmast efter Hohenstaufernas fall. Urkunderna år[illegible] [illegible] arkiv hufvudsakligen utom Tyskland. Störst[illegible] [illegible] arkiven i Paris och London hafva lämnat. Utgifvare[illegible] [illegible] öfversikt öfver innehållet i de meddelade aktstyckena[illegible] [illegible] bidrag till kejsarrikets inre historia och till känne[illegible] [illegible] förbindelser med Frankrike och med England. Sam[illegible] [illegible] praktiskt uppställd och disponerad samt ti[illegible] [illegible] försedd med utförliga register.

(*S. T—g.*)

[illegible] F. Bode föreligger under titeln *Jung-England, ein [illegible] der englischen Weltmacht* en orienterand[illegible] [illegible] Englands historia under drottning Elisabeths regeri[illegible] [illegible] Ett helt aktuellt intresse har, såsom i inlednin[illegible] [illegible] vägledande för författaren: inför Tysklands sena[illegible] [illegible] och alltmer framträdande plats bland Europ[illegible] [illegible] tanken synts ligga nära till hands att vända blickarn[illegible] [illegible] den tid, då England, på samma sätt som Tyskland n[illegible] [illegible] en plats i solen», den jungfruliga drottningens tid[illegible] [illegible] med denna utgångspunkt många intressan[illegible] [illegible] Hier wie dort beobachten wir ein mächtiges Aufschnell[illegible] [illegible] nach der gewonnenen Einheit, der politischen bi[illegible] [illegible] hier wie dort eine Umlenkung des öffentliche[illegible] [illegible] neue Gebiete; im Gefolge davon eine Wandlun[illegible] [illegible] Bewusstseins in dem Masse, wie Reichtum und Mac[illegible] [illegible] hier wie dort weitausschauendes Zielbewusstsein [illegible] [illegible] Gegensatz zu zaghafter Scheu vor Entscheidungen [illegible] — Förf. behandlar först i korta drag Englan[illegible] [illegible] reformationen, sociala och ekonomiska för[illegible] [illegible] Härefter upptager förf. sitt egentliga tema, för[illegible]

ieladt på följande kapitel: »England im friedlichen Wettbewerb um en Welthandel», »England im Kampf gegen Portugal und Spanien», Die Ostindische Gesellschaft» och »Virginia, die erste englische iedlungskolonie». Framställningen, som ej framträder med några nspråk på självständighet vare sig i fråga om fakta eller synpunkter, r lättläst och intresseväckande. Den använda litteraturen utgöres hufvudsak af de vanliga uppslagsverken; bland dem saknas emelertid Seely's bekanta, utmärkta arbeten.

(*S. T—g.*)

— Frågan om det engelska kabinettets uppkomst har på senaste iden varit föremål för ett påfallande lifligt intresse både inom och tom England. Som en förstudie till en blifvande andra del af sin ngelska historia har den tyske forskaren Wolfgang Michael i eitschrift für Politik (1913 h. 4) behandlat *Die Entstehung der Kabinettsregierung in England*, med hufvudintresset koncentreradt ill åren 1714—42, för hvilken tid också en del tyskt arkivmaterial ommit till användning. Kort efteråt gaf den berömde engelske statsrättsläraren sir William Anson i English Historical Review n. 1914 en öfverblick öfver kabinettets utveckling ända från Karl I:s id och fram till början af det nittonde århundradet: *The cabinet i the seventeenth and eighteenth centuries*. Därjämte hafva två orskare, engelsmannen H. W. V. Temperley och amerikanaren E. R. Turner, gjort ämnet till föremål för synnerligen gifvande undersökningar i engelskt aktmaterial (Temperley, *Inner and outer abinet and privy council 1679—1783*, Engl. Hist. Rev. okt. 1912; Turner, *The development of the cabinet 1688—1760*, American Hist. Rev. juli, okt. 1913, *Committees of council and the cabinet 1660—1688*, Amer. Hist. Rev. juli 1914, *The lords justices of England*, Engl. Hist. Rev. juli 1914). De resultat, som härvid vunits, särskildt af Turner, väcka framför allt förvåning, att så litet ärut synes ha åtgjorts för att utnyttja de på sätt och vis närmast iggande källorna för en så utomordentligt betydelsefull institutions istoria. Till en del sammanhänger detta måhända därmed, att man alltför mycket förbisett dels — för att tala med Anson — att det i ar riktigt »to talk of the cabinets of George I and George II as hough they corresponded to the cabinets of Sir Robert Peel and Mr. Gladstone», dels att kabinettsregeringens ursprung är att söka ångt före hannoveranarnes tid, eller m. a. o. att kabinettet verkligen har en historia som sträcker sig långt före och långt efter 1714. — Turner har särskildt sökt att klarlägga Karl II:s regeringsmaskineri såsom utgångspunkt för kabinettets senare historia. Frågan r därvid (i hans egen formulering): »har kabinettet börjat som en hemlig korporation (secret body) af rådgifvare, sammankallade af konungen snarare såsom intima vänner än såsom ämbetsmän, och såunda utvecklats vid sidan af privy council eller har det börjat som en afdelning (standing committee) af privy council?» Själf söker Turner dess ursprung i båda dessa källor. Å ena sidan utvecklades under konungens ledning den korporation, som redan samtiden kände

Gustaf Vasas födelseår och födelseort

AF

NILS EDÉN.

Den 12 maj 1896 firades öfver hela Sverige fyrahundraårsminnet af Gustaf Vasas födelse. Det skedde med utgångspunkt från det antagande, som sedan Geijers och Strinnholms skildringar af konung Gustafs tid varit allmänt accepteradt, att Gustaf var född den 12 maj 1496. Men därvid inträffade den egendomlighet, att samtidigt med förberedelserna till dessa minnesfester uppkom en vetenskaplig diskussion, som satte riktigheten af det antagna datum för Gustafs födelse starkt i fråga.

Man drog fram en mängd af de olika uppgifter, som finnas i krönikorna, i grafskrifter, i genealogier o. s. v., och såvidt af de i diskussionen deltagandes uttalanden kan dömas, så blef resultatet snarast, att det vedertagna 12 maj 1496 borde betraktas såsom *mindre* sannolikt än andra data. En författare, herr C. K[jellber]g, uttalade sig snarast för året 1495 och fick därigenom dagen till den 28 maj (Kristi himmelsfärdsdag); E. Hildebrand upptog, om också med tvekan och förbehåll, ett alldeles nytt datum, som fanns i Ahnfelts nyutkomna edition af Per Brahes fortsättning af Peder Swarts krönika, nämligen den 3 maj 1497.[1] Detta datum ingår nu, med ett framför ställdt »troligen», i Hildebrands bearbetning af Odhners allbekanta historiska lärobok för läroverkens högre klasser, Westman har i motsvarande

[1] Kjellbergs utredningar trycktes i tidningen Fyris under rubrikerna »När föddes Gustaf Vasa?» (1895, nr 131), »Tvist om Gustaf Vasas födelseår» samt »Ännu några ord om Gustaf Vasas födelse» (1896, nr 11 och 46). Hildebrand uttalade sig i Hist. Tidskr. 1895 (»När föddes Gustaf Vasa?» och »Ännu en gång Gustaf Vasas födelseår») samt 1896 (under Underrättelser, s. 114, och Gustaf Vasaminnet, s. 195 f.).

bearbetning af »lilla Odhner» för realskolan likaså stannat vid ett »troligen i maj 1497», och Grimberg uttrycker sig i sin lärobok på samma sätt.[1] Att det var på Lindholmens gård i Uppland som Gustaf föddes, därom äro alla ense.

Några nya källuppgifter i den omstridda frågan hafva icke kommit fram sedan diskussionen på 1890-talet, och det synes icke vara mycket skäl att hoppas, att sådana skola vara att vänta. Men däremot hafva starka anledningar uppstått att närmare granska just de källor, som man rörde sig med både då spörsmålet senast ventilerades och i äldre författares mera kortfattade utredningar. Vid närmare eftersyn befinnes det nämligen, att meningsutbytet i en grundläggande punkt sväfvat tämligen i luften. Det är hittills icke alls undersökt, huruvida de sagesmän, som åberopats för det ena eller det andra datum, verkligen återgifvits så, som *de själfva* uttalat sig. Hvad var i själfva verket Peder Swarts egen uppgift om Gustafs födelse, hvad var Rasmus Ludvigssons och Per Brahes? Och när, såsom fallet är med Rasmus Ludvigsson, olika data förekomma i hans olika krönikefragment, huru förhålla sig dessa till hvarandra, hvilka anledningar kunna uppspåras till hans ändringar från tid till annan, och äro några slutsatser att draga af dessa? Med andra ord: den kritiska pröfningen af själfva källmaterialet såsom sådant återstår ännu att göra. Och först när det skett, äro utgångspunkterna klara för bedömande af de skilda uppgifternas inbördes värde. Ett försök till sådan klarläggning skall här göras; i hvad mån och på hvad sätt dess resultat inverkar på själfva problemet om kung Göstas födelsedag och födelseort, ger sig sedan af sig själf.

* * *

I fråga om Peder Swarts mening kan jag hänvisa till den utredning angående handskrifterna till hans krönika som ingår i inledningen till min nya edition af krönikan

[1] Hallendorff uttalar sig i sin lärobok försiktigare; han har i texten endast infört, att Gustaf »föddes på Lindholmens gård i Upland något år under 1490-talet» och kompletterar detta med en not: »År och dag äro ovissa. Troligast synes vara antingen den 12 maj 1496 eller den 3 maj 1497.»

(1912).[1] Det begynnelseparti af herr Peders text, som innehåller berättelsen om Gustafs födelse, finnes icke kvar i originalhandskriften, utan endast i afskrifter, som i flera afseenden, och äfven i denna punkt, starkt afvika från hvarandra. När Klemming på sin tid utgaf krönikan, följde han, utan att angifva några skäl, för de felande partierna en af dessa afskrifter, i hvilken berättelsen om Gustafs födelse lyder så:

Thenne högloflige Konung Götstaff blef född på sitt moderlige arf och säte Lindholms Slott, som ligger vthi Vpsala Biscopz Sticht åår efter gudz Sons byrd 1495 på Christi hugnelige himmelsferdz dag, som war then 12 Maij.»

Enligt min uppfattning går emellertid denna afskrift tillbaka på en bearbetning, troligen verkställd af Rasmus Ludvigsson, af herr Peders ursprungliga framställning, och bland de olika afskriftstyperna synes följande vara att anse såsom den, hvilken verkligen sluter sig till originalet:

När man skreff Anno 1496 på Herrenns Christi Himmelferdz dag hwilkenn thå föll thenn 12 dag Maij bleff hann borenn och född till werdenn på Rydbeholm.»

Skälen till denna uppfattning, att sistnämnda text, men icke den af Klemming använda, är att uppfatta såsom återgifvande det förlorade originalet, äro hufvudsakligen: dels att densamma är kortare och enklare, dels att åtminstone ett par exemplar af de afskrifter, som hafva denna begynnelse med eller utan modifikationer, också i partier, som kunna jämföras med den bevarade originalhandskriften, synas närmare följa detta original än fallet är med afskrifterna af den typ Klemming användt, dels att denna lydelse otvetydigt ligger till grund för den bearbetning, som sannolikt under tiden dec. 1561—mars 1562 gjordes af biskop Peders påbörjade krönika på konung Eriks direkta uppdrag genom dennes sekreterare Mårten Helsing,[2] och dels slutligen, att endast födelseåret 1496, men icke 1495 stämmer med de uppgifter om Gustafs ålder vid vissa utsatta år, som förekomma i själfva originalhandskriften.

Denna sist nämnda omständighet har uppenbarligen en

---

[1] Peder Swart, Konung Gustaf I:s krönika (Stockholm 1912), sid. I—XIII.

[2] Se härom min uppsats Mårten Helsings bearbetning af Peder Swarts berättelse om Gustaf Vasas ungdom i detta nummer af Hist. Tidskr.

särskild betydelse för frågan om det år, till hvilket Pede
Swart förlagt Gustafs födelse. När det i krönikans orig
nalhandskrift heter, att Gustaf år 1509 var »på sitt 13 åå
och år 1514 »på sitt 18 åår», så visar detta, att samma or
ginalhandskrift i sitt nu förlorade parti måste ha haft föde
seåret 1496. Det kan blott öfverraska, att under sådan
förhållande öfver hufvud taget året 1495, trots Klemmings
edition af krönikan, kunnat någonsin godtagas såsom hä
rörande från Peder Swart. Äfven i sin begrafningspredika
har biskop Peder tydligt visat, att han räknat med 149
såsom konung Gustafs födelseår, i det han också där angi
vit Gustafs ålder för åren 1509 och 1514 till respektive 1
och 18 år, såsom framgår af predikans bevarade origina
koncept. Att i det först år 1620 utgifna trycket af denn
predikan den sistnämnda siffran är ändrad till 19 år, mås
bero på renskrifnings- eller tryckfel och borde i hvarje fal
med hänsyn till motsvarande siffra i krönikan, icke hafv
behöft vilseleda.

Hvad födelseorten angår — Rydboholm i den hand
skrift jag ansett vara grundad på originalet, medan den a
Klemming tryckta texten har Lindholm — föreligga ing
sådana verificerande uppgifter i krönikans bevarade orig
nal som fallet är med födelseåret. Härutinnan ger emelle
tid Mårten Helsings anförda bearbetning en ersättning. De
omständigheten, att i denna bearbetning upptages Rydbo
holm, bestyrker att Rydboholm stått hos Peder Swart; o
så icke varit fallet utan angifvandet af Rydboholm ha
inneburit en ändring gentemot Peder Swart, så skul
mäster Mårten tvifvelsutan ha markerat och motiver
denna ändring på liknande sätt som han, efter hvad neda
kommer att beröras, gjort rörande födelseåret. Det ka
också anmärkas, att Rydboholm anges såsom den plats, dä
Gustaf föddes, icke blott i samtliga de afskrifter, som föl
den här såsom ursprunglig angifna typen,[1] utan också
texter, som upptaga annat födelseår[2].

Det torde sålunda få anses ådagalagdt, att Peder Swa

[1] Se inledningen till min edition af Peder Swart, sid. VII.

[2] Så afskrifterna i Kungl. Bibl. nr 11 (se nyssnämnda inledning sid
samt i RA, Skoklostersamlingen nr 125, där hela uppgiften om Gusta
födelse är antecknad i kanten och lyder: »1496 12 dag Maij bleff kon
Gustaf föd på Ribboholm»; jfr nedan sid. 233.

uppgifvit konung Gustaf vara född på Rydboholm år 1496. Datum i denna uppgift har aldrig varit omstridd: den är, såsom formuleringen lyder i förut anförda afskriften, »Herrenns Christi Himmelferdz dag, hwilkenn thå föll thenn 12 dag Maij». Utan tvifvel utgör i denna datering helgen, Kristihimmelsfärdsdag, det grundläggande. Hvad angår år och datum kan man tänka sig *antingen* att Peder Swart med den gifna helgdagen kombinerat året 1496, som för honom uppgivits, och så efter kalendern räknat ut datum den 12 maj, *eller* att jämte helgdagen även datum den 12 maj varit tradition, och att han från dessa kommit till året 1496. Det senare förefaller sannolikare, då man ju af de andra uppgifterna om Gustafs födelse finner, att framför allt året varit omstridt, medan däremot både Kristi himmelsfärdsdag och datum den 12 maj gå igen äfven i sådana varianter af årtalet, i hvilka Kristi himmelsfärdsdag *icke* inföll den 12 maj. Man har i dessa fall tagit både helgdag och datum som gifna och förbisett, att de icke passade ihop för ifrågavarande år.

* * *

Huru har sedan uppgiften om 1495 såsom konung Gustafs födelseår framkommit? Två upphofsmän torde kunna konstateras, den ena Mårten Helsing och den andra hustru Brita Kristiernsdotter.

Mårten Helsings text i denna del lyder:

»Szå är till thet förste wettenndes, att när mann schreff åhretalet iffrå Christi helge mandoms födellsse 1495, på samme Christi himmelige himmelzfärdz dagh, hwilkenn thet åredt fhöll på thenn tolffte dagh Maij, bleff Hanns M:tt född på Ribboholm, nämpligen på samme åhredt om wårenn, szom gamble Her Sten Sture vm hösten ther näst efffher vdi eigenn persson drogh vtöffwer till Finnlandh emoot Rysserne.»

Här framträder först, hvad nyss blifvit anmärkt, att ändringen inskränker sig till själfva året, medan däremot datum fått stå orubbadt, ehuru det icke passar ihop med det ändrade årtalet. Mäster Mårten har icke tänkt på, när han införde 1495 i stället för 1496, att Kristihimmelsfärdsdag »det året» (1495) *icke* »fhöll på thenn tolffte dagh Maij». Men vidare är också motiveringen till ändringen tydligt nog angifven. Mäster Mårten har fått sig meddeladt, att

Gustaf blifvit född på våren det år, då Sten Sture d. ä. på hösten begaf sig till Finland för kriget mot ryssarna, och då han kände, att herr Sten gjort en sådan färd år 1495, så har han satt in detta år i stället för 1496.

Hvem som var sagesman för sammanställningen mellan Gustaf Vasas födelseår och året för herr Stens finska resa undandrar sig, med de källor som nu äro kända, vår kännedom. Det skulle dock åtminstone vara tänkbart, att denna sammanställning härrör från den hustru Brita Kristiernsdotter, gift med Mats Pedersson i Uppsala, om hvilken Peder Swart berättar, att hon bland andra var närvarande vid Gustafs födelse och kunde berätta om de tecken, som därvid förebådade hans kommande storhet: segerhufvan öfver hufvudet och ett rödt kors på bröstet. Om hustru Brita heter det nämligen i en anteckning från senare delen af 1500-talet, att hon uppgifvit, att konung Gustaf var född 1495, här dock utan sammanställning med Sten Stures färd. Som hon tillhörde Vasaätten — hon var dotter af Kristiern Johansson (Vasa), broder till Erik Johansson, och alltså Gustaf Vasas kusin — så är det ju möjligt, att hon på något sätt, direkt eller indirekt, lämnat den uppgift, på hvilken Mårten Helsing stödjer sig.

Anteckningen om hustru Brita förekommer i en kortfattad kronologi öfver Gustaf Vasas lif, med rubrik: »Bewis af Crönikerne om konungh Gustaffz (högloffligh och salig ihugkommelsse) åldher»[1]. Den lyder i hithörande delar på följande sätt:

»Anno 1471 bleff herr Sten Sture then äldre Swerigis Rikis furste, gubernator och regent.

Anno 1490. 19 åhr ther effter bleff hanss systers sone som Konungh Gustaff föddh.

Anno 1497. Bleff konungh Hans i Danmarck crönt till Swerigis konungh i Swerige vdi Stocholm, och dhå eller een annan högtidsdagh ther effter war herr Sten Sture konungh Hansees gäst på Stocholms slott, vdi huilcket Pancket konungh Göstaff, som dhå följde herr Steen, hadhe sampt medh flere vnge herremändz barn och sönner ett barnaspeell, ther the alle vtwaldhe honom för theris herre och höffuidzmann. Och han ställdtte emillen them en Regementz ordningh, och gaff hwar sitt Embette och befhaldningh, ther vp Konungh Hans fast förundrede sigh, att sådanne förstandh och snällheet medh honom war. Och dhå måltidh ahnrettedt war, steg

[1] Krönikor m. m. från 1500- och 1600-talen, RA.

konungh Hans til honom och klappedhe honom på huffuudet, seijendes: an blifwer tu en stor herre i tine daghar. Och dhå war konungh Gustaff på sitt 7 åhr. Män hwar han skulde hafwe waritt född Anno 1495, såsom framlidhne hustru Brita Matz Pederssons i Vpsale före gaff, så hafwer han dhå eij äldre waridt änn tw åhr.»

Härefter följa korta anteckningar för åren 1501, 1503, 1514, 1518, 1519, 1520, 1523, 1528, 1531, 1536, 1552 och 1560, rörande vissa händelser i Gustafs lif, med angifvande vid hvarje år af hans ålder, beräknad efter födelseåret 1490. Slutanteckningen lyder: »Anno 1560 afsompnedhe Hanss Kong:e M:tt i Herranom 70 åhr åldrigh.»

Det hela är skrifvet med en kanslistil. På baksidan af lägget finnes en påskrift: »Om thens höglofflige och salig ihugkomelsse konung Gustaffz ålder.» Påskriften har antagits härröra från Rasmus Ludvigsson, och allt talar för antagandets riktighet, ehuru Rasmus' karakteristiska piktur här kanske ej är så utpräglad som vanligt. Innehållet, uppställningen och affattningen af anteckningarna är fullt i stil med hans sätt att arbeta.

Mårten Helsings motivering för att utbyta födelseåret 1496 hos Peder Swart mot 1495 befinnes vid en närmare granskning vara mycket tvifvelaktig. Det förhåller sig nämligen så, att Sten Sture d. ä. »drog öfver till Finland emot Ryssarne» icke blott i slutet af 1495 (han afseglade från Stockholm den 18 november och kom efter åtskilliga motigheter på grund af storm och tidig vinterköld med en del af sin styrka före jul fram till Åbo), utan också för andra gången i sept. 1496.[1] Anknytningen till hans ryska härfärd passar således lika bra för året 1496 som för året 1495; man kunde möjligen t. o. m. säga, att tåget 1496 mera stämmer med formuleringen, att han drog öfver till Finland »om hösten», eftersom expeditionen 1496 anträddes i september och afslöts i december, medan däremot herr Sten är 1495 ej afseglade förr än i senare delen af november och hans ingripande i Finland då hufvudsakligen faller i början af 1496, intill mars, då han återvände till Sverige. Det förefaller vara tydligt, att mäster Mårtens sagesman ej haft reda på mer än en af herr Stens två finska resor. Han har meddelat, att Gustafs födelseår är det samma som året för herr

[1] Styffe, Bidrag etc., IV, sid. CXC—CXCVII, CCV.

Stens resa. Men då herr Sten just år 1496 »om hösten» drog öfver till Finland mot ryssarna, så förfaller anledningen att ändra året 1496 till 1495.

Hvad hustru Brita Kristiernsdotters utsaga beträffar, skulle denna falla under samma omdöme, om man finge antaga, att det är hon som lämnat Mårten Helsing sammanställningen mellan Gustafs födelseår och året för Sten Stures tåg. I hvarje fall kan hon icke gärna hafva haft något annat stöd för sin uppgift än hvad som bevarats i minnet inom hennes familj, och då sannolikt någon anknytning till andra händelser, som man trott sig kunna datera, af just sådan art som den hos Mårten Helsing anförda sammanställningen. Hustru Brita måste vid midten af 1490-talet hafva varit mycket ung, kanske endast ett barn på några få år, och det är säkerligen icke sitt eget minne hon stödt sig på utan berättelser af andra, förmodligen hennes föräldrar.[1] Hennes auktoritet får därför anses skäligen ringa. Man bör ej heller glömma, att äfven Peder Swart själf uppenbarligen inhämtat underrättelser från henne, eftersom det just är herr Peder, som nämner hustru Brita bland de kvinnor, hvilka voro närvarande vid Gustafs födelse och berättat om segerhufvan och det röda korset på bröstet. Peder Swart har icke af de underrättelser han fått från henne föranledts att angifva födelseåret 1495, utan 1496.

Rasmus Ludvigsson är utan tvifvel den, som egentligen gjort gängse uppgiften om födelseåret 1495 i st. f. 1496 — med bibehållande af datum Kristihimmelfärdsdag den 12 maj. Mårten Helsings fragmentariska bearbetning af Peder Swart stannade väl inom det kungliga kansliets gömmor och synes till en början icke ha blifvit känd därutanför. Rasmus åter har som bekant lagt upp en hel rad af krönikeförsök, mer eller mindre utförda, och torde därjämte såsom konungahusets historiska kompilator under årtionden hafva muntligen lämnat uppgifter åt andra kompilatorer eller afskrifvare. I de äldre af sina krönikor har han infört årtalet 1495.[2] Allt talar också för att Rasmus Ludvigs-

[1] Jfr Hildebrand i Hist. Tidskr. 1895, sid. 436, och C. Kjellberg Fyris 1896, nr 11.

[2] Så i hans anteckningar De Gustauo Suecorum Gothorum Wandalorumque Rege, troligen från senare delen af Erik XIV:s regering, bland Rasmus

son är den som utfört den bearbetning af första partiet i Peder Swarts krönika, hvilken nu inleder så många afskrifter af denna krönika och, såsom ofvan nämnts, blifvit tryckt af Klemming såsom dess början. Särskildt genom afskrifterna af Peder Swart i denna bearbetning vann uppgiften om året 1495 såsom Gustafs födelseår spridning.

Att Rasmus, när han satte in året 1495, stödde sig på uppgiften från hustru Brita Kristiernsdotter, får väl anses styrkt af den ofvan anförda anteckningen om henne, som synes härröra från honom. I ett af Rasmus' krönikeförsök har berättelsen om Gustafs födelse också fått en form, som upptar Mårten Helsings sammanställning med Sten Stures färd till Finland, vare sig nu detta beror på att Rasmus begagnat mäster Mårtens koncept eller på att han själf (af hustru Brita) fått samma sammanställning. Denna Rasmus Ludvigssons text lyder nämligen:

»Åhr effter Christi födelse dag 1495 på Christi himelfärdz dagh, then 12 dag Maij, föddes konung Göstaff på sin fädernes gårdh Ribboholm met en sägerhuffue på hans huffuud och ett rött kårss på hans bröst.

Samme åhr, vm hösten ther näst effter, drog konung Göstaffz faders morbroder gamble Her Sten Sture, som dhå war Swerigis Rikis förståndere, met en hoop krigxfolck till Findland emot Rysserne, som dhå på then landzende feijgdede.»[1]

Såsom framgår af texten, bibehöll Rasmus på detta stadium, i krönikeförsöken intill 1570, Rydboholm såsom Gustafs födelseort. Någon annan uppgift i den delen hade

---

Ludvigssons samlingar till en svensk krönika i K. B., och i Ett kårtt Memorial på ... Her Gustaffz Sweriges ... Konungx Crönikes beschriffning ... af år 1570, K. B. Jfr Wieselgren, Krönikorna om Gustaf Vasa, Hist. Tidskr. 1890, sid. 51 ff.

[1] Citatet är taget ur Ett kårtt memorial etc. — I de latinska anteckningarna från Erik XIV:s tid lyder motsvarande punkt: »1495 ipso die ascensionis Chri[sti], qui fuit 12 dies Maij, in Ribbboholm natus est serenissimus ... et laudabilis memoriæ Rex Gustavus.» — Ett kort extract wtaff ... her Göstaffz ... acter och handlingar ifrån Anno 1517 och till 1560, bland krönikor m. m. från 1500- och 1600-talen, RA, renskrifvet med kanslistil, men sannolikt grundadt på Rasmus Ludvigssons försök på 1560-talet, vare sig det nu blifvit uppsatt af honom själf eller utfördt af någon annan på grund af hans anteckningar, har upptagit sammanställningen med Sten Stures tåg, men hänför både detta och Gustafs födelse till år 1499(!). Det lyder i dessa delar: »1499. Electus est Johannes Rex Daniæ in Regem Sueciæ. På Christi hugnelige himmelfärdz dag som war den 12 Maij blef konung Göstaff född på Ribboholm ... Hösten ther efther drog salig gamble her Sten Sture Sweriges Rijkes förestândere udi egen persson uthöfwer till Finland emot Rysserne.»

tydligen ännu icke kommit till hans kännedom. Däraf bö ock kunna slutas, att hustru Brita icke i detta afseend har haft något att invända mot Peder Swarts berättelse Och likaså bör häraf följa, att bearbetningen af Peder Swart med födelseåret 1495 och födelseorten Lindholm, faller efte 1570.

I de nya ansatser till krönikor, som härröra från tide efter 1570, kommer så Rasmus Ludvigssons andra varian af Gustaf Vasas födelseår, nämligen 1490. Detta år syne vara infördt i samtliga hans senare egenhändiga utkas Likaså ändrar han nu födelseorten till »Lindholm slot hans (konung Gustafs) moderligit arf och säte».[1] Det ka anmärkas, att själfva födelsedagen däremot öfverhoppas dessa senare anteckningar.

Motiveringen till utbytet af 1495 mot 1490 torde anses vara gifven genom den ofvan (sid. 230) anförda anteckningen, i hvilken polemiseras mot hustru Britas uppgift om 1495. Den gode Rasmus har tydligen vid sitt sysslanc med krönikematerialet från konung Hans' tid funnit, a' Hans var i Stockholm år 1497; han har sammanställt dett med hvad Peder Swart hade att förtälja om huru denn konung observerat Gustafs »barnaspel» med sina jämnåriga och han försöker sig på den kritiska iakttagelsen, att dett icke stämmer med födelseåret 1495, eftersom Gustaf då ick skulle ha varit äldre än två år. Att konung Hans var hä också 1501, och att därmed anmärkningen förföll, ifall n uppgiften om »barnaspelet» kunde anses gifva tillräcklig grun för en sådan, det har Rasmus ej känt till. Han har he lugnt satt in ett nytt år. Huruvida därvidlag något särskild skäl föranledt honom att välja just 1490, kan icke utröna kanske tog han det året helt enkelt för jämnhetens skul för att komma till den »70 års ålder» för konung Gusta om hvilken åtskilligt ordats i mera allmänt affattade u talanden.[2] Att i hvarje fall hela denna nya variant ick

[1] Så i Thens Christelige furstes och Herres Her Gustaffz histor och i ett latinskt utkast (Rasmus Ludvigssons utkast till svensk krönik K. B.; jfr den ofvan, sid. 230, citerade anteckningen i RA.

[2] Bland dessa plägar äfven anföras ett yttrande af mäster Hans, kyrk herde i Stockholm, i hans berättelse öfver konung Gustafs sista stunde Denne säger emellertid uttryckligen, att konungen vid sin död var *mind än 70 år:* »... till ålder 70 åhr, lijtet mindre ...» Hans berättelse tryck Hist. Handl., 20, s. 121.

förtjänar minsta afseende, lär vara uppenbart. Och när sedermera Tegel i denna punkt utan vidare följde Rasmus Ludvigsson, så bevisar det endast Tegels egen kritiklöshet, men ger naturligtvis ingenting af ökad trovärdighet för året 1490.

Det synes vara tydligt, att Lindholms slott sattes in som födelseort först efter år 1570, medan däremot intill denna tidpunkt Rydboholm stått obestridt. Om skälen till denna senkomna ändring är intet bekant. Från hustru Brita kan den, såsom nyss påvisats, icke härröra sig; Rasmus Ludvigsson, som tycks vara äfven dess upphofsman, har i denna punkt såvidt man känner icke antecknat någon motivering. Det kan ej gärna undgå att väcka misstro, att så är förhållandet, och man frågar sig ovillkorligen, om icke den ändringen gjorts lika lättsinnigt och på lika ovederhäftiga gissningsgrunder som det godtyckliga och ohållbara införandet af födelseåret 1490.

* * *

En plats för sig liksom vid sidan af de officiella krönikörernas utsagor intaga uppgifterna i inskriptionen på konung Gustafs grafvård i Uppsala domkyrka och i de antaflor, som uppsattes i grafkoret. Den latinska inskriften på grafvården innehåller bl. a. följande vers:

»Hic jacco ter quinque senex ubi lustra peregi.»

På antaflorna åter hette det, enligt det af Peringsköld meddelade kopparsticket:

»Hic rex Gustavus natus est 1490.»[1]

Mot båda dessa varianter har först och främst med all rätt blifvit anmärkt, att man måste i sak underkänna dem redan af den grund, att det bevarade morgongåfvebrefvet vid Gustaf Vasas morföräldrars giftermål gör den förra uppgiften om Gustafs ålder rent omöjlig och den senare åtminstone i högsta grad osannolik. Morföräldrarnas giftermål skedde enligt morgongåfvebrefvet från Måns Karlsson af Eka till Sigrid Eskilsdotter (Baner) den 15 jan. 1475, och äfven om Gustafs mor, Cecilia Månsdotter, varit det första

[1] Peringsköld, Monumenta Ullerakerensia, s. 61—62.

barnet i detta äktenskap, hvilket man icke känner, så ka hon icke hafva varit gift och blifvit mor år 1485, ej helle efter all rimlighet år 1490.[1] Grafskriften får för öfrigt me all säkerhet uppfattas endast som en retorisk, allmänt hålle fras om Gustafs långa lif i fosterlandets tjänst, ej som e kronologiskt preciserad uppgift; hela affattningen är hålle i denna stil, och den latinska versformen kan ha gjort si till för att framkalla öfverdriften. Det är belysande, a ett annat utkast till ett rimmadt epitaphium på svensk finnes bevaradt, i hvilket står året 1495.[2] Vid hela det rimmeri kan tydligen ej fästas något afseende. Om antaflorr känner man icke af hvem de blifvit formulerade. Men de gissningen kan väl vågas, att de grunda sig på Rasm Ludvigssons släktforskningar, och att det är på hans au toritet de upptagit året 1490; deras vitsord faller därme under samma omdöme, som drabbar hans framkonstruerand af detta år.

För fullständighetens skull bör väl i detta sammanhar omnämnas äfven Karl IX:s bidrag till den rika samling af uppgifter om hans faders ålder. Det förekommer so bekant i hans rimkrönika, där det korta stycket om Gusta tid slutar så:

»Sitt lefwerne månde han ända
Och därmed beslöt sitt ålende
När han war siutio åhr och där till tu,
Som jag förnam och sade nu.»

Att denna sats om Gustafs 72 år ej förtjänar mera a seende än konung Johans ter quinque lustra, därom har ic rådt något tvifvel. Hvad Karl kan åsyfta med det so han »förnam» härom undandrar sig hvarje gissning och ka i hvarje fall ej förändra det faktum, att uppgiften är omöjli

* * *

[1] Hildebrand, När föddes Gustaf Vasa?, Hist. Tidskr. 1895. s. 3

[2] Aschanæus' samling, Collectio et Connectio i Kungl. Bibl., innehål bland Epitaphia et Testamenta en rimmad ramsa om konung Gustaf — t ligen af Rasmus Ludvigsson — på öfver 400 verser. Verserna 22 o. f. ly

»Ahr effter Christi födelsedag
Fiortenhundrade nijtijefem i thet lagh
Hans modher thette edle barnet till jorden bar
På Ribboholm, som honom var ödhe.
Ther monde hon honom affle och födhe.»

Återstår slutligen den version, som tillskrifvits Per Brahe. Den lyder:

»När man schreff 1497 then tridie dag Maij blef han boren och föd til werlden på Lindholm i Uppland hos sin mormoder, frue Sigridt.»

Den ingår i en afskrift från slutet af 1500-talet eller början af 1600-talet, Uppsala Univ. Bibl. E. 226, utan titelblad, men i hufvudsak af det innehåll, som finnes i andra, senare krönikeafskrifter, hvilka själfva angifva sig såsom varande Per Brahes krönika. Då förstnämnda afskrift är den äldsta nu kända, har den lagts till grund för tryckningen af Per Brahes krönika, och den här förekommande uppgiften om år och dag för konung Gustafs födelse har behandlats såsom härrörande från grefve Peder.

Här framställer sig emellertid först den frågan, huruvida verkligen fullgiltiga skäl föreligga att betrakta handskriften i den del det här gäller såsom ostridigt härrörande från Per Brahe.

Om grefve Peders krönika och dess tillkomst känner man ingenting annat än hvad som framgår af bevarade afskrifter, som angifvas såsom grundade på hans verk, samt vissa underrättelser från året 1592, då konung Johan och hertig Karl sökte få i sin hand det arbete, som grefve Peder sades hafva efterlämnat.[1] Intet som helst originalmanuskript synes finnas kvar, ej heller någon afskrift, hvars anslutning till ett sådant är på det ena eller andra sättet dokumenterad. Detta kan naturligen icke utgöra skäl att underkänna traditionen om Per Brahes författarskap, men det varnar till all försiktighet vid fastställandet af hvad som i de förefintliga handskrifterna skall med säkerhet anses härröra från honom.

I och för sig finnes ingenting, som bevisar, att den af utgifvaren till P. Brahes krönika följda handskriften E. 226 i Uppsala Univ. Bibl. i alla afseenden står grefve Peders original närmare än öfriga afskrifter. Den omständigheten, att E. 226 är den äldsta kända handskriften, kan ingalunda vara afgörande; detta hindrar icke, att senare

[1] Ahnfelts inledning till editionen af P. Brahes krönika, Lunds Univ:s Årsskrift 34 : 1 : 1, s. II f.

afskrifter, som äro oberoende af E. 226, kunna hafva bevara den ursprungliga texten i flera eller färre partier lika br eller bättre. Ett faktum är också, att dessa andra, senar afskrifter i några punkter innehålla kortare stycken, som utgifvaren anser härröra från Per Brahe själf — därför at de icke finnas hos hans grundläggande källa, Rasmus Lud vigsson — men som saknas i den äldsta afskriften E. 22(Det visar sig också, att texten i E. 226 icke *i allo* ä bättre, ehuru den tillkommit tidigare, utan här och dä mera korrumperad. Slutet af Per Brahes skildring, on fattande en del af 1559 och hela 1560, saknas i E. 226.[1]

Inledningspartiet i E. 226, som utmynnar i den skil aktiga uppgiften om konung Gustafs födelseår och födels dag, afviker fullständigt från motsvarande del i de öfrig Brahe-handskrifterna. Dessa sistnämnda — sex till antal — följa *samtliga* den variant af inledningen till Peder Swart krönika, som tycks ha tillkommit efter 1570, och som på si tid trycktes af Klemming; alltså ett litet inledande styck med erinrande om Gustafs börd »af den äldste, ypperst och förnemligste adelig och riddelig släkt här i riket» oc hänvisning till hans trettiotvå anor samt därefter födels notisen i den affattning, som den fått i nyssnämnda varian Tre af de sex afskrifterna hafva födelseåret 1495, de tr öfriga födelseåret 1490, men alla hafva datum »Kristi hu nelige himmelsfärdsdag, som var den 12 maj».

Det låter naturligtvis tänka sig, att dessa sex afskri ter gå tillbaka på texter, vid hvilkas tillkomst skrifvaren denna del afvikit från grefve Peders affattning och upptag en annan, som var känd och som ansågs bättre. Att ma tillåtit sig åtminstone små ändringar, visar ju växlingen me lan 1495 och 1490 såsom födelseår. Men otänkbart är ick heller, att de sex afskrifterna verkligen återgifva hvad P Brahe skrifvit; att denne i så godt som hela sin framstäl ning ordagrant följt den äldre króniketext, som han ha tillgänglig, så långt denna räckte, är ju notoriskt, och ha kan då hafva så förfarit också med begynnelsepartiet. U går man från denna möjlighet, så skulle inledningen i E 226 i sin ordning få antagas vara hämtad från annat ha

[1] Se Ahnfelts utredning (Lunds Univ:s Årsskrift, 34 : 1 : 1), s. I—X och s. 76—82 samt de af honom anmärkta varianterna, s. 28—31 och 69—7

ch samarbetad med den öfriga texten.[1] En tredje möjlig-
het antydes af utgifvaren till Per Brahes krönika, nämligen
att de olika afskrifterna kunna representera olika stadier i
grefve Peders författarskap, så att afskriften E. 226 vore tagen
efter en första utskrift af krönikan, medan de sex andra
afskrifterna kunde gå tillbaka på en — af grefve Peder
själf — reviderad text.[2] I detta fall *kunde* äfven inlednings-
partiet i denna senare lydelse vara insatt af författaren
st. f. det af honom ursprungligen afsedda.

Här är icke plats att gå närmare in på detta textkri-
iska spörsmål. Med nu tillgängligt materiel låter sig knap-
past ens sägas, om det fullt kan lösas. Men försiktigast
orde vara att för närvarande lämna öppet, om Per Brahe
skall anses vara eller icke vara hemulsman för den egendom-
liga inledningen i kröniketexten E. 226, inbegripet den ena-
stående uppgiften, att Gustaf Vasa blifvit född den 3 maj
497.

Äfven *om* Per Brahe skulle för sin del förlagt konung
Gustafs födelsedag till den 3 maj 1497, kvarstår den frågan,
å hvilka grunder detta skett. Därom vet man intet. Grefve
Peder var Gustafs systerson, det är sant, men att han
suttit inne med underrättelser, som icke Peder Swart, icke
Rasmus Ludvigsson, icke någon i den kungliga familjen
eller någon af den aflidne konungens omgifning, som ove-
ersägligen måste hafva rådfrågats af både biskop Peder,
Rasmus och Mårten Helsing, hade lyckats uppdrifva, det
förefaller dock föga sannolikt. Snarare kan det tyckas un-
derligt, om ej Per Brahe själf varit i tillfälle att meddela,
vad han kunde hafva att säga i saken, till de officiella
krönikeskrifvarne under den långa tid, som de en efter an-
nan sysslade med problemet.

Mahända kunde den möjligheten framställas till öfver-
vägande, att året 1497 såsom Gustaf Vasas födelseår, vare

[1] Att äfven självständiga omskrifningar af krönikematerialet, och däri-
med inledningspartiet, kunde förekomma, visar det försök till krönika, som
i egenhändig text finnes bevaradt af kyrkoherden Joen Petri Klint från
slutet af 1590-talet (K. B.). Början lyder här:
»Then tidh Konungh Christiern medh thett nampn thenn andra vti Dan-
mark tull her in i Swerig[es] Rijke medh sin skepsflothe och krigsmacht,
som skedde år efter Christi födelse 1518 ....» — alltså öfverhoppas Gustafs
barndom och ungdom, och skildringen begynnes med slaget vid Brännkyrka.
[2] Ahnfelt, s. 82.

sig det nu härrör från Per Brahe eller från någon anna nu okänd upphofsman, framkommit på samma sätt so åren 1495 och 1490, alltså såsom en konjektur ibland andr föranledd af någon sammanställning, som vi nu icke haf underrättelser om. Datum, den 3 maj, kan i så fall va framkonstrueradt med utgångspunkt från traditionen om a födelsedagen varit Kristihimmelfärdsdag och siffran 3 m i st. f. 4 maj — som var Kristihimmelsfärdsdag 1497 — va tillkommen genom felräkning vid användningen af kale dariet.

Med dateringen 3 maj 1497 har kombinerats en a teckning, hvilken också skulle peka på året 1497 och a setts härröra från Gustafs tredje gemål, Katarina Gusta dotter (Stenbock). Den föreligger på ett litet pappe blad, tydligen afrifvet från ett större, på hvilket funni dels ett par genom bladets afrifning stympade samtidshis riska anteckningar från 1570-talet och dels — med ann stil — en lista på konung Gustafs barn med deras födelse Anteckningen lyder:

1560 Konungh Köste (!) blef dödh på sthockholm och var h aller 60 3 år.[1]

Man vet icke, huru detta dokument tillkommit el hvart det hört. Den stil, som ansetts tillhöra änkedrottni Katarina, finnes endast i den anförda anteckningen sam några ord på baksidan: »Kong göstbes barns åler.» När de antagits vara af Katarinas hand, så har det skett efter jämförelse med de få skriftprof af henne — mest nar teckningar — som äro kända; och resultatet af jämförel har formulerats rätt försiktigt: »ingenting låg i vägen för antagandet, att anteckningen verkligen hade änkedrottnin till upphof». Själfva ursprunget till anteckningen ter sålunda ej alltför säkert, och den egendomligheten s oförklarad, att änkedrottning Katarina skulle hafva begag detta lösa, stympade blad med några skäligen betydelsel

[1] Den är offentliggjord och kommenterad af E. Hildebrand i Sve Autografförbundets Tidskr. 1896, s. 342—344. H:s uppgift, att Karl sa i listan på barnen, beror på ett förbiseende; samtliga sönerna äro upp före döttrarna, och bland dem Karl. — Om det i Handl. rör. Skand III, facsimilerade postscriptum till Katarinas bref af 5 mars 1600 vers är egenhändigt, så synes det svårt att få fram någon öfverensstäm mellan denna stil och stilen i här ifrågavarande anteckning.

anteckningar af andra händer till att nedskrifva en uppgift om sin aflidne makes ålder, till på köpet med en alldeles barock stafning af hans namn.

Men äfven om man utgår därifrån, att änkedrottning Katarina skulle vara upphofvet till anteckningen om »konungh Köste», så är därmed intet sagdt om värdet af denna anteckning för den historiska frågan om Gustafs födelseår. Detta värde måste pröfvas för sig. Och då det är tydligt, att anteckningen tillkommit ganska sent — i hvarje fall efter 1571 —; då Katarina lika litet som någon annan lär ha vetat något *bestämdt* om Gustafs ålder; då slutligen efter all sannolikhet både Peder Swart, Mårten Helsing och Rasmus Ludvigsson inhämtat de bästa underrättelser, som stodo att få inom den kungliga familjen, änkedrottningen inräknad, men ändock icke kommit till den ålderssiffra som finnes i anteckningen — så förefaller det, som om äfven ur denna synpunkt föga betydelse kunde fästas vid densamma. Till stöd för ett accepterande af födelseåret 1497 lärer den icke räcka.

Det bör för öfrigt anmärkas, att den enda bestämda sammanställning vi äga mellan Gustafs födelseår och en känd historisk händelse, nämligen sammanställningen med Sten Stures Finlandståg »på hösten», är oförenlig med året 1497. Ty under detta år drog herr Sten icke till Finland.

* * *

Undersökningen af källuppgifterna om konung Gustaf Vasas födelse ger sålunda vid handen följande.

Peder Swart har i sin krönika skrifvit, att Gustaf var född på Rydboholm år 1496 på Kristihimmelsfärdsdag, som då inföll den 12 maj. Att han ansett 1496 som födelseåret framgår äfven af hans begrafningspredikan.

Mårten Helsing har ändrat året 1496 till 1495 på grunder, som han anför, men bibehåller Kristihimmelfärdsdag såsom födelsedag och likaledes datum 12 maj, som icke passar för 1495, samt födelseorten Rydboholm.

Rasmus Ludvigsson upptar till en början året 1495, med stöd förmodligen af både Mårten Helsing och Brita Kristiernsdotter, Kristihimmelsfärdsdag och 12 maj samt bibehåller födelseorten Rydboholm. Först efter 1570 ut-

byter han, utan att grunden därför anföres, Rydboholm mot Lindholm, som därefter upptages i flertalet krönikeafskrifter. Ännu längre fram ändrar han, med anledning af en slutledning från konung Hans' besök i Sverige 1497 1495 till 1490, och detta sistnämnda år får så plats i nya afskrifter.

Om Per Brahe accepterat 1495, som står i tre afskrifter af hans krönika, eller om det är han som är upphofsman till dateringen 3 maj 1497 i en enstaka afskrift af samma krönika, kan icke afgöras. Någon motivering till sistnämnda datering, vare sig den härrör från grefve Peder eller någon annan, är icke känd. I samtliga Brahekrönikans afskrifter står Lindholm såsom födelseort, hvilket kan bero på att denna krönika tillkommit först efter det att Rasmus Ludvigsson förde in Lindholm i sina anteckningar och bearbetningar; Per Brahe har nämligen haft tillgång till åtskilligt af detta material.

Det är tydligt, såsom också många gånger blifvit framhållet, att man vid konung Gustafs död icke haft några bestämda underrättelser om dag och år för hans födelse och förmodligen hade ej heller konungen själf under sin lifstid kunnat fixera detta datum annat än såsom en mera ungefärligt angifven tradition. Kanske har han själf, som under senare år så ofta klagade öfver att vara trött och utarbetad af sitt väldiga lifsverk, ej ogärna rört sig med runda siffror, när han talade om sin ålder. När historieskrifvarna sedan skulle angifva hans födelseår och födelsedag, voro de alltså hänvisade till att inhämta de uppgifter som voro gängse i den kungliga familjen eller som annars kunde uppspåras, för att därpå bygga sin framställning. Och vid pröfningen af denna framställning hos de olika författarna bör graden af trovärdighet uppenbarligen mätas efter hvad som kan utrönas om de förutsättningar, som hvarje författare haft för sin efterforskning i denna punkt samt efter halten af de underrättelser, som de till äfventyrs själfva omnämna.

Ur sådana synpunkter måste alltjämt Peder Swart kunna göra anspråk på att framför andra äga vitsord. Han har stått konungen själf och den kungliga familjen synnerligen nära, han har fått uppdraget att hålla begrafningspredikan och redan för denna predikan haft anledning att tillgo-

göra sig allt hvad man visste bland konungens efterlefvande och närmaste, han har vidhållit den mening, hvartill han då kom, äfven när krönikan skrefs ut, och hela hans skildring denna krönika, ej minst den korta berättelsen om den löde konungens ungdomsår, har befunnits så väl återgifva den vid Gustafs död lefvande traditionen, att den blifvit fullständigt upptagen af alla efterföljarna.

Hans uppgift: 1496 på Kristihimmelsfärdsdag — hvilken han för detta år riktigt räknade ut till 12 maj — förtjänar att betecknas såsom den för frågan afgjordt grundläggande.

Ändringen af 1496 till 1495, först framställd af Mårten Helsing och sedan under någon tid spridd af Rasmus Ludvigsson, är baserad på grunder, som icke hålla streck inför en historisk-kritisk granskning. Mäster Mårten har gjort ändringen, emedan han fått höra, att Gustaf blifvit född på våren det år, då Sten Sture på hösten drog till Finland, men detta inträffade ej blott i nov. 1495, utan också i sept. 1496. Hustru Brita Kristiernsdotters utsaga om 1495, som anföres af Rasmus Ludvigsson, kan rent personligt icke anses vara af mer än mycket tvifvelaktigt värde, och Rasmus själf lät den snart falla för ett nytt år, 1490.

Året 1490 åter är en ren konstruktion af Rasmus Ludvigsson, byggd på ohållbara grunder och i och för sig icke antaglig.

Om dateringen 3 maj 1497 kan knappast sägas mera, än att den icke låter sig närmare värdesättas, så länge man icke någorlunda vet, hvarifrån den kommer. Efter hvad som hittills är kändt borde den icke ur någon synpunkt kunna accepteras. Även *om* den skulle härröra från Per Brahe — hvilket icke är säkert — vet man icke, om Per Brahe vidhållit den, och i hvarje fall finnes ingen anledning att tillerkänna en sådan datering af grefve Peder, gjord på hans egna ålderdom ett par årtionden efter Gustafs död, vitsord framför det resultat, hvartill Peder Swart kom omedelbart efter dödsfallet. Peder Swart hade säkerligen haft att tillgå uppgifningar från hela den kungliga familjen — kanske också från Per Brahe själf.

Rörande Gustafs födelseort finner man den egendomligheten, att denna af Peder Swart anges ha varit Gustafs

fädernegård Rydboholm, att Rydboholm likaledes uppges s
väl af Mårten Helsing som af Rasmus Ludvigsson intil
1570, alltså står obestridt åtminstone under ett årtiond
och går in i talrika krönikeafskrifter och anteckningar, me
att sedermera plötsligt och utan angifvande af något sk
mödernegården Lindholm uppträder i Rasmus Ludvig
sons utkast efter 1570 och säkerligen från honom finner vä
till senare afskrifvare. Det är icke möjligt att utröna, o
Rasmus haft något verkligt skäl till denna ändring, ell
om den är af samma godtyckliga art som införandet af f
delseåret 1490. Den senare möjligheten kan, med kännedo
om arten af hans författarskap, icke uteslutas, och stark
skäl föreligga därför att låta den äldre, under ett helt å
tionde härskande uppgiften om Rydboholm komma till h
ders.

Frågan om Gustaf Vasas födelseort, födelseår och f
delsedag kan måhända aldrig lösas med full vetenskapl
säkerhet. Det hittills framkomna materialet ger endast m
lighet till en jämförelse mellan uppgifter, som hvar för s
torde bygga på tradition och hörsagor. Men bland des
uppgifter står sig Peder Swarts alltjämt bäst, och det tor
vara skäl att i våra historiska framställningar ej blott åt
upptaga den kända dateringen: »Gustaf Eriksson Vasa fö
des troligen den 12 maj 1496», utan också insätta: »eft
de äldsta och trovärdigaste berättelserna: på fädernegård
Rydboholm».

Strödda meddelanden och aktstycken.

ırten Helsings bearbetning af Peder Swarts berättelse om Gustaf Vasas ungdom.

Vid förarbeten till en ny edition af Peder Swarts krönika om ıung Gustaf I påträffade jag för ett par år sedan i Kungl. Bibl. variant af denna krönikas första partier, hvilken hittills varit ıligen förbisedd af forskningen men ur åtskilliga synpunkter synes ıjänt af en viss uppmärksamhet. Det var en bearbetning af ıer Swarts skildring, utförd af Mårten Helsing, sekreterare ırik XIV:s kansli.

Handskriften, som finnes i en samling »Kronologiska och bioıiska anteckningar till Gustaf I:s historia», utgöres i nuvarande ·k af 26 sidor, inom hvilka inrymmes Gustaf I:s ungdomshistoria, genskap i Danmark, återkomst till Sverige och första vistelse efter återkomsten intill flykten till Dalarne. Möjligen har förut ıits åtminstone *någon* fortsättning, som nu är förlorad. Handıften slutar i sitt nuvarande skick längst ner på sidan i ett fullıfvet lägg och så, att det ej är fullt klart, huruvida icke t. o. m. a meningen varit fortsatt på en följande sida, och framför sista ıingen står ett hänvisningstecken, som måste afse något tillägg, ket kan hafva stått på ett annat blad. Det mesta är en renıt af obekant hand, tydligen någon underordnad skrifvare, men ıten Helsings författarskap styrkes ojäfaktigt därigenom, att dels s stil igenkännes i åtskilliga rättelser och tillägg till det renıfna (sid. 3, 4, 6, 16, 17, 18, 21, 22), dels han själf egenhändigt skrifvit vissa partier (slutet af sid. 19, sid. 20, sid. 23—26).

Att Mårten Helsing haft att göra med biskop Peders arbete, varit kändt sedan Wieselgrens undersökning *Krönikorna om ıtaf Vasa* (Hist. Tidskr. 1890). I denna undersökning omındes nämligen en anteckning af mäster Mårten själf från 9 dec. ı1, enligt hvilken han af Erik XIV fått i uppdrag att öfverse ung Gustafs historia, som påbörjats af herr Peder. Anteckgen finnes i ett fragmentariskt diarium, fördt af Mårten Helsing ik XIV:s utgående diarier, Riksarkivet), och lyder:

»Mandauit Regia maiestas mihi vt historiam Regis Gustaui a d:no Petro inchoatam ad eius maiestatis mandatum corrigerem. Simi liter vt inciperem in ordinem aliquem redigere, quæ gesta sunt a di quo Rex Gustauus piæ memoriæ regni status conuocari fecit Holmiæ anno etc. 60 usque ad tempus coronationis Regiæ ma[iestatis].»

Emellertid synes Wieselgren icke hafva anträffat den handskrift som blef frukten af konung Eriks befallning; i hvarje fall berörd denna handskrift icke i hans redogörelse för de olika krönikctyperna. Däremot har Ahnfelt, när han utgaf *Per Brahe den äldres fort sättning af Peder Swarts krönika*, också sett »Mårten Helsings fragment», att döma däraf att han anför detta bland de handskrifter som blifvit jämförda i och för utgifningsarbetet,[1] men vid innehållet i mäster Mårtens skildring har han icke fäst någon uppmärksamhet. Huruvida äldre författare känt till och användt Mårten Helsings manu skript, låter sig endast delvis afgöras. Några notiser hos Tegel som icke finnas hos Peder Swart — t. ex. att Gustaf på flykten från Kalö gick tolf mil första dagen, att han drog genom Flensburg vid middagstiden, »tå Folcket war mäst til Måltijdh», att han vi återfärden till Sverige landsteg vid Stensö utanför Kalmar — hafva sin motsvarighet, delvis i mycket liknande ordalag, hos Mårten Helsing; det är alltså sannolikt att dennes text direkt eller indirekt — genom i andra krönikor därur upptagna delar? — förelegat f Tegel. Med säkerhet har Mårten Helsings text blifvit använd H. J. Sivers i dennes afhandling, *Ett merkvärdigt Stycke Konung Gustafs then Förstes Historia* (Stockholm 1754). Sivers citerar upprepade gånger en Anonymus, Manuscript i Kongl. Maj:ts och Riksens Archivo, på sådant sätt, att det synes vara Mårten Helsings berättelse han åsyftar, och anför äfven ordagrant ett län utdrag (sid. 42). Genom denna afhandling har ett och annat från mäster Mårtens uppgifter ingått i den senare litteraturen.

Mårten Helsings bearbetning af Peder Swart måste hafva s intresse redan med hänsyn till denna bearbetnings tillkomst på grund af direkt kungligt uppdrag. Det är en officiös, för att icke så officiell revision af biskop Peders text, som härmed skett, en revision utförd efter konung Eriks anvisningar — »ad eius majestatis mandatum» — och verkställd genom en af Eriks mest betrodde sekreterare. Mäster Mårten upptages något år senare ibland såsom »scriptor historiarum» i Erik XIV:s hof, alltså kunglig annalist,[2] och d är uppenbarligen såsom sådan han arbetat med Peder Swarts manu skript, äfven om han då endast nämndes sekreterare. Det i d ofvan anförda diarieanteckningen angifna uppdraget till honom äfven uppsätta en redogörelse för händelserna mellan Gustaf afskedsriksdag och Erik XIV:s kröning har däremot, så vidt m känner, icke blifvit utfördt.

[1] O. Ahnfelt, Per Brahe den äldres fortsättning af Peder Swa krönika, Lunds Univ:s Årsskrift 34 : 1 : 1 1897, s. X.
[2] Edén, Centralregeringens organisation 1523—1594, s. 205.

Tidpunkten för Mårten Helsings bearbetning torde kunna ganska nära bestämmas. Uppdraget fick han, såsom framgår af den anförda anteckningen, den 9 dec. 1561. Hans tjänstgöring i det kungliga kansliet avbröts i mars 1562 därigenom, att han utsändes i en af Erik XIV:s många politiska frieribeskickningar, till Skottland; han återkom på sommaren till Sverige och torde ha stannat hemma till slutet av april eller början af maj 1563, då han ånyo fick resa ut i samma ärende som förra gången, nu för att ej återvända förrän på våren eller sommaren 1564.[1] Allt tyder på att han utfört den anbefallda revisionen av P. Swarts krönika, så långt den nu hadde, omedelbart efter ordern i dec. 1561 och före den första afresan till Skottland i mars 1562. Det ligger i sakens natur, att ett sådant uppdrag sattes i verket snarast möjligt, den omständigheten att det tydligen blef ofullbordadt — äfven om *någon* fortsättning funnits till det nu bevarade manuskriptet — blir lättast förklarlig genom ett sådant afbrott som legationen 1562, och man har ingen antydan att Mårten Helsing sysslat med krönikan vare sig under tiden juli 1562—april 1563 eller efter hemkomsten 1564.

Denna omständighet har sin betydelse för en vetenskaplig värdesättning af innehållet. När Mårten Helsing utfört sitt värf omedelbart efter det Peder Swart aflämnat sitt arbete och redan inom andra året efter konung Gustafs död, så bör han hafva haft bästa möjliga tillfälle att inhämta upplysningar om krönikans hjälte af dennes ännu lefvande samtida; hans ändringar och tillägg äro gjorda, medan minnet af den döde konungen ännu var friskt. Sammanställes detta med det faktum, att den officielle bearbetaren gifvetvis bör ha haft tillgång till hvad konungafamiljen och hofkretsarna kände och hört berättas om den bortgångne, så blir karaktären af Mårten Helsings skildring den, att i sagda skildring föreligger den version om konung Gustafs ungdom, som man ville och kunde gifva från hans närmastes sida omedelbart efter hans död. Det kan anmärkas, att mäster Mårtens revision också torde få anses i sin mån utgöra ett skäl emot den ofta framställda meningen, att redan biskop Peder skrifvit direkt under kunglig ledning.[2]

Några skriftliga källor har mäster Mårten uppenbarligen icke användt. Hans ändringar och tillägg äro uteslutande sådana, som synas vara grundade på muntliga berättelser. Det hela har sålunda blifvit ett slags utfyllnad af P. Swarts skildring genom nya drag

[1] Bref och relationer af M. H. från England 21 april—25 juli 1561, Anglica, RA. Instruktion och kreditiv för legaterna grefve Peder Brahe, de Mornay och Mårten Helsing i Lat. Riksregistr., RA, dat. 16 kalend. Aprilis 1562. Bref till P. Brahe och mäster Mårten 10 juni 1562, Riksregistr. Relationer af M. H. från Skottland maj 1562 i Kopiebok över lat. registraturakter. Redogörelser för förhandlingar genom M. H. med prästerskapet på möte i Stockholm juli—aug. 1562, tryckta i Sv. Riksdagsakter, II, s. 58—62. Kreditiv för M. H. till drottningen af Skottland dat. 4 Cal. Maij. 1563, ofvannämnda Kopiebok. Bref till M. H. 2 och 8 nov. samt 28 dec. 1563, 17 mars 1564. Riksregistr. Bref från mäster Mårten till Jöran Persson 26 okt. 1564, dat. Vadstena, i Jöran Perssons brefväxling, RA.

[2] Jfr min edition af P. Swart, inledningen sid. XIII f.

från Gustafs ungdom, hämtade ur den tradition, som fanns vid hofve och i den kungliga familjekretsen omedelbart efter hans död.

* * *

Inledningen till Mårten Helsings krönikekext utgör en i tiden kanslistil hållen kort motivering för krönikans författande och an tydan om dess kronologiska gång, det hela uppenbarligen tillkommet för att förmedla den enkla berättelse om Gustafs födelse, hvarme Peder Swarts skildring synes ha börjat.[1] Denna M. Helsings inledning har följande lydelse:

»Effter mann schriffteligenn achter förfathe, hwad vdi thenn stor mectiges Swerigis, Göthis och Wenndis Konungh Göstaffz, höglofflig ihugkommelsses tijdh, merckeligit haffwer skedt waredt och bedriffwi opå thet att samme hanns M:tz lofflige regementz tijdh icke måtth bliffwe hooss efftherkommendom någerledes förgäthenn vthenn th heller kunne haffwe vtaff samme historia någen godh rättillsse oc nyttigh vnderwijssningh, szå synes ther till icke otiänligit ware, at mann först kortheligenn förstå lather, på hwad tijdh och rum han M:tt haffwer födda waridt, tesliges vdaff hwad byrdh och herkumps jtem huruledes hanns vngdom, inn till thäss hann genom Gudz nådig försynn kom till Regementhet, sigh förlupet haffwer, och szå seden vdi hele hanns Konung:e Regementz tijdh, thenn sigh till åhnn fyr tije åhr widh pass strecker, förnämlig:t tildragit haffwer.

Szå ähr till thet förste wettenndes, att när mann schreff åhre talet iffrå Christi helge mandoms[2] födellsse 1495, på samme Chris hugnelige himmelzfärdz dagh, hwilckenn thet åredt fhöll på then tolffte dagh Maij, bleff Hanns M:tt född på Ribboholm, nämpligen p samme åhredt om wårenn, szom gamble Her Sten Sture vm hösten ther näst effther vdi eigenn persson drogh vtöffwer till Finnlannd emoot Rysserne.

Någre gamble frwer her i Rijkett,» etc.

Mårten Helsings inledning har uppenbarligen ett rent stilistisk ändamål och innehåller intet sakligt tillägg. Berättelsen om konun Gustafs födelse åter är af intresse i fråga om både det datum oc den ort, som angifvas. Jag fäster på annat ställe i denna tidskrit uppmärksamheten därpå i en förnyad granskning af det gaml historiska problemet om Gustaf Vasas födelseår och födelseort.

Angående de vid födelsen närvarande — »någre gamble frwe her i Rijket» — segerhufvan, korset på den nyföddes bröst sam hans namn har Mårten Helsing upptagit P. Swarts skildring me endast oväsentliga stilistiska jämkningar. Därefter skjuter han i ett stycke om konungens börd, som i sin art är kännetecknand nog för den officiella bearbetningens förhärligande syfte, ehuru de »medföliende slechtetaffle eller genealogia», hvartill hänvisas, ick

[1] Se min edition af P. Swart, s. 1 samt inledningen s. XI—XII
[2] I *mandoms* är stafvelsen *man* ifylld öfver raden. Ursprunglig har stått *helgedoms*.

orde ha blifvit utförd. Det heter, att Gustaf »haffwer hafft sin thsprungh, byrdh och härkumpst aff framledne Swerigis och Göthis, esligiste vdaff Dannske och Engelske, jtem frantzöske höglofflige konun- ers slechte och blodh», och släkttaflan åberopas äfven såsom vittnes- örd om huru regementet kommit under »vthlänskt härskap» genom ndersåtherness olydno, ohörsamheet, jnnbyrdes twist och oenigheet, esligeste och synnerligen för the andelige bispers och prelaters seijelige store åhregerugheet och högfärdh skuldh». Om barndoms- ren åter har mäster Mårten intet att meddela utöfver P. Swart, an afskrifver dennes skildring med oväsentliga jämkningar. De era anmärkningsvärda bland dessa äro, att — i öfverensstämmelse ed det ändrade födelseåret, 1495 — sammanträffandet med kung ans sättes till Gustafs sjätte år (hos P. Swart femte året), medan ans inträde i Uppsala skola hänföres till »Anno 1508, nhär Hanns d:tt war på sitt trettende åhr» (P. Swart: »Anno 1509, när han ar på sitt 13 åår»). Till stycket om studierna i Uppsala göres ett llägg om undervisningens dåliga beskaffenhet, hvilket kan hafva tt intresse:

»Och szåsom hann till alt annedt att begrijpe och läre war ykit skarpsinnigh, szå fhelede honom och icke heller benägenheet kklige konster att läre, hvar hann elliest hade hafft någen, szom fther rätte sätthet hade kunnedt honom ther vdinnen vnderwijse. enn effther inn scholis på thenn tijd fhöge annedt wannkede åhnn agg och slagh och iugenn godh lärdom eller vnderwijssningh, ther- re bleff Hanns M:tt förre lhedse ther wed åhnn hann kunne komme ll någon fulkommeligheet, ther öffwer Hanns M:tt och siälff offthe denn beclagede.»

Skildringen af Gustafs vistelse vid Sten Sture den yngres hof av Mårten Helsing högst väsentligt utvidgad. Till en början tecklar han med större ordrikedom de lärdomar, som Gustaf in- mtade af Hemming Gad, och utbreder sig panegyriskt öfver den arpsinnigheet», som Gustaf redan i ungdomen visade, och det an- nde han därmed förvärfvade. Sedan följa partier, som innehålla killiga faktiska uppgifter från denna Gustafs ungdomstid. De ale vara förtjänta af att i sin helhet återgifvas, då de utfylla der Swarts knappa framställning.

»Vdi lijke mätte hade hann och ett gannske stortt manhafftigt h hastigt modh, szå att hann them icke wäll lijde kunde, szom om nägett wilde emoot stå. Mhänn synnerligen war hann och m hädzsk och fienndh, szom mykitt hölle vdaff sigh sielffwe, och re förachtede, och winnlade sigh iw förthennskuldh samme theris e modh esomofftest att straffe och nedherlägge, szåszom scheedde h enn benämpdh Karll Knutzszonn. Ty när samme Karll Knuth- nn vdi ett wännligit collatz eller gestebudh hade hafft stoor ordh mykitt prålade och för enn szölffskåcll skull förachtede thenn them till gäst kalledt hade, seiendes samme skåell icke ware

wärdh tre penninger, endogh hon icke war förachtendes eller szå ringe
szom hann, thenn annen till förachtillsse, högfärdeligenn föregaff, och
thenne högz:te Konungh Göstaff dhå begynnthe honom wännligen ti
thet bädzte att förmane, slogh hann flux till honom medh sin wärij
doch bleff stinget försatt, och högz:te saligh Konungh Göstaff to
strax samme wärije ifrå honom, dock giorde hann ther medh inge
schade, vthenn kastede henne borth och ramede till och fick samm
Karll Knuthszonn i håredt och släpade honom szå lännge vnder bo
dett och på golffwett, att hann lärde att holle honom för thet han
war. Sedenn bleffwe the szå såtthe wenner, att Hanns M:tt näpp
ligenn någen vdi Her Stens hooff hade szom honom mhere ähnn then
Karll Knuthszonn war bewogenn, altt inn till thess att för:de Ka
rymde Her Sten till Konungh Christiern i Dannmarch, aff hwilck
hann och sedhenn bleff skickett hijt tilbake igenn medh thet folc
szom schulle komme Bisp Göstaff på Stäcket till vnndsättningh szo
her effter strax förmälles, och förde szå krijgh emot sinn rät
sworne herre. Mhenn Erich Knuthsson hanns brodher bewiste si
mannligenn och troligenn emot Swerigis herre, szå lännge han
leffde. Samme twå brödher wåre kompne hijt inn till Swerige if
Norge, theres fader heet Knuth Alzffssonn.

Wedh samme tijdh hände och, att Hanns saligh Kong:e M
worde några pantsatte arffwegodz effter gamble Her Sten Sture
Rig:ns rådh tildömde, hwilcke frw Ingeborgz erffwinnger för the f
läninger skull, szom hon på sådant wilckor vdi Finnlandh i sij
lijffztijdh hade innehafft, borde igenlösse, szom wåre Grönnskogh o
Grönnskogz ägher vdi Smålanndh, och när hann kom och skulle th
wedherkiennes och intage, wore theres fougte och tiänere, sz
godtzen innehade, ther före och wilde honom ingeledes godzenn in
rymme, vthen fougdtenn slogh till Hanns saligh Kong:e M:tt me
fult alffware, szå att hann hade nhär klöffwed honom hwffwu
pannen i tw stycker, hwar Hanns M:ttz kock icke hade kommit t
szå snart emillen och medh enn krummekoke förtagit huggitt. Hw
före whar högzbe:te Hanns Konng:e M:tt och icke seenn vthenn sk
strax till fougdenn igenn och gaff honom någen wedherkiennil
ther före, ther aff dhå kom, att ther skifftedes hugg på både sijdh
och högz:te Hans Konng:e M:tt måtte på thet sidzte wijke,
kunde ther på thenn tijdh intedt uthrätte. Och ändog hann på th
tijdh icke kunde igennbekomme hwad honom i szå måtte war lagli
tilldömpt, bewiste hann sigh dogh icke thess minder medh all w
willigh lydno och hörsamheet troligen och mannligen vdi alle
stycker szom Rijg:ns herre dhå hade honom behoff till att bruke.

Ther welbe:te hans herre på thenn tijdh vnge Her Steenn
syntes honom i krijgzhandlinger att bruke, war han icke allen
ther till öffwerbödigh och wällwilligh, vthenn och fast my
lyckssam, szå att ehwar hann tillstädes war hade the Swennske
öffwerhanden och förde segerenn heem medh sigh, szåsom sche
vdi the schärmytzler widh Ladugårdenn, widh Dufwenäss, wedh Irt

ch wedh Brännekyrke, hwilcke skermytzler sigh kortheligen szå illdragitt haffwe.

Först när Her Steenn hade belägredt Bisp Göstaff inne på Stäkett, ör thenn store otroheet skuldh szom hann war medh beslagenn, att mgå och parthiere hooss Konungh Christiernn emot sitt fädernesslandh ch rätthe öffwerheet, förskickede honom Konungh Christiernn ett tortt taell folck och skep ifrå Damarch till hielp och vnndsättningh, för hwilckett folck Karll Knuthssonn, vm hwilckenn tillförenne bewrdt ähr, medh någre andre dhå war capiten och höffwidzmann, och när the annkomme medh skepenn hart widh Stocholm, giorde the her lanndhgångh, achtenndes sigh genest thädenn öffwer lanndh till Stäkett. Mhenn szå snart Her Steenn szom dhå war i Stocholm thet förnam, giorde hann sigh medh thet folch hann på thenn tijdh ihop unde vpbrijnnge färdigh och drogh uth emoot them, hwilcke dhå hade giordt och stoe i theris slagordenn på Wädhle gärdhe, thet nann nw kaller Ladwgården. Her Steenns folch ahnnförde på samme rdh hög:te Hanns saligh Kong:e M:tt. Szå hade Konungh Christierns folch wäll giordt theres slagordenn fyrekannthe, doch effther the icke wäre bewane medh behänndigheet att wijke sig i samme theris slagordningh, vthenn måtthe swänge hele hoopenn, när theris fiender komme them twärwartz opå, therföre bleffwe the theraff någett förskreckthe och förbistrede, att Her Steenn kom them szå oförwarenndes ch sijde wartz opå, att the szå hastigt icke kunde swengie slagordenn och bruke theres bädzte krijgzfolch emot honom, szom dhå äll behöffdes. Szå föll och Her Steenn till them medh sitt folch ke annerledes ähnn szom grymme och rytennde leijon, och bleff hem offwermectigh, szå att störste parthenn bleffwe ther strax häll slagne, någre fångedhe, enn partt komme i siöenn och druckde, minste parthenn komme till schippenn och ther medh tilbake n i Dammarck igenn och bore konungh Christiern wisse tijdender, wad gestebudh the her i Swerige bekommit, och hwad the vthättedt hade. Vdi samme schärmytzle togh högbe:te konungh Göstaff im myndigh mijssnisk adelsmann till fånge, benämnpd Jören Walwitz.

Thenn andre schermitzell wed Duffwenäss~ seijes szåledes sig rdrifwit haffwe, att när konungh Christiernn szommeren ther näst ffther som thenne förre schärmutzell schedde vdi eigenn perssonn medh m wäldigh schipzflothe och hoop krijgzfolch kom ifrå Dammarch inn di swenske skäregårdenn, wedh pass enn wekw siöess när inn mot Stocholm, begaff enn hoop krijgzfolch sigh wedh för:de Duffwenäs ifrå schippen thill att drage ther genest öffwer lanndh till Stocholm, på thet att the kunde plundre Södre Malm och förraske dhenn. Mhenn szå snart the wåre kompne icke vthenn stoor möde ch arbethe nägett när öffwerst på the höge bergklipper ther ligge, otthe them ther medh enn hoop rättsinnige och mannhafftige ryttere ög:te saligh Konungh Göstaff, szom dhå war enn vnngh hielthe, ch ladhe ther strax medh fullt alffware inn till them. Och effther tt the hesterne vdi sådanne bergzklipper icke wäll bruke kunde, gaffwe the sigh alle samptligen ifrå them och skermutzlede medh

fienndernc till foott, brukenndes theris glaffwenn för spetzer, och hwad flere werijor the dhå hade, szåsom andre lanndzknechter, så att enn stoor partt aff fienderne bleffwe ther strax nederlagde, enn partt aff stenerne szom effther them nedh aff bergzklippenn kastede och wältedes, ihielslagne, och enn part vndkomme till siöenn och ther sedhenn fördruknede, szå att ganske fåå aff them szom ifr schepenn stegne wore komme medh liffvet tilbake igen.

Medh thenn tridie skermutzell haffwer thet sigh nâgenn tijd effther thenne nw förtalde och szåledes tilldragitt, att när Konung Christiern kom och belägrede Stocholm, kunde dock inthet vthrätt vthenn måtte på dett sidzte drage tilbake igenn, hände i midlertijdt när hanns folch för hunger skuldh hade när kommit vm hallsenn att enn hoop knechter droge vth ifrånn skeppenn till att söke sig någen fettallie, och när the inthet annedt öffwerkomme, gåffwe th sigh inn vdi enn ertheåker på Jrffwa gärdhe, ther att släcke ther hunger. Ther komme dhå högzbe:te Konungh Göstaff och Her Ach Claesson medh enn hoop manhafftigt folch oförwarendes vpå them hwilcke ther aff doch icke bleffwe förfärede, vthenn stälthe sigh oc mannligen till wernns och rammede wedh gärdesgårdenn inn ther fördell, brukendes theris halffhaker, röer och andre werijer, thet bedz the kunde, doch war pulwret szom the hade szå swagdt och fö derffwett, att the giorde medh theres röer och haker på the swennsl icke mykinn stoor schade, ty ehwar lodet drabbede på the swennsk harnesk, szom något starcke wore, szå gick thet icke lättheligen igeno vthenn fhöll ther strax nidher. Doch bleff högzbe:te Hanns salig Kong:e M:tt skutthen genom armtygett, szå att thet togh någett hullett, benedt oskadt. Vdi lijke måtthe bleff och Åche Claessonn geno skerwerne skuthenn, inn till köthet. Therföre försummede t swenske sigh och inthet, vthenn brukede sinn fördell, szå att störs parthenn aff fienderne bleffwe liggendes ther qwarre i ertheåkeren

Sådanne mannligh frijmodigheet bewiste Hans Kong:e M:tt o vdi thenn slachtningh, szom på samme åhr widh Brennekyrcke skedd ther hann förde hwffwdh baneret för hele Her Steenns krijgzfolk hwilckett ther manligen stridde, och nederladhe ett stoortt ta folch, szom Konungh Christiernn hade vthskickedt ifrå skepenn t att förraske the Swennske.»

Det torde vara uppenbart, att man i dessa berättelser, så v rörande Gustafs mellanhafvande med Karl Knutsson och fogden Grönskog som angående hans andel i striderna med danskarna u der Sten Sture d. y., har att göra med minnen, som fortlefvat inc den aflidne konungen närstående kretsar och på så sätt komn berättaren till handa. De kunna gifvetvis vara mer eller mind färglagda, och syftet att utsmycka konung Gustafs ungdom nå rikare än P. Swart gjort är uppenbart, men i och för sig kunna väl anses hafva ungefär samma värde som hvad Peder Swart me delat; Mårten Helsing så väl som herr Peder har återgifvit d tradition, som han fått kunskap om.

Huru Gustaf lämnades såsom gisslan till ärkebiskop Gus

Trolle år 1516 har redan P. Swart omtalat, och mäster Mårten föl- er honom här utan ändring i sak. Likaså i fråga om tillfångata- gandet genom konung Kristierns svek, bortförandet till Danmark och fångenskapen hos Erik Eriksson på Kalö. Men M. Helsings stil blir i dessa partier allt mera omständlig, och det hela ter sig egent- ligen som en, efter kanslimaner utförd, försämrande omskrifning af biskop Peders märgfulla berättelse.

Först med Gustafs flykt från Kalö öfver Lybeck hem till Sverige har mäster Mårten åter afsevärdt nytt att meddela. Detta parti lyder, efter skildringen af fångens vånda under danskarnes hån och hans beslut att söka återvinna friheten, som följer:

»Och effter gudz flitige åkallenn hände ath när[1] Hanns saligh K. M:t war medh några adelzmänn och andre vdi jacht och sågh sitt ham och tillfälle någreledes att vndkomme, i thet att the icke nöge achtede på honom, togh Hanns M:tt sigh Gudh tillhiälp och begaff sigh inn åth Lantholsten, och thett udi en sådanne hastigheet, att hann gick wäll tolff miler then förste dagenn. Ther och någre mötthe ho- nom på wäghenn, szåsom schedde medh frw Anne Rosennkrantz och hennes son sampt månge andre, förhölt hann sigh icke annerledes ähnn såsom en pelegrijm, thenn ther wille gå sin pelegrijms rhese till thet helge blodh i Landt Mechelborgh, effther som på thenn tijdh war wåhgsedh. Genom Flentzborgh reste hann om middagz tijdt, när folc- ket mästh war till måltidt, på thett hann icke schulle warde ther förspeiet, och vndkom i sådanne måtthe genom gudz blåtte hiälp och tillschynden alle the hinder och försåth honom föreställthe wåre, ganske underligen, szå att när hann hade dragett gönom månge farligheter, kom han på thet sidzte till Lybeck, togh ther leijgde till rätthe och föregaff thet hann förhoppedes, att the Lybsche szådanne hanns flitige begärenn icke worde honom wägrendes, szom war att tage honom vdi theris beskydd och förswar, effter att[2] Lybeck hade waridt ther aff fögdt altijd berömpdt och prijssett, att the ther bodde plägede rätt och rättwijsse gerne beschydde och forsware.[3] Hans förste härberge her i Lybeck war hosz en borgere Kort Könnig med nampn, hwilket husz hög:te Hans salig K. M:t, när han kom til regimentet, framdelis sedhen köpte och för:te Kort König ther met til en åmminelse och ihugkommelse förährede. Men någen tijdt ther effter han till Lybek kom, togh han sigh för bequemligere lägenhet skull ett annet här- berge hosz en benämbdh Mannis Hälmstad, ther han och bleff til her- tigz liggendes til täsz han täden in i Swerige förreste.

När Konungh Christiernn förnam, att thenne unge herre således war vndkommen, bleff hann på Her Erich Erichssonn ganske hårdt för-

[1] Det följande från *Hanns saligh K. M:t* och till och med *vndkom sådanne måtthe* är infogadt på en särskild lapp, skrifven med samma stil som den löpande texten. Orden *hände ath när*, som inleda detta infogade stycke, äro i den gamla texten insatta af M. Helsing, i st. f. de ursprungliga *vndkom hann*.

[2] *effter ath:* rättelse af M. H., i st. f. det ursprungliga *szåsom*.

[3] Det följande, från *Hans förste härberge* till styckets slut, är info- gadt på en särskild lapp, af M. H.

törnedt, att hann icke hade honom bättre förwaredt, mistenkendes ho
nom och endelis therföre att samme vnge herre schulle ware komm
aff wägenn medh hans weetskap, samtycke och minne,[1] eburu the
annenn sigh i thett förorsächtede. Befhalte förthennskuld wedh högzt
straff att fordre och förschaffe honom ifrå Lübeck tilbake igenn, oc
måtte szå samme Her Erich siälff förreese till Lübeck och winnleg
sigh på thet allerflitelig:te att bekomme honom medh sigh inn i Dan
marck igenn, hwilckett hann ther och genom sine wenners rådh oc
tillhiälp nhär hade fulbordett. Ty ändog the Lybsche hade tillsagd
saligh Hanns Kong:e M:tt frij leijgde och säkerheet till rätthe, sz
stodhe störste parthenn, szåsom gemeent schee pläger, dogh icke läng
ther wedh, vthenn fölle sampteligen vdi thenn meningh, att effthe
hann war enn fånge och hade rympdt sitt fängzle, szå borde hono
iw andwardes vdi kongens händer igenn, opå thet att kongen ther s
icke schulle bliffwe förorsakett att lathe them och theres godtz ti
effwentyrs någerstädes ahnttaste och således göre them schade, hwilk
theres skäll saligh konungh Göstaff således förlade, att ingenn ährlig
mann schulle kunne medh godh skäll bewise honom ware någen[2] fång
vthenn allenest enn gislere. Ty thet kann migh iw icke, sade hann
medh någenn sanningh öffwer bewijses, att iagh szåsom icke helle
the andre godhe swenske män, som medh migh swijkeligen emot a
lagh och rättwijse bortförde bleffwe, ahnnten i strijdh eller schermutzl
haffwe waridt fängslige tagne. Och effter oss sådannt ingenn kan
öffwerbewijsse, szå kräffwer rättwijsenn, att wij icke kunne kalles ell
achtes för någre fånger vthenn för öffwerfallne, förraskede och b
swijckne. Eller medh hwad rätt kann thenn och kalles enn fång
som fängellsse aldrigh klappatt haffwer, heller och thenn szom hwarken
ähre, förplichtillsse, lagh heller rätt fängzlet haffwer.

Och ändog sådanne skäll wäll wåre starcke nogh och hade bor
bliffwe achtede, szå hade the på thenn tijdh doch honom inthet hu
pet, hwar Borgmästerenn ther i stadhenn Nicolaus Bröms benämpd ic
hade giordt honom större hiälp och biståndh, och emoot menigheten
wrånge meningh tagitt honom vdi sitt hägnn och förswar, effth
hann szåsom enn wijss, förståndigh och gudfruchtigh man wäl såg
att högzbe:te Hanns saligh Konng:e M:tt emot all christeligh tillseijelse
troo, segell och breff war förraskett och vdi samme fängzle kommen

Vdi midler tijdt Hanns saligh K. M:t bleff ther i Lybeck be
genudes, hade hann ett stoort betänckende hooss sigh siälff, vm hono

---

[1] *och minne* tillagdt öfver raden, af M. H.

[2] *någen:* rättelse af M. Helsing, i st. f. *enn.*

[3] Det följande är infördt på ett särskildt blad, intill *therföre begynt saligh K. Göstaff strax uppå thet skickeligste*, hvarmed återknytningen sk till den ursprungliga texten.

Såsom slut på föregående stycke och början till det följande har stå följande, som öfverstrukits i sammanhang med infogningen af det nya ti det:... *behölt honom och therföre någen tijdh vdi sitt huss ther i Lübec*

Anno Christi 1570 thenn ytterste dagh i Maij månadt kom Han saligh Kong:e M:tt ifrå Lübeck till Calmar, och war stadhenn änd konungh Christiern icke upgiffwenn. Therföre begynnthe...

rådeligere och nyttigere schulle ware, att hann begåffwe sigh till någenn herre ther i Tyslandh, effther hann för sin manlighet och skickelighet well wäll kunde bekomme ther enn stådtligh tiänist, ehwar hann sigh wille, eller skulle han wåge sigh inn vdi sitt fädernässlandh igenn, ther hann först therföre måtte vndergå stoor fharlighet, att hann således hade begiffwit sigh ifrå Dammarch. Thernäst szå war honom och kunnogdt, hwad gestebudh thenn omilde tyrannen Konungh Christiern hade achtedt the förnämpste i rijkett att giöre, hwarföre hann och schreff några rheeser ifrån Lybeck till sin fadher Her Erich Johansson och flere i rijket och warnede them på thet flitelig:te för såtane theres tillstundende skadh- och farlighet, hwilcket vdaff them doch inthet bleff achtedt. Ty the förlåthe sigh ähnndeligen på Konungh Christierns falske eedher, breff, segell och andre stoore tillsager. Mhänn när hög:te Konungh Göstaff nw länge hade sigh betänckt, effter szom förberördt ähr, beslutede hann omsidher ährligere och förswarligere ware både för gudh och hwar ährlig mann att besöke sitt fattige betryckte fädernässlandh och komme ty till hiälp och biståunndh, szå myckitt honom dhå mögeligit wore, ähnn att allenest efftherstå vdi främmende laundh gode dager ath haffwe. Vdaff hwilcket nogh förstås kann, thet Gudh synnerligen regerede saligh Hanns M:tz hierte, sinn, tancker och ahnnslagh och i sinnedt hade sådanne merckelige ting genom Hanns M:t att bedriffwe och wträtte, szom mann widere aff thenne historie warder förnimmendes.

Så när Hans saligh K. M:t nw således hade hosz sigh beslutet, som förbemälth är, ath han ändeligen wille wåget och begiffwe sigh in wdi sitt fädernesland igen, oanseendes huadh farlighet honom i thet möte kunde, så förmärkte han och ath honom ingeledes rådeligit war ther i Lybeck längre ath förtöffue, handlede hög:te Hans saligh K. M:t dhå met en skepere benäind Henrich Möllere, huilken Hans saligh K. M:t sedhen öffuerförde met en förbygd Wernemyndere bået in til Calmarn, så ath för:te skepere wpsatte Hans salig K. M:t wtanföre Calmarn wedh Stensöön, effter han icke fördristede sigh ath komme närmere in til stadhen, huilkit skeedde år effter Christi helge mandoms födelse 1520 then första dagh wdi Maij månadt. Sedhen kom Hans saligh K. M:t met skickelighet in vpå slottet til frw Anna Johan Månsons efterleffuerske.

Therföre begynnthe salig K. Göstaff dhå strax uppå thet skickeligeste handle medh borgerne och thet krijgzfolch ther inne war» etc.

Nya drag i Mäster Mårtens framställning äro bl. a. detaljerna om själfva flykten mellan Kalö och Lybeck, ett och annat från vistelsen i den fria riksstaden, såsom namnen på de borgare, som herbärgerade honom, och slutligen namnet på den skeppare som förde honom till Sverige och platsen för hans landstigning här. Det saknar icke sitt intresse att finna, att dessa enskildheter, som ju delvis gått in i litteraturen, meddelats af Mårten Helsing.

De följande partierna om Gustafs mottagande i Kalmar och färd genom Småland upp till Räfsnäs, om sammanträffandet med ärke-

biskop Jacob Ulfsson i Mariefred samt om Gustafs fruktlösa maning till motstånd mot konung Kristiern äro helt och hållet omskrifning efter Peder Swart, med några få mindre tillägg. Så har mäst Mårten en liten egenhändig utbrodering om huru Gustaf fick lämn Kalmar: »Doch hände ath när han wtdrogh genom then ene stad porten kom för:te Söffue[r]in Norby in met sitt folk genom th andre. Ther aff kom »och, ath några skute effter Hans salig K. M när han wtdrogh.» Likaledes inskjuter han egenhändigt några up gifter om de lejdebref från Kristiern II, som Bengt Eriksson Skällsnäs åberopade, när han sökte förmå Gustaf att följa med t konungen i Stockholm: »Ty så snart Stocholm wedh Michaelis t wardt Konung Christiern på hans store löffter, ehder och konungzli tilsägelser wpgiffuen, skickedes fredzbreff till alle them öffuer he rijket, som sigh för kongens wrede något befructede. Therfö bleff och Erich Ryning en hoop sådane fredzbreff antwardede, hui han sedhen genom Larss Olson, som hans fougte då war, skicke både til hög:te salig K. Göstaff och til andre wtaff adelen, som then tijdt wdi Smålandh sigh förholle.» Vidare är det mäster Mårt som först omnämnt gården Tärna vid Gustafs ankomst till Söderma land, medan P. Swart endast talar om Räfsnäs. Mårten Helsin version lyder här: »Nägenn tijdh ther effther begaff högz:te sali Konungh Göstaff sigh up till sinn fädernessgårdh Terne och sedh till Räffznäss och hölt sigh ther enn tijdh förborgett» etc.

Slutet af M. Helsings bearbetning i dess nu föreliggande ski handlar om själfva uppbrottet från Räfsnäs och färden till Dalarn Här är åter P. Swarts korta stycke åtskilligt utvidgadt med en nya detaljer. M. H. berättar, efter det från P. Swart hämtade parti om huru ärkebiskop Jacob inför underrättelserna om Stockholi blodbad blygdes öfver sitt farliga råd till Gustaf och icke viss hvad han nu skulle säga, på följande sätt:

»Och effter Hans saligh K. M:t dhå icke annet war til rådhe, ut ath han iw måtte begiffue sigh aff wägen, så frampt ath han icke sku komme wdi the Danskes händer, handlede han förthenskull met si tolff eller fiorten tienere som han dhå hade så snart han kom til Räff näs ifrå bispen tilbake igen, och sporde them alffwarligen til om t och wille ware honom följgactige och stå honom manligen bij ehuart h sigh begäffue och huadh ansökning påkomme kunde. Och funnes th strax icke flere än en som wille bliffue wdi sådane farlighet, läng hoosz honom, medh huilken tienere sampt met drängen Hans sa K. M:t dhå begaff sigh till wägz wp åth Dalerne. Så när han fö wtöffuer wedh Kolesundh, hände honom ther ett skalkestycke wt sin egen drängh, huilken ther begaff sigh till rygge och flydde j fult rännende ifrå Hans salig K. M:t met wedskenne som hans pening och guldh wdi wore och huadh cläder och annet tingest han ho sigh hade. Ther berådslogh Hans salig K. M:t sigh dhå met th ene sin tienere som hosz honom war, huruledes han skulle tage sak före, och än doch samme tienere styrkte och rådde Hans saligh K. M

ther till, ath han skulle rycke foort, oanseendes huadh drängen war met borthlupen, effter ath icke väl mögeligit wore wdi sådanne lijffzfarlighet honom igen ath bekomme, så begaff Hans M:t sigh doch icke täsz mindre tilbake igen til Räffznäs, ther han och fann sine förre tienere alle sittiendes wedh bordet drukne. Och effter the wore Hans salig K. M:t icke wtan orsack mistänkte, at the skulle haffue giordt för:ne hans dräng affspännig, therföre handlade han både met trugh och elliest så wijdt mot them at the måtte förskaffe honom omsider till[1] . . . minste penninge wedskenne tilstädes . . . Men drängen vndkom met . . . Huarföre wände Hans salig K. M:t . . . vm igen på then företagne wägh . . . [Da]lerne. Så kan man wtaff alt . . . som här til förtaldt är och än yter[mera] berördt warder clarligen see och märkie, huruledes Hans saligh M:tz ingång och begynnelse till regimentet haffuer wari[t] såsom konung Davidz full met alleband[a] frästelse och farlighet, och ath Gudh synn[er]ligen haffuer warit Hans saligh M:tz ende hielp och beskydd, effter som han och äsomofftest thet sättit bruker, at han först lather komme wdi försökelse och betryck och sedhen wphöger, then huilken Hans gudomlige M:t behagher.»

Såsom synes, omtalas så väl själfva uppbrottet från Räfsnäs som missödet vid Kolsund här med en del utbroderingar på P. Swarts korta uppgift om drängen, som svek sin herre under flykten. Man är nästan frestad att fråga sig, om icke både öfverläggningen med tjänarne och deras antal — tolf eller fjorton — utgöra konstruktion af mäster Mårten själf; däremot kan väl det hastiga återvändandet till Räfsnäs härröra från en annan form af traditionen än den som Peder Swart känt till.

Längre än till själfva början af Gustafs vandring i Dalarne går icke Mårten Helsings text.

[1] Sista bladet är skadadt i inre kanten, däraf lakunerna. — Framför *så kan man* står ett hänvisningstecken, tydligen syftande till något tillägg, kanske på annat blad, som nu är förloradt.

Nils Edén.

Wrangel, Vangler och slaget vid Lech.

»Medan från bägge sidor styckena dånade och flodytan betäc-tes af en ogenomtränglig rök, utlades en träbrygga, som nordborn lika färdiga med yxan som svärdet, i hast sammantimrat. Finnar gingo först öfver och slogo brohufvudet: det var Karl Gust Wrangels första vapenbragd.» Så skrifver Weibull i »Sverig historia intill tjugonde seklet» om Lech-öfvergången år 1632, och samma sätt, med utsättande af Wrangels namn, beskrifves förlopp i en mängd andra historiska arbeten.

Under forskningar rörande Karl Gustaf Wrangels historia h jag fäst mig vid att samtliga de författare, som i likhet med Weib nämna Wrangel i samband med Lech-öfvergången, äro från sena tid, deras arbeten ha skrifvits minst ett och ett fjärdedels sek efter tilldragelsen i fråga, medan i tidigare skildringar Wrangels nam ej alls förekommer. Denna omständighet gör uppgiften om ha »första vapenbragd» misstänklig, och då flera af de författare, so i sina skildringar af slaget nämna den unge hjälten, kalla hon öfverste, hvilken titel den år 1632 föga mer än 18 år gan Wrangel långt ifrån ännu bar, bestyrkas misstankarna, på sam gång antagandet om en gemensam urkälla för uppgiften ligger nä till hands.

Vid en jämförande undersökning af litteraturen rörande sla har det förefallit mig antagligast, att de nutida berättelserna främsta rummet bygga på den år 1833 utkomna sjätte delen Fryxells »Berättelser ur svenska historien», som beskrifver öfv gången af Lech och nämner Wrangel, »hvilken härstädes utförde första vapenbragd». Gifvetvis har Fryxells uppgift vunnit ökad t tro genom exempelvis v. Bülows skildring i hans kritik af Gus II Adolfs fälttag (öfversatt till svenska 1816), Lundblads »Sv ska Plutark» från 1820-talet och Akrells redogörelse för slage Krigsvetenskapsakademiens handlingar för år 1832. Franz Wrangelbiografi i Svenska akademiens handlingar får väl närm betraktas som en panegyrik utan djupare historiskt värde, m kan i sin mån ha bidragit till uppgiftens spridande.

Hvarifrån ha då dessa författare från förra delen af 1800-ta fått sin uppgift? — Fryxell nämner ej i sitt verk någon källa, m han har lämnat efter sig en förteckning på sina källor i handskri anteckningar till »Berättelserna», den så kallade »Rustboden», s förvaras i Kungliga bibliotekets i Stockholm manuskriptsamli Där uppräknar han utom Bülow och Lundblad bland andra Ha Gassion och Soldat suedois, hvilka i detta sammanhang äro af tydelse. Bülow åberopar i fråga om Wrangels deltagande i öfv gången ingen källa, men hänvisar på andra ställen till Harte, s således ej är honom obekant. Lundblad hänvisar direkt till Ha korrigerar blott dennes uppgift, att Karl Gustaf Wrangel vid t

let varit öfverste. I Hartes »The history of the life of Gustavus olphus, King of Sweden, sirnamed The Great» (1759, året därpå ersatt till tyska) skrifves: »It was the kings first care to relieve pioneers and soldiers a cross the river; and then the colonels angel and Gassion had the honour to pass the bridge at the id of such a body of troops, as was supposed to be necessary», vid Wrangels namn bifogas en not: »Charles Gutavus Wrangel, commanded afterwards the Swedish army, which entered Bavaria, in 1646, in conjunction with Turenne.»

Här ha vi således en tydlig uppgift om Karl Gustaf Wrangels tagande i öfvergången, och enligt hvad jag kunnat finna är Harte första, som lancerat den. Hur han kommit till den är egentligen ej svårt att finna vid en undersökning af de källskrifter han audt. Visserligen säger han ej direkt, hvarifrån hans uppgift stammar, men dess ursprung är lätt funnet, då han sammanler Wrangels namn med Gassions (en fransk hugenott, som under tioåriga kriget kämpade i Gustaf Adolfs armé) och på andra ien bland sina källor nämner »Histoire du marechal de Gassion», arbete, som år 1696 anonymt utgafs af abbé le Pure och ket, som af ofvanstående framgår, också användts af Fryxell. I sin redogörelse för Lech-öfvergången säger le Pure: »On dressa pont; le Colonel Vangler eut l'honneur de la passer le premier Hontas (ɔ: Gassion) et sa Compagnie, soutenue de deux cents isquetaires.» Uppgiften om Gassion må stå för le Pures räkning, giften om Vangler härstammar säkerligen från »Le Soldat sue» eller »Mercure François», båda af 1633 och båda med ordat samma uppgift: »Vangler colonel eut l'honneur de passer le nier a la teste d'une Compagnie, de qui le Roy tesmoigna auoir extreme satisfaction.» Likheten i uttryckssätt bestyrker tyd- antagandet om en samhörighet mellan denna skildring och le es. För öfrigt äro, enligt hvad jag kunnat finna, dessa tre de i före Harte, i hvilka någon anförare nämnes för den trupp, först öfvergick floden, och denna anförare är, som synes, ej ngel. Närmast skulle man ju också annars, ifall uppgiften om ngel vore sann, vänta ett bestyrkande däraf hos Vultejus, som i sina onalier vid hans begrafning räknade upp hans bedrifter, men hän- n tyckes vara Vultejus fullkomligt främmande. Intet namn nes helier i Nils Brahes bref om slaget till Per Brahe (Sko- ersamlingen) eller Botwid Rawelsons bref till Axel Oxenstierna xel Oxenstiernas brefväxling i Riksarkivet), intet i de flygskrifter, omedelbart efter slaget sågo dagen, intet i »The Swedish intel- icer», i »Arma suecica» eller hos Monro. Gualdo, Wassen- g, Burgus, Piaccesius, Theatrum Europaeum, Chemnitz, Lands- t. Brachelius, de Prade, Pufendorf, alla från 1600-talet, hos Heylmann, Mittag, Mauvillon-Arckenholtz, Bou- et m. fl. från 1700-talets förra del.

Då som af ofvanstående framgår Harte är den första, som, då beskrifver Lech-öfvergången, nämner Wrangel och därvid, ehuru

med orätt, ger honom titeln öfverste, medan de enda arbeten, hvi tidigare vid skildringen af episoden framhålla något namn, ka anföraren för den första djärfva skaran öfverste Vangler, kan jag annat än finna, att Harte förblandadt dessa två namn. Att en länning som han tagit fel, är väl ej heller så underligt vid en t då rättskrifningen medgaf de största friheter också i fråga om t namn. I 1600-talets bref kan man ju nog ofta få se nam Wrangel skrifvet på olika sätt, ehuru divergenserna i fråga om namnet vanligen ej äro stora. Någon form Vangler i stället för Wran har jag ingenstädes påträffat. Att man på Hartes tid ej låg inne med alldeles klara begrepp om de olika personerna, visar t. ex. regist till den tyska upplagan af hans arbete, där Karl Gustaf Wra tydligen förblandas med sin fader, fältmarskalken Herman Wran Det bör också tilläggas, att då K. G. Wrangels namn sen blef europeiskt ryktbart och naturligtvis var välkändt för historiker som Harte, så tyckes den öfverste Vangler, hvars br tillskrifvits Wrangel, icke vidare vid sig ha fäst allmänhetens u märksamhet. Några uppgifter om hans person har jag icke lyck skaffa mig, det har också legat på sidan af min hufvudupp namnet är dock ej alldeles ovanligt under trettioariga krigets Så funnos i kejserliga hären tvenne regementen bärande detsam (Alt-Vangler och Jung-Vangler), och i Skoklostersamlingen förv ett bref, daterat 1638, af en öfverste Johan Vangler till Karl Gu Wrangel.

H. A. Karsten.

Generalmajor Lagercronas instruktion af den 14 s tember 1708.

Angående bestämmelsen för det omkring 3,000 man s detachement, hvarmed generalmajor Anders Lagercrona den 14 1708 beordrades att följande dag[1] afmarschera något i förväg hufvudhären till Severien från Tatarsk och Starischi — vid h orter invid gränsen mot Ryssland hufvudhären, med högkvarte Starischi, rastat från och med den 11 sept. — har bland våra h rieskrifvare länge rådt oenighet.[2] Denna hade dock ej föra polemik, förrän 1908 om målet för Lagercronas expedition och

[1] Enligt Gyllenkroks berättelse (Fant. Handlingar till upplysni Svenska historien, III (1800), sid. 38) uppbröt Lagercronas kar fr. rischi den $^{15}_{25}$ sept. »före dager, men armén, när dager var».

[2] Fryxell uppgifver (Berättelser ur svenska historien, XXII, sid att Lagercrona var med konungens förhållningsbref sänd till *Starodub* lät på vägen dit vilseleda sig af en rysk spion och så förlorade tid, hva Mankell (Uppgifter rörande Svenska krigsmaktens styrka m. m., sid och P. O. Bäckström i sin fortsättning af Starbäcks Berätt. ur Sv historien (XVII, sid. 325) säga, att Lagercrona var befalld att besätta P men förirrade sig från vägen dit till Starodub.

ra andra punkter i svenska krigshistorien för åren 1708—1709 upkom en i denna tidskrift förd strid mellan Ernst Carlson och rthur Stille, hvilken senare det året i sitt arbete »Carl XII:s ttagsplaner 1707—1709» angående målet för Lagercronas expedin framställt hvad vi kalla en Potjep-teori, som bekämpades af E. rlson.

Enligt denna teori skall Lagercrona vid sitt uppbrott varit förde med en af Rehnsköld på grundval af ett memorial af Gyllenok uppsatt instruktion, som befallde honom att, sedan han vid itjev öfvergått Sosch och därpå öfver Kostenitji, söder om den ra litavisk-severiska gränsskogen, besatt den severiska fästningen lin, fortsätta till passet *Potjep*, 50 kilom. från Mglin i öst—sydt vid Desnas biflod Sudost, och besätta äfven detta, som från olensk-sidan var fiendens närmaste inmarschväg i Severien. Under arschen genom skogen skulle rytteriet vid Lagercronas kår förrätta oniärarbete åt hufvudhären, som, sedan den rastat den 18 sept. i Moljatitji (»Malatycze»), 25 kilom. norr om Kritjev, kom att arschera på omkring en dagsmarschs afstånd från Lagercronas kår, ilken den tidigare följt på mindre afstånd.

Enligt sagda uppfattning skall dock Lagercrona under sin marsch å ett hufvudlöst sätt tagit fel på vägen»[1] och råkat in på en väg, n förde hans kår (åt sydväst) till Starodub i stället för (åt söder h sydost) till Kostenitji, Mglin och Potjep. Han bragte så nungens hela fälttågsplan i ett ganska kritiskt läge»,[2] enär vid komsten till Kostenitji det i Lagercronas kårs ställe trädda avantrdet för hufvudhären förekommits af ett talrikt ryskt rytteri, som trängt genom Potjeppasset och påbörjat Severiens ödeläggelse.

Gent emot Stille har E. Carlson häfdat, att Lagercrona var falld att marschera till *Starodub*, men att konungen ansett, att ad som under den expeditionen borde företagas, vore så självklart, t därom vore onödigt gifva särskild befallning.[3] Denna i fråga en långväga expedition till ett okändt land nog sällsamma mer stöder sig blott på Nordbergs (I, s. 866, 869) afsiktliga för nde af att Lagercrona 1728 för regeringen intygade, att han till rodub medförde en af konungen egenhändigt skrifven instruktion sitt uppträdande därstädes.

Emellertid var C. Hallendorff den förste, som — i sin afndling »Karl XII och Adam Ludvig Lewenhaupt 1708» — 1902 ide om en *Potjep*-instruktion för Lagercrona, detta med åberande af en handskrifven *anonym*[4] berättelse, som han benämnde hmarfragment» och tillskref Rehnsköld — F. 103 å Uppsala versitetsbibliotek.

Detta Hallendorffs påstående om Potjep-instruktionen (af Rehn-

[1] Nord. Familjeb., XV (1911), art. Lagercrona af A. S.
[2] Stille, a. a., sid. 104.
[3] Hist. tidskr. 1908 i Stilles mot Carlson riktade uppsats »Metod kritik vid Karl XII:s-forskningen», sid. 232.
[4] Här och i allmänhet i det följ. är kursiv. af förf..

sköld) gjorde Stille till en af hufvudpunkterna i sitt arbete, återgifvande en från F. 103 härrörande anonym text, som påstås återgifva Gyllenkroks memorial för den efter detta af Rehnsköld uppsatta instruktionen och som förekommer i några å Uppsala universitetsbibliotek befintliga handskrifter, särskildt F. 140, som Hallendorff intygat »vara gjord med bättre omdöme» än F. 138 och F. 139 där sammastädes. Enligt Stille har stycket i fråga *öfverhoppat* icke blott i en del afskrifter, utan äfven i den 1800 tryckta texten af Gyllenkroks berättelse emedan »Fants edition är tydligen gjord efter en sådan *defekt* afskrift af (det antagligen ej numera existerande) originalmanuskriptet.»[1]

Enär dock intet originalmanuskript finnes, vill det synas oss som om man kunde — då ju inga bevis anförts för att de utan anmärkning därom i Fants upplaga utelämnade viktiga delarna[2] nödvändigt måste hafva tillhört Gyllenkroks originalmanuskript — likaså gärna vid dem tala om »insmuggling,» *interpolation*, som om »öfverhoppande» i de olika handskrifterna. Att interpolation ägt rum efter Gyllenkroks död 1730 med det större stycke, som Stille saknar i Fants upplaga, men hvilket förekommer i F. 140 och hvilket Stille återgifver å sid. 96—97 i sitt arbete, därom torde såsom nedan skall visas intet tvifvel kunna råda. Ifrågavarande stycke har följande innehåll:

Lagercrona skulle under sitt befäl hafva 2,000 man infanteri och 1,000 man kavalleri med fyra kanoner. Han skulle föra med sig proviant för fjorton dagar, och hans närmaste uppgift skulle vara — förutom att slå broar och nödtorftigt reparera vägar — att hindra fienden att komma in i Severien.

Han skulle med största möjliga hastighet marschera till Soseöfvergången vid Kritjev, men finge icke stanna där längre än öfver natten; han skulle lämna kvar 300 dragoner med uppdrag att börja slå bro öfver Sosch, men så snart hufvudstyrkans kolonnspetsar hunne fram, skulle dragonerna öfverlämna arbetets fortsättande åt dem och själfva draga vidare till nästa flodöfvergång för att där aflösa det detachement, som Lagercrona lämnat där. Generalmajoren finge icke låta sitt folk få någon rastdag, utan finge stå stilla endast om nätterna. Vid Lessna skulle han slå bro öfver Bjesed och på samma sätt som förut lämna kvar 300 man. Han skulle vidare gå öfver Iput vid Drokov och, om så vore nödigt, uppkasta ett litet retranchement vid bryggan. Så fort han kommit öfver Iput, skulle han strax sända ett detachement i förväg till Mglin för att skaffa underrättelser om fiendens rörelser och om vägarna till *Roslavl* och *Potjep* samt sända rapport till konungen. Beroende på den underrättelse, han kunde få om fiendens förehafvanden, skulle han med hela sin styrka rycka fram för att hindra ryssarne att komma in i Severien och eventuellt bränna där. Marschen skulle öfverhufvud ske med den största skyndsamhet, som vore möjlig.

[1] Stille, a. a., sid. 5, noten.
[2] Sammastädes.

Man märker ju genast, att blott i själfva ingressen talas om Lagercronas detachement, men att därpå följer något, som dels är en fantasi, dels efterklang af hvad som inträffade vid framryckandet till Kostenitji af avantgardet under konungens anförande, då dagen förut, den 24 sept., en från Iput sänd afdelning af pioniärerna under major Koskulls befäl, som skulle försöka öfverrumpla Mglins stadsport, där blef tillbakaslagen.[1] Enär Lagercrona skulle kvarlämna 300 dragoner (pioniärer) på norra sidan af hvarje flod för att börja slå bro åt hufvudhären, förtiges ju på hvad sätt *dessförinnan* de två fotregementena, de återstående 700 ryttarne, och framför allt de fyra kanonerna kommit öfver floderna: det måste hafva skett på ett onämndt öfvernaturligt sätt. Och enär enligt aktstycket själft Lagercrona under sitt befäl hade uteslutande *kavallerister*, mellan hvilka och *dragoner* alltid skildes på Karl XII:s tid, hade då L. inga dragoner alls att aflåta!

Stille säger, att det är på grundvalen af Gyllenkroks memorial — så benämner han det nyss anförda aktstycket —, som Rehnsköld på konungens order affattat instruktionen för Lagercrona, och att, om också dennas slutliga form ej är känd, dock dels i Cederhjelms bref, dels hos Adlerfelt, två tillförlitliga källskrifter, bestämda uppgifter finnas om slutmålet för Lagercronas expedition.[2] Men Stille hade ju kunnat bespara sig anförandet af de väl bestämda, men därför *icke öfverensstämmande*[3] uppgifterna, emedan slutmålet i själfva aktstycket två gånger tydligt utpekats, då det säges, att Lagercrona »skulle hindra fienden att komma in i Severien», hvilket tvifvelvis skulle ske genom *Potjeppasset.*

Dit var dock Lagercrona *icke* beordrad enligt den med hufvudhären följande kunnige officeren, den preussiske öfverstelöjtnanten von Siltmann, som säger, att Lagercrona var med sitt detachement befalld att fatta posto vid floden Iput,[4] således på omkring 65 kilometers afstånd från Potjeppasset. Gyllenkrok uttalade äfven den 22 sept. för konungen, att Iput sannolikt var det mål, som Lagercrona, ehuru marscherande åt Starodub, icke borde förlora ur sikte.[5] Gentemot det af Stille åberopade aktstycket kan man därför påstå, att Lagercrona aldrig varit *officiellt* beordrad att gå längre än till floden Iput och att till och med det varit en mystifikation å konungens och Rehnskölds sida, enär Lagercrona — utan tvifvel i enlighet med en

---

[1] Josias Cederhjelms bref till brodern Germund den 10 nov. 1708, sid. 19; Karolinska krigares dagböcker och andra samtida skrifter, utgifna af Aug. Quennerstedt VI, och D. N. von Siltmanns dagbok i tredje delen af samma arbete.

[2] Stille, a. a., sid. 97—98.

[3] Då Cederhjelm säger, att Lagercrona skulle bevaka Potjeppasset, så är det, enär ett bevakande, ett iakttagande kan ske på afstånd, icke detsamma som att han enligt Adlerfelt skulle »bemäktiga sig Potjeppasset». Denna svenska öfversättning af »gagner la ville de Poczoppo» är för öfrigt oriktig, emedan »gagner une ville» betyder blott »komma till», »nå fram till» en stad.

[4] A. a., sid. 268.

[5] Gyllenkroks berätt., sid. 42.

medförd *hemlig* instruktion — redan före framkomsten till Kostjukovitji, 45 kilom. från Kritjev, afvek väster ut på en väg, som ledde till Starodub.

En mindre mystifikation är att i *Histoire militaire de Charles XII*[1] och, med någon tvekan, hos Stille[2] Koskulls pioniärtrupp utgifves för att hafva varit Lagercronas eftertrupp, som på slump kommit att fortsätta på rätta vägen — ett barnsligt försök att bevisa, det Lagercrona verkligen skulle hafva blifvit beordrad att före ryssarne besätta passet vid Potjep! Ty Gyllenkroks berättelse visar klart och tydligt, att Koskulls pioniärer från början tillhört hufvudhären.

När nämligen den 18 sept. hufvudhären rastade vid Moljatitji, red Gyllenkrok på permission till Kritjev för att tala med Lagercrona och dennes där valde vägvisare. Vid framkomsten (på eftermiddagen) träffade Gyllenkrok först majorerna Appelgreen[3] och Koskull, öfvervakande arbetet på bryggorna. På Gyllenkroks anhållan sände Koskull efter Lagercrona, som äfven infann sig. Men när Gyllenkrok bad få tala med hans vägvisare och »informera denne om den rätta vägen uti skogen», sade Lagercrona med vanlig spotskhet, att »*han hade en bättre uppsats på vägarna, än den som Gyllenkrok gifvit honom*.[4] När nämligen denne sent på kvällen den 14 sept. på konungens befallning gaf Lagercrona hans marschsedel, hade han tillagt »en liten charta af de principalaste orter i Severien».

Enär för Gyllenkrok, som bl. a. »skötte den topografiska detaljen», en uppsats på vägarna i Severien, bättre än den, som han själf lämnat, måste emanera från allra högsta håll, blef han naturligtvis nyfiken och anhöll att få se den. Lagercrona lofvade det men »gick bort och kom ej mer igen», hvilket måste tolkas så att han med sitt detachement bröt upp från Soschs södra strand eftermiddagen den 18 sept. 1708. Gyllenkrok blef kvar öfver natten, emedan hufvudhären skulle den 19 öfvergå Sosch. Troligtvis hade Lagercronas förflugna skryt ej varit förspildt på honom.

Den 19 kom från Lagercrona ett bref till konungen, som efter dess genomögnande bjöd Gyllenkrok läsa det. Lagercrona skref, att han funnit en genväg till »Lessna», identiskt med byn Kostjukovitji; öfvergångsstället öfver floden Schadunka, som strömmar till Krupnja,[5] hvilken åter vid Kanitji utfaller i Bjesed efter en mils ytterligare lopp. Af denna uppgift föranleddes Gyllenkrok att genomgå »sina memorialer öfver alla vägar», men fann ingen genväg. Då äfven hans vägvisare förnekade tillvaron af någon genväg, uttalade han för konungen en farhaga för att Lagercrona icke skulle anträffa

[1] III, s. 338.
[2] Stille, a. a., sid. 103.
[3] Gyllenkroks berätt., sid. 40. Major A:s pioniärtrupp bestod af f. tillfället beridet gjordt manskap ur Östgöta fotregemente.
[4] Sammastädes.
[5] Stille, a. a., sid. 97, noten och sid. 103.

omskrifna genvägen, enär *han nu med sitt detachement icke på rätta vägen.*
Konungen replikerade, att Gyllenkrok torde vara okunnig om ·rcronas genväg, och Gyllenkrok uppsköt afgörandet till morlagen; vore Lagercrona då icke inne på genvägen, så marscherade åt orätt håll.
Den 20 sept. sågs intet spår efter Lagercronas kår, och ej r kunde någon underrättelse därom fås, emedan befolkningen sin kos. Gyllenkrok anförde nu äfven sin vägvisares mening uttalade fruktan för att Lagercrona ginge i orätt riktning. konungen sade: »Lagercrona lär ofelbart vara före oss i na».[1] Under dagens marsch utröntes dock genom några hemırande personer, att någon kår hvarken förbimarscherat eller s i den åsyftade byn. När Gyllenkrok relaterade detta för ngen, svarade denne: »I morgon skall man få se Lagercrona framme i Lessna och arbeta på bryggan.» Konungen förväxsålunda listigt Lagercrona med Koskull, som han dagen därpå le träffa vid brobygget öfver Bjesed, enär bron vid »Lessna» r Schadunka redan var färdig.
Men när det den 21 sept. blef klart, att detachementet hvarsetts eller hörts af i Kostjukovitji, kastade konungen tvärt om utropade: »Nu ser jag, att Lagercrona fälas hel galen; hvad är att göra?» Gyllenkrok rådde konungen att skrifva till Lagera, att »efter han går på stora vägen till Staradubb, han då går fram och fattar posto i den staden». Men konungen svarade, det vore onödigt: »enär Lagercrona marscherar ditat, går han art in i Staradubb.» Gyllenkrok menade däremot, att därför order af konungen nödiga.
Konungen ville nu höra hans »raison» för sin mening att Lagera icke ämnade gå fram till Staradubb. Gyllenkrok svarade: ·rcrona torde tänka, det passagen vid Iputfloden, som hans order er honom att retranchera,[2] lär vara högeligen farlig, i fall t fientligt kommer å bane; han lärer därför snarare än att stanna Staradubb marschera för att vid floden favorisera E. M:ts marsch ndet. H. M:t sade: »Så galen är han intet att gå så i krok komma emot oss; det sker ej, det försäkrar jag, utan han går Staradubb.»
Om den väg, som Lagercrona gick till Starodub — tvifvelsenligt den honom från högsta håll tillställda »bättre uppsatsen» ·agarna i Severien — uttala sig källorna olika.
Enligt *Histoire militaire*[3] tog Lagercrona, som skulle gå till ep, under ledning af okunniga bönder, för mycket af åt r, aflägsnade sig helt och hållet från den honom föreskrifna n och råkade slutligen in på den Lewenhaupt alternativt

[1] Gyllenkroks berätt., sid. 41.
[2] Sammast., sid. 42.
[3] III. s. 328.

anvisade vägen, som gick öfver Tjerikov vid Sosch och vidare öfver Lotaki[1] eller Popova Gora till Starodub. Lagercrona säges sålunda — riktigt nog — hafva öfver ettdera Lotaki eller Popova Gora hafva nått fram till vägen mellan Propojsk vid Sosch och Starodub, men ingenting säges om den väg, han begagnat fram till sagda orter. Enligt Stille har dock Lagercronas marsch »på något afstånd från Kostjukovitji gått längre ned på högra stranden af Schadunka.»[2]

Poniatovski, som säger, att Lagercrona skulle med sin elitkår »bana väg för hufvudhären genom den stora skogen och besätta passet Poczop» (Potjep),[4] berättar om Lagercronas expedition följande.

I Kritjev uppmanades Lagercrona af sina subalternofficerare att där försäkra sig om en pålitlig vägvisare, men, självrådig som han var, nöjde han sig med att taga några okunniga judar, hvilka han med hugg och slag tvingade att visa honom vägen oaktadt deras protester att de icke kände densamma. I stället för att, när han öfvergått Sosch, vika af åt vänster, marscherade han rakt åt höger mer än 26 lieues (= omkring 120 kilom.) åt sidan om rätta vägen och kom in på den väg, som general Lewenhaupt kom att gå efter slaget vid Ljesna (en uppenbar osanning). Konungen var den förste som efter ankomsten till skogen upptäckte Lagercronas afvikande, men — tilläggès det — försummade att återkalla honom, emedan han alltjämt trodde, att Lagercrona skulle kunna förena sig med honom.[6] Den 22 sept. var det för sent att återkalla hans kår.

Efter intagandet af Mglin befallde enligt Poniatovski konungen en »major» med tre hundra ryttare (Koskull) att enligt hans första plan, d. v. s. Potjep-planen, som Lagercrona skulle utföra med tre tusen man, bemäktiga sig Potjeppasset. Men ryssarna hade ej blott besatt detta, utan äfven med femton regementen under general Wedel (= Ifflant) inträngt i Severien för att skrämma invånarne, förmå dem utrymma byarna och för att uppbränna allt på den väg, där de trodde, att svenskarne ämnade taga fram.[7]

Riktigt elak är Poniatovski mot Lagercrona — de voro medtäflare om konungens gunst —, då han säger, att Starodubs inv.

---

[1] Enligt Stille, a. a., sid. 97—99 ligger Lotaki vid Bjeseds biflod Malutsch på vägen mellan Tjerikov och Bjeseds öfvergångsställe Makarit; och är Popova Gora i Lotakis närhet ett annat öfvergångsställe, på Bjesedis vänstra strand.

[2] Stille, a. a., sid. 103.

[3] »Under Lagercronas befäl ställdes en elitkår på 3,000 man samt pionjärer, som skulle taga före det öfriga manskapet». Hist. tidskr. 18.. Poniatovskis berättelse om sina öden tillsammans med Karl XII, sid. 19.

[4] Enär Stille fäster mycken vikt vid »bestämda» källuppgifter, tycks han hafva bort citera Poniatovski angående Lagercronas beordrande till Potjep.

[5] Men uppenbart har konungen aktat sig för att omtala denna »upptäckt».

[6] Hist. tidskr. 1890. Poniatovskis berätt., sid. 199.

[7] Poniatovskis berätt., sid. 200.

nare kommo och öfverräckte honom stadens nycklar (!), men han föredrog att stanna på två lieues afstånd från staden, medan general Wedel däri inkastade 7,000 ryssar.

Nordberg[1] uppgifver, att *ryssarne kommo flera timmar senare*[2] *än svenskarne*, nämligen först ut på natten och från en motsatt sida af Starodub, medan Lagercronas kår anländt klockan sex e. m. den 28 sept., hvilken uppgift bestyrkes af major Appelgreens utsaga, hvarom mera nedan. Nordberg förkastar en konungen tillskrifven Potjep-dessein, men när han säger, att konungen genom Lagercrona misslyckades i sin Starodub-dessein att stänga ryssarne ute från Ukraine (= Severien), hvartill Starodub var just nyckeln och den enda väg, som ryssarne kunde komma in» m. m., sa igenkänner man ju i detta nonsens ett återtåg från den omöjlibar befunna Potjep-desseinen,[3] hvars utförbarhet i själfva verket är det enda, som skulle rättfärdiga det eljest oförsvarliga, riksförfärliga inbrottet i Severien, som, i motsats till alla gissningar och dikter, skedde alldeles oförväntadt för *Mazepa* och därför misslyckades.

Vi äga om Lagercronas uppträdande framför Starodub blott en enda fullt pålitlig berättelse, delvis använd af Fryxell Den framfördes till Karl XII i Gyllenkroks närvaro af davarande majoren, anföraren för Lagercronas pioniärtrupp, senare öfversten för Östgöta fotregemente, Appelgreen,[4] då han den 1 okt. 1708 ankom till konungen i Kostenitji — 50 kilom. från Starodub — med bref från Lagercrona om huru hans sändning till Starodub aflupit.

Utan att öppna brefvet frågade konungen genast frambäraren: »Är Lagercrona i Staradubb?» Då svaret blef: »Fienden har för två timmar sedan däri med två tusen man utöm kosacker fattat posto,» blef konungen »rätt otålig» och utropade: »Lagercrona måtte vara till galen och fran förstånd, efter han där ej gatt in.»

Major A. svarade: »Generalmajor Lagercrona har med sitt parti varit Staradubb på en half mil när, och hans öfverstar anmodade honom fatta posto däri, men han svarade, att *som han inga ordres*

[1] I, s. 866.

[2] Däremot säger E. Carlson (Sveriges hist. under Karl XII:s reger., III 1910, sid. 168—169) oriktigt, att ryssarne besatte Starodub några timmar *före Lagercronas framkomst*, och riktar mot denne flera alldeles ogrundade beskyllningar, härrörande från en total missuppfattning af Lagercronas sändning, som Carlson, med en mängd andra, falskt förutsätter hafva varit fientlig, medan den tvärt om nödvändigt var af *fredlig, diplomatisk* natur Han citerar (a. a., sid. 164) i en not ur N. Gyllenstiernas berättelse, att Lagercrona skulle »fatta posto i Staradubb», men förbiser, att denna uppgift är *oriktig*.

[3] Ett sådant återtåg finnes äfven i Hist. milit. (IV, sid. 41): »Konungen utsände Lagercrona med några tusen man för att besätta *Starodub*, Novgorod Severski» m. m., men är lika grundlöst som Potjep-desseinen. I Hist. milit. III, sid. 330) har ett försök gjorts att förskaffa Lagercrona ett försprång före Iffland på fem eller sex dygn, i stället för att detta faktiskt var blott tolf timmar.

[4] Öfversten för Östgöta fotregemente Gustaf Appelgreen tillfångatogs sårad vid Poltava och dog i Moskva 1716.

därtill hade, dristade han icke attackera kosackerna, som däruti voro, utan ordres, *om de ej godvilligt ville insläppa honom.*»

Den otvifvelsamma meningen i detta, såsom det icke sällan händer i det muntliga talet, logiskt virriga svar, är att orderna i Lagercronas instruktion förbjödo honom att utan de starodubska kosackernas *inbjudning* besätta Starodub för att jämte därvarande mazepiska besättning försvara det mot ryssarne. Lagercronas medförda instruktion var sålunda i öfverensstämmelse med Karl XII:s förhoppning att *i Mazepa få en bundsförvandt af största betydelse, särskildt med hänsyn till tsarens afsättning.*

Utan att säga något om Lagercronas svar till öfverstarne[1] tillgrep konungen påståendet, att »kosackerna hade icke dristat sätta sig mot Lagercrona». *Sakligt* sammanfaller detta med ett besättande på inbjudning: *strid* finge ej komma i fråga. Vidare resonerade konungen, med, som det tyckes, särskild adress till Gyllenkrok, så här: »Lagercrona har ej behöft några ordres att besätta staden; emedan han gått den vägen *emot ordres* (Lagercrona var officiellt beordrad att besätta Drokovs pass vid Iput) och varit Starodub så när, hade han bort fatta posto däri utan några expresse ordres (för sin gifna *instruktions* skull hade konungen ej velat afsända sådana!) och hindrat fienden att komma däri, ty kosackerna hade ej dristat sätta sig mot honom.»

Denna tro hade sannolikt Poniatovski, konung Stanislaus' ombud vid den svenska hären, ingifvit konungen (i hvars resonemang tyckes sparas en fatalistisk tillit till en lycklig slump), men enär enligt Kostomarov[2] det med graf och palissaderad vall befästa Starodub hade en garnison af fyra bataljoner kavalleri och 400 dragoner, synes det hafva varit ett oförsvarligt vågspel att med det utmattade detachementet anlita *i instruktionen förbjudet våld*, trots en berättigad och säkert äfven af Lagercrona delad farhåga, att den om detachementets tillvaro — se här nedan — genom brännande ryska ströfvare underrättade fienden i Potjep redan afsändt en kår, som kunde under natten blifva insläppt i Starodub. Förmodligen har öfverstarnes anmodan blifvit framförd, sedan kommendanten vägrat att intaga svenskarne.

Fryxell säger, att Lagercrona kvarstod i konungens gunst, emedan han noga ställt sig *sitt förhållningsbref* till efterrättelse. Enligt B. v. Beskow förlät konungen Lagercrona, emedan denne ej afsiktligt (!) felat; men Stille förbigår denna sida af saken med tystnad.

Major A. relaterade: »Öfverstarne hafva nog bedt honom (Lagercrona) därom (att fatta posto i staden), men han refuserade och

[1] Öfverstarne voro enligt Stille (a. a., sid. 109), som hämtat sin uppgift af Josias Cederhjelms bref den 10 nov. 1708 (a. a., sid. 146), Örnstedt, Jakob Sperling och Siegroth. Men enär det andra fotregementet säkert varit Lagercronas eget regemente, Västerbottens, har det anförts af dess öfverstelöjtnant *Gideon Fock*, medan Siegroth var öfverste för Dalregementet, som var med hufvudhärens avantgarde.

[2] Mazepa och Karl XII. Hist. tidskr. 1883, sid. 152.

resolverade marschera hufvudhären närmare samt står nu ungefär fyra mil från Kostenitji.»[1]

Konungen utropade härvid: »Han är galen och vet ej, hvad han gör; hvarför har han ej hindrat fienden att härja i landet?»

Härtill gafs till svar: »Generalmajoren har sällan sökt göra det med sitt parti, men det är (också) omöjligt att kunna hindra det, emedan fienden med sina partier går undan oss och tänder eld på hvarna, så snart de se, att vi vilja dit, och det gör fienden med allenast några man, som strax rida bort, när elden är upptänd, så att generalmajoren icke kan upphinna dem, ehvad flit han gör.»[2]

Här fick major Appelgreen taga afträde, medan Gyllenkrok kvarstannade. Antagligen hade Lagercronas kår först den 27 sept. upptäckts vid sitt utträde ur tjocka skogen på Starodubsslätten med dess talrika byar, till hvilka ordningen kommit att brännas, sedan från Potjep med brandfacklan i hand utsända ströfvare fullgjort sitt uppdrag framför Kostenitji längs den där gående vägen mellan Mglin och Starodub och där hufvudhärens avantgarde stod sedan den 25 sept.[3] Naturligtvis afsände ströfvarne ilbud om sin upptäckt till ryska högkvarteret i Potjep, men Iffland (med hvilken för länge sedan Rönne med sex dragonregementen förenat sig), som hade 65 kilom. till Starodub, hann ej dit den 28 sept. före Lagercronas kår, som den dagen på morgonen lär hafva haft på sin höjd 20 kilom. till Starodub, dit skogen åt detta håll sträckte sig ett par mil närmare än åt Kostenitji.

Emellertid var den kungliga instruktionens kraf på inbjudning något, som Starodubs kommendant, öfverste Skoropatski, icke kunde på eget bevåg bevilja ett alldeles oförväntadt ankommande, fåtaligt och utmattadt svenskt detachement, enär ju *en inbjudning till tsarens fiende var liktydig med att Mazepa höjde upprorsfanan!*

I september 1708 trodde nämligen Mazepa, att Stanislaus, förstärkt med en svensk hjälpkår, skulle öfver Kiev komma honom till understöd i Ukrajna,[4] men att Karl XII skulle jämte Lewenhaupt fortsätta tåget mot Moskva.[5] När dock intet försports om Stanis-

[1] Lagercrona, som stod på fem kilometers afstånd från Starodub, drog sig fem kilom. tillbaka på morgonen den 29 sept. efter fiendens insläppande.

[2] Gyllenkroks berätt., sid. 43—45. — Hamiltons dragonregemente beordrades att taga ströfvarne kring Lagercronas kår i ryggen.

[3] Från Mglin, som försvarades af 300 man ryska trupper och en mängd väpnade severiska bönder, hvilka den 24 sept. afslagit Koskulls öfverrumplingsförsök emot stadsporten, drog sig den väpnade ryska styrkan till Potjep den 27 sept. enligt Cederhjelm (a. a., sid. 149) med kvarlämnande af »en stor myckenhet af boskap och proviant», men enligt v. Siltmanns dagbok (a. a., sid. 106) först den 2 okt., sedan »kosackerna ruinerat och utplundrat staden.»

[4] Kostomarov, a. a., sid. 147 o. 154; E. Carlson, a. a., sid. 195. — Grefve Piper yttrade inför tsaren i juli 1709, att man från svenska sidan aldrig haft någon korrespondens med *Mazepa*, som varit för svenskarne alldeles obekant, tills konungen i Ukraine (vid Panurovka) stod honom med armén på halsen och denne anhöll om beskydd. E. Carlson, a. a., sid. 165, not. 381.

[5] Stanislaus' emissarie till Mazepa vid nyårstiden 1708, skolrektorn Zalenski, hade försäkrat, att Karl XII:s tåg gällde Moskva.

laus och Krassows antågande, men först ryssarne med ett talrikt ryttteri kommo till Potjep, och senare svenskarne, i början fåtaliga och utmattade, till Kostenitji, då bestämde tsarens seger vid Ljesna den 29 sept.; till hvilken Mazepa lyckönskade, dennes och kosackernas hållning, ända tills att tsarens kraf på Mazepas personliga deltagande i kriget kom honom att misstänka afsikten därmed vara att den efter hetmansdömet fikande gunstlingen Menschikov till behag fängsla och afsätta honom, och han den 19 oktober anhöll om Karl XII:s hjälp.

Lagercrona medförde till spridning manifest, i hvilka den severiska befolkningen uppmanades att stanna i sina hem och sälja åt svenskarne hvad de behöfde. I en efter den 29 sept. utfärdad kungörelse skall Lagercrona hafva uppmanat lillryssarne att »från Starodub sända borgmästaren och några ansedde personer för vidare samtal»,[1] hvarför förmodligen på eftermiddagen den 28 sept. samtal ägt rum mellan Lagercrona och starodubskosacker.

Men vi återkomma nu till redogörelsen för Lagercronas expedition.

Efter major Appelgreens bortgång bröt konungen Lagercronas bref och genomläste det, hvarpå han meddelade Gyllenkrok (liksom det vore ett erkännande af Lagercrona!): »Lagercrona har burit sig galet åt och begär få veta, hvart han skall taga vägen.» Gyllenkrok beklagade, att konungens dessein på Starodub hade misslyckats; han hade ju ock befarat, att det skulle så aflöpa.

Konungen yttrade: »Det står nu ej att ändra hans galenskap; Gyllenkrok måste anvisa honom någon ort, där han står tills vidare order.» Gyllenkrok föreslog en by på vänstra sidan om vägen från Kostenitji till Starodub, Truchanovo,[2] och där sammanträffade den 11 okt. Lewenhaupts räddade trupper och Lagercronas med Hamiltons dragonregemente förstärkta kår.

Samtalet mellan konungen och major Appelgreen i Kostenitji den 1 okt. 1708 bevisar ovedersägligen, att Lagercrona har haft konungens *hemliga* instuktion att gå till Starodub, att han icke förirrat sig på vägen dit och att han kommit till ort och ställe några timmar *för* fienden.

Bevisligen har sålunda Gyllenkrok känt till, att, honom ovetande, Lagercrona af konungen afsändts med en hemlig instruktion från Starischi till Starodub, äfvensom att Lagercrona på sin väg icke förirrat sig. Då det därför i Gyllenkroks berättelse (sid. 102) heter: »Generalmajor Lagercronas *felande af vägen* har jag med all flit velat hindra» m. m., så måste det antagas antingen vara sagdt i enlighet med en af den opopuläre gunstlingens många fiender utspridd mening i hären eller ock vara en textförfalskning.

[1] Kostomarov, a. a., sid. 154.

[2] D. v. s. Lagercrona fick draga sig nära 30 kilom. från Starodub, nära på halfvägs mellan Starodub och Potjep, till floden Rassucha.

Karl XII:s dessein på Starodub[1] gynnades af de på förhand kända omständigheterna, att ryssarne icke kunde före Bjeseds öfvergång be-speja och oroa svenskarnes tåg i skogen och sålunda Lagercronas deta-chement kunde obemärkt af fienden afvika väster ut ett par mil norr om Bjesed samt sedan maskerades därigenom att avantgardet och hufvudhären ådrogo sig de fientliga ströfvarnes odelade uppmärksam-het. Dessutom funnos inga reguljära ryska trupper i Lagercronas väg.

Den skickligt uppgjorda och skickligt af Lagercrona[2] utförda pla-nen misslyckades dock i följd af att Mazepa var alldeles oförberedd på att mottaga den svenska hufvudhären i sitt land[3]. och icke ens en med flera dagar försenad ankomst af fienden till Starodub hade rim-ligtvis kunnat däri göra någon ändring.

Att Lagercrona till Starodub medfört en kunglig instruktion intygas, utom af major Appelgren hos Gyllenkrok, af Lagercrona själf. Han[4] svarade nämligen den 11 okt. 1728 på en uppmaning af den dåvarande regeringen till regementschefer och andra högre äm-betsmän från Karl XII:s tid att till kanslikollegiet insända i deras ägo befintliga egenhändiga skrifvelser af Karl XII eller ock vederbör-ligen bevittnade afskrifter af sådana[5] — att han väl haft egenhän-digt af konungen till honom skrifna befallnigar, *men förlorat dem vid Dnjepr*[6], och fortsatte: »Denna förlust var för mig så myeket svårare, som jag äfven måste sakna *den höga med kongl. Maij:ets egen hand skrefne ordrene*, att jag med det jämte mig kommende-rade partiet *skulle stanna vid Staradubb*, hvarmed jag lijkväl kunde bevisa min oskyldighet *emot den vrånga förtydning*, som till min förtarnelse en och annan torde villja giöra af denna expeditionen.» (Äfven öfverste *Samuel Wallenstjerna* svarade, att han förlorat af Karl XII egenhändigt skrifna befallningar, nämligen vid kanslihusets brand under kalabaliken den 1 febr. 1713).

---

[1] Enligt Gyllenkroks berätt. (sid. 54) yttrade grefve Piper den 15 dec. 1709, då han af Gyllenkrok erfor, att konungen, ej nöjd med kvarteren i trakten omkring Romny, befallt uppbrott till Gadjatj: »Konungen har allt att skylla sig själv därför, ty hade *dessein på Starodub* blivit rätt exquerad, så hade han fått bättre kvarter.» Dessa ord återgivas af Fryxell (XXII, sid. 139) *oriktigt* med: »Det är hans egen skull; hade han låtit *anfallet på Starodub* rätt utföras» m. m. För Lagercrona var ett anfall förbjudet, och Piper menade, att konungen hade bort låta desseinen på Starodub utföras af general Lewenhaupt, hvilket äfven Gyllenkrok tänkte sig och hvilket han, med anledning af ett gillande utlåtande af Rehnsköld, trott skola ske. Gyllenkroks berätt., sid. 34.

[2] Lagercrona inträffade vid Starodub ackurat på dagen, då detachementets medförda proviant skulle taga slut.

[3] Uppgiften i Hist. milit. (III, sid. 354 a.), att Mazepa beordrat Skoropadskij att insläppa den förste, Lagercrona eller Iffland, som uppträdde framför Starodubs portar, men att Iffland, mot Mazepas förmodan, kommit först, är en fabel.

[4] Anders Lagercrona, född omkring 1660 i Stockholm, dog därstädes först 1739, sedan han redan 1710 af konungen afskedats ur krigstjänsten.

[5] De infordrade skrifvelserna skulle tjäna till upplysning för författaren till Karl XII:s historia, hvilken 1731 blef Nordberg.

[6] Således på kvällen den 30 juni 1709 vid konungens flykt, hvari Lagercrona deltog.

Nordberg förteg tillvaron af Lagercronas af regeringen godtag vittnesbörd, som vid en okänd tidpunkt försvann, men det återfan 1895 af Th. Westrin och bekantgjordes samma år.[1] Vi blott ko statera, att så väl Stille som E. Carlson med tystnad förbigått det Lagercronas intyg, att han (om han icke frivilligt insläpptes i Sta dub) hade order att *stanna vid Starodub.*

Om Gyllenkroks ställning till Lagercronas hemliga instrukti torde följande böra anmärkas. Von Siltmann omnämner i sin dagb att generalkvartermästaren Gyllenkrok ofta under eftermiddagen o utåt kvällen den 14 sept. 1708 kallades till konungens tält vid S rischi, i hvilket konungen och Rehnsköld voro ensamma tillsamm till klockan 1 på natten. Sedan vid en tidigare timme konung Piper, Rehnsköld och generalmajor Meijerfelt rådplägat om hv hufvudhären skulle ställa sin marsch nu, då det ej var värdt att s framtränga till Smolensk och proviantbrist hotade samt konung understödd af Rehnsköld och Meijerfelt, *mot Pipers råd*[3], afgj att marschen skulle ställas till Severien, hade Gyllenkrok tillkall och ålagts att uppsätta två alternativa marschruter för gene Lewenhaupt, som befalldes gå till Starodub i Severien.

När Gyllenkrok i sitt tält uppsatt marschruterna och med d infunnit sig hos konungen, föreslog Rehnsköld denne, att som Gyll krok kände till vägarna och situation (terräng), så borde han upps ett memorial angående hvad han tyckte nödigt vara att påminna härens marsch genom skogen, hvilken något i förväg skulle anträda ett detachement såsom avantgarde, hvars anförare ännu ej blifvit utse Konungen biföll detta förslag, hvarpå Gyllenkrok hemma hos sig u satte »tvenne memorialer», som i det kungliga tältet genomlästes konungen och Rehnsköld, hvarpå konungen befallde den senare efter memorialen[4] uppsätta skriftliga order för den general, som sk komma att anföra detachementet. I dessa order gjordes, sä Gyllenkrok, inga andra ändringar af hvad han förslagit i sina morial, än att en föreslagen mindre rörelse af kavalleri ansågs öf flödig. Detachementets styrka fastställdes nu till 2,000 man infant 1,000 man kavalleri[5] och 4 kanoner. På förhand hade Gyllenk sagt, att förutsända pionjärer måste reparera vägarna och att själf ville om vägen underrätta detachementets anförare.

Nu ålade konungen skämtvis Gyllenkrok att föreslå anfö

[1] Hist. tidskr. 1895, sid. 338.

[2] Karolinska krigares dagböcker, III, sid. 267.

[3] Vi följa härvid Nordbergs utsaga (I, s. 868), att Piper vid Sta bestämdt afrådde från marsch till Ukraine (Severien).

[4] Att memorialen icke uteslutande gällde detachementet och des förare, framgår af Gyllenkroks berätt (sid. 42), där konungen säges hat römt denne för en påminnelse, som han gjort angående infanteriet i K kolonn, hufvudhärens arriärgarde.

[5] Södra Skånska kavalleriet under öfverste Carl Örnstedt, vid hv regemente Koskull var major, men han hade liksom en gång tidigare f nats till befälhafvare öfver en styrka af dragoner, hvilka denna gång rustats till pioniärer.

för detachementet, men gillade ingen af de föreslagne, utan lät Rehnsköld föreslå och gillade genast generalmajor Lagercrona.

Vid sitt afträde anmodades Gyllenkrok kalla Lagercrona till konungen och han anmärker betydelsefullt: »*Hvad H. M:t med honom* (i Rehnskölds närvaro) *talt om detta commando, vet jag intet.*»[1] Ty Gyllenkrok måste blott få dagar efteråt tänka, att Lagercrona vid det tillfället försågs med en hemlig instruktion angående hans uppträdande vid en i memorialen onämnd plats, Starodub, hvilken, enär ju redan Lewenhaupt var beordrad dit, af konungen och Rehnsköld ansågs böra döljas för Gyllenkrok. När Lagercrona kom ut från konungen, tillsade han Gyllenkrok att gå in i konungens sängkammare. Där uppläste Rehnsköld, hvad han efter memorialen sammanfattat som gällande för Lagercrona såsom *föregången* avantgardesanförare till Drokov vid Iput, där han skulle låta uppkasta ett brohufvud. Därför kunde Gyllenkrok alltför väl svara på konungens fråga, om han hade något att anmärka, sedan *Rehnsköld* uppläst ordern: »Nej, emedan orderna äro klara, hvad Lagercrona skall göra»,[2] hvilka ord Stille citerar, liksom bekräftade de öfverenstämmelsen mellan Gyllenkroks memorial och det sid. 96—97 efter F. 140 å Uppsala universitetsbibliotek återgifna aktstycke, som skulle beordrat Lagercrona att före ryssarne besätta Potjeppasset, men som vi visat otvifvelsamt vara ett historiskt *falsarium*.

Det är för öfrigt ej svårt att leda i bevis, det svenskarna från Starischi med en företrädesvis af *fotfolk* bestående kår icke kunnat vid Potjep förekomma det ryska *rytteriet* vid Mignovitji (gent mot Tatarsk) m. fl. ställen från Smolensk-sidan. Enär nämligen Lagercrona med sitt detachement uppbröt från södra stranden af Sosch vid Kritjev först på eftermiddagen den 18 sept., så återstodo omkring 160 kilom. af de omkring 230 mellan Starischi och Potjep. Och då konungen med användande af största skyndsamhet och kvarlämnande vid Bjesed af allt öfverflödigt bagage först den 25 sept. kom fram till Kostenitji, så hade Lagercrona, hvars kår hade att medföra ännu 10 dagars proviant och fyra kanoner, icke kunnat hinna dit tidigare. Intagandet af Mglin, på ungefär 12 kilometers afstånd från Kostenitji, hade kräft en dag, och vare sig före eller efter Mglins besättande hade en rast på minst två dagar varit nödvändig.[3] Enär 50 kilometer återstodo till Potjep, hade passet där icke kunnat besättas förr än den 30 september.

Men å andra sidan marscherade enligt *Histoire militaire*[4] Ifland och Rönne med omkring tio dragonregementen »några

---

[1] Gyllenkroks berätt., sid. 37.

[2] Sammast., sid. 38.

[3] Hufvudhären förlorade enligt v. Siltmann under marschen genom skogen nära en tredjedel af sin styrka och i Hist. milit. (IV, sid. 40) heter det: »On ne saurait dire combien l'armée eut à souffrir sur cette route; c'est une chose que la postérité ne croira qu'avec peine». Bland träsken saknades o. m. dugligt dricksvatten.

[4] III, s. 331.

och trettio lieues»[1] = 150 kilometer, på tre dagar och vore därför säkert, på grund af den stora uthålligheten hos det ryska kavalleriets hästar, redan den 20 sept. mästare af Potjeppasset. Emedan denna utgång har på förhand varit känd af konungen och Rehnsköld, så bortfaller därmed den enda hållbara ursäkten för Karl XII:s inryckande i Severien, en ursäkt, hvars vikt framgår så väl af uppkomsten af det falska aktstycket i F. 103 och de däraf beroende afskrifterna F. 138—140 m. fl. som däraf, att Karl XII:s ifrige försvarare, Stille, låtit sig af intet annat än, efter hvad vi kunna finna, ett ovisligt nit förleda till att bryta med »den förutsättningslösa moderna historiska kritikens principer», hvilka han har proklamerat såsom gällande för den nyare Karl XII:s-forskningen.[2] Det är icke Lagercrona men Karl XII, som bör tadlas för expeditionen till Starodub, och då apologeten söker undvika detta genom påståendet, att Lagercrona vore befalld att före ryssarne besätta Potjeppasset, endast förvärrar han saken, emedan sålunda konungens och Rehnskölds anseende som strateger och härförare på det djupaste nedsättes.

L. Berger.

Underrättelser.

Gustav Sundbärg †. Den 20 november 1914 afled i Stockholm Sveriges främste statistiker, professorn vid Uppsala universitet dr Axel Gustav Sundbärg. Född i Leksand den 11 december 1857 vigdes han redan i sin första ungdom till det statistiska arbetet — vid icke fyllda 19 års ålder, 1876, utgaf han i Statistisk tidskrift *Befolkningsstatistiska studier öfver Sveriges län* — och tillhörde efter aflagd filosofie kandidatexamen i Uppsala 1878 Statistiska centralbyrån, såsom efter hvart annat amanuens (1880), aktuarie (1892) och förste aktuarie (1901), ända tills han år 1910 utsågs till förste innehafvare af Uppsalaprofessuren i statistik, som han dock på grund af dels offentliga uppdrag, dels sjukdom kom att förestå endast mycket korta tider. Vid Linnéfesten år 1907 hade han af Uppsala universitet promoverats till filosofie hedersdoktor. Sin mannaålders kraft vigde han i första rummet åt det ämbetsverk han tillhörde och han torde ha arbetat på alla dess olika områden, ehuru den del af centralbyråns publikationer, hvarpå han främst satte sin prägel, var befolkningsstatistiken, den svenska statistikens historiska klippgrund, som alltid varit föremål för hans nästan mystiska kä

[1] Här menas en »lieue commune» före metersystemets införande: 4.452 meter. Det ryska rytteriets väg från Mignovitji öfver Roslavl inom ryska gränsen till Potjep utgjorde omkring 235—240 kilometer, men kan ej ha varit så svår som svenskarnes väg. Enligt v. Siltmann måste på grund af pass och kärr hufvudhären delas i 55 kolonner under marschen genom skogen.

[2] Hist. Tidskr. 1910. Anmälan af E. Carlson. Sveriges historia under Karl XII:s regering III af L. S., sid. 32 o. f.

lek. Men vid sidan af sitt arbete i ämbetsverkets tjänst kunde Sundbärg med sin ofantliga, ehuru — såsom allt hos honom — mycket subjektivt färgade arbetshåg och idérikedom räcka till för en mängd andra uppgifter, många utförda på offentligt uppdrag men kanske lika många företagna af egen drift; de flesta stodo för Sundbärg själf i närmare eller fjärmare samband med statistiken, ehuru detta sammanhang ofta måste förmedlas genom en fantasi sådan som han i sällsynt mått ägde. Främst kommer kanske härvid hans arbete på emigrationsfrågans område, som bar en tidig frukt i hans afhandling *Bidrag till utvandringsfrågan från befolkningsstatistisk synpunkt* (Uppsala universitets årsskrift 1885—86) — kanske Sundbärgs mest fullödiga vetenskapliga produkt — och som kulminerade i ledarskapet för den stora officiella Emigrationsutredningen (1907—13), inom hvars publicerade 22 volymer Sundbärgs egna viktigaste bidrag utgjordes af dels utredningens stora *Betänkande* (1913), dels bland bilagorna *Utvandringsstatistik* (1910), en synnerligen vidlyftig *Bygdestatistik* (s. å.) och den bekanta, sedermera såsom självständig skrift i många upplagor utgifna studien *Det svenska folklynnet* (ursprungligen kallad »Folklynnet och utvandringen», 1911), särskildt den första och den sista mycket karakteristiska prof på sin författares mera subjektiva produktion. Som genom arbetet på emigrationsfrågan är Sundbärg mest känd genom utgifvandet (i tre editioner) af första upplagan af handboken *Sveriges land och folk* (1900, 1901, 1904), ett jättearbete, som — alla de många medarbetarne till trots — i hög grad bär sin upphofsmans prägel. På befolkningsstatistikens område märkes — utom den förträffliga afdelningen *Befolkningsläran* i Det ekonomiska samhällslifvet (1894) — en af de mest varaktiga frukterna af hans verksamhet, studierna öfver den svenska befolkningsstatistiken 1750—1900, publicerade i Statistisk tidskrift samt i sammandragen form utgifna i bokform på tyska under titeln *Bevölkerungsstatistik Schwedens 1750—1900* (1907), ett för svenska historiker oumbärligt arbete. Bland hans öfriga skrifter må det vara nog att nämna hans internationella statistiska öfversiktstabeller (de två sista, *Aperçus statistiques internationaux*, 1905 och 1908), sannolikt de bästa i sitt slag i världen, samt det ekonomiskt-statistiska kartverket *Sveriges jordbruk vid 1900-talets början* (i förening med W. Flach och H. Juhlin-Dannfelt, 1909).

Gustav Sundbärg var en inåtvänd, grubblande ande, hvars tankegång följde sina egna vägar och som genom årtionden kunde hålla ståndpunkter, äfven om han stod alldeles ensam om dem. Mest utmärkande för hela hans läggning var en lidelsefull, nästan mystiskt färgad fosterlandskärlek, som i »yfverborenhet», i tron på Sveriges storhet och ära leder tanken tillbaka på Olaus Rudbeck, med den djupgående skillnad, som betecknas af å ena sidan Rudbecks trygga tillit, fotad på stormaktstidens svenska yttre framgångar, och å andra sidan Sundbärgs djupt disharmoniska och bittra känsla inför Sveriges faktiska maktlöshet gentemot de kulturella,

ekonomiska och politiska oförrätter han kände sitt land vara för mål för. Denna på ett stort yttre, nationellt mål i sällsynt gr inriktade sträfvan kunde gifvetvis icke alltid undga att verka st rande på den vetenskapliga objektiviteten i Sundbärgs slutsatse något som förstärktes af hans allmänna, starkt subjektiva och a annat än rationalistiska läggning; men just denna läggning gaf h nom ibland den intuition, som vetenskapsmannen endast alltför ot saknar. Och därtill kommer, hvilket måste betonas alldeles sä skildt, om icke bilden skall blifva skef, att han såsom statist konsthandtverkare hade mycket få likar; knappast någon har f mått att så som han bringa statistiskt material i fulländad for korrigera detsamma med lätt och säker hand samt därur draga a slutsatser som materialet tillåtit. Då han på detta sätt kun arbeta uteslutande med sitt älskningsmaterial, var hans objektivi vanligen oangriplig.

Det är naturligt, att en man med en patriotism af det sl som Sundbärgs måste ha varit i hög grad upptagen af fäderneslande historia; och detta förhållande utpräglades ytterligare genom att ha intresse främst gällde vår enastående historiska statistik, befolknin statistiken. De mest bestående delarna af hans produktion ä kanske också, som redan nämnts, de som gälla befolkningsstatistike historia; och det är mycket betecknande, att den studiekurs ämnet statistik vid Uppsala universitet, som han uppgjort, ställe medelpunkten »Sveriges ekonomiska historia och kulturhistoria, så vidt de föreligga i statistisk form». Man kan beklaga, Sundbärgs studier så strängt begränsats till hvad som föreläg statistisk form», så att material — särskildt för de ekonomi problemen — i andra former var honom alltför främmande; n detta får under inga förhallanden undanskymma storheten af h insats pa det område han mer än någon behärskade.

(Eli F. Heckscher.)

— Med amiral **Alfred Th. Mahan**, som afled d. 1 dec. 19 bortgick vår tids främste och mest kände sjökrigshistoriker. Mah som var född 1840, hade själf i sin ungdom deltagit i sjökrig, n ligen som underlöjtnant på nordstaternas blockadeskadrar un amerikanska inbördeskriget. Redan 1896 lämnade han som »capta den aktiva tjänsten, men användes som rådgifvare under kriget m Spanien 1898 och utnämndes 1906 till konteramiral i reserv Hufvudintresset för hans vetenskapliga forskning var att utreda maktens inflytande på den politiska historien. Hans mest berö arbete öfver denna fråga är *The influence of seapower upon hist 1660—1783* (1889), som också finnes öfversatt på svenska (18 det fortsattes genom digra arbeten ur samma synpunkt om fran revolutionen och kejsartiden (1893) och 1812 års krig (1895). Jä en ståtlig rad af krigshistoriska och strategiska arbeten, bland hv framför andra märkas *Naval strategy compared and contras with the principle and practice of military operations on l*

1911), utgaf Mahan 1897 sin klassiska Nelson-biografi *Life of Nelson, the embodiment of the seapower of Great Britain*, hvilken också nyligen utkommit i sammandragen svensk öfversättning (af löjtnant D. Landquist: »Lord Nelson», Stockholm, Norstedt 1913, 395 s.; pr. kr. 5).

(*H. B—n.*)

— Det senast utkomna häftet af *Meddelanden från Svenska riksarkivet* (Ny följd I: 33—35) inledes som vanligt med riksarkivariens årsberättelse för 1913. Bland accessionerna under året märkes en större samling från landtmäteristyrelsen öfverlämnade kartor öfver riksgränsen mot Norge och Ryssland. Såsom deposition har riksarkivarien Hildebrand öfverlämnat Bror Emil Hildebrands och Hans Järtas brefväxling 1834—47, hufvudsakligen rörande riksarkivets verksamhet. — Af arbeten inom arkivet har bl. a. slutförts ordnandet och förtecknandet af riksgäldskontorets, kontributionsränteriets och upphandlingsdeputationens arkiv, Svea hofrätts arkiv, finska cameralia samt vitterhetsakademiens i riksarkivet deponerade samling af pergaments- och pappersbref. En undersökning af betydande förvaltningshistoriskt intresse har blifvit igångsatt, nämligen rörande häradsindelningen i Sverige 1540—1630. — De af riksarkivet 1913 utgifna publikationerna liksom de under samma år utkomna afdelningarna (IV och V) af de genom arkivet verkställda »Utredningar rörande statens mark och tomter i Stockholm» ha förut omnämnts i denna tidskrift. — Inom landsarkivorganisationens område har till den norrländska arkivfrågan, som icke heller under 1913 fått sin lösning, kommit ett nytt problem af liknande art i och med sträfvandena för förflyttning af Vadstena landsarkiv till det mera gynnsamt belägna Linköping; dessa önskningar ha såväl inom sistnämnda stad som från riksarkivariens sida mötts med sympati, men frågans behandling nådde under året ej öfver det förberedande stadiet. — Inspektionen af lokala arkiv dels genom riksarkivarien (domkapitels och länsstyrelsers arkiv), dels genom landsarkivens föreståndare (kyrko- o. a. smärre arkiv) har fortgått och på flera håll, särskildt inom Uppsala och Vadstena landsarkivområden, ådagalagt ganska otillfredsställande förvaringsförhållanden, hvilket också i vissa fall föranledt aflämnande till landsarkiven äfven af arkivalier yngre än hundra år.

Häftet innehåller vidare — jämte den vanliga serien af handlingar rörande arkivväsendet för året — tvenne »smärre utredningar» af betydande intresse. Den första af dem är en undersökning af doktor Bertil Boëthius angående *Johan Adler Salvius' papper i riksarkivet*. Förf. vederlägger först och främst (i anslutning till F. Werner) Carlanders i »Svenska bibliotek och exlibris» uttalade mening, att de Salviska papper, som en gång innehafts af öfverintendenten C. F. Fredenheim, efter hans död kommit i ryske envoyén Suchtelens ego och hamnat i Ryssland, och uppvisar deras identitet med den i riksarkivet förvarade Salviska samlingen. I den omsorgsfullt dokumenterade framställningen kan man följa de väx-

lande öden, som den ifrågavarande delen av Salvius' arkiv undergått ända från arfskiftet efter hans änkas död 1657 intill dess inlösning genom Gustaf IV Adolf år 1805 efter Fredenheims död. Såsom bilagor återgifvas jämte en öfversikt öfver den nuvarande uppställningen tvenne äldre förteckningar, den ena skrifven 1747 af en af de bröder Keffenbrinck, som då på grund af arf voro samlingens ägare, den andra upprättad af den bekante professor J. C. Dähnert, bibliotekarie vid Greifswalds universitetsbibliotek, i hvilken institution papperna en tid voro deponerade, innan de af vice-presidenten i Wismarska tribunalet A. v. Balthasar, som fått dem af Keffenbrinckarna, 1782 skänktes till Fredenheim. — Den Salviska samlingen i riksarkivet innehåller, såsom vidare framhålles i uppsatsen, utom dessa papper en del handlingar härrörande från Salvius' sekreterare Georg Keller. Deras äldste kände innehafvare var borgmästaren Stampelius i Hamburg, ur hvars bibliotek de 1750 såldes; 1755 förvärfvades de för svenska statens räkning. Däremot måste man tyvärr betrakta som förlorad den redan af Carlander omnämnda »originalbrefsamling af riksrådet Adler-Salvius, som innehåller dess correspondence med drottning Christina, rikscancellern Axel Oxenstierna m. fl.», hvilken ägdes af den berömde danske historikern J. Langebek och vid försäljningen af hans bibliotek 1777 afyttrades till okänd köpare; ej heller dess föregående öden känner man, men dess uppdykande som en separat samling vittnar om att Salvius' arkiv redan tidigt måste ha splittrats.

Den andra utredningen är författad af amanuensen **Erik Malmsten** och gäller *Svea hofrätts arkiv*. Vid olika tillfällen sedan midten af 1800-talet ha delar af detta arkiv öfverflyttats till riksarkivet, med hvars samlingar nu det egentliga hofrättsarkivets äldre partier (akterna till och med år 1800, de öfriga serierna i regel till midten af 1800-talet) äro förenade, hvarjämte större delen af de till hofrätten från underrätterna insända domboksrenovationerna intill samma tidpunkt finnas där i form af deposition. Arkivet har undergått många oblida öden. Icke blott eld (1697 och 1802) utan äfven människohand har farit hårdt fram med dess skatter. Nästan harmligare än de luckor, som vallats af en tjufaktig vaktmästarhustrus tilltag på 1780-talet att stjäla arkivalier för att sälja dem till makulatur, äro de, som härröra från 1860-talets vederbörligen beslutade och på statens bekostnad utförda otillräckligt genomtänkta och tämligen godtyckligt verkställda gallringar. för hvilka förf. lämnar en ingående och ganska eftertänkl. redogörelse; icke ens *hvad* som härvid gått förloradt för forskningen kan numera i detalj konstateras, då de vid gallringen förda förteckningarna ej kunnat återfinnas. Såsom bilaga meddelas en för forskare säkerligen särdeles välkommen förteckning öfver arkivet och i själfva uppsatsen lämnas åtskilliga kompletterande upplysningar angående de olika serier, af hvilka detta består, möjliggörande en mera konkret uppfattning af deras karaktär.

(*H. B—n.*)

— Af *Meddelanden från Svenska Riksarkivet* har vidare ıy följd II: 4:2, s. 145—448) utkommit andra häftet af förste kivarien J. A. Almquists *Kommerskollegium och Riksens änders manufakturkontor samt konsulsstaten*, behandlande orga- sationen efter 1809 samt personalen; arbetets afslutning med ett dje häfte. innehållande tjänsteförteckningar och redogörelser för kiven, ställes i utsikt för år 1915.

— Under året har af *Svenska akademiens handlingar ifrån 1886* utkommit tjugufemte delen (Stockholm, Norstedt 1914; 370 l.; pr. 5 kr.). I densamma inrymmes bl. a. en redogörelse för mmankomsten den 20 december 1913. Man finner där professor hücks inträdestal öfver C. G. Malmström och dr Sven Hedins ver Hans Hildebrand samt biskop Billings minne af Henric hartau.

— I det på annat ställe refererade nya häftet af Riksarkivets eddelanden omnämnes, att förste arkivarien Severin Bergh är selsatt med för offentliggörande afsedda forskningar rörande arki- ts historia. Ett fragment af dessa forskningars resultat föreligger en artikel af hans hand i första häftet af »Ord och Bild» för 15, *Två olyckliga episoder i Riksarkivets historia.* De båda yftade händelserna äro slottsbranden 1697 och det till sina följder ndre svårartade olyckstillbud, för hvilket arkivets viktigaste delar sattes 1713, då de på grund af fruktan för ett ryskt angrepp vågen fördes till Örebro: transportskeppet höll på att gå till tten i Hjälmaren, och dess dyrbara last ådrog sig en fuktskada, n sedan måste botas genom en långvarig torkningsprocedur på ebro slott. Förf. inskränker sig emellertid icke till en blott mställning af dessa båda olyckshändelsers förlopp. Som bakgrund l skildringen af slottsbranden och dess förhärjelser bland arkivets tter lämnar han äfven en sammanträngd men innehållsrik redo- relse för arkivets tidigare organisation och utveckling och de lo- ler inom slottet, där det förvarades. Särskildt framhåller han de ätser, som Erik Runell-Palmskiöld gjorde i arkivets utveckling der sin femtiofemåriga verksamhet i dess tjänst, tack vare hvilka kivet efter hans död »befann sig i ett efter den tidens förhållanden ı möjligheter mönstergillt skick», då elfva år senare den stora kan inträffade.

(*H. B—n.*)

— En i fjolårets årgång af *Ymer* (årg. 1913, h. 3) införd upp- : *En bergslagsbygd. En historiskt-geografisk öfverblick* af högskoleföreståndaren d:r H. Nelson, kan äga berättigade an- ık att icke helt förbises äfven af den rent historiskt intresserade, mycket mer som de på djupare undersökningar grundade bi- gen till vårt lands historiska geografi alltjämt äro skäligen lätt nade. Förf., själf grundligt naturvetenskapligt utbildad, ställer i afgjord opposition mot läran om de »naturliga betingelsernas» nabestämmande inverkan och häfdar energiskt, att så snart det

gäller en gammal kulturbygd, dess geografi aldrig kan rätt förstås utan att hänsyn jämväl tages till de växlande faktorer, som gripit in i dess historia och näringslif. Kulturgeografiens studium fordrar nödvändigt, för så vidt det öfverhufvud vill framträda med vetenskapliga anspråk, historiskt sinne och historisk metod. — Den »bergslagsbygd», förf. i sin undersökning behandlar, är de gamla Noraskoga och Linde bergslager jämte angränsande slättbygder, sålunda det nuvarande västra Västmanland jämte Karlskoga härad i Värmland. Hela denna bygd har väsentligen erhållit sin karaktär af bergsbruksnäringen och dess förhållande till områdets öfriga näringsgrenar, och förf:s framställning blir därför främst en skildring af »bygdens geografiska utveckling i relation till bergsbrukets skiftande former». Efter inledande anmärkningar om områdets naturgeografi och korta öfversikter öfver den förhistoriska bebyggelsen och den medeltida bondebygdens utsträckning skildrar förf. bergsbrukets första bygdbrytande under 1300- och 1400-talen och ger en på de äldsta jordeböckerna grundad öfversikt öfver bygdens utsträckning 1540. I följande kapitel behandlas bygdens vidare utbredning till omkr. 1630 — bl. a. den finska kolonisationen —, bergsbruket under 1630-talet och det begynnande skarpare särskiljandet af bergslag och bruksbygd, samt kronans kolonisationspolitik och bebyggelsens utvidgning 1630—1700, vid hvilken senare tidpunkt bygden, om ä. med stora luckor, nått ut öfver hela området. Slutkapitlen ge e öfversikt öfver den begynnande skogsbristen och de däraf vållad hyttnedläggningar och öfriga ekonomiskt-geografiska förändringar som under den följande tiden framträdde, öfver kol- och malm körslornas och vintervägarnas betydelse samt grufvornas förhålland till bebyggelsen; slutligen också öfver de stora omhvälfningarna områdets kulturgeografi under 1800-talets senare hälft, den skarpa utpräglade motsättningen mellan bondebygd och industribygd, järn vägarnas revolutionerande inverkan och de sista decenniernas sto drift och bebyggelsekoncentration. Framställningen är grundad bå på tryckt och otryckt material — förf. beklagar dock själf, att ha för denna öfversikt, särskildt för 1700-talets del, icke kunnat önskad utsträckning tillgodogöra sig det oerhördt rika arkivmaterial — och illusteras af kartor, som ypperligt belysa textens uppgifte En mera detaljerad undersökning är ställd i utsikt för en begräns del af området, Ljusnarsbergs bergslag, och bör kunna motses me intresse, särskildt såsom närmare belysande och utfyllande framställningen i denna öfverblick.

(A. B. C.)

— I Danske Magazin har arkivarien Knud Fabricius u gifvit under titeln *Franske Memoirer fra vor første Enevældstid o Danmarks politiske og økonomiske Forhold* en rad intressanta ak stycken, som mer eller mindre ha samband med Colberts försök a bryta Englands och Hollands ekonomiska öfvermakt i Skandinavien o i stället bl. a. genom ett nordkompani handelspolitiskt sluta samm Danmark och Sverige med Frankrike. En tidigare uppsats i sam

e af Fabricius har omnämnts i Hist. Tidskr. 1913, s. 336. I Bibliothè- Nationales handskriftsamling har F. bland Colberts papper funnit ne viktiga redogörelser för danska förhållanden från 1662, af hvilka ena, hvars författare F. förmodar vara Terlon, har stark sympati enväldet, den andra åter är starkt adelsvänlig, enligt Fabricius ända författad af residenten Courtin. De båda aktstyckena lämna ende redogörelser för Danmarks politiska, militära och finansiella allanden; äfven sifferuppgifterna äro, som F. uppvisar, väsentligen ekta. Af de öfriga meddelade aktstyckena, som samtliga röra lelsförbindelsen mellan Frankrike och Danmark, är den berättelse, nordkompaniets direktörer Lagny och Pagés afgåfvo, troligen l, värdefullast. Tyvärr har Fabricius endast meddelat de par- som afse Danmark-Norge, och ej direktörernas skildring af sitt hall i Sverige och deras reflexioner öfver Sveriges handel. De ska agenterna yrkade på full tullfrihet i Danmark och erbjödo varande förmån i Frankrike. Danskarnas önskan att få handla de franska västindiska kolonierna afslogs under hänvisning till Frankrike nödgats förbjuda all främmande handel på dem. erts planer göra ett storslaget intryck. Orsaken till deras miss- ande må, såsom Fabricius framhåller, ha varit krigsutbrottet an Frankrike och Holland eller sjömakternas öfverlägsna ekono- a ställning och organisation.
(*E. N*)

— En ny dansk historisk tidskrift, *Fortid og Nutid. Tids- t for Kulturhistorie og Lokalhistorie*, utgifven af »Dansk risk Fællesforening» under redaktion af arkivarie Knud Fabri- under medverkan af C. A. Jensen och J. Brøndum-Nielsen, börjat utkomma. Den afser att vara ett centralorgan för den strande danska lokalhistoriska forskningen. Genom kortare väg- ingar rörande den kulturhistoriska forskningens ståndpunkt på områden med framhållande af, huru arbete inom dessa kan ättas, vill den verka sporrande och ledande. Exempel härpå r i det föreliggande häftet Marius Kristensens artikel om *ke Fornavne*, där lämpliga uppgifter för namnhistoriska studier vas. Tidskriften ämnar vidare lämna meddelanden från arkiv, tek och museer af allmännare intresse liksom anmälningar af en, som kunna vara af instruktiv betydelse inom ett visst om- Ett hufvudsyftemål torde vara att dryfta företag, som enbart a eller böra lösas genom samarbete af föreningar inom större den. Den nya tidskriften ämnar ej träda i stället för de olika ingarnas skriftserier eller befintliga kulturhistoriska tidskrifter. hufvud torde dess arbetsuppgift sammanfalla med den, som s Deutsche Geschichtsblätter till en början ställde för sig. Utom ingsmeddelanden och smärre notiser innehåller det första häftet redogörelse för jylländsk topografisk litteratur af S. Nygård och i anmärkningar *Om Kirkeinventar og dets Istandsettelse* af . Jensen. Tidskriften utkommer med 4 häften om 2 ark årligen, :t pris af 2 kr.
(*E. N.*)

— I en nystartad tidskrift »Archiv für Fischereigeschichte» (hft Berlin, Paul Parey 1914) har en tysk forskare Theodor Tomfohr utgifvit en afhandling om *Die Heringsfischereiperiode an der Boh Len-Küste von 1556—1589* (192 s.). Arbetet sysselsätter sig de ej endast härmed utan vill äfven belysa frågan om det tyska fiske nedgång och det holländska sillfiskets uppsving i Nordsjön und 1500-talet. Hufvudkällan för T:s skildring af det bohusläns fisket utgöres af Danska Kancelliets Brevbøger och af Norske Ri registranter. Peder Clausen Friis' Norgesbeskrifning har naturlig liksom andra topografiska arbeten äfven varit af stort värde. A kivaliskt material har begagnats för att belysa de tyska städern såsom Stettins, Rostocks och Lübecks, deltagande i sillhandeln. Ef att inledningsvis ha redogjort för sillraser och sillperioder behand förf. sitt ämne i en rad kapitel ur olika synpunkter. Af stör intresset är det, som bär titeln »Verlauf der Vigenperiod där ges en öfversikt af hela perioden och äfven utlänningarn ställning på fiskeplatserna får sin behandling. Vid skildringen själfva tillvägagångssättet vid fisket synes förf. väl mycket utgå fr parallellism med senare tiders metoder, som knappast torde ha rättigande vid behandling af 1500-talets förhållanden. Skildringen fiskhandeln bjuder mycket af intresse. Författaren lämnar en g sammanställning af registraturens uppgifter och dem som Öresun tullslistorna lämna, hvarvid han haft tillgång till de i korrekt befintliga varulistorna. Af de tyska städerna spelade Lübeck en början en ej obetydlig roll, men distanserades sedan af Str sund och i synnerhet af Rostock. Nederländernas deltagand fiskhandeln har förf. naturligen ej kunnat på samma ingående s skildra. Marstrand var till en början centrum för fisket, sil fångades i dess närhet, den saltades, såldes och förtullades d När fisket senare flyttade sig längre norrut, var det omöjligt centralisera hela näringen och hvad därmed sammanhängde. Ski ringen af den danska kronans försök att tillgodogöra sig det gifva fisket genom tullpolitik, privilegier o. d. är af stort intresse. Fö försök att klargöra fiskets omfattning och dess betydelse för dansk-norska monarkien är det ej minst värdefulla i hans afha ling. Härvid möta dock synnerligen stora svårigheter. På grund några uppgifter om vissa kronoinkomsters storlek beräknar förf. ett par år på 1580-talet, att fisket skulle i skatt och tullar afkastat öfver 300.000 thaler. Beräkningen förefaller ej att h på någon rätt säker grund, men i hvarje fall är det tydligt, fisket spelat en utomordentlig roll, ej minst för den danska stat finanser. Förf:s litteraturkännedom är betydande; dock saknas t. vid behandlingen af de kamerala förhållandena en hänvisning Christensens bekanta förvaltningshistoriska verk. T:s öfversikt öf det europeiska sillfiskets historia, som bildar sista afdelninge arbetet, är mera kortfattad. Endast det holländska fisket i Nords under 1400- och 1500-talen behandlas mera ingående. Förf. i uppkomsten och utvecklingen af det holländska hafsfisket orsa

ll holländarnes försvinnande från det skånska fisket. Det bengades alltså af andra faktorer än Hansans öfvermakt.

(*E. N.*)

— De pågående vattenfallsprocesserna hafva framkallat en hel ttenrättslig litteratur. Handlingarna i flera processer hafva utifrits och innehålla värdefulla juridiska utredningar och ett intressant ktmaterial: *Handlingar i rättstvisten om Krångedeforsarna* —V (Stockholm 1912—1913), *Handlingar till målet mellan ungl. Maj:t och Kronan samt Umeå stad angående bättre rätt ll Klabböle vattenfall* I—II (Umeå 1913), *Uppsala läns norra omsagas häradsrätts protokoll i mål mellan Kungl. Maj:t och ronan samt Sandvikens järnverksaktiebolag ang. bättre rätt ll strömfallet Lanforsen* I (Stockholm 1913). Rättshistoriska utedningar angående äganderätten till vatten, särskildt beträffande ronans regalrätt, hafva anordnats såväl af staten som af järnkonret, den förra ledd af statsrådet K. G. Westman, den senare f. statsrådet H. von Sydow och professor B. Ekeberg. *Aktyckena i striden om kungsådran 1911—mars 1913* utgåfvos af Sydow i Jernkontorets annaler 1913. Af jernkontorets vattentt-utredning hafva nyligen utgifvits dels B. Ekebergs studie: *Ett h annat om det svenska vattenregalet* — ursprungligen ett föreag i landtbruksakademien och i något annan form äfven tryckt i ss tidskrift — dels Å. Holmbäcks afhandling *Kvarnkommissionerna ligt kungl. breven den 13 april 1697. En studie i svensk tenrätt.* (Stockholm 1914, resp. 60 och 377 s.; pr. resp. 1 och kr.) I båda arbetena har såsom bilagor tryckts ett antal viktie urkunder. Holmbäcks afhandling utgöres till inemot hälften en värdefull aktpublikation, omfattande ett betydande antal akter rande tillkomsten af kvarnkommissionernas instruktion liksom ej af deras domar. Ekeberg lämnar efter en belysning af regalts-begreppets allmänna karaktär en kortfattad men synnerligen ar öfversikt af det svenska vattenregalets historia med utgångsnkt från Erik Sparres af främmande doktrin präglade åskådning. erden af termen »kronans regalia» såsom betydande dess inkomster allmänhet exemplifieras från ett antal författningar från 1600- h 1700-talet. Med skärpa häfdas, att ett vattendrags betecknande om regalt ej berättigar till slutsats om äganderätten, innan det rdts hvad konsekvenser som dragits ur denna dess natur. Af rt intresse är E:s redogörelse för tillkomsten af den viktiga 49 års bergsordning och dess bekanta regalstadgande. E. hänar till tvenne af Kristinas förmyndareregering utfärdade provisoriska rordningar liksom till tvenne förslag till dylika. Till full evidens de af utredningen framgå, att stadgandet ej afser kronans äganderätt n endast att garantera strömmarnas tillgodogörande. En intressant rallell uppdrages mellan bergsordningens bestämmelse, att den, ej själf kunde bebygga en ström, förlorade sin rätt, och skattebestämmelserna. Pärlregalet behandlas ingående af E., ej på

grund af dess vikt, utan emedan såväl ständerna som myndigheter härvidlag gjort intressanta principiella uttalanden. Förf. framhå den fundamentala skillnad, som i regalitetshänseende gjordes mell frälse- och skattejord. I ovanligt innehållsrika noter meddelar fö ett intressant, ej förut framdraget material. — Holmbäcks monogr rörande kvarnkommissionerna har till uppgift att behandla det fö sök, som genom dem gjordes att genom begreppet allmänning skapa nya vattenrättsliga grundvalar. Arbetet hvilar på omfattan arkivforskning, och för det rika källmaterialet redogöres i en vidlyft källförteckning. Hufvudkällan har varit kommissionernas protok och handlingar i kammararkivet. H. ställer kommissionernas i struktion i relation till kvarnbeskattningen, öfver hvilken en öfv sikt gifves. Västgötalagens allmänningsförteckning och Helgean holmsbeslutet, båda grundvalar för instruktionen, behandlas ingåen under det att skogskommissionerna blott relativt flyktigt belysas. fråga om tillkomsten af instruktionen och analysen af densamm torde H. ej bringa några mera betydelsefulla nya synpunkter. olika kommissionernas verksamhet behandlas ingående i en r kapitel, af hvilka det om Skaraborgskommissionen är både inn hållsrikast och af största betydelse. Af intresse är förf:s uppvisan att flera af domarna upphäfts på grund af olika skäl. Arbet icke minsta värde ligger i det material, som öfverflödande rikt me delas i bilagor och noter, men kanske ej alltid fullt utnyttjats.

(*E. N.*)

— Den franske juristen **Charles Ogier**, hvilken som sek terare medföljde d'Avaux' beskickning till de nordiska länder 1634—35, författade på latin en relation om sin resa, hvilken år efter hans död befordrades till trycket af hans broder under tit *Caroli Ogerii Ephemerides, sive iter Danicum, Svecicum, Polonic* (Paris 1656). Herr **Sigurd Hallberg** har nu haft den goda i att göra den del af detta arbete, som direkt berör besöket i Sveri tillgänglig för en större allmänhet genom en svensk öfversättni *Från Sveriges storhetstid* (Stockholm, Norstedt 1914, 141 pr. kr. 2,90). Man skall icke vänta att där finna några ingåen upplysningar om beskickningens diplomatiska verksamhet eller litiska iakttagelser såsom i Whitelockes berömda dagbok från 16 talet eller någon sammanhängande redogörelse för den svenska stat förhållanden jämförlig med den — likaledes nyligen öfversatta som ytterligare två decennier senare upptecknades af Magalo Ogiers relation är snarare att betrakta som en reseskildring, f fattad med de litterära anspråk, som anstodo en humanistiskt bil fransman från Richelieus tid. Men som sådan är den af stort vär Ogier var en vaken observatör med betydande, om också naturligt efter de klassiska mönstren apterad framställningskonst. Åtskill af kulturhistoriskt intresse är att hämta ur hans lifliga skildrin af den långa vistelsen i Stockholm, besöket under uppresan vid industriella anläggningarna i Norrköping och turistfärden till F

ch Sala grufvor, skjutsresorna på landsvägarna och nattkvarteren os någon kyrkoherde, sammanträffandena med en eller annan af ndets stormän, de idylliska badstugusederna och det anstötliga periet; rätt kuriöst är också att se, huru våra kyrkliga förhållanden ;dde sig för denne ifrige om också ej fanatiske katolik.

Öfversättningen är synnerligen liflig och lättläst, någon gång nske en smula väl modern, och de — stundom mycket personligt illserade — anmärkningar, som äro fogade till texten, vittna om tort intresse för uppgiften. Ett och annat tyder ju på, att öfversättaren snarare äger en vidsträckt litterär och filologisk beläsenhet n strängare historisk skolning. Bristen i sistnämnda stycke framser bl. a. i hans romantiska och ytterst svagt motiverade försök tt finna en förklaringsgrund till beskickningens uttänjda uppehåll i tockholm i att — d'Avaux skulle förälskat sig i änkedrottningen Maria Eleonora. Wejles »Sveriges politik mot Polen 1630—1635», om tillbörligt uppmärksammar den franska beskickningen, anger den mera prosaiska och för en durkdrifven diplomat som d'Avaux vida närmare liggande förklaringen, att det ansågs klokt att vintern genom fortsätta sonderingen af den svenska politiken i hemlandet. Beskickningens hufvuduppgift var ju fredsmedlingen mellan Sverige och Polen, och d'Avaux befinnes också, sedan han från Sverige ankommit till förhandlingsplatsen i Preussen, hafva dragit god nytta af hvad han i Stockholm lyckats utröna. — Beskickningens uppehåll i Preussen, dess »iter Polonicum», skildras i sista partiet af »Ephemerides», och det vore önskvärdt, att öfversättaren fullföljde sitt arbete äfven beträffande denna del.

(*H. B—n.*)

— Såsom bilaga till Norsk Historisk Tidsskrift har utkommit ett kulturhistoriskt arbete *Folkeundervisningen i Norge indtil omkring aar 1700* (Kristiania 1913, 188 sid.) af den 1909 aflidne prosten F. V. Heffermehl. Arbetet har utgifvits af O. Kolsrud, som inleds detsamma med en minnesruna öfver författaren. Prosten Heffermehl har förut gjort sig känd såsom kyrkohistoriker, genom sitt 1900 utgifna arbete »Geistlige Møder i Norge. Et bidrag til den norske Kirkes Historie efter Reformationen til 1814» och en rad tidskriftsuppsatser. Förf. börjar med en inledning om folkundervisningen under medeltiden, där han häfdar satsen, att de hufvudgrunder af kristendomsläran, trosartiklarna, fader vår, som folket enligt kyrkolagarna skulle inhämta, meddelades detsamma ej blott pa latin utan äfven på norska. Arbetets hufvudtema är att visa betydelsen af de spridda bestämmelser rörande skolundervisningen, som från 1537 förekommo i kyrkolagarna, och huru de tillämpats. Kyrkoordinansen 1537 innehöll ett stadgande om katekesundervisning af »degnen». Det hade svårt att tränga igenom redan af den grund, att klockartjänsterna i en mängd håll under 1500-talet på grund af boställenas indragande ej kunde besättas. Först efter 1600 blef bestämmelsen, som tecknade utgångspunkten för folkundervisningen, omsatt i praktiken. I städerna tillkommo under 1600-talet de s. k. danska skolorna med

uppgift att meddela undervisning i läsning och skrifning. Redan Kristiern II hade velat anförtro denna uppgift åt »degnen». Från midten af 1600-talet räknades det tillhöra dennes skyldighet att bestrida äfven denna undervisning. Intressanta underrättelser om undervisningen, speciellt den religiösa, meddelas från biskopsvisitationerna.

(*E. N.*)

— Ett intressant kulturhistoriskt bidrag föreligger i Hans Matthiessens bok *Natten. Studier i Gammelt Byliv* (Köpenhamn, Gyldendalske Boghandel 1914, 162 s.). Matthiessen har redan tidigare genom sitt arbete »Bøddel og Galgefugl» (1910) och sin monografi öfver »Fredericia 1650—1760» (1911) dokumenterat sig som kulturhistoriker och speciellt såsom kännare af äldre stadslif. Det nu utgifna arbetet, hvars ämne och titel först förefaller något söl, lämnar en åskådlig bild af förhållandena nattetid i en dansk stad under tiden före 1660. Efter en skildring af den »lukkede b... redogöres för nattväktarinstitutionens utveckling från en allm... borgerlig tunga till en tjänst. De faror, stadsinvånarna i äld... tider voro utsatta för i större utsträckning än senare, såsom eld... vådor och stöld, belysas klart. Genom citat från en mängd rådst... rätters domar ådagaläggas de barbariska straff, som en tjuf kun... dömas till. Gatutumulten få i ett särskildt kapitel en nog så målan... skildring. När tranlamporna första gången tändes på Köpenhamn... gator, var det för att »hindre og afværge Röveri og Overlagt, s... slemme Mennesker tilforn ved Aften- og Nattetid plejede samm... steds at öve». Arbetet, som genom författarens lifliga framställni... är synnerligen underhållande, hvilar på ett omfattande tryckt o... otryckt källmaterial.

(*E. N.*)

— Holberglitteraturen har på sista tiden haft att uppvisa en r... nya bidrag. Holbergs religiösa åskådning har af L. Selmer upptag... till behandling i en af Kristiania universitet prisbelönt afhandli... *Ludvig Holberg og Religionen* (Kristiania, Gröndahl 1914, 192 s.). Efter en kortfattad men klar öfversikt af de religiösa strömningar i Europa under 1700-talet och af de religiösa förhållandena i Danmark—Norge vid början af samma epok lämnar Selmer en ingåen... framställning af Holbergs religiösa ståndpunkt. Författaren skrid... först till en analys af Holbergs religiösa tro för att sedan bely... hans åskådning beträffande dogmerna och viktigare principiella spö... mål som t. ex. förhållandet mellan tro och vetande. Det förefal... dock som ett motsatt tillvägagångssätt hade varit naturligare. A... lysen af Holbergs personliga religiösa ståndpunkt hade då blifvit... sammanfattning af arbetets resultat. Selmer ådagalägger med st... klarhet, huru Holberg i det hela intog en ståndpunkt, som samm... föll med den tidigare upplysningens under 1700-talets början. H... bergs problemställning jämställes på flera punkter med Lockes. ... fråga om dogmerna framträder Holbergs starkt konservativa läggni... blott på enstaka punkter såsom t. ex. beträffande inspirationen in...

en mot kyrkoläran klart oppositionell hållning. Religionens a låg för Holberg inom moralens område: hans åskådning i moka frågor var starkt påverkad af antiken. Såsom en äkta uppngsman var Holberg en varm anhängare af och förkämpe för ansen, som han dock ej ville utsträcka till ateister. Selmer kattar högt Holbergs insats äfven inom det religiösa området. Det första omfattande arbetet öfver Holberg på engelska har prorn i Wisconsin. O. J. Campbell gifvit i *The Comedies of ierg* (Harvard Studies in comparative Literature, Cambridge, ard University Press 1914). Campbell, som för sitt arbete i drifvit studier i Köpenhamn, visar en ingående kännedom om rätt omfattande Holbergslitteraturen. Efter en inledande biosk öfversikt lämnas en systematisk öfversikt af Holbergs kome- I en rad följande kapitel utredes det inflytande, som den ka litteraturen, särskildt Molière, liksom comedia dell'arte, sk, tysk och ej minst klassisk litteratur utöfvat på hans diktning.

(*E. N.*)

— I nära sammanhang med aktuella politiska problem står felaktigt framväxten af en allt rikare litteratur rörande Frank- och Tysklands tidigare förhållande till hvarandra. I denna rift har förut påpekats Kerns aktsamling (»Acta imperii Angliæ ranciæ» 1267—1313), belysande hufvudsakligen ifrågavarande mål. Samme förf. har äfven i en särskild afhandling — *Die inge der französischen Ausdehnungspolitik bis zum Jahr* (Tübingen 1910, XXXII + 375 s.) — sökt att klarlägga själfva tanken i den äldsta franska politiken gent emot Tyskland. finner såsom speciellt utmärkande för de franska utvidgningsandena, att de äro intimt förknippade med konungadömets och is eget väsen. De franska konungarne höjde snart anspråk att ktas såsom Karl den stores egentliga efterträdare, och härmed kraf, på skiftande sätt motiverade, å stora delar af det tysk-ska kejsardömets länder. Den första kraftigare offensivens tid sin början efter Ludvig den heliges död och når sin höjdpunkt Filip den Sköne, hvilken med list och våld flyttar Frankrikes gälar långt mot öster. Det är kring denna Frankrikes första ngsperiod, som förf. särskildt koncentrerat sitt intresse, och ger en liffull och intressant skildring af Filip III:s (1270— och Filip IV:s utrikespolitik och de tyska gränsfurstarnes a kamp mot det målmedvetna franska konungadömet. Med k VII:s af Luxemburg val till tysk kejsare år 1308 sattes tills- en gräns för Frankrikes framträngande åt öster. De mål medel, som den franska statskonsten för sig utbildat, skulle ej förgätas utan äfven i kommande tider blifva bestämmande rankrikes uppträdande gent emot Tyskland. — En afhandling it annan art, men delvis behandlande samma problem, är Louis auds *Les origines de l'influence française en Allemagne. e sur l'histoire comparée de la civilisation en France et en*

Allemagne pendant la période précourtoise (950—1150). Tom premier. L'offensive politique et sociale de la France (Paris 191 V + 547 s.). Förf. söker att närmare precisera orsaken till Fran rikes dominerande inflytande i Europa under 1100- och 1200-tal och anställer i detta syfte en jämförande analys af civilisatione tidigare utveckling i Frankrike och Tyskland med framhållande dess ömsesidiga egendomligheter. En stark antigermansk tende gör sig stundom gällande, utan tvifvel till ej ringa förfång för ar tets vetenskapliga objektivitet och värde. Framställningen är o ganska abstrakt och bär i vissa partier mera prägeln af en dogm tisk historisk-filosofisk undersökning än af en historisk studie i ege lig mening. Om hufvudinnehållet ge följande kapitelrubriker en fö ställning: »L'œuvre des Celtes et des Gallo-Francs en Germani »Naissance d'un état politique et d'un idéal religieux nouveaux France», »La persistance du régime carolingien en Allemagne et destruction par Cluny et la féodalité française», »Formation d' nouveau type social en France», »L'immobilité de la société al mande et les premières conquêtes de l'idéal français».

(*S. T—g.*)

— Vid upprepade tillfällen har i denna tidskrift (1910, s. 3(1911, s. 221; 1912, s. 315) uppmärksamheten riktats på G. l nôtres (Th. Gosselins) egenartade verksamhet på den franska re lutionshistoriens område. Ännu ett af hans arbeten har nu, liks de föregående i A. Börtzells öfversättning, gjorts tillgängligt den svenska allmänheten: *Massdränkningarna i Nantes* (Stockho Norstedt 1913, 267 sid.; pr. 3 kr.), en ingående skildring af ohyggliga »badpartierna» i »nationalbadkaret» Loire, hvarigenom f gelserna i Nantes rensades från tusenden af sina invånare, m kvinnor och barn. Ämnet och det bevarade källmaterialet tillsa mans ge förf. det bästa tillfälle att utveckla sin sällsynta förm af konkret skildring. Då han skänker nytt lif åt alla dessa af värda hjältar i det kanske mest uppskakande bland revolutionshis riens rika repertoar af skräck- och sensationsdramer, sker det nä ligen aldrig på fri hand; källhänvisningarna vid hvarje särskild u gift vittna om, att icke ett af de smådrag och yttranden, som färg åt framställningen, är ditsatt utan att vara dokumenteradt. l var också ur mer än en synpunkt lyckligt, att revolutionärernas hördes osämja till sist framkallade en rad af processer dem emell dessa blefvo nämligen icke blott *i sin fortgång* ett organ för re tionen mot de begångna förbrytelserna, utan det är också fram allt genom de därunder afgifna vittnesmålen, som ogärningarnas taljer bevarats åt eftervärlden. De nya idéerna och deras genomb utgöra icke den sida af den stora omhvälfningen, som särskildt int serar Lenôtre, men äfven det sätt, på hvilket dessa idéer — med k ventets tysta godkännande — omsattes i verkligheten af en Carrier de mördarband, som utförde hans önskningar, hör till revolution historia och förtjänar väl den minutiösa forskning, som han ägnat d

(*H. B—n.*)

Öfversikter och granskningar.

'eriges **allmänna postväsen.** Ett försök till svensk posthistoria af TEODOR HOLM. I. 1620—1642, VIII + 192 sid.; II. 1643 —1662, X + 247 sid.; III. 1663—1676, VII + 293 sid., och IV: 1. 1677—1697, XIII + 312 sid. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner 1906—1912.

Tiden 1620—1697 betecknar ett organiseradt postväsens uppmst fram till inrättandet af öfverpostdirektörsämbetet 1697. Denna undläggande organisationsperiod i fråga om postverket skildras i 'eliggande arbete af en posttjänsteman, liksom krigs- och kyrko-:torien utforskats icke minst af militärer och präster. Postverket r visserligen en strängt facklig karaktär, men det har äfven en :tspolitisk innebörd, som nog påkallar ett större historiskt in-'sse närmast ur förvaltningshistorisk synpunkt, liksom äfven diplo-:tiens historia lämnar en framstående plats åt postväsendet. Häraf :ingas lösningen af viktigare historiska uppgifter, som borde mera varatagits af forskningen. I det hela är det kanske tjänligast, en fackman först lägger de tekniska detaljerna i postverkets :anisation väl till rätta. Så har skett i Holms arbete och man r att gå vidare på den utstakade vägen.

Först med den i manuskript delvis färdiga delen IV: 2 torde tiden 1698 vara slutbehandlad af förf., men likväl är redan nu en inskning af arbetet berättigad. Utgifningen har gått i en rask id, väsentligen tack vare stenografien, hvarigenom förf., själf en nd stenograf, medhunnit exempelvis utskrifning af omkring 4,500 krifter för generalpoststyrelsens räkning. Riksregistraturen äro i ga om postväsendet faktiskt utnyttjade. Andra källor hafva naturtvis anlitats, äfven om de för senare delen af 1600-talet delvis :r alldeles försummats.[1]

Högst betydande är det röjningsarbete på den postala historiens rade, som förf. utfört, utan att han därför kan anses hafva fär-

[1] Det torde icke hafva skäl för sig, att författaren ännu så sent som in år 1912 tryckta del IV: 1 citerat en redan 1904 upplöst och på kansli-legii och öfverpostdirektörens arkiv fördelad äldre samling s. k. »post-:dningar», äfven om förf. på sin tid begagnat denna samling. Det blir alltid felaktigt att citera en samling, som icke längre existerar, hvarom r. för öfrigt icke har varit okunnig.

dats fram genom obygder. Redan 1839 höll Pehr Erik Bergfalk sitt utmärkta inträdestal i Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien öfver ämnet »Om svenska postinrättningens uppkomst och utbildning från 1636 till konung Karl XII:s död 1718». C. T. Odhner endast följer Bergfalk i »Sveriges inre historia under drottning Kristinas förmyndare» (Sthlm 1865), så att ett självständigt försök till posthistoriens utforskning gjordes ånyo först 1903 af Sven P:son Lagerberg i »Minnesskrift vid invigningen af nya posthuset i Stockholm år 1903», anmäld i denna tidskrift år 1904. Viktiga delar af svensk posthistoria finnas berörda i norrmannen Hans Berrums »Norges Posthistorie» (Kristiania 1902) och i dansken Fr. Olsens »Det danske Postvæsen» (Köpenhamn 1889).

När det gäller att inpassa postverket i den allmänna statsförvaltningen äro, förutom Bergfalks orienterande uppsats, Odhners ofvannämnda verk och Edéns arbete om centralregeringen till 1634 de förnämsta i vår högst obetydliga förvaltningshistoriska litteratur. Att förf. icke användt dessa arbeten är till skada för vinnandet af nämnda syfte, hvilket i det följande särskildt skall påvisas.

Bland tryckta författningar märkes C. G. Styffes bekanta »Samling af instruktioner rörande den civila förvaltningen i Sverige» (Sthlm 1856), af förf. icke ens omnämnd, hvilket i realiteten mindre betyder, eftersom förf. ändock i riksregistraturen funnit förordningarna ang. postverket, på samma gång som det måste erinras om att Styffes samling är i fråga om postverket i högsta grad ofullständig. Däremot använder förf. J. A. Thurgrens »Stadgar rörande postväsendet i Sverige» (Sthlm 1858) samt den år 1702 utnämnde öfverpostdirektören Johan Schmedemans redan 1709 till ledning för postmästarne utgifna officiella samling »Kungl. stadgar och andra förordningar angående postväsendet». Vidare kunna i vissa andra historiska publikationer viktiga upplysningar vinnas.

Holms arbete är främst en materialsamling af betydande värde som sådan, hvilket dock minskas däraf, att källcitaten äro behäftade med många fel. Vid t. ex. återgifvandet af 1673 års författningar blir detta förhållande alltför stötande. En del ord äro icke riktigt afskrifna, oriktigt lästa och t. o. m. utelämnade eller insatta på annan plats i meningen än den, som originalet visar. Sådana fel äro tyvärr icke heller annars sällsynta, så att det synes behöfligt att noga kollationera mot originalen. Mot normaliseringen har man mindre att invända, om den är konsekvent, men att bibehålla originalens stundom alldeles orimliga kommatering har intet skäl för sig trots förf:s åsikt om nödvändigheten af dess bevarande — en åsikt, som han själf ingalunda alltid varit trogen. I del IV: 1 har förf. f. ö. öfvergifvit den gamla kommateringen. Arbetets karaktär af ett slags materialsamling framträder äfven däri, att förf. i hufvudtexten — noter användas sparsamt — har utförliga citat ur handlingarna äfven där dessa citat icke alls behöfvas, utan tvärtom uttänjt arbetet för mycket på bekostnad af den vetenskapliga koncentreringen af det för visso ofantliga materialet. Man riskerar med vidlyftiga

:h tätt förekommande citat, att ett arbete blir trögläst. Förf:s egen ɑnställning, när den får göra sig gällande, har bestämda förtjänster :h gör det visst icke önskvärdt, att citaten alltför mycket få beirska texten.

Vid sammanställningen af materialets olika uppgifter är förf. besittning af ett självständigt omdöme och en god kritisk metod. ke minst i denna förmåga att kritiskt framlägga materialet ligger betets betydelse för den vetenskapliga forskningen.

* * *

Postverkets utbildning och verksamhetsformer före 1698 kännecknas af vissa kortare eller längre förvaltningsskeden, hvilka förf. ter materialets egen indelning i regeln lyckats att fastställa till lsföljden. Däremot har man svårt att afvinna arbetet de vetenapliga synpunkter, som bestämma hvarje sådan periods adminirativa åtskillnad i större eller mindre omfattning från en annan riods förvaltningsskick. Men då en sådan kännedom är erforrlig för att man skall kunna bedöma äfven myndigheternas ats i förvaltningen, så har det synts vara af intresse att här i det ljande diskutera arbetet i berörda hänseende.

I första delen gäller frågan postverkets ursprung och äldsta storia, men förf. börjar med kapitlet »Offentlig svensk post Stocklm—Markaryd—Hamburg» 1620—35. Det hade varit önskvärdt, t förf. börjat med en genomförd framställning af postväsendet der de äldre Vasakonungarna i st. f. de spridda uppgifter på ka håll, som han framställt, hvarigenom den äldre tiden *före* 20 saknar sin historiskt giltiga reliefbild. Lagerberg har i sin mnda posthistoria antydt ett och annat. Styffe har meddelat den ngl. instruktionen 1563 för slotts-, gårds- och häradsfogdar, hvar: föreskrifter om postgång tyda på ett säkerligen från den tidens ındpunkt och förhållanden organiseradt postväsen af den betydent, att det hade varit värdt sitt eget kapitel i Holms arbete. and mer och mindre tillfälliga postlinjer blef linjen Stockholm—ırkaryd—Hamburg den viktigaste, tack vare utrikesposten, som des denna väg. Ingenting hindrar att med Holm förklara denna je för »det frö, hvarur Sveriges inrikes offentliga postväsen framɱngit», blott man icke glömmer det öfriga inhemska postväsendets t i denna utveckling.

Af intresse är det bref, som den svenske korrespondenten i mburg, holländaren Leenart van Sorgen den 21 febr. 1620 skref Axel Oxenstierna, ty det visar säkert, att den Thurn- och Taxiı postinrättningen togs som mönster för nämnda linjes förbättring d särskilda posttjänstemän i st. f. länsmän och fogdar. Det är ssa från senast 1620, som posten blifvit offentlig, i det att prita och ej endast regeringsbref befordrades. I Markaryd på ınsen till det danska Halland bodde länsmannen Brodde Jakobsson

och skötte posten — tydligen efter det äldre systemet — och den man var oumbärlig för regeringen. Uppsikten öfver postgången geno Danmark fördes af residenterna i Hamburg och Helsingör.[1] Ta vare deras nitiska omsorger gick posten ganska regelbundet, of hvarje vecka, trots statskassans oförmåga att alltid betala de enklas utgifter, ett förhållande, som blottar det anspråkslösa i Sveriges in lif under en uppåtsträfvande utrikespolitik. Det fanns för öfri knappt något, som regeringen därför var så orolig för som att u rikesposten försenades eller uteblef — genast gingo skarpa skr velser ut med befallning att undersöka, »hvar felet sticker». Sverig geografiska läge var icke fördelaktigt med hänsyn till Danmar krångel med svensk postgång till Hamburg.

Det är nog obestridligt, att det svenska postväsendets urspru väsentligen är att söka i utrikespostens organisering. Tyska för dömen och tyskt inflytande kommo därvidlag också att tryc sin prägel å det svenska postväsendets förvaltning under tysk Andreas Wechel 1636—37 och hans änka Gese Wech 1637—42. De åtgärder, vi i det föregående berört, utgingo fr kansliet i Kungl. Maj:ts namn. Att Axel Oxenstierna spelade en stor roll vid det nya postverkets igångsättande, har egentligen ic sin förklaring i hans ställning i förgrunden af det svenska sta lifvet, utan i hans ämbete. Posten var i eminent mening en kans sak från begynnelsen redan under den äldre Vasatiden; hvad s fäster det historiska intresset är därför närmast den *offentli* postens tillkomsttid, enär vården af äfven privatbrefvens fortska ning måste medföra ökade administrativa bekymmer för kansliet u öfver dess gamla expedition af den egentliga regeringsposten. Ber falk har påpekat ett tidigt uppslag till postordning från mars 16 af Axel Oxenstierna, hvilken källa visar tanken på ett organisera system med postmästare öfver hela riket. Holm har anfört (I, s. 8 detta intressanta bevis på kansliets växande postala verksamhe område, liksom han också uppehållit sig vid 1626 års kansliordni Det är naturligtvis fullt riktigt, att postväsendet sorterade ut mellanhand eller ombud direkt under kansliet före 1636, och någ annat var icke heller att vänta. Men det vetenskapliga intres ligger tydligen i den administrativa uppgiftens förhållande till d expedierande i kansliet vid den alltjämt växande postförvaltning 1626 års kansliordning innehåller i punkt 5, att postmästare, kans poster och enspännare skulle liksom ambassadörer, residenter o andra mer eller mindre diplomatiska tjänstemän taga order

[1] Den i Hamburg till faktor förordnade Peter Grönenbergh (adliga ät Grönberg) skref sig själf så och aldrig Gröneberg, såsom förf. kallar hono Det torde vidare böra anmärkas, att förf. nämner (I, s. 50), att fullmakt Adler Salvius som resident i Hamburg skulle vara okänd. Så är icke fall Det finns dels sådan fullmakt, dels instruktion 17 sept. 1631 i riksregistratu 1631, fol. 583 ff., den senare tryckt i Svenskt krigshistoriskt arkiv I. 369. Förf. hade ur dessa handlingar kunnat meddela utförliga upplysnin om beskaffenheten af Salvii uppdrag ifråga om korrespondensen och p väsendet.

kanslern på Kungl. Maj:ts vägnar, hvilket betyder, att utrikesaffärerna och postsakerna lydde under kansliets chef, hvarjämte i punkt 18 kansliets administrativa uppgifter närmare fastslås. Att gifva order till postmästarne att befordra posten m. m. var väl om någonsin en realbehandling inom kansliet, hvilken förutsatte växande postala fackinsikter utöfver hvad kansliets egentliga uppgift att vara en allmän expedition för regeringen kunde fordra. Rikskanslerens stora omsorger om postväsendet klargöras af förf. genom flera dokumenterade bevis, hvilka uppenbara en inom kansliet till synes starkt öfverhandtagande postförvaltning.

Då den ofvannämnde tysken Anders Wechel i kanslerns ögon blef »ett tjänligit subjectum, som det verket förstode och rätt visste därmed omgå», så ligger det i dessa kanslerns ord ett tydligt erkännande af, att postväsendets strängt fackliga natur helt kräfde sin egen sakkunnige chef. Frågan blir endast den, huru kanslern tänkt sig denna nya postala myndighets förhållande till kansliet. Var det meningen, att 1626 års kansliordning, punkterna 5 och 18, skulle i fråga om posten upphäfvas eller ändras? Holm har icke närmare inlåtit sig på att besvara denna förvaltningshistoriska fråga. Men af hans redogörelse för det lilla man vet om Wechels korta chefskap — Wechel dog redan på våren 1637 — framgår det först beträffande beställningsbrefvet för Wechel den 20 febr. 1636, att han skulle »dirigera» postväsendet i riket och hålla det »i kontinuerlig stadig gång», hvarmed åsyftades bl. a. förordningen af samma dag angående postbudens resor i landet. Wechel skulle bestyra om expeditionen af regeringsposten i Stockholm och erhöll särskild bostad jämte 600 riksdaler i lön. Det är tydligen början till Stockholms postkontor. Däremot skulle en Olof Jönsson enligt fullmakt samma dag resa omkring i landet och inrätta eller ordna postgången, hvilket han också gjorde och därvid tillsatte situerade personer till postförvaltare på resp. orter. Wechels bref den 18 febr. 1637 till residenten Strömfelt i Helsingör (I, s. 114) visar hän på en direkt korrespondens mellan den förre och myndigheter, i detta fall beträffande den Hamburgska postens riktiga gång, hvarom Wechel äfven samtalat med rikskansleren, tydligen emedan denne var kansliets chef och representerade dess samt i viss mån också Kungl. Maj:ts förvaltningsrätt. Man finner, att äfven regeringen afsände skrifvelser i enahanda postärenden.

Sammanställer man dessa uppgifter därmed, att Wechel ej var medlem af kansliet, måste en delegation af kansliets ditintills ensamt skötta postförvaltning vara den rätta formen för öfverlatelsen däraf till Wechel. Detta kunde betyda äfven för framtiden ett afbrott i kansliets administrerande utveckling till förmån för den egentliga expedierande. Ehuru äfven denna verksamhet innebar en realbehandling af ärenden inför Kungl. Maj:t, så låg dock postverkets egentliga fungerande som teknisk inrättning i händerna på ett slags generalpostdirektör utanför kansliet.

Detta gäller äfven för tiden 1637—42, då änkan Gese Weche

och generalriksschultzen Bernhard Steen von Steenhaussen dirigerade postverket. Enligt Holm (I, sid. 117) skulle hon fått posten på försök, men enl. sid. 175 hade ju »postmästarinnan», efter hvad k. br. den 14 nov. 1640 upplyser, både »fullmakt och ordre». Denna uppgift har förf. icke uppmärksammat. Den talar ju emot hans antagande, att Wechels änka icke skulle fått postdirektionen på de villkor och i den omfattning, som dylik »fullmakt och ordre» måste anses hafva bestämt. Det skulle därför varit af stort intresse, om fullmakten kunnat påträffas.

Instruktionen den 28 april 1638 för Steen von Steenhaussen lydde på det egendomliga generalriksschultzämbetet, hvartill hörde bland andra befogenheter af disciplinär och juridisk natur äfven den att öfvervaka, att allt gick riktigt till i postverket vid äfventyr af »tillbörligt straff». Ehuru denne ingalunda var posttjänsteman, så erhöll han likväl flera viktiga postala uppdrag, såsom t. ex. inrättandet af postväsendet i Finland, hvilka icke synas direkt följa af hans plikt att disciplinärt bevaka postväsendet. Förf. har icke undersökt, i hvilket afseende här skulle kunna föreligga ett afstående från kansliets sida af den disciplinära makt, som detta verk ägde enligt punkt 18 i 1626 års kansliordning. Att generalriksschultzen tillhörde kansliets tjänstepersonal är icke utredt; säkerligen var han utom kansliet. I så fall skulle postdirektionen möjligen haft en större auktoritet än under Wechel, och för öfrigt kunde ju postmästarinnan väl behöfva en dylik herre vid sin sida, då exempelvis postmästaren Heinrich Schute och Adler Salvius i Hamburg alls ingen aktning hade för henne, som den senare kallade för »en tysk käring», hvars sedliga rykte före hennes giftermål vore det sämsta möjliga. Dessa herrar ville uppbära de postpengar, som föllo af de bref, hvilka befordrades Hamburg—Helsingör och vice versa, men dessa postmedel tillhörde postmästarinnan, enär hon hade svenskt postväsen såväl inom som utanför Sveriges gränser.

I andra delen skildrar förf. tiden 1643—62, som skulle omfatta två förvaltningsskeden under Johan Beijer 1643—53 och Vilhelm Taube 1654—62. Postmästarinnan erhöll den 30 dec. 1642 afsked på grund af »att hon såsom en kvinnsperson och eljest af sina svag- och olägenheter» icke förmådde sköta postverket. Johan Beijer hade redan den 15 dec. erhållit fullmakt att vara postmästare i Stockholm och förestå hela postväsendet enligt blifvande förordningar, hvilka redan den 2 jan. 1643 utfärdades: »postväsendets villkor och konditioner» etc., »postordning och taxa» och »instruktion» för Beijer. Af dessa förordningar är endast den sistnämnda tryck i Styffes förut anförda samling.

Förf. uttalar sig något närmare om beskaffenheten af denna postmyndighets ställning till kanslikollegium, utan att likväl Beijers instruktion, jämförd med öfriga handlingar, blifvit i ett sammanhang systematiskt granskad, hvarför det är svårt för läsaren att för sig klargöra frågans egentliga innebörd. Förf. förmenar (II, sid. 4), att den betydliga maktställning, som skulle inrymts åt Beijer, var utan

risk därför, att kanslikollegiet kunde omedelbart kontrollera Beijer såsom varande sekreterare »vid kanslikollegiet». Beijer skulle intagit en ställning, liknande längre fram i tiden Samuel Åkerhielms. Så var dock ej förhållandet. Beijer var icke sekreterare i kanslikollegiet, utan den förste sekreteraren enligt fullmakt den 22 dec. 1637 i det då nyligen inrättade »handelskollegiet» eller numera kommerskollegium, hvars förste president Claes Fleming d. å. redan den 28 nov. s. å. blifvit. Holm känner visserligen till det nya kollegiet, men han menar, att detta icke genast kom till stånd. Handel och industri tillhörde visserligen kanslikollegiets verksamhetsområde, hvadan här alltså förelåg en utbrytning ur kollegiet genom nämnda nya ämbetsverk. Detta kom ej att fungera i fullt organiserad form förrän på 1650-talet, men det var åtminstone påbörjadt och vissa ärenden handlades där äfven. Instruktionen visar icke, att postverket skulle sortera under det nya kollegiet och någon utbrytning ifrågasattes icke. Tvärtom skulle Beijer i sådana viktiga fall, som icke i hans instruktion funnos stadgade, enligt punkt 9 muntligen eller skriftligen få besked af Kungl. Maj:t själf eller rikskanslern och kansliet.

Men instruktionen, liksom äfven den praxis, förf. uppvisat, företer ingenting, som tyder på, att kansliet återtog i praktiken den administration, som det ensamt utan mellanhand eller ombud hade före 1636, på det sätt, att kansliet skulle anförtrott posten åt en af dess egna tjänstemän, som hade den egendomliga ställningen att tillhöra ett ur kansliet utbrutet ämbetsverk, utan att detta verk egentligen existerade i verkligheten. Personvalet blir dock i sin mån förklarligt, om man tar hänsyn till instruktionens oafvisligt klara betonande af nödvändigheten, att postverket en gång skulle kunna blifva räntabelt, ty när »correspondentien öfver commercien mer och mer tilltager och förökar sig, skall postväsendet med tiden förmodligen kunna draga sig själft». Hela uppgörelsen med Beijer synes hvila på denna förutsättning, hvadan postens ursprungligen utrikespolitiska betydelse kommit att suppleras med handelspolitiska och statsfinansiella syften. Korrespondensen blir en af postmästareämbetets i Stockholm viktigaste uppgifter, hvarvid afseende skulle fästas icke endast »på de saker, som staten och kriget angå, utan ock på commercierna», så att köpmännen fingo upplysningar om varupriser m. m. Ingen kunde gärna vara bättre lämpad för en dylik verksamhet än just Beijer, som tidligen haft tillfälle att visa sin erfarenhet i kommersiella saker.

Postmästareämbetets särställning i förhållandet till kansliet framträder särskildt i rättigheten att till- och afsätta postförvaltare, ehuru det förefaller, som om detta gällde blott i disciplinära fall samt var af förberedande beskaffenhet. Hvarken häraf eller af andra bestämmelser i 1643 års postförfattningar kan man, såsom förf. gör, härleda den principen, att Beijer ägde någon exklusiv allmän förordningsrätt, så att de utnämningar, som regeringen gjorde, icke af förf. (II, s. 9) kunna med skäl betecknas som ett ingripande i Beijers befogenheter. Förhållandet var snarare tvärtom. Förf.

känner visserligen till det »formulär till pass för postförvaltare», som utfärdades den 19 juli 1645 i samband med, att 1643 års postordninga nästan oförändrade konfirmerades af den då myndig blifna drottningen, men det har besynnerligt nog undgått hans uppmärksamhet att detta passformulär är just kungl. fullmakt på en postförvaltare tjänst, däri det bl. a. heter, att Kungl. Maj:t för »godt funnit, iblan andre, att uti Vår stad N. N. en särdeles postförvaltare förordinera och därtill genom Vår generalpostmästare låtit antaga och beställa en viss person N. N. Denna passus har förf. icke citerat. Kungl fullmakt konstituerade alltså rätt till tjänsten, men det är naturligt att postmästaren i Stockholm under sin förvaltning hade att för beredande bestyra om platsens besättande med lämplig person, hvadan betonandet i »passet» om hans andel i arbetet säkerligen endast afsag att inskärpa »postförvaltarens» subordinationsförhållande till Beijer som »postmästare».

Endast från denna synpunkt torde man således riktigt förstå det i Beijers instruktion punkt 2 förekommande uttrycket: »alle sin underhafvande postförvaltere och andre, som der till på kronone vägnar äre förordnade personer», nämligen som kronans tjänstemän under Beijers chefskap, hvarför förf. icke torde hafva rätt, när han säger, att »postförvaltarne flyttades sålunda — åtminstone på papperet — öfver från att vara kronans tjänare till att vara postmästaren enskilda underhafvande». Förf. har icke företett något bevis u praxis, att Beijer någonsin ensam förordnat postförvaltare men vä kontrasignerat fullmakterna. Under sådana omständigheter får saken ett annat utseende, ty Beijer hade postväsendet som kommission a Kungl. Maj:t, hvars ärenden han hade att företräda i st. f. kansliet — dock bör därvid iakttagas, att kansliet i förekommande fall skulle enligt instruktionen understödja eller samverka med Beijer, — hvar jämte han hade att i öfrigt föredraga och behandla de på Kungl Maj:ts beslut beroende postärendena.

Vill man således besvara den speciella frågan, huruvida kansliet och postmästarens befogenheter sammanstött eller icke i praxis, s inställer sig villrådigheten egentligen först då, om en undersökning af ett speciellt fall skulle gifvit vid handen, att ärendet bort till komma kansliet, men ändock afgjorts af postmästaren, samt vice versa. Det synes, som om förf. på flera ställen i sitt arbete vari alltför benägen att spåra till synes i allmänhet obefintliga konflikte eller svårbestämbara gränser mellan regeringen, kansliet och post mästaren i Stockholm utan att först hafva undersökt den administra tiva beskaffenheten af hvarje föreliggande fråga. Sannolikt möta v här ett ämne rörande verksamhetsområdenas inbördes afgränsning och särställning, som oupphörligt gör sig påmint för hvarje utred ning af ämbetsverkens egen historia — en uppgift för svensk för valtningshistorisk forskning, som till den grad är försummad. at Holms arbete torde stå så godt som ensamt i sitt slag i vår lit teratur.

Hvad beträffar postmästareämbetets finansiering har förf. ick

;id fullt tydligt framhållit, att den »postintäkt», som vid sidan om arslön af 600 dr. smt. beviljades Beijer 1643, 1645 och 1647, : för en tid af 6 år, icke någotdera året afsåg hela rikets post-ssa, utan blott de vid Stockholms postkontor fallande brefpenningar. : hade varit skäligt och äfven af intresse, om förf. utredt ma fråga i samband med en redogörelse för postförvaltarnes i ierna ekonomiska villkor, ty de af förf. ur passformuläret an-da citaten visa nämligen alldeles samma förhållanden som i ckholm. Postförvaltaren uppbar nämligen jämte de i hans stad ande brefpenningar äfven den lön, som i landshöfdingestaten funnes tämd. Det hade då också med större klarhet än den, förf. må-ma har presterat, kunnat göras begripligt, att postverkets ränta-tet på den tiden icke var sådan, att en särskild lön af medel nför postkassan kunde förvägras. Att Beijer skulle kunnat er-la postintäkten i hela riket, var alltså omöjligt. Emellertid var en tidsfråga, när postmedlen eller de s. k. brefpenningarna de växa till sådana belopp, att kronan däraf kunde få någon omst, hvarför Beijer också ålades att inkomma med årliga räk-gar öfver postmedlen till Kungl. Maj:t, som däraf kunde beräkna tverkets bärighet till statskassans båtnad. Det skulle emellertid ja till 1662, innan inkomster för kronans räkning kunde beräknas -ligga.

Det mellanvarande skedet 1654—1662 utmärkes af administra-eburu troligen icke finansiell tillbakagång, sedan riksrådet Vil-n Taube den 8 febr. 1654 förordnats till »generalrikspostmästare», officiellt mera ståtlig titel än man den tiden var van vid. De erligheter, som man då fick bevittna inom högsta postledningen, förf. icke lyckats göra fullt begripliga, då han icke vid sina kningar synes hafva påträffat en af Taube i maj 1658 afgjord erdänig supplik, hvartill vi i det följande återkomma.

Att en högförnäm herre blef postchef, en befattning som förut nat duga för en Wechel eller Beijer, motiverades därmed, att eralrikspostmästaren »för mera respekt och auktoritets skull» le vara »utaf förnämlig kondition». Taubes myndighet synes t densamma som Beijers, men han var alltför hög ämbetsman att sköta »generalposthuset» i Stockholm, hvarifrån han dock lle uppbära de därstädes brukliga »post- och brefpenningar». f. har icke betonat, att därmed första gången en åtskillnad des mellan generalpostmästaren och postmästaren i Stockholm, ka förut varit en och samma person. Förf. har icke heller mare undersökt beskaffenheten af Taubes myndighet, hvarom vik-upplysningar erhållas i en af Taube till Kungl. Maj:t ställd fvelse den 19 juli 1654, som förf. icke omnämner.[1] Taube be-le då att få afdöma tvister i Stockholm angående posten, efter-:direktionen» anförtrotts honom jämte några af dem, som Kungl.

---

[1] Kanslikollegii arkiv. Postdirektörens skrifvelser till Kungl. Maj:t. les skrifvelser den 19 juli 1654 och 1658. Riksarkivet.

Maj:t »direktionen i kansliet» anbefallt. Tvister i postala ärende sorterade eljes under kanslerns och kansliets jurisdiktion. Huruvid den s. k. »direktionen i kansliet» särskildt anordnats eller följt i kansliordningens tillämpning i praxis, är en outredd fråga.

Holm anser (II, s. 126), att det måste varit meningen, a Beijers chefskap skulle upphöra, fastän särskildt bref till Beijer därom ej synes hafva utfärdats. Men däraf följer icke, att Taube kom a förvalta posten. Då förf. icke känt till Taubes ofvannämnda suppli maj 1658 har det varit svårt att utreda den trassliga härfvan, so uppkom däraf, att drottning Kristina redan gifvit Beijer postinkomsta i Stockholm t. o. m. den 1 juni 1655. Taube meddelar i sin ofva nämnda supplik maj 1658, att Beijer också företett kungl. bref p en dylik rätt, i följd hvaraf Taube öfverenskommit med Beijer o viss ersättning för, att Taube lämnade posten ifrån sig. Så uppgjor parterna själfva sinsemellan om postverkets ledning i den förvirrin som de kungl. åtgärderna medfört! 1655 hade Taube utnämnts t öfvermarskalk, hvadan han därigenom äfven formellt alldeles skild från posten. Då man vidare af praxis enligt förf. finner, att Kung Maj:t i postärenden skref till Beijer, icke till Taube, så har man a anse Beijers chefskap som giltigt äfven 1654—58. Den kungl. fu makten den 20 dec. 1662 (III, s. 9) innehåller också uttryckligt att Beijer haft administrationen »allt ifrån 1642 till 1658», då Beij alldeles skildes från postverket. Det är sålunda oriktigt, att fö (II, s. 125) indelar en period under Taube 1654—62, ty end från den 8 maj 1658 var han verklig postchef och Beijer blef fö då till fullo aflägsnad från postverket, hvarefter en Anders L förestod Stockholms postkontor. Beijer sökte likväl återfå post och anordnade därjämte konkurrens med staten genom egen po gång, som på grund af sin större snabbhet synes hafva flitigt anlit af köpmännen och af exdrottning Kristina vid hennes besök i Sveri 1660—61, för att nu icke tala om regeringen själf! Klagomål öf statspostens långsamhet anfördes också i kanslikollegiet den 13 se 1661 — hvarom förf. dock intet nämner, enär han icke använ kanslikollegii protokoll —, hvarvid postverkets egenskap af att va ett »regale» eller en Kungl. Maj:ts uteslutande rättighet icke syn nog hafva respekterats af vare sig Beijer eller andra.

I tredje delen af sitt arbete skildrar förf. först tiden 1663—6 då postverket åter innehades af Johan Beijer på *arrende* enligt ko trakt den 20 dec. 1662 med regeringen för en tid af 12 år fr. o. den 1 januari 1663. Hvad detta kontrakt och Beijers fullmakt samma dag hade att betyda, synes icke af förf:s framställnin De upplysningar, man har att hålla sig till, framgå endast af för delvis otillräckliga referat af det s. k. notifikationspatentet den dec. 1662,[1] som beträffande ledningen af postverket meddelar. ehuru det förut icke alltid i författningarna klart uttryckts, sku

[1] Holm, III, s. 9 not, synes uppgifva, att patentet skulle finn riksregistraturet. Det finnes hvarken där eller i kungl. konceptsamling utan förvaras tryckt i »Originalförordningar 1661—1670». Riksarkivet

likväl vara veterligt, att rikskanslern och kanslikollegiet alltid »öfverdirektionen af detta verket», som af Kungl. Maj:t komerades åt »en viss postdirektor», som under nämnda öfverdirekhöll postverket »i sitt behöriga skick, ordning och harmoni», te korrespondensen och i tid pålade böter för begångna stefel.

Förf. har alldeles förbigått 1660 års additament och den vidga kansliordningen den 22 sept. 1661, tryckt af Styffe i hans ing, I, s. 317 f. Genom detta förbiseende blir den nya periodens inistrativa natur så godt som obegriplig. I additamentets punkt 8 s bl. a.: »Icke heller är öfverpostmästare något riksämbete, som ändigt med en rådsperson måtte beklädas, utan såsom det är verk, som dependerar af kansliet och allenast per commissionem eras af den, som konungen det ad tempus committerar, så står i lika måtto till konungens fria val därtill att bruka och nämna, eller låg, såsom han godt finner och härtill på båda sätten varit ticerat».

Här stadgas om konungens regalrätt i postväsendet och i enlighärmed är gifvetvis också kansliordningen för kanslikollegii egen ing utarbetad. Det säges bl. a., att postväsendet lydde »under anslerens och kanslikollegii öfverinspektion och generalförvalten af postväsendet öfver hela riket är af Kungl. Maj:t enom i er gifvet och anförtrodt», i följd hvaraf generalpostförvaltaren . när så erfordrades, andraga sina ärenden i kansliet, särskildt de voro af regeringsnatur. Generalpostförvaltaren skulle hafva i kanslikollegiet vid »konsultationerna öfver postväsendet».

Öfverpostmästareämbetet var alltså »ett verk», som t. o. m. e vara vakant, och innehades *per commissionem* af viss person, d för viss tid af Kungl. Maj:t. Men detta ämbetes omfång var bestämdt. Det måste ankomma på Kungl. Maj:t och kansligium att genom fullmakter eller instruktioner för hvarje gång mma delegationens omfång och villkor, men ämbetets egen ens var ju redan lagfästad. Om Holm begagnat kanslikollegii koll, så hade han kunnat meddela förhistorien till 1662 års nämnda aktsaftal, ty man finner t. ex. den 12 aug. 1662, att rikslern då framlade sitt *eget* förslag ang. arrendet genom Beijer, som nde dag däröfver gjorde muntligen sina anmärkningar. Beijer af- och tillsätta postmästare, men kollegiet ville icke medgifva . Det är blott en vanlig köpslagan, man här bevittnar, och konet jämte notifikationspatentet i viss mån äro frukter däraf. r blef enligt fullmakt innehafvare af öfverpostmästareämbetet, närmare bestämdes i kontraktets minutiösa föreskrifter om postets skötsel såväl i hela riket som i Stockholm. Den viktiga n om till- och afsättande af posttjänstemän reglerades så, att likollegii samtycke och vetskap alltid erfordrades till af posttören — såsom titeln då lydde — vidtagna åtgärder. Konets karaktär består följaktligen i att utgöra ett speciellt mellanande mellan nämnda myndigheter angående omfattningen af

Beijers befogenheter »per commissionem», hvilka kollegiet efter öf enskommelse med Beijer var villigt att medgifva honom och hv endast så mycket meddelades i notifikationspatentet, som an nödigt för vederbörandes efterrättelse och åtlydnad för den chefen.

Ur statsfinansiell synpunkt ligger det historiska intress *arrendet*, liksom den vanskliga uppgiften att systematiskt utr postverkets finanser för öfrigt alltjämt ligger öppen för en komma forskning. Arrende blef det medel, hvarigenom kronan för e del sökte afvinna postverket någon inkomst. Beijer skulle erlä till kronan årligen 14,000 dr. smt. samt berättigades söka uppg med postförvaltarne om lön eller arrende för deras kontor i lan orten. Redovisning skulle årligen lämnas till kammarkollegiet som särskild ämbetsberättelse till kanslikollegiet. Postverket sk alltså för första gången lämna ett öfverskott till kronan.

Det öfverhandtagande fribrefsmissbruket föranledde dock. kontraktet upphäfdes, sannolikt 1668, och att kronan antagli ingenting fått. Då intet kungl. bref ang. upphäfvandet är kän är det svårt att beskrifva den myndighet, som Beijer därefter h att utöfva. Förf. har icke inlåtit sig på denna fråga. Då k traktet upphäfts, blef ju postdirektörstjänstens förhållande till kan kollegium till sin omfattning visserligen förändradt, men i och för existerade tjänsten allt fortfarande och var anförtrodd åt Beijer. länge hans fullmakt icke upphäfts. Af det af förf. (III, s. meddelade memorialet den 28 aug. 1669 från Beijer till ri kanslern M. G. De la Gardie framgår, att Beijer sökte att »härel som härtill hafva fria direktionen öfver hela postväsendet så ock afsätta postmästarne». Beijer hade alltså beröfvats dessa i kontr tet stipulerade rättigheter. Han sökte därför *återfå* den gamla ma ställningen. Kanslern förklarade, att postväsendet vid kontrakt upphäfvande lagts »directe under kansliet», att Beijer som hof var medlem af kanslikollegium och däraf alldeles dependerade. att han intet utan detta verks samtycke kunde utföra.

Det torde utan fara för misstag kunna sägas, att här förelig ett första försök efter 1636 att till kanslikollegium indraga så möjligt själfva postförvaltningen utan att därför annullera regerin formens legalisering af ett öfverpostmästareämbete. Beijers den sept. 1669 timade död kom att omintetgöra ett definitivt bes uti de sväfvande förvaltningsfrågorna, såsom kanslikollegiet också up gifver i skrifvelsen den 18 sept. till Beijers änka och arfvinga däri de anfordrades att med snaraste uppgöra förslag å postmedi för hvarje månad sedan nyåret 1669 och därjämte underrättades om befogenheter, som tillkommo bokhållaren och kassören. »De hafver kollegium således ad interim godt funnit att påminna, t dess bättre tid gifves förmedelst en utförlig instruktion att sät verket i det stånd, som det bör vara» (III, s. 53 f.). Den utlofva instruktionen tillkom redan den 13 okt. s. å., men angick end postväsendets direktion vid postkontoret i Stockholm. Förf. h

heller för studiet af denna förordnings tillkomst och tillämp- anlitat vare sig kanslikollegii eller rådets protokoll. Sedan llertid frågan om ny instruktion pröfvats i kanslikollegium, kom a den 13 okt. 1669 eller samma dag, som den antogs af gl. Maj:t, före i rådet, där det ansågs »onödigt att någon succe- r Beijer i direction af postväsendet, utan kanslikollegium lär amt kunna dirigera detta verket». Beijers son, Johan Gustaf, befann sig utrikes, skulle få blifva postförvaltare, när han hem-.[1] Detta ämbete konstituerades alltså, alldeles oafsedt person- an, i punkt 1 af nämnda instruktion, som här innehåller, att ikollegium åtog sig hela direktionen själf, »så att ingen à part tor härefter mera nödig är utan allenast en postförvalter, som i kontoret här i Stockholm under kollegii inspektion förestår».[2] Förf. har icke närmare karakteriserat denna förändring i post- ktionen. Kanslikollegium tog steget fullt ut och återgick till den dpunkt, det intog före 1636. Men då kanslikollegiet icke gärna le sköta postkontoret i Stockholm, anvisade det åt detsamma i funktioner äfven beträffande postverket i dess helhet. Intresset r icke längre uteslutande i förhållandet mellan kollegiet och en direktör, utan mellan detsamma och ett slags *generalpostkontor*, h med det att postförvaltaren, kamreraren och kassören med speciella befogenheter ställdes i *direkt* lydnadsförhållande till giet, och detta utan att postförvaltarens chefskap tillräckligt gt synes hafva ordnats. Det var nämligen just i dessa för- nden, som all den af förf. skildrade oredan och tvistigheterna lla slag uppkommo, bevisande, att kanslikollegiets uteslutande tagande af postverkets förvaltning var eller blef en dålig lös- af förvaltningsproblemet, om icke nödvändigt i principen, så i utförandet. Visserligen finnas antydningar, att 1669 års för- ing icke skulle existerat — så påstod Beijer själf —; men att, emot författarens förmodan, instruktionen ej blott antagits, äfven utfärdats och tillämpats åtminstone af postkontoret i kholm, har många skäl för sig. För att den skulle varit gällande i för Beijer, hade ju erfordrats, att han först erhållit fullmakt den just i instruktionen stadgade postförvaltaretjänsten, hvilket fall hade varit liktydigt med, att posten undandrogs hans moders syskons rättigheter till postväsendet enligt kanslikollegii ofvan- nda bref den 18 sept. 1669. Men någon fullmakt för Johan af Beijer meddelades icke förrän 1673. En undersökning från a utgångspunkt skulle varit gifvande och hade säkerligen kom- att i viktiga frågor ändra författarens uppfattning af karaktären det s. k. »interregnum 1669—1673».

En sådan fullmakt för Beijer utfärdades den 10 juni 1673,

---

[1] Rådsprotokoll (af G. Lillieflycht) suppl. 1669, fol. 227 f.

[2] I kanslikollegii protokoll förekomma viktigare postärenden t. ex. 1661 ¹³/₉, ¹²/₁₁, ⁴/₁₂; 1662 ²²/₁, ¹²/₈, ¹³/₈, 1663—68 få postärenden, 1669 ¹⁶/₉, ⁵/₁₀, ²⁰/₁₀. 1671 ²⁸/₇, 1673—1676 föga eller intet, men därefter ökas antalet r Åkerhielms föredragningar i kanslikollegium.

samtidigt som kamreraren också fick sin egen instruktion. I prin
bibehölls systemet från 1669, men med ledning af de gångna år
bedröfliga erfarenheter inskärptes klarare postdirektörens myndig
gent emot personalen vid Stockholms postkontor. Beijer skulle t. o.
äga till- och afsätta tjänstemän, dock efter förutgången anmälan
väl äfven pröfning i kanslikollegiet. Men organisationsproblemet
böll beträffande kollegiet självt en annan och ny lösning, i det
Kungl. Maj:t nämligen kommitterade rikskanslern M. G. De la Gar
»generaldirektionen och uppsikten af detta väsendet, som eljes kan
kollegio i gemen tillagd är, enkannerligen och enskildt att anta
och föra». Kanslikollegiet hade sålunda snart nog utspelat sin r
att från 1669 i kollegial form vara sin egen generalpostdirekt
uppgiften öfvertogs af självfve chefen för kansliet i vidsträcktare m
än hvad kansliordningen eljest redan medgaf. Det var en ny lösni
till de många föregående! Rikskanslern skulle tillse, att posttjänster
tillsattes med kompetent folk, som han skulle aflöna af postmedl
hvilkas öfverskott skulle komma honom själf till godo. De la Gar
fick sålunda disposition öfver postkassan och just därigenom äf
öfver postförvaltningen, såsom sekreteraren Samuel Åkerhielm tr
fande anmärkte 1697 med förklaringen, att »direktion följde m
endels dit, hvarest inkomsterna disponerades» (Holm IV: 1, s. 5

Hvad beskaffenheten af rikskanslerns nya myndighet angår, sy
förf. antaga, att den var så suverän, att den uteslöt kollegiet fr
all kontroll, hvilket kan medgifvas under förutsättning af, att kol
giets befattning med postverkets förvaltning därför ingalunda ha
upphört. Rikskanslern säger själf i en cirkulärskrifvelse den 20 d
1674 (Holm III, s. 118), att han hade att draga försorg om po
väsendet öfver hela riket, särskildt att postmedlen noga redovisad
och det låg ju då också nära till hands att bestämma öfver de po
tjänster, som rikskanslern hade att på ett eller annat sätt aflön
dock ej vid Stockholms postkontor, som i detta afseende lydde un
Beijer i egenskap af allenast »postdirector här vid Stockholms po
kontor» och »under den öfverdirektion, som det kungl. kansliko
giumet öfver postväsendet i gemen förer». Beijer ställdes liks
kamreraren och landspostmästaren i subordinationsförhållande t
kanslikollegium, icke till rikskanslern, trots det att förläningsbref
för kanslern och instruktionerna för de förra äro alla utfärda
samma dag, nämligen den 10 juni 1673. Hade meningen varit
De la Gardie skulle vara enväldig chef för postverket, hade det
icke varit något förnuft i att samtidigt betona kanslikollegii »öfv
direktion». Rätta sammanhanget synes därför vara, att det tillk
rikskanslern att som chef för kanslikollegium ensam handlägga
under detta ämbetsverk allt fortfarande »i gemen» hörande po
ärendena, och då dess visserligen defekta och ofullständiga protok
icke, så långt jag kunnat finna, innehålla några postärenden, hvil
däremot, ehuru dock anmärkningsvärdt nog något sparsammare
man kunnat vänta, påträffas i rikskanslerns egen samling i rik
arkivet, har man all anledning att antaga, att en *kollegial* behan

ng af postärenden åtminstone icke utgjorde regeln under riks-anslerns förläningstid 1673—76. Sam. Åkerhielm säger också 1697, a då var »för kanslikollegio ej något synnerligt därvid att göra».

Det är nödvändigt att först uppdraga dessa hufvudlinjer i den ögsta postledningen för att kunna bedöma, i hvad mån myndigheterna skulle konkurrerat med hvarandra vid handläggningen af ostärenden. Förf. torde icke varit rustad för att härvidlag afgifva a säkert omdöme. De anmärkningar, han gör särskildt angående osttjänsternas tillsättande, kunna svårligen anses riktiga. Den (III, 105) omtalade postförvaltaretjänsten i Enköping besattes af eijer endast interimsvis med hänsyn till postgången vid Stockholms ostkontor och med obetingadt erkännande af rikskanslerns befogenhet tt bestämma i frågan. Att Kungl. Maj:t också fattade beslut i postrenden, var öfverensstämmande med 1660 års additament och den raxis, vi lärt känna af det föregående, och synes för öfrigt hafva arit af en sådan regeringsnatur, att rikskanslern gifvetvis i kraft f sitt ämbete varit underkunnig om dem och icke heller veterligen talat något, som skulle tyda på stridigheter iom centralförvaltningen. Man kan under sådana omständigheter icke anse, att förf. kert kunnat klarlägga förvaltningsteknikens verkliga innebörd, ty et torde vid närmare undersökning befinnas, att svensk statsförvaltning nog var mera ordnad och stadgad än hvad förf. synes taga.

Efter det segerrika kriget med Danmark 1676 voro rikets finanser sådant skick, att postkassan mer än väl behöfdes för kronans räkng, och med denna motivering blef den också den 7 jan. 1677 erkallad från De la Gardie till kammarkollegiet. Hvad betydde denna åtgärd för den högsta postala ledningen? Förf. har icke rört frågan, antagligen därför, att intet material direkt föreligger. en då kanslikollegiet hade postdirektionen, ehuru De la Gardie sam ägde föra den, blef det uppenbarligen ingen annan följd af ssans återgång till kronan, än att förvaltningen åter blef kollegial. ärför behöfdes inga nya förordningar utöfver de från 1673 redan lande. Beijer själf hade hvarken mera nytta eller skada däraf. uru han ställde sig i saken, är ofullständigt berördt af förf., hvadan här meddela följande.

År 1684 inkom Beijer till Kungl. Maj:t med några skrifvelser, ari han klagade öfver, att 1673 års författningar icke kunde bringa ra i postväsendet. Beijer påstod, att han alltid ansetts innehafva sina generaldirektionen, hvarpå kungl. brefvet den 3 sept. 1681 olm IV: 1, s. 53) vore ett bevis. Det artade sig till en strid om äten mellan Beijer och kanslikollegium, som emellertid i resolution n 13 mars 1684 afslog Beijers begäran att få generaldirektionen, det tillät ingen ändring i kungl. resolutionen den 4 juli 1683, punkterna 1 och 3 (Holm IV: 1, s. 34), som uttryckligen innehålla, t kanslikollegiet hade generaldirektionen, att Beijer endast var stdirektör i Stockholm enligt reglementet den 10 juni 1673, och

att posttjänsterna berodde af kanslikollegium.[1] Det framgår och af dess protokoll och den praxis, förf. här och där påvisar, s kollegiet hade fullt upp att göra med postverket samt att dess skr velser till Beijer angingo endast Stockholms postkontor och d hörande frågor. I kampen om högsta ledningen af postverket v och förblef Beijer alldeles ur spelet.

Däremot tilldrager sig ett alltmera tillväxande motsatsförhå lande mellan kansli- och kammarkollegierna det egentliga intress Holm har för år 1685 berört frågan (IV: 1, s. 92 f.). Den är ut tvifvel ett beaktansvärdt bevis på enväldets öfverhandtagande inf telser äfven på den postala förvaltningen i syfte att förvärfva tillgångar, som den suveräna konungamakten behöfde för sina up gifter. Holm känner icke till kanslikollegii skrifvelse till Kun Maj:t den 10 mars 1685, som är anledningen till den kungl. resol tionen den 17 mars s. å. (IV: 1, s. 102). Kanslikollegium ha visserligen åter blifvit så att säga sin egen generalpostdirektör gen att lägga den egentliga arbetsbördan i den duglige sekreteraren Samu Åkerhielms händer, men på hvad sätt är af förf. icke angifvet. I förefaller, som om kollegiet självt tillika råkat in i en period relativ vanmakt, under det att statskontoret och kammarkolleg just genom sin disposition af postmedlen rycka fram i förgrund såsom de bestämmande i postärenden. Kanslikollegiet klagade nä ligen i nämnda skrifvelse öfver sin oförmåga att vidtaga effekti åtgärder inom postverket, enär dessa vanligen medförde nya utgift och önskade kollegiet därför en viss ordning i sitt förhållande t dessa ämbetsverk, utan att Kungl. Maj:t därför skulle tro, att kans kollegium ville »hafva händerna i penningeväsendet». Åkerhie yttrade bl. a. i kanslikollegium den 24 jan. 1690 ang. postväsend i Livland och Estland, att sedan postmedlen 1677 indragits t kronan, hade nämnda ämbetsverk i några år fört nästan hela po direktionen, så att kollegiet haft föga att därvid skaffa.[2] Det intressant nog att finna, huru det kungl. enväldet genom att dis nera öfver statsmedlen också bestämde öfver administrationen, att äfven här besannas Åkerhielms ord, att postförvaltningen följ den, som hade kassan om hand.

Förf. har sålunda icke tillfredsställande utredt de organisatoris principerna under tiden före öfverpostdirektörsämbetets tillkomst d 23 aug. 1697, men som *myndighet* först den 8 juli 1698. Del IV är ju ännu icke kommen, och man får därför afvakta ett slutl omdöme i vissa afseenden.

Granskningen af Holms posthistoria har tagit utrymmet allt hårdt i anspråk. Det hade varit lämpligt, om förf. sålunda inde arbetet, att allt till organisationen hörande behandlats för sig, o att förvaltningen, sådan den tog sig ett uttryck i postgång, posttax m. m., lika konsekvent afdelats för sig, hvarjämte Stockholms gener

[1] Kanslikollegii arkiv. Postdirektörens skrifvelser och memorial 16 —97.

[2] Kanslikollegii arkiv. Åkerhielms föredrag och anteckningar.

ostkontor fått sin egen plats. Nödvändigheten af en dylik systemati-
ering blir för förf. kännbar inför det redan under 1600-talets sista
lecennier ofantligt växande arkivmaterialet, som han synes haft svårt
att behärska. Brister arbetet sålunda i enhetlighet i fråga om
rganisationens utbildning, så torde å andra sidan behandlingen af
ostverkets tekniska förhållanden liksom äfven de svårartade post-
öringsstriderna med Danmark m. m. vara synnerligen förtjänstfull.
trymmet tillåter icke en granskning häraf och ej heller af de bio-
rafiska notiserna, som dock på flera ställen synas böra närmare
ranskas. Det återstår emellertid att beteckna Holms arbete som
tt högst välkommet och fruktbärande tillskott till den svenska
tatsförvaltningens historia och som ett verk, hvilket genom sin utom-
rdentliga rikedom på uppgifter äger ett stort värde för den histo-
iska forskningen. Man har därför all anledning att tillönska den
litige författaren god fortsättning och att till kungl. generalpost-
tyrelsen framföra ett tack för frikostigt understöd i form af tjänst-
ighet för författaren och bekostande af arbetets tryckning.

L. M. Bååth.

Sverige och västmakterna under Karl X Gustafs andra krig med Danmark. Akademisk afhandling af Torsten Gihl. XVI + 252 sidor. Uppsala, Appelberg 1913.

Sveriges och västmakternas inbördes ställning under Karl X
ustafs andra danska krig är otvifvelaktigt ett ämne, hvars utred-
ing äger ej ringa vikt för uppfattningen af det svenska stormakts-
ldets öden och därmed också för 1600-talets europeiska historia
fverhufvud. Från dansk sida är händelsernas lopp skildrat i
ridericias kända verk om *Adelsvældens sidste Dage*, och det
r klart, att denna utmärkta öfversikt af ett tolfårigt skede i
anmarks historia närmast före 1660 i väsentlig mån har under-
ttat föreliggande undersökning af spörsmålet i fråga, ehuru det
är har gällt att se detta framför allt i den svenska historiens
mmanhang. Fridericias arbete har i själfva verket sparat förfat-
ren egna undersökningar i danska Riksarkivet. Annorlunda har
remot saken ställt sig för två af de tre västmakterna: medan
nglands politik af doktor Gihl afhandlas uteslutande på grundval
f tryckta urkundssamlingar och litteratur samt andra länders sän-
ebuds uppgifter, har han funnit nödigt att själf uppsöka arkiv
h bibliotek i Haag och Paris, där hans forskning också gifvit
d vinst.

Materialets utarbetning har i det hela skett med säkerhet och
msorg, om man också finner drag, som kunde röja, att författaren

har önskat icke blott att skrifva en nyttig öfversikt, utan också att lösa denna uppgift utan onödig tidspillan. Hit hör måhända den stundom mindre riktiga stafningen af svenska egennamn (Barckman, Duwal, Bjelke, Björnklou i stället för Barkmann, Duwall Bielke, Biörenklou). Här ligger väl också grunden till affattningen af noterna, som nästan fullständigt inskränka sig till källhänvisningar utan citat. Dock är ju därvid principiellt ingenting att invända; äger texten i sig själf tillbörlig tydlighet, må det vara författarens ensak, om han därutöfver önskar gifva bestyrkande och åskådliggörande källutdrag eller ej. Däremot kan emellanåt anmärkas en viss obestämdhet i författarens uttryckssätt: han hyser en något öfverdrifven smak för ordet »torde» i fall, där det antingen är öfverflödigt eller också utmärker punkter, där närmare undersökning varit påkallad. Onödig skepsis röjer författaren så lunda på tal om äldre tiders gängse åskådning, att väpnad förbundshjälp i krig kunde lämnas en viss makt utan öppen brytning med dess motståndare (s. 71), och grundadt skäl lär ej heller finnas att tvifla på Appelbooms och de Thous samstämmiga vittnesbörd om fortfarande, ehuru dold motsats mellan de Witts fredligare politik och staden Amsterdams äfven efter Karl Gustafs anfall på Danmark i aug. 1658.[1] Som ett förbiseende får man kanske betrakta, att Roger Manleys *History of the late warres in Denmark* (1670) nyttjas som källa,[2] utan att detta arbetes karaktär är i förordet (eller annorstädes) klargjord. Mera iögonfallande är det, att författaren blott med ett frågetecken (icke ens följdriktigt utsatt) antyder sina tvifvel om adressaten i vissa rapporter från engelska sändebuden i Danmark bland de s. k. *Thurloe State Papers* (bd VII, 1742), riktade dels till statssekreteraren Thurloe själf, dels till statsrådet eller dess president, men enligt öfverskrifterna (»Right Honourable» eller »My Lord») icke alltid till den mottagare, som urkundsutgifvaren uppger.[3]

Det är ej heller fullt tillfredsställande, när hela redogörelsen för Biörenklous underhandling i Frankrike 1659 bygges på han »memorial för secr. Olivercrantz»[4] med hänvisning till Uppsala biblioteks samlingar, men utan uppgift om memorialets tillkomst eller den bevarade handlingens art. Den är emellertid själfva originalet, egenhändigt underskrifvet af legaten i Toulouse den 11/21 dec. 1659, och sekreterarens sändning gällde konungen själf. Att Biörenklous egna bref och K. M:s bref till denne icke anföras, skall mindre klandras, ty de äro i det hela föga upplysande i detta sammanhang, men ändamålet med beskickningen hade bort styrkas med sändebudets instruktion af 9 aug.[5] Författaren har för öfrigt påpekat att en orsak till Karl Gustafs närmande till Frankrike låg i de

[1] S. 68, se ock s. 185 ff.
[2] S. 127 och flerestädes.
[3] S. 200, 202, 207, 209.
[4] S. 241; läs Oliwekrans.
[5] I Riksregistraturet.

ändring i hans läge, som vållades af andra och tredje Haagkonserterna; men han har icke framhållit, att underrättelsen om den tredje konserten *omedelbart* har framkallat beslutet om Biörenklous sändning. Härom upplyser Gripenhielms rådsprotokoll af 8 aug.[1] och i bref till legaten den 9[2] angifves som hans uppgift bland annat att i Frankrike »exaggerera det *rude och fast barbariske slut*, som England och Holland hafva med hvarandra ingångit att *contraignera de nordiska riken till fred*»: målande uttryck för harmen öfver den främmande inblandningen i en tvist, som Karl Gustaf ville lösa med egna vapen och direkta underhandlingar. Att han och hans omgifning förut betraktat den franska politiken med stark misstro, är på mer än ett ställe vederbörligen påpekadt; karakteristiskt är ett (icke anfördt) uttalande i samma rådsprotokoll den 13 aug. om Englands hållning: »Rådet mente, att man skulle intet längre låta flattera sig, efter det vore ett så impudent stycke, att *Frankrike själf flatnar därvid*». Af detta protokoll kunde författaren för öfrigt sett, att hans tvekan om sammanhanget mellan Englands uppträdande och hofrådet Coyets affärdande till Haag är öfverflödig.

Viktigare än dylika enskildheter är dock törhända frågan om afhandlingens läggning i det hela. Författaren har tydligen blott önskat gifva en öfversikt, men har tillika alltigenom vidhållit en rent historisk framställningsform; hans afhandling är alltså en berättelse om händelser och sträfvanden, icke en sammanfattande granskning af förutsättningar och syftemål. Bedömd från denna synpunkt ter sig skildringen något torr; den gifver händelseskemat och påpekar omsorgsfullt närmaste grunden för hvarje ny skiftning, men den vidgas och fördjupas ingenstädes till åskådliga bilder af verksamma människor och deras handlingars bakgrund. Historia kan skrifvas på flere sätt, och det är ingen forskare förmenadt att fritt välja mellan dessa, som hvart för sig kunna äga fördelar och olägenheter; men i ett fall som detta skulle anmälaren föredragit *antingen* en fylligare och mera lefvande berättelse *eller ock* en undersökning, samlad kring vissa synpunkter och spörsmål, men icke bunden af tidsföljd och fullständighetshänsyn i detaljer.

Samma knapphet präglar i alltför hög grad författarens affattning: endast i några korta och varsamma antydningar framlägges hans uppfattning af föreliggande spörsmål i det hela och hans eget arbetes resultat. Med rätta afvisas tanken att söka i Karl Gustafs politik en *konsekvent* sträfvan att grunda ett sammanhängande Östersjövälde eller en skandinavisk helstat. Huru växlande hans planer voro och att denna ombytlighet delvis betingades af skiftande faktorer i det yttre läget, men tillika innebar en svaghet i Karl Gustafs hela verksamhet som krigare och statsman, har kraftigt

[1] I annat sammanhang citeradt s. 207.
[2] Riksregistraturet.

understrukits af Edén.[1] Men när författaren därför uppger hva försök att närmare fixera hans syftemål och nöjer sig med d allmänna formeln, att Karl Gustaf i grunden har stadigvaran åsyftat endast »största möjliga trygghet för framtiden», förefal denna utväg i dubbel mätto mindre lycklig. Det hade uppenba ligen varit till gagn, om han i stället gjort sig mödan att till början fastslå, hvad Karl Gustaf faktiskt har eftersträfvat på skil håll och i olika riktningar; han skulle därmed utan tvifvel komm till en mindre negativ och mera upplysande, om också samtidi mindre enkel sammanfattning. Han skulle därmed också säkerlig undgått att som framtidsmål och lösensord för Karl Gustafs poli ställa blott och bart det svenska rikets »*trygghet*». Så tedde s saken utan tvifvel för Gustaf Bonde och efter 1670-talets val samma kris äfven för Karl XI; men denna uppfattning tillhör ännu icke Karl X Gustaf och flertalet af hans män. Att han 16 har åstundat en tids fred och hvila för sitt rike, är ej tvifvel unde kastadt; men ingalunda har han tänkt sig, att Sverige skulle f framtiden vara en tillbakadragen åskådare af den europeiska po tikens omskiften, upptagen af att bevara och till äfventyrs ordn hvad man redan ägde. I stark, till och med öfverdrifven förtrösta på sitt folks krigiska styrka och sitt eget fältherresnille har ha uppenbarligen tänkt sig en *slagfärdig* svensk stormakt, alltid re icke blott att göra sin röst hörd och värja sina gränser, utan ock att vid tillfälle vidga dem, vare sig i öster, söder eller väster. Fö honom har Sverige icke tett sig nedtryckt af tyngande eröfringa med sina landförvärf har han icke blott åsyftat Sveriges störr säkerhet; de hafva för honom och för flertalet af hans samtid ägt ett värde också i sig själfva som nya lemmar i Sveriges rik och nya verksamhetsfält för ett riksbyggande folk.

Författarens slutuppgift har emellertid närmast varit att gifv en helbild af Karl Gustafs ställning till England, Frankrike oc Holland och ett omdöme om hans politik i dessa fall. Han ha dock nöjt sig med att konstatera vissa inre motsägelser i hans unde handlingar och samtidigt förklara dessa ur en naturlig sträfvan a hålla flere utvägar samtidigt öppna för växlande konjunkturer. At närmare afgöra, hvad som varit politiskt rätt och klokt, inlåter si författaren icke på. Om Karl Gustaf kunnat och bort söka bestän dare riktlinjer för sin statskonst och binda sig vid någon viss pol tisk kombination för att sedan nödvändigtvis också rätta sina krigisk företag efter dennas kraf — detta är frågor, som författaren egent ligen icke har ställt.

För den sakliga och upplysande skildring af de diplomatisk förhandlingarnas lopp i deras växelverkan med det andra dansk krigets yttre kraftmätningar, som doktor Gihl i sin bok har läm nat, har man likväl goda skäl att tacksamt hålla honom räkning

[1] Grunderna för Karl X Gustafs anfall på Polen, Historisk Tidskrif 1906; äfven artikeln om Karl X i Nordisk Familjebok, ny upplaga.

Som en punkt af afgörande vikt för Karl Gustafs ställning och planer, som i föreliggande framställning är framlagd med synnerlig styrka och klarhet, kan påpekas den tvingande nödvändigheten för den svenske konungen att hålla sig kvar med sin härsmakt på de danska öarna, till dess han kunde vinna *antingen* säker fred med Danmark samt garanti och hjälp af västmakterna *eller* ock tillfredsställande uppgörelse med Polen och dess bundsförvanter. Ett rådsprotokoll af Gripenhielm den 4 okt. 1659[1] innehåller i detta afseende uttalanden af den största tydlighet och skärpa från en tidpunkt, då fiendens angrepp på svenska Pommern tycktes hota med denna provins' förlust, om ej undsättning bragtes af konungen själf. »Det är till fråga», yttrade riksdrotsen grefve Per Brahe, »hvilket är bättre släppa Danmark eller Pommern. Det är bättre mista Pommern. Ty om K. M. skulle släppa Danmark, så ginge ändå K. M. förlorad.» Och konungen själf tillade: »*Det är en sak utan tvifvel, att i tyska kriget kan K. M. intet agera allena.*»

Som slutord må det tillåtas att bifoga det eftermäle, som en af Englands legater i Danmark, den bekante Algernon Sidney, strax efter Karl X Gustafs död har ägnat denne i bref till sin fader, earl Robert af Leicester (Köpenhamn 22 febr. 1660). I lyckligtvis något öfverdrifven misströstan om Sveriges närmaste framtid skrifver den styfsinte republikanen: »I think, neuer any prince had soe many and potent enimyes as he, and that did soe well defend himself against them, with a small strength; his greatest was, in his own industry, wit, and courage; and I make noe doubt, but they will growe as insolent after his death, as they weare fearfull and humble when they weare to deale with him singly, and will expresse theire rage and hatred against the young king and his mother, which could neuer hurt him, unlesse when multitudes assembled on all sides to assault him.»[2]

G. Wk.

Riksdagsminnen 1873—1909. Af R. Törnebladh. 414 sid. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1913.

Betraktad ur synpunkten af sitt deltagande i det offentliga lifvet tillhörde Ragnar Törnebladh en ganska egenartad typ af politici, för hvilken emellertid den svenska riksdagshistorien haft att uppvisa åtskilliga representanter. Det skulle icke erbjuda några svårigheter att nämna namnen på en hel del framstående män ur vårt

[1] Åberopadt s. 225.
[2] Discourses concerning government by Algernon Sydney with his letters, trial, apology and some memoirs of his life (London 1763). Letters. s. S.

politiska lif, hvilka i likhet med Törnebladh under sin utbildning tid stått tanken på ett aktivt deltagande i samtidspolitiken fjärra men som i trots af detta redan jämförelsevis tidigt dragits in i de strider och sedermera, fastän utan att någonsin intaga någon parl mentariskt dominerande ställning, dock på grund af sina personlig egenskaper kommit att taga en ej obetydlig del i afgörandet af nästa alla tidens viktigare politiska angelägenheter. Redan omedelba efter det nya statsskickets genomförande visade det sig, att de ny bestämmelserna oafsedt allt annat särskildt i ett hänseende, nämlige det formella, i en oanad grad sänkt representationens nivå, och d måste därför blifva en viktig uppgift för de respektive partiern att med sig införlifva så många som möjligt i formella fråg hemmastadda personer, hvilka kunde biträda vid ledningen partiförhandlingarna, försvara sina meningsfränders åsikter i ka rarnas debatter och — hvilket kanske var det allra viktigaste - inom utskotten bereda marken för de stora beslutens genomföran eller, då förhållandena så kräfde, söka bringa dem på fall. Ut tvifvel var det med anledning af sin redan tidigt ådagalagda formel skicklighet, som den dittills i politiken opröfvade lektor Törnebla i Kalmar år 1873 insattes i Andra kammaren. Om så var fö hållandet, så visade det sig snart, att man icke misstagit sig o hans kapacitet, ty redan från början af sin riksdagsmannaba blef Törnebladh i stor utsträckning tagen i anspråk för utskott och kommittéarbete, särskildt naturligtvis i ärenden rörande unde visningen men äfven i åtskilliga frågor af annan beskaffenhet, d man mera appellerade till hans formella förmåga än till hans fac kunskaper. Då han sedermera — från och med år 1884 — be och hållet lämnat sin lärarverksamhet för att öfvergå till betä ningen som bankofullmäktig och deputerad för den inre förvaltning i riksbanken, vann han så småningom anseende som auktoritet äfv i finansiella angelägenheter och tog en liflig och uppmärksamm del i riksdagens arbeten på den ekonomiska lagstiftningens och finan politikens område. Hans personliga auktoritet i förening med ha osedvanligt långa och omfattande riksdagserfarenhet bidrog dessut till att gifva hans uttalanden, hvilka angelägenheter det än gälle en särskild vikt. Äfven sedan han vid 76 års ålder lämnat politiska arbetsfältet, bibehöll han sina förbindelser med riksdage ledande män och tog med samma lifliga intresse som förr del i stora frågornas utveckling, fastän han ej längre kunde ingripa deras afgörande. Mer än de flesta borde han följaktligen hafva va i stånd att samla en mångsidig erfarenhet af riksdagsarbetet, man kan således ha rätt att med ganska stora förväntningar opp den volym, där han under sina senaste lefnadsår sammanställt sultaten af sitt långvariga deltagande i den parlamentariska politik

Det kan emellertid icke förnekas, att läsarens förhoppning blifva i ganska hög grad besvikna. Redan själfva anläggningen arbetet visar, att författaren icke egentligen tänkt sig att gifva na sammanhängande och enhetlig framställning af sin politiska h

ppställningen är rent kronologisk och löper sålunda i oafbruten
ljd från den ena riksdagen till den andra; författaren har därför
j kunnat följa de viktigare frågornas inre utveckling och återgifva
nna i dess naturliga sammanhang utan tvingas att ständigt och
nnt afbryta sin framställning för att redogöra för behandlingen af
n mängd relativt betydelselösa ärenden, som vid de respektive riks-
agarna kommit under ompröfning. På detta sätt har arbetet mindre
lifvit en riksdagshistoria än ett slags mellanting mellan referat och
gistratur, där de mera personligt färgade partierna äro tämligen
ll.synta. Ej heller har man att anteckna några meddelanden, som
prida nytt ljus öfver några af de intressantare delarna af vår se-
are parlamentariska historia. Emellertid kan ju detta i viss mån
afva berott på författarens tvekan om lämpligheten af att redan nu
ll offentlighetens kännedom bringa detaljer ur den verksamhet, som
öfvas bakom fälld ridå inom representationens utskott och parti-
rganisationer. Här och där möter man visserligen en antydan, som
er vid handen, att författaren varit till fullo invigd i de betydelse-
ulla och omfattande sekreta förarbeten, som föregått riksdagens slut-
ga afgörande af en del af senare tiders viktigaste politiska ange-
ägenheter, men utförligare upplysningar i dessa ämnen har han
uppenbarligen icke ansett sig böra lämna. Likaså har han — med
ell afsikt, såsom han i sitt företal meddelar — endast helt flyktigt
idrört sina personliga minnen från kamratlifvet inom riksdagen,
stän han, som under sin osedvanligt långa riksdagsmannaverksamhet
ommit i beröring med de flesta af våra mera bemärkta politiska
er-onligheter, säkerligen just på detta område skulle haft åtskilligt
f intresse att meddela.

Det är således mindre som personligt dokument än som ett
ämligen allmänt hållet repertorium öfver de senare decenniernas
arlamentariska historia, som man bör betrakta Törnebladhs Riks-
agsminnen. Sedda ur denna synpunkt erbjuda de emellertid ett på
itt sätt både lärorikt och intressant studium, om de också knappast
kunna till att höja vår aktning för den tid som skildras. Det är i
ör många fall ganska bedröfliga bilder, som passera förbi våra ögon.
ärskildt gäller detta om arbetets första partier, där Törnebladh skild-
ar de oändliga, ofta till synes hopplösa striderna om försvarsfrågan
under 1870- och 1880-talen, då man schackrade om landets välfärd
med samma likgiltiga och obeslöjade egennytta, som om det gällt ett
arkbyte eller en kreatursbandel. Tilldragelserna 1870—71 hade
efter allt att döma gått den svenska riksdagspolitikens ledare full-
ständigt förbi, och ej heller den krigspanik, som under en del af
året 1875 störde Europas lugn, hade förmått utöfva något väc-
kande inflytande på dem, som då ägde makten i vårt land, åtmin-
stone om man får döma efter det kompakta motstånd, som vid 1877
års riksdag mötte regeringens dock särdeles anspråkslöst tilltagna
försvarsproposition. Då man går igenom debatterna i försvarsfrågan
under den tid, då landtmannapartiet satt i högsätet, får man ett
äfligt intryck af att försvaret i grund och botten inom detsamma

uppfattades som en angelägenhet, hvilken endast rörde den icke jord brukande delen af landets befolkning; tonen i diskussionsinlägge bäres upp af ungefär denna tankegång: befria oss från grund skatterna, så skola vi börja tänka på att låta er få det försvar hvaraf ni äro så intresserade.

Från och med år 1880 var Törnebladh medlem af Första kam maren, sedan han under den föregående treårsperioden på grund a sina plikter som föreståndare för profårskursen vid Kalmar lärover tvungits att nedlägga sitt mandat i riksdagen. Allt mer och me togs hans förmåga i anspråk för utskottsarbetet, och om än har namn relativt sällan kommer till synes vid de stora frågornas be handling, så är det dock otvifvelaktigt att han vid åtskilliga till fällen spelat en ej ringa roll vid deras förberedande bearbetning Vid ett tillfälle kom han att på ett lika originellt som betydelse fullt sätt ingripa i kammarens förhandlingar; det var vid den af slutande diskussionen om 1885 års kompromissförslag i försvar-frågan, då som förste talare var anmäld en för sina långa och led samma anföranden känd kammarledamot (det var landtmätaren J. H Nyström från Luleå), hvaraf följde att en del af ledamöterna dröjd med att infinna sig vid sammanträdet. Men den nämnde talare inskränkte sig mot förmodan till ett helt kort anförande, och d ingen annan af de anmälda talarna var tillstädes, såg det ett ögon blick ut som om hela diskussionen skulle komma att afstanna. Fö det föreliggande förslagets öde skulle detta hafva blifvit ödesdigert då kompromissens motståndare i den glest besatta kammaren vor i afgjord majoritet. I denna kritiska situation begärde Törnebladh ordet endast och allenast för att hålla diskussionen i gång till dess kammarens bänkar hunnit blifva något så när ordinärt besatta och man ej längre behöfde befara, att talmannen skulle se sig nödsakad att i förtid framställa proposition i frågan. Hans uppträdande had också önskad effekt, och i sinom tid bärgades kompromissen lyck ligen i hamn med en majoritet af 29 röster.

I de stora tullstrider, som fyllde senare delen af 1880-talet stod Törnebladh på minoritetens sida och fick också böta härför genom att — åtminstone till en början — se sina utskottsuppdrag minskade. När hans mandat utgick, blef han ej heller omvald då Kalmar läns landsting blifvit tullskyddsvänligt, men redan p hösten år 1889 återbördades han åt riksdagen genom Stockholm stadsfullmäktige. Hans verksamhet koncentrerades nu allt mer och mer på bank- och finansangelägenheter, vid hvilkas afgörande han ord vägde tungt i vågskålen och för hvilka han lämnar ganska ut förliga redogörelser. Emellertid bibehåller han äfven här samm objektivt refererande ton som i de öfriga partierna af sin fram ställning. Detsamma gäller äfven om de så småningom allt mer och mer brännande unionella angelägenheterna, för hvilka Törne bladh synes hafva hyst ett lifligt intresse, ehuru han endast vid et par tillfällen deltog i de af dem framkallade riksdagsdebatterna Hans grundåskådning var klar, så till vida som han bestämdt ön

skade häfda de svenska synpunkterna; dock ställde han sig afvisande mot hvarje tanke på direkt militärt ingripande i Norges inre förhållanden. Det framgår ej med full tydlighet af hans framställning, hur han egentligen tänkt sig att unionsfrågan lämpligen bort lösas. I likhet med de kanske flesta af sin generation ville han in i det sista knappast tro på möjligheten af att den norska politikens ledare skulle vara benägna att drifva saken till sin spets, och inför händelsernas oförmodadt snabba utveckling år 1905 stod han som många andra åtminstone till en början fullständigt öfverraskad. Han erkänner själf, att man på våren 1905 i Sverige ej ville tro, att man stod vid början af slutet, ehuru det ej dröjde länge, förr än detta blef så klart som någonsin kunde önskas. Under större delen af den första urtima riksdagen var Törnebladh emellertid af sjukdom hindrad att närvara, hvarför hans skildring af densamma i stort sedt ej meddelar något utöfver hvad protokollen innehålla. Sitt slutomdöme om unionsupplösningen formulerar han så, att den i sak icke innebar något för oss ofördelaktigt, ehuru sättet för dess genomförande var beklagligt. Man torde knappast taga fel, om man rubricerar Törnebladh som en i grund och botten ganska sval unionsvän. Man kan utan svårighet läsa mellan raderna i hans framställning, att han betraktade unionsproblemet som praktiskt taget olösligt, åtminstone efter den utveckling som förhållandena tagit från och med riksrättskrisen; att äfven mellanrikslagens upphäfvande kraftigt bidrog till att söndra de bägge rikena från hvarandra, betonar han med styrka, ehuru han naturligen icke var blind för de för Sverige ogynnsamma praktiska verkningar, som nämnda lag utöfvade. Men att afskära ett af de få band, som verkligen ännu förenade de bägge rikena, ansåg han vara ett ödesdigert missgrepp, då man en gång för alla på svenskt håll icke ville se förhållandena i ögonen, utan ännu äflades att hoppas på en möjlighet att genom ändlösa underhandlingar hålla föreningen vid lif.

De partier af Törnebladhs arbete, som behandla hans deltagande i läroverksfrågornas afgörande, kunna såsom varande af alltför speciell beskaffenhet icke i detta sammanhang göras till föremål för någon närmare utredning; detsamma gäller äfven om hans redogörelse för sin insats i den parlamentariska behandlingen af riksbankens finansiella och organisatoriska frågor. För öfrigt gäller äfven om dessa delar hvad man kan säga om arbetet i dess helhet: dess värde och nytta ligger mera i sammanställningen än i synpunkterna. För den af vår riksdagshistoria intresserade har det emellertid i hvarje fall sitt gagn som ett användbart öfversiktsverk, om det också vid mera ingående undersökningar måste kompletteras ur andra källor.

O. Wieselgren.

Öfversikt af tidskrifter

och andra periodiska publikationer.

Artilleritidskrift. 1913, H. 1/2. O. Kuylenstierna, Karl XII:s a tilleri. 1.

Jämtlands läns fornminnesförenings tidskrift 1913. Bd 5: H. Fornhandlingar rörande Jämtlands län. [1550—1715.] Utgifvna af J. Kardell. — Handlingar angående Hissmon i Rödön. [1630—17

Kungl. Krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift. 191 Februari. L. W:son Munthe, Kungl. fortifikationens historia. Bd anm. af H. J[ungste]dt. — **Maj.** E. Z[eeh], Taktiska vinterarbeten f officerare vid Skånska husarregementet år 1799. — **November.** Z[eeh], Storläger och fälttjänstöfningar på Gustaf IV Adolfs tid.

Samlaren 1913. A. Silow, Tegnérs täflingsskrifter i Svenska Akademie — J. L:son Samzelius, De olika versionerna af Tegnérs Svea. — Bolin, Tegnérs båda första Napoleonsdikter. — B. Ekholm, Tegn första tryckta dikt. — M. Lamm, Bidrag till kännedomen om Ke grens journalistiska verksamhet i Stockholmsposten. — C. M. Ste bock, J. H. Kellgrens sista dagar, hans död och begrafning. — Belfrage, Genombrottet i Lidners diktning. — A. Nilsson, Jak Fredrik Neikter. — H. Schück, Ur gamla anteckningar. Själens Trö 1536. En förlorad psalmbok. Några papper om Olavus Petri. — Collijn, Nyfunna fragment af fornsvenska handskrifter bland räke skapsomslagen i Kammararkivet. — A. Blanck, »Nya Skapelsen båda versioner. — A. Nelson, Svensk litteraturhistorisk bibliografi. **Skrifter utgifna av Svenska Literatursällskapet. 7: 7: 2.** 15 och 1600-talens visböcker, utgifna af A. Noreen och J. A. Lunde 7. Kungl. Bibliotekets Visbok i 4:o. H. 2. — **17: 16.** L. Bygde Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. Bibliografisk förteckn öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svenska litteratur H. 18 (= Bd 2: 9).

Svensk Tidskrift. 1913, 7. N. Herlitz, Carl Schirren. **Några** ord en baltisk historiker.

Tidskrift i militär hälsovård. 1913, H. 4. J. Kjellberg, Nå krigskirurgiska anteckningar från 1659 (kriget med Danmark). F drag vid Svenska militärläkareföreningens årsmöte 12 juli 1913.

Tidskrift i sjöväsendet. 1913, 3. A. Cyrus, Något om marinens äl och nyare exercisreglementen. — **4, 6.** E. H[olm]b[er]g, Ur gam rullor från karolinernas dagar. Anteckningar. 3—4.

Ungdomens Årsbok 1913. Utgifven af Stockholms kyrkliga ungdo förbund. R. Brandel, Storkyrkan i Stockholm. Med 3 illustr.

Vårt Försvar 1913. O. Kuylenstierna, Kronprins Karl Johan, ha armé och hans motståndare 1813. Med 18 illustr.

Norsk Militært Tidsskrift. 1913, H. 1. En preussisk diplomats [friherre von Cnyphausen] indberetninger om felttoget i Norge mot Carl XII. Ved H. J. Barstad.

Allgäuer Geschichtsfreund (Kempten). **1912, N:o 2.** M. Graf, Was uns die Dietmannsrieder Pfarrbücher vom 30 jährigen Krieg erzählen. — 1913, N:o 1. O. Erhard, Ein Kempter Lied aus dem dreissigjährigen Krieg.

Berliner Münzblätter 1913, März & August. N:o 135, 140. E. Schröder, Zur Bezeichnung pommerscher Münztypen des 16. u. 17. Jahrhunderts.

Die Neue Zeit. Wochenschrift der deutschen Sozialdemokratie. **1913, 21 November.** A. Schlesinger, Gustav Adolf als Vorläufer des Imperialismus.

Fontes rerum Austriacarum. Österreichische Geschichtsquellen. Herausgegeben von der historischen Kommission der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien. **Abt. 2. Diplomataria et acta. Bd 63, 65, 66.** Briefe und Akten zur Geschichte Wallensteins (1630—1634). Herausgegeben v. H. Hallwich. Bd 1, 3, 4.

Forschungen zur Brandenburgischen und Preussischen Geschichte 1913. Bd 26: H. 1. F. Rachfahl, Bernadotte und Bülow vor Wittenberg. Kritische Studien zur Schlacht von Dennewitz. 2.

Hansische Geschichtsblätter 1913. W. Kruse, Lübeck und der Streit um Gotland 1523—1526. T. 1. Bis zum Vertrage von Malmö 1524.

Jahrbücher und Jahresberichte des Vereins für mecklenburgische Geschichte und Altertumskunde 1913. Jahrg. 78. W. Strecker, Die äussere Politik Albrechts II. von Mecklenburg. (Abt. 2: Die Zeit der vorherrschend nordischen Politik 1361—1379.)

Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine. 1913, November—Dezember. J. v. Pflugk-Harttung, Zur Geschichte der Schlacht bei Leipzig. (Innehåller en del angrepp på Bernadotte).

Militär-Wochenblatt. 1913, N:o 118. Die Schlacht bei Dennewitz am 6 September 1813. — **165/166.** J. v. Pflugk-Harttung, Ueber das Verhalten Bernadottes vom 14. bis 17. Oktober 1813.

Mitteilungen aus der historischen Literatur. 1913, 4. Cl. Livijns bref från fälttågen i Tyskland och Norge 1813 och 1814, G. Thorsander, Svenskarne i Tyskland 1813 o. Historiske samlinger udgivne af den norske Historiske Kildeskriftkommission. Bd 3: H. 1—2, anm. af Fr. Arnheim.

Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg 1913. H. 20. R. Rast, Heitere Episoden in ernster Zeit (1631—1635).

Mitteilungen des Vereins für die Geschichte Berlins. 1913, N:o 9. K. Witte, Vor hundert Jahren. Die Schlacht bei Grossbeeren.

Mühlhäuser Geschichtsblätter 1912/1913. Jahrg. 13. W. Wintruff, Mühlhausen und die sogenannten Schwedengelder.

Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 1913. Bd 11: H. 1—2. A. Bugge, Altschwedische Gilden. Neuere Arbeiten über schwedische Sozial- und Wirtschaftsgeschichte. 1.

Vom Rhein. Monatsschrift des Altertums-Vereins für die Stadt Worms 1912. Jahrg. 11. J. Kieffer, Die Belagerung und Eroberung Bensheims 1644.

Zeitschrift der historischen Gesellschaft für die Provinz Pose 1913. Jahrg. 28: Halbb. 1. H. Dierssen, Die Provinz Posen ii Nordischen Kriege nach der Darstellung in Voltaires Charles XII.

Zeitschrift des Vereins für Thüringische Geschichte und Alter tumskunde 1912. N. F. Bd 21: H. 1. K. Schöppe, Baner i Naumburg 1636.

Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen. 191 **H. 1.** Fr. Günther, Die Bergstadt Altenau im Dreissigjährigen Krieg

Annales de la société d'emulation du département des Vosge (Epinal.) **1911. Année 77.** C. Idoux, Les ravages de la guerre trente ans dans les Vosges. Fasc. 1. **1912. Année 78.** C. Idou: Les ravages de la guerre de trente ans dans les Vosges. Fasc. 2.

Rivista di storia, arte, archeologia della provincia di Alessandri 1913, 1 Luglio—30 Settembre. Fl. Valeriani, La regina Cristir di Svezia a Casale (1656). 1—6.

Öfversikter och granskningar.

---

m Engelbrekt, Erik Puke och Karl Knutsson som blef kung. Af AXEL LUNDEGÅRD. 280 s. + 9 ättartal. Aktiebolaget Ljus. Stockholm 1913.

Från den historiska romanens område har Axel Lundegård förts ver till den historiska vetenskapens. Ofvanstående arbete är ej, såsom ss titel möjligen kunde synas gifva vid handen, en den diktande ntasiens från den historiska verkligheten mer eller mindre lösgjorda ildring af några af förgrundsgestalterna i vår senare medeltids historia. örf. framträder här såsom en den objektiva historieforskningens kare, hvilken med ingående kritik söker till det historiska vetandets illor, åter pröfvar de gamla problemen och uppställer nya, granskar h dömer.

I inledningen betonar förf., hurusom vår häfdateckning i regeln undat sin framställning af 1430-talets händelser på den nära samtida rlskrönikan. Men denna senare är en synnerligen vilseledande lla, skrifven i Karl Knutssons speciella intresse, och framställer nom och hans handlingssätt i den ljusaste dager. Endast delvis n detta omdöme modifieras af den omständigheten, att Karlskröni-ns författare i sitt verk i omarbetad form upptagit delar af en igare Engelbrektskrönika, hvilken låter framskymta en helt annan h riktigare uppfattning af Engelbrekt och hans fosterländska rk. Föga rättelse har äfven gifvits af »Magister Ericus Olai», ilken i sin »Chronica regni Gothorum» trots många goda ansatser er blicken skymmas af tidens nyvuxna vilda danskhat.

Som grundval för diskussionen af det föreliggande spörsmålet ver förf. öfversättningar af Karlskrönikans och Ericus Olai's fram-llningar. Öfversättningarna, hvilka synas tämligen nära ansluta till originalens ordalydelse, upptaga en dryg tredjedel af hela ketet (s. 39—134). Det kunde i förbigående anmärkas, att förf. Karlskrönikans vidkommande följer aftrycket i »Scriptores rerum ecicarum medii ævi», ej den senare och bättre upplagan af Klemming Svenska Fornskriftsällskapets samlingar». Någon gång väcka äfven fs anmärkningar till de behandlade källorna en viss förvåning: så t. då det beträffande Ericus Olai påpekas, att hans latin icke är »alltid ssiskt rent», och att »han förfaller ibland till munkstil, brukar ma två adjektiv, där ett skulle varit tillfyllest, och blir någon gång nkel».

I tredje afdelningen framlägger förf. sin egen uppfattnin »Hvad vi genom Karlskrönikan och Ericus Olai få veta och kun sluta oss till om Engelbrekt, Erik Puke och Karl Knutsson Bestämdt och energiskt intager förf. ståndpunkt till det gifna problem Hela hans framställning formar sig till ett glödande försvar för d svenske frihetshjälten och hans medhjälpare gentemot det arist kratiska ränksmideriet förkroppsligadt i Karl Knutssons person. ser förf. härvid saken så, att Engelbrekt skulle vara en »folket man i speciell mening. Tvärtom söker han i motsats till föregåen forskare uppvisa, att Engelbrekt varit af förnäm härstamning, jä bördig såväl med Erik Puke som med Karl Knutsson. Men Engelbre blir för honom »stormannen, som af stark och stilla öfvertygel gjort folkets sak till sin», som utan själfviska syften träder fra som sitt folks ledare och väcker det till medvetande af sin eg kraft. Mot Engelbrekt och hans tappre medhjälpare Erik Pu reses en förbittrad kamp af det fientliga stormanspartiet: Ka Knutsson är det verktyg, som användes för att undantränga d folkvalde rikshöfvitsmannen. Stark och hård samlar sig förf:s ovil kring denne man. »Det föreligger half bevisning för att han va medanstiftare af det lömska mordet på Engelbrekt, men efter ha död axlar kronsträfvaren folkhjältens blodiga kappa och banar sig svenskhetens nam nväg till Sveriges tron.» Hans väsens art sku dock ej heller i framtiden förneka sig. »Hans regerings historia historien om en till det yttre högrest men svag och räddhåg sträfvare, som genom egen slughet och omständigheternas ma lyckades gång på gång nå fram till det i yttre måtto höga mål för sin sträfvan, men som på grund af inre tomhet svindlade o föll från tinnarna, där han klamrat sig fast vid ett värf, som h aldrig var vuxen.»

Hvad redan samtiden i sin dom förbrutit mot Engelbrekt o Erik Puke, det har äfven den följande häfdateckningen låtit kom sig till last. Förf. ger oss resultaten af den historiska fors ningens arbete alltifrån Olaus och Laurentius Petri till Geij Fryxell och Hans Hildebrand. Öfverallt är det samma genomgåen fel, som konstateras, samma oriktiga grundsyn, hvilken förhindrar rättvis och sann uppskattning af de handlande personerna.

Här är ej platsen att ingå på en närmare dryftning af många och viktiga problem, som af förf. i hans arbete berör Ingalunda skall förnekas, att förf. vid flera tillfällen uttalar skar sinniga och träffande omdömen, liksom äfven gör en hel del intressa observationer. Men i det stora hela måste undersökningen sä vara lagd efter allt för enkla linjer, för att från rent vetenskap synpunkt kunna gifva några mer bärande resultat. Den politis situationen var alltför invecklad, de kämpande krafterna och intr sena alltför många för att tidens historia skulle kunna helt kl läggas efter ett dylikt lättfattligt schema. Hvad särskildt K Knutsson beträffar, måste äfven förf:s uppfattning betecknas så till sin riktighet högst problematisk. Sveriges ende nationelle kon

ler senare medeltiden har förvisso haft svåra fel och svagheter, ı måhända skall en senare forskning kunna uppvisa, att han jämte ägt ej obetydliga förtjänster: det är ej osannolikt, att åtligt i Karl Knutssons regering pekar framåt mot hvad komma lle, mot Gustaf Vasas storverk, och att äfven Karl Knutsson t minnesvärd del i den svenska statens återuppbyggande.

Men man gör till äfventyrs förf. orätt, om man bedömer hans ste från dylika synpunkter. I ett särskildt litet kapitel talar . om »det historiska medeltidsmörkret», om det försummade skick, vilket vår medeltidshistoria befinner sig, och om nödvändigheten den svenska historiska forskningen att snarast möjligt skaffa else härutinnan. Till samma tanke återvänder förf. för öfrigt flera tillfällen och kan ej nog starkt framhålla behofvet af förnade studier och forskningar inom vår äldre historia. I denna ing kunna alla svenska historiker obetingadt instämma, och har varit förf:s hufvudafsikt att med sitt arbete fästa större kretsars märksamhet på detta förhållande, har han otvifvelaktigt förstått synnerligen väl fylla sin uppgift. Det måste då äfven erkännas, det exempel han valt för att klarlägga sin tes varit utmärkt ägnadt belysa såväl bristerna i den svenska medeltidsforskningen i änhet som framför allt, huru svensk historisk forskning ännu ej ats kritiskt genomtränga det halfmörker, som hvilar öfver ett ar historias viktigaste brytningsskeden och en af vårt folks största älter, Engelbrekt Engelbrektsson.

En mindre del af sitt arbete har förf. ägnat åt genealogiska släkthistoriska utredningar (s. 231—260). Till läsarens tjänst detaljerna sammanställda å nio släkttabeller, omfattande ett al af det medeltida Sveriges förnämsta ätter. På dessa utredar, hvilka säkerligen kräft långvariga och mödosamma underningar, har förf. nedlagt mycken flit och omtanke, och det behöfver betonas, att de för den historiska medeltidsforskningen, som i kild grad är hänvisad till personhistoriskt material, måste vara ärde.

S. T-g.

---

teräs riksdag 1527. Några kritiska anmärkningar af SVEN TUNBERG. (Uppsala universitetets årsskrift 1915.) 65 sid. Uppsala 1913.

1893 utgaf professor Hjärne en bekant liten skrift »Reformariksdagen i Västerås». Docenten Tunberg har, efter tjugo år, tagit ämnet till ny behandling. I och för sig är det ej underligt, denna underbara riksdag lockar forskningen till förnyade underningar. Dessvärre är materialet, såsom förf. i »Inledningen» framler, ytterst bristfälligt. Något protokoll föreligger naturligtvis

icke, men lika litet någon samtida berättelse af det slag, som al sedan Johan III:s tid gång efter annan fick ersätta protokollet. le heller någon officiell redogörelse i största korthet för hvad so förekommit dag för dag eller ett s. k. riksdagsdiarium med rik dagsakterna som bilagor, såsom bruket stundom var under Karl IX tid. De ursprungliga redaktionerna af konungens propositioner o ständernas svar föreligga icke, ännu mindre några koncept m ändringar. Man har endast de i riksregistraturet införda samti afskrifterna både af de ena och de andra. Själfva recessen i origin finnes ej mera och man är hänvisad till afskrifter. Och så har ma Peder Svarts ryktbara, ett par årtionden senare nedskrifna skildri af riksdagen, och någon pedantisk ackuratess var icke denna fö fattares starka sida. Länge nog tog man denna lifliga skildring ut vidare för god. Sedan den historiska kritiken till sist väl vakna finner man sig ställd inför en rad frågor, på hvilka endast hypotes blifva svar.

I afd. II behandlar förf. »Riksdagens förlopp». Det skulle fö för långt att i detalj följa denna ganska intressanta utredning. Jag ska endast fästa mig vid hufvudfrågan, nämligen om de tre ståndens svar o deras förhållande till recessen. Hjärne har som bekant sökt leda i bev den uppfattningen, att de tre svaren ej afgifvits samtidigt, utan det e efter det andra, att de beteckna tre olika »förslag till samfälda besl eburu afgifna av särskilda meningsgrupper eller partier vid rik dagen», att de ha sin motsvarighet i de tre beskickningar, so Peder Svart enligt hans mening omtalar, och att konungen förkast de båda första, bönders och borgares, för att acceptera det tre adelns. Böndernas liksom borgarnes svar skulle innebära, att ville undandraga sig allt ansvar för den förestående kyrkoreduktione böndernas särskilt, att de »med en ringa eftergift angående klostr velat tillköpa sig den gamla kyrkans förskoning». Mot denna up fattning opponerar sig Tunberg. Peder Svart omtalar till en börj icke endast tre beskickningar utan åtskilliga fler. Svaren äro hv de själfva utgifva sig för, nämligen svar af de särskilda ständen, prä lade af de synpunkter, som för det ena och andra ståndet voro n turliga. De äro ej afsedda att vara förslag till samfällda besl utan hvart stånd talar blott för sig själft. Under sådana förh landen torde Peder Svarts skildring, rätt uppfattad och bortsedt fr vissa ensidigheter t. ex. i fråga om konungens uppträdande, liks från den stundom något starka färgläggningen, i fråga om händel förloppet i stort sedt rätt väl låta försvara sig. Jag tror för m del, att herr Tunberg i det hela har rätt i sin uppfattning. D öfverensstämmer också i det väsentliga med den, som jag i kort framställt i Sveriges historia.

I den tredje afdelningen öfvergår förf. till en undersökning riksdagens beslut, som pläga sammanfattas under namnen Väster recess och Västerås ordinantia. Om recessens karaktär kan ju något tvifvel råda. Den har en gång förelegat i ett vederbörli besegladt af rådet å ständernas vägnar utfärdadt bref, som upp

vad man ansåg vara ständernas hufvudsakliga beslut eller svaren på de
ra förnämsta »brister» konungen andragit. Annorlunda med ordi-
antian. Den är enligt förf. »högst otillfredsställande bevarad». En
daktion på svenska är införd i det samtida riksregistraturet. En
förligare redaktion på latin, antagligen uppsatt af en person i Hans
rasks omgifning, har hamnat i vol. XXXIV af den Benzeliska
anuskriptsamlingen i Linköpings stiftsbibliotek. En tredje redaktion,
fven den på latin men något kortare, föreligger i en för Possevinos
kning gjord afskrift af en på Johannes Magnus' uppdrag tidigare
erkställd öfversättning. Förf. aftrycker de tre redaktionerna bredvid
varandra och kommer till den slutsatsen, att den längre latinska
exten är den ursprungliga och riksregistraturets svenska text, så
ångt den räcker, en öfversättning däraf. Hans uppfattning tyckes
tan vidare ha accepterats (jämf. Svensk tidskrift 1913, s. 515 och
yrkohistorisk årsskrift 1913, s. *84*, *112*). Förhållandet är emel-
rtid enligt min mening det motsatta, och jag skall anföra några
käl för denna uppfattning. Man kan till en början icke finna
ågon anledning, hvarföre konung och råd skulle gått till väga på
etta besynnerliga sätt, att först låta uppsätta punkterna på latin
r att sedan omedelbart låta öfversätta flertalet på svenska. Sam-
iden erbjuder intet exempel på ett dylikt förfaringssätt. Icke ens
rebromötets beslut 1529 redigerades på latin, ehuru dess innehåll
orde kunnat gifva anledning därtill. Den latinska redaktionen är
cke i registraturet införd och den är för samtiden (utom kanske en
ten krets i Hans Brasks omgifning) okänd. Laurentius Petri följer
sin bekanta förklaring den svenska texten; hade den latinska fun-
its, kunde han ej gärna ha undgått att beröra den åtminstone i
e punkter, som ej hade motsvarighet i den svenska, och den kan
j gärna ha kommit bort under de få åren emellan riksdagen och
förklaringen. Förf. stöder sig i främsta rummet, synes det, på
språkliga skäl. Den svenska texten, yttrar han, frapperar genom
n högst egendomliga stil och uttryckssätt. Det är sant, men det
äller om samtliga aktstycken från Västerås riksdag, och då förf.
ttsätter: »Det visar sig på flera punkter att den svenska texten
möjligen kan hafva varit den ursprungliga utan måste grunda sig på en
tinsk text, af hvilken den är en blott öfversättning», kan jag för
min del ej följa honom. Det heter i en paragraf bl. a.: »vare icke
konoper eller hans embetesmen alt for läth till ath bruka ban för
ra saker». »Lätt till» måste enligt förf. vara en öfversättning
f den latinska textens »faciles ad» och ordet skulle i äldre svenskt
språk i regeln betyda »lätt» i den mening vi i nusvenskan använda
samma. Därvid må endast erinras, att i riksdagens akter ordet
ätt och afledningar däraf upprepade gånger förekomma i en egen-
omlig betydelse. Konungen har icke sammankallat ständerna af
ågon »lätthet», heter det strax i början af propositionerna, och han
ar icke framställt dessa af någon »lätthet», heter det i slutet.
Ständerna ursäkta sina »lätta» svar. Biskop eller präst skulle ej så
»lätteliga» bannlysa fattiga män, som förr skett är, heter det i rådets

öppna bref om besluten. I en annan paragraf förekommer: »O giftermalsaker hanla biscoper, som är hvad reth egtaskap är» o. s. Förf. finner denna sats »högst invecklad och onaturlig». Den klumpigt uttryckt men kastar man om ett par ord, blir menin rätt god: »Biscoper hanla om giftermålssaker som är» o. s. v. För finner satsens tillkomsthistoria stå klar, om man granskar den latins redaktionens motsvarande uttryck: »Item episcopi pertractent. n dubitatur de vero matrimonio». Hade en dylik fras förelegat, bor den onekligen ha återgifvits på annat sätt. Öfverhufvud taget, o två redaktioner af samma text föreligga, är det ju en vanlig reg att den enklare och kortare är den ursprungliga, och detta gäller förevarande fall om den svenska texten. Jämför t. ex.: »för p ningana som tagas i inledningen» och »pro emenda pecuniaria *delicto ac* introductione provenienti»; »samma saker» och »causas *iurisdictionem episcopalem ut hactenus spectantes*»; »doch för sla och »sed pro vulneratione *ac iniectione manuum violentarum mutu* »när prester dör» och »clerico *ab intestato* decedente». Det är, syn det mig uppenbart, att den latinska redaktionen flerstädes velat fö tydliga den svenska textens något tvärhuggna uttryck. Det är nog med detta. Vissa förklarande uttryck i den latinska text torde ha tillkommit i särskild afsikt. Den svenska texten använd ett par gånger uttrycken »epter kirkiobalken», »epter landzlagen »epter lagbokene». Den latinska har: »juxta tytulum ecclesiastic *alias per laicos editum*», »juxta constituciones *laicales* ac leges m nicipales», »juxta constituciones *laicorum* ac municipalia regni». De svenska texten talar ett par gånger om »ting oc stempne», den latins om »placitis ac judicio *rusticorum*» eller »placito *rusticorum*» (jämf orden »såsom andre» och »quemadmodum alii *layci*). Det svensk rådet kunde svårligen låtit en klerk nedskrifva dessa och dylika fras Jämför man därmed att i första punkten det på svenska heter o konungen, att han i visst fall ägde »besörgia kirkiona med th som beqvem är» och att detta återgifves i den latinska texten m det grofva uttrycket »alium *intrudendi*» etc. — i fråga om bisk parne är samma ord riktigt öfversatt med »providebunt», och s öfverskriften till den längre latinska texten lyder: »Constitution regis Svetie Gostavi *contra ecclesiasticam libertatem*» o. s. v., ligg den förmodan nära till hands, att den längre latinska texten red gerats af en motståndare till den skedda förändringen, och därm stämmer ju väl, att den förskrifver sig från biskop Brasks omgifnin Däraf skulle då också förklaras, att man — för att i ett samma hang förena alla de mot kyrkans frihet och lydnadsplikt und påfven stridande besluten — funnit lämpligt tillägga både vissa b stämmelser i själfva recessen och punkterna om biskoparnes konfi mation och peterspenningen, så äfven de tre »Conclusiones qu voluit rex defendi in sua ac communitatis presencia», hvilka i o för sig snarast hänvisa på ett privat, icke ett officiellt urspru Slutligen är den latinska texten på ett par ställen uppenbarlig felaktig. Man brukade den tiden skilja mellan Västerås »hand

ch »artiklarna» och menade med den förra själfva recessen, med de enare ordinantian. Den svenska texten af denna hänvisar nu ett ar gånger (ifråga om sakören) till »handeln», d. v. s. till recessen; etta återgifves på latin med »hanc constitucionem», som måste syfta å ordinantian, men den grundläggande bestämmelsen om sakören nnehölls ju i recessen, om än i något underligt sammanhang. Och rasen »et si quid ultra hoc residuum fuerit, conferatur per regem uicunque voluerit in feudum pro sue libito voluntatis» återgifver illa ecessens ord: »hvad therutöfver kan vara göre han konungen tiänist aat med borgarelägie eller elles, som konungen täckis». Hvarföre cke i den svenska texten punkterna om förhållandet till Rom influtit ärer med de medel, som för närvarande stå till buds, svårligen med issihet kunna förklaras. Ordinantians svenska text, sådan den är nförd i registraturet, kan möjligen göra intrycket af att vara ofullständig, men detta är i så fall endast ett intryck, intet mer.

För frågan om ordinantians karaktär är det emellertid ganska kziltigt. om den ursprungligen varit affattad på latin eller svenska. I hvilketdera fallet som helst står frågan om dess statsrättsliga ställning öppen. Därom säger förf. till en början (sid. 61): »Den på ssa affattade ordinantian kan ej stå i något organiskt sambnnd med riksdagens verksamhet» och vidare (sid. 63): ordinantian »är en af konungen med riksrådets samtycke gifven kunglig förordning, afseende dels att ge verkställighet åt riksdagens beslut, dels att reglera andra i nära samband därmed stående förhållanden». Huru ordinantian tillkommit, känner man visserligen icke; förf:s förmodan att det skett under medverkan af rådet är emellertid nog riktig, men recessen har ju också tillkommit under rådets medverkan, och kunna icke andra varit med om öfverläggningarna? Därom vet man ingenting men omöjligt är det icke. Det första påståendet åter kunna vi icke göra till vårt. Nog står ordinantian i ett organiskt samband med riksdagens verksamhet och med recessen, till hvilken den ett par gånger uttryckligen hänvisar. Under sådana förhållanden är det knappast så otillåtligt, som förf. synes mena, att sammanfatta recess och ordinantia under det generella namnet »riksdagens beslut». I rikets råds öppna bref om besluten heter det till en början: »Därföre hafva vi så alle med förnempde vår nåd. herre öfverens varit och endräkteliga samfält oss» och så följa bestämmelser ur recessen. Därefter heter det: »Och efter den mene man är tungt vara under ... herrskap, hafve vi samtyckt» och så följa bestämmelser ur ordinantian. Hur skall man kunna skilja mellan subjekten till »vi så alle» och »vi», allra helst orden »så alle» saknas i vissa afskrifter? I själfva verket är det väl så, att samma krets, i främsta rummet rådet, naturligtvis med konungens gillande, låtit redigera både recess och ordinantia, och man kan förmoda, att konungen gjort till villkor för sitt kvarstannande äfven ordinantians bestämmelser. Formellt taget innehåller ordinantian »föreskrifter för en mängd i det praktiska lifvet förekommande fall», men då förf. (sid. 63) sätter flertalet paragrafer »i samband med recessens fordran på Guds ords

oförfalskade predikan», torde däremot kunna invändas, att de till e god del stå i samband med yrkandet, att allmogen ej skulle va »under tu herrskap» (jämf. rikets råds öppna bref om besluten, so därmed motiverar ordinantians anförda bestämmelser, och adel svar, där uttrycket först förekommer). Sakörena spela i ordinanti en stor roll. I öfrigt torde det icke vara rådligt att behandla o dinantian som en senare tids kyrkolag eller alltför mycket pres dess uttryck. Den innehöll några rätt hastigt tillkomna bestämme ser, afsedda att för ögonblicket reglera förhållandena utan att al för mycket bryta med den gamla ordningen, och några öfverläg ningar om gränserna mellan kyrkans och statens makt, sedan d myndiga biskoparnes välde väl blifvit brutet, torde icke ha för kommit. Den stora brytningen i det hänseendet inträffade för 1539.

Af stort diplomatiskt intresse är den redogörelse förf. i sist afdelningen lämnar för de smärre förändringar eller förvanskninga som ordinantians text efter hand i afskrifter undergick. De ådag lägga i sin mån, huru litet man ansåg sig ha att göra med en defi nitivt fastställd lagtext.

Ehd.

Gustaf II Adolf och Stralsund 1628—juli 1630. Akademis afhandling af WALDEMAR CARLSSON. XIX + 264 sid. Uppsal 1912.

Icke utan skäl kunde en af våra mest nitiska historiska sam lare under 1700-talet tala om decenniet 1620—1630 som »ett mörk tioåratal». Efter det forskningsarbete, som sedan pågått inom Gusta Adolfshistorien, gäller väl näppeligen satsen längre — åtminston icke i den mening Loenbom tänkte sig — men det kan fortfarand med fog sägas, att dessa år, under hvilka den svenska politiken fö beredde sitt världshistoriska ingripande, ännu långt ifrån äro defini tivt genomforskade och klarlagda. Förträffliga specialundersökninga — af Hammarstrand, Schybergson och Rydfors, för att nämn några namn inom svenskspråkig vetenskap — saknas visserlige icke, lika litet som moderna öfversiktsarbeten, af hvilka Hjärne i sin sammanträngdhet så klara och fasta skildring och — i de
rs i detaljforskningen grundliga oc
n exempel. Den tyska forskninge
svenska, har ju närmast sökt upp
e und Ziele», sådana dessa låta si
och dess omedelbara förberedelse
år mera nöjt sig med att samman
resultaten än egentligen sträfvat a
politik belysande. Och dock tord

d ett fortsatt studium af materialet äfven sådana stå att ernå. nske bli de icke ägnade att väsentligt förändra den bild vi redan af den svenska diplomatiens vidgade verksamhet och hemliga greningar, men otvifvelaktigt skulle därmed på åtskilliga punkter inkas en behöflig klarhet. Det gäller äfven beträffande Gustaf olfs betydelsefulla förbindelse med Stralsund, om också dess toria redan tillförene torde vara tillnärmelsevis bättre känd än killiga den svenska politikens tidigare eller samtida mellanfvanden. Det är i hvarje fall med stort intresse man tar del af Carlssons ingående undersökning af ämnet.

Den betydelse, som året 1628 äger i Gustaf Adolfs historia, stor och påtaglig. Redan samtidens opinion ledde af naturliga il konungens tyska härtåg närmast tillbaka till hans förbund med alsund, vare sig man häri såg en handling af nödvärn till skydd evangelisk tro och hotadt nationellt oberoende eller betraktade som en otillbörlig inblandning i sådana förhållanden, som icke nmo den nordiske fursten vid. Klart afspeglar sig detta i den lomatiska eller publicistiska skriftväxling, som jämsides härmed er något senare utspann sig. Den kejserliga polemiken ville i längsta betona, att tvisten endast gällde »den stralsundska saken». ynnerhet i den äldre litteraturen bildar också förbindelsen mellan erige och den pommerska hansestaden den klassiska utgångsikten för skildringen af det svenska fälttåget i Tyskland. Med viss rätt, så tillvida som Stralsund under några utomordentliga ombrotts- och förberedelseår är den svenska politikens alltid nella centrala punkt; med mindre fog åter, så snart härigenom anskymmes Sveriges tidigare orientering i de tyska kustländerna, n hvilken anknytningen till Stralsund aldrig får sitt rätta perktiv.

Författaren har också insett, att framställningen af den period, n af bokens titel begränsas, kräft en inledande öfversikt af hänerna intill 1628, i den mån de inverka på uppfattningen af s ämne, och han har härtill ägnat två och ett halft kapitel eller efär fyrtio sidor. En kort teckning af de olika makternas och skildt Sveriges ställning till den tyska frågan under 1620-talets ra hälft är hållen i anslutning till Schybergsons, Rydfors och häfers undersökningar, och för den därpå följande öfversikten de habsburgska flottplanernas utveckling har författaren haft att å arbeten af Gindely, Mares, Reichard och Schmitz, som nat frågan ingående, hvarandra kompletterande arkivforskningar. lt naturligt har här endast kunnat gifvas en raskt skisserad umé. Präglad av samma försiktighet i omdömesformuleringen, genomgående kännetecknar afhandlingen, skulle den helt visst vunnit på en närmare utformning af vissa partier. Det endast tydligt berörda spörsmålet, i hvad mån kännedomen om de ande polsk-habsburgska planerna på Östersjön återverkat på Gustaf olfs mått och steg vid olika tillfällen, hade förtjänt att närmare rskådas. Starkare kunde ha betonats, att dessa planer icke till-

fälligt uppdyka under 1620-talet, utan att farhågorna för dem, d
må ha varit välgrundade eller tilläfventyrs stundom öfverdrifna, be
kymrat de svenska statsmännen under långt tidigare skeden i
kampen mot Polen. Att projektet, som det slutligen i sina detalje
gestaltade sig i Warschau eller Brüssel, icke till fullo varit Gusta
Adolf bekant, må väl, som författaren förmodar, vara troligt, me
visst är, att såväl den svenske konungen som Kristian IV vor
ganska väl underrättade om hvad som förehades, och att de på al
sätt motarbetade och försvårade Schwarzenbergs och de Roys nego
ciationer i hansestäderna. Den roll, som särskildt Christophe
Ludwig Rasche härvidlag spelade som initierad kunskapare oc
rapportör och på samma gång ljungande publicist i tysk-patriotis
anda, förtjänade i detta sammanhang att åtminstone antydas, oc
ett studium af den samtida flygskriftslitteraturen skulle tvifvelsutа
varit rätt belysande. Af många vittnesbörd är klart, att särskild
Elfsborg och Öresund betraktades som utsatta punkter i de nordisk
farvattnen, och det är icke fråga om, att icke härmed skulle mena
just hamnarna »de Zonte» och »de Elfbrug», som Sigismund af Pole
i mars 1627 uppmanade Filip af Spanien att ockupera. Vid Elfs
borg skedde vid flere tillfällen truppkoncentrationer för att afvärj
dünkirkarnes befarade landstigningsförsök, och Sigismund själf syne
vid samma tid ha gjort allt för att utpeka Öresund som den främst
angreppspunkten. Hur öfverhängande man i Sverige ofta ansа
faran framgår med all tydlighet af de försvarsåtgärder, som ti
efter annan, ofta genom brådskande order och under fruktan fö
omedelbart öfverfall, anställdes i de svenska kustlandskapen. Carls
sons i förbigående tveksamt framställda gissning (s. 15, not 2), a
de Zonte skulle vare identiskt med Danzig, saknar hvarje som hel
hemul.

För kännedomen om de motiv, som för Gustaf Adolf voi
ledande, när han trädde i förbindelse med Stralsund, ha dock des
och andra likartade frågor afgjordt mindre värde än en ej alltfö
summarisk utredning af hans föregående underhandlingar med de
nordtyska sjökantens furstar och städer. Det synes mig vara e
betydelsefullt förbiseende af författaren, när han så godt som al
deles bortglömmer de särdeles intressanta förbindelserna mella
Sverige och *Mecklenburg*. I själfva verket torde det endast var
en tillfällighet, att ej Mecklenburg för Gustaf Adolf kom att spe
samma roll, som blef Stralsund förbehållen. Förträffligt belys
hans uppfattning af det allmänna läget i Tyskland vid skilda ti
punkter af korrespondensen med hertig Adolf Fredrik; den senar
bref synas tyvärr till allra största delen vara förkomna, men
Gustaf Adolfs bref till honom, som bekant publicerade i Styffe
upplaga af Gustaf Adolfs skrifter, kan man utan svårighet sluta s
till deras innehåll. Motvilligt och steg för steg tvingas den meckle
burgske fursten af händelsernas egen makt att hos Sverige söka d
stöd, som dess konung oförbehållsamt erbjuder men icke är villig lämn
på andra villkor än en verklig förbundsförfattning mellan Meckle

'g och andra nordtyska ständer. Gustaf Adolfs anbud i augusti 23 att bidraga till ett sådant förbund »mit einer Lage zu lande l flotte zur sehe» leder visserligen icke till någon effekt, och det : i stället hans danske nabo, som tager ledningen i Nordtyskland, n efter slaget vid Lutter begynner Adolf Fredrik att blott så cket enträgnare anropa Sverige om skydd mot den hotande inionen, visserligen i det längsta under tvehågsen obenägenhet att mötesgå Gustaf Adolfs städse häfdade kraf på bestämdhet i uppdandet. I slutet af oktober 1626 upprepar han en redan tidie framställd bön om svenska krigsskepp till Wismars hamn; vid nmarks sida har Mecklenburg endast fördärfvet att vänta, skrifver i. En vidrig tillfällighet låter detta bref på Östersjön falla i ska händer, det publiceras enligt tidens sed, tillsammans med en af polska jesuiter dechiffrerade och behörigen kommenterade escher från Camerarius — och den kejserliga misstron väcks skildt stark mot Mecklenburg.[1] Med all sannolikhet blef afandet af dessa ömtåliga och komprometterande förbindelser en ktigt verkande driffjäder till det osedvanligt kraftiga inskridet mot just de mecklenburgska hertigarna. Det vill annars as oförklarligt, att den landsherrliga onåden lät dem dyrare andra Kristian IV:s allierade betala sin skuld. Ty till nå- bestämd och uppenbar anslutning till Sverige kom det trots icke för mecklenburgarna förrän i självfva katastrofens ögon- k. Riksrådet Per Baners diplomatiska verksamhet vid hofven i werin och Güstrow under sommaren 1627 mötte hinder i bristande troende de båda furstebröderna emellan lika väl som i de meckburgska ständernas, särskildt staden Wismars, motspänstighet och lanflykter. Men han slöt dock med Adolf Fredrik ett aftal om svensk flottexpedition till Wismars skydd och om inläggandet af ask garnison i staden. Hur dessa planer, när från svensk sida i förberedelser redan voro vidtagna, plötsligt omintetgjordes genom kejserliga truppernas stormanlopp mot Mecklenburg och hertinas landsflykt, är från Geijer i sina hufvuddrag bekant. På serligt håll fruktade man ganska tidigt, att Gustaf Adolf skulle :a sig fast vid Mecklenburgs kust, och redan hösten 1626 hade i nlighet försök gjorts att med Adolf Fredrik som mellanhand afra svenskarnas intresse för Mecklenburg.[2]

Endast med några svaga konturer har här kunnat antydas den rgiska diplomatiska kamp, som i tysthet fördes om den mecklengska kusten, en kamp, som i flere stycken kan sägas förebilda underhandlingar och vapenskiften, som senare i Stralsund fingo medelpunkt. Det våldsamma afklippandet af de svensk-mecklengska underhandlingarna innebar ingenting mindre än det stral-

[1] Cancellaria Suedica. (Jfr Warmholtz, 3513.) — Upplysningar om de mare omständigheterna vid brefrofvet finnas i bref från och till Camerarius rjan af 1627. Utförligast är en skrifvelse till Nicodemi, E. 371. Ups. (Orig.)

[2] Adolf Fredriks dagbok, publ. i Mecklenburgische Jahrbücher 12, har om en märklig anteckning.

sundska problemets aktualisering, så snart situationen i Pommern artade sig bli enahanda med den i Mecklenburg. Det är fåfäng att ur de knappa och alls icke märkliga underrättelser, vi äga om Stralsunds beröring med Sverige åren närmast före 1628, vänta förklaringsgrunden, hvarför just denna stad blef den kritiska härden vid södra östersjökusten. Att så skedde berodde främst på den mecklenburgska kuststräckans ockupering af de kejserliga. Det är egentligen först i början af år 1628, som Stralsunds ställning plötsligt blir en brännande fråga. Icke så som skulle Gustaf Adolf tidigare förbisett stadens betydelse; i motsatt riktning vittnar det otvetydiga intresse, han upprepade gånger ägnade densamma. Särskildt att bemärka är i detta sammanhang den af Carlsson återgifna notisen, att konungen redan 1627 ditsändt D. von Falkenberg för att vara borgerskapet behjälplig vid befästningarnas iordningsställande. Uppgiften, för hvilken förf. åberopar Fock som sagesman, återgår noga taget till en vida tidigare källa, Neubur jämt hundra år äldre arbete af 1772, men kan icke betraktas som säkert styrkt. Åtminstone menar Falkenbergs biograf, Wittich att den tarfvar ett frågetecken.

Vid det kejserliga anfallet på Stralsund knyter sig naturligen hufvudintresset till Wallensteins person. Man kan tycka, att förf. väl flyktigt berört dennes politiska och militära åtgärder vid tiden i fråga. Mycket förskylles det väl källornas bristfullhet, när han icke på något sätt sökt förklara innebörden af Wallensteins underhandlingar — eller rättare ansatser till underhandlingar — med svenskarna hösten 1627 och senare. De skiftande lynnesutbrotten och hugskotten i Wallensteins bref till Arnim, ömsom med befallningar att bränna svenska flottan, ömsom med maningar att inlåta sig på traktater med Gustaf Adolf, återspegla tydligt hans respekt för den svenske konungen och lika tydligt en viss retlig misstänksamhet, som uppenbarligen står i samband med den osäkerhet och ovisshet som uppdagandet af arten af Gustaf Adolfs mecklenburgska förbindelser medfört. Dessvärre äro för denna tid Oxenstiernas bref delvis, Arnims helt och hållet förlorade, och om de underhandlingar, som i hvarje fall indirekt och under hand torde ha anknutits, veta vi följaktligen mycket litet. Om ursprunget till dem kan emellertid här påpekas, att tanken därpå först framställdes af en högeligen oansvarig politisk frilans, den bekante Wolmar Farensbach, kort efter dennes återkomst till de kejserliga lägerplatserna från sin tillfälligt irakade svenska fångenskap, hösten 1626. Huru vida han för detta uppslag hade något uppdrag från svenskt håll må här lämnas därhän. Troligtvis har Farensbach i de lojalitetsförsäkringar, som vid hans lössläppande aftvungos honom af de misstrogna svenska rådet, menat sig besitta fullmakt till dylika förslag. Huru som helst åberopas han af Wallenstein hösten 1627 såsom den där å Sveriges vägnar först proponerat förhandlingar.[1]

[1] Att Farensbach 1626 uppehöll sig i Sverige, är okändt för hans biograf Seraphim men har med ledning af en antydan i ett bref från Gab

Man kan framställa den frågan, om Wallenstein, när han igångsatte anfallet mot Stralsund, handlat fullt i samförstånd med den officiella kejserliga politiken och under full känning med dess önskemål. Till en viss grad måste svaret vara underkastadt tvifvelsmål. Så t. ex. aktade han den 27 febr. 1628 icke nödigt, när han befallde Arnim att inlägga garnison i staden och beordrade öfverste von Ziemen »mitt gewalt anzugreifen und zum gehorsam zu bringen» — brefvet till den senare, publiceradt i Meckl. Jahrb., 40, s. 95, synes vara förf. obekant — att på något sätt ens omnämna Stralsund i det bref, han samtidigt lät afgå till kejsar Ferdinand (publiceradt i Chlumeckys Regesten). Senare saknades icke i Wien anmärkningar mot den allsmäktige generalens påstådda vårdslöshet vid förhandlingarna med Stralsund, och enligt hvad Carafa berättar i sina *Commentaria*, synas dessa särskildt afsett hans benägenhet att för sina mecklenburgska omsorger stundom släppa kontakten med den pommerska staden. I hvarje fall utgöra dessa Carafas antydningar några bidrag till belysandet af intrigspelet i kejsarstaden, på hvilket Carlsson (s. 48) tror sig kunna konstatera ett exempel i det tillmötesgående svar, Stralsunds utsände protonotarius Wahl mottog. Det hette t. o. m. i detta svar, att befallning redan utgått till Wallenstein att upphäfva belägringen.

Jag har något mer ingående dröjt vid det inledande partiet af doktor Carlssons bok, då jag tror, att de frågor, som därmed stå i sambband, principiellt sedt för ämnets uppfattning äro synnerligen betydelsefulla, låt vara, att de till någon del kunna anses falla utom ramen för hans undersökning. I den starkt sammanträngda form, som själffallet måst gifvas detta parti, röjer sig någon gång en viss bristande skärpa i uppfattning och formulering, och från benägenheten att kringgå problemen kan förf. ej heller i det följande alltid fritagas. Ju mer han närmar sig sin egentliga uppgift, de direkta förbindelserna mellan Gustaf Adolf och Stralsund, komma emellertid hans obestridliga förtjänster, klarhet och öfverskådlighet, dubbelt tacknämliga beträffande en tid, så politiskt intrasslad som den, hans ämne berör, allt mer till sin fulla rätt.

Det händelserika året 1628 har naturligt nog på sin lott fått lejonparten af sidotalet, 1629 års förhandlingar behandlas med vida mindre utförlighet, och afslutningsvis föres skildringen fram till juli 1630, en väl motiverad ändpunkt, då Stralsund nu spelat ut sin direkt betydelsefulla roll och allt mer undanskymmes af viktigare angelägenheter. Sin utförliga och trots rikedomen på detaljuppgifter särdeles lättlästa undersökning af de svensk-stral-

---

...tafsson till Axel Oxenstierna i en recension påpekats af Sondén. I ...liva verket satt han från våren till hösten 1626 i förvar på Gripsholm, ...sad till Sverige af Kristian IV, sedan han i spetsen för en kejserlig skara ...t i danskarnas händer. Notisen härom i Anders Svenssons bref från ...burg (RA.), Camerarii bref till Oxenstierna (E. 388 Ups., afskr.) och ...rfelds relation juni 1626 bland Hammarstrands afskrifter från ...arkivet (i Uppsala universitetsbibliotek).

sundska förbindelserna under dessa år bygger förf. till stor del p otryckt källmaterial i Svenska Riksarkivet, Stralsunds Rathsarch och Rathsbibliothek samt danska Rigsarkivet. Möjligen har för förbisett en och annan samling, som för honom kunde ha haft värd t. ex. professor S. F. Hammarstrands i Uppsala universitet bibliotek förvarade vidlyftiga afskrifter från tyska arkiv, som sä skildt för framställningen af Sten Bielkes verksamhet i Stralsun 1629—1630 nog i ett och annat kunnat fullständiga de upply ningar, som stå att afvinna registraturen. Till förteckningen p källpublikationer och litteratur skulle äfvenledes ett par tilläg kunna göras. Så saknar man bland de förra Diarium för preussisk resan 1627, tryckt i Loenboms Historiskt Archivum III St., som för kännedomen om beskickningarna till och från Stralsund ick torde vara alldeles att förbise.

Nära till hands ligger otvifvelaktigt frestelsen att upplösa e undersökning af denna art i en serie diskussioner om Gustaf Adol syftemål med sitt stralsundska förbund vid olika tillfällen. Förfat taren har emellertid, någon gång kanske väl radikalt, kunde man mö ligen tycka, undvikit denna metod, som ovedersägligen har sina vansk ligheter, ej minst därför, att den, om också episkt genomförd, ha benägenhet att undertrycka en del af materialet, ett förhållande som lätt skulle kunna exemplifieras inom litteraturen på området. ställlet låter förf. dessa frågor praktiskt besvaras af händelseförloppe och i allmänhet torde kunna sägas, att detta härvidlag nog är rik tigast. — Gustaf Adolfs naturliga tvekan inför det vidtgående för taget betonas med all rätt. Hade han tidigare trott sig kunn räkna med de nordtyska städernas samverkan, så blef det snar uppenbart för honom, att på anslutning från dessa ej mycket va att bygga. Också Stralsund var i det längsta tvekande, den unr fångna hjälpen från Sverige och Danmark till trots, och dess vack lan tog sig uttryck i beskickningar till kejsaren och Danzig och i un derhandlingar med Arnim, som fortsatte långt efter det staden tag svensk besättning. På goda grunder tillmäter förf. stor betydels åt den dödsskjutne kommendanten Rosladius kraftfulla uppträdand i syfte att förhindra en uppgörelse, som under bräckliga garanti skulle öfverantvardat staden åt de kejserliga truppernas godtyck Tydligt är dock, att Gustaf Adolf — och än mindre Stralsund — icke åsyftade en direkt brytning med kejsaren, och den konflik som trots allt uppkommit, sökte bägge i det längsta bemantla m gängse statsrättsliga fiktioner. Men lika viktigt var att tillse, a icke den förening, som börjat ingås till gemensam säkerhet, skul brista till följd af den beskyddade partens klenmodighet, och p denna punkt satte också den svenska politiken under hela året 162 in mycket kraft.

Sträfvandet att göra denna förbindelse så fast och förb hållsfri som möjligt betingades af situationens aktuella kraf på e säkert stöd vid den tyska östersjökusten och får icke missfö stås som innebärande vidlyftiga eröfrartendenser. Det var Gust

dolfs bestämda öfvertygelse, att i fördraget den 23 juli 1628 — vars ratifikation f. ö. från svensk sida aldrig utlämnades — pågna börder och utfästa fördelar ej voro rättvisligen afvägda, och genting var naturligare än att han under rådande spända förhållanden efter hand sökte knyta staden, som ingalunda var så herolkt beslutsam, som den populära uppfattningen merendels föreäller sig, allt närmare till Sverige, eller att han sökte tillse, att en »royala succurs», som man af honom påkallade, icke komme tt lämnas alldeles tacklöst. Halft gensträfviga tvungos de stralndiska sändebud, som i augusti besökte konungen i Preussen, med å hans bestämda fordran och begärde, att han måtte blifva deras ads skydsherre. Till denna anhållan torde också ha bidragit, att orgerskapet icke ville »förlåta sig på de danske»; i allmänhet spede nog missnöjet med de danska trupper, som jämte de svenska git kvarter i staden, en icke oväsentlig roll vid stadens fulla anutning till Gustaf Adolf. Men de villkor, under hvilka konungen ille åtaga sig skyddsherrskapet, visade sig alltför skärpta, för att ralsundarna oförbehållsamt kunde godtaga dem. Fråga är dock, n icke förf. öfverdrifver, när han gör gällande, att Stralsund snare blifvit en svensk än en tysk stad, därest dessa villkor komit att uppfyllas. Att det svenska protektoratet skulle gå ut öfver ertig Bogislaws rätt så nominella och sammansmultna rättigheter, aste i själfva verket blifva en oundviklig följd af att svenskarna de handfallna pomrarnas ställe bjödo Habsburg spetsen. Det rent rmella skyddsherradöme, som stralsundarna ville bjuda, fann konunen vara skäligen värdelöst, och han uppsköt för sin del afgörandet. f många tecken synes uppenbart, att Gustaf Adolf sommaren 1628 å allvar haft den möjligheten öppen att personligen bringa Stralnd undsättning. Man finner, att han vid flera tillfällen räknat ed denna eventualitet under förutsättning, att »högsta nöden» det rde. Den bestämda, stundom nästan befallande ton han anslår nder diskussionerna med stadens ombud, vinner häraf sin lämpliga rklaring: han måste ju för detta vidtutseende företag tillförsäkra Stralsunds oförbehållsamma och kraftanspända medverkan.

En bland de intressantaste faserna i dessa underhandlingar är n, som berör Sveriges och Danmarks ställning till hvarandra. n snula oparäknadt hade de nordiska makternas inbördes förbund tt sitt betydelsefullaste reella uttryck i samverkan vid den hotade dens försvar. Men för denna samverkan funnos från början enast provisoriska öfverenskommelser, och ju mer Sverige inlät sig med ralsund, desto mer brännande blef följaktligen den städse vanskfråga, som förhållandet till Danmark innebar. Väl är det sant, t den spänning, som tidigare under 1620-talet flere ganger hotat ed akut kris, nu var häfd i det allra mesta, och att Östersjöns frihet r båda rikena var en gemensam sak. Men å andra sidan var n gamla rivaliteten af allför djup och naturlig art, för att den i t så afgörande ögonblick skulle helt förneka sig. Ovisst är, om rf. träffat det rätta betraktelsesättet, när han synes vilja borteli-

minera denna motsättning och i stället finner förklaringen däri, at konungen ansåg ett alltför starkt danskt inflytande i Stralsund hin derligt för sitt förestående tyska krig. Detta är väl sant, men svårig heterna att operera samfällt hade självklart sin rot i bristande inbör des tillit. De tidigare försöken att neutralisera Danmark i norra oc nordvästra Tyskland upprepades i självfva verket vid Oxenstierna beskickning till Stralsund och Danmark sensommaren och höste 1628, en beskickning som närmast åsyftade att lösgöra staden frå dess för Sverige och därmed också, enligt Gustaf Adolfs allvarlig grundade uppfattning, för hela den evangeliska saken hinderlig danska förbindelser. Rikskansleren nådde också under sin ambassa hvad han åsyftade. På ett mästerligt sätt löste han sitt ömtålig värf, när han utverkade Stralsunds samtycke till den danska be sättningens bortförande och genomdref detta i Köpenhamn. Däremo stod det icke i öfverenstämmelse med konungens afsikter, då kan lern med staden afslöt en kapitulation med obegränsad giltighetsti låt vara att denna i afseende på Sveriges åtagna förpliktelser tyc ligtvis var lindrigare än den kapitulation, gällande endast till de 1 maj 1629, som Gustaf Adolf ungefär samtidigt ingick med d stralsundska gesanterna i Preussen. Dessa öfverenskommelser, til komna oberoende af varandra den 2 september och den 29 augusti afsågo väl närmast de praktiska omsorgerna med truppernas under håll, kommendantens befogenhet och dylikt och ha alltså ingentin direkt att skaffa med den uppskjutna frågan om skyddsherradöme men äfven här har nog den sistnämnda spelat in. Att konungen afsikter i det hela voro mer vidtgående än hans kanslers, har ge nom en jämförelse mellan de båda kapitulationerna påvisats af Ritte Också nämner konungen uttryckligen, att den af honom träffade ö verenskommelsen var fördelaktigare; i detta sitt yttrande — i råd protokollet för den 13 december 1628 — har han emellertid orä uppfattat tidsföljden mellan kapitulationerna, då han säger, att de af kanslern ingångna var tidigare. Af samma protokoll framg för öfrigt, att Oxenstierna under sitt uppehåll i Stralsund komm i förbindelse med Wallenstein. Den senare hade därvid förklara att han ansåge den Stralsund lämnade undsättningen liktydig me krigsförklaring.[1]

En följd af de lifligt och snabbt växlande beskickningarna oc aftalen blef den, att de svenska statsmännen med en viss svårighe kunde öfverblicka det faktiska läget i underhandlingarna. Samm dag, den 13 december, som konungen för rådet redogjorde för sin och Oxenstiernas åtgöranden, undertecknades i Stralsund en ny ka pitulation, genomdrifven af Filip Sadler, som av konungen ditsänd i syfte att sammanjämka de båda tidigare stridiga aftalen; de gällde också blott till den 1 maj följande år. Öfverhufvud röne man af de svenska åtgärderna under år 1628 ett intryck af nä närmast för den aktuella situationen beräknadt. Detta provisorisk

[1] Ifrågavarande protokoll är af anmälaren publiceradt på annan pla i detta häfte af tidskriften.

drag motsäges endast skenbart af de stora fordringar, som framställdes till den förbundna staden. Dessa gjordes dock aldrig till hufvudsak, men säkerligen behöfdes de för att ställa borgerskapets klenmodighet inför ett verkligt afgörande. Ett sådant måste komma, så snart konungen gjorde allvar af sin afsikt att komma Stralsund till undsättning. Och trots allt betraktade man där det nästan som en hans ovillkorliga skyldighet i kraft af alliansen att sörja för stadens fullständiga befrielse.

Ej heller 1629 blef det konungen möjligt att flytta kriget öfver från Preussen till Pommern. Orsaken var icke allenast de kraftiga ansträngningar, som från kejserlig sida gjordes att binda honom vid den polska krigsskådeplatsen. De stundom framskymtande utsikterna till en fredlig biläggning af den stralsundska tvisten bragte den svenska politiken in i nya fåror. Det svenska fredsprogram, som Gustaf Adolf beslutsamt ville lägga till grund för en stor uppgörelse i Nordtyskland, skönjbart redan 1627 under förhandlingarna med Mecklenburg, vinner nu till kongressen i Lübeck sin utformning; det återgår sedan 1630 vid de beramade underhandlingarna i Danzig, i det stora hela detsamma som 1629 men i några punkter skärpt. Helt säkert voro dessa fredsvillkor djupt allvarligt menade. De kunde visserligen synas mången, och Kristian IV icke minst, djärfva och pockande, men den historiska betraktelsen har skäl att fatta dem som utomordentligt förutseende. Stralsund utgjorde i dessa förslag den medelpunkt, som formellt sedt kring sig grupperade de öfriga villkoren, men reellt fattade nade intressemotsatserna en djupare och rymligare innebörd, än att de blott skulle afsett denna stads ställning. Stralsunds utrymmande af den svenska besättningen ställdes af Gustaf Adolf och hans diplomater i utsikt, men blott som en bekräftelse på de eftergifter, som han till de evangeliskes skydd och Sveriges framtida trygghet kräfde af kejsaren. Och då han icke vågade tro på motpartens redobogenhet att i det väsentliga gå hans fordringar till mötes, så blef frågan om Stralsunds öfverlämnande på svensk sida knappast allvarligt ifrågasatt.

Det svenska fredsprogrammet, frågan om krig eller fred, kan alltså icke, som kortsynte samtida iakttagare förmenade, fångas under Stralsunds synvinkel. På otaliga sätt griper den pommerska staden in i den europeiska diskussionen åren 1629 och 1630, men dess förbindelser med Sverige äro nu i jämförelse med föregående års liflig pulserande underhandlingar mindre märkliga. Skildringen af den svensk-stralsundska alliansens uppkomst och befästande under år 1628 är också i doktor W. Carlssons bok otvifvelaktigt det värdefullaste partiet, i flera afseenden ett betydelsefullt tillskott till Gustaf Adolfs-litteraturen. De anmärkningar, som möjligen drabba andra delar af hans undersökning, bestyrka det allmänna intrycket, att där för forskningen ännu finnes obrukad mark att lägga under häfd.

Nils Ahnlund.

Friherre Samuel von Pufendorfs Sju böcker om konung Carl X Gustafs bragder. Med förträffliga bilder sirade och med nödigt register försedda. Öfversatta af ADOLF HILLMAN. I—IV. Wahlström & Widstrand. Stockholm 1913. (Pris för alla sju böckerna 50 kronor, på bättre papper 125 kronor.)

Det är ett af den svenska stormaktstidens klassiska historiska verk, som Wahlström och Widstrands bokförlag framlägger för en större allmänhet i svensk öfversättning af konsul Adolf Hillman. Född i Meissen i Tyskland den 8 jan. 1632, kallades Pufendorf 1667 till professor iuris prudentiæ primarius vid det nyupprättade universitetet i Lund och utnämndes den 24 aug. 1677 till svensk rikshistoriograf; han blef salunda för kort tid kollega med den gamle Bogislav Filip von Chemnitz, som afled 1678 och som för öfrigt af Pufendorf efterträddes i sin egenskap af häradshöfding i Askers härad i Närke. Chemnitz hade skrifvit en skildring af Sveriges deltagande i trettioåriga kriget; Pufendorfs hufvuduppgift blef därför att gifva en historisk framställning af Karl X Gustafs korta, men orofyllda och ärorika regeringsår.[1] Som en inledning ansåg han dock påkalladt att utgifva en öfversikt af tidsskedet 1632—1654, hans *Commentarii de rebus Suecicis* (1686), som så långt Chemnitz' verk räckte äro i hufvudsak byggda på dennes arbete. Först efter Pufendorfs död utkommo i latinskt original (1696) och i tysk och fransk öfversättning (1697) hans sju böcker *De rebus a Carolo Gustavo Sueciæ rege gestis.* Öfversättningarna äro uttryckligen betecknade som sådana; Chemnitz hade först efter sina mestadels tyska källor sammanskrifvit sin tyska text, sedan (stycke för stycke eller i större partier) öfversatt den till latin, men för Pufendorf var detta förfaringssätt främmande.[2]

På en sammanställning af de båda svenska historiografernas parallella arbeten har Ranke grundat en jämförelse, som framhåller Pufendorfs öfverlägsenhet i historisk konst och helhetsuppfattning, men tillika hans ringare källvärde. »Bei der Art der Arbeit» skrifver han bland annat, »war es unvermeidlich, dass das Charakteristische des Details wegfiel, was man an sich nicht tadeln könnte, es zeigt vielmehr das Bestreben der Historiographie, sich von dem Einzelnen zu dem Allgemeinen zu erheben. Daher rührt es aber wieder, dass man über wichtige Angelegenheiten, namentlich über den Lauf der Unterhandlungen nicht hinreichend unterrichtet wird».

[1] Se Oscar Malmström, Samuel Pufendorf och hans arbeten i Sveriges historia, Lund 1899; Frieda Gallati, »Der Königlich schwedische in Teutschland geführte Krieg» des Bogislav Philipp von Chemnitz und seine Quellen, Frauenfeld 1902 (dissertation vid Zürichs universitet).

[2] Om Chemnitz se Gallati, a. a., s. 15.

[3] Ranke, Zwölf Bücher preussischer Geschichte, bd III—IV, Sämmtliche Werke 27—28, s. 597 (Analekten II). Jfr Gallati, a. a., s. 101 f. äfven Malmström, a. a., s. 84 f.

ed nödig försiktighet torde man kunna tillämpa iakttagelsen äfven hans Karl-Gustafshistoria. Skrifven med stor formell skicklighet h med moget politiskt omdöme, intager den en rangplats inom lehvarfvets historiska litteratur; men just detta något friare benidlingssätt af materialet, detta försakande af diplomatisk eller igshistorisk detaljering, gör det så mycket mera nödvändigt för en tida forskare att äfven för öfversikter och mera tillfälliga studie-etag så vidt möjligt gå till de verkliga källorna. Ett ytterligare il till varsamhet ligger dessutom däri, att den vederhäftighet och ggrannhet, som man utan tvekan kan tillerkänna Pufendorf, likväl le lär utesluta ett sätt att referera och eventuellt kombinera lluppgifterna, som icke alltid kan stå profvet inför sträng nutida itik.[1]

I saknad af en monografisk redogörelse, sådan som **Frieda** **allati** gifvit för Chemnitz, få dessa anmärkningar gälla hvad de nna som mer eller mindre hypotetiska antydningar. I hvarje l skall med dem på intet vis vara sagdt, att man icke har skäl med glädje hälsa en för större spridning ämnad svensk upplaga Pufendorfs hufvudarbete. Naturligtvis kan den aldrig för vetenapsmannen ersätta originalet, men väl borde den vara egnad inom mannakretsar att utbreda och öka det historiska intresset för r stormaktstid. Fråga är blott, om den öfversättning, som nu eligger, kan sägas hålla måttet. Villigt erkännes dess ledighet snarast är den mer än nödigt fri —, och språket är med smak npadt efter förebildens högtidliga och ganska vårdade, om också e eleganta latin. Men felfri är den ingalunda — en genomläsig af de två första böckerna väckte här och där misstankar, som granskning visade sig grundade, och ett par stickprof i fjärde ken röjde också brister.[2] Denna svaghet är så mycket mer att

[1] Om Chemnitz se **Gallati**, a. a., s. 62 ff. (jfr dock **Sondéns** anmälan nna tidskrift 1903).

[2] Några exempel må bifogas. Sidan 7, spalt 2, rad 16 talas om Crom- plan »rörande ett fredsförbund»: det är fråga om en fredsmedling. 14, sp. 1, r. 9 heter det, att Königsmarck med all ifver »gjorde uppbåd» ett godt ord, men af öfversättaren älskadt nästan öfver höfvan: de belare uttrycken »utskrifning» eller »värfningar» vore stundom att förea —: i verkligheten lät han bygga en skans (»etsi . . . castellum excitaret»). 18, sp. 1, r. 28 och s. 53, sp. 2, r. 32 afses med »freden i Lübeck» de bordade fredsunderhandlingarna 1651—1653. »Länsfogdarne» s. 58, sp. r. 17 f. är en mindre lycklig försvenskning af »præfecti provinciarum» shöfdingar). »Hemman, som blifvit upplåtna mot dagsverksskyldighet» s., sp. 1, r. 35 f.) heta i originalet helt enkelt »fundi rustici, qui quondam colendis (till kungsgårdarne) *operam præstiterunt*». S. s., sp. 2, r. ff. läses: »De stödde sig förnämligast därpå, att under Gustaf II Adolfs de nyeröfrade länderna hade behof af att Sverige bestred de kostnader, voro oundgängliga för att behålla dem (!), då kronans inkomster därin icke räckte till». Latinet lyder: »præsertim cum tempore Gustavi li in provinciis recens partis Coronæ tantum redituum haut remanserit, stati earundem sumtus inde tolerari possint, quin è Suecia supplendi sint». t är alltså tal om förhållanden, som varade ännu 1655. S. 59, sp. 1, r. talar öfversättaren om »borgar och slott», men Pufendorf om af adeln (fvarne) icke grundlagda eller af gammalt innehafda städer (»oppida»);

beklaga, som felen åtminstone i somliga fall lätteligen kunnat undvikas, om öfversättaren gjort sig mödan att med den latinska texten jämföra den tyskas lydelse.

Om man alltså icke kan vitsorda konsul Hillmans verk som i allo tillfredsställande, torde dock kunna sägas, att felen mestadels synas vara i stort sedt af mindre vikt. Deras förekomst manar till varsamhet, när det gäller enskildheter; men de skola näppeligen hindra den svenska historiens och historieskrifningens vänner att i den nya Pufendorfupplagan finna en ofta fängslande läsning och vinna en allmän inblick i ett tidsskede af ett i någon mån äventyrligt kynne, men som dock genom allvarliga ansträngningar vann bestandande resultat till svenska statens fromma. — Ståtliga te sig de bifogade Dahlbergska kopparsticken äfven i sitt nya skick; om en och annan enstaka bild är originalet tydligt underlägsen, äger detta, som på annat håll blifvit påpekadt, sin grund i dess senares mörka färgton, som försvårat reproduktionen.

G. Wk.

Marie-Antoinette, Fersen et Barnave. Leur correspondance.

Par O. G. DE HEIDENSTAM. 332 sid. Paris, Calmann-Lévy 1913.

Kammarherren O. G. von Heidenstam utgaf 1913 en nätt volym med titeln *Marie-Antoinette, Fersen et Barnave. Leur correspondance*, af hvilken nu framför mig ligger redan fjärde uppl. Den raska omsättningen förklaras af de allmänhetens nyfikenhet kittlande namnen i titeln och de verkligen öfverraskande afslöjanden, som boken

s. 89, s. 2, r. 10 f. säges, att »tullstationerna voro icke i ordning», medan originalet talar om tullinkomster, som uteblefvo (»vectigalibus fere quiescentibus»): s. 116, sp. 1—2 blir kuriöst nog domkapitlet i Ermland förvandladt till världsligt län i stället för biskopsstiftet själft.

S. 277, sp. 2, r. 30 (i bok IV) uppgifves Rakoczys eget rytteri (kosacker och vallacker oräknade) till »ett tusen åttahundra man» i stället för 18,000 (»octodecim millia»). S. 280 har öfversättaren på två ställen förväxlat Karl Gustaf och Rakoczy (sp. 1, r. 22, sp. 2, r. 27 f.), två salfvor blifva tjugu (sp. 2, r. 11) och även andra onöjaktigheter förekomma. — S. 352, sp 1, r. 9 ff. läses: »danska kriget, vid hvars början konungen kunnat gå sin undergång till mötes»; latinet lyder: »bellum Danicum, quod uti intentatum fuit (var ärnadt) ad regem extrema ruina involvendum». S. s., sp. 2, r. 3 ff. talas om att holländarne skulle sluta sig till danskarne, »som aldrig haft någon ärlig vänskap för Sverige», men Pufendorf har: »magis videri cum Dano adversus Sveciam societatem inituros, ipsa injuriarum memoria se plures inferendas solicitante, et quia non possunt non odisse quam tantopere læserunt» (sc. Belgæ). »Ut justitia facti tanto plenius orbi probetur» återgifves s. 354, sp. 1, r. 13 f.: »för att i världens ögon gifva *sken* af rättvisa åt svenskarnes sak». S. 355, sp. 1 nederst framställes en holländarnes önskan som en danskarnas beräkning. »Sin vidtomfattande fullmakt» s. s. sp. 2, r. 21 f. bör ändras till »en (ny) vidsträcktare fullmakt» (»amplius procuratorium»). S. 356, sp. 1, r. 8 ff. är rätteligen fråga om ett skriftligt uppsatt rådslag (»Consilium»), r. 40 f. om ett förbundsutkast, icke ett afslutet förbund.

innehåller. Oskar von Heidenstam har nämligen haft den afundsvärda lyckan, att för honom blottats källor, som ända hittills förblifvit oupptäckta, hur intensivt än forskningen bedrifvits på revolutionshistoriens fält. Dessa källor finnas på det ståtliga östgötaslottet Löfstad. Den ryktbare partichefen grefve Fr. A. von Fersen fick det med sin hustru, och efter hans död öfvergick det till hans dotter grefvinnan Sofi Piper, hvars sonsons dotter fröken Emilie Piper i våra dagar äger detsamma. De handlingar, hvarom det är fråga, bilda två samlingar.

Den ena af dem innehåller bref, som från juli 1791 till januari 1792 — efter den franska kungliga familjens misslyckade, af grefve Axel von Fersen d. y., »Marie-Antoinettes vän», ledda flyktförsök i juni 1791 från Paris — växlades i djupaste hemlighet mellan drottningen samt Barnave, ensam eller i förening med Alexandre Lameth och Duport, alla tre ryktbara medlemmar (»triumviratet») af konstituerande nationalförsamlingen och vänner af ett konstitutionellt konungadöme. Korrespondensen förmedlades af en »agent» (ovisst hvem, af Marie-Antoinette betecknad med chiffern 10), som framlämnade drottningens bref till vederbörande och återställde dem till henne jämte vederbörandes svar, som han uppsatte efter deras diktamen, för att handstilen ej skulle röja dem. I afsikt att visa A. von Fersen korrespondensen gömde hon sina originalbiljetter och svaren samt numrerade dem. Alltsammans skall sedermera ha lämnats i von Fersens förvar, då han i februari 1792 företog sig vågstycket att i hemlighet besöka den kungliga familjen i Tuilerierna för att fresta dem till ett nytt flyktförsök. Efter drottningens död deponerade von Fersen dessa bref och biljetter, bortåt 100 till antalet, hos sin syster, den ofvannämnda grefvinnan Sofi Piper på Löfstad. Barnaves och hans kamraters hemliga förbindelser med hofvet misstänktes, medan de pågingo, och röjdes efter konungadömets fall genom dokument bland Ludvig XVI:s papper samt kostade Barnave lifvet under giljotinen den 29 november 1793. Men det blef Oskar von Heidenstam förbehållet att för eftervärlden fullt afslöja uppkomsten, arten och detaljerna af denna märkvärdiga, i god afsikt företagna, men som brottslig dömda förbindelse.[1])

Se här uppslaget till densamma! Barnave var en af de tre kommissarier — de två andra voro Pétion och Latour-Maubourg —, som nationalförsamlingen skickade att öfvervaka de vid Varennes under flykten gripna kungliga personerna på deras återfärd till Paris. Hans försynthet, esprit och öppna väsen slogo an på drottningen under de par dagar deras tvungna samvaro räckte. Efter återkomsten blef konungen suspenderad och bevakad nogare än förr. Den overksamhet, som häraf följde, blef Marie-Antoinette alltmera

---

[1]) Oriktig eller öfverdrifven är således Durozoirs uppgift i biografien öfver Barnave i »Biographie universelle», att man i Ludvig XVI:s beryktade järnskåp påträffade »la correspondance, qu'il avait eue avec la cour dans les derniers temps de la session de l'assemblée constituante et sous l'assemblée législative».

pinsam. Hon insåg, att något måste göras, men visste ej hvad. Troende sig skola få svar på frågan af den då politiskt mycket inflytelserike Barnave vände hon sig i de första dagarna af juli i en hemlig skrifvelse genom en mellanhand, den ofvannämnde »agenten», till honom och bad om råd. Den revolutionära glöden hade mycket aftagit hos den då 30-årige politikern inför händelsernas utveckling. Äfven han å sin sida hade intagits af sitt ressällskap. Han ville emellertid ej handla sina närmaste partikamrater oåtsporda. Som »en liflig och djup känsla», enligt »triumvirernas» egen förklaring, »fäst dem vid drottningens intressen», tvekade de ej att göra henne till viljes trots den oerhörda risken och utan att liksom Mirabeau taga betalt; de voro öfvertygade om hennes uppriktighet och handlingskraft. Och så uppstod den halfårslånga brefväxlingen, några gånger supplerad genom personliga sammanträffanden i drottningens rum. Rådgifvarna fordrade, att drottningen skulle följa de råd, som de gafvo henne, och hon gjorde det, dock ej blindt, utan efter stundom skarpsinniga invändningar, hvilkas berättigande erkändes, och efter på djupet gående upplysningskraf. Men de svarade också å andra sidan med sina hufvud för en lycklig utgång: konungen skulle vinna myndighet, t. o. m. utom författningens ram, drottningen anseende, lagen kraft och ordningen triumf. Republikens skymtande gestalt skrämde dem knappast mindre än de kungliga. »Marie-Antoinette va redevenir reine de France», försäkrade de. Och drottningen blef den tråd, hvarmed de ledde rörelserna hos dockan, hennes gemål. Efter rådgifvarnas föreskrifter skedde Ludvig XVI:s offentliga uppträdande, liksom drottningens, deras koncept lågo till grund för hans politiska yttranden och för Marie-Antoinettes bref till svågrarna och hennes kejserlige broder, och deras ministerlistor voro ofrankomliga. Den konstitutionella författningen af den 14 september 1791 och Ludvig XVI:s sanktion af densamma voro deras verk. Var Marie-Antoinette ärlig i spelet med sina rådgifvare? I sina bref till dem och andra skryter hon ofta med sin »franchise». Säkerligen var det hennes öfvertygelse, att hon *för tillfället* gjorde bäst för konung, son och folk, om hon följde deras råd. Hvad hon hoppades af ett *därefter*, blir en annan fråga. Korrespondensen ställer en af revolutionens intressantaste epoker i bländande belysning och är en af dess dyrbaraste dossierer.

Den andra samlingen handlingar innehåller bref, tillhörande vidt skilda tider (1774—1793) från grefve Axel von Fersen d. y. till hans syster grefvinnan Sofi Piper. Största intresset erbjuda de från 1790-talet, som ge luft åt hans glödande hat mot revolutionen och afslöja hans dyrkan af Marie-Antoinette.

Förf. har grupperat de bägge samlingarnas innehåll kring en i det hela skickligt spunnen händelsernas tråd, som förenar dem. Publikationens allra största del intages af brefven, i excerpt eller återgifna i sin helhet. Herr von Heidenstam är icke och vill icke vara en arbetare för den lärda världen. Urkundsutgifvarens nyktra förstånd och bokstafsträldom behaga honom ej. Han är en skönlitterär författare och

ger ut böcker för den publik, som sätter värde på vackert språk och intressanta, helst spännande skildringar af historiskt bekanta personer. Det är därför han vid publiceringen af dokument först och främst moderniserar stafningen och korrigerar bockar mot grammatikan, och därom är intet ondt att säga. Men sedermera vidtager han åtskilliga åtgärder, som ej kunna lika obetingadt gillas, ens när det är fråga om en »populär» bok. Han utbyter föråldrade ord eller konstruktioner mot nu gängse, säkerligen i den goda afsikten att göra innehållet njutbarare för mindre skolade läsare. Stundom händer, att han låter i texten slinka med ord eller meningar, som ej finnas i originalet, troligen äfvenledes till läsarens bästa, för att ge honom en klarare uppfattning af situationen. Som författaren med lif och själ följer händelserna, finner han stundom sina skribenters uttryck matta och ersätter dem med kraftigare, såsom *d'une grande partie* med *de la majorité* (sid. 56), *premières* med *précieuses* (sid. 130), *murmures* med *mouvements* (sid. 136), *trouver l'occasion* med *travailler par conséquent à* (sid. 169), *honorable* med *admirable* (sid. 244), en positiv med en komparativ (t. ex. sid. 60 och 61 *bonne* med *meilleure*), en modalsats (hjälpverb, partikel) med positiv, t. ex. *qui peutêtre ont encore le faible et très faible espoir* med *qui espèrent.* En och annan gång anser han det mera öfverensstämma med situationen, att uttrycken mildras, såsom sid. 150, där *s'occuper d'un autre projet* ersatts med *modifier ce projet*, sid. 173, där så pass betydelsefulla ord som *nécessairement, essentielement* utelämnats och *dans le plus éminent danger* ersatts med *en danger*, och sid. 191, där *pour pouvoir arriver plus surement* ersatts med *pour atteindre peu à peu*, och sid. 228, där i stället för *fort mal* står *fort bien.* Författaren kan någon gång ej låta bli att i den historiska sanningens intresse korrigera sina korrespondenter, såsom då han rättar Marie-Antoinettes, *2 ans* till *vingt mois* (sid. 63). Men sannolikt träffar han ej det historiskt och psykologiskt riktiga, då han ändrar rådgifvarnas karakteristik af drottningen: *capable d'entreprendre* till *incapable de rien entreprendre* (sid. 60), och hans upplysning i noten på sid. 174, att med den i texten nämnde *gouverneur* menas »le gouverneur de Paris» är förhastad, då en ämbetsman med den titeln icke fanns. För öfrigt förekomma på snart sagdt hvar eller hvarannan sida textändringar, stundom rätt omfattande, hvilkas nödvändighet ur skönlitterär synpunkt är recensenten förborgad. I det Marie-Antoinette af hennes rådgifvare i brefvet n:r 5 den 30 juli (sid. 74—80) förelagda förslaget till bref till kejsaren skall hon enligt förf. ha modifié» texten. Hon har också strukit fem rader, innehållande skrämmande skildringar af följderna för kejsaren, ja för hela Europa af ett krig med Frankrike. Men för öfrigt har hon »modifierat» nästan mindre än författaren. Såsom rena skriffel måste väl betraktas å sid. 56 *La Reine* i st. f. *Le Roi*, hvarigenom den stackars Ludvig XVI elakt, men sant nog kommer att framstå som öfverflödig vid arbetet på att vinna nationens förtroende; å sid. 63 *Monsieur*

i st. f. *moi*, nämligen Marie-Antoinette (kopistens slarf är så mycket förtretligare, som det narrat utgifvaren att i en not afslöja denne imaginäre »Monsieur» som Le comte de Provence); på sid. 76 *finer* i st. f. *finir*, så mycket försmädligare, som »triumvirernas» hela bemödande gick ut pa att göra slut på revolutionen, ej att göra den beständig, och pa sid. 168 *aux vues générales* i st. f. *au vue général*. Såsom allmänt omdöme torde kunna sägas, att förf., huru underligt det än låter, *inom citationstecken parafraserar* originalet. I betraktande af arbetets skönlitterära art sker ju därigenom knappast någon synnerlig skada, åtminstone så snart tankegången i stort sedt riktigt återgifves. Men åtskilligt, som tydligen utan herr von Heidenstams önskan kommit pa sned, skulle ha kunnat förebyggas genom en af urkundsutgifvare i egentlig mening undantagslöst använd åtgärd: kollationering.

I fraga om arkivmaterialets användning nödgas rec. påpeka några, låt oss säga, oegentligheter. Förf. aftrycker å sid. 39 ett drottningens bref (som han lämnat odateradt), enligt hans uppgift riktadt till A. von Fersen, rörande ett dennes förslag, att hon skulle i sitt namn till grefve de Mercy skicka ett bref, hvartill koncept inneligger och hvarigenom denne anmodas att komma till Paris. Detta koncept är ej af Fersens hand, utan af samma hand, som fattat i pennan »triumvirernas» diktamina. Att brefvet gäller dem, visar sig vidare däraf, att det bär löpande nummer (»N:o 4») i den af drottningen numrerade serien af hennes och rådgifvarnas brefväxling. Slutligen bevisas brefvets adress klart af ett stycke, som finnes i originalet, men som herr von Heidenstam, jag vet ej af hvad skäl, uteslutit vid utgifningen, och af drottningens bref n:o 5, den 29 juli. Anledningen till att brefvet, trots så många indicier i annan riktning, fått oriktig adressat, torde vara den, att det med Marie-Antoinettes hand är dateradt »le 26 *juin*». Som herr von Heidenstam väl visste, att det var först i *juli* 1791, som drottningens korrespondens med Barnave tog sin början, har han förmodligen funnit det vara absolut omöjligt, att brefvet kunde gälla denne, och i sitt bryderi framställt det såsom riktadt till von Fersen, som han visste hade förbindelser med Mercy. Men han har ej tagit steget fullt ut och vågat sätta något årtal på brefvet, så att läsaren får ej veta, när detta Fersens supponerade förslag framställts. Saken är ej så invecklad, som utgifvaren gjort den till: Marie-Antoinette har helt enkelt skrifvit miste: juin i st. f. *juillet* (eller *juilliet*, såsom hon brukade skrifva). Men med datumfrågan klarlagd faller ock förf:s hela resonemang å sid. 38. Fatalt nog har slutet af rådgifvarnas bref af N:o 4 den 25 juli kommit att fogas till slutet af deras skrifvelse af den 9 augusti, hvarvid dettas slutrader försvunnit och öfvergången förmedlas af en fras (»la Reine ramènera le bonheur et la tranquillité en France», sid. 114), som finnes i hvarken det ena eller andra brefvet. Likaså är slutet af brefvet n:r 32, den 18 nov., skildt från detta och på sid. 249 angifvet (utan datum) som en skrifvelse affattad »quelques jours plus tard» efter en likaledes odaterad skrifvelse, å sid. 247,

m i själfva verket är en del af brefvet n:r 33 af den 24 (ej 29) vember. Den den 1 (skall vara 2) oktober daterade skrifvelsen sid. 201 är säkerligen ej riktad till rådgifvarna, utan utgör troligen upplysning till Fersen. Däremot synes det af utgifvaren med kstäfverna P. S. (som saknas i originalet) betecknade stycket å l. 202 vara riktadt till dem, med undantag af de två sista rarna. som i originalet ej tyckas vara skrifna samtidigt med det iga. Nummer eller datum eller bägge delarna på en gång på flera ef saknas. Detta gör dock mindre, då de komma i riktig följd; men virring verkar det, när genom missuppfattning af datum bref sät- på oriktig plats i den kronologiska ordningen, såsom det å sid. 5 bland decemberbrefven intagna och »Le 13 au matin» daterade, ilket i själfva verket har påteckningen »N:o 29 Le 13 9:bre». o 25, sid. 191, dateradt »Ce vendredi à 11 heures et démie du atin, bär i originalet dateringen »Ce vendredi 27 [octobre] à 11 h. 1/2». o 26, sid. 193, med påteckningen »N:o 26. Ce lundi à 9 heures matin», är i originalet dateradt »Ce 30 8:bre à 9 h. 1/2 du tin och det å sid. 195 med dateringen »Ce jeudi à 1 heure rès midi» försedda har i originalet »N:o 28. 10 9:bre ce idi à une heure après midi». Sid. 240 uppger förf. ett citedt stycke, början de med orden »Il me reste à vous parler de La yette, vara hämtadt ur en Marie-Antoinettes biljett till triumvina du même jour (18 novembre)» som ett af honom omedelbart nt tryckt bref. Det är sant, att biljetten i fråga (ett bref på 4 or) bär drottningens egenhändiga anteckning »Ce 18 9:bre», men att saknar serienummer väcker uppmärksamhet. Den befinnes ock om någons förbiseende ha kommit in i den brefväxling, hvarom är fråga. Den hör ej dit och ej heller till år 1791, utan till 1790. Marie-Antoinette talar där till allra största delen om rabeau (»M.») i flammande ordalag af förbittring, afsky och missenne, men ock med erkännande af hans begåfning. Till 1790, ej till Marie-Antoinettes och Barnaves brefvexling, hör utan tvifvel också det på sid. 94—96 tryckta brefvet utan årtal röde Les gardes du corps», som af drottningens hand är dateradt 18 juilliet», men som saknar serienummer. Det är att beklaga, herr von Heidenstam genom att utbyta textens »je sais, que M.» kerligen Mirabeau) mot »je sais, que 2: 1» och i en not förklara na chiffer (såsom den ock gjorde) beteckna Barnave har velat sannolikt, att brefvet verkligen ingår i drottningens korrespons med »triumvirerna». Det därpå följande brefvet »N:r 4, 25 let» utgör således ej, som förf. på sid. 96 håller före, något mvirernas» svar på de i det föregående framställda »objections». teringarna 13 i st. f. 1 oktober å sid. 202 och 25 i st. f. 5 november sid. 233 äro naturligtvis tryckfel, såsom framgår af brefvens riktiga s i följden.) Sid. 205 citerar förf. en »billet» utan datum från nave. Dess första sida finnes, jämte ett bref från Marie-Antoinette ett från von Fersen, i faksimile bland »Appendices» till boken. Förf. ej vidare begagnat sig af »biljetten», som i själfva verket är ett

bref på 15 sidor, antagligen emedan den saknar serienummer. Br
vet, som är dagtecknadt »Jeudi 5 janv.» [1792], är ett direktiv
drottningen, hvilket Barnave lämnade vid sin afresa från Paris.
drottningens egenhändiga anteckning på sista sidan: »Fin de
correspondance avec 2: 1 [Barnave], qui est parti le même jo
C'est 4: 15, qui va prendre la correspondance», framgar dennit
tiden för Barnaves resa från Paris, hvilken af förf. tyckes f
läggas till sista dagarna af december. Drottningens sista bref
ej af den 28 december 1791, såsom det uppges på sid. 2
det finnes i samlingen äfven ett (n:o 43) dateradt »le 3 janvi
[1792]. Likaså finnas utöfver de af förf. (sid. 295) såsom »l
dernières communications» från rådgifvarnas sida uppgifna yt
ligare två bref, nämligen af den 1 och 2 januari 1792, bägge un
n:o 43. Författaren har ej heller — hvilket är hans rättighet
öfrigt — på något sätt nyttjat eller omnämnt de tre ej så allde
ointressanta brefven från »triumvirerna» af den 12 och 17 aug
samt ett odateradt af samma månad rörande författningsrevision
Det sistnämnda gaf anledningen till Marie-Antoinettes, af författa
tryckta bref af den 25 augusti.

Boken har, som förut nämnts, haft en vacker publik-succès
den är onekligen i högsta grad underhållande. Att det dock
hafva sina faror att popularisera, visar hvad som just i daga
händt herr von Heidenstam. »Internationale monatsschrift für Wiss
schaft, Kunst u. Technik» innehåller nämligen i sin åttonde årga
femte häfte en af professorn i medeltidens och nyare tidens histo
vid universitetet i Greifswald Hans Glagau författad artikel »N
Marie-Antoinette-Briefe», hvari den lärde historikern, utan
taga hänsyn till bokens hufvudsakligen skönlitterära egenskap, und
kastar den en fruktansvärd kritik, som dock stundom slår öfv
hyperkritik. I anledning af till någon del samma blottor, som
ofvan anförts, eller dem liknande förklarar professor Glagau rent ut
herr von Heidenstam är en förfalskare, och att det icke existe
några sådana bref i original, som han uppger. För att gendrifva de
oerhörda beskyllning anmodade herr von Heidenstam biblioteka
vid Svenska akademiens Nobelinstitut Carl Grönblad och a
bibliotekarien vid kungl. biblioteket grefve Carl Magnus St
bock att undersöka de på Löfstad förvarade, af honom uppg
handlingarna. I ett den 4 april 1914 dateradt utlåtande, inför
ofvannämnda tidskrifts åttonde årgång n:r 9 (juni 1914), förklar
dessa herrar, hvad man ock hade väntat, »dass die von Herrn von
denstam in seinem Buch in Bezug genommene Korrespondenz auth
tisch ist». Men de medgåfvo, att författaren »hin und wieder
listische Retuschen vorgenommen, ein Verfahren, das wir für u
ren Teil missbilligen». Utlåtandet tillfredsställde ej professor Gla
utan han låter detsamma följas af en »Erwiderung». Då man
de bägge granskarnas förklaring för ögonen och känner herr
Heidenstams utgifningsmetoder, förefaller minst sagdt anstr
Glagaus där gjorda långa bevisföring för att fastslå, att det i b

324—325 tryckta Fersenbrefvet är ett falsifikat och att äfven ndra af von Heidenstam förut meddelade Fersenbrefven »sicher-apokrypher Herkunft sind». Rörande brefven från Marie-Antoi- och dem, som skrifvits efter »triumvirernas» diktamen, yttrar sig knappast mindre skarpt. Somliga anser han vara sådana, wahrscheinlich wie im Fall des Fersenbriefes das ganze Schrift- auf Erdichtung beruhen wird», om ett annat säges, att det sicherlich apokrypher Herkunft», och som allmänt omdöme om gäller, »dass die Heidenstamschen Ausgaben von Fälschungen mindesten stark durchsetzt sind und so, wie sie uns vorliegen, Vertrauen verdienen».

Ingalunda af misstro till riktigheten af de bägge granskarnas ut, utan för att något litet jämföra den heidenstamska bokens med originalens har rec. genomgått de ifrågavarande Marie- nettes bref till Barnave och hans kolleger samt de efter deras nen uppsatta brefven till henne, hvilka fröken Piper haft god- utlåna till riksarkivet. Några af de anmärkningar, som detta m föranledt, ha meddelats härofvan och torde kunna förklara h annat, som förefallit professor Glagau vara indicier på en med rad konst arbetande tillverkare af falska dokument, medan själfva verket är utslag af en skönlitterär författares bristande att tillämpa den moderna utgifningskonstens enklaste bud bristande historiska insikter. De anklagelser, hvartill herr Heidenstams bok gett professor Glagau så rikligt stoff, borde rtid icke ha framställts eller åtminstone icke, trots vederhäf- ranskares frikännande vittnesbörd, ha vidhållits uteslutande på af en vaken kritikers stora förmåga att göra skenbart riktiga usioner. Löfstad ligger på knappt 24 timmars afstånd från wald. Det hade varit professor Glagau lätt att fälla sin dom förutgången autopsi. Ingenting misskrediterar så kritiken som itta med logikens alla trumf på hand, men gå bet mot verk- en.

* *
*

edan ofvanstående skrifvits, meddela tidningarna under rubriken skaplig utmärkelse», att Franska akademien voterat kammar- Oskar von Heidenstam ett pris på 500 francs för hans pu- ion »Marie-Antoinette Fersen et Barnave. Leur correspondance».

T. W.

Öfversikt af tidskrifter

och andra periodiska publikationer.

Arkiv för nordisk filologi 1914. Ny följd. Bd 26: H. 3. R. C. B[...] Om Stödet i dansk. — E. Olson, Ändelsevokalernas växling i Östg[...]lagens textkodex. — B. Erichsen, Bibliografi för 1912. — A. Åk[...]blom, Ordet *bonet* hos Aurivillius.

Fataburen. Utg. af N. E. Hammarstedt. **1913, H. 4.** N. Keyla[...] Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige. Gnideld, vrideld, slageld[...] en jämförande studie. (Forts.) Med 34 fig.

Fornvännen. Under redaktion af E. Ekhoff. **1913, H. 3 4.** H. Ro[...] Freykult och djurkult.

Historisk Tidskrift för Skåneland 1914. Utgiven av L. Weib[...] **Bd 5: H. 1—3.** L. Weibull, Ärkebiskop Isarnus av Lund (13[...] 1310). — A. Roland, Formtegel från Ystads kloster. Några iakt[...]ser vid restaureringen 1909. — Skånska sätesgårdar 1682. Samtida [...]skrivningar utg. av C. G. Weibull. — J. Borelius, Institutum c[...] i Lund. Ett hundraårsminne. — Historisk litteratur. — L. Weib[...] Den skånska kyrkans äldsta historia. 1. Från 900-talets mitt till 1[...]talets slut. — 2. Sven Estridsen och Adalbert av Hamburg. För[...]lingarna om ett danskt ärkebiskopsdöme och ett hamburgskt patria[...] 3. Ärkebiskopsdömets i Lund upprättande. 4. Striden mellan Ham[...] och Lund. (Forts.)

Karolinska förbundets årsbok 1913. (Tr. 1914). Porträtt af [...]marskalken grefve Carl Gustaf Rehnsköld (efter original på Drott[...]holm, måladt af D. v. Krafft) med facsimile af namnteckning frå[...] 1706 (Landsarkivet i Lund). — C. Bennedich, Om den svenska [...]läggningen af slaget vid Poltava och stridsledningen. Med 26 kart[...] illustr. — V. Djurberg, Om regementsfältskären Melchior Neu[...] och Karl XII:s blessyrer. 2. — H. E. Uddgren, Slaget vid Gem[...]hof. Med 3 illustr. o. 2 kartor. — Fr. R. Antoni, Anders Lager[...] Med 1 facs. — Fromholdt Rutenschiölds berättelse om Revals inne[...]ning och kapitulation 1710. Med 1 facs. — J. B. Savarys relation [...] Karl XII:s vistelse i Turkiet. Utgifven af G. Carlquist. — [...] Bring, Hans Perman Olivecrona och hans dagboksfragment från [...]stantinopel 1709. Med 1 portr. o. 1 facs. — A. Tuxen, De nor[...] allierades ställning till Oldenswort-traktatens § 2. (Öfversättning [...] författarens danska manuskript). — S. Landtmanson, De senaste [...]linska musikfynden. — P. J. Edler, Ryttaremunderingar under [...] XII:s tid. Några uppgifter. — F. Rydeberg, Meddelande ang[...] ryska historiska forskningar och arbeten berörande karolinska tid[...]

Kyrkohistorisk Årsskrift. Utgifven af H. Lundström. **Årg. 1913 (utg. 1914).** J. Roosval, Till frågan om Gotlandskyrk[...] kronologi. Med anledning af D:r E. Ekhoffs forskningar. Med [...] H. D. Hallbäck, Några ord om Olof Lambatungas dödsår. — G. Ca[...]

son. Några anteckningar om de teologiska studierna i Upsala under universitetets första tillvaro. — G. Westling, Den religiösa ställningen inom Linköpings stift under 1800-talet. — A. Rydberg, Peter Murbecks lif och verksamhet i Stockholm. Med 2 portr. — Y. Brilioth, De svenska medeltidsbiskoparnas visitationes liminum ss. apostolorum. — Meddelanden o. aktstycken. Biskopsinvigningen i Upsala domkyrka år 1575. Medd. af [H.] L[un]d[strö]m. — Ett bref från Spener till drottning Ulrika Eleonora d. ä. [1690.] Medd. af O. Malmström. — Constitutiones in Nycopensibus comitiis a clero sancitæ svetice. Nycopiæ 1611. Medd. af [H.] L[un]d[strö]m. — Till de kyrkliga förpligtelsernas och invigningarnas historia i Sverige. Medd. af H. Block. — K. B. Westman, Två handskrifter af Birgittas Revelationer. Litteraturöfversikter, anmälningar o. granskningar: J. Wordsworth, The national church of Sweden. Äfven svensk öfversättning, anm. af A. Bratt. — D. Fehrman, Prästeståndets kyrkopolitik under århundradena närmast efter reformationen. Recension af O. S. Holmdahl, Studier öfver prästeståndets kyrkopolitik under den tidigare frihetstiden. 1. — S. Tunberg, Västerås riksdag 1527. Några kritiska anmärkningar. af K. B. Westman.

Meddelanden af Gestriklands fornminnesförening 1913. Huru inskränkningen i Gefle stads utrikes sjöfart genom förordningen 1636 kom till (Utdrag ur riksrådets protokoll). — J. Selggren, Om kronotorperierna i Gestrikland.

Militär-Nyheter. 1914, N:o 10. L. G. T[idander], Striden vid Storkyro den 19 februari 1714. Ett dystert 200-årsminne.

Tirfing(?)er. Svensk tidskrift för studiet av alkoholfrågan och nykterhetssträvandet. Utgiven av J. Bergman. **1914, H. 3.** F. Schulthess, Den första nykterhetssång på svenska. »Een Wijsa emot Dryckenskap». — P. Johnsson, Äldre tiders predikanter som bestraffare av alkoholmissbruket. Några anteckningar.

Nordisk Tidskrift för bok- och biblioteksväsen. Utg. af I. Collijn. Årg. 1. **1914, 1.** H. O. Lange, Bibliotheker og Bibliophili. — I. Collijn, Två blad af det förlorade Breviarium Nidrosiense, Hólar 1534. Med 2 pl. — V. Madsen, Bidrag til Thomas Werners Bibliotheks Historie. Med 1 pl. — O. Kolsrud, Det nye Universitetsbiblioteket i Kristiania. Med 10 fig. — R. Dahlberg, Rara svensk-amerikanska tryckalster i Helsingfors UB. Med 5 pl. — C. M. Stenbock, Joh. Jac. Jacobssil register öfver kungl. biblioteket efter slottsbranden. Med 1 fig. — Recensioner: S. v. Pufendorf, Sju böcker om konung Carl X Gustafs bragder, anm. af S. E. Bring.

Ord och Bild. Illustrerad månadsskrift utgifven af K. Wåhlin. **1914,** 2. E. Hedén, Vittra storhetsminnen. Kvinnliga minnesbilder från Geijers och Tegnérs tid. 2. Med 8 illustr. — H. Brising, Sergel och antiken under de romerska studieåren. Med 13 illustr. — 4. A. L. Romdahl o. J. Roosval, Svensk konsthistoria, anm. af K. Asplund. — 5. M. Nordenfelt, Något om Oxford och dess historia. Med 15 illustr.

Personhistorisk Tidskrift 1913. (Utg. 1914). Årg. 15: H. 4. J. Abrahamson, Fra Karl Johans hof. Indberetninger til Frederik VI af officeren Joseph Abrahamson. Ved Sofie Aubert Lindbæk. — N. Sjöberg, Olof och Caroline Wijks porträttsamling. Med 23 portr.

Samlingar utgifna af Svenska Fornskrift-Sällskapet. H. 144. Peder Månssons skrifter. Utg. af R. Geete. H. 2. — **145.** K. F. Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H. 25. — **Allmänna årsmote 1914. Med bilaga:** Fyra handlingar rörande Vadstena klosters privilegier (1440 och 1458), abbedissans årliga redovisning och klosterfolkets tarf af kost och föda.

1914. H. 2. F. Rudelius. Magnus ...
... Några anteckningar. Med ...
... från ...tstiden. Af K. G. A. L. ...
... historiska minnen. 1. För ...
... För ...hundra år sedan — i Frank...
... år sedan — i Danmark. — Born...
... december 1813. 2. Bornhöft ...
... kartskiss. — H. Algren, För...
... 1809. (Ur ryska general...

... Hamiltons papper. Med...
...dorff, Ur och om 1913 ...

1914. J. Svedelius, ...
... — P. Envall, Om gatunamnen i ...
... Svensk kyrkobyggnadskonst ...
... Några blad ur Kristianstads histori...
... Med 13 illustr.

... norske historiske Forening. 1914.
Bd 2: H. 4. A. Bugge, Norge og de ...
... Sagaernes opfatning av vor ...
... historikermöte, Kristiania juli 1913 ...
... historikerkongress i London 1913. —
... — Rettelser. — Den norske Histo...
... — Medlemsfortegnelse.

... 1914, 3. R. Fehr, Den politisk...
...-Müller, Christian Fredrik.

... 1914, H. 2. J. Schiötz, Fredriksvern...

... Række. Bd 2: H. 1. Danmark ...
... beretninger. Medd. af K. Fabri...
... Danmarks Udenrigspolitik i 1813. Medd...

... Februar. E. Bapst, Det franske Dipl...
... Udbrud 1854. — D. Bruu...
... Dannevirke. Stemningen i Datide...

... Række, udgivet af den danske historisk...
... af Kr. Erslev. Bd 5: H...
... — Kr. Erslev, Har ...
... Arvefölge gjaldt i den kongelig...
... — C. N. Davids Optegnelse o...
... Friis. — Smaastykker. — A...
... i Begivenhederne 1864 ...
... Friis, anm. af M. Rubin). — N...
... — A. Krarup, Fortegnel...
... vedrörende Danmarks Histori...
... Hansen, Kalkutförsel från Ål...

...lebrand. 1914, 1. Leo Meche...
...ergson, Jakob Tengström som ...
... o. J. Roosval, Svensk konst...
... 2. R. F. v. Willebrand, Minister...
... En Fänrik-Stål-kommentar ...
...ration.

a Argus. 1914, 7, 8. A. Hammarström, Den politiska krisen i Sverge. 1—2. — **9.** Diskussion: G. Adde, Till redaktionen af Nya Argus. Den politiska krisen i Sverge.

rifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland. 115. Förhandlingar och uppsatser. 27. 1913 (tr. 1914). A. Hultin, Bidrag till litteratur- och lärdomshistorien i Finland. Några anteckningar från perioden 1640—1720. — E. Lagus, Två varianter till Fänrik Stål och Vårt land. — T. E. Karsten, Svenskarnas bosättningar i Finland. 1—3. Med 7 fig. — C. M. Schybergson, Carl Schirrens Runebergsöversättningar. — H. Hultin. Ur en biskops brevväxling [C. G. Ottelin]. — P. Nordmann, Sara Elisabet Wacklin. Biografiska anteckningar sammanställda. Med 2 portr. — M. G. S[chybergson], Till H. G. Porthans brevväxling. — O. F. Hultman, Om uppkomsten av den bildade talsvenskan i Finland. Föredrag vid Svenska Litteratursällskapets årshögtid den 5 februari 1914. — O. Hambræus, Anteckningar gjorda under bonderesningen på Åland 1808. Meddelade af R. Hausen.

storische Vierteljahrschrift. Herausgegeben von G. Seeliger. **1914, H. 1.** H. Barge, Zur Genesis der frühreformatorischen Vorgänge in Wittenberg. — M. Laubert, Metternich und die Kritik der deutschen Presse an der Revolution in Krakau und Galizien 1846. — L. Bergsträsser. Neue Beiträge zur Geschichte der Berliner Märztage. — Kleine Mitteilungen. — Kritiken (bl. a. Briefe und Akten zur Geschichte Wallensteins 1630—1634. Herausg. v. H. Hallwich. Bd 1—4, anm. af J. Krebs). — Nachrichten und Notizen. — Tagungen. — Kommissionen. — Personalien. — Todesfälle. — Erklärung. — Fremdländische Geschichte. — O. Masslow, Bibliographie zur deutschen Geschichte.

storische Zeitschrift. Herausg. v. Fr. Meinecke. **3 Folge. Bd 16: H. 1.** L. Strack, Die Freigelassenen in ihrer Bedeutung für die Gesellschaft der Alten. — M. Ritter, Studien über die Entwicklung der Geschichtswissenschaft. Vierter Artikel. Das 18. Jahrhundert. — Miszelle. — Literaturbericht. — Verzeichnis der in den »Notizen und Nachrichten» besprochenen selbständigen Schriften. — **H. 2.** E. Schwarz, Zur Vorgeschichte des ephesinischen Konzils. — C. Brinkmann, Der Beginn der neueren Handelsgeschichte und das Aufkommen der Seemächte. — M. Lehmann, Die Genesis der preussisch-russischen Bündnisses von 1813. — Miszelle. — Literaturbericht. — Verzeichnis der in den »Notizen und Nachrichten» besprochenen selbständigen Schriften. — **H. 3.** A. Elkan, Entstehung und Entwicklung des Begriffs »Gegenreformation». — O. Hintze, Die Hohenzollern und der Adel. — H. Zwingmann. Kants Staatstheorie. Ein Versuch über die Methode der staatsrechtswissenschaftlichen Geschichtschreibung. — Miszelle. — Literaturbericht (bl. a. G. W. Kernkamp, Baltische Archivalia. Onderzoek naer archivalia, belangrijk voor de geschiedenis van Nederland in Stockholm: Brieven van Johan de Witt. 2. 1657 58—1664. 3. 1665—1669, bewerkt door R. Fruin, uitgegeven door N. Japikse). — Verzeichnis der in den »Notizen und Nachrichten» besprochenen selbständigen Schriften.

ternationale Monatsschrift für Wissenschaft, Kunst u. Technik. 1914, Juni. C. M. Stenbock & C. Grönblad, Die »Neuen Marie Antoinette Briefe». — H. Glagau, Erwiderung.

itteilungen aus der historischen Literatur. 1914, 1. A. Motzki, Braunsberg im zweiten schwedisch-polnischen Kriege. — H. Klaeber, Marschall Bernadotte, Kronprinz von Schweden, anm. af R. v. Friederich. — **2.** A. Naegele, Abt Benedikt Rauh von Wiblingen. anm. af J. Rest. — A. Schulte, Die Schlacht bei Leipzig, anm. af H. Dreyhaus.

ontemporary Review. 1914, May. E. J. Dillon, Foreign affairs: Sweden and the militarist competition; King Gustav takes sides against

his ministers; Is Sweden's mistrust of Russia grounded?: Internatio effects of the Anti-Russian agitation; How Russia make her resentm felt.

The English Historical Review. Edited by R. L. Poole. **1914, January.** M. T. Stead, Manegold of Lautenbach. — G. G. Coult The interpretation of visitation documents. — R. Stewart-Bro The avowries of Cheshire. — W. R. Anson, The cabinet in the seventeenth and eighteenth centuries. — J. Holland Rose, Frederick th and England, 1756—63. — Notes and documents. — Reviews of — Short notices.

Bulletin de la Société de l'histoire du protestantisme français 19 Juillet—Août. J. Pannier, Jonas Hambraeus, prédicateur du ro Suède, fondateur de l'église luthérienne de Paris, professeur à l'Univ sité de Paris, 1588—1672.

Revue des deux mondes 1914. 6e Période. T. 20: Livr. 3— Correspondance de Sophie-Dorothée, princesse électorale de Hanovre, le comte de Königsmarck 1691—1693. 1—2. Par G. du Bosc Beaumont et M. Bernos.

Revue Historique. 1914, Janvier—Février. J. Flach, Le comte Flandre et ses rapports avec la couronne de France du 9e au 15e si (1re partie). — M. Fosseyeux, Le cardinal de Noailles et l'administ tion du diocèse de Paris (1695—1779) (suite et fin). — H. Malo, l origines de Jean Bart. — P. Foncin, Remarques sur la généalogi Turgot. — Ch. Schmidt, Sismondi et le blocus continental. — Bul tin historique: Antiquités chrétiennes, par Ch. Guignebert. — stoire de France, 1328—1498, par Ch. Petit-Dutaillis. — Histo d'Allemagne: Publications relatives à la Réforme, par A. Stern. Comptes-rendus critiques. — Notes bibliographiques. — Correspondar Lettres de M. Louis Reynaud et de M. Pierre Grillet sur les origine l'influence française en Allemagne. — Recueils périodiques et soci savantes. — Chronique. — **Mars—Avril.** J. Flach, Le comte Flandre et ses rapports avec la couronne de France de 9e au 15e si (suite et fin). — G. Desdevises du Dezert, Les jésuites de la p vince d'Aragon au 18e siècle. — F. Lot, Encore la chronique du P Frédégaire. — Bulletin historique: Antiquités latines. Publicati étrangères, par Ch. Lécrivain. — Histoire de France. Époque derne (jusqu'en 1660), par H. Hauser. — Histoire des Pays-Bas, Th. Bussemaker. — Comptes-rendus critiques. — Notes biblio phiques. — Recueils périodiques et sociétés savantes. — Chronique Index bibliographique.

Öfversikter och granskningar

verige och Tilsit-alliansen (1807—1810). Akademisk avhandling av ANDERS GRADE. XXVIII + 492 s. Lund, Gleerupska universitetsbokhandeln, 1913.

Sveriges historia under de två senaste seklerna är nu en gång idan, att inför flere af dess betydelsefullaste skeden kärnpunkten i en historiska betraktelsen har blifvit frågan: hvems är skulden att et gick som det gick? Åtminstone för Karl XII:s och för Gustaf f Adolfs tid är problemställningen välbekant. Den är begriplig og hos ett folk, som med all sin öfvertygelse om den förlorade storaktställningens ohållbarhet dock i själ och hjärta icke kan erkänna n fortskridande stympning som verk af ett rättvist och ofrånkomgt öde.

Dylika frågor hafva naturligtvis sitt stora intresse och ett obeidligt berättigande, men ett allsidigt svar kunna de icke få, så nge man håller sig inom kretsen af svenska statsmän och söker fördela förtjänst och ansvar mellan dem. Vårt lands öde har i så or utsträckning länkats af orsakskedjor långt utom räckhåll för enska viljor och sträfvanden, att det för svensk forskning är en jande plikt att icke släppa dessa ur sikte.

Men det studium man sålunda ägnar de främmande makters itik, hvilka utöfvat ett bestämmande inflytande på vårt lands istoria, får icke stanna vid ytan. Det ligger så nära till hands t inför anblicken af en för Sverige ogynnsam utrikespolitisk konllation, en sammanslutning af öfvermäktiga fiender, skrämmas till övertygelsen om hopplösheten i allt motstånd. Felet har ofta beitts både af svensk politik och af svensk forskning. Men om än en samtida politikens blick var beslöjad, så är det forskningens ylighet att undersöka själfva den inre arten af de främmande aktkombinationerna, deras styrka och hållbarhet. Det händer därd lätt, att de förlora den nimbus af ödesbestämd oundviklighet, om omgifvit dem, och att sårbara punkter och inre motsägelser, om hade kunnat utnyttjas oss till fördel, blifva blottade.

Den stora koalitionen mot Sverige under Karl XII:s senare år, som ledde till förlusten af vårt Östersjövälde, är för länge sedan afslöjad såsom ett bräckligt konglomerat af inbördes vidt skilda och ofta påtagligt stridiga intressen. Som den förnämsta förtjänsten i doktor Grades afhandling skulle jag vilja beteckna de resultat af liknande art han nått genom sin ingående och skarpa analys af Tilsitalliansen och dess ställning till Sveriges problem.

Analysens skärpa, icke mängden af nytt och obegagnadt källmaterial är det som utgör det bärande i boken. Visserligen har doktor Grade bedrifvit omfattande arkivforskningar, både i Sverige och i utlandet (London, Paris och Köpenhamn), men i flere af sina intressantaste partier rör sig framställningen uteslutande med redan förut begagnadt eller åtminstone kändt material. Det är genom att underkasta detta en förnyad grundlig pröfning, som förf. på många punkter kommer till nya och intressanta synpunkter på frågor, som man skulle trott redan slutdiskuterade. Han har icke skytt mödan att rikta sin kritik äfven på detaljer af skenbart underordnad betydelse. Det tvifvelsutan långvariga arbete han sålunda ägnat sin uppgift har burit frukt i en sällsynt väl genomtänkt och förtroendeingifvande framställning; de slutsatser han når frestas man ofta att beteckna såsom med all sannolikhet definitiva för forskningen[1]. — Härtill bidrager den ton af lugn objektivitet, som präglar framställningen. »Det skulle bereda förf. en uppriktig tillfredsställelse», skrifver han visserligen i sitt förord, »om han i någon mån kunnat bidraga till att mildra skuggorna å den mörka tavlan av den olycklige monarkens senaste regeringsår». Men det är betecknande för arbetet, att det också mildrar många af de skuggor, som fallit öfver »1809 års män».

Enligt en äldre uppfattning, ytterst härstammande från osäkra uppgifter hos Thiers, skulle Napoleon i Tilsit hafva uppfordrat sin nye förbundsbroder att bemäktiga sig Finland eller åtminstone gifvit honom fria händer i detta afseende. Den nyare forskningen har sökt att bättre klargöra Tilsitöfverenskommelsens innebörd. Hvad den ryske kejsaren främst eftersträfvade, var, enligt Vandals uppfattning, förvärfvet af Moldau och Valachiet. Det är egentligen Napoleon, som — först efter Tilsit — för att afvända hans intresse från den turkiska frågan riktar hans blick bl. a. mot Finland. Om än visst icke obenägen för en eröfring af detta land, har Alexander dock endast motvilligt gifvit sig in på företaget, rädd att nödgas betala Finlands förvärf med ett afstående från förhoppningarna i söder. Mot denna bakgrund framstår Alexander såsom i viss mån obenägen för en brytning med Sverige och angelägen att i stället i godo vinna dess bifall till de åtgärder Tilsitbesluten fordrade.

[1] För anmälaren är det en särskild tillfredsställelse att se den uppfattning af 1809 års politik, som han framlade i ett föredrag på Historiska seminariet i Uppsala våren 1912, i mångt och mycket styrkt af Grades forskningar.

Tvifvelsutan har Vandal rätt, då han afvisar traditionen, att inlands öde afgjordes i Tilsit. Men till hans teori om Alexanders ekan inför kriget med Sverige ställer man sig efter läsningen Grades arbete betydligt mera skeptisk. Grades uppfattning är i rthet den, att Alexander ifrigt åstundade Finlands eröfring och i etta syfte gjorde allt för att framkalla en brytning med Sverige. ch i denna Alexanders sträfvan, men icke hos vare sig Napoleon ler Gustaf IV Adolf, ser han det sväraste hindret för Sveriges förning med Tilsitalliansen.

Den svenska forskningen står tämligen enig därom, att en dylik rsoning var omöjlig, för så vidt den medförde fullständig brytning ed England. Men var denna konsekvens oundviklig? Edén[1] lutar att besvara denna fråga nekande, medan Clason häfdar, att efter ilsit-freden är neutralitet för Sverige icke mera möjlig[2]. Edén bemar, att Gustaf IV Adolf helt enkelt icke hade någon tanke på rsoning med den, som drev Ryssland fram mot Sverige, nämligen apoleon[3] och lägger åtminstone en god del af ansvaret för brytingen hos den svenske konungen. Clason däremot understryker, t det är Napoleons orubbliga kraf på kontinentalsystemets genomrande, som gjorde hvarje neutralitetsförsök omöjligt.

Båda dessa standpunkter hafva det gemensamt, att de skjuta rhållandet mellan Sverige och Frankrike i förgrunden och i viss an betrakta Alexander såsom en faktor af andra ordningen, ett ags exekutor af Napoleons vilja. I Grades framställning är därot Alexander den egentligen drifvande kraften.

Han framhåller de visserligen osäkra, men ej osannolika vittnesrden om att Napoleon särskildt under sommaren önskade ernå om en fred, så åtminstone något slags modus vivendi med Sverige. fven i hans åtgärd att åt Gustaf Adolfs svåger öfverlämna utförant af Tilsitbesluten i hvad angick Sverige ligger, förefaller det mig, tydlig sträfvan att undvika de svårigheter, som direkta meningsbyten mellan Sverige och Frankrike måste medföra (t. ex. på grund af n-taf Adolfs vägran att erkänna den franska kejsartiteln). Gustaf dolf har icke heller ställt sig absolut afvisande mot en uppgörelse, ill synnerhet under förutsättning af en förestående allmän fred.[4] ch hans uppträdande under förhandlingarna med Ryssland hösten 307 präglas, som Clason redan framhållit, af en uppriktig sträfvan ter en öfverenskommelse, som i möjligaste mått kunde försona erigres och Tilsitalliansens intressen.

Men i stället för att främja den försoning, som båda parterna kundade af honom, har Alexander gjort allt för att skärpa mot-

---

[1] 1809 års revolution. I. Revolutionens förhistoria (Verdandis småskrifr. 180). Sthlm 1911.

[2] Historisk tidskrift 1909, s. 11. Jfr ock samme förf:s arbete Gustaf Adolf och den europeiska krisen under Napoleon. Sthlm 1913.

[3] A. a. sid. 34.

[4] Se särskildt Grades intressanta analys af en depesch till Adlerberg aug 1807, s. 63—68.

satserna mellan dem. Detta är, framhåller Grade, den röda tråden i hans politik mellan Tilsit och fredsbrottet.[1]

Det var, skulle man kunna tillägga, en nödvändig konsekvens af Tilsitpolitiken och planerna på Finland.

Alliansens spets var riktad mot England, och Alexander visste mer än väl, att hvad som gjorde hans vänskap värdefull för Napoleon var det stöd han kunde gifva dennes politik mot England. Endast så länge kriget mellan England och Frankrike fortfor, fanns grundvalen kvar för Tilsitsystemet, och endast på dettas grund kunde Alexander hoppas att vinna Finland.

Intet hade varit honom okärare än en försoning mellan Sverige och Frankrike. För hans misstänksamma lynne låg det nära till hands att observera, hur Napoleon visade lust att med långt större kraft än »l'ancien régime» förmått återupptaga dess östeuropeiska politik. I Polen och Turkiet kände han redan, hur Frankrikes syften bröto sig mot Rysslands — det behöfdes blott en försoning mellan Sverige och Napoleon, för att Frankrikes klassiska »barrière de l'est» skulle stå där färdigbildad, med front mot öster. Han måste ju säga sig, att efter en svensk-fransk försoning Rysslands vänskap måste sjunka högst betydligt i värde. Om Sverige liksom Danmark slöt sig till kontinentalsystemet, kunde det vara Frankrike vida mera likgiltigt, hvilken ställning Ryssland intog i frågan, allrahelst om en allmän fred med England vanns på denna väg.

I och med det att Alexander gjort sin frontförändring i Tilsit, var det sålunda ett lifsintresse för honom, att England och dess vapendragare Sverige fortsatte kampen mot Napoleon.

Grades afhandling ger ett imponerande intryck af den skicklighet och hänsynslöshet, hvarmed Alexander i sin politik tillgodosåg detta intresse

Redan i Tilsit kan denna politik spåras. Alexander gjorde intet allvarligt försök vare sig hos Napoleon eller Gustaf Adolf att mäkla fred dem emellan; också medlingsförsöken i London inskränkte sig till en tom formalitet. Än utsiktslösare gjorde han sin verksamhet genom att icke delgifva Gustaf Adolf de förslag, som samtidigt framställdes till England — han visste dock alltför väl, hur mycket hellre Gustaf Adolf skulle inlåtit sig på en försoning, om denna fick ske i samband med en uppgörelse med England. — I strid med Napoleons afsikter lät han Gustaf Adolf veta, att en försoning med Frankrike var omöjlig utan att Napoleons kejsartitel erkändes. Men så mycket sämre efterkom han å andra sidan dennes ofta uttalade fordran att genom ett bestämdt uppträdande gentemot Sverige tvinga Gustaf Adolf att falla till föga. Hade han gjort detta, låtit sin svåger rent ut få del af de förpliktelser Ryssland iklädt sig i Tilsit och den allvarliga kris, som sålunda förestod, är det ej omöjligt, att den svenske konungens hållning blifvit en annan. Nu vinnlade Alexander sig tvärtom om den största foglighet, insöfde där

[1] Jfr särskildt sammanfattningen, s. 174 f.

genom den svenska utrikesledningen i säkerhet och närde dess hopp tt genomgå krisen utan alltför stora svårigheter. Han undvek på etta sätt både en underkastelse, som skulle ha rubbat hans cirklar, ch en förtidig brytning, som af strategiska skäl skulle försvårat ans krigföring.

Fastän Grade sålunda — med en bevisföring, som förefaller öfver-tgande — betonar Alexanders ansvar för brytningen, så synes han ock mena, att denna äfven utan hans åtgörande varit oundviklig. Det är ej svårt att förutse, vad Napoleon skulle svarat på en emställan från bundsförvanten om neutralitet för Gustaf IV Adolf s. 174). Är denna fråga verkligen ostridig? Om det är sant, att lexander gjort allt för att skärpa motsättningen och öka svårigheterna, i har han också lämnat många möjligheter till deras utjämning obeaktade. Själf hade han i Tilsit sluppit att stänga sina hamnar för England; skulle det då ha varit så omöjligt att utverka vissa lättnader i ontinentalsystemet för Sverige? Man må särskildt betänka, att Naoleon var absolut hänvisad till Rysslands hjälp och i hög grad beende af dess goda vilja vid systemets genomförande i Norden.

Med större rätt afvisar Grade tanken, att Sverige kunnat vinna agot genom en direkt hänvändelse till Frankrike, en utväg som, er eller mindre tveksamt, antydts af Stavenow[1] och Edén[2]. Alexnder gjorde ju, som af det ofvanstående framgår, sitt bästa för att nna utväg skulle framstå såsom orimlig, och man må därför icke ndra på, att den svenska regeringen ej tillgrep den. Den hade kså säkert varit alldeles utsiktslös. Man skulle måhända kunna sa pa ett något gynnsammare mottagande från det franska kabittets sida än Grade antager, i synnerhet om man anser (se ofvan), t Napoleons beslut att öfverlämna Sveriges affärer åt Ryssland is berodde på skäl, som undanröjts i och med en direkt svensk nvändelse. Men vid den tidpunkt, då saken hade kunnat ifrågamma, skulle den tvifvelsutan, som Grade framhåller, hafva strandat att Ryssland redan alltför djupt engagerat sig i krigspolitiken h näppeligen kunnat förmås till en fredlig uppgörelse.[3]

Sedan Finland väl kommit i ryssarnas händer, blef läget ett nat. Det låg då i Alexanders intresse att snart blifva fri från et med Sverige. Han behöfde få friare händer på andra håll h kunde å andra sidan ej undgå att känna, att Napoleon ej ogärna

---

[1] Sveriges historia intill tjugonde seklet, VIII (Sthlm 1905), s. 274 f.

[2] A. st.

[3] Till belysning af förloppet vid själfva brytningen i februari kunde anförts de depescher från Rumjantsoff till Alopeus 5/17 febr. och från me till Bernstorff 1/13 febr., som beslagtogos hos en rysk kurir. Den ske utrikesministerns bref (jfr Clason, Gustaf IV Adolf, s. 146 ff.) men te Blomes ganska intressanta depesch, blefvo redan s. å. utgifna af trycket Stockholm. Se Kungl. Bibliotekets handlingar, V (Sthlm 1883), s. 400. — ginalen finnas i RA. Extranea.

såg sin förbundsbroder djupt engagerad, under det han själf gjord föga allvar med den utlofvade militära hjälpen mot Sverige.[1]

De växande svårigheter, som Napoleon på våren och sommare 1808 mötte i sin spanska politik, kommo härvid väl till pass fö Alexander. I och med det att den franske kejsaren nödgades at draga tillbaka de trupper, som alltsedan Tilsit utgjort ett besväran hot mot Ryssland, ställdes Alexander i sin politik afsevärdt friar än förut. Endast under tvekan och motstånd från ledande kretsa hade han böjt sig för Napoleons fordran på brytning med England Nu kunde han åter öfverväga möjligheten af en försoning med si forna allierade.

Det märkliga är nu, att just de spanska förhållandena påver kade den engelska regeringen i samma riktning. I den mån de intresse koncentrerades mot den Pyreneiska halfön, förlorade krig i Norden i dess ögon mycket af sin förut stora betydelse. Man känne icke närmare arten af de fredsförslag, som England framställde i Peters burg på sommaren 1808 — Grade framhåller själf som en änn återstående uppgift att utforska »den engelska regeringens förs att återföra 'den förlorade sonen' Alexander till 'den gemensamm saken', som han i Tilsit föraktfullt vände ryggen». Men ett är klar något intresse för Finlands återställande till Sverige kunde Englan icke hysa. I Sverige fick man förnimma återverkningarna af dett sakläge redan under förhandlingarna om den engelska landstignings kåren på försommaren 1808 och sedan gång på gång under höster och vinterns lopp. Grade understryker med rätta de försök, som England under förhandlingarna om subsidiekonventionen februa 1809 gjorde att få sin rättighet till en separat öfverenskommel med Ryssland fastslagen — under sken af att lämna Sverige fr handlingsfrihet.

Redan före mötet i Erfurt hade Alexander mottagit vissa anbu från England. Redan då hade han sålunda utsikter att trygga Fi lands förvärf på en annan grundval än Tilsitsystemets. Detta fö hållande kan vara ett vittnesbörd till många andra om alliansen begynnande förvittring.

Öfverenskommelserna i Erfurt utgöra som bekant i det sto hela en seger för Rysslands intressen. Men det är då intressan att, som Grade påpekar, Napoleons förbindelser voro vida mind preciserade rörande Finland än exempelvis rörande Donaufurstend mena; något formligt erkännande af Finlands förening med Ryssla söker man förgäfves. Och då Alexander på vintern 1808—09 beredd sig att genom ett kraftigt angrepp mot det egentliga Sverige fra tvinga en svensk-rysk fred, som skulle bringa Finland oåterkall ligen i hans händer, och ville utverka ett slags förhandsgodkännan häraf från Napoleons sida, gaf denne ett svar, som endast vid förs påseendet kan tolkas som ett obetingadt bifall.

[1] Härom har Grade en intressant utredning, s. 182—208.

Om Alexander var angelägen om ett snabbt slut på kriget, får han således å andra sidan tänka sig, att ju misstänksammare Napoleon blef mot Ryssland, dess hellre såg han de ryska arméerna bundna på sådana punkter, där de ej hotade franska intressen.[1] Det låg sålunda i hans intresse, att uppgörelsen mellan Sverige och Ryssland uppsköts.

Den starka franskvänliga stämning, som gjorde sig gällande i Sverige efter den 13 mars 1809, blef ett godt medel för Napoleons sträfvanden. Han gjorde allt för att hålla den vid makt. Visserligen var det honom naturligtvis omöjligt att direkt uppmana den svenska regeringen till uthållighet i kampen, men det dröjde — som Grade framhåller — anmärkningsvärdt länge, innan han framställde direkta uppmaningar att skyndsamt sluta fred. Och hvad mera är: han vidtog en åtgärd, som väsentligt underlättade uppskofspolitiken, i det han kort efter statshvälfningen frigaf spannmålsimporten från Pommern till Sverige utan att samtidigt göra den ringaste antydan om de svenska hamnarnas stängning för engelska fartyg.

Den svenska regeringens starka förtroende för Napoleon blef för denne också ett medel att hålla den ängslige förbundsbrodern i Petersburg i ständig spänning. Visserligen hade denne ju redan förut från Napoleon fått ett slags fullmakt att reglera Nordens affärer. Men om detta redan före den 13 mars skett blott med bestämda förbehåll, så var han efter statshvälfningen ännu ovissare om sin förbundsbroders innersta afsikter. Alla underrättelser han mottog (om de svenska beskickningarna till Napoleon, om vapenhvilan med Bernadotte, om Napoleons bref till hertig Carl, om handeln mellan Sverige och Pommern) måste stärka hans misstankar mot den franska politiken. Ännu mycket närmare än på Gustaf Adolfs tid trädde faran för ett svenskt-franskt samförstånd honom in på lifvet.

Nu liksom 1807 blef det därför hans förnämsta sträfvan att utså misstro mellan Sverige och Frankrike. Gentemot Sverige hotade han med att Napoleon gifvit honom fullmakt in blanco i Norden. Gentemot Frankrike gick hans taktik ut på att misstänkliggöra den nya regimens stabilitet och vederhäftighet, men framför allt att (med uppenbart våld på sanningen) göra gällande, att Sverige fortfarande gjorde svårigheter i fråga om kontinentalsystemet och helt och hållet gick i Englands ledband — en taktik, som får sin särdeles intressanta belysning genom Clasons meddelande, att Alexander i februari var sinnad att sluta fred med Sverige på villkor, som inneburo högst väsentliga lättnader i systemet.

Hvad Alexander närmast kräfde af sin förbundsbroder, var fullgiltiga garantier för att denne afstod från en självständig nordisk politik. Enklast kunde dessa ges genom ett förnyadt erkännande af den gamla principen, att Ryssland skulle sköta fredsverket i

---

[1] Jfr den danske utrikesministerns träffande karakteristik af Napoleons politik. Grade, s. 300 f.

Norden. Napoleon borde därför afstå från de separata underhand-lingar mellan Sverige och Frankrike, till hvilka den svenska rege-ringen satte sin lit, och förse sin minister i Petersburg med fullmakt och instruktioner att å Frankrikes vägnar afsluta en allmä fred under tsarens ögon.

Öfver de betydelsefulla meningsutbytena i denna fråga mellan de franska och ryska kabinetten kastade redan de för några år sedan tryckta franska depescherna från Petersburg[1] ett intressant ljus. Det framgick af dem, hur ytterligt sparsam Napoleon var med löften och medgifvanden i den nordiska frågan och hur Alexanders spän-ning och misstro därigenom ständigt ökades. Grades forskningar i utrikesministeriets arkiv i Paris ha på några få, men särdeles vik-tiga och förut dunkla punkter vidgat vår kännedom om händelse-förloppet. Det framgår däraf, att det var först i slutet af juni, som Caulaincourt mottog några egentliga förhållningsorder. Och dessa inneburo ett bestämdt nej till tanken på gemensamma underhand-lingar i Petersburg, men på samma gång ingen upplysning om Frank-rikes önskningar vare sig i hamnspärrningsfrågan eller i frågan om Sveriges landafträdelser, utan blott och bart en tvetydig reservation för en blifvande revision i Paris af freden mellan Sverige och Ryssland, alltsammans mot bakgrunden af vinken i en märklig depesch af den 2 juni, att alliansen ej längre hade något värde för Napoleon.

Inför denna Frankrikes hållning måste Alexander afstå från programmet: gemensamma fredsförhandlingar och inbjuda en svensk underhandlare till förberedande öfverläggningar (juli), medan han själf ännu sväfvade i största ovisshet om sin bundsförvants afsikter och kanske rent af riskerade att under de blifvande förhandlingarna möta franska ingripanden, öppna eller förstuckna, till Sveriges favör.

Men åtminstone i en punkt kunde han vända Napoleons tyst-låtenhet till sin fördel. Så synes man nämligen kunna tolka hans hållning i hamnstängningsfrågan. Denna fråga — själfva utgångs-punkten för kriget — framfördes i Fredrikshamn med en foglighet som angenämt öfverraskade svenskarna och väckte Napoleons för-bittring; fredsvillkoren blefvo i denna punkt, som bekant, ytterst lindriga.

Hvad den andra stora hufvudfrågan angår, så medgaf ju Erfurt-konventionen Finlands förvärf, men gaf intet stöd för anspråken vare sig på Åland eller på Kalixgränsen. På denna punkt ha nog som Grade framhåller, de svenska underhandlarna icke tillfylles ut-nyttjat situationen. Det var tydligen en försummelse af dem att icke — som deras instruktion föreskref — begära en hänvändelse till Napoleon i denna fråga, utan falla till föga inför det fullkomligt obestyrkta påståendet, att Napoleon öfverlämnat Sveriges öde åt Ryssland. Grade menar visserligen, att en dylik hänvändelse knappast

[1] Nicolas Mikhailowitch, Les relations diplomatiques de la Russie et la France d'après les rapports des ambassadeurs d'Alexandre et de Napoléon 1808—12, III, IV. S:t Petersburg 1905, 06.

skulle ledt till gynnsammare resultat för Sverige. Det må vara, men en annan fråga är, om icke själfva tankens framkastande skulle hafva skrämt den ryska regeringen till någon eftergift.

Det sista kapitlet i Grades afhandling är ägnadt åt en framställning af de förhandlingar, som ledde till freden i Paris. Ämnet, som förut mycket knapphändigt vidrörts i litteraturen, har fått en uttömmande behandling, till stor del byggd på otryckt material från Stockholm och Paris. Men det erbjuder vid sidan af de öfriga partierna föga af intresse. De långt utdragna förhandlingarna i Paris rörde sig till stor del om frågor af ringa betydenhet; deras utgång var ju på förhand gifven.

Parisfreden gäckade alla Sveriges förhoppningar om franskt tillmötesgående i hamnstängningsfrågan, och Finland var och blef förloradt. Var då icke den förtröstan, som 1809 års män hyste till Napoleon, ett stort och ödesdigert felgrepp? Borde man icke hellre från början fortgått på den väg, som Gustaf Adolf beträdt halfannan månad före revolutionen,[1] och vändt sig direkt till Alexander? Man vet ju, att denne åtminstone i februari var benägen för en fred på relativt billiga villkor.[2]

Gentemot denna uppfattning kan invändas, att de svenska statsmännen i och för sig icke hade så alldeles orätt i sina kalkyler om Napoleons intresse för Sverige. Detta framgår framför allt af de order till ambassadören i Petersburg, särskildt från sommaren 1809, som Grade meddelar. Det resonnemang, som ledde den svenska politiken, saknade sålunda ej ett principiellt berättigande. I belysning af Grades afhandling försvinner åtskilligt af det löjets skimmer, som ofta fallit öfver den. Det rent okritiska och besinningslösa förtroendet för Napoleon möter i Grades framställning mest hos den stundom oförtjänt prisade Engeström. Lagerbielkes diplomatiska uppträdande blir däremot på åtskilliga punkter upprättadt. — För öfrigt måste det ihågkommas, att det till stor del var Napoleons välvilliga hållning (jfr ofvan sid. 67), som gjorde det möjligt att härda ut från mars till september. Att de fördelar, som därigenom yppades, ej till fullo utnyttjades, är den militära ledningens, ej utrikesledningens fel.

Hvad man kan anmärka mot denna, är väl närmast, att den åtminstone i början ej uppfattade, att Sverige var af värde för Napoleon endast i mån af sin förmåga att utveckla militärisk styrka och därigenom fjättra Alexanders krafter. Så länge Sverige visade sig hysa hopp att återvinna Finland, afhördes inga uppmaningar till snar fred. Först då Sverige uppgaf »marsprogrammet», förklarade sig vilja sluta fred med Ryssland och började sondera Napo-

[1] Michailofski-Danilefski, Beskrifning öfver finska kriget åren 1808 och 1809 (sv. öfvers., Tavastehus 1850), s. 142. Gustaf Adolfs bref till Alexander 31 jan 1809 finnes i koncept i RA. Kanslipres. arkiv.

[2] Clason, Gustaf IV Adolf, s. 164 ff.

leon rörande planer, som ej riktade sig mot Ryssland, utan m Danmark[1] — ja, då kommo förmaningarna att sluta fred. »l conduite que la France est obligée de tenir motivera sans doute u paix pénible pour la Suède, *supposé qu'on se croye hors d'état soutenir la paix d'une guerre prolongée*, et cette Paix coutera sa doute la cession de la Finlande», skrifver i juli en svensk diploma

Framemot sommaren växte visserligen den svenska regering beslutsamhet, särskildt sedan den engelska flottan seglat in i Öste sjön.[3] Stora förhoppningar knötos till Napoleons framgångar, o man var ganska fast besluten att hålla ut till tidpunkten för d oundvikliga och, som man trodde, nära förestående brytningen mella Ryssland och Frankrike. Hvad man icke visste var, att Österrik

[1] Enligt »Instructions particulières» för major Arfwedson 13 maj 18 (egenh. konc. af Lagerbielke, ej just., i RA., Kanslipres. arkiv. Instruktioner o fullmakter) skulle denne för Napoleon söka framhålla »nos rapports d'esti mutuelle et de bonne harmonie nationale avec les Norvégiens: observer la co formité des moeurs, du langage, des intérets mêmes des deux nations» och vis huru själfva ländernas geografiska läge pekade på en förening mellan dem Större delen af innehållet i A:s instruktion (men icke uttalandena angåe Norge) återfinnes, delvis ordagrant, i Lagerbielkes två bref till Champagny d 14 maj. Kanske har instruktionen rentaf ej blifvit utfärdad, utan ersatts m brefven. Det är dock alls icke osannolikt, att den svenska regeringen parakna Napoleons stöd för Norges förvärf. Om dylika förhoppningar vittnar bl. Platens bref till Kristian August maj 1809 (Historisk tidskrift 1903, s. 187 f

[2] Löwenhielm till Wetterstedt, Stralsund 11 juli 1809 (RA. Gallica Kurs. af anm.

[3] Grade har icke närmare vidrört orsakerna till att amiral Saumar oväntadt länge dröjde med sin flotta i södra Östersjön, hvarigenom en vi oro vållades i Stockholm (se t. ex. Hamnström, Freden i Fredrikshamn, U 1902, s. 36 f.). Det må medges, att frågan icke har stort intresse. Men det tjänar dock påpekas, att dröjsmålet säkerligen stod i något slags samband m hvad som samtidigt försiggick i Tyskland. Det var vid denna tid, som österrikiska arméerna besatte Warschau och Thorn och hotade Danzig. Preussen jäste det (se t. ex. Engelbrechtens depesch 30 maj, RA. Galli och hans bref till Engeström s. d., K B.) och öfverallt i Tyskland grе friskaror till vapen mot förtryckaren. Analogien med Spanien ligger nä till hands, och det var en naturlig misstanke, att engelsmännen sku låta en flotta vid Östersjökusten räcka handen åt österrikarna och de tys friskarorna (se t. ex. Caulaincourts depescher 22 april och 5 juni och Nap leons order till sin broder Jérome 9 juni, Correspondance de Napoléon, XI Paris 1866, nr 15322). — I Sverige såg man naturligtvis med afsky t Schills upproriska företag och skyndade att fritaga sig från andel dä (Grade, s. 366. Engelbrechtens depescher 25 maj, RA., och 30 maj, K. Engeström till Peyron 7 juni, RA., Kanslipres. koncept. Lagerbielkes rättelse, tryckt af Alin i Historiska studier, festskrift tillägnad C. G. Mal ström, Sthlm 1897, s. 24). Men i England måste man haft större sympat för honom. Af Saumarez' memoarer framgår, att han under sitt uppehål Karlskrona hade uppmärksamheten riktad på hvad som försiggick i Stralsu Hvad som är kändt om hans instruktioner (Memoirs and Correspondence Saumarez, II, London 1838, s. 135, och Grade, s. 368, 424) lämnar in upplysningar, om han haft order att under vissa förutsättningar ingrip Nordtyskland. Men han hänvisar själf i ett bref till Englands cha d'affaires i Stockholm 18 maj (Saumarez, II, s. 142 f.) till att »the i portant transactions going on in the southern coast of the Baltic, in wh the interest of Sweden is materially concerned, require a considerable p of the force under my orders for that particular service.»

starka motstånd afsevärdt försvårade Napoleons ställning och t. o. m. ställde honom i ökadt beroende af Alexander just vid den tidpunkt, då förväntningarna voro som högst spända i Sverige.[1]

Djupast sett, var emellertid 1809 års utrikespolitk icke enbart beroende af de svenska statsmännens sympatier i den ena eller andra riktningen, utan ett resultat af omständigheternas hårda tvång. Det viktiga härvidlag är, att en särfred mellan Sverige och Ryssland var omöjliggjord redan genom den förändrade hållning, som Alexander intog efter den 13 mars, åtminstone sedan Alopeus genom sin beskickning till Stockholm gifvit honom upplysning om det verkliga läget där.[2] Innan fred kunde komma i fråga, lät han svenskarna veta, måste en laglig styrelse inrättas. Hvarken genom afsättningsbeslutet eller Carl XIII:s tronbestigning lyckades man afpressa honom ett erkännande, att denna fordran uppfyllts. Medan Napoleon åtminstone skrifvit ett par artiga bref till riksföreståndaren, afhördes från Rysslands sida blott hotelser att vid riksdagen bevaka den afsatte konungens och hans släkts intressen. En fredsförhandling under dessa omständigheter kunde betyda dödsstöten åt den nya regimen i Sverige. Först sedan Ryssland allvarligen inriktat sig på freden, blef tonen en annan. Tronföljdsfrågan blef då i stället i Rysslands händer ett vapen att tvinga svenskarna till en snar fred.

Men liksom Alexanders hållning i tronföljdsfrågan till sist dref den svenska regeringen till en måhända brådstörtad fred med Ryssland, så hade den dessförinnan drifvit den i Frankrikes armar, antingen den ville dit eller ej[3]. Den politik, som fördes af 1809 års män — förtroende till Frankrike, misstro mot Ryssland — var sålunda, kan man säga, icke blott ett utslag af deras sympatier, ett resultat af deras fria val, utan framför allt en oundgänglig konse-

[1] De föreställningar, som de svenska statsmännen hyste i detta afseende, äro väl bekanta. Till de intressantare uttrycken för dem höra en del — såvidt jag vet — ej förut beaktade bref från Carl XIII till Engeström (K. B.). Den 14 augusti 1809 tycker han sig märka, »att de mörka mohln som hittills betäckt vår horizont börjar sakteligen draga sig så sakta undan. Gud late min önskan ej förvilla min imagination men jag nekar ej att den lämnar tillfälle till ett mer och mer smickrande utseende.» Öfvertygelsen om Österrikes ringa motståndskraft stärktes af de svenska diplomaternas rapporter från kontinenten. Den första depeschen från Knut Bildt, hvilken ser situationen i en helt annan dager, ankom till Stockholm den 22 augusti (RA. Germanica III: 4). — Det är intressant att se, hur de danska statsmännen såväl som de svenska kalkylerade med den väntade brytningen mellan Alexander och Napoleon och med dennes behof af bundsförvanter mot Ryssland. Holm, Danmark-Norges udenrigske Historie 1800—14, II (Köpenhamn 1912), s. 125, 188.

[2] Clason, a. a., s. 172 ff.

[3] Detta nödtvång framträder klart under de kritiska dagarna i medio af maj. Se härom Lagerbielke till Björnstierna 14 maj (Björnstierna, Anteckningar, II (Sthlm 1852), s. 138 ff.) och framför allt den ofvan citerade instruktionen för Artwedson. Grade har otvifvelaktigt rätt i att beteckna det närmande, som vid denna tid gjordes till Ryssland, blott som »ett litet obetydligt steg, som lätteligen kunde tagas tillbaka.»

kvens af den revolution, som förstörde våra utsikter till en fred p
billiga villkor med Ryssland[1].

Det slutgiltiga omdömet öfver 1809 års utrikespolitik blir så
lunda ytterst beroende på det svar man vill ge på frågan om revo
lutionens berättigande, medan å andra sidan denna fråga ej kan oc
ej får besvaras utan att hänsyn tages till dess utrikespolitiska kon
sekvenser.

Nils Herlitz.

Öfversikt af i Finland under år 1913 utkommen historisk litteratur.

Efter 1912 års på exceptionella förhållanden beroende, rent a
väldiga flod af historisk litteratur i Finland har året 1913 ett be
tydligt svagare flöde att uppvisa, vittnande om en helt naturlig a
mattning efter den allmänna kraftansträngningen tidigare.

För *medeltiden* äro endast några kortare uppsatser att an
teckna. Doc. V. Voionmaa har publicerat en undersökning om
»Det förhistoriska Tavastland» (på finska), däri han framför allt sö
ker utreda detta landskaps historiska gränser.[2] Han finner att ta
vasternas land ursprungligen sträckt sig till Finska viken vid Kym
mene älf i öster (där alltså östligaste nuvarande svenska Nyland var
tavastländskt) och i norr nått saltsjön vid Pyhäjoki i Österbotte
Först på 1400-talet uppgingos landskapets gränser officiellt, och
svenska kolonisternas land afskildes då till »Borgå län». Lan
skapet Satakunda (Kumogårds län), som redan på 1300-talet
styrelsen afgränsats från Tavastland i väster, var en alldeles go
tycklig skapelse, utan grund i etnografiska eller historiska förhå
landen. I det nya förvaltningsområdet Tavastland blef det af Birge
Jarl anlagda Haga fäste, beläget två mil söder om det senare T
vastehus, den naturliga administrativa medelpunkten. De inom lan
skapet förekommande storsocknarna indelades i fjärdingar, hvilka än
tydligt kunna skönjas vid medeltidens slut. Förf. antager hundar
som förebild för fjärdingen. Doc. Voionmaas uppsats är som vä
ligt rik på nya synpunkter och originella uppslag. Han framlä
ger slutligen nya bevis (hämtade från ortsnamnen) för den allt a
männare antagna åsikten, att Tavastlands bebyggande gått lån
Kumo älf från dess utlopp i riktning inåt landet.

[1] Tyvärr vet man ej, hur Gustaf Adolf under sina sista dagar (eft
den stora missräkningen i fråga om Englands hållning) ställde sig till ta
ken på en fred med Ryssland på basis af Finlands afträdande. Det b
till kejsaren (se ofvan sid. 69 not 1), där han ännu afvisade denna tanke, v
skrifvet en månad tidigare.

[2] Ingår i tavastländska studentafdelningens publikation Kaikuja H
meestä VIII (jubileumspublikation, Borgå 1913), s. 11—28.

Den nyligen aflidne trägne forskaren, kyrkoherden A. Neovius ar i Finska Kyrkohistoriska Samfundets Handlingar (XI, s. 17 — 9) aftryckt en uppsats om »Biskoparnes i Finland itinerarier in- ill år 1527».[1] Artikeln, som inledes med några iakttagelser rö- ande i texternas datering m. m. brukliga termer, framlägger huf- udsakligen enligt tryckta källor en kronologisk förteckning öfver nart sagdt alla i de medeltida Åbobiskoparnes lif och verksamhet ända data. Sitt största värde besitter den i att på detta vis ha ammanfört samtliga på senaste tid beriktigade uppgifter inom om- ådet och sålunda ha gjort dessa mera tillgängliga synnerligast för en populära historieskrifningen.

I nyssnämnda publikation ingår äfven en uppsats af prof. J. ummerus, benämnd »Drag ur gudstjänsten i Åbo domkyrka vid edeltidens slut» (på finska, s. 60—93) och innehållande upplys- ningar af högt kulturhistoriskt värde. Förf. har vunnit sina rön ed beaktande af den nyare utländska litteraturen på medeltids- turgiens område.

Statsarkivarien d:r R. Hausen gör ett meddelande om »Finland Stockholms stads medeltida tänkeböcker».[2] I de af prof. Clason r ett tiotal år sedan upptäckta stadsböckerna förekomma åtskil- ga finländare och dem berörande angelägenheter omnämnda. De esta fallen gälla vanliga brottmål; dock förekommer för år 1514 tänkeboken en skildring af det högtidliga mottagande, som be- dces en relik af den nyss i Åbo skrinlagde biskop Hemming (icke enrik, såsom tidigare antagits, jfr. Clason i Hist. Tidskr. 1903) a som hämtades till Stockholm af ärkebiskop Jakob samt bisko- arne Mathias i Strängnäs och Otto i Västerås.

För *reformationstidehvarfvet* är endast att anteckna en mindre ppsats af doc. Voionmaa om »Folkklasserna i Åbo år 1635» (på nska, Hist. Aikakauskirja, s. 135—142). Med stöd af Åbo stads esta mantalsförteckning från det nämnda året framlägger förf. en d statistiska uppgifter af intresse. Iögonenfallande är familjernas enhet på denna tid (i medeltal 3,1 pers. inom det egentliga bor- erskapet, 1,6 i de lägre klasserna), det stora antalet änkor (75 % samtliga kvinnor, en tydlig följd af krigen), det betydande an- alet handtverkare, af hvilka en stor del utlänningar, samt slutligen en förskräckande mängden fattiga i stadssamhällets understa lager. efolkningens antal beräknas af förf. till 4,000 personer, eller något re än tidigare forskare gjort.

Till *stormaktstidehvarfvets* historia hör den för »gammalsvenskt målsmål» belysande editionen af »Ekenäs stads dombok 1623— 36», utgifven af fru Emmy Hultman. Till domböckerna, för-

---

[1] Volymen är tillägnad biskop H. Råbergh (Borgå) under titeln Tutki- a Suomen kirkkohistorian alalta (Forskningar från den finska kyrko- oriens område). Helsingfors 1913.

[2] Svenska Litteratursällskapets i Finland Förhandlingar och Upp- ser 26 (1912), Helsingfors 1913, s. 95—108.

varade i Finlands statsarkiv, ansluta sig tvenne rådstufvurättsprotokoll från åren 1563 och 1565.[1]

Ett bidrag till belysning af stormaktstidens historia lämnas av doc. K. R. Melander i en till prof. J. R. Danielson-Kalmaris sextioårsdag utgifven jubileumspublikation: »Drag ur Stettins handelshistoria på 1600-talet» (på finska, s. 141—196). Förf. utreder det sätt, hvarpå svenska regeringen understödde staden Stettins handelspolitik i den skarpa konkurrens Stettin hade att utstå med Frankfurt an der Oder, hvars uppsving åter kraftigt befordrades af de brandenburgska kurfurstarne. Den omfattande undersökningen stöder sig på grundliga källforskningar.[2]

Vidare förtjänar här att antecknas »En uppgift om svenska krigsmaktens storlek 1684», meddelad af T. Carpelan.[3] Meddelaren har öfverkommit ett hittills okändt »förslag uppå Hans Kongl. Maij:t staende Melicie officerare, och gemene till häst och footh pro anno 1684», som aftryckes i sin helhet. Siffrorna i detta förslag afvika något från de af Mankell såsom sannolika angifna och äga intresse äfven på den grund att själfva förslaget ju framkom kort före indelningsverkets slutliga genomförande.

I den prof. Danielson tillägnade publikationen redogör doc. A. R. Cederberg (Saarenseppä) för sina forskningar rörande en af *1700-talets* märkligare svensk-finska kulturpersonligheter: Johan Arckenholtz. Denne hade som kändt skänkt sin vidlyftiga, till omkring 3,000 nummer uppgående brefsamling till Åbo akademi, men vid stadens brand år 1827 gingo alla brefven förlorade. I Tessinska samlingen i Vitterhets- Hist. o. Antikvitetsakademiens arkiv har doc. Cederberg nu återfunnit en samling af bortåt fyrahundra brefkopior, tagna af Arckenholtz själf af till honom riktade skrifvelser. Brefven äro så godt som alla skrifna på franska och behandla litteraturhistoriska och historiska ämnen.[4]

Vicebibliotekarien d:r A. Hultin har offentliggjort en utförlig litterär studie öfver G. F. Creutz.[5] Det biografiska intager i arbetet ett framträdande rum: åtskilligt nytt framkommer däri beträffande Creutz' lefnad, äfven i fråga om ministertiden i Paris.

Doc. G. Suolahti har utgifvit en samling fint skrifna kulturhistoriska essayer, benämnda »Vuosisatain takaa» (»Från svunna århundraden», eller »Bortom århundradena»; 197 s., Helsingfors 1913). Den sista och längsta uppsatsen i serien (s. 142—197) behandlar »Nationalitets- och språkförhållandena i Finland på 1700-talet», e

[1] Ekenäs-Samfundets skrifter, I: 1. Helsingfors 1913. VIII + 275 s.

[2] Historiska forskningar tillägnade J. R. Danielson Kalmari, o. s. v. Titeln uteslutande på finska: Historiallisia tutkimuksia J. R. Danielson-Kalmarin täyttäessä 60 vuotta, Helsingfors 1913.

[3] Sv. Litteratursällsk. Förh. o. Upps. 26, s. 212—216.

[4] Historiallisia tutkimuksia, s. 293—311. En förteckning öfver skrifbenterna åtföljer uppsatsen.

[5] Sv. Litteratursällsk. Skrifter CXI: Finlands svenska vitterhet. Gustaf Filip Creutz. IX + 383 + 117 s. Helsingfors 1913.

...tigt och alltmera aktuellt vordet ämne.[1] Förf. har för öfrigt ...dan länge ägnat sig med förkärlek just åt studiet af kulturförhål... ...ndena i Finland under det adertonde seklet. I föreliggande upp... ...ts framhåller han till en början, hurusom under frihetstiden och ...ven senare den allmänna uppfattningen var den, att svenska språ... ...ets utbredning i Finland borde befordras. Denna åsikt framträdde ...k inom riksdagarnas utskott och deputationer samt framlades af ... uel landshöfdingar i Finland i skrifvelser till styrelsen. I en... ...ka fall ledde den till åtgärder (såsom till kolonisation genom ...enska bönder), men i allmänhet vågade dock ej styrelsen gå ak... ...t tillväga af fruktan för att uppväcka missnöje i landet. Till ...und för det allmänna åskådningssättet låg ett mer eller mindre ...eivetet begär efter bättre konsolidering af det förminskade rikets ...ka delar. Det svenska språkets användning utbredde sig dock ...ven regeringens åtgärder förutan starkt i Finland — något som ...anom andra Porthan fastslagit. Därtill bidrogo flere orsaker. ...rf. utreder med skarpsinne, att under 1700-talet Finland mer ...h mer blef betraktadt som en aflägsen och fattig landsända, hvars ...anare i duglighet, bildning och intelligens (hvarpå ju tidehvarfvet ...tte det högsta värde) ansågos stå vida tillbaka för andra folk, när... ...ast för svenskarne. Allteftter som svenskan allmännare blef äm... ...tsmannaklassens språk, kom finskan att betraktas som den obildade ...pens och blef föremål för ringaktning. Socialt stigande blef ...ända numera städse likabetydande med försvenskning. Och här... ...der kommo rikshufvudstaden och öfverhufvudtaget rikets lyckligare ...tade centrala delar att utöfva en stark dragningskraft, föranledande ...nza till öfverflyttning. — Det rent finska bondeståndet visade ... emellertid ej tillgängligt för försvenskning i större grad än förut, ...enar förf. Dess svårigheter på grund af obekantskapen med sty... ...ens språk klargöras i öfverensstämmelse med hvad man tidigare ...ft sig bekant, men med särskild tydlighet framstår i arbetet den ...ishet, hvarmed de finska bönderna yrkade på lagars, förordnin... ...rs och kungörelsers officiella öfversättande till finskan. De stän... ...a klagomålen ledde smaningom till betydande påföljder i detta ...ende. — Då det efter freden i Nystad gällde att fylla luckorna ...om ämbetsmannakåren, såg man sig tvungen att till tjänster i ...land befordra en mängd personer från Sverige, och tillström... ...ngen härifrån fortfor under den följande tiden alltjämt. Detta ...de till följd, att i vidsträckta trakter af landet tjänstemän före... ...nnes, som voro okunniga i befolkningens språk. Klagomål här... ...er förspordes snart, hvaraf de mest bekanta äro allmogens besvär ... 1738 års riksdag, då en del yrkanden formligen väckte upp... ...de för sin »förunderlighets» eller snarare sin förmätenhets skull.

---

[1] En annan rör sig om »huru Per Kalm blef professor» (s. 121—141) ... utreder med tillhjälp af tryckta och otryckta källor Kalms och hans ...ydares strider för att uppnå den bekante naturforskarens utnämning ... professor i ekonomi vid Åbo akademi. Målet nåddes slutligen (1747), ... med ständernas bistånd.

Bl. a. föreslogs att kammar- ock kommerskollegierna skulle inrätt särskilda afdelningar i Finland. Besvären motsades af Samue Åkerhielm med känd framgång. Förf. konstaterar, att vid tid punkten för hattregeringens fall på 1760-talet genom förhållandena makt den segslitna ämbetsmannafrågan redan förlorat sin bitterhet. — I synnerhet den omständigheten att frihetstiden så ifrigt sträfvad för rikets ekonomiska upphjälpande gjorde, att i Finland den egn hembygdens söner ansågos mer lämpade för statsämbetenas skötande än från Sverige kommande, med landsdelens behof och möjlighete obekanta tjänstsökande. Vid universitetet i Åbo uppammades dar jämte en fosterländsk anda, som för den blifvande tjänstemanne ställde folkets väl framom annat. Äfven inom de i Finlan lefvande adelssläkterna framväxte en stigande medkänsla med fo kets och »landets» åsidosatta läge, som dock, menar förf., mera rik tade sig på ett tillvaratagande af landets »ära», än af det finsk språket. I denna punkt hade man dock gärna sett en utförligar framställning och en mera på djupet gående undersökning än de af förf. presterade. Värdefull och ny är i alla fall synpunkte att frihetstiden genom sin allmänna riktning, gående ut på en be fordring af det ekonomiska framåtskridandet, måste bidraga ti väckande af en viss lokalpatriotism och äfven missnöje i Finland. — Till grund för studien ligga omfattande forskningar bland otryck material, framför allt i Riksarkivet, såsom framgår af citaten, i hvilka dock en mindre del saknar källhänvisningar.

Lektor H. Hultin behandlar i en uttömmande biografisk studi Finlands förste militärpedagog, den på de senare åren rätt myck omskrifne framstående krigsskoleläraren och organisatorn Samu Möller.[1] Ledare för Haapaniemi kadettkår åren 1782—1799, s dermera (1812—1814) chefsadjoint vid den nyupprättade »top grafiska kåren på Haapaniemi», utmärkte sig Möller genom själ uppoffrande hängifvenhet för den läroanstalt han själf varit me om att grunda, oaktadt af styrelsen städse behandlad med ovanl missundsamhet, och lade i dagen sällsynta pedagogiska egenskap samt en vidsynthet, som väcker aktning, framträdande i de talril förslag till skolans organisation han inlämnade till högre myndi heter. M:s intresse räckte till äfven för en mängd allmänt foste ländska frågor, och 1812 hörde han till dem, som payrkade up rättandet af en finsk nationalmilitär (delvis på rätt egendomli eller åtminstone för oss oväntade grunder). Som princip för rekr teringen borde tjäna, ansåg han, ett slags allmän värnplikt för al män i åldern 20—45 år.

Prof. U. L. Lehtonen har ägnat tvenne undersökningar at d aktuella frågan om Sveriges och Danmarks utrikespolitiska ställni under hösten 1807. I fråga om »Danmarks ställning och sträfvand på hösten år 1807» (Hist. Aikakauskirja, s. 143—173, på finsk

---

[1] Sv. Litteratursällsk:s Förh. o. Upps. 26 (1912, Skrifter CXII), s. 21 288.

gör han gällande, att i sept. och början af okt. d. å. inom ledande danska hofkretsar ungefär följande åskådningssätt var rådande: Man var besluten att förklara England krig för att på kraftigaste sätt moraliskt reagera mot Köpenhamns eröfring och flottans beslagtagande, men man ville begynna kriget ensam, just för att ernå en starkare moralisk verkan i Europas ögon. Först under krigets gång ville man anhålla om Frankrikes medverkan, hvilket ju i längden heller icke skulle kunna undvikas. Dessutom fruktade man att de franska härarnas inryckning i landet endast skulle hafva till påföljd att Napoleon tillegnade sig någon del af Danmark för egen räkning, förutom att redan fransmännens blotta födande och hysande inom konungariket förklarligt nog emotsågs som en tryckande börda för folket. Det var på denna grund danska hofvet i sitt till Napoleon riktade alliansförslag intog den bestämmelsen, att fransmännen först på en af Danmark bestämd tidpunkt skulle komma att inrycka till danskarnes hjälp. Förf. anser det emellertid troligt, att de ledande danska statsmännen redan öfvergått till dem som funno Napoleons makt alldeles förkrossande och som trodde på hans blifvande seger öfver England. Han påpekar vidare, att sjömakten Englands nedgång alltid måste ses med tillfredsställelse i ett land med sjöhandel som Danmark, hvaremot en landmakt som det franska kejsardömet aldrig syntes kunna komma att i samma grad hota landets lifsintressen. — Bestämmelserna i det förbundsfördrag Napoleon affordrat Danmark blefvo som kändt icke helt och hållet godkända i den form danska hofvet föreslagit. Enligt det af Napoleon dekreterade Fontainebleau-aftalet förband sig bl. a. Danmark att enligt Frankrikes och Rysslands gemensamma beslut börja krig mot hvilken som helst annan makt. Prof. Lehtonen är af den åsikt, att någon hemlig artikel rörande Sverige ej funnits i aftalet, ehuru med den nämnda bestämmelsen naturligtvis Sverige afsetts. Napoleons bref till Savary i Petersburg, hvilka åberopats som bevis för den motsatta åsikten och däri kriget mot Sverige uttryckligen omnämnes, voro endast afsedda som en förklaring till de allmänt hållna ordalagen i traktaten. Genom denna var alltså den danska styrelsen bunden. Men äfven därförutom funnos åtskilliga anledningar till osämja mellan länderna på ömse sidor om Sundet. Man såg på danskt håll i svenska regeringens hållning tecken på en fientlig stämning (bl. a. i gesandten C. W. Taubes kvardröjande i det af engelsmännen besatta Köpenhamn), medan åter Gustaf IV Adolf lade i dagen ett stigande missnöje med den danska regeringens åtgärder. Dessa misshälligheter skulle dock ej, förmenar förf., ha varit nog för att framkalla ett krigsutbrott mellan de bägge grannländerna. Men krigets utbrott senare på hösten berodde uteslutande på trycket utifrån. Blotta försvaret mot England öfversteg ju redan Danmarks krafter, och med pinsam oro emotsåg man här den stund, då tvånget skulle inträda att förklara Sverige krig. Den bästa hjälpen emot Sverige, och äfven mot England, stod nu att vänta från Rysslands sida. Man försökte uppväcka kejsar Alexanders medkänsla för Dan-

marks öde äfvensom påvisa, att han endast kunde förlora på den lands tillintetgörelse. Till en början önskade man blott en fred medling. Den 27 okt. anlände emellertid till Kiel Rysslands not af den 6 i samma månad, däri de nordiska länderna uppmanades att mot England försvara sin neutralitet, något hvari Ryssland var be redt att bistå dem. Bernstorff förklarade genast härtill å sin re gerings vägnar, att man i Danmark tacksamt emottog uppmaning och var villig att gå huru långt som helst på den af Ryssland an visade vägen. Han uttryckte yttermera den redan länge närda för hoppningen, att Ryssland skulle åtaga sig Sveriges bringande til samma åsikter. Redan nu lät han framskymta tanken på en efte tryckligare (rysk) diplomatisk eller krigisk påtryckning på Sverige. Så mycket ifrigare måste han påyrka detta efter Fontainebleaufor dragets afslutande, och i själfva verket vädjade han nu på ett be vekande sätt till Alexanders ädelmod, som allena kunde bringa Dan mark hjälp (nov.). Underrättelsen om Rysslands krigsförklarin mot England, som nådde Danmark i början af december, väckte p dessa grunder här en känsla af djup tillfredsställelse. I bref af de 8 dec. till danska sändebudet i Petersburg Blome uttryckte Bernstor sin glädje öfver saken; men samtidigt tillkännagaf han den oro, som danska hofvet hyste för Gustaf IV Adolfs hållning i det förändrad sakläget, och uppmanade Blome att verka för en »imponerande de monstration» från ryskt håll i Finland. Blome behöfde dock ick denna uppmaning. Men Alexander tvekade enligt förf:s åsikt at angripa Sverige; han önskade en fredlig uppgörelse och hoppade att detta land ändock slutligen skulle underkasta sig kontinenta systemet. Därför sträfvade Blome nu i sitt lands intresse att på skynda afgörandet vid ryska hofvet och att drifva detta i riktnin af ett krig mot Sverige. I synnerhet arbetade han för att få d egentliga krigshändelserna förlagda till vintern, då England var förhindradt att bispringa Sverige. Han lyckades äfven snart Rumjantsoff öfver på sin sida, och denne inlät sig nu på att me honom diskutera möjligheterna för en rysk-dansk samverkan. K därpå kommo ytterligare händelserna Blome till hjälp och bestäm kejsar Alexander för att med härsmakt göra ett infall på svens område i Finland. På detta vis, menar förf., hade alltså Danma varit med om att framkalla Rysslands krig emot Sverige år 180 — I Danmark uppväckte emellertid Blomes långt gående ifv ängslan, och Bernstorff varnade honom i bref af den 19 dec. Sv riges ställning vore än ej klar, och man kunde befara (icke ut skäl, som kändt) att franska regeringen i det längsta skulle visa s skonsam mot sin gamla allierade. Men den danska fredsifvern k nu för sent; Ryssland drog med kraft Danmark med sig mot kri — Citaten ur de otryckta aktstyckena äro merendels återgifna finsk öfversättning.

Samme förf:s andra undersökning inom samma ämneskrets be mera speciellt Sveriges ställning och bär rubriken »Sverige v skiljovägen på hösten 1807» (»Historiallisia tutkimuksia», s. 242

?92, på finska). Han betonar ytterligare, att Ryssland endast mot-illigt skred till brytning med England. Men då denna en gång blef oundviklig, återstod för Ryssland blott att utöfva den i Tilsit-fördraget föreskrifna påverkan på Sverige. Denna ville Alexander till en början dock gifva blott en mycket försiktig form och afsåg där-för med Alopei beskickning främst att låta denne påverka Gustaf IV Adolf samt under samtal med honom utröna konungens tänkesätt. Alopeus hade enligt förf. många förutsättningar att lyckas, framför allt på grund af det missnöje, som begynt yppas i vida kretsar i Sverige med den rådande engelskvänliga politiken. Att denna politik började blifva impopulär, berodde, såsom förf. med eftertryck håller före, i främsta rummet därpå, att den svenska utrikeshandeln lidit och led svårt af afbrottet i handelsförbindelserna med Danmark och kontinenten. Tämligen oviss om framgången af sin mission synes dock Alopeus ha varit, då han den 20 okt., utan att ha lyckats ut-verka uttryckligt tillstånd af den misstrogne Ehrenheim, anträdde resan till Helsingborg. Uppsatsen koncentrerar sig därpå kring Alopeus' audiens hos konungen, hvilken som kändt ägde rum den 27 okt., och för hvilken han redogjorde i en längre rapport, in extenso publicerad af prof. L. Ehuru ännu okunnig om det slut-liga svar Gustaf IV Adolf ämnade afsända till Alexander, var Alopeus tillfreds med utgången af sitt samtal såtillvida, att han funnit konungen vänlig och lyckats utreda, att han icke var benägen att ansluta sig till den af Ryssland anvisade nya kursen. Att han ännu kvardröjde en tid i Helsingborg, berodde enligt förf. på en förhoppning att ännu lyckas inverka på konungen och befästa freden mellan grannländerna. Ur denna illusion blef han plötsligt tagen genom konungens åtgärd att till honom vilja återlämna sin Andreas-orden. Denna ordens återsändande till kejsaren åvägabragte, anser förf., det afgörande, som den svenska svarsnoten ännu icke fram-kallat. Förf. betonar, att Gustaf IV Adolf var omgifven af blotta ämbetsmän utan högre ansvarskänsla och utan initiativ och oförmögna att råda honom till det, som enligt förf:s mening hade varit enda utvägen till räddning: en anslutning till Ryssland. — Uppsatsen åtföljes af 12 bilagor i original, däraf fem depescher från Alopeus till Rumjantsoff.

En akademisk afhandling af d:r G. Nikander, benämnd »Jakob Tengström såsom akademisk lärare och biskop intill 1808» (Helsing-fors 1913, 192 sid.), har redan blifvit omnämnd i denna tidskrift för senaste år (s. 158—159). Samme förf. har därjämte i Finsk Tidskrift publicerat en anmärkningsvärd uppsats om »Andliga ström-ningar i Åbo under den gustavianska tiden i deras samband med 1788 års finländska politik» (t. LXXV, s. 309—320). I den lilla men förtjänstfulla undersökningen[1] sträfvar han att visa, att de filosofiska idériktningar, som vid sekelskiftet gjorde sig gällande, särskildt subjektivismen och eudämonismen, måste hos den datida

[1] I förbigående omnämnd i Hist. Tidskr. 1913, s. 331.

generationen verka upplösande på pliktbegreppen och försvagand på ansvarskänslan och såmedels kännbart bidrogo till framalstrand af de bedröfliga företeelser vi från denna tid känna i Sverige oc Finland.

I fråga om Finland under det ryska väldets tid[1] böra on nämnas G. M. Armfelts märkliga »Aperçu de la situation actuel de la Finlande sous des rapports civils et économiques», publicera af prof. J. A. Danielson-Kalmari[2] samt tvenne uppsatser af pro M. G. Schybergson i Finsk Tidskr. (t. LXXIV, s. 43—50 och 23 —251), den förra behandlande »Gustaf Maurits Armfelt i Ryssla 1810» (omnämnd i Hist. Tidskr. 1913, s. 64) och den senare be lysande »Jakob Tengström såsom prokansler 1808—1814». I den senare intressanta uppsats söker förf. hufvudsakligen med stöd a de nya upplysningar prof. C. v. Bonsdorffs stora arbete om »Å akademi och dess män 1808—1828» bragt i dagen fastslå arten a Tengströms verksamhet icke blott som universitetets prokansler, ut äfven för gestaltningen af Finlands politiska öden. På detta ge leddes Tengström som kändt af tanken att genom hofsamhet o tillmötesgående af segraren vinna det mesta möjliga, och förf. finne att han här i allmänhet, om ock ej i alla delar, träffat det rikti och det af förhållandena naturligast betingade.

Doc. A. Mörne har i Sv. Litteratursällskapets »Förhandlin och uppsatser»[3] offentligjort en beaktansvärd uppsats benämnd »St dier i Finlands press 1854—56». En dylik undersökning af stä ningar och opinioner i landet under en tidrymd, då dessa tillföljd stora tilldragelser ute i Europa voro starkt upprörda, äger sitt sä skilda intresse. En förgrundsfigur utgör i undersökningen Z. Top lius med sitt organ »Helsingfors Tidningar», däri skalden framför de fullödigaste uttrycken för den inom landet, icke minst gen hans påverkan, framträdande starka lojalitetskänslan gentemot Ry lands sak och speciellt emot kejsaren, den af folket varmt upph Nikolaj I. De djupare liggande grunderna för Topelius' åskådnin sätt framgå ur ett i uppsatsen intaget privatbref. På den motsat opinionen, som endast förmådde göra sig gällande utom land gränser, inlåter sig ej förf., men han betonar, att den allmän uppryckning krigsåren medförde och den brytning mellan åsikter hade tillföljd blefvo af betydelse för den följande utvecklingen.

---

[1] I detta sammanhang kan förtjäna omnämnas en bok af Hel Westermarck: »Kvinnospar. Kulturbilder». Helsingfors 1913. 241 s Under rubriken »Ett genljud från Finska kriget 1808—1809» inne boken en skildring af den flyktande familjen Ecks kända olyckliga ö härrörande från en medlem af familjen, samt med titeln »Augusta Lu och hennes korrespondenter» en samling bref belysande stämningar och f hållanden i Finland på 1830-, 40- och 50-talen.

[2] Hist. Arkisto XXIII, II, n:r 3, s. 1—12. Skriften är tillkomme hösten 1811.

[3] Skrifter 26 (1912). Helsingfors 1913, s. 109—196.

Till 1850-talet hänföra sig ock de sista kapitlen af statsrådet J. G. Estlanders »Ungdomsminnen», aftryckta i Finsk Tidskr. t. LXXIV, kapitlen X—XV).

Slutligen får väl tilläggas, att undertecknad i Finsk Tidskr. (t. LXXV, s. 391—407) publicerat en uppsats om »Den finska historiska expeditionen i Rom», skärskådande d:r Biaudets och hans medhjälpares forskningar i Italien och deras hittills utgifna publikationer.

Per Olof von Törne.

Öfversikt af tidskrifter

och andra periodiska publikationer.

Arkiv för matematik, astronomi och fysik. Bd 9: N:o 36. A. Lind hagen. Länge und Alter des Mondes in den Kalendarien des Mittel alters.

Arkiv för nordisk filologi. Ny följd. Bd 26: H. 4. A. Kock. Kritisk anmärkningar till frågan om brytningen i fornnordiska språk. — **Bd 27 H. 1.** E. Olson. Om behandlingen av urgerm. *hw* i de nordiska språken — J. Jónsson. Ætt Haralds hilditannar. — L. Larsson. En granskning. — B. M. Olsen. Til Eddakvadene. — J. Bröndum-Nielsen Anmälan av »Lis Jacobsen. Kvinde og Mand. en Sprogstudie fra dans Middelalder». — J. Bröndum-Nielsen. Anmälan av »Peder Paladin Danske Skrifter. Udg. for Universitets-Jubilæets danske Samfund Lis Jacobsen. D. 1.» — S. Nordal. Anmälan av »Sturlunga saga efter membranen Króksfjarðarbók. udfyldt efter Reykjafjarðarbók. Udgive af det kongelige nordiske Oldskriftselskab. Bd 1—2.»

Det Nya Sverige. Utgifven af A. Molin. **1914, 2.** O. Varenius. Fö fattningskonflikt eller ej. — **5.** Schweden. Herausg. v. J. Guinchard anm. af K. Hildebrand.

Forum. 1914, N:o 5. I. Flodström. En minnesdag. [Den 4 novemb 1914.] — **7.** N. Edén. Avgörande moment i krigsutbrottet

Guldsmedsposten. 1914, November. G. Bodman. Alkemi eller konst att framställa guld ur oädla metaller. Alkemien i Sverige t. o senare hälften af 1700-talet. — O. Sjögren. Guld och silfver i Sverige under gångna tider. Utkast och erinringar. 3. Vid medeltidsslut och under Vasatiden.

Julhälsningar till församlingarna från präster i Skara stift 191 J. Ternstedt. En krigsbild från Västergötland. — W. Bergstrand Nykterhetssträfvanden för hundra år sedan.

Kontorsvärlden. Organ för Sveriges Kontoristförening. **1914, Oktob** Karmides. När det brinner i grannens hus . . . Stockholms stads härdade belägringar.

Namn och bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning Utgiven A. Grape. O. Lundberg. J. Sahlgren. **1914: 1—5.** G. Cederschiöld. Var brändes Olav Trätälja. — E. Wadstein. Birka bjärköarätt. — S. Tunberg. Sveriges medeltidskällor och ortnamnsforskningen. — G. Thulin. Ortnamnsundersökningarna och deras betydelse i kameralt avseende.

Nordisk Tidskrift för bok- och biblioteksväsen. Utg. af I. Collijn **1914, 2—3.** E. W. Dahlgren. Gamla tyska kartor i Kungl biblioteket. Med 4 pl. o. 2 fig. — H. O. Lange. De hollandske bogauktioner

i deres første halve aarhundrede. — C. Behrend, En Versregistrant. — I. Collijn, Bibliotheca »Collegii Societatis Jesu in Suetia». — A. Nelson, Ett bidrag till Olaus Magnus' bibliografi. Med 1 fig. — H. Lundström, Det äldsta tryckta svenska synodalcirkuläret, 1513. Med 3 fig. — O. Walde, Henrik Rantzaus bibliotek och dess öden. — O. Wieselgren, Några anteckningar om våra dagars folklitteratur. — A. Grape, Om bröderna Salan och deras handskriftssamling. — V. Gödel, Erik Sparre. Till historien om hans litterära samlingar. — G. Rudbeck, En återfunnen släkttafla från 1500-talets slut. Med 1 pl. — L. Nielsen, Om Gotfred af Ghemens udgave af den danske Rimkrönike. Med 2 fig. — A. Kindal, Musikbiblioteker og utlaan av musik. — S. Dahl, Det Kongelige Biblioteks publikum. — G. Ekholm, Upsala universitetsbiblioteks gravyrsamling. Med 5 fig. — E. Lewenhaupt, Ernst Meyer †. Med porträtt. — Recensioner. Från bok- och biblioteksvärlden.

d och Bild. Utg. af K. Wåhlin. **1914, 6.** S. Ek, Kellgrensporträtt. Med 8 illustr. i texten. — E. Wallis, Spåkvinnan mamsell Arfvidsson. (C. Forsstrand, Spåkvinnor och trollkarlar.) Med 3 illustr. — **8.** Hj. Holmquist, Pius X:s kyrkoregering. — A. Sahlén, Några ord om träsnittet och dess moderna utöfvare i Sverige. Med 13 illustr. — **9.** Fr. Paasche. Norge og 1814. Med 3 illustr. — **10.** E. Lehmann, Nathan Söderblom. Med 14 illustr.

dagogisk Tidskrift. 1914. 6/7. J. Nordlander, Ytterligare om Södertälje skola. (Med anledning af Nils Holms »Den gamla Täljeskolan».)

rsonhistorisk Tidskrift 1914. Årg. 16: H. 1—2. Nat. Beckman, Sveriges äldsta kristna konungalängd. — R. Geete, De sista nunnorna i Vadstena. — C. G. Edelstam, En cause célèbre i Örebro 1836. — O. Wieselgren. Till belysning af Lars Hiertas politiska åskådning. — G. Elgenstierna, Om borgerliga släktvapens förekomst i Sverige. — Personhistorisk litteratur: Bref från Olof Hermelin till Samuel Barck 1702—1709. Utgifna af C. v. Rosen, anm. af S. E. Bring. — R. Sturzen-Becker, Oskar Patrik Sturzen-Becker. D. 1—2, anm. af R. G. B. — I. A. Taylor, Drottning Kristina, anm. af L. W—m. — L. Looström, Johan Tobias Sergel. En gustaviansk tidsbild, anm. af J. Roosval. — Magnus Stenbock och Eva Oxenstierna. En brefväxling, utg. af C. M. Stenbock, anm. af O. Kuylenstierna. — **H. 3.** S. A[mbrosiani], Sveriges riksvapen. Med 2 tabeller. — C. M. Stenbock, Till brefväxlingen mellan Gustaf Adolf och Ebba Brahe. Med facs. — S. Strömbom, Två Gustaf III-porträtt utanför Sverige, i Cassel och Wasa. Med 3 portr. — E. Raphael, Kakelugnsmakare och krukmakare i Sverige från cirka 1700 till 1846.

Novitate. P. 2. Festskrift utgifven af Svenska Bokhandelsmedhjälpareföreningen till minne af dess 25-åriga tillvaro 1888—1913. Redigerad af C. Lundahl. C. Lundahl, Svenska bokhandelsmedhjälpare-föreningen 1888—1913. Med många portr. o. illustr. — J. Flodmark, Sextioåriga bokhandelsminnen. Med flera portr. — J. Rudbeck, Om Grolierband i Sverige. Med 7 fig. — A. Hedberg, Bokbindare-bokförare i Sverige 1500—1630. Med 148 fig. — A. Sjögren, Något om äldre svenska bokförläggaremärken. Med 24 fig.

tsvetenskaplig Tidskrift. Utg. af P. Fahlbeck. **1914, April.** G. Rexius, Några ord om andan i 1809 års grundlagstiftning. — **September.** P. Fahlbeck, Världskriget och Vi. — E. Bruno, Öfversikt öfver litteraturen rörande källorna till 1809 års regeringsform.

nsk Militär Tidskrift. 1914, 6. [C. O.] N[ordensvan], Årets krigshistoriska minnen. 5. För tvåhundra år sedan — vid Hangöudd. Med

1 bild i texten. — K. K:son Leijonhufvud. Kungl. Södermanlands re-mentes historia. D. 1. 1771—1815, anm. af O. Kuylenstierna.

Svensk Tidskrift. 1914, 3. I. Afzelius, Ett trehundraårsminne. A förande vid Svea Hofrätts plenum den 16 febr. 1914. 5. P. O. Törne, Den svenska kulturen i Finland. — 6. V. Söderberg. neutrala och kriget. — Litteratur: C. Grimberg o. H. Uddgren, Svens krigarbragder, anm. af H. Brulin.

Veckojournalen. 1914, N:o 44. T. J. Arne, Strövtåg bland våra h storiska minnen. Med 6 fig.

Historisk Tidsskrift. Utgit av den norske historiske forening. Fem Række. Bd 2: H. 4. A. Bugge, Norge og de Britiske öer i middelalderen. — H. Koht, Sagaernes opfatning av vor gamle historie. Det andre norske historikermöte, Kristiania juli 1912. — 3:e internationale historikerkongress i London 1913. Meddelt av H. Koht. — Litteratur. — A. Kjær, Register. — Rettelser. — Den norske Historiske Forening i 1906, 1911 og 1912. — Medlemsfortegnelse. — Bd 3: H. H. Koht, Grundspörsmaalet i 1814. — Jac. Raeder, Paa Kongsvinger 1814.

Samtiden. Redigeret av G. Gran. 1914, H. 5. H. Koht, Det store 1814. — A. Garborg, Riksretten 1883—1884.

Danske Magazin. Sjette Række. Bd 2: H. 1. Danmark i Aar 1567. En fuggersk Agents Indberetninger. Ved K. Fabricius. Breve fra danske Lærde o. fl. til professor Johannes Schefferus. Meddelt af Johs. Lindbæk. — Nogle Aktstykker til Danmarks Udenrigspolitik i 1813. Ved E. Holm. — Franske Memoirer fra vor förste Enevældetid om Danmarks politiske og ökonomiske Forhold. Ved Fabricius. (Fortsættes.)

Teologisk Tidskrift (Khvn) 1914. 3. Række. Bd 5: H. 2. Ed Rohde, Svenska kyrkan 1913.

Finsk Tidskrift. Utg. af R. F. v. Willebrand. 1914, 5. P. O. Törne. Intrigspelet och världspolitiken under Gustaf IV Adolf. — J. Ahrenberg. Nya svenska memoarverk. (F. v. Dardel. Minnen: W. Stjernstedt, Några minnesblad ur mitt lif; G. Cederström, Minne — 7, 8. I bokhandeln: G. Kallstenius, Blad ur Uppsalasångens histor anm af R. F. v. Willebrand. — 9. I bokhandeln: G. G. Weman, släkten Weman och dem som härstamma från denna, samt anteckning öfver några med Wemännerna befryndade eller nära allierade släkt anm. af Jac. Ahrenberg. — Strödda bref från svenskar i Italien, Upsala universitetsbiblioteks samlingar utgifna af E. Lundström. af F. Gustafsson.

Tidskrift utgifven af Juridiska Föreningen i Finland 1914. 50: H. 3 4. N. Söderqvist, Om konungens i Sverige rätt att foga öfver statens tillgångar. 1.

Altpreussische Monatsschrift. 1914, H. 3. A. Th. Sassnick, cius und sein Königsberger Landwehrbataillon beim Sturm auf Leip am 19. Oktober 1813. Eine Ehrenrettung. Innehåller bl. a. en velse från Karl Johan om svenskarnas deltagande i slaget.

Hansische Geschichtsblätter. 1914, H. 1. Rezensionen: Norges love. Anden Række. 1388—1604. Udgivne ved Absalon Taranger. 1. 1388—1417; a. Tekst. b. Registre ved O. A. Johnsen. anm. af Stein.

Historische Vierteljahrschrift. Herausgegeben von G. Seeliger. H. 2. A. Stölzel, Zur ältesten Anlage Cassels. — O. Winckelmann Über die ältesten Armenordnungen der Reformationszeit (1522–

T. 1. — Kleine Mitteilungen. — Kritiken. — Nachrichten und Notizen. — Besprechungen (bl. a. Mecklenburgisches Urkundenbuch. Bd 23, anm. af Baenell). — Personalien. — Todesfälle. — Entgegnung. — Literatur zur fremdländische Geschichte. — G. Masslow, Bibliographie zur deutschen Geschichte. — 3. W. Soltau, Das pontifikale Jahrbuch und seine Rekonstruktion. — J. Haller, Zu den Marbacher Annalen. — O. Winckelmann, Über die ältesten Armenordnungen der Reformationszeit (1522—1525). T. 2. — Kleine Mitteilungen. — Kritiken. — Nachrichten und Notizen. — Kommissionen. — Personalien. — Todesfälle. — G. Masslow, Bibliographie zur deutschen Geschichte.

storische Zeitschrift. Herausg. v. Fr. Meinecke u. Fr. Vigener. 3 Folge. **Bd 17: H. 1.** A. D. Xenopol, Natur und Geschichte. — E. Dürr, Karl der Kühne und der Ursprung des habsburgisch-spanischen Imperiums. — Miszellen. — Literaturbericht. — Verzeichnis der in den »Notizen und Nachrichten» besprochenen selbständigen Schriften. — **H. 2.** W. Goetz, Renaissance und Antike. — F. v. Bezold, Jean Bodins Colloquium Heptaplomeres und der Atheismus des 16. Jahrhunderts. — Miszellen. — Literaturbericht. — Verzeichnis der in den »Notizen und Nachrichten» besprochenen selbständigen Schriften (bl. a.: L. Weibull, Historisk-kritisk metod och nordisk medeltidsforskning, anm. af W. Vogel).

tteilungen aus der historischen Literatur. Herausgegeben v. F. Hirsch. **1914, 3.** Fürsten- und Feldherrenbriefe aus der Zeit des Dreissigjährigen Krieges. Herausg. v. K. Heldmann, anm. af B. Gumlich. — 4. J. Backmann. Die päpstlichen Legaten in Deutschland und Skandinavien (1125—1159), anm. af Chr. Volkmar.

e English Historical Review. Edited by R. L. Poole. **1914, April.** M. O. B. Caspari, The parliament of the Achaean League. — J. H. Ramsay, The strength of English armies in the middle ages. — C. L. Scofield, The early life of John de Vere, thirteenth earl of Oxford. — I. Lubimenko, A project for the acquisition of Russia by James I. — J. Holland Rose, Frederick the great and England, 1756—1763. P. 2. — M. A. Pickford, The panic of 1789 in Lower Dauphiné and in Provence. — Notes and documents. — Reviews of books. — Short notices. — **July.** P. A. Seymour, The policy of Livius Drusus the younger. — H. W. C. Davis, The chronicle of Battle Abbey. — H. Johnstone, The county of Ponthieu, 1279—1307. — E. R. Turner, The lords justices of England. — Notes and documents. — Reviews of books. — Short notices.

ales révolutionaires. 1914, Mai—Juin. H. Glagau, Nouvelles lettres de Marie-Antoinette. [Marie-Antoinettes korrespondans med Barnave funnen på Löfsta.]

ue d'histoire diplomatique. 1914, 1. Bureau de la Société. — Conseil d'administration. — Correspondance de la Société. — Listes des membres de la Société. — Recueils périodiques avec lesquels la Revue échange ses publications. — Bacon de Contenson, L'ordre américain de Cincinnatus en France. (Suite et fin.) — E. Griselle, Le prince de Galles et l'alliance anglaise au temps de Henri IV et de Louis XIII. — G. Labouchère, Un financier diplomate au siècle dernier. Pierre-César Labouchère (1772—1839) d'après des documents inédits. (Suite et fin.) — G. Guillot, Un témoin italien de la guerre des Impériaux contre les Turcs (1683). — J. N. Pepoli, La question romaine (1856—1860). Documents traduits et annotés par M. le commendant Weil. — Comptes rendus (bl. a. P. Fiel et A. Serrière, Gustave III et la rentrée du catholicisme). — **2.** L. Pingaud, Alexandre Ier et Metternich (1816—1826). — J. Martin, Les Italiens en Grèce et dans les iles, après les croisades. (Suite et fin.) — A. Bourguet, La France et la

Russie de 1848 à 1854. — J. N. Pepoli, La question romaine (1 1860). Documents traduits et annotés par M. le commandant We A. S. Tuaner, La révolution de Panama (3 novembre 1903). — (tes rendus.

Revue Historique. 1914, Mai—Juin. P. Gaffarel, Les lettres chet en Provence dans les dernières années de l'ancien régime. Halphen, La renaissance de l'histoire ancienne en France au du 19e siècle. — A. de Boüard, La suzeraineté du pape sur aux 13e et 14e siècles. — Bulletin historique: Historie de Franc poques franques et des Capétiens directs, par L. Halphen. — H de l'église: moyen âge, par E. Jordan. — Histoire de France. de à 1789. 1re partie, par G. Pagès. — Comptes-rendus critiques. - tes bibliographiques. — Recueils périodiques et sociétés savan Chronique. — **Juillet—Août.** Ch. E. Babut, Recherches sur la impériale et sur le corps d'officiers de l'armée romaine aux 4e siècles (suite et fin). — P. Caron, Un témoignage sur les évén de Juillet 1789. Lettres de Mme de Lostanges. — Bulletin histo Histoire de France, de 1660 à 1789 (suite et fin). par G. Pag Historie de France, de 1800 à nos jours et questions générales de tique contemporaine, par R. Guyot. — Comptes-rendus critiqu Notes bibliographiques. — Recueils périodiques et sociétés savan Chronique. — Index bibliographique.

Öfversikter och granskningar.

Sverige och Pommern 1792—1806. Statskuppen 1806 och dess förhistoria. Af LARS DALGREN. Akad. afhandl. XVI + 186 s. Uppsala 1914.

Såsom förf. i förordet till ofvanstående arbete betonar, är det fallande, i huru ringa grad de svenska transbaltiska provinsernas istoria blifvit föremål för den svenska historieforskningens upp-ärksamhet. Detta gäller ej blott de svenska Östersjöprovinserna egentlig mening, utan äfven de delar af södra Östersjökusten, som nder längre eller kortare tid varit i Sveriges besittning. Hvad ärskildt Pommern vidkommer, är det endast enstaka episoder, hvilka nuts en mera uttömmande vetenskaplig behandling, såsom organisa-onen af landets styrelse efter westfaliska freden och reduktionens rlopp därstädes.

Det är sålunda att hälsa med synnerlig glädje, att ett viktigt ele af Svensk-Pommerns historia i föreliggande afhandling blifvit derkastad en ingående kritisk granskning. Afhandlingens titel ger handen, att det är »statskuppen 1806», som bildat utgångspunkten förf:s undersökningar. Förf. har velat vetenskapligt utreda de i mmerns historia epokgörande tilldragelserna 1806, deras förlopp egentliga innebörd; i detta sammanhang har han äfven genom-tat de närmast föregående decennierna af Pommerns historia för få den historiska bakgrund, mot hvilken de skildrade händelserna a ses.

Förf:s indelning af sitt ämne är klar och öfverskådlig. Efter inledning behandlande Pommerns författning, förvaltning, sociala rhållanden o. s. v. under 1700-talets senare hälft redogöres i första delningens första kapitel för förmyndarregeringens pommerska po-litik 1792—1796. Förf. skildrar försöken att upphjälpa Pommerns onomiska ställning och hurusom dessa försök strandade på oenig-et inom regeringen och framför allt på de pommerska landtständer-s motstånd. Särskildt brännande voro »matrikel»- och »kontingent»-gorna samt frågan om visitation af tribunalet. De pommerska landtständernas motspänstighet gick ända därhän, att man hotade i vidrigt fall hänskjuta tvisten till riksdomstolarna. Förmyndar-regeringen saknade nödig kraft att öfvervinna alla de svårigheter, m reste sig i dess väg.

I följande kapitel redogör förf. för Gustaf IV Adolfs pommersk politik under hans första år 1796—1800. De pommerska reform frågorna, i första rummet matrikel- och visitationsfrågorna, upptas på nytt och nu med större kraft. Landtständernas motstånd va dock ingalunda förminskadt, och år 1799 stod man åter inför appe lation till riksdomstolarna. Regeringens fasthet tvingade emellerti landtständerna till reträtt, och i hufvudsak stannade segern på kro nans sida. Om styrelsens insikt och initiativkraft vittnar äfven e del smärre reformer, såsom upprättandet af justitieprokuratorsämbe tet (1799).

Under den närmaste tiden, åren 1801—1805, är svenska re geringens uppmärksamhet hufvudsakligen inriktad på en reform a de pommerska städernas föraldrade författningar. Orsaken härti låg framför allt i de i dessa städer gång efter annan uppdykand oroligheterna. Åtskilliga reformförslag framkommo, de flesta gående i demokratisk riktning och hotande den gamla råds- och borgararisto kratiens under århundradena stadgade makt och inflytande. Särskilt bekant är borgaren J. M. Gemeinhardts uppträdande i Stralsun under åren 1801—1804. Resultatet af reformverksamheten ble dock föga imponerande, då det i det hela inskränkte sig till nag smärre förändringar inom staden Stralsunds administration.

Från hösten 1805 befann sig Gustaf IV Adolf i Pommern syss satt med åtgärder för landets försvar gent emot Napoleon. Den 3 april 1806 utfärdades ett kungligt bref med föreskrifter rörand upprättandet af ett pommerskt landtvärn. Protester följde gena från landtständerna, hvilkas samtycke ej inhämtats, och en appella tion till rikskammarrätten ställdes åter i utsikt. Då ingrep konu gen med hänsynslös kraft. Den 18 juni 1806 upplöstes den pom merska regeringen, hvilken intagit en vacklande hållning, och d 26 juni upphäfdes hela den pommerska författningen och ersatt med den svenska. Under de närmaste månaderna nyorganiserad landets styrelse och samhälleliga förhallanden helt och hållet. I sp sen för förvaltningen skulle stå en generalguvernör med fyra dep tement under sig; hvarje departement förestods af en departeme chef, hvilken föredrog ärendena inför generalguvernören. Ständer skulle representeras af landtdagen, sammansatt af fyra stånd e den svenska riksdagens mönster. Domstolsväsendet förändrades, o en omfattande social lagstiftning med lifegenskapens afskaffande t sin början. En lagkommission tillsattes för att öfverse och bearbe den svenska lagen i och för dess införande i Pommern; medlem denna kommission var den sedermera så bekante tyske patriote professorn vid Greifswalds universitet Ernst Moritz Arndt. I aug 1806 sammanträdde slutligen den första pommerska landtdagen Greifswald: ständerna måste i allt böja sig för den kungliga vilj och den skedda statshvälfningen var härmed ett fullbordadt faktu

I ett afslutande kapitel berör förf. de olika omdömen om Gu taf IV Adolfs pommerska politik, hvilka kommit till synes både i samtid och eftervärld. Till sist lämnar han några korta noti

rande »öfverändakastandet af Gustaf Adolfs verk» genom den franska ckupationen af Pommern år 1807.

Vid ett studium af föreliggande afhandling blir det snart tydigt, att förf. ansett sig i hufvudsak böra begränsa sin uppgift till tt lämna en administrativ-historisk redogörelse för de speciellt ommerska ärenderna och deras handläggning. Det skall genast rkännas, att arbetet just i detta afseende äger stora förtjänster. Med klarhet och precision utredas äfven högst intrasslade förvaltningsfrågors utveckling och inbördes sammanhang, och det pommerska regeringsverkets» yttre konturer blifva af förf. med säker hand uppdragna. Ett betydande och ingalunda lätthandterligt material har örf. förstått att väl bemästra, och öfversikten öfver det hela förloras aldrig för detaljernas mångfald.

Med en dylik uppfattning af ämnet och dess innebörd följa emellertid äfven bestämda olägenheter ur rent vetenskaplig synpunkt. Undersökningsfältets alltför stora begränsning medför lätt en viss ämnets »isolering», där man löper risk att förbise de egentligen verkande historiska faktorerna. Det är ej möjligt att helt fritaga förf. fran anmärkningar i detta hänseende. Jag skall nedan beröra några punkter, där förhållandet mest tydligt gör sig gällande.

De pommerska ärenderna bereddes i Sverige af en s. k. »pommersk beredning», till sin natur närmast att betrakta såsom en kommission inom kanslikollegiets utrikesexpedition. Det är oneckligen en smula förvånande, att förf. i sin afhandling ej ägnat denna beredning någon som helst särskild uppmärksamhet. För att förstå de pommerska ärenderna och deras handläggning är det dock nödvändigt att taga närmare kännedom om just den pommerska beredningens personalsammansättning under olika tider, de handlande personernas ställning till hvarandra och till de behandlade frågorna o. s. v. Någon större svårighet möter ej för en dylik orientering, då beredningens medlemmar tillsattes genom konstitutorial och de vid hvarje beredningssammanträde närvarande omnämnas i beredningens protokoll: bland de närvarande anträffas stundom särskildt adjungerade ämbetsmän.

Men denna fordran å mera ingående undersökningar rörande de handlande personerna, deras motiv och syften bör sträcka sig längre än till blott den pommerska beredningens medlemmar. Den pommerska politiken är ju endast en gren af den allmänt svenska, och sammanhanget dem emellan kan aldrig helt lämnas ur sikte. Förhållandena inom den svenska regeringen, olika kämpande fraktioners planer och sträfvanden hafva för visso spelat en stor roll äfven vid de rent pommerska ärendernas afgörande. Särskildt gäller detta naturligtvis för förmyndartiden (1792—1796). Förf. klagar med rätta (s. 50) öfver bristen på detaljerade vetenskapliga framställningar öfver förmyndartiden och öfver den däraf följande svårigheten att med säkerhet urskilja de olika partiriktningarna. Längre än till de af förf. (s. 50—51) gifna kortfattade antydningarna synes

man mig dock utan större svårighet hafva kunnat nå. Ett rikhalt forskningsmaterial för dessa frågor finnes ju för öfrigt bevarad våra arkiv och bibliotek.[1]

Förf:s knapphet i fråga om de för hans ämne så viktiga p sonstudierna visar sig äfven beträffande de ledande männen in själfva Pommern. De pommerska generalguvernörerna skymta end i förbigående i förf:s afhandling, och till deras eventuella personl insatser i den pommerska politiken tages ringa eller ingen häns Och dock är det otvifvelaktigt, att t. ex. en man som Platen (neralguvernör 1796—1800) i mångt och mycket öfvat betydai inflytande på de pommerska ärendernas afgörande under sin ämb tid. Det är visserligen ingen tillfällighet, att, såsom förf. omnäm (s. 54—55), under slutet af 1790-talet »en begränsning hos (tillämnade reformpolitiken» gjorde sig gällande, i det att den ege ligen sociala frågan sköts undan. Platen var nämligen en afgj motståndare till alla förändringar på det sociala området och u trädde t. o. m. sedermera såsom en skicklig och talangfull försvar af lifegenskapen.[2] Om honom och hans ställning till de pommer frågorna hade förf. med säkerhet haft mycket af intresse att finr hans brefväxling med sin familj och olika personer i Sverige.

Samma anmärkning gäller tvänne andra personer, som vid dei tid spela en roll i Pommerns historia, nämligen frih. Gustaf D' bedyhll och presidenten vid tribunalet i Wismar Klinckowstr(D'Albedyhll utsågs i maj 1793 att göra en undersökning af 1 hållandena i Pommern och aflämnade den 22 juli samma år vidlyftigt reformförslag. Rörande denne man och hans förhållan äro synnerligen utförliga upplysningar att hämta ur de D'Albedh ska samlingarna i Uppsala universitetsbibliotek och Kungl. Bib teket i Stockholm, samlingar hvilka förf. egendomligt nog ej vändt.[3] Mycket i D'Albedyhlls pommerska mission och öfriga fattning med pommerska ärenden får genom dessa upplysnin en ny och rikare belysning. Sammanhanget mellan den svei pommerska och den preussiska reformpolitiken kommer äfve D'Albedyhlls person konkret till uttryck, i det man finner hon som på mödernet härstammade från preussiska Pommern, stå i l förbindelse med sina anförvanter i Preussen och äfven samma år 1 hos dem aflägga besök. Men hvad som framför allt är af vikt konstatera och detta ur D'Albedyhlls egna uppgifter[4] är, att så

[1] Af en af de ledande personerna, statssekreteraren i utrikesexpediti grefve Nils Barck ger förf. undantagsvis en liten karaktäristik (s. Denna är dock felaktig så till vida, som förf. tillskrifver honom pomm börd och däraf sig härledande pommerska sympatier. B. tillhörde den sv grefliga släkten Barck.

[2] Genom en år 1804 utgifven skrift »Gedanken über die Aufhebung Leibeigenschaft».

[3] Åtskilligt af intresse möter äfven i D'Albedyhlls af trycket ut skrifter.

[4] Särskildt i en af honom själf författad relation, förefintlig i W UUB.

n af de främste motståndarne gent emot de pommerska reform-
lanerna vid denna tid stod presidenten vid Wismarska tribunalet
linckowström. Då man erfar, att Klinckowströms yttrande inhäm-
ades rörande D'Albedyhlls förslag, börjar man skönja, ur hvilka
ridande inflytelser det slutliga resultatet i verkligheten framgick.
ch den slutsatsen ligger äfven synnerligen nära till hands, att en
ndersökning af Klinckowströms i flera samlingar bevarade papper
ort kunna sprida ytterligare ljus öfver många dunkla punkter af
et politiska spelet.

Förf:s något snäfva syn på det behandlade ämnet visar sig
nellertid äfven på andra områden än det rent personhistoriska.
tt af de viktigaste problemen, med hvilka förf. arbetar, är den
ociala fragans framväxt i Pommern under senare hälften af 1700-
alet. Man hade väntat, att förf. skulle söka gifva den historiska
akgrunden för denna företeelse, men man finner härom endast an-
ydningar (t. ex. s. 17, 19 n. 1, 95, 97). Det hade varit af vikt,
tt förf. närmare beaktat den genomgripande förändring det euro-
eiska jordbruket vid denna tid undergick, och hurusom härigenom
öfverallt den jordbrukande befolkningens ställning kom på dagord-
ingen. Sammanhanget mellan den pommerska socialpolitiken och
en allmänt svenska, liksom den danska och preussiska, borde äfven
ngående undersökts. Hvad Sverige beträffar, äga vi numera åt-
killiga framställningar af jordbruksväsendets historia, där orien-
erande upplysningar kunna erhållas, såsom i de olika hushållnings-
sällskapens festskrifter. Att det vidtgående danska reformarbetet
från 1700-talets senare del äfven öfvat inflytande i Pommern, är i
och för sig högst sannolikt, och samma torde varit förhållandet med
det preussiska. En annan fråga, som i detta sammanhang ej får
lämnas ur räkningen, är äfven den, i hvad mån tidens nya liberala
déer gjort sig gällande och påverkat reformsträfvandena. En god
edning vid studiet af denna fråga har man i E. v. Meiers be-
kanta arbete »Französische Einflüsse auf die Staats- und Rechtsent-
wicklung Preussens im XIX Jahrhundert» (Leipzig 1907—1908).

De ekonomiska förhållandena inom Pommern få för öfrigt i det
hela af förf. en synnerligen knapphändig behandling. Om Pom-
merns finanser meddelar förf. endast några kortfattade notiser (s. 20,
53 n. 3[1]), och dock hade det varit af värde att erhålla utförligare
kännedom om det pommerska statsverkets ställning under olika tider,
la svenska regeringens ingripande — såsom förf. själf vid ett till-
fälle (s. 20 f.) framhåller — i mycket häraf betingades. Det eko-
nomiska lifvet inom landet hade äfven bort studeras, då åtskilliga
företeelser dessförutan ej kunna få någon nöjaktig förklaring. De

[1] På detta ställe säger sig förf. ej hafva kunnat påträffa några upp-
gifter rörande den pommerska statsskulden för åren 1804—1806. Dylika
uppgifter kunna dock lätt erhållas ur de pommerska räkenskaperna i serien
»Transbaltiska räkenskaper» i RA. och för öfrigt äfven på andra håll, såsom
pommerska kammarens skrifvelser till Lagerheim, Lagerheimska samlin-
gen, RA

pommerska städerna och de därmed förbundna demokratiska reform-sträfvandena under 1800-talets första år, hvilka af förf. skildras (s. 71—91), hafva sålunda otvifvelaktigt sin förutsättning i ändrade produktions- och omsättningsförhållanden, hvilka ansenligt fördyrade de lägre klassernas lefnadsvillkor; att de dessutom i någon man be-tingades af tidens nya idéströmningar, är tämligen själfklart och borde väl äfven låta sig i tidens akter påvisas.[1]

Från och med år 1805 befinner sig Pommern i den svenska politikens brännpunkt och de pommerska ärendena stå helt natur-ligt i intimt sammanhang med de växlande utrikespolitiska tilldra-gelserna. Ett synnerligen viktigt problem gör sig här gällande och kräfver sin lösning: Hvilken roll spelade Pommern i Gustaf IV Adolfs politik och hvilket värde tillmätte han sin ställning af tysk riksfurste? Förf. yttrar sig därom tämligen sväfvande (s. 101. 110 f.) och har inga bestämdare upplysningar att lämna. Det hade dock varit att vänta, att förf. för denna frågas besvarande hade närmare undersökt Gustaf IV Adolfs förhållande till den tyska kejsaren, Pommerns länsherre, och de olika tyska staterna. Åtskilligt af in-tresse torde på denna väg hafva stått att finna, ägnadt att kasta ljus öfver Gustaf IV Adolfs planer i Tyskland och därmed äfven öfver den pommerska hvälfningen sommaren 1806. Särskildt bordt ett ingående studium af konungens tyska resa 1803—1804 och hans därunder inledda förbindelser med södra Tysklands furstehus kunnat lämna goda resultat: denna resa har otvifvelaktigt äfven i ifråga-varande afseende haft en stor och afgörande betydelse.[2]

Vid sidan af dessa principiella anmärkningar kunna äfven be-träffande enstaka punkter af förf:s afhandling vissa erinringar göras. Jag dröjer här endast vid några få frågor, som synts mig vara af större vikt och allmännare intresse.

Den öfversikt öfver Pommerns författning, förvaltning och sociala förhållanden, som förf. meddelar i inledningen, kan knappast be-traktas som tillfredsställande. Förf. har i allmänhet nöjt sig med att lämna en öfversättning af Gadebusch' kortfattade och schema-tiska notiser i hans »Schwedisch-pommersche Staatskunde» (Greifs-wald 1786—1788). I några fall blir denna öfversättning redan af den anledningen föga upplysande, att de valda svenska uttrycken e[…] äga någon bestämd, häfdvunnen innebörd (t. ex. s. 3: »landsordnin-gen»; s. 11: »kungliga länskansliet» o. s. v.), och i det hela hade en be-tydligt utförligare behandling varit af nöden för att ge läsaren ett något så när sammanhängande bild af de invecklade samhällsförhål-landena. I vissa punkter hade en dylik behandling kunnat blifva af stort historiskt värde, såsom i fråga om den egendomliga land-rådsinstitutionen (s. 6—7), där en genomförd jämförelse med d[…]

[1] Jfr. förf:s anmärkning å s. 72 n. 2 rörande Gemeinhardts eventuell beroende af »de franska revolutionsidéerna».

[2] Jfr Gustaf IV Adolfs planer från denna tid å bildandet af ett sär-skildt tyskt förbund: se Grimberg, De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och Preussen 1804—1808, s. 13 ff.

enska riksrådets utveckling kunnat ge tillfälle till synnerligen in-
ressanta slutsatser.

Vid konstruktionen af det statsrättsliga förhållandet mellan
rste och landtständer har förf. ej lyckats uppnå någon fullt riktig
rmulering. Förf. antager, att »utgångspunkten för hela utvecklin-
en är den medeltida länsstaten, där fursten åtminstone teoretiskt
ar 'dominus terræ', d. v. s. oinskränkt härskare öfver landet, som
ärmast var att betrakta som hans domän». Härvid bör emellertid
r det första anmärkas, att »dominus terræ» är ett begrepp med
mdast relativ användning i Tyskland, där satsen »nulle terre sans
igneur» ej ägde samma vidsträckta tillämplighet som i Frankrike
ch England). Och vidare bör framhållas, att af hela den nyare
rskningen synes framgå — gent emot Lamprechts tidigare hy-
otes — att de tyska territorialfurstarnes »Landeshoheit» utvecklat
ig ej ur »die Grundherrlichkeit» utan ur »die Gerichtsbarkeit».
urstens och landtständernas ställning inom den tyska territorial-
taten är sålunda i hufvudsak oberoende af ett supponeradt furstens
ominium till landets jord, och den principiella grundvalen för fur-
tens maktbefogenheter får i självfva verket en betydligt blygsammare
araktär och omfattning.

Ett synnerligen betydelsefullt spörsmål berör förf., då han dis-
uterar Pommerns af Gustaf IV Adolf utfärdade nya statsförfattning
s. 122—123). Förf. betonar med full rätt, att denna statsförfatt-
ning »åsyftat departementalstyrelse i ordets egentliga mening» och
ramkastar den frågan: »Hvarifrån har Gustaf IV Adolf fått idén att
nföra departementalstyrelse?» Förf. erinrar, hurusom förslag i denna
iktning framkommit under Gustaf III, och gör äfven det intressanta
papekandet, att Liljencrants' bekanta memorial af år 1786 rörande
örbättringar inom riksstyrelsen enligt en å konceptet gjord anteck-
ning öfverlämnats till Gustaf IV Adolf i slutet af år 1796. Att
påverkan från tidigare författningsprojekt föreligger, finner förf. i
hvarje fall naturligt och vill ej alldeles lämna ur räkningen den
möjligheten, att Gustaf IV Adolf varit i besittning af något »poli-
tiskt testamente» efter sin fader. Härvid bör emellertid äfven be-
aktas en annan väg, å hvilken det närmaste uppslaget kan hafva
kommit. Såsom Brusewitz[1] uppvisat, förehade Gustaf III vid tiden
för riksdagen i Gäfle 1792 planer å en genomgripande ändring af
författningen i syfte bl. a. att införa departementalstyrelse och var
Gustaf Mauritz Armfelt djupt engagerad i dessa planer. Det före-
faller knappast vara en tillfällighet, att då Gustaf IV Adolf i Pom-
mern 1806 omsätter departementalstyrelseidéerna i verklighet, Arm-
felt tillhör hans närmaste omgifning. Det hade kunnat synas mödan
värdt att i Armfeltska papperen efterforska, huruvida några direkta
upplysningar i detta afseende hade kunnat erhållas.[2]

[1] Hist. Tidskr., 1912, s. 210 ff.

[2] En statsrättslig fråga beröres af förf. i förbigående s. 132 n. 1, där
förf. omtalar, hurusom pomraren Schildener, hvilken skrifvit ett arbete öfver
Sveriges författning, i bref till Engeström af 25 maj 1809 omnämner, att

I det föregående hafva framställts de anmärkningar, som närm trängt sig fram vid studiet af förf:s arbete. Anmärkningarna haf ingalunda afsett att i någon mån undanskymma de stora förtjänst hvilka afhandlingen otvifvelaktigt äger och som äfven tidigare blif framhållna. Här skall till sist endast ges uttryck åt den förhop ningen, att förf. för framtiden må bibehålla sitt intresse för Svens Pommerns historia och ägna sina krafter åt de många betydelsefu spörsmål, som på detta område vänta den historiska forskninge

Sven Tunberg.

Upsala Universitets Historia. Enligt uppdrag författad af CLA ANNERSTEDT. Tredje Delen 1719—1792. Förra Afdelninge Universitetets Öden (1913). Senare Afdelningen. Universitet Organisation och Verksamhet (1914). XIV + 683, VIII + 66 Uppsala & Stockholm, Almqvist & Wiksell.

Den dominerande ställning, som universiteten under 1600-tal intagit, bibehöllo de icke under det nästa seklet hvarken i Sveri eller utrikes, och öfverallt höras glåpord öfver deras efterblifvenh Den lärde Benzelstierna skref 1730 till brodern: »Upsala akade är tämligen en dechet, och på det sättet kommer den aldrig up så framt ej de tvänne nya professores mathematum något signale sig med tiden. Där disputeras de causa prima, de sensatione immortalitate animæ och flere chriæ, som ej äro värda pappere Både vid riksdagen och i ströskriftslitteraturen möter man ständi klagomål öfver professorernas opraktiska verksamhet och öfver d usla undervisningen. Ett yttre tecken på den missaktning, so vetenskapens målsmän ådragit sig, finner man däri, att professorer aldrig, såsom under storhetstiden, öfvergingo i statstjänst, och m några ytterst få undantag blef ingen af dem upphöjd i adligt stån Icke ens i den stora Uppfostringskommissionen, som var ämnad alldeles omdana universiteten, fick någon enda universitetsman pla

Klandret saknade visst icke allt fog, och det kan icke best das, att en dryg skuld låg hos professorerna, som konservativt fa höllo vid den orimligt tunga konsistorieapparaten, hvilken drog oerhörd tid från det vetenskapliga arbetet. Onekligen hade det va till fördel, om man redan nu hänskjutit de judiciella frågorna t ett utskott, de ekonomiska till ett annat i stället att behandla d

han på Järtas uppmaning utarbetat en afhandling »Notwendigkeit und G schäftskreis eines ständischen Justizkanzlers». Härvid är emellertid att mär att detta påpekande redan gjorts af N. Höjer i Statsvet. Tidskr. 1911, ext häfte, s. 42. Hvad man däremot i detta sammanhang borde framhålla, v måhända, att den senare justitieombudsmannainstitutionen i Sverige efter a att döma rönt påverkan af det pommerska justitieprokuratorsämbetet (se öfv

i pleno. Men å den andra sidan kan man dock förstå, att konsistorium tvekade att lämna ekonomien från sig, ty under »frihetens» gyllene tid var äganderätten ej vidare starkt respekterad. och professorernas egen ekonomi berodde då vida mera än nu af universitetets egen.

Men felen lågo dock endast till en mindre del hos universitetet, utan snarast hos tiden själf. Hela 1700-talet, både frihetstiden och den gustavianska perioden, var en ytlig, reformlysten tid, full af omogna ideér, utan vördnad för den historiska utvecklingen, och då universitetet — lyckligtvis — tack vare sin fasta, ålderdomliga organisation icke i ett nu kunde skapas om efter reformivrarnas växlande program, råkade det helt naturligt i misskredit. Men klandrarna förbisågo, ej blott att frihetstidens mest betydande kulturarbete dock faktiskt utfördes vid de ringaktade universiteten, utan ock att det var de allsmäktige politikerna själfva, som genom sin brist på verklig bildning hindrade universiteten från att blifva hvad de under lyckligare förhållandena kunnat blifva.

Hvarken under frihetstiden eller Gustaf III:s regering hade de ledande någon känsla för det, som måste vara ett universitets främsta uppgift eller den vetenskapliga forskningen. Gustaf III, för hvilken spiritualiteten och ett förfinadt umgängessätt framstodo såsom kulturens blomma, hade väl nog godt hufvud att dölja sitt bristande intresse för det trägna vetenskapliga arbetet, men frihetstidens män med deras naiva nyttighetssynpunkter voro mera öppenhjärtiga. Ett klassiskt uttryck för tidens omogna reformbegär och dess nyttighetsuppfattning af vetenskapen har man i det memorial, som notarien Hjärne inlämnade till 1734 års riksdag och i hvilket han föreslog att försälja Uppsala universitets akademihemman till skatte. Försäljningssumman beräknade han på en höft till mer än två millioner daler km. Dessa penningar — fortsätter han — kunde, *om Rikets Högl. Ständer ej funne dem till någon annan rikets tarf angelägnare(!)*, blifva för akademien en tillräcklig fond, för hvilken man kunde upprätta lärostolar i ekonomi, kommers, navigation, mekanik, kemi och experimentalfysik »med mycket mera, som kan lända till rikets sannskyldiga nytta och förkofran».

Detta obetänkta förslag ledde väl ej till något resultat, men i en annan form vände Hjärnes idéer igen i den s. k. Uppfostringskommissionens förslag af 1750. Det karaktäristiska för detta är den ohöljda nyttighetssynpunkten. Universitetets uppgift sättes utan vidare i utdanandet af ämbetsmän: »den första, förnämsta och angelägnaste afsikten, hvarthän alla sådana verk ledas böra, är denna: att där för riksstyrelsens särskilda grenar skickliga ämnen af rikets ungdom måge tillredas, som efter hand i de afgående ämbetsmäns och betjänters ställen kunna sättas till de där förefallande viktiga göromål. Härmed uteslutas väl icke de åtskilliga nyttiga sidoaffärer (!), som här tillika pläga anföras, såsom vetenskapernas tillväxt etc. I enlighet med denna tankegång slopades ock den gamla fakultetsindelningen och ersattes med en ny: en fundamentalfakultet

med litet af hvarje, en ecklesiastik fakultet för blifvande pr en civil fakultet för jurister och en matematisk fakultet för tärer, landtmätare, skepp-byggare, *läkare* m. m. Medicinen — det — »tyckes väl så mycket mindre förtjäna en egen fakultet, tjänsterna där utan allt tvifvel och jämväl utan det allmännas genhet kunna till antalet vara de minsta».

Konsistoriets svar på detta dråpliga aktstycke är hedrand professorernas mod gentemot den allena maktägande riksdagen. talang häfdas här vetenskapens rätt. Konsistorium »medgifver tjänsteverken vid universitetens inrättande icke böra sättas ur sikte, men man tror sig dock icke fela, då man i ödmjukhet rar, att därjämte äfven flera andra lika angelägna ändamål iakttagas och befordras. Det är — fortsätter konsistoriet — nekligt, att ej mindre vetenskapernas än tjänstsökande ungdo skötsel bör räknas bland universitetens angelägna omsorger, ett dylikt barbarie, som medels studiers vanrykt fordom ko öfversvämma hela Europa, där sammastädes än en gång ska sig finna ett tjänligt tillhåll.» Och konsistorium kunde ej finna, »än att de förmåner, hvilka högbemälte utskott allenast biafsikter täckes anse, äro bland de hufvudsakligaste, uppå h ernaende med all omsorg så mycket mera bör arbetas, som des till en stor del innefatta fäderneslandets välstånd och lycksali För öfrigt ser det nästan ut som en stilla ironi mot riksdage konsistoriet i detta sammanhang yttrar: »synes i betraktande svenska regeringsform, att studiers allmänna och oinskränkt kande mera bör här befordras än uti sådana riken, där st öfver regeringsmålen aldrig komma att rådslå; varandes insikt dier för all ungdom nödig, emedan ingen kan frisäga sig, de ju framdeles torde såsom riksdagsman blifva en deltagare allmänna rådslagen».

De styrandes bristande uppfattning af vetenskapens själ diga betydelse yttrar sig på snart sagdt alla områden. Uppsal versitet var ekonomiskt grundadt på Gustaf Adolfs storslagna don men denna var afsedd för ett universitet efter de fordringar gällde för Gustaf Adolfs tid. Med det nya århundradet k andra, och frihetstidens män hade utan tvifvel rätt att yrka på stolar i nya vetenskaper som fysik och kemi samt för öfrigt i statsrätt och ekonomi. Men de voro aldrig villiga att härfö som storhetstidens män, vidkännas några uppoffringar, och gingo ständigt såsom från ett självklart faktum, att staten icke ansla ett kopparöre till landets högsta bildningsanstalt, utan att af egna medel skulle bekosta alla utgifter, som voro erford för den nya tidens kraf. Med denna utgångspunkt fan blott två utvägar att begagna: att indraga »gammalmodiga» p surer och att nedsätta lönerna. I själfva verket anlitades Professuren i eloquentia indrogs 1779 och de orientaliska sp hade endast prästeståndets mäktiga bistånd att tacka för sin ning. Men för att få plats för modevetenskapen ekonomi nö

an sammanföra *alla* de juridiska ämnena i en enda professur i ensk och romersk rätt.

I hufvudsak togos dock medlen till universitetets utveckling från ofessorernas löner. Ty trots några s. k. förbättringar sjönko lörna genom myntvärdets fall betydligt under 1600-talets, som varit ligt tillmätta. Därigenom att lönerna utgingo i daler kopparmnt, hvars värde ständigt sjönk, steg universitetets behållning, och rigenom möjliggjordes flera af de af riksdagen beslutade utgifterna. hållningen hade naturligtvis blifvit betydligt mindre, om lönerna satt till det ursprungliga spannmålsvärdet. På Gustaf Adolfs tid r en professorslön 500 tunnor spannmål, och i Kristinas stat af 48 omsattes denna till 700 daler s. m., som då motsvarade 485 nnor eller i det närmaste lika mycket som ursprungligen. Men staten af 1699 motsvarade denna summa blott 311 tunnor, och nom kopparmyntets devalvation 1715 minskades detta belopp — då nerna utgingo i kopparmynt — med en tredjedel. Genom löneättringen 1731 höjdes väl lönen från 700 daler s. m. till 1,000 ler s. m. Men detta svarade då blott mot 100 tunnor spannmål, der det att professorerna i Lund sutto med 300 och lektorerna ta med 150. 1778 steg lönen blott till 389 rdr. 40 sk. eller rdet af 200 tunnor spannmål.

Redan detta var ägnadt att afskräcka från universitetsbanan, h dock hade det väl kunnat gå, om dessa löner verkligen utbemnits. Men så var ingalunda fallet. Icke sällan erhöll en prosor afsked med bibehållandet af full lön eller förflyttades han till ny professur, och den efterträdare, som utnämndes, fick då sköta ofessuren utan ersättning eller med bibehållande af en mager junktslön. 1756 kunde därför konsistorium meddela kansleren, t nu för tiden äro fem tjänstgörande professorer utom chemiæ ofessoren och lika många adjunkter, som dels intet hafva sin tillånga, dels ingen lön». Annerstedt meddelar några andra exem-el. Poeseos professor Beronius utnämndes 1737 till quintus teogiæ professor med bibehallande af sin gamla lön, och hans två rnaste efterträdare Arrhenius och Ihre fingo aldrig ett öre af nna samt den tredje, Hydrén, lön först efter två år. Professorn i aktisk filosofi Dahlman fick i nio år vänta på lönen, Georgii i fem s. v. Synnerligen drastiskt är ett exempel, som tillhör en senare än den Annerstedt behandlar. 1796 erhöll Melanderhjelm afted från den astronomiska professuren med bibehållande af alla a löneförmåner, som han också åtnjöt till sin död 1810, och efterädaren Prosperin fick sköta professuren för sin gamla observatorsn. Men redan 1798 tog också han afsked med rätt att atnjuta innehafvande lön samt i händelse af Melanderhjelms död dennes. Regnér 1799 utnämndes till professor, fanns för honom således varken professors- eller observatorslön. Vid Prosperins död 1803 om Regnér väl i åtnjutande af den senare, men professorslön fick m aldrig, ty han och Melanderhjelm dogo samma år.

Genom inrättandet af två emeritilöner 1759 bättrades väl dessa

förhållanden något, men då emeriti ofta voro flera än emeritilönerna hjälpte detta föga, och de flesta universitetsmän befunno sig därför i ren misär. Den store Anders Celsius efterlämnade blott 92 daler k. m. och Olof Rabenius, universitetets främste jurist, ej ens medel till begrafningen. Skalden Gyllenborg berättar också i sin dagbok, att under det att en ung ädling umgicks i de flesta professorshus i Lund, fanns det i Uppsala knappt ett enda utom Ihres »där en yngling kunde eller ville umgås». Fattigdomen bland professorerna — skrifver konsistoriet 1721 — »är jämväl bland mycket annat en orsak, hvarför här i Sverige så litet utkommer i trycket af eruditis emot andra orter, ty en docens vid våra akademier hinner ej mera än uppvakta sina lectiones publicas och andra publika beställningar, som äro långt trägnare än vid andra utländska akademier, och hvad öfrigt är af tiden måste användas till hushålles bekymmersamma försorg, så framt de sig och de sina någorlunda skola kunna nära».

Befordringsprinciperna voro äfven sådana, att de på intet sätt sporrade till vetenskaplig verksamhet. I de flesta fall nöjde man sig med att räkna s. k. meriter, och den som hade de flesta fick första rummet. Ofta göra resonemangen ett rent abderitiskt intryck, så t. ex. vid besättandet af den orientaliska professuren 17... Sökande voro den framstående orientalisten C. Aurivillius, den kunnige translatorn Rubens, som väl kunde turkiska, men icke var semitist, och teol. adj. Hesselgren. Vid förslagets uppsättande uppförde emellertid sju konsistoriales och prokansleren Rubens i första rummet på den grund, att han såsom translator hade kungl. fullmakt och därför borde gå före Aurivillius, som ej hade det. Denne erhöll 8 röster till första rummet och sju till andra, under det att Hesselgren fick alla fjorton till det tredje. Nu föreskref emellertid en kungl. förordning af 1745, att förslagen »endast böra inrättas efter pluraliteten, så att den, som fått de mesta vota, uppföres 1:o loco, den som fått mindre 2:o loco och den som fått de minsta 3:o loco». Lagligen hade således Hesselgren fått första rummet och blef äfven utnämnd. På samma sätt blef Halenius, som 1745 sökte en teologisk professur, men icke fått en enda röst till första eller andra rummet, likväl på grund af denna röstberäkning uppförd i första

Den hänsyn till meriter och tjänsteålder, som uttryckligen fastslogs genom tjänstebetänkandet af 1756, hvilket äfven vid universitetet måste tillämpas, var särskildt för detta ytterst olycksdiger, ehuru man —som Annerstedt anmärker — i det längsta sökte hålla på den verkliga skickligheten såsom förnämsta befordringsgrund. En följd af dessa befordringsprinciper var, att en person, som var skicklig — eller rättare: hade tjänstemeriter — i ett ämne, kunde befordras till professor i ett annat, där han ej hade någon alls. ... stil härmed kunde t. ex. en gammal och för öfrigt oduglig professor i ekonomi (Lostbom) utnämnas till förste teologie professor och domprost, och 1734 års protokollsdeputation anmärkte med rätt att det inom den filosofiska fakulteten var regel, att adjunkter ...

tenter lade sig nästan lika mycket vinn om alla vetenskaper för t komma i fråga, allt efter som olika ledigheter uppstodo. Och tta var ju äfven ganska naturligt, ty de orimliga befordrings-garna tvingade rent av de obefordrade lärarna till ett dylikt för tenskapen skadligt mångsyssleri, och de maktägande nöjde sig med t klandra universiteten för missförhållanden, för hvilka de själfva ro skulden.

Men den olycksaliga »ancienniteten» inverkade menligt ej blott lärarnas vetenskapliga utbildning; den hindrade ock lärjungarna t tillgodogöra sig undervisningen, enär dessa framför allt måste ra betänkta på att så tidigt som möjligt få skrifva in sig vid betsverken för att där efter ancienniteten vinna befordran. Vid iversitetet stannade de därför den minsta möjliga tiden, och upp-ften blef ej att inhämta kunskaper utan att så fort som möjligt rfva examen från sig. Universiteten sökte väl hålla emot, men som i våra dagar hade studenterna ett kraftigt stöd i samtidens innade opinion, som ondgjordes öfver de långa universitetsstudierna h pressade ned examensfordringarna — allt under det att man andrade det dåliga resultatet av universitetens bildningsarbete. mma opinion fördröjde dessutom själf studierna genom att då och kasta in någon ny öfverflödig examen i ett modeämne. Så hade blifvande filosofie magister att före de egentliga gradualstudiernas rjan aflägga följande tre examina 1) en preliminär teologisk, 2) en onomisk, 3) en i statsrätt — denna senare införd för att lära denterna att älska det fria statsskick, »hvari alla nationer sig eglade». Lyckligtvis sjönko dessa examina ganska snart ned till n humbug, som icke kostade mycken tid, ehuru denna dock kun-t användas på ett förnuftigare sätt.

Alla dessa brister hos 1700-talets universitet voro dock blott jder af det beprisade statsskick. »hvari alla nationer sig speglade» detta statsskick, som förde vårt land till undergångens gräns och n trots att det under folkets enstämmiga jubel störtades 1772, väl under den gångna femtioårsperioden så hunnit depravera vårt k, att vi knappast någonsin befriat oss från det gift, vi då in-pit.

Men också direkt störde frihetstidens politiska partiväsen det nla universitetsarbetet. Den regerande riksdagen lade sig i allt, nskade konsistorieprotokollen, infordrade bl. a. Berchs föreläs-gar. blandade sig t. o. m. i ett omtvistadt val af nationsinspektor, ättade icke blott nya professurer med universitetets egna medel, n bestämde flera gånger själf och utan hörande af någon myndighet, m som skulle bli professor. Ytterst ofta måste befordringarna be-ktas såsom partibelöningar, och rena förföljelser förekommo äfven. t mest bekanta fallet är det ryktbara kanslersvalet 1747. Då möss-joriteten i konsistoriet icke kunde förmås att välja Tessin, utan drog Åkerhjelm, så uppställde hattarna kronprinsen som mot-ndat. Enligt konstitutionerna var denne ej valbar, enär han ej r rådsherre, och äfven om — såsom hattarna förfäktade — han

kunde betraktas såsom sådan, då han hade tillträde till rådet, ha naturligtvis hvarje konsistoriemedlem rätt att rösta på hvilken rå herre han ville. Men icke dess mindre betraktades Åkerhjelms v halft såsom en majestätsförbrytelse af samma hattar, som e gjorde allt för att förödmjuka konungamakten. Valet kassera och kronprinsen utnämdes till kansler, utan att konsistoriet n yttra sig; därpå anklagades mössprofessorerna af justitiekansl men sluppo till sist undan med ett straffbref. Vid ett annat ti fälle, då konsistoriet också förfarit fullt lagligt, dömdes majorit till böter. Frågan gällde uppflyttningen till domprost, och de tä lande voro hatten Hydrén och mössan Mathesius. Både majorite och minoriteten åberopade — icke den vetenskapliga skickligheten utan tjänsteåldern, och häremot var således intet att invända. M frågan var, huru denna tjänsteålder skulle beräknas. Hydrén ha 1729 blifvit lektor i Gäfle och Mathesius 1732 biblioteksamanu Toge man hänsyn till denna första utnämning, var således Hy äldre. Men Mathesius hade blifvit professor i grekiska 1739 o Hydrén professor i poesi först 1744, och den förre var således äl som professor. Saken var därför tvifvelaktig och blef ej myck klarare genom den massa af hvarandra motsägande kungabref, so under tvisten åberopades. Men vid samma tid (1765) störta hattregeringen, och mössorna kommo till makten, och nu be *riksdagen*, icke blott att Mathesius skulle utnämnas till dompr utan att hvarje consistorialis, som röstat på Hydrén, skulle erh varning samt böta 50 daler s. m.

Någon yttrandefrihet förekom icke. Till den teologiska in lerans, som man ärft från föregående period och troget upprätthö kom nu ock den politiska, och typisk för denna är den instrukti som Höpken utfärdade för den nye professorn i statsrätt. De fick icke författa något system i den svenska statsrätten, inn detta granskats af kanslikollegiet, och det var vidare förbjudet, a några quæstioner utur närvarande regeringsform utletas att dä göra ämnen till disputationer, emedan leges imperii böra anses s som till deras tydelighet, auktoritet och verkan stadgade och un domen ingen anledning gifvas till tvekan och villrådighet uti de som angår lagens helgd, öfverhetens myndighet och riksens stän fri- och rättigheter».

I »frihetens» namn tvekade de maktegande icke att undertry det fria ordet, när detta var dem missbagligt — såsom då Ih dömdes till mistning af ett helt års professorslön för disputatio De tumultu Darlecarlorum, som dock var tryckt, innan det dala ror, hvarpå det ansågs syfta, utbrutit, eller då Christernin hota med rättegång för sina kloka uttalanden om växelkursen och förhållandet mellan jordbruk och industri.

Och dock — trots dessa ogynnsamma förhållanden, trots d missaktning, som öfver allt mötte Uppsala universitet, kan man try säga, att det bästa, som 1700-talets kultur frambragt i vårt lan frambragts vid detta universitet. Men detta var ingalunda par

-hvarfvets egen förtjänst. Sant och träffande säger Annerstedt: -t är dock här att märka, att lyftningen i det tidehvarf, som : sin prägel af en Anders Celsius och en Carolus Linnæus, i hög -d har för sin storhet att tacka, att det självt sugit sin näring den karolinska tiden, då stormaktsställningen med dess väldiga -a och kolossala kraf på den enskilde skapade storslagna gestalter framkallade ett drag af stolthet, hvartill den följande tiden ej något motstycke att uppvisa. Erik Benzelius, Polhem, Sweden-g, O. Celsius d. ä. m. fl. voro allt igenom barn af karolinska -hvarfvet, och A. Celsius, Linnæus och Klingenstjerna växte upp -ler det fulla starka intrycket af den tid, som nu gick i grafven.»

Då den, som skrifver dessa rader, hade den glädjen att i denna -skrift anmäla den andra delen af Annerstedts storslagna universi--historia, påpekade han, att Annerstedt hvad beträffar 1600-talets -lomshistoria så godt som ensam fått bryta väg. Men han fort--e: »För en period, då de olika vetenskaperna ännu voro så föga -ecklade som under 1600-talet, har detta varit möjligt för en -a man; för den följande tiden torde dylika nyröjningsarbeten -ppt kunna företagas ens af en forskare med Annerstedts lärdom arbetskraft. Skall arbetet kunna fortsättas i samma stil äfven de följande perioderna, måste därför andra krafter komma hjäl--de till och åtminstone måste vi hafva några vetenskapligt hållna -rafier öfver män som Swedenborg, Polhem, Ihre m. fl., som gått -petsen för 1700-talets forskning.» Men så godt som inga dylika -nografier hafva sedan dess tillkommit; ännu sakna vi moderna -grafier öfver Ihre, Celsius, Klingenstjerna, Bergman för att blott -nna de främsta, och dock har Annerstedt gifvit oss en svensk -lomshistoria för 1700-talet, som är af en så banbrytande art, att -i säkerligen af hvarje kommande forskare måste betraktas såsom -ndläggande, vare sig man tar hänsyn till den oerhörda rikedomen meddelade fakta eller till de ledande synpunkterna.

Den svenska vetenskapens utveckling sammanhänger naturligt-med den allmän-europeiska, och inom denna skedde det stora -ombrottet med Newton och Locke. Genom dem trängde sig den -urvetenskapliga synpunkten och den naturvetenskapliga metoden -rgrunden, och det var denna metod, som satte sin stämpel på -a vetenskaper, äfven de humanistiska. De discipliner, som icke -e underordna sig denna, råkade med rätta i misskredit. Detta -ler i främsta rummet den under reformationsperioden utbildade -logien icke blott i Sverige, utan i hela Europa. Vid Uppsala -versitet voro väl professorerna de bäst aflönade, de teologiska -denterna de talrikaste, fakulteten, som bakom sig hade det mäk--a preståndet, den mest inflytelserika, men den vetenskapliga -ten af teologernas arbete befinner sig icke dess mindre i ett -t sjunkande, och vid periodens slut står teologien här liksom -er allt i en bestämd motsats till det bildade föreställningssättet.

Preståndets omvårdnad om den renläriga teologien höll äfven -sofien tillbaka. Under hela frihetstiden förelästes blott Wolffianism

från de akademiska katedrarna, ehuru moderna idéer redan b att utanför universitetet göra sig gällande, och först med Gustaf då riksdagens och prestestândets makt brutits, trängde Lockianis in också vid universitetet samt kort därefter, med Boethius, å Kantianismen. Men någon betydelse för den allmänna bildni fick Uppsala-filosofien först med den nästa perioden.

Juridiken var öfverallt en af upplysningstidehvarfvet föga märksammad vetenskap, och de två professurer, som vid fril tidens början funnits, blefvo 1740 genom inrättandet af lärostol ekonomi förvandlade till en enda. Den arbetsbörda, som lades professorn i svensk och romersk rätt, blef i följd häraf rent o mänsklig. Utom alla examina, de tidsödande konsistoriegöromå och de ordinarie föreläsningarna nödgades han för att ersätta de professurer, som ej funnos, gifva en mängd enskilda kolle 1748 höll han dylika fem timmar dagligen och gaf dessutom gånger i veckan öfningar in stilo forensi, d. v. s. han undervis — om man inräknar de ordinarie föreläsningarna — *sex* tim dagligen. Att under dylika förhallanden någon tid till studier juridiskt författarskap ej blef öfrig, kan ej förundra någon.

Icke heller för de klassiska språken var 1700-talet n blomstringsperiod, och först genom Wolffs Homerusundersökni kom det ett nytt lif i den gamla renässansvetenskapen. Bättre st var det med de orientaliska språken, och inom denna gren af logien kan man godt säga, att Uppsala universitet genom C. A villius och Tingstadius stodo fullt au niveau med den samtida e peiska forskningen. Så t. ex. har Lowths genialiska uppslag on bibliska böckernas poetiska karaktär mycket tidigt uppmärksamm och utförts af Tingstadius.

Men än mer betydande insatser gjorde Uppsala universitet i den germanska filologien, som för öfrigt föga odlades under 17 talet. Genom den äldre Olof Celsius och Ihre faststlogs i pri runskriftens ålder, och den senare blef samtidens främste kän af det gotiska språket. Det vetenskapliga intresset för modersm stammar ock från Uppsala, från Vetenskapssocieteten, som 1730 u tog planen att utgifva en stor svensk ordbok, hvilken som bek utgafs af dess sekreterare Johan Ihre och af Noreen karaktärise såsom ett »jätteverk i afseende på snille och lärdom».

Mindre högt stod den historiska forskningen vid universite och samtidens främste på detta område, Dalin, Lagerbring, Stje man och Botin, tillhörde icke Uppsala universitet, men å den an sidan voro 1700-talets historieskrifvare i allmänhet icke universit män, och i Upsala följde man dock med sin tid, äfven om inge dess lärare bröt några nya vägar inom den svenska häfdaforskni gen. En man som Olof Celsius d. y. förtjänar måhända dock m erkännande än Annerstedt vill gifva honom. Det är sant, att vägar, på hvilka han nådde sin professur, icke voro vidare räta att han betänkligt var anfrätt af frihetstidens politiska moral. är äfven sant, att han saknade den verklige historikerns allvar

måga af självständig forskning och att han var mera litteratör vetenskapsman. Men tar man hänsyn till de uppslag, han gif- i en mängd olika riktningar, måste man dock medgifva, att han . om än icke en bland frihetstidens idérikaste författare, så dock som mer än andra var mottaglig för ideer, och såsom skrift- llare hade han dock en betydande förmåga att göra historien pulär.

Men styrkan hos Upsala universitet låg utan all jämförelse m naturvetenskapen och medicinen, och här möta vi det svenska 0-talets främsta namn: Linné, Anders Celsius, Samuel Klingen- rna, Torbern Bergman, Nils Rosén, Wallerius, Thunberg och nga andra, och inför deras lifsgärning gripes man onekligen af ndran. Med nästan löjligt små hjälpmedel, fästade vid ett uni- sitet, som var utsatt för allmänhetens missaktning och utan allt lerstöd från staten, med otillräckliga löner och en tryckande un- visningsplikt, lyckades de dock att göra Upsala universitet äradt ansedt öfverallt i världen — utom i Sverige.

* *
*

Jag har slutat mitt korta referat af det monumentala arbete. a nu — tyvärr — afslutats. Ehuru författaren i de tre nu ut- na delarna redan gifvit sitt universitet den mest betydande hi- ria, som något universitet äger — åtminstone känner jag icke on universitetshistoria, som kan jämföras med Annerstedts — le man dock gärna önskat, att författaren fört sitt arbete till t och behandlat tiden fram till våra dagar eller åtminstone till jan af Oscar II:s regering. Det skäl, författaren uppgifver för ına underlåtenhet, har man svårt att fullt tro på. Han säger ha iakttagit, hurusom själens krafter ej mindre än kroppens jat svikta, och jag hade — fortsätter han — »klart för mig, att n måste veta att sluta i tid, en konst, som sannerligen ej alltid så lätt för den gamle att förstå och förvärfva». Att sjuttiofem- ngens krafter ej äro desamma som trettioåringens en gång varit, vara sant, men inför den arbetsprestation, som åldringen läm-, stannar helt visst ungdomen i förundran och — beundran. nna sista del, som med sina båda »afdelningar» och tre band bi- or fyller 3,400 sidor, har utarbetats med en hastighet, som grän- till det otroliga. Förarbetena började i november 1909 och i il 1912 satte författaren pennan till papperet, men redan i mars 14 var tryckningen af det hela fullbordad. Hvilken trettioåring ille ej önska att disponera öfver dylika »försvagade» krafter!

Och väl att märka — det arbete, hvarom här är fråga, är ett. n på hvarje sida är späckadt med faktiska uppgifter, hvilka mödo- nt måst hopletas, sofras och ordnas. Men denna kolossala appa- trycker aldrig ned författaren, utan ständigt förmår han att äga detaljen och hufvudsaken efter deras betydelse för samman- nget. Framställningen är — såsom man kunnat vänta af den.

som af Carl Gustaf Malmström lärt sig historisk metod — sakligt objektiv, lärdfri och dock på samma gång värmande genom det stränga sedliga allvar, som fyller hela denna framställning af frihetstidens och den gustavianska periodens kulturlif, genom den [illegible] världsåskådningen och den varma fosterlandskärlek, hvilken [illegible] som en tyst underström går igenom hela skildringen.

För Upsala universitet är detta arbete det ädlaste monument [illegible] det kunnat önska — icke blott därför att det visar, hvad det [illegible] universitet dock [illegible] för vårt land, utan ock därför att det på hvarje rad [illegible] hängifvenhet, som Alma Mater Upsaliensis kunnat [illegible] söner. Det är — säger författaren i [illegible] den moder, som fostrat mig, som dri[illegible] [illegible] mig uppe under dess stunder [illegible] Redan i unga år lärde jag äls[illegible] [illegible] samman med henne och ju djupare [illegible] dess mera har jag lärt att älska [illegible]

[illegible] förmågan att gifva uttryck åt [illegible] alltid komma att stå i och [illegible] vid Olof Rudbecks och Linnés [illegible]

H. S.

[illegible] historians in the nineteenth century. By [illegible] London 1913. [illegible] + 604 s. [illegible] (Första [illegible] s. å.)

[illegible] som G. P. Goochs öfversikt af den europeiska historieforskningens utveckling under 1800-talet [illegible] och [illegible] att äfven i vårt land vinna vänner inom vidare [illegible] vid universiteten. Under licentiatstudierna [illegible] känt saknaden af en sammanfattning [illegible] öfverblick af vissa allmänna samman[illegible] [illegible] om en viss författares ställning [illegible] historiska spörsmål. Det är klart, att [illegible] kan lämna svar på alla de frågor, som [illegible] Men mäter man med det möjligas mått, [illegible] att Gooch löst sin ganska fordrande [illegible] och skapat en handbok, som i hög man [illegible] sig nyttig.

[illegible] kanske bäst genom en jämförelse med [illegible] bekanta *Geschichte der neueren Hi*[illegible] [illegible] är stor, icke blott däruti[nnan], att [illegible]

[illegible] der neueren Historiographie. XX + 6[illegible] [illegible] Pris häftad 16 Mk, bunden 17,50. [illegible] [illegible] und neueren Geschichte, utg. af G. v. [illegible]

huddelen af dennes arbete afhandlar tidigare århundraden, utan
ocksä i urval och syftemål — något som ju redan antydes af de
bada verkens titlar. Fueter skildrar själfva vetenskapens och konstens
utveckling; hans afgörande synpunkt är således icke, hvad en författare betydt för sin samtid och närmaste eftervärld, utan i hvad
man han främjat historieskrifningens framsteg i fråga om ämneskrets
och metod. Det kan således hända, att berömda namn affärdas hastigt nog och att märkliga skrifter granskas endast delvis och ur
speciella synpunkter. Gooch däremot vill skänka en samlad bild af
århundradets hela historiska arbete och felar hellre genom vidhjärtenhet än genom motsatsen. Han ägnar uppmärksamhet åt rent
filologiska landvinningar, och han lämnar redogörelser för gräfningarna i Egypten, Assyrien och Babylonien. Han tecknar stundom
utförligt författare af lägre vetenskaplig rang på grund af det anseende, som de faktiskt vunnit, och det inflytande, som de trots
sina svagheter utöfvat. Hans framställning är för öfrigt ikládd den
biografiska skildringens lediga form, medan Fueter sammantränger
sina biografiska och bibliografiska notiser i korta och torrt uppräknande inskott i den egentliga diskuterande texten. Till gengäld
bjuder visserligen den senare årtal och exakta boktitlar, som Gooch
för lättlästhetens skull försakar och icke ens bifogar i noter. Som
allbekanta kunna de dock omöjligen förutsättas öfverallt, och det kan
stundom vara retsamt att läsa ganska ingående karaktäristiker eller
innehållsreferat utan att hafva en klar rubrik att fästa dem vid.
Men författaren tyckes hafva skytt hvarje sken af lärdt pedanteri.

För skilda syften har alltså hvardera ett bestämdt företräde.
Fueters bok äger uppenbarligen större teoretiskt intresse och måste
sättas främst som vetenskaplig insats, äfven om icke hvar och en
skulle vilja utan vidare godkänna hvad som synes vara hans ideal
för framtidens stora historiografi: en allomfattande kulturhistoria
med öfverblick öfver alla världsdelar, till formen rent saklig och
utan skönlitterära anspråk, till innehållet bestämdt behärskad af de
sociala och politiska problemen och med statstankens kraf starkt
understrukna, men med inskränkt utrymme för de yttre händelseförloppen. Gäller det däremot allmänintressanthet och lättillgänglighet, är det tydligen Gooch, som tager priset. Till hans öfverlägsenhet i dessa hänseenden kan också sägas bidraga, att han genomgående för sin berättelse fram ända till närvarande tid, medan Fueter
gjort sig till grundsats att upptaga endast »afslutade riktningar» och
redan vid bokens utarbetande bortgångna forskare.

Goochs arbete präglas rimligt nog så till vida af brittisk uppfattning, som det framgår att han hyllar som författningsideal ett
fritt statsskick, byggdt på själfstyrelse i mer eller mindre engelska
former. Som ett engelskt drag lär också kunna betecknas den
grundliga kännedom och det lifliga intresse, som han röjer om
fransk historia och för fransk vetenskap. Men detta hindrar ej, att han
alltigenom utmärker sig genom prisvärd oväld. Att han tillmäter sitt eget
lands historiker vida mer utrymme, än de fått hos Fueter, har delvis sin

grund i de skilda uppgifter, som de båda författarne föresatt sig, och kan för öfrigt så mycket mindre klandras, som dennes behandling af den engelska litteraturen med undantag för de förnämsta namnen näppeligen lär kunna anses fullt tillfredsställande. Den tyska forskningens lysande förtjänster och dess ledande roll i utvecklingen undandöljas af Gooch på intet vis. Det är åt Tyskland, som den första fjärdedelen af hans bok är ägnad: därefter följer Frankrike (s. 156—281) och först i tredje rummet England (s. 282—401). Ett kapitel om Förenta Staterna åtföljes af ett annat om öfriga »smärre länder» — af svenska historiker nämnas Geijer, Fryxell, Carlson, Malmström och Hjärne —, hvarefter luckorna fyllas och det hela afrundas genom sex »internationella kapitel», afhandlande romerska, grekisk-bysantinska och orientaliska studier, kyrkohistoria, katolsk historieskrifning och speciell eller allmän kulturhistoria. Det är en bekväm och öfverskådlig disposition, medan å andra sidan Fueters genomförda indelning icke efter folk och ämnen, utan efter riktningar och skolor låter hans hufvudsynpunkter framträda skarpare.

Det vore ju lätt att ytterligare framdraga intressanta enskildheter, liksom att framföra invändningar eller önskemål på valda punkter. Det kan väl tyckas, för att taga blott ett enda exempel, att Sorels låt vara ensidiga insats i diskussionen af Napoleons mål och hans statskonsts möjligheter blifvit alltför snöpligt affärdad, och äfven här torde det icke vara olofligt att söka förklaringen närmast i författarens nationalitet, då ju Sorels försvar för kejsaren nödvändigt måste rikta sin udd framför allt mot den brittiska politiken och då han dessutom försummat att rådfråga engelska arkiv.[1] Men det torde vara öfverflödigt att förlänga en granskning, som fyllt sitt ändamål, om den bidrager att rikta allmännare uppmärksamhet på en läsvärd och »bildande» bok, hvars författare djärfves berömma sig af att hafva gifvit den första öfversikten af ett högeligen fängslande ämne.

[1] Härmed förbises ej Driaults och andras opposition mot Sorel i Frankrike.

G. Wk.

Öfversikt af tidskrifter

och andra periodiska publikationer.

i julbok till församlingarna från Stockholms prästsällskap. Utgifven av H. E. Hallberg o. B. O. Aurelius. 1914. C. Y. Bergius, Hakvin Spegel. (Ett tvåhundraårsminne.) Med 3 portr. o. 1 illustr.

'tabnren. Utgifven af G. Upmark. **1914, 1.** N. Lithberg, Koskällan. Med 10 fig. — J. Linnman, Några anteckningar om allmogens mjölkhushållning. Med 28 fig. — M. Olsson, Uppländska sjöbodar. **2.** Med 15 fig. — **2.** J. Böttiger, Två tapeter efter Dürer. Med 5 fig. — A. Sjögren, Monogrammisten ꟿ. Något om äldre tiders klichétillverkning. Med 34 fig. — E. Thorman, Väfnad och bandväfnad i Leksand. Med 13 fig. — **3.** G. Upmark, Karlskrona guldsmedsämbete. 1695—1812. Med 30 fig. — N. Keyland, Själnätbindning och själfångst på Harön. Med 31 fig.

rum. Utg. af T. Segerstedt. **1914, N:o 9.** N. Wimarson, England, världskriget och Belgien. Några erinringar och synpunkter.

bok för Västerås stift. Utgifven på föranstaltande af Västerås stiftsråd. Årg. 9. 1914. K. Hult, Historiska notiser om Västerås stift. — Från gamla ofredstider (berör Kalmarkriget 1611).

hälsningar till församlingarna från präster i Göteborgs stift 1914. **Årg. 4.** N. Sandblad, Något om Söndrum och dess aldriga kyrka. Med 11 illustr. i texten.

hälsningar till församlingarna från präster i Linköpings stift. Årg. 10. **1914.** G. Westling, Församlingslif i Linköping för trehundra år sedan.

'stads stifts julbok 1914. J. A. Eklund, Ekenäs biskopsgård. Med 1 illustr. o. 2 facs. tr. i texten.

ds stifts julbok. Utgifven af dess kyrkliga ungdomsförbund. **1914.** Årg. **6.** L. Tynell, Det heliga korsets kyrka och kloster i Dalby. Med 1 illustr. — F. Roslund, Å Hallandsåsen i de tolf sjöarnas land. Med 5 illustr. — O. Christoffersson, Kyrkklockor och ringning i Skytts härad. Med 2 illustr.

disk Tidskrift för vetenskap, konst och industri. Redigerad af O. Montelius. **1914, 1.** J. Östrup, Efter krigen: Norden och Orienten. — E. W. Dahlgren, En episod ur den spanska inkvisitionens historia. Med 2 fig. — **2.** O. Montelius, Sveriges bönder. Historisk återblick. — G. Göthe, Till Sergels minne. Tal på konstakademiens minnesfest den 26 febr. 1914. Med 2 fig. — **4.** A. G. Monrads deltagelse i begivenhederne 1864, udg. ved Aage Friis, anm. af Johs. Lindbæk. — **5.** A. Jensen, Polackerna i Moskva. — L. Stavenow, Gustaf Adolfsproblemet och den svenska historieforskningen. Några synpunkter. — **6.** O. Montelius, Forntida bokskatter. Med 9 fig. — **7.** K. A. Hagberg, Legenden om år 1000. — J. Charpentier, Jainismen.

Ord och Bild. Illustrerad månadsskrift utgiven av K. Wåhlin. 1915. 1. S. Bergh, Två olyckliga episoder i Riksarkivets historia. Med illustr.

Samfundet Sankt Eriks Årsbok 1914. Fr. De Brun, Ägarelängder för kvarteret Rådstugan under 1400—1500-talen. Med 1 fig. — G. Jirlow, Villanamnen i Brännkyrka. — S. Ambrosiani, Från Västra Trädgårdsgatan 7, Stockholm. Med 7 fig. — N. Östman, Förteckning öfver Stockholmsbilder. 2. Sextonhundratalets Stockholmsbilder till och med 1660 och deras efterbildningar. Med 7 pl. o. 4 fig. — Konung Karl X Gustafs begrafning i Stockholm 1660. Efter ett tyskt samtida tryck i Kungl. biblioteket, öfversatt af Ivar Simonsson. — H. Benckert, Några minnen från Maria skola. — Fr. De Brun, Kort beskrifning öfver Storkyrkan i Stockholm. Recension af två nyutkomna guider. — Stockholms stads tänkebok under Vasatiden. Utgifven af Samfundet S:t Erik genom N. Sjöberg. 1. 1524—1629. [H. 6.]

Stockholms stadsböcker från äldre tid. Ser. 1. Jordeböcker. 2. 1474-1498. Utgifven af Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia med understöd af Stockholms stad genom H. Hildebrand. [De två sista arken korrekturlästa af L. M. Bååth, som äfven skrifvit företalet.]

Svensk Militär Tidskrift. 1914, N:o 8. Älfsborgs och Jönköpings regementens flyttning till nya hem. 1. Älfsborgs regementes af A. Th. 2. Jönköpings regementes af O. Byström.

Svensk Tidskrift. 1914, H. 7. E. F. Heckscher, England. — E. Lehmann, Nationalitet och kultur. — S. Curman, Gustaf III:s första projekt till Hagaparken. Med 14 fig. — E. af Wirsén, Världskrigets förlopp. — **H. 8.** G. v. Schmoller, Tysklands ekonomiska utveckling under senaste århundraden. — E. af Wirsén, Världskrigets förlopp.

Till hembygden. En julhälsning till församlingarna i Strängnäs stift från präster i stiftet 1914. Årg. 11. J. Kjellander, Den helige Eskil, Rekarnebygdens apostel. — A. Flentzberg, Gamla och Sten efter döden. Med 10 illustr. — G. Laurell, Aspö kyrka i Södermanland. Med 5 illustr. — G. Ek, Sankt Britas kyrka vid Olshammar. Med 10 illustr.

Vår Flotta. 1914, Januari. E. Holmberg, Gamla freds- och handelstraktater och Medelhafsexpeditioner. Med 1 illustr. — **Juli.** R. Wallander, Nils Ehrenskölds hjältebragd. Ett 200-årsminne. Med 1 illustr. — **November.** När svenskar och engelsmän sammandrabbade. Skeppet Ölands strid med nio engelska skepp vid Orfordness den 5 juli 1704. Af E. H. Med 3 illustr.

Årsbok utgifven af Sveriges Flotta Föreningen för sjövärn och sjöfart. Årg. 6. 1914—1915. Redaktör: Th. Fevrell. Arn. Munthe, Svenska flottan i Kielviken och andra händelser till sjöss under vårt krig med Danmark 1643—1645. Med 1 karta.

Avhandlinger fra universitetets historiske seminar. Utgit av H. Koht. Bd 1. Til belysning av 1814. S. Nordberg, Envold Falsen og Norge. Særlig hans stilling i den norske regjeringskommission 1807. — Fr. Bull, Christian Frederik, prins til Danmark och Norge (1786—Mai 1813). — H. Lund, Stockholmstraktaten av 3. Mars 1813. Bidrag till oplysning om Englands politik i det norske spörsmaal i tiden omkring traktatens indgaaelse. — J. Midgaard, Den svenske regjeringa og Norge i dei fyrste maanadene etter Kiel-freden (januar — mai 1814). — H. Beyer, Politisk digtning i Norge 1814.

Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog 2. 1914. J. Søgaard, Den hellige Birgitta og Maribo kloster. Med 10 illustr. og facs. i texten.

Personalhistorisk Tidsskrift. Sjette Række. Bd. 5: H. 2. C. E. A. Schöller, Nogle Oplysninger om Tordenskiolds sidste Leveaar og Död.

Finsk Tidskrift. Utgifven af R. F. v. Willebrand. **1914, 10.** I bokhandeln: C. Forsstrand, Spåkvinnor och trollkarlar, anm. af R. F. v. Willebrand. — **11.** M. G. Schybergson, Uppsala universitet under 1700-talet. — **12.** O. Aschan, Världsläget och vår ekonomiska framtid. — G. L. Zetterman, Finlands Bank genom hundra år. — E. Hornborg, Den svenska bosättningen i Finland.

Historiallinen Arkisto 1914. 24: 1. V. Voionmaa, Piirteitä aatelin maataloudesta Suomessa uskonpuhdistuksen aikakaudella ynnä katsaus keskiajan kartano-oloihin. — A. R. Cederberg, Kappale Johan Arckenholtzin elämäkerta. Johan Arckenholtzin yritykset palata kotimaahan ja lopullinen paluu vuonna 1766. — K. R. Melander, Venäjän pajareille Suomessa 1500-luvulla annettuja läänityksiä. — K. R. Melander. Muutamia tietoja kaugasteollisuudesta Turun tienoilla Juhana herttuan aikana. — V. Voipio, Katovuosi 1601 vaikutuksineen Varsinais-Suomessa. — J. Ramsay, Tsar Peters svenska värja. — E. W. Juvelius. Piirteitä Turun ja Porin läänin sotalaitoksesta ison-vihan jälkeisenä vuosikymmenenä. — Referate.

Kalender utgiven av Svenska Folkskolans vänner. 1914. (Helsingfors.) **Årg. 29.** Nils Ehrensköld, ett 200-års minne av M—e.

Historische Zeitschrift. Herausgegeben von Fr. Meinecke u. Fr. Vigener. **3 Folge. Bd 17: H. 3.** J. Haller, Kaiser Heinrich VI. — W. Platzhoff, Die Gesandtschaftsberichte Hubert Languets als historische Quelle und als Spiegel seiner Persönlichkeit. — Fr. Kern. Karl Zeumer †. — Literaturbericht. — Verzeichnis der in den »Notizen und Nachrichten» besprochenen selbständigen Schriften.

Literarisches Zentralblatt. 1914, N:r 50. Mecklenburgisches Urkundenbuch. Bd 24. 1400.

The English Historical Review. Edited by R. L. Poole. **1914, October.** H. L. Gray, The commutation of Villein Services in England before the Black Death. — J. F. Chance. The treaty of Hanover. — Notes and documents. — Reviews of books (bl. a. Bernstorffske Papirer. Udvalgte Breve og Optegnelser vedrörende Familien Bernstorff i Tiden fra 1737 till 1835. Udg. af Aage Friis. Bd 3, anm. af W. R. Reddaway. — Les origines diplomatiques de la guerre de 1870—1871. Recueil de documents publié par le ministère des affaires étrangères. Vol. 7—9 (1 september 1865—1 june 1866), anm. af A. W. Ward.) — Short notices. — Index.

The American-Scandinavian Review. 1914, September. A. Leach. Some account of New Sweden and her churches. Med 5 illustr. — **1915, January.** W. G. Ball, Scandinavian contributions to early American art. Med 7 illustr. — J. A. Gade, Autograph letters of Swedish Kings. Med 10 illustr.

34.

Bibliografi 1913.[1]

(Upprättad af **Kristian Setterwall.**)

Historisk Tidskrift, utgifven af Svenska Historiska Föreningen genom *T. Höjer*. Årg. 33. 1913. 327 + 124 s. + bilagor. Pr. för medlemmar 5 kr.
Sandström, J., De stående skatterna i Svealand under medeltiden.
Wittrock, G., Bremiska hären och subsidiefrågan i Karl XI:s förmyndares utrikespolitik 1667—68.
Haralds, H., Stahls statsåskådning.
Linderholm, Em., De stora trolldomsprocessernas upplösning i Sverige.
Schück, H., Medeltidens svenska konungaval.
Strödda meddelanden och aktstycken.
Öfversikter och granskningar.

Historisk Tidsskrift, udgivet af den norske historiske Forening. Femte Række. Bd 2: H. 2—3. S. 67—320. Kristiania.

Historisk Tidsskrift, Ottende Række, udgivet af den danske historiske Forening ved dens Bestyrelse. Redigeret af *Kr. Erslev*. Bd 4: Tillægshefte. Bd 4: H. 2—3. (1) + 234 s. + 1 portr. + 286 + (2) s. + 59 L. Khvn.

Förhandlingar vid svenska filolog- och historikermötet i Göteborg den 19—21 augusti 1912 utgifna genom *O. Lagercrantz*. (1) + 199 s. Göteborg, Wettergren & Kerber. Pr. 2 kr.

Gustafsson, F., Svenska filolog- och historikermötet i Göteborg 1912.
Finsk Tidskr. 1913. T. 75. s. 140—144.

Beckman, N., Ärkestiftets äldsta kalendarium.
Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913), s. 83—98.

Grimberg, C., Svenska folkets underbara öden. Med många illustr. i texten. Forntiden och Medeltiden. 240 s. Sthlm, Norstedt. Pr. 75 öre.

Höjer, N., Nordiska folken.
Hildebrand, H., Hjärne, H., o. *Pflugk-Harttung, J. v.*, Världshistoria. D. 2, s. 543—624.

Stavenow, L., Den moderna vetenskapens genombrott i svensk historieskrifning. Några konturer. 34 s. Göteborg, Wettergren & Kerber. Pr. 50 öre.
Ingår uti: Inbjudningsskrift vid Göteborgs högskola den 5 september 1913.

Nerman, B., Vilka konungar ligga i Uppsala högar? 15 s. Med 12 fig. Uppsala, K. W. Appelberg. Pr. 50 öre.

[1] De i denna bibliografi förekommande tilläggen till 1910, 1911 och 1912 års bibliografier äro insatta på sina respektive platser med angifvande af årtalet.

1—140179

4013. **Svensén, E.,** Kulturhistoriska bilder. När svenskarna skulle erö Ryssland.
Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 83 (12/4).

4014. **Lundström, H.,** Hvem har döpt Sveriges förste kristnade konung?
Lundström, H., Fynd och forskningar. H. 1, s. 3—22 + 2 facs.

4015. **Höjer, N.,** Olof Skottkonungs dop.
Hist. Tidskr. 1913, s. 224—229.

4016. **Weibull, L.,** Historisk-kritisk metod och nordisk medeltidsforskni 94 + (1) s. Lund, C. W. K. Gleerup. Pr. 3 kr.

4017. **Schück, H.,** Medeltidens svenska konungaval.
Hist. Tidskr. 1913, s. 257—292.

4018. **Lenk, H. v.,** Birger Jarl. Ein Geschichtsbild aus dem schwedisch Mittelalter. 14 s. Wien, Ludwig Schönberger 1912.
Separat-Abdruck aus »Evangelischer Hausfreund».

4019. Minnesblad med anledning af Birger-Jarlsstenens aftäckande den september 1913. 23 s. Med 5 illustr. i texten. Linköping, H. Ca sons bokh. Pr. 35 öre.

4020. **Strecker, W.,** Die äussere Politik Albrechts II. von Mecklenbu Jahrbücher und Jahresberichte des Vereins für mecklenburgische Geschi und Altertumskunde 1913. Jahrg. 78, s. I—IV + s. 1—300.
2: Die Zeit der vorherrschend nordischen Politik 1361—1379.

4021. **Skovgaard, J.,** Dronning Margrethe og hendes Samtid. Et Min skrift. Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. 96 + (2) s. M 21 Billeder. Khvn, Gad 1912. Pr. 25 öre.
»Folkelæsning.» Aarg. 1912. N:o 301.

4022. Diplomatarium Norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges in og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergan Middelalderen. Saml. 17. Romerske Oldbreve. H. 5. Udgivet af *Bugge* og *O. Kolsrud.* [1410—1622.] S. 1225—1467 + XVII + (3) Tillæg til Saml. 17. H. 1. Udgivet af *O. Kolsrud.* S. 177—3 Kristiania, Dybwad.

4023. Missiver fra Kongerne Christian I:s og Hans's Tid. Udgivne *W. Christensen* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Histo Paa Carlsbergfondets Bekostning. Bd 1: H. 1. 160 s. Khvn. G 1912. Pr. 2 kr.

4024. Acta pontificum Danica. Pavelige Aktstykker vedrörende Danm 1316—1536. Bd 5: 1492—1513. Udgivet av *A. Krarup* og *Jo. Lindbæk.* Udgivet paa Carlsbergsfondets Bekostning. (1) + 664 (1) s. Khvn, Gad.

4025. **Biaudet, H.,** Gustaf Eriksson Vasa. Prince de Suède. (Une énig historique du 16:e siècle.) 1. 185 s. Genève.
Annales Academiæ scientiarum Fennicæ. Ser. B. T. 8. N:o 5.

4026. **Törne, P. O. v.,** Gustaf Vasas äfventyr i Dalarne i kritisk lysning.
Finsk Tidskr. 1913. T. 74. s. 446—458.

4027. **Kruse, W.,** Lübeck und der Streit um Gotland 1523—1526. T Bis zum Vertrage von Malmö 1524.
Hansische Geschichtsblätter 1913, s. 337—416.

Bearbeitet von *D. Schäfer* u
XVII + 998 s. 4:o. München

29. **Tunberg, S.,** Västerås riksdag 1527. Några kritiska anmärkningar. (1) + 65 s. Uppsala, Akademiska bokh. Pr. 1 kr. 30 öre.
Uppsala Universitets Årsskr. 1915. Se nedan »Recensioner» 4476.

30. Nederländische Akten und Urkunden zur Geschichte der Hanse und zur deutschen Seegeschichte. Herausgegeben vom Verein für Hansische Geschichte, bearbeitet von *R. Häpke.* Bd 1: 1531—1557. XVIII + 684 s. 4:o. München & Leipzig, Duncker & Humblot.

31 **Stille, A.,** Dackefejden och det s. k. slaget vid Åsunden. (Se N:o 917.)
Ur Värends historia, s. 77—100.

32. Konung Gustaf den förstes registratur. Med understöd af statsmedel i tryck utgifvet af Riksarkivet genom *J. A. Almquist.* D. 27. 1557. IV + 328 + (1) s. Sthlm, Norstedt. Pr. 4 kr. 25 öre.
Handlingar rörande Sveriges historia. Ser. 1.

33. **T[idander], L. G.,** Belägringen af Åbo slott sommaren 1563. Ett märkligt 350-årsminne.
Militär-Nyheter 1913, s. 261—262.

34. **Biaudet, H.,** Jean III de Suède et sa cour, d'après une relation inédite de *Christophe Warszewicki.* Communication à l'académie des sciences de Finlande. 30 s. Genève.
Annales Academiæ scientiarum Fennicæ. Ser B. T. 8. N:o 4.

35. **Biaudet, H.,** Carlo Brancaccio. Un Italien au service de la Suède au 16:e siècle. 66 s. Genève 1912.
Annales Academiæ scientiarum Fennicæ. Ser. B. T. 5. (Études romaines. Vol. 2.)

36. Documents concernant les relations entre le Saint-Siège et la Suède durant la seconde moitié du 16:e siècle. Recueillis et annotés par *H. Biaudet.* P. 2. Époque des relations officielles (1576—1583). Vol. 1. Mission en Italie de Pontus De la Gardie (1576—1577). XXXII + 562 + (1) s. Genève 1912.
Documenta historica quibus res nationum septentrionalium illustrantur edidit Academia scientiarum Fennica. 4. Äfven i Études romaines publ. par l'expédition finlandaise. 3.

37. **Lundström, H.,** Om äktheten af Johan III:s berömda tal till Smålands och Ölands prästerskap på Borgholms slott den 28 april 1588.
Lundström, H., Fynd och forskningar. H. 1, s. 25—48.

38. **Lövgren, B.,** Ett författningsprojekt från 1590-talet.
Hist. Tidskr. 1913, s. 104—116.

39 **Pärnänen, J. A.,** Sigismond Vasa et la succession au trône de Suède 1592—1594 d'après la correspondance diplomatique du nonce apostolique Germanico Malaspina. Akad. afh. [Helsingfors.] VIII + 206 + (1) s. Genève 1912.
Études romaines. Vol. 5: 1—2.

40. Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold. I Uddrag udgivne ved *L. Laursen* af Rigsarkivet. 1596—1602. XV + 888 s. Kbhvn, Reitzel.

41. **Eklund, J. A.,** Till Karl IX:s minne på trehundraårsdagen af hans död. 23 s. + 1 portr. Karlstad, Nya Wermlandstidningen 1912. Pr. 75 öre. Behållningen tillfaller oafkortad fonden för Karl IX:s-statyn i Karlstad.

42. **Monroe, H. E.,** History of the life of Gustavus Adolphus II. The hero-general of the reformation. VI + 139 s. + 2 portr. o. 1 karta. Philadelphia, The Lutheran Publication Society 1910.

4043. **Schlesinger, A.,** Gustav Adolf als Vorläufer des Imperialismus.
Die Neue Zeit 1913. Jahrg. 32. Bd 1. s. 272—278.

4044. **Tidner, A.,** Från Gustav II Adolfs tid. Berättelser ur svenska historien. Med 85 illustrationer. 333 s. Sthlm, Chelius & C.o. Pr. 3 kr. 50 öre.
Se nedan »Recensioner» 4477.

4045. **Siljestrand, K. K:son,** På 300-årsdagen av Gustav II Adolfs tillträde till regeringen. Föredrag vid läroverkets minnesfest den 1 december 1911. Progr. 14 s. 4:o. Härnösand 1912.

4046. **Muus, R.,** Skottertoget til Norge 1612. 44 + (1) s. Kristiania, J. Aas Forlag 1912.

4047. **Almquist, H.,** Die Carenwahl des Jahres 1613. Die schwedische Tronkandidatur und ihre Vorgeschichte.
Zeitschrift für osteuropäische Geschichte 1913. Bd 3. s. 161—202.

4048. **Stavenow, L.,** Freden i Knäred år 1613. Ett trehundraårsminne. Föredrag vid Kungl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhällets i Göteborg högtidssammanträde fredagen den 24 januari 1913. 15 s. Göteborg, Wettergren & Kerber. Pr. 25 öre.
Särtryck ur Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhetssamhälles handlingar 1913. Äfven i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913. N:o : (25 1).

4049. Fürsten- und Feldherrenbriefe aus der Zeit des Dreissigjährigen Krieges. Aus dem Archiv Hans Georgs von Arnim mit historischen Einleitungen veröffentlicht von *K. Heldmann.* X + 86 s. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht.
Innehåller bl. a. 2 bref från Gustaf Adolf till Arnim (1618, 1631) o. ett bref från Maria Eleonora till Arnim (1631).

4050. **Melander, K. R.,** Die Revaler Zollarrende 1623—1629 und die dadurch zwischen Schweden und Lübeck hervorgerufenen Misshelligkeiten.
Zeitschrift des Vereins für Lubeckische Geschichte und Altertumskunde 1912. Bd 14. s. 237—289.

4051. »Om salig och manhaftige Niels Stierneskiöldz tapperhet till siös och sielfwa döden för Dantzigh. Anno 1627, then 18 Novembris.»
Bolinus, A., En dagbok från 1600-talet, s. 97—99.

4052. **Günther, Fr.,** Die Bergstadt Altenau im Dreissigjährigen Krieg.
Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen 1913. Jahrg. s. 32—64.

4053. Briefe und Akten zur Geschichte Wallensteins (1630—1634). Herausgegeben v. *H. Hallwich* Bd 1. LXXIII + 742 s. 3. XXVII + 799 s. 4. XXIV + 909 s. + 1 facs. Wien, Alfred Hölder.
Fontes rerum Austriacarum. Österreichische Geschichtsquellen. Abt. Diplomataria et acta. Bd 63, 65, 66.

4054. **Graf, M.,** Was uns die Dietmannsrieder Pfarrbücher vom 30-jährigen Krieg erzählen.
Allgäuer Geschichtsfreund (Kempten) 1912, N:o 2. s. 13—16.

4055. **Idoux, C.,** Les ravages de la guerre de trente ans dans les Vosges. Fasc. 1—2.
Annales de la société d'émulation de département des Vosges. Année 77. s. 195—338; 1912. Année 78, s. 1—234.

4056. **Koser, R.,** Geschichte der brandenburgischen Politik bis zum Westfälischen Frieden von 1648. XII + (1) + 508 s. + 1 karta. Stuttgart u. Berlin, J. G. Cotta'sche Buchhandlung Nachfolger.
Geschichte der brandenburgisch-preussischen Politik. Bd 1.

57. Gustaf II Adolfs instruktion för Salvius den 30 juni 1630. Medd. af *B. Boëthius.*
Hist. Tidskr. 1913, s. 117—125.

58. Aktstycken rörande Salvius' underhandlingar med Brandenburg i september 1631 Medd. af *B. Boëthius.*
Hist. Tidskr. 1913, s. 125—145.

59. **Rast, R.,** Heitere Episoden in ernster Zeit (1631—1635).
Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg 1913. H. 20, s. 95—131.

60. **Rott, Ed.,** Richelieu et l'annexion projetée de Genève (1631—1632).
Revue Historique 1913. T. 112, s. 275—300; 113, s. 23—63.

61. **Thaemert, W.,** Die Reichstadt Mühlhausen in Thüringen im 30-jährigen Kriege während der Jahre 1631—35. Eine geschichtliche Studie nach archivarischen Quellen. IV + 200 s. Langensalza, Wendt & Klauwell.
Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten. H. 5.

62. Ett bref från Lennart Torstensson [1632]. Medd. af *A. Wachtmeister.*
Personhistorisk Tidskr. 1913. Årg. 15, s. 190—191.

63. **Schwarz, B.,** Korrespondenz des Freiherrn Johann Christoph von Gemmingen, schwedischer Oberamtmanns zu Amorbach, aus den Jahren 1632, 1633 und 1634.
Neues Archiv für die Geschichte der Stadt Heidelberg und der rheinischen Pfalz 1911. Bd 10, s. 197—256.

64. **Grönstedt, J.,** Konung Gustaf II Adolphs död och likbegängelse. 131 s. + 7 portr. o. illustr. Sthlm, Förf. 1912. Pr. 5 kr. Subskriberad uppl. tryckt i 300 numrerade exemplar.
Separattryck till Svenska hoffester: Sveriges och Stockholms historia under drottning Christinas regering 1633—1654.

65. **Erhard, O.,** Ein Kempter Lied aus dem dreissigjährigen Krieg.
Allgäuer Geschichtsfreund (Kempten) 1913, s. 1—8. Med 1 illustr.

66. **Schöppe, K.,** Baner in Naumburg 1636.
Zeitschrift des Vereins für Thuringische Geschichte und Altertumskunde 1912. N. F. Bd 21, s. 232—240.

67. **Krajewski, J.,** Władysław IV a korona szwedzka.
Biblioteka Warszawska 1913. T. 291, s. 209—234.

68. **S[vedber]g, E.,** De första svenskarna i Amerika.
Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:r 141 (21/6).

69. **Kieffer, J.,** Die Belagerung und Eroberung Bensheims 1644.
Vom Rhein. Monatsschrift des Altertums-Vereins fur die Stadt Worms 1912. Jahrg. 11, s. 47—49.

70. **Liljefalk, A.,** Krigstildragelserne i Östersöen i Sommeren og Efteraaret 1644.
Tidsskrift for Sövæsen 1911. Aarg. 82, s. 489—535.

71. **Rosengren, H.,** Karl X Gustaf före tronbestigningen, pfalzgrefven intill tronföljarvalet 1649. Akad. afh. XVI + 261 + (1) s. + 1 portr. Uppsala, K. W. Appelberg. Pr. 3 kr. 50 öre.
Se nedan »Recensioner» 4484.

72. **Gribble, Fr.,** The court of Christina of Sweden and the later adventures of the queen in exile. XV + 356 s. + 6 portr. London, Eveleigh Nash.

4073. **Holl, K.,** Die Jugend grosser Frauen. Sonntagslesungen für Jun frauen zusammengestellt. Mit 20 Bildern. Zweite und dritte, unve änderte Auflage. X + 449 s. Freiburg im Breisgau.
S. 109—120: Christine von Schweden (1626—1689).

4074. **Valeriani, Fl.,** La regina Cristina di Svezia a Casale (1656). 1 Rivista di storia, arte archeologia della provincia di Alessandria 19 Anno 22, s. 169—186.

4075. **Pufendorf, S. v.,** Sju böcker om konung Carl X Gustafs bragd med förträffliga bilder sirade och med nödigt register försedda. Öfve satta af *A. Hillman.* D. 1--3. 270 s. + 51 pl. Fol. Sthlm. Wa ström & Widstrand. Pr. för hela arbetet 50 kr., på bättre papp 125 kr.
Se nedan »Recensioner» 4485.

4076. Valda bref till M. G. de la Gardie från fränder och vänner 16 1678. Utg. af *G. Wittrock.*
Hist. Tidskr. 1913, s. 293 –327.

4077. **Rockstroh, K. C.,** Möns Forsvar under Svenskekrigen 1657—60
Fædrelandet 1911. Aarg. 11, s. 284—85, 328—331, 338.

4078. **Beckett, Fr.,** Kong Karl X Gustavs Besög paa Frederiksborg.
Fra Frederiksborg Amt 1913, s. 73—81.

4079. **Gihl, T.,** Sverige och västmakterna under Karl X Gustafs and krig med Danmark. Akad. afh. XVI + 252 s. Uppsala. Förf. 4 kr. 50 öre.

4080. **Kjellberg, J.,** Några krigskirurgiska anteckningar från 1659 kri med Danmark). Föredrag vid Svenska militärläkareföreningens möte 12 juli 1913.
Tidskr. i militär hälsovård 1913. Bd 38, s. 269—281.

4081. **Liljefalk, A.,** Köbenhavnske Tilstande i Tiden efter Fredslutning 1660. [Upplysningar hufvudsakligen grundade på svensken P Chambers bref från Köbenhavn.]
Historiske Meddelelser om Köbenhavn 1913. Bd 4, s. 202—217.

4082. Riksskattmästaren Gustaf Bondes politiska program 1661. Medd *G. Wittrock.*
Hist. Tidskr. 1913, s. 42—54.

4083. **[Munktell, S.],** Svenska Guldkusten. Ett 250-årsminne (1663–191 Af *Swen Swenske.*
Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:r 164 (^{19} 7).

4084. **Wittrock, G.,** Bremiska hären och subsidiefrågan i Karl XI:s f myndares utrikespolitik 1667- -68.
Hist. Tidskr. 1913, s. 23—41.

4085. **Meyer, E.,** Från Carl XI:s studenttid.
Uppsala 1912, N:r 297 B. Dagliga uppl., s. 2—5. Med 4 illustr

4086. Fragment av dagbog (av okänd författare) rörande 1675 års fälttå Tyskland.
Bolinus, A., En dagbok från 1600-talet, s. 90—93.

4087. **Klinkenborg, M.,** Fehrbellin. Nach Berichten und Briefen der fal enden Männer hrsg. 84 s. + 1 Karte. Leipzig, R. Voigtländer.
Voigtländers Quellenbücher. Bd 50.

4088. **Rockstroh, K. C.,** Vendepunktet i den Skaanske Krig (August—S tember) 1676.
[Dan.] Hist. Tidsskr. 1913. Ottende Række. Bd 4, s. 103—150

89. **Rockstroh, K. C.,** Et Bidrag til Oplysning om Slaget i Köge Bugt ¹/₇ 1677.
Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Københavns Amt 1911, s. 40—60.

90. Urkunder rörande Stockholms historia. 1. Stockholms stads privilegiebref 1423—1700. Med understöd af stadens medel utgifna af Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet. H. 4: 1684—1700. Utg. af *Arn. Bratt.* S. 479—569 + VI + (1) s. Sthlm, Wahlström & Widstrand. Pr. 2 kr. 25 öre.

91. **Olmer, E.,** Svenska regeringens förhållande till Brandenburgs intagande av Elbing 1698. Läroverksprogr. VI s. 4:o. Borås.

92. Karolinska förbundets årsbok 1912. (1) + 408 s. + 2 portr. + 12 bilder + 1 karta. Lund.
Se nedan »Recensioner» 4488.

93. Karolinska krigares dagböcker jämte andra samtida skrifter. D. 8. Utg. af *Aug. Quennerstedt* (3) + XL + 237 + (1) s. + 4 portr. 9. XXVIII + 338 + (1) s. + 3 portr. o. pl. Lund, Gleerupska Univ. bokh. Pr. 8 kr. delen. Tr. i 200 exemplar.
Innehåll: 8: Förord; Carl Gustaf Mörners rapport; Nils Gyllenstiernas berättelse: Arvid Axel Marderfelts berättelse; Henrik Mathias v. Seulenbergs berättelse; Josias Cederhielms bref; Lars Tursenius underdåniga berättelse; Inkvarteringslista i Lund 1717. 9: Förord; Carl Gustaf Rehnskölds anteckningar och dagböcker; Rehnskiölds grefvediplom; Ludvig Nicolaus v. Hallarts dagbok; Varia.

94. **Djurberg, V.,** Om regementsfältskären Melchior Neumann och Karl XII:s blessyrer. Med 6 bilagor.
Karolinska förbundets årsbok 1912 (tr. 1913), s. 53—140 + 1 portr. Med 3 kartor o. 2 illustr. i texten. Fortsättningen i Karolinska förbundets årsbok 1913 (tr. 1914). Äfven utk. separat. 175 s. + 1 portr. Sthlm 1913.

95. **Herlitz, N.,** Carl Schirren. Några ord om en baltisk historiker.
Svensk Tidskr. 1913, s. 457—464.

96. **H[olm]b[er]g, E.,** Ur gamla rullor från karolinernas dagar. Anteckningar. 3—4.
Tidskr. i sjöväsendet 1913, s. 434—438, 608—610.

97. **Järta, H.,** Karl XII och hans tidehvarf. Ett otryckt presidietal i vetenskapsakademien. Meddeladt af *E. Naumann.*
Karolinska förbundets årsbok 1912 (tr. 1913), s. 290—314.

98. **Kuylenstierna, O.,** Karl XII:s absolutism.
Mimer 1913. Årg. 11, s. 11—15.

99. **Kuylenstierna, O.,** Karl XII:s artilleri. 1.
Artilleritidskrift 1913, s. 51—66.

100. **Schürer von Waldheim, M.,** Prins Maximilian Emanuel af Württemberg. En tapper dragonöfverste i Karl XII:s armé. XII + 157 + (1) s. + 20 portr. o. illustr. Sthlm, Bröderna Lagerström. Pr. 5 kr. 75 öre.
Se nedan »Recensioner» 4491.

101. **Seraphim, E.,** Warum Carl Schirren keine Geschichte des Nordischen Krieges und Patkuls geschrieben hat. Eine Studie.
Baltische Monatsschrift 1913. Bd 75, s. 359—369.

102. **Olmer, E.,** Några ord om Brandenburgs förhållande till August II:s angrepp på Livland år 1700. Läroverksprog. S. VII—XV. 4:o. Borås.

4103. Sekreteraren vid Carl XII:s fältkansli Josias Cederhielms bref till si broder Germund juni 1700—1701 samt 1706.
Karolinska krigares dagböcker. D. 8, s. 137—258.

4104. Drabanten och kaptenen vid lifgardet Olof Stiernhööks journal 170 —1703. Utgifven af *S. E. Bring.*
Karolinska förbundets årsbok 1912 (tr. 1913), s. 315—400. Med 2 fac i texten.
Äfven separat i 50 numrerade exemplar. 94 s. Med 2 facs. i texte Lund 1913.

4105. Generalen friherre Carl Gustaf Rehnskölds anteckningar och dagbok 1701—1702; 22 dec. 1702—19 okt. 1704; 23 juli 1705—13 aug. 170
Karolinska krigares dagböcker. D. 9, s. 1—196. Med 2 portr.

4106. Generalmajoren friherre Carl Gustaf Mörners underd. berättelse o sina krigsföretag 25 febr.—9 juli 1702.
Karolinska krigares dagböcker. D. 8, (1) s. + s. 1—12 + 1 portr.

4107. Bref från Olof Hermelin till Samuel Barck 1702—1709. Utgifna *C. von Rosen.* XIII + 180 s. + 1 portr. Sthlm, Norstedt. Pr. 6 k
Se nedan »Recensioner» 4492.

4108. Öfversten grefve Nils Gyllenstiernas berättelse om polska och rysl krigen 1702 i juli—1709 d. 16 juni.
Karolinska krigares dagböcker. D. 8, s. 13—92 + 1 portr.

4109. **Dierssen, H.,** Die Provinz Posen im Nordischen Kriege nach d Darstellung in Voltaires Charles XII.
Zeitschrift der Historischen Gesellschaft für die Provinz Posen 191 Jahrg. 28, s. 1—21.

4110. En bild från kriget i Polen 1704. (Meddeladt af *T. J. P[etrelli].*)
Personhistorisk Tidskr. 1913. Årg. 15, s. 192—198.

4111. **Thum, W.,** Die Rekrutierung der sächsischen Armee unter Aug dem Starken (1694—1733). X + 89 s. Leipzig, Quelle und Mey 1912.
Leipziger historische Abhandlungen. H. 29.

4112. Generalen friherre Arvid Axel Marderfelts berättelse om fälttåget Polen från den 14 aug. 1706 t. o. m. drabbningen vid Kalisz.
Karolinska krigares dagböcker. D. 8, s. 93—124 + 1 portr.

4113. Axel Gyllenkrooks relationer från Karl XII:s krig. Utgifna af *Sjöberg.* XV + 164 + (1) s. + 1 portr. Sthlm, Bröderna Lagerströ Pr. 5 kr.
Se nedan »Recensioner» 4493.

4114. Pis'ma i bumagi Petra Velikago. [Kejsar Peter den Stores bref o papper.] T. 6. 1707: juli—dec. XXVII + 634 + LXXXII + 1 S.-Peterb. 1912.

4115. **Stille, A.,** Karl XII, kak strateg i taktik v 1707—1709 gg. Per so švedskago A. Poltarackago. S predisloviem prof. S. Platono [Karl XII som strateg och taktiker åren 1707—1709. Öfversättn. fr svenskan af A. Poltarackij. Med förord af prof. S. Platonov.] VI 170 s. + 2 kartor. S.-Peterb. 1912.

4116. **Larsson, H.,** Carl XII och fälttåget mot Ryssland 1708—1709.
Dagens Nyheter 1913, N:r 15556 (8/9).

4117. **Stille, A.,** Om Carl XII:s fälttågsplaner 1708—1709. (Se N:r 41
Dagens Nyheter 1913, N:r 15577 (29/9).

118. Löjtnanten Henrik Mathias v. Seulenbergs berättelse om sin första ryska fångenskap 1708—1714.
Karolinska krigares dagböcker. D. 8, s. 125—136.

119. **Strukov, D.**, Russkaja artillerija pod Poltavoju. [Det ryska artilleriet vid Poltava.]
Zapiski razrjada voennoj archeologii i archeografi imperatorskago russkago voenoistoričeskago obščestva 1911. T. 1, s. 35—38.

120. **Feuereisen, A.**, Neue Materialien zur Geschichte der Belagerung Rigas 1709—10.
Rig. Sitz.-Ber. 1910, s. 83—85.

121. **Rechnitzer, H.**, Iver Huitfeldt. Tale ved Mindefesten i Köge den 4:de Oktober 1910.
Tidsskr. for Søvæsen 1910. Aarg. 81, s. 553—565.

122. Dagbok förd under ryssarnas fälttåg vid Prut 1 juni—15 aug. N. St. 1711 af general Ludvig Nicolaus Freiherr von Hallart.
Karolinska krigares dagböcker. D. 9, s. 215—248. Med 1 portr.

123. En journal på vers om händelserna till sjös den 23 augusti—den 23 september 1712. Meddelad af *S. E. Bring.*
Karolinska förbundets årsbok 1912 (tr. 1913), s. 141—149. Äfven separat. 9 s. Lund 1913.

124. **Petrelli, T. J.**, Ett besök vid Gadebusch.
Karolinska förbundets årsbok 1912 (tr. 1913) s. 169—177 + 12 bilder o. 1 illustr. i texten.

125. **Westerlund C.**, Slaget vid Gadebusch.
Karolinska förbundets årsbok 1912 (tr. 1913), s. 150—168 + 1 karta.

126. Underdånig berättelse af fältprästen Lars Tursenius om sin resa till Assov jan.—maj 1713. Med bilagor.
Karolinska krigares dagböcker. D. 8, s. 259—292.

127. Kalabaliken i Bender den 1 februari 1713. Ett tvåhundraårsminne. Efter samtida berättelser.
Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:r 26 (1/2).

128. **N[ordensva]n, [C. O.]**, För tvåhundra år sedan. Bender—Tönningen.
Svensk Militär Tidskr. 1913. Årg. 2, s. 203—208.

129. **T[idander], L. G.**, Kapitulationen vid Tönningen 1713. Ett sorgligt 200-års minne.
Militär-Nyheter 1913, s. 109—111.

130. **T[idander], L. G.**, Kriget i Finland 1713. Ett dystert 200-års-minne.
Militär-Nyheter 1913, s. 141, 149—151.

131. **[Munktell, S.]**, Madagaskar som svenskt guvernement. Ett egendomligt 200-årsminne. Skildrat av *Swen Swenske.*
Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:r 117 (24/5).

132. **Davidsson, J. A.**, Karl XII i Ungarn. Tvänne hus i Ungarn, hvarest Karl XII bott under sin berömda ridt från Demotika till Stralsund.
Hvar 8 dag 1913. Årg. 14, s. 489, 493. Med 3 illustr.

133. **Bring, S. E.**, »En svensk gudfruchtig fångas hiertröriga bref, skrifwit utur Siberien» och något om fångarnas öfversättningsarbete. [1715.]
Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913). Meddelanden o. aktstycken, s. 163—172. Äfven separat.

134. **Lundberg, B.**, Sverige och Preussen från krigsutbrottet 1715 till freden 1720. 1. 1715—1718. XII + 79 s. Örebro.
Bilaga till Örebro högre allmänna läroverks årsredogörelse 1912—1913.

4135. **Råbergh, H.,** Johan Haberman. [Han var med bland svenska fångarna i Tobolsk.]
Finska Kyrkohistoriska samfundets Årsskr. D. 1. 1911 (tr. 1912), s. 321—326.

4136. **Sörensson, P.,** Grefve Carl Piper och svenskarna i ryska fångenskapen.
Karolinska förbundets årsbok 1912 (tr. 1913), s. 1—52 + 1 portr.

4137. **Quennerstedt, Aug.,** Karl XII i Lund.
Karolinska förbundets årsbok 1912 (tr. 1913), s. 178—216. Med illustr. i texten.

4138. **Hornemann, G.,** Peter den store paa Falster.
Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog for 1913, s. 1—17. Med 3 illustr.

4139. En preussisk diplomats [friherre von Cnyphausen] indberetninger om felttoget i Norge 1716 mot Carl XII. Ved *H. J. Barstad.*
Norsk Militært Tidsskr. 1913. Bd 76, s. 49—54.

4140. **Lundberg, B.,** Görtz i närheten af Berlin september 1717.
Karolinska förbundets årsbok 1912 (tr. 1913), s. 217—249.

4141. Inkvarteringslista i Lund november 1717.
Karolinska krigares dagböcker. D. 8, s. 293—325.

4142. **Westrin, Th.,** Det sista giftermålsanbudet till Karl XII.
Karolinska förbundets årsbok 1912 (tr. 1913), s. 250—257.

4143. **Schulthess, F.,** La vérité sur la mort de Charles XII de Suède.
Bibliothèque universelle et revue Suisse 1913. T. 70, s. 263—292.

4144. **Hulting, J.,** Ryssarnas härjningar på Sveriges östra kust åren 1719—1721. IV + 76 s. + 1 portr. o. 9 illustr. i texten. Sthlm, Norstedt. Pr. 1 kr. 25 öre.
Svenskt Folkbibliotek. 2: 7.

4145. [**Svensson, N. P.**], Lovisa Ulrika och Tessin. I anledning af [Elkan], Hermelin och purpur. 1—2. Af *Qvidam Qvidamsson*
Göteborgs Handels o. Sjöfartstidning 1913, N:o 34 (11/2), 35 (12/2).

4146. Bernstorffske Papirer. Udvalgte Breve og Optegnelser vedrørende Familien Bernstorff i Tiden fra 1732 til 1835. Udgivne af *Aage Friis.* Udgivet paa Carlsbergfondets Bekostning. Bd 3: Udvalgte Breve vekslede mellem J. H. E. Bernstorff og A. P. Bernstorff og Ditlev Reventlou 1751—1783. XIII + 727 + 124 + (2) s. + 2 slägtta + 3 portr. Khvn, Gyldendalske Boghandel.

4147. Correspondance diplomatique des représentants de France à la cour l'impératrice Catherine II. T. 2. 1766—1769. [Titeln äfven på ryska.] VIII + 610 + (1) s. S.-Peterb.
Sbornik. T. 141.

4148. [**Brown, J.**], Memoirs of the courts of Sweden and Denmark during the reigns of Christian VII. of Denmark and Gustavus III. and IV. Sweden. Limited Ed. Vol. 1. 359 s. + 5 illustr. 2. 362 s. 5 illustr. London.
Secret court memoirs. 18, 19.

4149. **Quirielle, B. de,** Gustave III, roi de Suède (1746—1792). Par Jacques de Coussanges. 16 s. Med 1 portr. o. 1 karta i texten. Paris u. [Pseud.]
Ur: Les contemporains.

4150. **Fiel, P.,** et **Serrière, A.,** Gustave III et la rentrée du catholicisme en Suède d'après des documents inédits. Avec préface de A. Mézières VI + 309 s. Paris, Plon-Nourrit.

1. **Daudet, E.,** Un drame d'amour à la cour de Suède 1784—1795. IX + 265 s. Paris, Hachette.

2. Skrivelser från Gustaf III ur Anders af Håkanssons papper. [1790—92.] Medd. af *L. Wahlström.*
Hist. Tidskr. 1913, s. 230—242.

3. **Daudet, E.,** Tragédies et comédies de l'histoire. Recits des temps révolutionnaires, d'après des documents inédits. 293 s. Paris, Hachette 1912.
En af uppsatserna handlar om Gustaf IV Adolf och har till titel: Autour d'une chambre royale.

4. **Wahlström, L.,** Nya uppslag i historien om England och Danmark 1807.
Nordisk Tidskr. 1913, s. 403—411.

5. **Grade, A.,** Sverige och Tilsit-alliansen (1807—1810). Akad. afh. XXVIII + 492 s. Lund, Gleerupska Univ.-Bokh. Pr. 5 kr.

6. **Clason, S.,** Gustaf IV Adolf och den europeiska krisen under Napoleon. Historiska uppsatser. Uppl. 1 & 2. VII + 247 + (1) s. Sthlm, Geber. Pr. 3 kr. 75 öre.
Innehåller följande uppsatser: Sveriges handelsintressen och tvekampen mellan Frankrike och England; Stedingks memoarer en tendentiös aktpublikation; Ryska depescher från Sverige vid krigsutbrottet 1808; Freden i Fredrikshamn.
Se nedan »Recensioner» 4496.

7. **Clason, S.,** Sveriges handelsintressen och tvekampen mellan Frankrike och England.
Clason, S., Gustaf IV Adolf och den europeiska krisen under Napoleon, s. 1—51.

8. **Clason, S.,** Stedingks memoarer, en tendentiös aktpublikation.
Clason, S., Gustaf IV Adolf och den europeiska krisen under Napoleon, s. 52—95.

9. **Clason, S.,** Ryska depescher från Sverige vid krigsutbrottet 1808.
Clason, S., Gustav IV Adolf och den europeiska krisen under Napoleon, s. 96—154.

0. **Granqvist, P. M.,** Tidsbild från 1808 och 1809. En rysk ambassadörs spel och bedrifter i Stockholm. [Alopæus].
Aftonbladet 1913, N:o 295 (10/10).

1. **Lindén, K. E.,** »Fältsjukan» och »blessyrerna» under kriget 1808—1809.
Finska Läkaresällskapets handlingar 1912. Bd 54, s. 348—402 + 1 bilaga.

2. **Hjertén, I.,** En finsk officer [Jack] på audiens hos Gustaf IV Adolf.
Personhistorisk Tidskr. 1913. Årg. 15, s. 206—210.

3. **Cronstedt, G.,** Sveaborgs fall och Caulaincourts rapporter.
Hist. Tidskr. 1913, s. 54—57.

4. **Brusewitz, A.,** Representationsfrågan vid 1809—10 års riksdag. En inledning till representationsreformens historia. Med 5 bilagor. Akad. afh. XV + (1) + 208 s. Uppsala, Akad. bokh. Pr. 4 kr 50 öre.
Uppsala Universitets Årsskr. 1913.
Se nedan »Recensioner» 4498.

5. Bengt von Hofstens brev från 1809 års riksdag. Utgivna med inledning och anmärkningar av *Lydia Wahlström.* V + 188 s. + 2 portr. Sthlm. Norstedt. Pr. 2 kr. 75 öre.
Se nedan »Recensioner» 4499.

4166. **Clason, S.,** Freden i Fredrikshamn. 1—8.
Clason, S., Gustaf IV Adolf och den europeiska krisen under Napoleon s. 155—247.

4167. **Cappelletti, L.,** La fine di una dinastia. In qual modo il maresciall Bernadotte divenne principe ereditario di Svezia. 17 s. Med 1 port i texten. [Firenze.] [Undert.]
Estratto dallo Rassegna Nazionale, fasc. 16 Ottobre 1913.

4168. **Klaeber, H.,** Marskalk Bernadotte, kronprins af Sverige. Auktoriserad öfversättning från tyskan af *V. Brandberg.* IX + (2) + 444 + 2 facstr. Med 9 illustr. i texten. Sthlm, Norstedt. Pr. 7 kr.

4169. **Clason, S.,** Europas hundraårsminne och vårt.
Svensk Tidskr. 1913, s. 335—346. Med 4 illustr.

4170. **Hallendorff, C.,** Minnet af 1813.
Svenska Dagbladet 1913, N:o 133 (20/5).

4171. **T[idander], L. G.,** Krigsrustningarna i Sverige våren 1813. E 100-års minne.
Militär-Nyheter 1913, s. 102—103, 108—109.

4172. **Hellström, C.,** När svenska armén sist drog i fält: för hundra å sedan.
Bonniers månadshäften 1913, s. 242—263. Med 32 bilder.

4173. **T[idander], L. G.,** Svenska expeditionen till Hamburg i maj 181 Ett 100-års minne.
Militär-Nyheter 1913, s. 181—182, 189—190. 198. 205—206.

4174. **T[idander], L. G.,** Mötet på Trachenberg den 9—12 juli. Ett 100-å minne.
Militär-Nyheter 1913, s. 246, 253—255.

4175. **Kuylenstierna, O.,** Svenskarna mot Napoleon I år 1813. 1. Kro prinsen Karl Johan. 2. Gross-Beeren. 3. Dennewitz. 4. Leipzig.
Svensk Militär Tidskr. 1913. Årg. 2, s. 339—345, 480—490. M 4 illustr.

4176. **Kuylenstierna, O.,** Kronprins Karl Johan, hans armé och hans m ståndare 1813.
Vårt Försvar 1913. s. 57—117. Med 18 illustr.

4177. **N[ordensva]n, C. O.,** För hundra år sedan. 1. Före stilleståndet 2. Svenska armén i Tyskland. 3. Döbelns missöde. 4. Planer o arméer under stilleståndet. 5. Krigshändelser intill början af oktob 6. Düben—Leipzig.
Svensk Militär Tidskr. 1913, s. 273—296, 346—360. 417—428. M 5 kartskisser o. 3 bilder.

4178. **Witte, K.,** Vor hundert Jahren. Die Schlacht bei Grossbeeren. Na den Aufzeichnungen eines Engländers.
Mitteilungen des Vereins für die Geschichte Berlins 1913, s. 126 1

4179. Die Schlacht bei Dennewitz am 6. September 1813.
Militär-Wochenblatt, 1913, N:o 118.

4180. **Rachfahl, F.,** Bernadotte und Bülow vor Wittenberg. Kritische Studien zur Schlacht von Dennevitz. Hälfte 1—2.
Forschungen zur Brandenburgischen und Preussischen Geschichte 191 Bd 25, s. 491—557; 26, s. 87—147.

4181. **Pflugk-Harttung, J. v.,** Leipzig 1813. Aus d. Akten d. Kriegsarchivs d. Grossen Generalstabes, d. Geh. Stadtsarchivs in Berlin. Staatsarchivs in Breslau u. d. Ministeriums d. Auswärt. Angelegenheiten in London. XVII + 452 s. Mit 4 Schlachtenpl. u. 1 Al Gotha, F. A. Perthes.

182. **Pflugk-Harttung, J. v.,** Zur Geschichte der Schlacht bei Leipzig.
Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts- und Altertumsvereine 1913, sp. 436—449.
Innehåller en del angrepp på Bernadotte,

183. **Pflugk-Harttung, J. v.,** Ueber das Verhalten Bernadottes vom 14. bis 17. oktober 1813.
Militär Wochenblatt 1913, N:o 165, 166.

184. **Schulte, A.,** Die Schlacht bei Leipzig. 32 s. + 1 pl. 4:o. Bonn. A. Marcus' und E. Webers Verlag.

185. **Wintruff, W.,** Mühlhausen und die sogenannten Schwedengelder. (1813).
Muhlhäuser Geschichtsblätter 1912/13. Jahrg. 13, s. 97—100.

186. **Stille, A.,** Striden vid Bornhöft i Holstein 7 december 1813. Jämte **Cederström, Br.,** Kort öfversikt af Kronprinsens husarregementes historia. 150 s. Med 82 illustr. o. kartor o. många portr. 4:o. Malmö, Falkmans bokh. Pr. 8 kr.

187. **Fournier, Aug.,** Das Geheimpolizei auf dem Wiener Kongress. Eine Auswahl aus ihren Papieren. XV + 510 s. Wien & Leipzig.
Innehåller bl. a. rapporter o. bref från Löwenhjelm o. Hegardt till Engeström; från Löwenhjelm till hans broder i Stockholm.

188. **Vullum, E.,** Hvorledes Norge blev frit. (4) + 343 s. Kristiania, Aschehoug & C:o. Pr. 6 kr.

189. Karl XIV Johan om juryinstitutionen. Ett bref af 25/4 1819.
Stockholms Dagblad 1913, N:o 193 (20/7).

190. **Irgens-Bergh, M. F.,** Bemerkninger gjort paa en reise i Norge sommeren 1824. Medd. af *S. A. Lindbæk.*
[Nor.] Hist. Tidsskr. 1913. Femte Række. Bd 2, s. 277—298.

191. **Hierta, Lars,** Riksdagsmotioner och anföranden. Med understöd af stiftelsen Lars Hiertas Minne utgifna af *G. A. Aldén.* D. 1. Riksdagarna 1828—30, 1834—35 och 1840—41. XXII + 556 s. + 1 portr. o. 1 medaljong i texten. Sthlm, Nordiska bokh. Pr. 6 kr. 50 öre.

192. **Rosen, C. O. v.,** Svensk mark i sista stormaktskriget på Östersjön. Ett apropos till det utrikespolitiska läget. Fårösund i västmakternas tjänst 1854—56.
Svensk Tidskr. 1913, s. 32—47. Med 8 fig.

193. I rapporti fra l'Italia e la Svezia in un documento inedito di un diplomatico italiano. [1861. Marchese di Torre Arsa.]
Il piccolo giornale d'Italia 1913, N:o 191.
Meddelad i svensk öfversättning af *B. Lundstedt* i Aftonbladet 1913, N:o 263 (25/9).

194. **Frahm, Fr.,** Die politische Lage beim Ausbruch des deutsch-dänischen Krieges.
Historische Vierteljahrschrift 1913. Jahrg. 16, s. 520—536.

195. Les origines diplomatiques de la guerre de 1870—1871. Recueil de documents publié par le ministère des affaires étrangères. T. 7. 1:re septembre 1865—14 mars 1866. 470 s. Paris, Gustave Ficker.

196. **Manthey, Aug. Chr.,** Dagböger for Aarene 1856—1874. Bd 2: H. 4. S. 241—304. Kristiania.
[Nor.] Hist. Tidsskr. 1913. Lev. 3.

197. **Dardel, Fr. v.,** Minnen. D. 4. 1871—1872. Jämte personregister till delarna 1—4. 238 + (1) s. Med många illustr. i texten. Sthlm, Norstedt. Pr. 5 kr.

4198. **Nielsen, Y.,** Fra Johan Sverdrups Dage. Oplevelser og Optegnelser 1884—1889. 211 s. Khvn & Kristiania, Gyldendalske Boghandel. Pr. 4 kr.

4199. **Törnebladh, R.,** Riksdagsminnen. Utgifna af *C. Törnebladh.* Med 1 portr. o. 79 illustrationer i texten. VIII + 414 s. Sthlm, Norstedt. Pr. 7 kr. 50 öre.
Se nedan »Recensioner» 4503.

4200. **Lausberg, C.,** Das Nordland. Mit 7 farbigen Tafeln und einem Einbandbild nach Dreifarbenaufnahmen von *A. Miethe,* einer farbigen Gemäldewiedergabe und 228 Abbildungen. XXIII + (1) + 663 s. Leipzig, Klinkhardt & Biermann.
S. 94—133 berör unionshistorien och händelserna 1905.

4201. **Sprækkenhus, J. K.,** Gudbrandsdölerene. Minner fraa 1905. 123 s. Kristiania, Brödrene Wigaards Forlag 1912. Pr. 1 kr. 25 öre.

Biografi och genealogi.

4202. **Matriklar,** Växjö läroverks äldre. Växjö skolas matrikel för åren 1651—1751. Utgifven af *L. Larsson.* 20 s. 4:o. Progr. Växj 1912.

4203. **Nilsson, N. P.,** Rektorer vid Landskrona allmänna läroverk. Läroverksprogr. XIII s. 4:o. Landskrona.

4204. **Palmgren, H.,** Matrikel öfver Gästrike-Hälsinge nation i Uppsal 1811—1912. Enligt nationens uppdrag utgifven. VII + 343 s. + pl. Uppsala (tr. i Sthlm). Pr. 7 kr. 50 öre.

4205. **Palmstierna, C. O.,** »Minnesbilder i profil». Medd. af *A. Lewenhaupt.*
Personhistorisk Tidskr. 1913. Årg. 15, s. 1—40.

4206. Six lettres inédites de *Gustaf Mauritz Armfelt* à Francis d'Ivernois [1806—1811.] Publiées par *O. Karmin* et *H. Biaudet.* 23 s. Genève 1912.
Annales Academiæ scientiarum Fennicæ. Ser. B. T. 8. N:r 3.

4207. **Schybergson, M. G.,** *Gustaf Mauritz Armfelt* i Ryssland 1810.
Finsk Tidskr. 1913. T. 74, s. 43—50.

4208. **Bolinus, A.,** En dagbok från 1600-talet. Utgiven av *E. Brunnström* 99 + (1) s. Sthlm, Norstedt. Pr. 1 kr. 50 öre.
Innehåller: Utgifvarens förord; Andreas Bolini liv; Fragment av dagbok rörande 1675 års fälttåg i Tyskland; »Relation — — — om herr Bengt Oxenstiernes — — — widt kring om werlden gjorda resor»; »Om sälig och manhaftige Niels Stierneskiöldz tapperhet till siösz och sielfwa döden för Dantzigh, Anno 1627 then 18 Novembris».

4209. **Cederström, Eug.,** *Carl von Cardell.* Ett hundraårsminne.
Arte et Marte 1913, s. 7—13. Med 3 illustr.

4210. **Hultin, A.,** *Gustaf Filip Creutz.* Hans levnad och vittra skrifter IX + (3) + 383 + 117 s. Med många illustr. i texten. Helsingfors
Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland. 111. Finlands svenska vitterhet. 5.

4211. **Tengwall, G.,** *Danckwardtsättlingar.* Borgmästaren Joachim Danckwardts afkomlingar. Ett försök till utredning. D. 1. Adl. ätter. 502 + (1) s. Hernösand, Förf. 1912. Pr. inb. 5 kr.

4212. **Carnegy, M.,** En drottnings riddare. *Axel von Fersens* liv. Öfversatt från engelskan af *H. Flygare.* IV + (2) + 247 + (3) s. + 13 portr. o. illustr. Sthlm, Geber. Pr. 4 kr. 50 öre.

4213. **Heidenstam, O. G. von,** Marie-Antoinette, *Fersen* et Barnave. Leur correspondance. (2) + 342 s. Paris, Calmann-Lévy.
Se nedan »Recensioner» 4505.

4214. **Hue, G.,** Comte de *Fersen,* le dernier fidèle de Marie Antoinette (1755—2810). 16 s. Med 1 portr. i texten. Paris u. å.
Ur: Les contemporains.

4215. **Olsson, M.,** *Anders Larsson;* en stockholmsk köpman från Johan III:s tid.
Samfundet S:t Eriks Årsbok 1913, s. 21—29. Med 1 portr. o. 1 genealog. tabell.

4216. Personalier öfver *Ludvig Wierich Lewenhaupt,* Charlotte S. M. Lewenhaupt, f. Hohenlohe, Axel Lewenhaupt och F. H. A. Anna Maria Lewenhaupt, g. m. frih. Germund Cederhielm. 28 s. Sthlm, Fritze. Pr. 4 kr.
Meddelande från grefliga ätten Lewenhaupts slägtförening. 1.

4217. **Ahnlund, N.,** Till *Axel Oxenstiernas* ungdomshistoria.
Personhistorisk Tidskr. 1913. Årg. 15, s. 167—189.

4218. **Sandell, E.,** *Axel Oxenstierna.* 31 s. 4:o. Sthlm 1912.

4219. »Relation eller berättelse om then ädle och högwälborne herres herr *Bengt Oxenstiernes,* friherre till Ekebyholm och Söderboo, Sveriges Rijkes Rådz. Rijckz stalmästares och General Gubernator öffwer Liffandh höga förfarenhet och widt kringh om werlden giorda resor.»
Bolinus, A., En dagbok från 1600-talet, s. 93—97.

4220. **G. A. Reuterholm** till Nils Dalberg. [1780.] Meddeladt af *Ivar Norberg.*
Personhistorisk Tidskr. 1913. Årg. 15, s. 200—205.

4221. **Hult, K.,** *Johannes Rudbeckius.* En mönsterbiskop från Sveriges storhetstid. 55 s. + 1 portr. o. 3 illustr. i texten. Sthlm, Svenska kyrkans diakonistyrelses bokf. Pr. 50 öre.

4222. **Lindberg, G.,** *Torsten Rudenschöld* och hans livsgärning. Minnesteckning. 21 s. Lidköping, Axel Ericsson. Pr. 15 öre.

4223. **Brusewitz, A.,** Ett bidrag till *Axel Gabriel Silfverstolpes* politiska biografi.
Personhistorisk Tidskr. 1913. Årg. 15, s. 41—60.

4224. **Magnus Stenbock** och Eva Oxenstierna. En brefväxling utgifven af *C. M. Stenbock.* D. 1. XIII + (1) + 251 s. + 8 portr. Sthlm, Norstedt. Pr. 6 kr.
Se nedan »Recensioner» 4507.

4225. **Malin Stures** släktbok. Utgifven af *S. Leijonhufvud.*
Personhistorisk Tidskr. 1913. Årg. 15, s. 145—166.

4226. **Bååth-Holmberg, C.,** *Frans Suell,* den store Malmöborgaren. En kulturskildring.
Läsning för svenska folket 1913, s. 1—27.

4227. **Gustaf III,** Äreminne öfver riksrådet och fältmarskalken *Lennart Torstenson,* grefve till Ortala. Skrift som vunnit stora priset i Svenska

Academien 1786. 57 + (4) s. 4:o. Med 2 portr. o. 4 illustr. i texten. Sthlm, Bröderna Lagerström. Pr. 4 kr. 50 öre.
Mästerstycken ur Sveriges litteratur. 5.

4228. **Hobohm, M.,** *Torstensson* als Vorgänger Friedrich des Grossen im Kampf gegen Oesterreich.
Preussische Jahrbücher 1913. Bd 153. s. 423—440.

4229. **Fehrman, D.,** *Carl Fredrik af Wingård* såsom biskop öfver Göteborgs stift. D. 2. XIV + (2) + 414 s. Lund, C. W. K. Gleerup 1911—1912. Pr. 5 kr.
Lunds Universitets Årsskr. N. F. Afd. 1. Bd 8. N:r 4.

4230. **Ljungfors, V.,** En skånsk bondestam från början af 1700-talet. Genealogisk utredning. [*Sjunne Aradssons* barn.] XVI + 119 s. Lund, Förf. Pr. 4 kr.

Heraldik och numismatik.

4231. **Läffler, L. Fr.,** De svenska landskapsvapnen ännu en gång.
Personhistorisk Tidskr. 1912 (tr. 1913). Årg. 14, s. 114—115.

4232. **Schröder, E.,** Zur Bezeichnung pommerscher Münztypen dec 16. u. 17. Jahrhunderts.
Berliner Münzblätter 1913. Jahrg. 34, s. 548—551, 656—658.

Krigshistoria.

4233. **Ahlgren, O.,** Fran indelningsverkets dagar. Hågkomster och historier. (2) + 166 s. Med 4 illustr. Sthlm, Norstedt. Pr. 2 kr. 75 öre.

4234. **Björlin, G.,** Sveriges krigshistoria i bilder. Utgifven af *J. M. Pålman*. H. 1—4. 48 s. + 12 pl. Med många illustr. i texten. Tv.fol. Sthlm, Bröderna Påhlmans förlag. Pr. 2 kr. 50 öre häftet.

4235. **Braunerhjelm, C. A. G.,** Kungl. Lifregementets till häst histor. Utarbetad efter samlingar af *O. M. F. Björnstjerna* och *C. A Kierspor*. D. 2. Upplands och Södermanlands ryttare åren 1621—16.. samt Upplands ryttare åren 1636—1666. 178 + (2) s. + 2 pl. + 2 kartor o. 15 illustr. i texten. D. 6. Förteckningar å officerare åren 1561-1913. (1) + IV + [samt 14 förteckningar å regementsofficerare hvardera å en eller flera hopvikta tabeller.] Uppsala & Sthlm, Almqvist & Wiksell. Pr. 5 kr. 50 öre delen.

4236. **Carpelan, T.,** En uppgift om svenska krigsmaktens storlek 1684.
Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland. 112. Förhandlingar och uppsatser. 26. 1912 (tr. 1913), s. 212—216.

4237. **Cederström, Br.,** Kort öfversikt af kronprinsens husarregementes historia. (Se N:r 4186.)
Stille, A., Striden vid Bornhöft. s. 9—26. Med 48 illustr.

4238. **Chefer,** Kungl. Kronobergs regementes, 1623—1912. Efter i officerskårens ägo befintliga portr. 9 s. + 25 portr. Sthlm 1912.

9. **Cyrus, A.,** Anteckningar om våra äldre och nyare exercisreglementen för armén och marinen. (2) + 104 s. Sthlm. Pr. 2 kr.
Marinlitteraturföreningen, N:r 13.

0. **Cyrus, A.,** Något om marinens äldre och nyare exercisreglementen.
Tidskr. i sjöväsendet 1913, s. 284—301. Med 6 fig.

1. **[Hult, I.],** Karlskrona grenadjärregementes historia. 1. Smålands ryttare 1543—1628. (1) + 56 s. Sthlm, Norstedt. Pr. 1 kr. 25 öre.

2. **Hägg, J.,** Some peculiar Swedish coast-defence vessels of the period 1762—1808.
The Mariner's Mirror 1913. Vol. 3, s. 46—49. Med 3 fig.

3. **Key, W.,** Östgöta fotfolk. Kungl. Första Lifgrenadierregementet under Sveriges krig 1520—1814. 38 s. Med 3 illustr. i texten. Uppsala 1910.

4. **Munthe, L. W:son,** Kongl. fortifikationens historia. D. 6: 1. 192 s.
Bihang till Tidskrift i fortifikation.

5. **Schaffalitsky de Muckadell, C.,** Haandbog i Nordens Sökrigshistorie. VII + 535 + (1) + 16 pl. o. 6 kartor. Khvn 1911.

6. **Sjöstedt, C.,** Anteckningar rörande »Pionier- och Kronoarbetskårerna» samt »Wärfvade arméns disciplinkompani» under deras förläggning å Carlsborg. 31 s. Med 8 illustr. i texten. Hjo. Pr. 50 öre.
Se nedan »Recensioner» 4509.

7. **Thorsander, G.,** Skaraborgs regemente i Tyskland, Belgien och Norge åren 1805—1808 och 1813, 1814. Nu[!]intressanta 100-årsminnen, efter officiella uppgifter och minnestecknares skildringar, utarbetade. 70 s. Sköfde, Strokirks bokh. Pr. 75 öre.

8 **Wendes regemente** 1813. Minnesskrift, utgifven af officerskåren 1913. 92 s. + 1 portr. Med 8 kartor o. 40 illustr. i texten. 4:o. Kristianstad (tr. i Göteborg), Littorins bokh. Pr. 4 kr.

9. **Z[eeh], E.,** Storläger och fälttjänstöfningar från Gustaf IV Adolfs tid.
Kungl. Krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift 1913, s. 508—519.

0. **Z[eeh], E.,** Taktiska vinterarbeten för officerare vid Skånska husarregementet år 1799.
Kungl. Krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift 1913, s. 225—237.

Litteratur- och konsthistoria.

1. **Böttiger, J.,** Gustav II Adolfs konstskåps öden i Uppsala. 75 s. Uppsala, Akad. bokh. Pr. 1 kr. 50 öre.
Uppsala Universitets Årsskr. 1913. Progr. 2.

2. **Hahr, A.,** Studier i nordisk renässanskonst. 1. Med 64 illustrationer. Mit einem Resumé in deutscher Sprache. VII + 172 + XI s. Uppsala, Akad. bokh. Pr. 3 kr. 60 öre.
Skrifter utgifna af Humanistiska Vetenskapssamfundet i Uppsala. 15: 1.

4253. **Hazelius, Fr.,** Johan Sewenbom och hans målningar för slottet o rådhuset i Stockholm.
Samfundet S:t Eriks Årsbok 1913, s. 1—20. Med 11 fig.

4254. **Kyrkor,** Sveriges. Konsthistoriskt inventarium med stöd af K. Vitt Hist.- o. Ant. Akad. utgivet av *S. Curman* och *J. Roosval.* Bd 1: H. Västergötland. Kållands härad. Norra delen. Under medverkan a *A. Roland* bearbetat av *E. Fischer.* VI + 178 s. Med 186 fig. 1 slägttafla. Sthlm, Norstedt. Pr. 5 kr. 40 öre.

4255. **Lespinasse, P.,** L'art Français et la Suède de 1637 à 1816. Essa de contribution à l'histoire de l'influence Française. 248 s. + 1 p Paris, Champion.
Collection de la Société de l'histoire de l'art Français.

4256. **Lindblad, G.,** De historiska källorna för Snoilskys »Aurora K nigsmark».
Nordisk Tidskr. 1913, s. 461—481.

4257. **[Larsson, A. P.],** Från Sinclairsvisans och namnstämpelns dag Några historiska erinringar. 1—2.
Aftontidningen 1913, N:o 274 (24/11), 277 (27/11).

4258. **Romdahl, A. L., & Roosval, J.,** Svensk konsthistoria. Under me verkan af *S. Curman, A. Gauffin, G. Göthe, A. Hahr, G. Nordensvan, O. Rydbeck, N. Sjöberg, C. R. af Ugglas, G. Upmar* 612 s. + 16 pl. o. 428 fig. i texten. Sthlm (tr. i Uppsala), Lj Pr. inb. 21 kr.

4259. **Schück, H., & Warburg, K.,** Illustrerad svensk litteraturhistor 2:a omarbetade och utvidgade uppl. D. 3. Warburg, K., Sverig litteratur under nyhumanismens och nyromantikens tid (från 1809 t inemot 1830-talets slut). XVI + 544 s. + 37 bilagor (portr. o. illust Sthlm, Geber. Pr. 14 kr.

4260. **Sjöberg, N.,** Några Karl XII-porträtt.
Personhistorisk Tidskr. 1912 (tr. 1913). Årg. 14, s. 121—123. M 11 portr. o. 1 illustr.

4261. **Tynell, L.,** Skånes medeltida dopfunter. Utgifvet af Kungl. V terhets, Historie och Antikvitets Akademien. H. 1. 48 s. + 16 o. flera fig. i texten. 4:o. Sthlm, Cederquist. Pr. 10 kr.

4262. **W[arbur]g, K.,** Ett gammalt poem om slaget vid Dennewitz.
Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 209 (10/9).

4263. **Wåhlin, Th.,** Horologium mirabile Lundense.
Finn. Utgifven af Lukasgillet i Lund 1913, s. 6—11. Med 7 illu

4264. **Wåhlin, Th.,** Ur Lunds domkyrkoråds handlingar. Lunds domkyr gamla konstur vördsamt memorial afgifvet af Domkyrkoarkitekt 63 s. Med 34 fig. Lund.

4265. **Östman, N.,** Gustaf Vasas förlorade triumftaflor på Gripsholms sl
Ord och Bild 1914 (tr. 1913), s. 23—28. Med 8 illustr.

Statsrätt, juridik och nationalekonomi.

4266. **Aktstycken** i striden om kungsådran 1911—mars 1913. Saml. *H. von Sydow.* III s. + s. 119—581 + (3) s. + 1 pl. Sth Norstedt. Pr. 3 kr.

4267. **Amira, K. v.,** Grundriss des germanischen Rechts. 3:e verbesserte und erweiterte Aufl. XII + 302 s. Strassburg, Trübner.
Grundriss der germanischen Philologie. Herausg. v. *H. Paul.* 3:e Aufl. 5.

4268. **Bank,** Wermlands Enskilda, 1833—1908. 58 s., jämte 15 illustrativa och grafiska bilagor. 4:o. Göteborg 1910.

4269. **Beckman, K.,** Östergötlands Enskilda bank 1837—1912. 205 + (1) s., jämte illustrativa och grafiska bilagor. 4:o. Linköping 1912.

4270. **Beckman, N.,** Studier till Västgötalagarnas historia.
Arkiv för nordisk filologi 1913. N. F. Bd 26, s. 1—16.

4271. **Brusewitz, A.,** Ett konstitutionsprojekt från frihetstiden med en kommentar från Gustaf III:s tid.
Statsvetenskaplig Tidskr. 1913, s. 11—21.

4272. **Cammerrådh,** Kongl. Maij:tz och Rijksens. Ett trehundraårsminne 1613—8 april 1913. 24 + (1) s. + 2 facs. + 3 illustr. + 1 portr. 4:o. Sthlm, Bröderna Lagerström. Tr. i 300 numrerade exemplar.

4273. **Carlsson, A. B.,** Den svenska centralförvaltningen 1521—1809. En historisk öfversikt. Akad. afh. XI + 206 s. Uppsala (tr. i Sthlm), Akad. bokh.. Pr. 3 kr. 50 öre.
Se nedan »Recensioner» 4514.

4274. **Estlander, E.,** Hvilka lagrum i landskapslagarna innehålla de älsta stadganden om forum i brottmål?
Tidskr. utg. af Juridiska föreningen i Finland 1913. Årg. 49, s. 255—278.

4275. **Gränström, P. O.,** Till historien om Anders Danielsson, riksdagsmannen för tjugusju härad. En studie öfver kumuleradt mandat vid ståndstidens riksdagar.
Statsvetenskaplig Tidskr. 1913. Årg. 16, s. 164—194.

4276. **Haralds, Hj.,** »Krigsdepartementens chefer».
Statsvetenskaplig Tidskr. 1913. Årg. 16, s. 155—163.

4277. **Haralds, Hj.,** Konung och råd, ministrar och verk. En kritik af departementalkommitterades förslag ur det svenska statsskickets synpunkt.
Statsvetenskaplig Tidskr. 1913. Årg. 16, s. 295—334.

4278. **Mayer, E.,** Zur Hundertschaft in Skandinavien. (Zugleich eine Besprechung von Sven Tunberg, Studier rörande Skandinaviens äldsta politiska indelning). (Se N:o 3312.)
Historische Vierteljahrschrift 1913. Jahrg. 16, s. 54—68.

4279. **Protokoll,** Uppsala läns norra domsagas häradsrätts, i mål mellan Kungl. Maj:t och kronan, å ena, samt Sandvikens jernverksaktiebolag m. fl. å andra sidan, ang. bättre rätt till strömfallet Lanforsen. Utgifna genom kungl. kammarkollegii försorg. 1. 319 s. Sthlm, Norstedt. Pr. 2 kr.

4280. **Sandström, J.,** De stående skatterna i Svealand under medeltiden.
Hist. Tidskr. 1913, s. 1—22.

4281. **Stavenow, L.,** Om konungens provisoriska lagstiftningsmakt under frihetstiden. 23 s. Göteborg, Wettergren & Kerber. Pr. 50 öre.
Separat ur Göteborgs Högskolas Årsskrift. Äfven utg. som Universitetsprogr.

4282. **Sundbärg, G.,** Statistisk historik öfver Sverige sedan 1750.
Emigrationsutredningen. Betänkande, s. 44—208.

4283. **Ulrich, A.,** Ett och annat om de under bruk skatteköpta åbohemman. 183 s. Gävle. Tr. i 100 numrerade exemplar.

4284. **Varenius, O.,** Sveriges författningshistoria i fågelperspektiv.
Statsvetenskaplig Tidskr. 1913. Årg. 16, s. 335—342.

Bibliografi.

4285. **Bruiningk, H. v.,** Die Arbeiten im Livländischen Ritterschaftsarchiv 1911/1913. 53 s. Riga.

4286. **Bygdén, L.,** Svenskt anonym- och pseudonymlexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonymer och pseudonymer i den svensk litteraturen. H. 18 (= Bd 2: 9). Sp. 769—864. Uppsala.
Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet. 17: 16.

4287. **Collijn, I.,** Bibliografiska miscellanea. 14. Psalterium rituale Upsalense. Stockholm, omkr. 1487. 15. Smärre bidrag till Hans Brask sista lefnadsår. 16. Ett bidrag till det s. k. Würzburgsbibliotekets historia.
Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913), s. 151—185 + 3 facs. pl.

4288. **Gotié, V.,** Stockholmskij gosudarstvcij archiv. [Riksarkivet i Stockholm.]
Sbornik statej po archivověděniju izdavaemyj pod redakciej I. I. Zubarev T. 1. D. 2, s. 95—128.

4289. **Jahresberichte** der Geschichtswissenschaft im Auftrage der Historischen Gesellschaft zu Berlin herausgegeben v. *G. Schuster*. Jahrg. 34 1911. Hälfte 2. IX + 384 + 363 s. Berlin, Weidmannsche Buchhandlung.
Afdelningen för Sverige är skrifven af *T. Höjer* och utgör s. 364—3.. af tredje afdelningen.

4290. **Setterwall, K.,** Svensk historisk bibliografi 1912. 42 s. Sthlm.
Bilaga till Hist. Tidskr. 1913. 50 separatexemplar.

4291. **Setterwall, K.,** Svensk kyrkohistorisk bibliografi 1907—1910.
Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913). Litteraturöfversikter, anmälningar o. granskningar, s. 195—212. 25 separatexemplar.

4292. **Stenbock, C. M.,** Bland handskrifter på Kung. Biblioteket. Anteckningar. 19 s. Sthlm.
Innehåller: 1. Gyllene boken och »Sparfwenfeldtska donationen». 2. Djäfvulsbibeln och miniatyrhandskrifter. 3. Medeltidslagarna och antikvitetsarkivet 4. Vadstena bönböcker och Birgittas autograf. 5. Förvärv.
Separat ur Aftonbladet 1912, 18/8, 29/12, 1913 20/7, 28/9.

4293. **Törne, P. O. v.,** Öfversikt af i Finland under år 1912 utkommen historisk litteratur.
Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 104—120.

4294. **Wulffius, W.,** Livländische Geschichtsliteratur 1911. In Verbindung mit den baltischen geschichtsforschenden Gesellschaften herausgegeben von der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands in Riga. (2) + 67 s. Riga, N. Kymmel.

Topografi.

4295. **Alin, J.,** och **Hofstedt, L.,** Ur Göteborgs och dess omgifningars historia. 199 s. Med 48 bilder. Göteborg, Wettergren & Kerber. Pr. 2 kr. 50 öre.

4296. **Andersson, R.,** Torshälla kyrka.
Till hembygden. En julhälsning till församlingarna i Strängnäs stift från präster i stiftet 1913. Årg. 10, s. 77—97. Med 16 illustr.

1297. **Bæhrendtz, F.,** Anteckningar om Kalmar domkyrka. 1. Byggnadshistoria.
Meddelanden från Kalmar läns fornminnesförening 1912. [H.] 6, s. 1—67 + 2 pl.

1298. [**Beckman, K.,** och **Bäckström, A.,**] Ramsbergs bruk och dess ägare 1810—1910. 64 s. Med illustrationer. St. 8:o. Linköping 1910.

1299. **Behm, V.,** Näs och Hackås socknar i ord och bild. XIII + (1) + 212 s. + 1 pl. o. många illustr. i texten. Ålsta (tr. i Göteborg), Förf. Pr. inb. 5 kr.
Anteckningar om Jämtland. 5.

1300. **Björkelund, G.,** Frosta härads minnen. Populär framställning. 245 s. Hörby, Förf. Pr. 2 kr. 50 öre.

1301. **Brandel, R.,** Storkyrkan i Stockholm.
Ungdomens Årsbok. Utgifven af Stockholms kyrkliga ungdomsförbund 1913, s. 87—96. Med 3 illustr.

1302. **Broman, A.,** Ur Wists kyrkas historia.
Julhälsningar till församlingarna från präster i Linköpings stift 1912, s. 140—156. Med 5 illustr.

1303. [**Cappelin, O.**], Kivik. Det gamla fiskläget historia. Tecknad af en kivling. 40 s. Helsingborg, Förf. Pr. 50 öre.

1304. **Dahlgren, S.,** Skara 1863—1913. Minnesskrift till 50-årsdagen af stadsfullmäktiges i Skara första sammanträde den 10 oktober 1863. Enligt stadsfullmäktiges uppdrag utgifven. 95 s. + 1 pl. 4:o. Skara.

1305. **Erixon, S.,** Några Östgötakyrkor.
Svenska Turistföreningens Årsskr. 1913, s. 98—113. Med 15 illustr.

1306. **Flodmark, J.,** Norra Tivoli. Ett bidrag till Norrtullsgatans krönika.
Samfundet S:t Eriks Årsbok 1913, s. 93—128. Med 14 fig.

1307. **Fornhandlingar** rörande Jämtlands län. [1550—1715.] Utgifna af *S. J. Kardell.*
Jämtlands läns fornminnesförenings tidskr. 1913. Bd 5, s. 178—194.

1308. **Forssman, Aug.,** Brännkyrka. Anteckningar rörande församlingens och kyrkans äldre historia.
En julbok till församlingarna från Stockholmspräster 1913, s. 169—172. Med 3 illustr.

1309. **Grönstedt, J.,** Det kommunala och politiska lifvet i Stockholm för femtio år sedan. 1863. 217 + (1) s. + 3 portr. Sthlm, C. L. Gullbergs förlag. Pr. 10 kr. Tr. i 500 numrerade exemplar.

1310. **Göransson, S.,** Några bidrag till Sandvikens historia tiden 1862—1868. 38 s. Gefle 1912.

1311. **Hagen, E.,** Ur Viks historia.
Svenska Turistföreningens Årsskr. 1913, s. 179—189. Med 9 illustr.

1312. **Handlingar** angående Hissmon i Rödön. [1630—1745.]
Jämtlands läns fornminnesförenings tidskr. 1913. Bd 5, s. 195—203.

1313. **Handlingar** rörande Stora Mällösa i äldre tider. I urval utgivna av *G. Löw.* Saml. 1. IV + 64 s. 2. IV + 172 s. + 4 genealogier + 3 kartor. Uppsala, Almqvist & Wiksell 1912—1913. Pr. för båda saml. 6 kr.

1314. **Hansson, S.,** Göteborgs stadsfullmäktige 1863—1912. 173 s. Med många portr. i texten. Göteborg.

4315. **Hjelmérus, A.,** Till Västerbottens läns historia och beskrivni[ng] Kring Västerbottens nedre terassland. H. 2. Bygdeå. (2) + 8[…] Umeå, Förf. 1911.

4316. **Ingelsson, J.,** Berättelse om Stora Kopparberget år 1716. Utgifv[en] af *H. Lagergren.* 68 + (1) s. + 1 pl. + 1 facs. pl. Göteborg. P[r.] 2 kr. 50 öre.

4317. **Isberg, A. U.,** Malmö stads krönikebok. D. 2. Med 3 illustr. o[ch] register till del. 1—2. 231 s. 3. Med flera illustrationer. 416 s. U[t]gifvaren 1912, 13. Pr. D. 2: 50 öre, 3: 1 kr.

4318. **Johnsson, P.,** Färslöf, en Göingesocken.
Svenska Turistföreningens Årsskr. 1913, s. 34—49. Med 12 illustr.

4319. **Karling, J.,** Visingsö dess naturhistoria och minnen. 2:a uppl. 7[…] + 1 karta o. 24 fig. i texten. Göteborg, Torsten Hedlunds förla[g]. Pr. 50 öre.
1:a uppl. utkom 1901.

4320. **Lagerbielke, L.,** Nyköpingshus. Skildring från hertig Karls furste[n]döme 1568—1592. 248 s. Med 9 bilagor + 10 portr. o. pl. Sthlm Lars Hökerbergs förlag. Pr. 3 kr. 50 öre.

4321. **Larsson, H.,** Karlskrona.
Svenska Turistföreningens Årsskr. 1913, s. 14—33. Med 15 illustr.

4322. **L[ind], C.,** Till ett halländskt herresätes 500-årsjubileum. Anteckningar.
Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 193 ([22] s).

4323. **Lind, K. J.,** S:t Annæ.
Julhälsningar till församlingarna från präster i Linköpings stift 191[3] s. 128—139. Med 9 illustr.

4324. **Lindeberg, P. E.,** Något om Vireda och Hagrida.
Julhälsningar till församlingarna från präster i Linköpings stift 191[3] s. 115—120. Med 5 illustr.

4325. **Malmberg, G., & Nordén, A.,** Vårt gamla Norrköping. Bidrag t[ill] dess kulturhistoria. 239 + (1) s. + 10 pl. Norrköping, Alfred Lun[d]bergs bokh. Pr. 2 kr. 50 öre.

4326. **Mannerfelt, O.,** [Västergötlands grafstenar]. Skara domkyrka (Tiden 1690—1812) och i andra kyrkor i Skara (fortsättn.) S. 67—1[…] Med bilder.
Västergötlands fornminnesförenings tidskr. 1913. Bd 3: H. 5—6.

4327. **Melander, Aug.,** Anteckningar om Marks och Bollebygds härad[er] Älfsborgs län m. m. XIII + 358 s. Med flera illustr. i text[en]. Göteborg, Wettergren & Kerber. Pr. 3 kr. 50 öre.

4328. **Minnesskrift** med anledning av stadsfullmäktiginstitutionens i Lu[nd] femtioåriga tillvaro. Utgiven på föranstaltande av stadsfullmäktige Lund. XXXII + 79 s. Med 20 bilder o. många portr. i texten. 4[:o] Lund. Pr. 5 kr.

4329. **Minnesskrift** vid Stockholms stadsfullmäktiges femtioårsjubileum d[en] 20 april 1913. (5) + 223 s. + VIII + VIII + 139 s. Fol. M[ed] många portr. o. illustr. o. 1 karta. Sthlm.
Innehåller: *Millqvist, V.,* Stockholms stadsfullmäktige 1863—1913. [Bio]grafier och porträtt. — *Guinchard, J.,* Stockholms stads utveckling [och] tillkomsten av 1862 års kommunalförordning. Historisk-statistisk öv[ersikt]. — *Karlson, H.,* De kommunala institutionernas utveckling.

4330. **Minnesskrift,** Helsingborgs stads. Med anledning af stadsfull[mäk]tiges 50-åriga tillvaro 1863—1912. Utgifven på stadsfullmäktige[s]

drag. 259 s. Med 129 illustr. i texten. 4:o. Helsingborg, Killbergs bokh. Pr. 4 kr.

Innehåller bl. a.: *O. Malmström*, Helsingborg under 1680-talet. — *G. Schlyter*, Helsingborgs stadsförvaltning närmast före 1863 och öfvergången till dess nuvarande form. En öfverblick. — *O. Trapp* o. *G. Schlyter*, Kortfattad återblick öfver Helsingborgs utveckling under halfseklet 1863—1912. — *V. v. Schmidten*, Helsingborg genom seklerna. Några bilder och erinringar. — *G. Schlyter*, Några af Helsingborgs kungliga bilder. I bilder.

31. **Munthe, L. W:son,** Om några gamla handritade Stockholmskartor i Fortifikationsarkivet.
Samfundet S:t Eriks Årsbok 1913, s. 87—92.

32. **Nordholm, J. F. V.,** Några anteckningar om Hössna pastorat och dess kyrkor. 26 s. Med flera illustr. i texten. Skara 1912.
Särtryck ur »Julhälsningar till församlingarna från präster i Skara stift 1912».

33. **Nordlander, J.,** Om betydelsen af namnet Gästrikland.
Hist. Tidskr. 1913, s. 212—223.

34. **Olán, E.,** Marstrands historia, krigsminnen och badortslif. Med karta och 150 bilder. 94 + (2) s. 4:o. Göteborg, Axel Björk. Pr. 1 kr. 50 öre.

35. **Ridderstad, A.,** Östergötlands historia från äldsta intill nuvarande tid. H. 1—4. 256 s. Med 183 fig. i texten. Sthlm, Norstedt. Pr. 1 kr. 75 öre häftet.

36. **Romdahl, A. L.,** Till Skara domkyrkas byggnadshistoria.
Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 149 (2/7).

37. **Rydström, A.,** Det gamla Adelsnäs. 58 + (1) s. Med flera illustr. i texten. Västervik, C. O. Ekblad. Pr. 1 kr.

38. **Rålamb, G.,** Stockholms gamla slott skildradt af Gustaf Rålamb i förra hälften af 1700-talet. Efter handskrifter på Kungl. Biblioteket utg. af *C. M. Stenbock*.
Samfundet S:t Eriks Årsbok 1913, s. 30—86. Med 1 plankarta.

39. **Schartau, S.,** Om ödeshemman i Älfsborgs län under det stora nordiska kriget. Med 9 bilagor.
Karolinska förbundets årsbok 1912 (tr. 1913), s. 258—289.

40. **Sehlin, C.,** Några blad ur Jämtlands historia. 1. (2) + 80 s. Med flera illustr. i texten. Östersund, Jämtlands läns ungdomsförbunds förlag. Pr. 60 öre.

41. **Silfving, J. L.,** Rudskoga sockens historia från äldsta tider intill nuvarande. Ett stycke värmländsk kulturhistoria. Efter arkivforskningar utarbetad. XX + 69 + (2) s. + 1 pl. Falköping, Förf. Pr. 1 kr.

42. **Sirén, O.,** Gamla Stockholmshus af Nicodemus Tessin d. ä. och några samtida byggnader. D. 2. (3) + 269 + (1) s. + 104 pl. 4:o. Sthlm, Norstedt. Pr. 60 kr. Tr. i 420 exemplar.

43. **Sirén, O.,** Tessinska palatset.
Ord och Bild 1913, s. 385—395. Med 10 illustr.

44. **Sjögren, O.,** Befolkningsfördelningen i en del af Norra Uppland. Mit deutscher Zusammenfassung. 46 s. + 1 tab. + 5 kartor. Uppsala, Akad. bokh. Pr. 1 kr. 50 öre.
Studier i svensk bebyggelsegeografi. 1.

45. **Stenbock, L.,** Thorönsborg från 1300-talets förra hälft till år 1913. 45 + (1) s. Med många illustr. o. 2 slägttaflor. Sthlm, Förf. [Företal].

4346. **Slott,** Svenska, och herresäten vid 1900-talets början. H. 40–5 Östergötland. 4—5. Södermanland. 9—11. Uppland. 6—8. Småland 4. Blekinge. Nerike. 3. S. 97—163 + s. 257—352 + s. 161—2 + s. 97—139 + 26 s. + s. 65—99. 4:o. Med många illustr. i texten. Sthlm, E. Lundqnist. Pr. 5 kr häftet.

H. 40: Mauritzberg af *G. Upmark*, Sörby af *N. Sjöberg*, Grensholm Naddö af *B. Mörner*. — 41: Gimmersta af *G. Upmark*, Fogelstad af *Leijonhufvud*, Hedensö af *E. Malmberg*, Christineholm, Löfsund o. I... hammar af *N. Sjöberg*. — 42: Skåneholm o. Granhammar af *N. Sjöberg* Ekebyholm af *G. Upmark*, Margretelund af *E. Åkerhielm*. — 43: Penningby Ränäs o. Gimo af *G. Upmark*. — 44: Helgerum, Vindö, Åsvik, Fogelsta o. Hornsberg af *E. Åkerhielm*, Strömsrum af *I. W. Geijer*, Varnanäs af *Hahr*. — 45: Gimo, Harg, Östanå o. Stora Wäsby af *G. Upmark*. — 46 Värnanäs, Johannishus o. Tromtö o. Skärfva af *A. Hahr*. — 47: Vibyholm Häringe o. Åkerö af *N. Sjöberg*. — 48: Nynäs, Tynnelsö o. Stäringe *N. Sjöberg*. — 49: Bysta och Dylta bruk af *N. Sjöberg*, Boo af *C. Forstrand*, Stjernsund af *E. Malmberg*. — 50: Adelsnäs af *C. Forsstrand* Engelholm af *L. Stenbock*, Mem af *N. Sjöberg*, Ållonö af *G. Upmark*.

4347. **Städer,** Sveriges. H. 1—2. Bd 5. Jönköpings län. H. 1. 10 Göteborg. H. 1. 32 + 32 s. 4:o. Med många illustr. i texten Sthlm, Norstedt. Pr. 5 kr. häftet.

5: 1: Jönköping af *R. Björkman*. — 10: 1: Göteborgs historia af *Ramm*. — Den gamla stadsbilden af *A. Romdahl*.

4348. **Sverige.** Geografisk, topografisk, statistisk beskrifning. Under medverkan af flera författare utgifven af *K. Ahlenius*, *E. Arpi*... *A. Kempe* och *O. Sjögren*. Med många illustr. och planer. H. 4 —51. 3: 1—3, 5: 4—6, 6: 5, 2: 7—8. 192 + s. 193—384 + s. 385 512 + s. 257—320. Sthlm, Wahlström & Widstrand. Pr. 1 kr. häftet

4349. **Thysell, E.,** Ett och annat om det gamla Båstad. 55 s. Med illustr. i texten. Rögle (tr. i Engelholm), Förf. Pr. 1 kr.

4350. **Tuneld, E.,** Uppland i äldre tider. Uppteecknade och utgivna av Hr extra ordinarie Kanslisten vid Riksens Arkiv Eric Tuneld år 17.. Med privilegium av konung Fredrik I. Efter orginalet utgivet av *W. Sörling*. 64 s. Uppsala, F. C. Askerberg. Pr. 50 öre.

4351. **Tänkebok,** Stockholms stads, under Vasatiden. Utgifven af Samfundet S:t Erik genom *N. Sjöberg*. 1. 1524—1529. [H. 5.] S. 161—2.. Samfundet S:t Eriks Årsbok 1913.

4352. **Utredningar** rörande statens mark och tomter i Stockholm verkställda genom Riksarkivet. D. 4: *Bååth, L. M.*, Helgeandsholmen och Norrström (3) + 86 s. + 3 kartor. 4:o. D. 5. *Hildebrand, Bergh, S.*, o. *Bååth, L. M.*, Norrmalm: 1. (2) + 201 s. + 8 kartor 4:o. Sthlm.

4353. **Ur** Värends historia. Bidrag till kunskapen om vår hembygd. II 173 s. + 4 pl. Med flera illustr. i texten. Växjö, F. Blomdahl 19.. Pr. 1 kr. 50 öre.

Innehåller bl. a.: *C. O. Arcadius*. Kronobergs slott. — *A. Stille*. Dackefejden och det s. k. slaget vid Åsunden — *L. Larsson*, Branden 16.. Borjmästare Pedher P. Skatelöf. Ett par blad ur Växjö historia.

4354. **Wahlfisk, Joh.,** Sköllersta kyrka. 24 s. Med 13 illustr. i texten Sthlm, Förf. 1912.

Särtryck ur publ. »Till hembygden» år 1912.

4355. **Welin, S.,** Openstens fäste i Kind.

Västergötlands fornminnesförenings tidskr. 1913, Bd 3: H. 5—6, s. 1— Med 4 bilder.

4356. **Strand, A. E.,** A history of the Swedish-Americans of Minnesota. A concise record of the struggles and achievements of the early settlers, together with a narrative of what is now being done by the Swedish-Americans of Minnesota in the development of their adopted country. Illustrated. With the valuable collaboration of numerous authors and contributors. Vol. 1—3. XVIII + 1147 s. Chicago, The Lewis Publishing Company 1910.

4357. **Swan, G. N.,** Svenskarna i Sioux City. Några blad ur deras historia. 262 s. + 1 illustr. Chicago 1912.

Kulturhistoria.

4358. **Annerstedt, Cl.,** Upsala Universitets historia. D. 2. Bihang 5: Handlingar 1777—1792. Enligt uppdrag utgifna. (3) + 240 s. D. 3. 1719—1792. Afd. 1. Universitetets öden. XIII + 683 s. Uppsala & Sthlm, Almqvist & Wiksell. D. 2: 4 kr., 3: 12 kr.

4359. **Babendererde, P.,** Nachrichtendienst und Reiseverkehr des deutschen Ordens um 1400.
Altpreussische Monatsschrift 1913. Bd 50, s. 189—246.
Innehåller bl. a. en afdelning: Der Verkehr mit West- und Nordeuropa.

4360. **Bergman, J.,** Den svenska nykterhetsrörelsens historia. En översikt 3:e omarbetade och utvidgade uppl. VIII + 302 s. + 15 portr. + 5 pl. Sthlm, Svenska Nykterhetsförlaget. Pr. inb. 4 kr. 50 öre.

4361. **Björling, C.,** Katarina skola. Bidrag till kännedomen om Stockholms läroverk. (1) + IV + 383 + (1) s. Sthlm, Norstedt. Pr. 6 kr

4362. **Bugge, A.,** Altschwedische Gilden. Neuere Arbeiten über schwedische Sozial- und Wirtschaftsgeschichte. 1.
Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 1913. Bd 11, s. 129—156.

4363. **Eidem, M.,** Berättelser ur den äldre glasindustriens historia för svenska glasarbetare återgifna. 166 s. Med 41 fig. Göteborg, Förf. 1912.

4364. **Forsstrand, C.,** Hæggströmska boktryckeriet 1813—1863—1913. En återblick med anledning af hel- och halfsekeljubiléet. 51 + (1) s. Med många portr. o. illustr. 4:o. Sthlm, Ivar Hæggström.

4365 **Forsstrand, C.,** Spåkvinnor och trollkarlar. Minnen och anteckningar från Gustaf III:s Stockholm. (4) + 202 s. + 8 illustr. o. 6 illustr. i texten. Sthlm, Geber. Pr. 4 kr.
Se nedan »Recensioner» 4521.

4366. **Gadelius, B.,** Tro och öfvertro i gångna tider. D. 2. Med illustrationer. 332 s. Sthlm, Geber. Pr. 7 kr. 25 öre.
Se nedan »Recensioner» 4522.

4367. **G[ardell], C. J.,** Ur Göteborgs undervisningshistorik. Vad en gammal protokollsbok kan förtälja. [Sällskapet för växelundervisningens befrämjande inom Göteborgs stift.]
Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:r 158 ($^{12}/_{7}$).

4368. **Glimstedt, H.,** Ur Stockholmsmaskeradernas krönika.
Bonniers månadshäften 1913, s. 83—108. Med 22 bilder.

4369. **Grönstedt, J.,** Huru man roade sig i Stockholm för femtio år sedan. 1863. 184 s. Sthlm, C. L. Gullbergs förlag. Pr. 10 kr. Tr. i 500 numrerade exemplar.

4370. **G[öransso]n, J.,** Studentlif i Lund i äldre tider
Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1913, N:r 106 ([10] 5).

4371. **Hagberg, L.,** Matsmässa i Gagnef. På spaningsfärd efter en gammal folksed.
Fataburen 1913, s. 9—16. Med 5 fig.

4372. **Hagberg, L.,** »Stora rofvor och långt lin». Gamla seder och bruk i förbindelse med linodlingen.
Fataburen 1913, s. 129—166.

4373. **Hallendorff, C.,** Det politiska kanslersvalet i Upsala 1747.
Svensk Tidskr. 1913, s. 397—412. Med 6 portr.

4374. **Hammarstedt, N. E.,** Bröllops- och fastlagsbjörn.
Fataburen 1913, s. 1—9.

4375. **[Hansson, S.],** Det tusende lokomotivet. Nydqvist & Holm, Trollhättan. Minnesskrift. 225 s. Med illustrationer. 4:o. Göteborg 1912.

4376. **Historia,** Kungl. Gymnastiska Centralinstitutets, 1813—1913. Med anledning af institutets hundraårsdag utgifven af dess lärarekollegium VIII + (1) + 443 s. + 1 portr. + 14 pl. Med många portr. i texten. Sthlm, Norstedt. Pr. 7 kr.

4377. **Hård af Segerstad, K.,** Hvad utländska resenärer sagt om Sverige.
Ord och Bild 1913, s. 449—464. Med 9 illustr.

4378. **J[ohnsso]n, P.,** Frälsebönderna och deras ställning i forna dagar. Några landtbrukshistoriska anteckningar.
Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:r 250 B ([28] 10).

4379. **Johnsson, P.,** Tjänareklassen under äldre tider. Några kulturhistoriska anteckningar.
Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 22 B ([28] 1).

4380. **Juhlin-Dannfelt, H.,** Kungl. landtbruksakademien 1813—1912 samt svenska landthushållningen under nittonde århundradet. Med många portr. o. illustr. i texten. D. 1. (4) + 376 s. + 8 portr. 2. Med bilagor. (1) + 263 + CCIII s. + 10 portr. Sthlm, Fritze. Pr. för båda delarna 15 kr.

4381. **Kallstenius, G.,** Blad ur Uppsalasångens historia. 270 s. Med 35 illustr. Sthlm, Wahlström & Widstrand. Pr. 5 kr.
Se nedan »Recensioner» 4523.

4382. **Keyland, N.,** Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige. Gnideld, vrideld, slageld. Med en jämförande studie. Forts. (Se N:o 3876.)
Fataburen 1913, s. 86—98. Med 7 fig.

4383. **Lagerstedt, N. G. W.,** Svenska uppfostringsväsendets historia. Kort översikt. 3:e uppl. 85 s. Sthlm, Norstedt. Pr. 1 kr. 35 öre.

4384. **Lampa, S.,** Brytningen mellan gammalt och nytt i Knallebygden. Utdrag ur meddelanden.
Fataburen 1913, s. 43—52.

4385. **Linderholm, E.,** De stora trolldomsprocessernas upplösning i Sverige. Ett kapitel ur de stora trolldomsprocessernas historia under 1670-talet.
Hist. Tidskr. 1913, s. 165—211.

4386. **Lindman. Chr.,** »De gamle gudar». Minnen från skoltiden i Strengnäs. Uppl. 2. 73 s. + 19 portr. o. pl. Sthlm, Beijer. Pr. 1 kr. 25 öre.

4387. **Lithberg, N.,** Gottländska ringklubbor.
Fataburen 1913. s. 65—72. Med 8 fig.

388. **Möllenberg. W.,** Die Eroberung des Weltmarks durch das mansfeldische Kupfer. Studien zur Geschichte des Thüringer Saigerhüttenhandels im Sechzehnten Jahrhundert. Mit zwölf Briefen Jakob Welsers d. Ä. von Nürnberg. XIV + 176 s. Gotha, F. A. Perthes 1911.

Berör bl. a. Sveriges kopparhandel vid denna tid.
Se nedan »Recensioner» 4524.

389. **Natio** Calmariensis Upsaliensis 1663—⁸/₆ 1913. 140 + (1) s. Med flera illustr. i texten. Uppsala.

390. **Norberg, O.,** Södermanlands-Nerikes nations första nationsfana.

Till hembygden. En julhälsning till församlingarna i Strängnäs stift från präster i stiftet 1913. Årg. 10, s. 136—148. Med 7 illnstr.

391. **Nordlund, K.,** Hudiksvalls läroverksbyggnader i äldre och nyare tid. Ett bidrag till Hudiksvalls läroverks historia. Progr. 56 s. Med flera illustr. i texten + 17 pl. 4:o. Hudiksvall 1911.

392. **Personne, N.,** Svenska teatern under gustavianska tidehvarfvet jämte en återblick på dess tidigare öden. Några anteckningar. 281 s. Med flera illustr. i texten. Sthlm, Wahlström & Widstrand. Pr. 6 kr.

Se nedan »Recensioner» 4526.

393. **Raphael, E.,** Öländska gårdar och deras inventarier 1677.

Fataburen 1913, s. 17—42.

394. **Rydbeck, O.,** Finn.

Finn. Utgifven af Lukasgillet i Lund 1913, s. 92—96. Med 5 fig.

395. **R[yd]f[or]s, A.,** Huru Sveriges statsbanor tillkommit.

Läsning för svenska folket 1913, s. 241—271.

396. **Trädplantering,** Om, beredning av mjöd, claret och salvicöl, matsedlar från olika land samt brännvins nytta. Sex ekonomiska traktater från medeltiden. Efter gamla handskrifter utgifna af *R. Geete.* S. 261—280. Sthlm.

Bilaga till Sv. Fornskr.-Sällsk:s årsmöte 1913.

397. **Warburg, K.,** Från bokhandelsprivilegiernas portläsningstid.

Till Hugo Geber den 30 augusti 1913. [Festskrift.] S. 111—118. 4:o.

398. **Westling, G.,** Gymnasium och skolor i Linköpings stift 1761—1780. Progr. 28 s. 4:o. Linköping 1912.

399. **Wikman, K. A. V.,** Frieri, förlofning och bröllop i Delsbo. Anteckningar samlade af *Einar Spjut.*

Fataburen 1913, s. 73—85. Med 4 fig.

400. **Willgren, K.,** Zur Agrargeschichte Schwedens im früheren Mittelalter.

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik 1913. 3 Folge. Bd 45, s. 145—173.

Kyrkohistoria.

4401. **Beckman, N.,** Franciskanerklostret i Skara.
Västergötlands fornminnesförenings tidskr. 1913. Bd 3: H. 5—6, s. 2[illegible]—43. Med 9 fig.

4402. **Bergfelt, B. M.,** Blad ur Göteborgs stifts förhistoria. Från kristendomens första framträdande i Bohuslän.
Julhälsningar till församlingarna från präster i Göteborgs stift 1912 Årg. 2, s. 51—62. Med 4 illustr.

4403. **Bergstrand, O.,** Det kristliga och kyrkliga lifvet inom Hernösands stift under 1800-talets förra hälft (till 1858). En öfverblick och en inblick.
Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913), s. 128—138.

4404. **Brilioth, Y.,** Om ett vittnesförhör angående visitationerna i Linköpings stift, hållet år 1328.
Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913). Meddelanden o. aktstycken. s. 125—154.

4405. **Ekhoff, E.,** Bidrag till Gotlands-kyrkornas kronologi.
Fornvännen 1913, s. 28—60, 91—124. Med 26 fig.

4406. **Eklund, J. A.,** Andelifvet i Sveriges kyrka. 2. Under förtryckets och nydaningens tid. 71 s. Uppsala, Norblads bokh. Pr. 90 öre.
Sveriges kristliga studentrörelses skriftserie. 27.

4407. **Flentzberg, Ant.,** Ärkebiskoparna i Kernbo. 24 s. Med 13 illustr. i texten. Sthlm, Förf. 1912.
Särtryck ur publ. »Till hembygden» år 1912.

4408. **Fries, S. A.,** Stockholms s. k. stiftsfråga.
En julbok till församlingarna från Stockholmspräster 1913. s. 31—39. Med 6 illustr.

4409. **Handlingar** rörande Lappmarkens ecklesiastikverk. Medd. af *E. Hell[illegible]*
Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913). Meddelanden o. aktstycken. s. 107—124.

4410. **Inventarium** för kyrkorna i Skara stift 1583. Med anmärkningar utgifvet af *S. Lampa*. 45 + (1) s. Uppsala 1912.

4411. **Lindholm, Hj.,** Ur prästsällskapets krönika. Det första året i Stockholms Prästsällskaps historia.
En julbok till församlingarna från Stockholmspräster 1913, s. 74—81. Med 3 portr.

4412. **Lundström, H.,** Fynd och forskningar, kritiska utflykter på det svenska kyrkohistoriens område. H. 1. 48 s. + 2 facs. Uppsala & Sthlm, Almqvist & Wiksell 1912 (utg. 1913). Pr. 2 kr.
Innehåller: Hvem har döpt Sveriges förste kristnade konung? En medeltida hittils obeaktad likvorist-fråga; Om äktheten af Johan III:s bevar[illegible] tal till Smålands och Ölands prästerskap på Borgholms slott den 2[illegible] april 1588.

4413. **Lundström, H.,** Ett förslag från 1700-talets början om närmare förbindelse mellan Englands och Sveriges kyrkor.
Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913), s. 139—150.

4414. **M[ölle]r, P.,** Kristendomen i Skåne från äldsta tider. Ett bidrag till Skånes religions- och kulturhistoria. Från tryckta och otryckta källor utarbetadt. 96 s. 4:o. Limhamn 1912.
N. Sydsv. Weckobladet. N:o 1—3 B. Den 18 januari 1912.

4356. **Strand, A. E.,** A history of the Swedish-Americans of Minnesota. A concise record of the struggles and achievements of the early settlers, together with a narrative of what is now being done by the Swedish-Americans of Minnesota in the development of their adopted country. Illustrated. With the valuable collaboration of numerous authors and contributors. Vol. 1—3. XVIII + 1147 s. Chicago, The Lewis Publishing Company 1910.

4357. **Swan, G. N.,** Svenskarna i Sioux City. Några blad ur deras historia. 262 s. + 1 illustr. Chicago 1912.

Kulturhistoria.

4358. **Annerstedt, Cl.,** Upsala Universitets historia. D. 2. Bihang 5: Handlingar 1777—1792. Enligt uppdrag utgifna. (3) + 240 s. D. 3. 1719—1792. Afd. 1. Universitetets öden. XIII + 683 s. Uppsala & Sthlm, Almqvist & Wiksell. D. 2: 4 kr., 3: 12 kr.

4359. **Babendererde, P.,** Nachrichtendienst und Reiseverkehr des deutschen Ordens um 1400.

Altpreussische Monatsschrift 1913. Bd 50, s. 189—246.
Innehåller bl. a. en afdelning: Der Verkehr mit West- und Nordeuropa.

4360. **Bergman, J.,** Den svenska nykterhetsrörelsens historia. En översikt 3:e omarbetade och utvidgade uppl. VIII + 302 s. + 15 portr. + 5 pl. Sthlm, Svenska Nykterhetsförlaget. Pr. inb. 4 kr. 50 öre.

4361. **Björling, C.,** Katarina skola. Bidrag till kännedomen om Stockholms läroverk. (1) + IV + 383 + (1) s. Sthlm, Norstedt. Pr. 6 kr

4362. **Bugge, A.,** Altschwedische Gilden. Neuere Arbeiten über schwedische Sozial- und Wirtschaftsgeschichte. 1.

Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte 1913. Bd 11. s. 129—156.

4363. **Eidem, M.,** Berättelser ur den äldre glasindustriens historia för svenska glasarbetare återgifna. 166 s. Med 41 fig. Göteborg, Förf. 1912.

4364. **Forsstrand, C.,** Hæggströmska boktryckeriet 1813—1863—1913. En återblick med anledning af hel- och halfsekeljubiléet. 51 + (1) s. Med många portr. o. illustr. 4:o. Sthlm, Ivar Hæggström.

4365. **Forsstrand, C.,** Spåkvinnor och trollkarlar. Minnen och anteckningar från Gustaf III:s Stockholm. (4) + 202 s. + 8 illustr. o. 6 illustr. i texten. Sthlm, Geber. Pr. 4 kr.

Se nedan »Recensioner» 4521.

4366. **Gadelius, B.,** Tro och öfvertro i gångna tider. D. 2. Med illustrationer. 332 s. Sthlm, Geber. Pr. 7 kr. 25 öre.

Se nedan »Recensioner» 4522.

4367. **G[ardell], C. J.,** Ur Göteborgs undervisningshistorik. Vad en gammal protokollsbok kan förtälja. [Sällskapet för växelundervisningens befrämjande inom Göteborgs stift.]

Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:r 158 (^{12} 7).

4368. **Glimstedt, H.,** Ur Stockholmsmaskeradernas krönika.

Bonniers månadshäften 1913, s. 83—108. Med 22 bilder.

4369. **Grönstedt, J.,** Huru man roade sig i Stockholm för femtio år sedan. 1863. 184 s. Sthlm, C. L. Gullbergs förlag. Pr. 10 kr. Tr. i 500 numrerade exemplar.

4370. **G[öransso]n, J.,** Studentlif i Lund i äldre tider
Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1913, N:r 106 (10/5).

4371. **Hagberg, L.,** Matsmässa i Gagnef. På spaningsfärd efter en gammal folksed.
Fataburen 1913, s. 9—16. Med 5 fig.

4372. **Hagberg, L.,** »Stora rofvor och långt lin». Gamla seder och bruk i förbindelse med linodlingen.
Fataburen 1913, s. 129—166.

4373. **Hallendorff, C.,** Det politiska kanslersvalet i Upsala 1747.
Svensk Tidskr. 1913, s. 397—412. Med 6 portr.

4374. **Hammarstedt, N. E.,** Bröllops- och fastlagsbjörn.
Fataburen 1913, s, 1—9.

4375. **[Hansson, S.],** Det tusende lokomotivet. Nydqvist & Holm, Trollhättan. Minnesskrift. 225 s. Med illustrationer. 4:o. Göteborg 1912.

4376. **Historia,** Kungl. Gymnastiska Centralinstitutets, 1813—1913. Med anledning af institutets hundraårsdag utgifven af dess lärarekollegium. VIII + (1) + 443 s. + 1 portr. + 14 pl. Med många portr. i texten. Sthlm, Norstedt. Pr. 7 kr.

4377. **Hård af Segerstad, K.,** Hvad utländska resenärer sagt om Sverige.
Ord och Bild 1913, s. 449—464. Med 9 illustr.

4378. **J[ohnsso]n, P.,** Frälsebönderna och deras ställning i forna dagar. Några landtbrukshistoriska anteckningar.
Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:r 250 B (28/10).

4379. **Johnsson, P.,** Tjänareklassen under äldre tider. Några kulturhistoriska anteckningar.
Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 22 B (28/1).

4380. **Juhlin-Dannfelt, H.,** Kungl. landtbruksakademien 1813—1912 samt svenska landthushållningen under nittonde århundradet. Med många portr. o. illustr. i texten. D. 1. (4) + 376 s. + 8 portr. 2. Med bilagor. (1) + 263 + CCIII s. + 10 portr. Sthlm, Fritze. Pr. för båda delarna 15 kr.

4381. **Kallstenius, G.,** Blad ur Uppsalasångens historia. 270 s. Med 35 illustr. Sthlm, Wahlström & Widstrand. Pr. 5 kr.
Se nedan »Recensioner» 4523.

4382. **Keyland, N.,** Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige. Gnideld, vrideld, slageld. Med en jämförande studie. Forts. (Se N:o 3876.)
Fataburen 1913, s. 86—98. Med 7 fig.

4383. **Lagerstedt, N. G. W.,** Svenska uppfostringsväsendets historia. Kort översikt. 3:e uppl. 85 s. Sthlm, Norstedt. Pr. 1 kr. 35 öre.

4384. **Lampa, S.,** Brytningen mellan gammalt och nytt i Knallebygden. Utdrag ur meddelanden.
Fataburen 1913, s. 43—52.

4385. **Linderholm, E.,** De stora trolldomsprocessernas upplösning i Sverige. Ett kapitel ur de stora trolldomsprocessernas historia under 1670-talet.
Hist. Tidskr. 1913, s. 165—211.

4386. **Lindman. Chr.,** »De gamle gudar». Minnen från skoltiden i Strengnäs. Uppl. 2. 73 s. + 19 portr. o. pl. Sthlm, Beijer. Pr. 1 kr. 25 öre.

4387. **Lithberg, N.,** Gottländska ringklubbor.
Fataburen 1913. s. 65—72. Med 8 fig.

4388. **Möllenberg, W.,** Die Eroberung des Weltmarks durch das mansfeldische Kupfer. Studien zur Geschichte des Thüringer Saigerhüttenhandels im Sechzehnten Jahrhundert. Mit zwölf Briefen Jakob Welsers d. Ä. von Nürnberg. XIV + 176 s. Gotha, F. A. Perthes 1911.

Berör bl. a. Sveriges kopparhandel vid denna tid.
Se nedan »Recensioner» 4524.

4389. **Natio** Calmariensis Upsaliensis 1663—^{8}/$_{6}$ 1913. 140 + (1) s. Med flera illustr. i texten. Uppsala.

4390. **Norberg, O.,** Södermanlands-Nerikes nations första nationsfana.

Till hembygden. En julhälsning till församlingarna i Strängnäs stift från präster i stiftet 1913. Årg. 10, s. 136—148. Med 7 illustr.

4391. **Nordlund, K.,** Hudiksvalls läroverksbyggnader i äldre och nyare tid. Ett bidrag till Hudiksvalls läroverks historia. Progr. 56 s. Med flera illustr. i texten + 17 pl. 4:o. Hudiksvall 1911.

4392. **Personne, N.,** Svenska teatern under gustavianska tidehvarfvet jämte en återblick på dess tidigare öden. Några anteckningar. 281 s. Med flera illustr. i texten. Sthlm, Wahlström & Widstrand. Pr. 6 kr.

Se nedan »Recensioner» 4526.

4393. **Raphael, E.,** Öländska gårdar och deras inventarier 1677.

Fataburen 1913, s. 17—42.

4394. **Rydbeck, O.,** Finn.

Finn. Utgifven af Lukasgillet i Lund 1913, s. 92—96. Med 5 fig.

4395. **R[yd]f[or]s, A.,** Huru Sveriges statsbanor tillkommit.

Läsning för svenska folket 1913, s. 241—271.

4396. **Trädplantering,** Om, beredning av mjöd, claret och salviceöl, matsedlar från olika land samt brännvins nytta. Sex ekonomiska traktater från medeltiden. Efter gamla handskrifter utgifna af *R. Geete*. S. 261—280. Sthlm.

Bilaga till Sv. Fornskr.-Sällsk:s årsmöte 1913.

4397. **Warburg, K.,** Från bokhandelsprivilegiernas portläsningstid.

Till Hugo Geber den 30 augusti 1913. [Festskrift.] S. 111—118. 4:o.

4398. **Westling, G.,** Gymnasium och skolor i Linköpings stift 1761—1780. Progr. 28 s. 4:o. Linköping 1912.

4399. **Wikman, K. A. V.,** Frieri, förlofning och bröllop i Delsbo. Anteckningar samlade af *Einar Spjut*.

Fataburen 1913, s. 73—85. Med 4 fig.

4400. **Willgren, K.,** Zur Agrargeschichte Schwedens im früheren Mittelalter.

Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik 1913. 3 Folge. Bd 45, s. 145—173.

Kyrkohistoria.

4401. **Beckman, N.,** Franciskanerklostret i Skara.
Västergötlands fornminnesförenings tidskr. 1913. Bd 3: H. 5—6, s. 25—43. Med 9 fig.

4402. **Bergfelt, B. M.,** Blad ur Göteborgs stifts förhistoria. Från kristendomens första framträdande i Bohuslän.
Julhälsningar till församlingarna från präster i Göteborgs stift 1912. Årg. 2, s. 51—62. Med 4 illustr.

4403. **Bergstrand, O.,** Det kristliga och kyrkliga lifvet inom Hernösands stift under 1800-talets förra hälft (till 1858). En öfverblick och en inblick.
Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913), s. 128—138.

4404. **Brilioth, Y.,** Om ett vittnesförhör angående visitationerna i Linköpings stift, hållet år 1328.
Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913). Meddelanden o. aktstycken, s. 125—154.

4405. **Ekhoff, E.,** Bidrag till Gotlands-kyrkornas kronologi.
Fornvännen 1913, s. 28—60, 91—124. Med 26 fig.

4406. **Eklund, J. A.,** Andelifvet i Sveriges kyrka. 2. Under förtryckets och nydaningens tid. 71 s. Uppsala, Norblads bokh. Pr. 90 öre.
Sveriges kristliga studentrörelses skriftserie. 27.

4407. **Flentzberg, Ant.,** Ärkebiskoparna i Kernbo. 24 s. Med 13 illustr. i texten. Sthlm, Förf. 1912.
Särtryck ur publ. »Till hembygden» år 1912.

4408. **Fries, S. A.,** Stockholms s. k. stiftsfråga.
En julbok till församlingarna från Stockholmspräster 1913, s. 31—39. Med 6 illustr.

4409. **Handlingar** rörande Lappmarkens ecklesiastikverk. Medd. af *E. Haller.*
Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913). Meddelanden o. aktstycken, s. 107—124.

4410. **Inventarium** för kyrkorna i Skara stift 1583. Med anmärkningar utgifvet af *S. Lampa.* 45 + (1) s. Uppsala 1912.

4411. **Lindholm, Hj.,** Ur prästsällskapets krönika. Det första året i Stockholms Prästsällskaps historia.
En julbok till församlingarna från Stockholmspräster 1913, s. 74—81. Med 3 portr.

4412. **Lundström, H.,** Fynd och forskningar, kritiska utflykter på den svenska kyrkohistoriens område. H. 1. 48 s. + 2 facs. Uppsala & Sthlm, Almqvist & Wiksell 1912 (utg. 1913). Pr. 2 kr.
Innehåller: Hvem har döpt Sveriges förste kristnade konung? En medeltida hittills obeaktad likvorist-fråga: Om äktheten af Johan III:s beryktade tal till Smålands och Ölands prästerskap på Borgholms slott den 28 april 1588.

4413. **Lundström, H.,** Ett förslag från 1700-talets början om närmare förbindelse mellan Englands och Sveriges kyrkor.
Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913), s. 139—150.

4414. **M[ölle]r, P.,** Kristendomen i Skåne från äldsta tider. Ett bidrag till Skånes religions- och kulturhistoria. Från tryckta och otryckta källor utarbetadt. 96 s. 4:o. Limhamn 1912.
N. Sydsv. Weckobladet. N:o 1—3 B. Den 18 januari 1912.

415. **Paulsson, C. E.,** Något om psalmböcker och psalmboksrevisioner i vår svenska kyrka.
Julhälsningar till församlingarna från präster i Göteborgs stift 1912. Årg. 2, s. 142—154. Med 8 illustr.

416. **Rodhe, E.,** Schwedische Kirchenkunde. Übersetzt v. *R. Muus.* 81 + (1) s. Giessen. A. Töpelmann.
Kirchenkunde des evangelischen Auslandes. 4.
Studien zur praktischen Theologie. Bd 6: H. 2.

417. **Rydelius, A., & Rhyzelius, O. A.,** Bref till Erik Benzelius d. y. med anledning af biskopsutnämningen 1731. [14/5 1731, 10/5 1731.] Medd. af [*H.*] *L*[*un*]*d*[*strö*]*m*.
Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913). Meddelanden o. aktstycken, s. 155—159.

418. **Weibull, L.,** Necrologium Lundense.
Historisk Tidskr. för Skåneland 1913. Bd 4, s. 259—292 + 2 facs. pl.

419. **Westling, G.,** Linköpings stifts prästerskap, dess konsistorium och biskop 1761—1780.
Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913), s. 99—127.

420. **Westling, G.,** Kyrkans verksamhet och resultatet däraf i Linköpings stift under biskop Filenius' tjänstetid, 1761—1780.
Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913), s. 54—82.

421. **Ödberg, F.,** Om dominikanerklostret S:t Olof i Skara.
Västergötlands fornminnesförenings tidskr. 1913. Bd 3: H. 5—6, s. 44—53. Med 5 fig.

Finland och Östersjöprovinserna.

422. **Armfelt, G. M.,** Aperçu de la situation actuelle de la Finlande sous des rapports civils et économiques. Medd. af *J. R. Danielson-Kalmari.* 12 s.
Historiallinen Arkisto 1913. 23, 2, 3.

423. **Blees, J.,** Mannen som förskref sig till hin onde. En kulturbild från Finland i 18:de seklet.
Finsk Tidskr. 1913. T. 75, s. 95—116.

424. **Blick,** Ein, auf Estland in J. 1637. Bericht des Gouverneurs Philipp Scheiding an die Reichsräte. Von *FB.*
Baltische Monatsschrift 1913. Bd 75, s. 423—434.

425. **Bonsdorff, C. v.,** Åbo akademi och dess män 1808—1828. D. 1. (2) + X + (2) + 701 s. Illustr. Helsingfors 1912.
Bidrag till kännedom af Finlands natur o. folk. H. 69.

426. **Dombok,** Ekenäs stads, 1623—1660. Utgifven af *E. Hultman.* VIII + 278 s. Helsingfors, Akademiska bokhandeln. Pr. 5 m.
Ekenäs-samfundets skrifter. 1: 1.

427. **Feuereisen, A.,** Peter der Grosse und Livland. 1. Die grosse moskowitische Ambassade in Riga. 2. Peters des Grossen Jugend. 3. Livland und der grosse Nordische Krieg.
Heimatbuch für die baltische Jugend 1911, hrsg v. *L. Goertz* und *A. Brosse.* T. 2, s. 146—180.

428. **Furuhjelm, Edv.,** Anteckningar om Furuhjelmska släkten och Hongola gods. 132 + XX + (3) s. + 16 pl. + 1 stamtafla. Helsingfors 1912. Pr. 7 m.

4429. **Grotenfelt, K.,** Miten coelibaattisääntöä keskiajalla Suomessa noudatettiin. [Om celibatets införande i Finland.]
Finska Kyrkohistoriska samfundets protokoll och meddelanden. 10. 1909—10 (tr. 1912), s. 178—184.

4430. **Gustafsson, J. W.,** Kyrkliga förhållanden bland svenskarne i Reval vid slutet af 1600-talet. [Med 4 bilagor.]
Finska Kyrkohistoriska samfundets Årsskr. D. 1. 1911 (tr. 1912), s. 260—305.

4431. **Handlingar** och uppsatser angående finska Lappmarken och lapparne samlade och utgifna af *I. Fellman.* I anslutning till Jacob Fellmans »Anteckningar under min vistelse i Lappmarken». D. 3. LXXII + 437 + (1) s. Helsingfors 1912.
Documenta historica quibus res nationum septentrionalium illustrantur edidit academia scientiarum Fennica. 3.

4432. **Handlingar** rörande den finska grundlagskomitén år 1865. Utgifna af *K. Grotenfelt.* 117 + (1) s.
Historiallinen Arkisto 1913. 23, 2, 5.

4433. **Hasenjaeger, R.,** Johann von Faltzburg, der erste schwedisch-pommersche Staatssekretär, und sein Geschlecht.
Pommersche Jahrbücher 1912. Bd 13, s. 121—146.

4434. **Hausen, R.,** Finland i Stockholms stads medeltida »tänkeböcker».
Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland. 112. Förhandlingar och uppsatser. 26. 1912 (tr. 1913), s. 95—108.

4435. **Hultin, H.,** Finlands förste militärpedagog. [Samuel Möller.]
Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland. 112. Förhandlingar och uppsatser. 26. 1912 (tr. 1913), s. 217—288.

4436. **Jörgensen, A.,** Nyländska avdelningens matrikel 1640—1868. (2) + XXXII + 334 + XXI + (5) s. Helsingfors 1911. Pr. 9 m.
Nyland. Samlingar utgivna av Nyländska avdelningen. 7.

4437. **Kallio, T.,** Palvelijapolitiikasta Suomessa 18. vuosisadalla. [Tjänstehjonspolitiken i Finland under 18. århundradet.] Akad. afh. VII + 241 s. Helsingissä.

4438. **Leben,** Kirchliches, im belagerten Riga 1709 10.
Baltisches Monatsschrift 1913. Bd 75, s. 449—468.

4439. **Liakka, N.,** Pohjanmaan pappien mielialoja pikkuvikan aikana. Eräs onnentoivotusruno Kaarle Pietari Ulrikille. [Sinnesstämningen bland Österbottens präster under lilla ofreden. Ett gratulationskväde till Karl Peter Ulrik.] 8 s.
Historiallinen Arkisto. 1913. 23, 2, 1.

4440. **Luettelo,** Porvoon hiippakunnassa vv. 1722—28 papiksi vihityistä. [Förteckning öfver i Borgå stift prestvigde åren 1722—28.] Medd. af *A. R. Cederberg.*
Finska Kyrkohistoriska samfundets protokoll och meddelanden. 10. 1909—10 (tr. 1912), s. 210—212.

4441. **Lundell, O.,** Bidrag till den finska befolkningsstatistikens historia. Akad. afh. VI + 242 s. Helsingfors.

4442. **Neovius, A.,** Lojo sockens kyrkliga förhållanden., (Forts från Protokoll o. Meddelanden 6, s. 87—168.)
Finska kyrkohistoriska samfundets protokoll och meddelanden. 10. 1909—10 (tr. 1912), s. 125—170.

4443. **Neovius, A.,** Om uppkomsten af Finlands äldsta regala gäll.
Finska kyrkohistoriska samfundets protokoll och meddelanden. 10. 1909—10 (tr. 1912), s. 173—177.

4444. **Nikander, G.,** Andliga strömningar i Åbo under den gustavianska tiden i deras samband med 1808 års finländska politik.
Finsk Tidskr. 1913. T. 75, s. 309—320.

4445. **Nikander, G.,** Jacob Tengström såsom akademisk lärare och biskop intill 1808. Akad. afh. VI + (1) + 191 + (1) s. Helsingfors (tr. i Borgå).

4446. **Perälä, V.,** Ahvenanmaan kirkollisia oloja valaisevia asiakirjoja. [Handlingar belysande Ålands kyrkliga förhållanden.]
Finska Kyrkohistoriska samfundets protokoll och meddelanden. 10. 1909—10 (tr. 1912), s. 189—201.

4447. **Qvist, J.,** De geografiska betingelserna för Finlands städers uppkomst och utveckling. V + (1) + 133 s. Helsingfors.

4448. **Qvist, J.,** Västra Nyland. 1. Naturbeskrivning och historia. Under medverkan af *H. Hausen, Osc. V. Johansson, F. W. Klingstedt* o. *R. Palmgren.* Försedd med 82 bilder och 1 karta. XVII + 359 s. Helsingfors 1911.
Nyland. Samlingar utgivna av Nyländska avdelningen. 8.

4449. **Rinne, J.,** Hämeen keskiaikaisista kirkoista. [Om medeltidskyrkorna i Tavastland.]
Finska Kyrkohistoriska samfundets Årsskr. D. 1. 1911 (tr. 1912) s. 306—312. Med 5 illustr. i texten.

4450. **Ruuth, J. V.,** Finska medeltidsslott. [Åbo o. Viborg.] 31 s. Helsingfors 1912.
Öfversikt af Finska Vetenskaps Societetens förhandlingar 54, 1911—1912, C. N:o 7.

4451. **Råbergh, H.,** Smärre anteckningar ur Borgå domkapitels protokoll på 1700-talet.
Finska Kyrkohistoriska samfundets protokoll och meddelanden. 10. 1909—10 (tr. 1912), s. 208—210.

4452. **Råbergh, H.,** Före och efter stora ofreden i Ingå församling.
Finska Kyrkohistoriska samfundets protokoll och meddelanden. 10. 1909—10 (tr. 1912), s. 201—205.

4453. **Råbergh, H.,** Åtgärder för bevarandet af det religiösa och kyrkliga sambandet mellan det s. k. gamla Finland och Svenska Finland efter freden i Nystad.
Finska Kyrkohistoriska samfundets protokoll och meddelanden. 10. 1909—10 (tr. 1912), s. 206—208.

4454. **Salenius, J. M.,** Inventariiförteckningar från 1500-talet för kyrkor och kapell i Finlands några slott.
Finska Kyrkohistoriska samfundets protokoll och meddelanden. 10. 1909—10 (tr. 1912), s. 184—186.

4455. **Schybergson, M. G.,** Jakob Tengström såsom prokansler 1808—1814.
Finsk Tidskr. 1913. T. 74, s. 233—251.

4456. **Seraphim, E.,** u. **Seraphim, A.,** Aus vier Jahrhunderten. Gesammelte Aufsätze zur baltischen Geschichte. (2) + 472 s. Reval, Kluge.
Innehåller bl. a. *Seraphim, E.,* Zar Peter der Grosse und seine nächsten Nachfolger in ihren Beziehungen zur Stadt Riga.

4457. **Sillman, E.,** Piirteitä Kivennavan pitäjän historiasta Ruotsin vallan aikana. [Bilder ur Kivinebbs församlings historia under svenska väldets dagar.] 37 + (1) s. + 1 pl.
Historiallinen Arkisto 1913. 23, 2, 2.

4458. **Stein, K.,** Stadt und Kreis Anklam im ersten Jahre der Schwedenzeit 1630.
Heimatskalender für den Kreis Anklam 1912, s. 79—81.

4459. **Suolahti, G.,** Suomen pappilat 1700-luvulla. [Finlands prästgårdar på 1700-talet.] 10 + 243 s. Med många illustr. Borgå 1912.

4460. **Synodalakter** från Åbo stift 1688. Medd. af *A. Simolin.*
Finska Kyrkohistoriska samfundets Årsskr. D. 1. 1911 (tr. 1912), s. 319—321.

4461. **Szczeponik, B.,** Herzog Ernst Bogislav von Croy, der letzte Bischof von Cammin, im Streite Schwedens und Brandenburgs um den Besitz des Bistums. Inaug. Diss. [Greifswald.] 60 + (1) s. Stettin.
Ingår äfven i Baltische Studien. N. F. 17.

4462. **Tegengren, J.,** Dödstro, dödskult och dödsmagi i svenska Sydösterbotten.
Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland. 112. Förhandlingar och uppsatser. 26. 1912 (tr. 1913), s. 289—319.

4463. **Ungern-Sternberg, P. v.,** Materialien zur Gütergeschichte Jerwens für die ältere schwedische Zeit bis zur Abfassung der ältesten an erhalten Munster- und Rossdienstrollen Estlands.
Beiträge zur Kunde Est-, Liv- und Kurlands herausg. von der Estländischen Literärischen Gesellschaft 1912. Bd 7, s. 375—529.

4464. **Voionmaa, V.,** Suomalaisia keskiajan tutkimuksia. Veroja laitoksia virkamiehiä. [Finska medeltidsforskningar. Skatter, institutioner, ämbetsmän.] VI + (1) + 373 s. Porvoo, Werner Söderström 1912. Pr. 6 m

4465. **Voionmaa, V.,** Turun kansanluokat v. 1635. [Åbo stads folkklasser år 1635.]
Historiallinen Aikakauskirja 1913, s. 135—142.

4466. **Österbladh, K.,** Turun tuomiokapitulinarkiston luettelo, laatinut ja julkaissut. [Åbo domkapitelsarkivs katalog.] (6) + XXVII + 128 s. Turussa 1911.
Finska Kyrkohistoriska samfundets handlingar. 9.

Allmän och utländsk historia.

4467. **Bergman, J., & Svensén, E.,** Världshistorien berättad för svenska folket. Med illustr. 3:e uppl. H. 63—130. D. 3: *Bergman, J.,* Medeltidens historia. S. 289—539 + (3) + VIII s. Med 146 illustrationer. D. 4: *Svensén, E.,* Upptäckternas och reformationens tidsålder. 594 + VIII s. Med 178 illustrationer och en större karta. D. 5: *Svensén, E.,* Konungarnas tidehvarf. 596 + VIII s. Med illustrationer. D. 6: *Svensén, E.,* Franska revolutionen och Napoleon Bonaparte. 160 s. Med många illustr. Sthlm (tr. i Norrköping) Bohlin & C:o. Pr. 50 öre dubbelhäftet.

4468. **Haralds, H.,** Stahls statsåskådning.
Hist. Tidskr. 1913, s. 77—96.

4469. **Hildebrand, H., Hjärne, H.,** o. **Pflugk-Harttung, J. v.,** Världshistoria. Människosläktets utveckling i stat och samhälle, i kultur och vetenskap. D. 2. Medeltiden. (9) + 717 s. 4:o. Med man-

illustr. portr. o. kartor. Sthlm, Aktiebolaget för spridning af litterära verk. Pr. inb. 26 kr.
Till D. 2 hafva följande författare medverkat: *H. Hjärne*, *J. v. Pflugk-Harttung*, *G. Kaufmann*, *W. Friedensburg*, *N. Höjer* o. *A. Brückner*.

470. **Historie,** Norges. Fremstillet for det norske folk af *A. Bugge*, *E. Hertzberg*, *O. A. Johnsen*, *Y. Nielsen*, *J. E. Sars* og *A. Taranger*. Med talrige illustrationer i teksten og paa bilag. H. 81—96. Bd 5: Halvb. 2: H. 1—4. *O. A. Johnsen*, Tidsrummet 1747—1813. 128 s. Bd 6: Halvb. 1: H. 7—18. *J. E. Sars*, Tidsrummet 1814—1884. S. 225—680 + (6) s. Kristiania, Aschehoug. Pr. 50 öre häftet.

471. **Kjellén, R.,** Stormakterna. Konturer kring samtidens storpolitik. Andra omarbetade och tillökade upplagan. D. 3. Det brittiska världsriket (jämte aktstycken). VIII + 147 + XLV s. 4. Förenta Staterna. Ryssland. Japan. Slutsatser. XIV + 261 + (1) s. Sthlm, Geber. Pr. D. 3: 3 kr. D. 4: 4 kr.
Se nedan »Recensioner» 4533.

472. **Schück, H.,** Hufvuddragen af den medeltida kulturens historia. 2:a uppl. 275 + (1) s. Sthlm, Ljus. Pr. 4 kr. 50 öre.

473. **S[tavenow], L.,** Den tredje internationella kongressen för historiska studier i London 1913.
Hist. Tidskr. 1913, s. 97—104.

Recensioner.

474. Mecklenburgisches Urkundenbuch. Bd 23: 1396—1399. (Se N:o 2995.)
Rec. i Historische Zeitschrift 1913. 3. Folge. Bd 15, s. 171—173 af *M. Wehrmann*.

475. Danmark-Norges Traktater 1523—1750 med dertil hörende Aktstykker. Paa Carlsbergfondets Bekostning udgivne af *L. Laursen*. Bd 1: H. 1: 1523—1536. Bd 1: H. 2—3: 1536—1560. Bd 2: 1561—1588. (Se N:o 23, 916 o. 3540.)
Rec. i [Dan.] Hist. Tidsskr. Ottende Række. Bd 4, s. 233—241 af *M. Nielsen*.

476. **Tunberg, S.,** Västerås riksdag 1527. (Se N:o 4029.)
Rec i Svensk Tidskr. 1913, s. 513—515.

477. **Tidner, A.,** Från Gustaf II Adolfs tid. (Se N:o 4044.)
Rec. i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 286 (9/12) af [*A.*] *A[hma]n*.

478. **Dreyer, A.,** Die lübisch-livländischen Beziehungen zur Zeit des Unterganges livländischer Selbständigkeit 1551—1563. (Se N:o 3538.)
Rec. i Hansische Geschichtsblätter 1913, s. 305—306 af *B. Hagedorn*.

479. **Bethe, Fr.,** Gustaf Adolf und seines Kanzlers wirtschaftliche Absichten auf Deutschland. (Se N:o 2492.)
Rec. i Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 1913. Bd 34, s. 179—180 af *J. Hirn;* i Historische Vierteljahrschrift 1913. Jahrg. 16, s. 278—279 af *G. Mentz*.

480. **Boëthius, B.,** Svenskarne i de nedersachsiska och westfaliska kustländerna juli 1630—november 1632. (Se N:o 3557.)
Rec. i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 25—33 af *G. J[acobso]n*.

4481. **Parnemann, Fr.,** Der Briefwechsel der Generale Gallas, Aldringen und Piccolomini im Januar und Februar 1634. Ein Beitrag zum Untergange Wallensteins. (Se N:o 3022.)
Rec. i Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 1913. Bd 34, s. 180—182 af *J. Hirn.*

4482. **Johnson, A.,** The Swedish settlements on the Delaware. (Se N:o 3028.)
Rec. i Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913). Litteraturöfversikter granskningar o. anmälningar, s. 256—267 af *J. Nilsson* under titel: Kyrkliga förhållanden i den svenska Delawarekolonien; i Historische Zeitschrift 1913. 3. Folge. Bd 15, s. 195—196 af *P. Darmstaedter.*

4483. **Taylor, I. A.,** Drottning Kristina. (Se N:o 3582.)
Rec. i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 11 (15/1) af *B[ra]tt.*

4484. **Rosengren, H.,** Karl X Gustaf före tronbestigningen. Pfalzgrefve intill tronföljarvalet 1649. (Se N:o 4071.)
Rec. i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 47—58 af *G. Jacobson;* Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1913, N:o 163 (18/7) af *E. Naumann*

4485. **Pufendorf, S. v.,** Sju böcker om konung Carl X Gustafs bragder med förträffliga bilder sirade och med nödigt register försedda. (Se N:o 4075.)
Rec. i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 163 (18/7) af *R. F[eh]r.*

4486. Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte des Kurfursten Friedrich Wilhelm von Brandenburg. Bd 20: T. 1—2. Auswärtige Acten. (Frankreich) 1667—1688. Herausg. v. *F. Fehling.* (Se N:o 3067.)
Rec. i Historische Vierteljahrschrift 1913. Jahrg. 16, s. 572—574 af *R. Petsch;* i Historische Zeitschrift 1913. 3. Folge. Bd 15, s. 154—1.. af *A. Pribram.*

4487. **Magalotti, L.,** Sverige under år 1674. (Se N:o 3599.)
Rec. i Aftonbladet 1913, N:o 41 (12/2) af *R. [Stur]z[en-Becke]r* under titel: Ett märkligt italienskt arbete om Sverige på 1600-talet; i Hist. Tidskr. 1913, Öfv. o. gr., s. 9—14 af *G. W[ittroc]k;* i Svensk Tidskr. 1913, s. 76—78; i Nya Dagligt Allehanda 1913, N:o 79 (25/3) af *H. W. L[undströ]m*

4488. Karolinska förbundets årsbok 1912. (Se N:o 4092.)
Rec. i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 190 (19/8) af *Å[hma]n.*

4489. **Knylenstierna, O.,** Karl XII. (Se N:o 3603.)
Rec. i Dagens Nyheter 1913, N:o 15378 (8/3) af *J. L[andqvis]t;* i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 65—68 af *E. N[aumann].*

4490. Leonard Kaggs dagbok 1698—1722. Utgifven af Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia genom *A. Lewenhaupt.* (Se N:o 3611.)
Rec. i Svenska Dagbladet 1913, N:o 90 (5/4) af *C. Hallendorff;* i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr. s. 91—93 af *P. Sörensson.*

4491. **Schürer von Waldheim, M.,** Prins Maximilian Emanuel av Württemberg. (Se N:o 4100.)
Rec. i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 286 (9/12) af [A.] *Å[hma]n.*

4492. Brev från Olof Hermelin till Samuel Barck 1702—1709. Utg. af v. Rosen. (Se N:o 4107.)
Rec. i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 286 (9/12) af *Å[hma]n;* i Svenska Dagbladet 1913, N:o 341 (15/12) af *C. Hallendorff.*

493. **Gyllenkrok, A.,** Relationer från Karl XII:s krig. (Se N:o 4113.)
Rec. i Svenska Dagbladet 1913 (3/8) af *C. Hallendorff;* i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 190 (19/8) af *A. Å[hma]n;* i Personhistorisk Tidskr. 1913. Årg. 15, s. 219—223 af *S. E. Bring;* i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 58—65 af *A. Stille.*

494. **Forsstrand, C.,** De tre gracerna. (Se N:o 3658.)
Rec. i Finsk Tidskr. 1913. T. 74, s. 464—467 af *R. F. v. Willebrand.*

495. **Holm, E.,** Danmark-Norges historie fra den store nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720—1804). Bd 7. Afd. 1. (Se N:r 3670.)
Rec. i Nordisk Tidskr. 1913, s. 62—65 af *Johs. Lindbæk.*

496. **Clason, S.,** Gustaf IV Adolf och den europeiska krisen under Napoleon. (Se N:o 4156.)
Rec. i Aftonbladet 1913, N:o 277 (12/10) af *S. Bergh;* i Tidens Tegn 1913, N:o 287 (19/10) af *Edv. Bull.*

97. **Hauswolff, Adelaide, v.,** En svensk flickas dagbok under krigsfångenskap i Ryssland 1808—1809. Utg. af *C. Bååth-Holmberg.* — **C. Bååth-Holmberg,** Förräderiets spel i kampen om Finland. (Se N:o 3676 o. 3675.)
Rec. i Finsk Tidskr. 1913. T. 74, s. 139—145 af *P. O. v. Törne.*

98. **Brusewitz, A.,** Representationsfrågan vid 1809—10 års riksdag. (Se N:o 4164.)
Rec. i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 93—103 af *G. Rexius.*

99. Bengt von Hofstens brev från 1809 års riksdag. Utg. af *L. Wahlström.* (Se N:o 4165.)
Rec. i Rösträtt för kvinnor 1913, N:o 7 af *El. Hagen.*

00. **Thorsander, G.,** Svenskarne i Tyskland 1813. (Se N:o 3687.)
Rec. i Mitteilungen aus der historischen Literatur 1913, s. 371—373 af *Fr. Arnheim.*

01. **Livijn, Cl.,** Bref från fälttågen i Tyskland och Norge 1813 och 1814. (Se N:o 2142.)
Rec. i Mitteilungen aus der historischen Literatur 1913, s. 365—371 af *Fr. Arnheim.*

02. Historiske samlinger udgivne af den norske Historiske Kildeskriftkommission. Bd 3: H. 1—2. (Se N:o 2145.)
Rec. i Mitteilungen aus der historischen Literatur 1913, s. 373—376 af *Fr. Arnheim.*

03. **Törnebladh, R.,** Riksdagsminnen. Utg. af *C. Törnebladh.* (Se N:o 4199.)
Rec. i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1913, N:o 70 (28/3) af *R. F[eh]r.*

04. **Dahlbergh, E.,** Dagbok (1625—1699). Utg. af *H. Lundström.* (Se N:o 3717.)
Rec. i Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913). Litteraturöfversikter, granskningar o. anmälningar, s. 277—281 af *[H.] L[un]d[strö]m;* i Historisk Tidskr. för Skåneland 1913. Bd 4, s. 398—400; i Finsk Tidskr. 1913. T. 74, s. 379—380 af *M. G. Schybergson.*

05. **Heidenstam, O. G. von,** Marie Antoinette, Fersen et Barnave. (Se N:o 4213.)
Rec. i Dagens Nyheter 1913, N:o 15598 (20/10) af *J. Wickman;* i Internationale Monatsschrift für Wissenschaft Kunst u. Technik 1913. Jahrg. 8, N:o 5. 18 s. af *H. Glagau.*

06. Familjeanekdoter och minnen från barndomen af grefve Ernst Fredrik von Saltza. Utg. af *N. Sjöberg.* (Se N:o 3725.)
Rec. i Dagens Nyheter 1913, N:o 15359 (17/3) af *J. L[andquis]t.*

4458. **Stein, K.,** Stadt und Kreis Anklam im ersten Jahre der Schwedenzeit 1630.
Heimatskalender für den Kreis Anklam 1912, s. 79—81.

4459. **Suolahti, G.,** Suomen pappilat 1700-luvulla. [Finlands prästgårdar på 1700-talet.] 10 + 243 s. Med många illustr. Borgå 1912.

4460. **Synodalakter** från Åbo stift 1688. Medd. af *A. Simolin.*
Finska Kyrkohistoriska samfundets Årsskr. D. 1. 1911 (tr. 1912), s. 319—321.

4461. **Szczeponik, B.,** Herzog Ernst Bogislav von Croy, der letzte Bischof von Cammin, im Streite Schwedens und Brandenburgs um den Besitz des Bistums. Inaug. Diss. [Greifswald.] 60 + (1) s. Stettin.
Ingår äfven i Baltische Studien. N. F. 17.

4462. **Tegengren, J.,** Dödstro, dödskult och dödsmagi i svenska Sydösterbotten.
Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland. 112. Förhandlingar och uppsatser. 26. 1912 (tr. 1913). s. 289—319.

4463. **Ungern-Sternberg, P. v.,** Materialien zur Gütergeschiche Jerwens für die ältere schwedische Zeit bis zur Abfassung der ältesten unerhalten Munster- und Rossdienstrollen Estlands.
Beiträge zur Kunde Est-, Liv- und Kurlands herausg. von der Estländischen Literärischen Gesellschaft 1912. Bd 7, s. 375—529.

4464. **Voionmaa, V.,** Suomalaisia keskiajan tutkimuksia. Veroja laitoksia, virkamiehiä. [Finska medeltidsforskningar. Skatter, institutioner, ämbetsmän.] VI + (1) + 373 s. Porvoo, Werner Söderström 1912. Pr. 6 m.

4465. **Voionmaa, V.,** Turun kansanluokat v. 1635. [Åbo stads folkklasser år 1635.]
Historiallinen Aikakauskirja 1913, s. 135—142.

4466. **Österbladh, K.,** Turun tuomiokapitulinarkiston luettelo, laatinut, ja julkaissut. [Åbo domkapitelsarkivs katalog.] (6) + XXVII + 128 s. Turussa 1911.
Finska Kyrkohistoriska samfundets handlingar. 9.

Allmän och utländsk historia.

4467. **Bergman, J., & Svensén, E.,** Världshistorien berättad för svenska folket. Med illustr. 3:e uppl. H. 63—130. D. 3: *Bergman, J.,* Medeltidens historia. S. 289—539 + (3) + VIII s. Med 146 illustrationer. D. 4: *Svensén, E.,* Upptäckternas och reformationens tidsålder. 594 + VIII s. Med 178 illustrationer och en större karta. D. 5: *Svensén, E.,* Konungarnas tidehvarf. 596 + VIII s. Med 114 illustrationer. D. 6: *Svensén, E.,* Franska revolutionen och Napoleon Bonaparte. 160 s. Med många illustr. Sthlm (tr. i Norrköping), Bohlin & C:o. Pr. 50 öre dubbelhäftet.

4468. **Haralds, H.,** Stahls statsåskådning.
Hist. Tidskr. 1913, s. 77—96.

4469. **Hildebrand, H., Hjärne, H., o. Pflugk-Harttung, J. v.,** Världshistoria. Människosläktets utveckling i stat och samhälle, i kultur och vetenskap. D. 2. Medeltiden. (9) + 717 s. 4:o. Med många

illustr. portr. o. kartor. Sthlm, Aktiebolaget för spridning af litterära verk. Pr. inb. 26 kr.

Till D. 2 hafva följande författare medverkat: *H. Hjärne, J. v. Pflugk-Harttung, G. Kaufmann, W. Friedensburg, N. Höjer* o. *A. Brückner*.

4470. **Historie,** Norges. Fremstillet for det norske folk af *A. Bugge, E. Hertzberg, O. A. Johnsen, Y. Nielsen, J. E. Sars* og *A. Taranger*. Med talrige illustrationer i teksten og paa bilag. H. 81—96. Bd 5: Halvb. 2: H. 1—4. *O. A. Johnsen*, Tidsrummet 1747—1813. 128 s. Bd 6: Halvb. 1: H. 7—18. *J. E. Sars*, Tidsrummet 1814—1884. S. 225—680 + (6) s. Kristiania, Aschehoug. Pr. 50 öre häftet.

4471. **Kjellén, R.,** Stormakterna. Konturer kring samtidens storpolitik. Andra omarbetade och tillökade upplagan. D. 3. Det brittiska världsriket (jämte aktstycken). VIII + 147 + XLV s. 4. Förenta Staterna. Ryssland. Japan. Slutsatser. XIV + 261 + (1) s. Sthlm, Geber. Pr. D. 3: 3 kr. D. 4: 4 kr.

Se nedan »Recensioner» 4533.

4472. **Schück, H.,** Hufvuddragen af den medeltida kulturens historia. 2:a uppl. 275 + (1) s. Sthlm, Ljus. Pr. 4 kr. 50 öre.

4473. **S[tavenow], L.,** Den tredje internationella kongressen för historiska studier i London 1913.

Hist. Tidskr. 1913, s. 97—104.

Recensioner.

4474. Mecklenburgisches Urkundenbuch. Bd 23: 1396—1399. (Se N:o 2995.)

Rec. i Historische Zeitschrift 1913. 3. Folge. Bd 15, s. 171—173 af *M. Wehrmann*.

4475. Danmark-Norges Traktater 1523—1750 med dertil hörende Aktstykker. Paa Carlsbergfondets Bekostning udgivne af *L. Laursen*. Bd 1: H. 1: 1523—1536. Bd 1: H. 2—3: 1536—1560. Bd 2: 1561—1588. (Se N:o 23, 916 o. 3540.)

Rec. i [Dan.] Hist. Tidsskr. Ottende Række. Bd 4, s. 233—241 af *M. Nielsen*.

4476. **Tunberg, S.,** Västerås riksdag 1527. (Se N:o 4029.)

Rec i Svensk Tidskr. 1913, s. 513—515.

4477. **Tidner, A.,** Från Gustaf II Adolfs tid. (Se N:o 4044.)

Rec. i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 286 (9/12) af [A.] *A[hnla]n*.

4478. **Dreyer, A.,** Die lübisch-livländischen Beziehungen zur Zeit des Unterganges livländischer Selbständigkeit 1551—1563. (Se N:o 3538.)

Rec. i Hansische Geschichtsblätter 1913, s. 305—306 af *B. Hagedorn*.

4479. **Bothe, Fr.,** Gustaf Adolf und seines Kanzlers wirtschaftliche Absichten auf Deutschland. (Se N:o 2492.)

Rec. i Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 1913. Bd 34, s. 179—180 af *J. Hirn;* i Historische Vierteljahrschrift 1913. Jahrg. 16, s. 278—279 af *G. Mentz*.

4480. **Boëthius, B.,** Svenskarne i de nedersachsiska och westfaliska kustländerna juli 1630—november 1632. (Se N:o 3557.)

Rec. i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 25—33 af *G. J[acobso]n*.

4481. **Parnemann, Fr.,** Der Briefwechsel der Generale Gallas, Aldringer und Piccolomini im Januar und Februar 1634. Ein Beitrag zum Untergange Wallensteins. (Se N:o 3022.)
Rec. i Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 1913. Bd 34, s. 180—182 af *J. Hirn.*

4482. **Johnson, A.,** The Swedish settlements on the Delaware. (Se N:o 3028.)
Rec. i Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913). Litteraturöfversikter, granskningar o. anmälningar. s. 256—267 af *J. Nilsson* under titel: Kyrkliga förhållanden i den svenska Delawarekolonien; i Historische Zeitschrift 1913. 3. Folge. Bd 15, s. 195—196 af *P. Darmstaedter.*

4483. **Taylor, I. A.,** Drottning Kristina. (Se N:o 3582.)
Rec. i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 11 (15/1) af *J. B[ra]tt.*

4484. **Rosengren, H.,** Karl X Gustaf före tronbestigningen. Pfalzgrefven intill tronföljarvalet 1649. (Se N:o 4071.)
Rec. i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 47—58 af *G. Jacobson*; i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1913, N:o 163 (18/7) af *E. Naumann.*

4485. **Pufendorf, S. v.,** Sju böcker om konung Carl X Gustafs bragder med förträffliga bilder sirade och med nödigt register försedda. (Se N:o 4075.)
Rec. i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 163 (18/7) af *R. F[eh]r.*

4486. Urkunden und Aktenstücke zur Geschichte des Kurfürsten Friedrich Wilhelm von Brandenburg. Bd 20: T. 1—2. Auswärtige Acten. 4. (Frankreich) 1667—1688. Herausg. v. *F. Fehling.* (Se N:o 3067.)
Rec. i Historische Vierteljahrschrift 1913. Jahrg. 16, s. 572—574 af *R. Petsch*; i Historische Zeitschrift 1913. 3. Folge. Bd 15, s. 154—156 af *A. Pribram.*

4487. **Magalotti, L.,** Sverige under år 1674. (Se N:o 3599.)
Rec. i Aftonbladet 1913, N:o 41 (12/2) af *R. [Stur][en-Becke]r* under titel: Ett märkligt italienskt arbete om Sverige på 1600-talet; i Hist. Tidskr. 1913, Öfv. o. gr., s. 9—14 af *G. W[ittroc]k*; i Svensk Tidskr. 1913, s. 76—78; i Nya Dagligt Allehanda 1913, N:o 79 (25/3) af *H. W. L[undströ]m.*

4488. Karolinska förbundets årsbok 1912. (Se N:o 4092.)
Rec. i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 190 (19/8) af *A. Å[hnlun]d.*

4489. **Kuylenstierna, O.,** Karl XII. (Se N:o 3603.)
Rec. i Dagens Nyheter 1913, N:o 15378 (8/3) af *J. L[andquis]t*; i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 65—68 af *E. N[aumann].*

4490. Leonard Kaggs dagbok 1698—1722. Utgifven af Kungl. Samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia genom *A. Lewenhaupt.* (Se N:o 3611.)
Rec. i Svenska Dagbladet 1913, N:o 90 (5/4) af *C. Hallendorff*; i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr. s. 91—93 af *P. Sörensson.*

4491. **Schürer von Waldheim, M.,** Prins Maximilian Emanuel av Würtemberg. (Se N:o 4106.)
Rec. i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 286 (9/12) af *[A. Å]hnlund.*

4492. Bref från Olof Hermelin till Samuel Barck 1702—1709. Utg. af C. v. Rosen. (Se N:o 4107.)
Rec. i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 286 (9/12) af *[A.] Å[hnlun]d*; i Svenska Dagbladet 1913, N:o 341 (15/12) af *C. Hallendorff.*

4493. **Gyllenkrok, A.,** Relationer från Karl XII:s krig. (Se N:o 4113.)
Rec. i Svenska Dagbladet 1913 (3/8) af *C. Hallendorff;* i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 190 (19/8) af *A. Å[hma]n;* i Personhistorisk Tidskr. 1913. Årg. 15, s. 219—223 af *S. E. Bring;* i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 58—65 af *A. Stille.*

4494. **Forsstrand, C.,** De tre gracerna. (Se N:o 3658.)
Rec. i Finsk Tidskr. 1913. T. 74, s. 464—467 af *R. F. v. Willebrand.*

4495. **Holm, E.,** Danmark-Norges historie fra den store nordiske krigs slutning til rigernes adskillelse (1720—1804). Bd 7. Afd. 1. (Se N:r 3670.)
Rec. i Nordisk Tidskr. 1913, s. 62—65 af *Johs. Lindbæk.*

4496. **Clason, S.,** Gustaf IV Adolf och den europeiska krisen under Napoleon. (Se N:o 4156.)
Rec. i Aftonbladet 1913, N:o 277 (12/10) af *S. Bergh;* i Tidens Tegn 1913, N:o 287 (19/10) af *Edv. Bull.*

4497. **Hauswolff, Adelaide, v.,** En svensk flickas dagbok under krigsfångenskap i Ryssland 1808—1809. Utg. af *C. Bååth-Holmberg.* — **C. Bååth-Holmberg,** Förräderiets spel i kampen om Finland. (Se N:o 3676 o. 3675.)
Rec. i Finsk Tidskr. 1913. T. 74, s. 139—145 af *P. O. v. Törne.*

4498. **Brusewitz, A.,** Representationsfrågan vid 1809—10 års riksdag. (Se N:o 4164.)
Rec. i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 93—103 af *G. Rexius.*

4499. Bengt von Hofstens brev från 1809 års riksdag. Utg. af *L. Wahlström.* (Se N:o 4165.)
Rec. i Rösträtt för kvinnor 1913, N:o 7 af *El. Hagen.*

4500. **Thorsander, G.,** Svenskarne i Tyskland 1813. (Se N:o 3687.)
Rec. i Mitteilungen aus der historischen Literatur 1913, s. 371—373 af *Fr. Arnheim.*

4501. **Livijn, Cl.,** Bref från fälttågen i Tyskland och Norge 1813 och 1814. (Se N:o 2142.)
Rec. i Mitteilungen aus der historischen Literatur 1913, s. 365—371 af *Fr. Arnheim.*

4502. Historiske samlinger udgivne af den norske Historiske Kildeskriftkommission. Bd 3: H. 1—2. (Se N:o 2145.)
Rec. i Mitteilungen aus der historischen Literatur 1913, s. 373—376 af *Fr. Arnheim.*

4503. **Törnebladh, R.,** Riksdagsminnen. Utg. af *C. Törnebladh.* (Se N:o 4199.)
Rec. i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1913, N:o 70 (28/3) af *R. F[eh]r.*

4504. **Dahlbergh, E.,** Dagbok (1625—1699). Utg. af *H. Lundström.* (Se N:o 3717.)
Rec. i Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913). Litteraturöfversikter, granskningar o. anmälningar, s. 277—281 af *[H.] L[un]d[strö]m;* i Historisk Tidskr. för Skåneland 1913. Bd 4, s. 398—400; i Finsk Tidskr. 1913. T. 74, s. 379—380 af *M. G. Schybergson.*

4505. **Heidenstam, O. G. von,** Marie Antoinette, Fersen et Barnave. (Se N:o 4213.)
Rec. i Dagens Nyheter 1913, N:o 15598 (20/10) af *J. Wickman;* i Internationale Monatsschrift für Wissenschaft Kunst u. Technik 1913. Jahrg. 8, N:o 5. 18 s. af *H. Glagau.*

4506. Familjeanekdoter och minnen från barndomen af grefve Ernst Fredrik von Saltza. Utg. af *N. Sjöberg.* (Se N:o 3725.)
Rec. i Dagens Nyheter 1913, N:o 15359 (17/2) af *J. L[undquis]t.*

4507. Magnus Stenbock och Eva Oxenstierna. En brefväxling utgifven a *C. M. Stenbock*. D. 1. (Se N:o 4224.)
Rec. i Stockholms Dagblad 1913, N:o 348 (22/12) af *V. Söderberg*.

4508. **Munthe, L. W:son,** Kongl. fortifikationens historia. Bd 3. (S N:o 3202.)
Rec. i Kungl. Krigsvetenskapsakademiens handlingar och tidskrift 191 s. 84—90 af *H. J[ungste]dt*.

4509. **Sjöstedt, C.,** Anteckningar rörande »Pionier- och kronarbetskårerna samt »Wärfvade arméns disciplinkompani» under dess förläggning Carlsborg. (Se N:o 4246.)
Rec. i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 215 (17/9).

4510. Sveriges kyrkor, konsthistoriskt inventarium. Utg. av *S. Curman* *J. Roosval*. Uppland. Bd 4: H. 1. Erlinghundra härad. (Se N: 3761.)
Rec. i Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913.) Litteraturöfversikt anmärkningar o. granskningar, s. 252—256 af [*H.*] *L[un]d[strö]m*.

4511. **Schück, H.,** o. **Warburg, K.,** Illustrerad svensk litteraturhistoria 2:a uppl. D. 2. Frihetstiden och gustavianska tidehvarfvet. (S N:o 3224.)
Rec. i Stockholms Dagblad 1913, N:o 12 (14/1) af *O. Wieselgren*.

4512. **Aall, A.,** & **Gjelsvik, N.,** Die norwegish-schwedische Union, ih Bestehen und ihre Lösung. (Se N:o 3770.)
Rec. i Statsvetenskaplig Tidskr. 1913, s. 67—118 af *K. Berlin*.

4513. **Boye, Th.,** De væbnede neutralitetsforbund. Et avsnit av folkeret tens historie. (Se N:o 3773.)
Rec. i [Nor.] Hist. Tidsskr. 1913. Femte Række. Bd 2, s. 234—2 af *H. Koht*.

4514. **Carlsson, A. B.,** Den svenska centralförvaltningen 1521—1809 (S N:o 4273.)
Rec. i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 33—40 af *S. Tunberg*.

4515. **Fahlbeck, P.,** Die Regierungsform Schwedens. (Se N:o 3230.)
Rec. i Zeitschrift für das Privat- und Öffentliche Recht der Gegenwa 1913. Bd 39, s. 725—727 af *Laun*.

4516. **Almquist, J. A.,** Svensk genealogisk litteratur. (Se N:o 280.)
Rec. i Mitteilungen aus der historischen Literatur 1913, s. 102—103 *Fr. Arnheim*.

4517. **Setterwall, K.,** Svensk historisk bibliografi 1875—1900. (Se N 1196.)
Rec. i Mitteilungen aus der historischen Literatur 1913, s. 101—102 *Fr. Arnheim*.

4518. **Almquist, J. A.,** Graningeverken. (Se N:o 2246.)
Rec. i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 74—78 af *E. F. Hecksch*

4519. **Bring, S. E.,** Trollhätte kanals historia intill 1844. (Se N:o 32
Rec. i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 79—82 af *E. F. Hecksche*

4520. Valda aktstycken till svenska undervisningsväsendets historia. Utg *B. R. Hall*. (Se N:o 3852.)
Rec. i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 1913, N:o 69 (2 *R. F[eh]r*.

4521. **Forsstrand, C.,** Spåkvinnor och trollkarlar. (Se N:o 4365.)
Rec. i Dagens Nyheter 1913, N:o 15660 B (21/12) af *B. B[ergma]n*.

522. **Gadelius, Br.,** Tro och öfvertro i gångna tider. D. 1—2. (Se N:o 3864 o. 4366.)
D. 1 rec. i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 23 ($^{29}/_{1}$) af *R. F[eh]r;* D. 2 i Svenska Dagbladet 1913, N:o 345 ($^{19}/_{12}$) af *A. Herrlin;* i Dagens Nyheter 1913, N:o 15660 B ($^{21}/_{12}$) af *J. L[andquis]t;* i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 298 ($^{23}/_{12}$) af *R. F[eh]r.*

523. **Kallstenius, G.,** Blad ur Uppsalasångens historia. (Se N:o 4381.)
Rec. i Svensk Tidskr. 1913, s. 498—501 af *W. Lundgren;* i Göteborgs Handels- o. Sjöfartstidning 1913, N:o 203 ($^{3}/_{9}$) af *J. B[ra]tt.*

524. **Möllenberg, W.,** Die Eroberung des Weltmarkts durch das mansfeldische Kupfer. (Se N:o 4388.)
Rec. i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 6—8 af *C. Hallendorff.*

525. **Norlind, T.,** Svenska allmogens lif i folksed, folktro och folkdiktning. (Se N:o 3884.)
Rec. i Fataburen 1913, s. 186—190 af *N. E. H[ammarstedt].*

526. **Personne, N.,** Svenska teatern under Gustavianska tidehvarfvet. (Se N:o 4392.)
Rec. i Dagens Nyheter 1913, N:o 15660 B ($^{21}/_{12}$) af *B. B[ergma]n.*

527. **Schauman, G.,** Kulturhistoriska och andra uppsatser. (Se N:o 3929.)
Rec. i Dagens Nyheter 1913, N:o 15412 ($^{14}/_{4}$) af *J. L[andquis]t.*

528. **Schybergsson, M. G.,** Henrik Gabriel Porthan. Lefnadsteckning. D. 1—2. (Se N:o 1882 o. 3431.)
Rec. i Historische Vierteljahrschrift 1913. Jahrg. 16, s. 124—127 af *P. O. v. Törne.*

529. **Simolin, A.,** Petrus Bång. (Se N:o 3931.)
Rec. i Finsk Tidskr. 1913. T. 74, s. 318—320 af *A. Hultin.*

530. **Törne, P. O. v.,** Om Finlands skattskyldighet till påfvedömet under medeltiden. 1—2. (Se N:o 3437.)
Rec. i Kyrkohistorisk Årsskr. 1912 (utg. 1913). Litteraturöfversikter, anmälningar o. granskningar, s. 228—229 af *Y. Brilioth.*

531. **Wehrmann, M.,** Geschichte der Stadt Stettin. (Se N:o 3935.)
Rec. i Pommersche Jahrbücher 1912. Bd 13, s. 157—159 af *R. Hasenjaeger.*

532. **Ferguson, W. S.,** Hellenistic Athens. An historical essay.
Rec. i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 19—25 af *A. Boëthius.*

533. **Kjellén, R.,** Stormakterna. 2:a uppl. D. 1—3. (Se N:o 3447, 3944, o. 4471.)
Rec. i Statsvetenskaplig Tidskr. 1913. Årg. 16, s. 343—350 af *L. Staël v. Holstein.*

534. **Zimmern, A. E.,** The Greek commonwealth.
Rec. i Hist. Tidskr. 1913. Öfv. o. gr., s. 1—6 af *A. Boëthius.*

REGISTER.

;venska Historiska Föreningens Årssammankomst den 28 mars 1914.

Sedan sammankomsten öppnats af styrelsens ordförande riks-kivarien Hildebrand, föredrog sekreteraren följande

Årsberättelse för 1913.

Svenska Historiska Föreningen har under det gångna året räknat ikring 730 årsafgift betalande medlemmar inom och utom Sverige, l hvilka dessutom komma 18 postprenumeranter. Sedan grefve Lewenhaupt samt Östgöta nation i Uppsala anmält sitt inträde som ständiga ledamöter i föreningen, uppgår antalet dylika till 91 h den jämlikt stadgarne af deras afgifter bildade fonden till kr. ?25.

I styrelsens sammansättning har under året ingen förändring t rum; och har den sålunda bestått af herrar f. universitetsbiblio-tarien C. Annerstedt, generallöjtnanten G. Björlin, professor m. Clason, professor N. Edén, professor C. Hallendorff, sarkivarien E. Hildebrand, ordförande, kansliradet T. Höjer, reterare, professor L. Stavenow, förste arkivarien Th. Westrin, ittmästare, samt generalmajoren H. Wrangel.

Föreningen har under året utgifvit en ny årgång af sin tid-rift, den trettiondetredje. På grund af sekreterarens sjukdom har der senare delen af året häftenas utgivande något försenats. om det sedvanliga statsanslaget har föreningen äfven i år från tterhets- historie- och antiqvitetsakademien haft glädjen mottaga anslag af 500 kr. Tack vare dessa bidrag har 1913 års årgång nnat erhålla ett med tidskriftens tidigare årgångar jämförligt om-ig, och särskildt har litteraturafdelningen för året varit ej obetyd-t rikhaltigare än under de närmast föregående åren. Icke minst ror detta därpå, att redaktionen haft förmånen att kunna vinna ett r utom densamma stående krafter för regelbundet arbete å denna lelning. Upprättandet af det i föregående årsberättelse omför-ilda register till årgångarna 1901—1910 har af styrelsen anför-

trotts åt andre arkivarien H. Brulin. Under året ha förarbetena fortskridit ganska långt, och torde registret kunna utkomma under innevarande år.

* * *

Med Hans Hildebrand, död 2 februari 1913, förlorade den svenska fornforskningen en af sina öfver hela den bildade världen ryktbara stormän och den svenska medeltidsodlingen sin lärdaste kännare. Redan vid 24 års ålder förvärfvade han sig genom sin gradualafhandling berömmelse såsom fornforskare, före fyratioårsåldern hade han genom banbrytande undersökningar och uppslag varit med om att lägga grunden för den svenska arkeologiens världsberömmelse och under nära tre decennier var han med sällspord auktoritet dess främste officielle målsman i vårt land. Redan tidigt hade hans intresse från den förhistoriska fornforskningen ledts öfver till medeltidsforskningen. Äfven här har han med sin utomordentliga lärdom och väldiga arbetskraft varit en vägrödjare, och hans stora tyvärr dock aldrig fullbordade kulturhistoriska skildring af Sveriges medeltid, hvilka anmärkningar än må riktas mot dess uppställning och mot enskilda detaljer, skall städse stå som ett minnesmärke öfver sin upphofsman och utgöra en fyndgrufva för kommande forskare. Carl Carlsson Bonde, död den 16 november, företrädde i våra dagars Sverige en bildningstyp från en svinnande tid, den rike ädlingen med det lefvande intresset för vitterhet och häfd, den frikostige mecenaten, den ifrige samlaren af gamla böcker och gamla handlingar, den flitige och kunnige urkundsutgifvaren. Genom de tre starka banden af sin öfversättning af Hedvig Elisabeth Charlottas dagbok har han i icke ringa mån bidragit att öka kännedomen om och intresset för ett af vår historias märkligaste skeden. Vid namnen Tottie, Schwerin och Westerlund äro knutna betydelsefulla insatser på olika arbetsområden inom de historiska vetenskapernas vida fält, och till Th. M. Fries står den svenska odlingen i outplånlig tacksamhetsskuld för en af de bästa lefnadsteckningar, som finnas på svenskt språk, och för en ståtlig rad af urkundliga bidrag till kännedomen om vår kanske ryktbaraste forskare och vår kanske mest följdrika insats i vetenskapens utveckling.

* * *

I den förra årsberättelsen uppmärksammades det år 1912 i Göteborg afhållna filolog- och historikermötet. Dess förhandlingar förelågo med berömvärd snabbhet utgifna redan vid följande års början. Och under den tid, som förflutit sedan mötet, har en mycket afsevärd del af dess historiska föredrag i olika publikationer bragts i sin helhet till allmänhetens kännedom.

* * *

Af de från Riksarkivet utgifna urkundspublikationerna har serien ᵎustaf I:s registratur tillökats med ett nytt band, innehållande mate- ialet från år 1557 och liksom en rad af sina föregångare redigeradt ɟ J. A. Almquist. Att anteckna är dessutom, att beslut fattats m utgifvande genom Riksarkivets försorg af en rad nya urkunds- ublikationer: handlingar rörande 1812 års politik, Frihetstidens rundlagar och konstitutionella stadgar, Stora deputationens protokoll ch handlingar vid riksdagen 1765—66 samt Protokoll och hand- ingar rörande försöken att vid 1769—70 års riksdag förbättra Fri- etstidens statsskick.

Äfven af en del andra svenska urkundssamlingar föreligga nya and. Så har Humanistiska Vetenskapssamfundets genom A. Bratt tgifna samling af Stockholms stads privilegiebref under året nått in afslutning med ett häfte omfattande åren 1684—1700. Quen- erstedt har utsändt ej mindre än tvenne nya band af sina Karo- inska krigares dagböcker, det ena bl. a. innehållande nya årgångar f de Cederhielmska brefven, det andra Carl Gustaf Rehnskölds nteckningar och dagböcker. Den i flera föregående årsberättelser ppmärksammade samlingen af Dardels Minnen föreligger med ett ärde band, åtminstone tillsvidare, afslutad. Slutbandet lägger knap- ast några nya drag till antecknarens och hans anteckningars karak- ir, men en rad utmärkta spebilder till den stora samlingen af ylika från Karl XV:s Sverige.

Jämförelsevis få och i allmänhet från forskningssynpunkt mindre etydande äro däremot de under året utkomna nya urkundssamlin- arna. Dit höra utom Bolinus' dagbok några publikationer till den arolinska tidens historia. Den af Sjöberg ombesörjda upplagan af yllenkrooks viktiga och omstridda relationer har af den sakkunniga ranskningen enstämmigt underkänts såsom mindervärdig. Däremot r den Rosenska editionen af Hermelins bref till Barck ett mycket amvetsgrant arbete. Företrädesvis personhistoriskt intresse er- under den af Stenbock påbörjade editionen af Magnus Stenbocks ch Eva Oxenstiernas brefväxling. Den samling af B. von Hofstens ref från vår grundlagsgifvande riksdag, som utgifvits af Lydia Vahlström, lämnar delvis ganska intressanta upplysningar om ett riskede, som i alldeles särskild grad är föremål för forskningens ppmärksamhet. Det historiska källvärdet af den samling af L. J. iertas motioner och riksdagsanföranden, som påbörjats af Aldén, ar, ehuru den naturligtvis är af intresse för vår inre, särskildt parla- entariska historia under 1800-talet, knappast i jämnhöjd med om- nget och den pompösa utstyrseln. De Minnen från riksdagarna nder 1800-talets sista årtionden och 1900-talets första år, som ut- fvits ur Ragnar Törnebladhs litterära kvarlåtenskap, ge mindre n man af verkets titel och mannens ställning kunnat vänta, men ger i stället enligt kännares utsago betydande värde såsom en upp- agsbok och ett repetitorium för den praktiske politikern.

Årets akademiska lärdomsprof inom häfdaforskningens område ro både till antal och beskaffenhet af ganska afsevärd betydelse.

I ett fall har den tagit den mindre vanliga formen af en sammanfattande öfversikt öfver en af de betydelsefullaste sidorna af vår historiska utveckling öfverhufvud. A. B. Carlsson har lämnat en väl uppställd och gedigen framställning af centralförvaltningens utveckling från vår första regeringsform — det föregående tidsskedet är genom Edéns forskningar klarlagdt — till vår nuvarande. Inom 1600-talets historia falla tvenne afhandlingar: Rosengrens välskrifna och uttömmande teckning af Karl X Gustafs ungdomshistoria intill 1649 samt Gihls monografi öfver ett problem ur vår diplomatiska historia under Karl Gustaf: förhållandet till vestmakterna under det danska kriget. Tvenne afhandlingar anknyta sig till den stora krisen i vår utveckling mot slutet af 1800-talets första årtionde. Brusewitz har lämnat en ingående och skarpsinnig undersökning om representationsfrågans behandling vid själfva grundlagsriksdagen och Grade en om vidsträckta arkiv- och litteraturstudier och det historiska omdömets mognad vittnande teckning af Sveriges förhållande till det ur Tilsitförhandlingarna uppvuxna fransk-ryska förbundet. Till de akademiska bidragen till årets historiska litteratur böra väl äfven räknas Stavenows genom rikedom på synpunkter och klar knapphet i framställningen utmärkta essay öfver den moderna vetenskapens genombrott i svensk häfdaforskning och Tunbergs studie öfver Västerås riksdag, där förf. ger en på en förnyad kritisk sofring af materialet bygd skildring af riksdagens förlopp och söker närmare utreda den s. k. ordinatians karaktär.

Utom den specifikt akademiska litteraturen äro inom den politiska historiens gebit framställningarna hvarken talrika eller betydande, ehuruväl enskilda intressanta arbeten äro att anteckna. Weibull har i ett utförligt diskussionsinlägg till principiell behandling upptagit en del spörsmål, delvis af metodisk art, beträffande hans bekanta forskningar till Nordens äldsta historia. Från den finska Romexpeditionen föreligger en ny rad arbeten till vår 1500-talets historia, bland hvilka det mest betydande är expeditionens ledare Biaudets monografi öfver Erik XIV:s olycklige son. På den karolinska historiens område flödar produktionen fortfarande rikt. Förutom de tidigare angifna aktpublikationerna äro här att anteckna en hel rad smärre undersökningar, bland hvilka särskildt må framhållas Lundbergs studie öfver förhållandet till Preussen under Karl XII:s sista år. Karolinska förbundets årspublikation utgör på här ifrågavarande område liksom tidigare forskningens centralhärd. Clason fullföljer sina uppslagsrika forskningar till historien om krisen vid förra århundradets början och har därom publicerat en samling monografiska undersökningar. Af samlingens båda viktigaste uppsater ger den ena mycket betydelsefulla bidrag till belysningen af de handelspolitiska skäl, som bestämde Gustaf IV Adolfs politik under krisen, den andra till Fredrikshamnsfredens historia. Tilläggas må till sist att hundraårsminnet af befrielsekriget särskildt i Tyskland gifvit upphof till en hel litteratur om 1813 års händelser, hvari naturligtvis

n omstridda frågan om Karl XIV Johans uppträdande intager en nska afsevärd plats.

På biografiens och genealogiens område äro — särskildt om man änser tidigare anförda aktpublikationer — mera betydande arbeten nnerligen tunnsådda. Här må blott anföras Palmgrens matrikel ver Gestrike-Helsinge nation samt Hultins vidlyftiga lefnadsteckng öfver Gustaf Filip Creutz.

Den krigshistoriska litteraturen åter får anses något mindre rftig än under föregående berättelseår. Att anteckna är sålunda i rad regementshistorier, bland hvilka särskilt må framhållas nya delar Braunerhjelms i förra berättelsen berörda Lifregementets till ist historia och Munthes bekanta Fortifikationens historia. Omnmnas må ock ett större planschverk öfver Sveriges krigshistoria, artill texten författats af Björlin.

Inom litteraturhistoriens gebit har redan erinrats om Hultin's ografi öfver Creutz. Personne har publicerat en större monoafi öfver den svenska teatern under Gustaf III. Att anteckna är ssutom, att det Schück-Warburgska verkets tredje band numera religger afslutadt. I en föregående årsberättelse har framhållits n vetenskapliga lifaktighet, som f. n. råder på den fosterländska nstforskningens fält, och äfven det gångna året har här en beakasvärd skörd att förete. Det af Curman och Roosval påbörjade ventariseringsarbetet öfver våra kyrkor har tillökats med ett nytt nd. ägnadt åt en del af socknarna inom Kållands härad. Behrændtz ır påbörjat en framställning af Kalmar domkyrkas byggnadshistoa. Den af Romdahl och Roosval utgifna öfversikten öfver Sveges konstutveckling synes, enligt hvad den sakkunniga kritiken ger d handen, vara ett i vissa afseenden ojämnt verk, men utom föränsten att vara på sitt område det första moderna äger det äfven n att å olika punkter ge nya synpunkter och uppslag. Hahr har börjat en serie studier i nordisk renässanskonst. Af Siréns onografi öfver Tessinska Stockholmshus föreligger slutbandet. Slutgen må framhållas Lespinasse's öfversikt öfver den franska konens inflytande i Sverige från 1637 till 1816.

Till den svenska författningshistorien föreligger en rad smärre ndersökningar af Gränström, Stavenow och Varenius. På rvaltningshistoriens område har redan omnämnts A. B. Carlssons rtjänstfulla öfversikt: här må ytterligare i förbigående erinras om n till kammarkollegiums trehundraårsjubileum utgifna, smakfullt styrda festskriften. Inom den rena rättshistoriens område är ämst att märka den nya upplagan af Amiras bekanta öfversikt i auls stora encyklopediska verk. De på skilda ställen i vårt land gående vattenrättsprocesserna ge fortfarande upphof till samlingar rättegångshandlingar, liksom också de senaste årens viktigaste aterial i den segslitna kungsådredebatten af Sydow samlats och zifvits. Slutligen må påpekas, att Emigrationsutredningens under ret af Sundbärg afgifna slutbetänkande bl. a. innehåller en omttande statistisk historik öfver Sverige sedan 1750.

Inom biblioteks- och arkivväsendets område äro främst att a teckna ett nytt häfte af Bygdéns anonym- och pseudonymlexik samt nya nummer af Collijns bibliografiska miscellanea. Sette wall har utom sin för Historisk tidskrifts läsare välbekanta ar bibliografi i Kyrkohistorisk Årsskrift publicerat en kyrkohistori bokförteckning för åren 1907—1910. Härförutom må äfven päpek Törnes som vanligt i föreningens tidskrift införda öfversikt af Fi lands historiska litteratur under år 1912 samt Wulffius' motsvaran öfversikt för den livländska historielitteraturens vidkommande 191 Af intresse för svensk häfdaforskning är äfven Bruiningks red görelse för under åren 1911—1913 i det livländska ridderskape arkiv utförda arbeten.

På topografiens område är rikedomen så stor, att den närma sätter antecknaren i förlägenhet beträffande urvalet. Hvad först stora sammelverken angår, så föreligger både af den topografisk-st tistiska beskrifningen öfver Sverige, numera fullföljd under redaktio af O. Sjögren, och af praktverket Svenska slott och herresäte en hel rad nya häften. Ett nytt stort verk öfver Sveriges stä har börjat utgifvas, af hvilket under året tvenne häften sett da Bland landskaps- och sockenbeskrifningar må påpekas den skildri af Östergötlands historia, som påbörjats af Ridderstad, samt vida mindre arbeten af Behm, Löw, Melander, Sjögren m. fl. detta sammanhang förtjenar ock att framhållas den gamla bergsl mannen Jacob Ingelssons af Lagergren numera utgifna beskrifn öfver stora Kopparberget 1716. Hvad städernas historia angår, n främst erinras därom, att stadsfullmäktigeinstitutionens 50-åriga til varo gifvit upphof till festskrifter i en mängd städer såsom Göteb Helsingborg, Lund, Skara och Stockholm. Till sistnämnda stads hist föreligga värdefulla bidrag dels i nya häften af den af riksarkiv utgifna utredningen om statens mark och tomter, dels i samfund S:t Eriks publikationer. Bland öfriga monografier må framhållas e nytt band af Isbergs krönika om Malmö samt Malmbergs o Nordéns bok om det gamla Norrköping. Slutligen må papek en rad af på skilda håll framkomna och till sitt värde mycket olil bidrag till enskilda kyrkors och församlingars historia.

Riklig är äfven skörden af bidrag till kännedomen om andliga odlings utveckling. Främst bland dem står det nya half som året bragt oss af Annerstedts monumentala Uppsala univer tets historia. Den nya delen behandlar universitetets öden 1719-1792; i sitt företal ställer förf. i utsikt, att det andra half som behandlar högskolans organisation och verksamhet under sam skede, skall kunna utkomma redan under innevarande år. Vi önska den vördade förf. till hvad han redan fullbordat och till förhoppning att kunna föra till det slut han föresatt sig ett som han under ett långt och verksamt lif med aldrig svik arbetskraft fullföljt och som utgör en den dyrbaraste skänk till universitet han sa troget tjenat och det folk, hvars odlingsutveckl

m så hängifvet utforskat. Inom universitetshistoriens område falla dare de bidrag till studentlifvets historia, som föreligga dels i den d Kalmar nations 250-årsfest utgifna minnesskriften dels i Kallenius' historik öfver Uppsalasången. På undervisningshistoriens område äro vidare att anteckna monografiska arbeten af Björling, indman, Nordlund och Westling. Ett egenartadt område af svenska undervisningsväsendets historia berör den ståtligt utstyrda tidskrift, som under året publicerats till Gymnastiska Centralinstitets 100-års jubileum. Värdefulla och genom framställningens art rskildt fängslande bidrag till de svenska folkföreställningarnas historia lämnar Gadelius' i förra årsberättelsen uppmärksammade, nu era fullbordade arbete. Dess senare del behandlar trolldomsväsent och trolldomsprocesserna. Öfver själfva hufvudbrytningen i denna veckling har Linderholm i Föreningens tidskrift publicerat en rdefull och intressant studie. — Ett betydelsefullt bidrag till det enska jordbrukets nyare historia utgör det af Juhlin-Dannfelt i Landtbruksakademiens 100-årsfest utgifna tvåbandiga jubileumsrket.

På kyrkohistoriens område utgöres årets litteratur af smärre nografiska undersökningar, de flesta offentliggjorda i Kyrkohistoriska reningens publikationer. Bland dessa studier må framhållas den Lundström påbörjade serien »Fynd och forskningar», där förf. a. behandlar den gamla tvistefrågan om Olof Skötkonungs dop. opposition mot den af Lundström häfdade uppfattningen har samma blem också behandlats af N. Höjer i Historisk tidskrift.

Inom den allmänna och utländska historien är produktionen n vanligt sparsam. Att anteckna äro N. Höjers vederhäftiga framställning af de nordiska folken i den svenska upplagan af Pflugkrttungs världshistoria, vidare en ny upplaga af Schücks ursprungligen ett sammelverk om »världskulturen» skrifna konturteckning af n medeltida odlingens historia samt slutligen de båda sista delarne den nya upplagan af Kjelléns Stormakterna.

Att ingå på den under det gångna året i Finland utgifna historiska litteraturen må anses öfverflödigt, då jämväl i 1914 års årgång mmer att inflyta den sedvanliga litteraturöfversikten. I fråga om ra utländska publikationer af intresse för svensk historia må i kort framhållas följande. Af vikt för den svenska medeltidsforskningen de nya band, som utgifvits af Diplomatarium Norvegicum, af de Krarup och Lindbæk redigerade Acta pontificum Danica samt af erecessernas senare serie, äfvensom den af W. Christensen med lig noggrannhet redigerade samlingen af missiv från konungarna stierns och Hans' tid, hvaraf under året ett häfte utkommit. För talshistorien kan hänvisas till den nya volymen af Laursens rlliets brevböger, för det trettioariga krigets till de tre nya den af Hallwichs stora aktsamling till Wallensteins historia 1630 34. Den nya delen af Peter den stores brefvexling täcker tiden i—dec. 1707 och lämnar naturligtvis viktiga bidrag till historien Karl XII:s fälttåg, desto mera välkomna, som de svenska källorna ju

för detta skede flyta synnerligen sparsamt. Det tredje bandet genom Friis utgifna Bernstorffska brefven innehåller äfven genom oviljans synglas uppfångade bilder från Gustaf III:s S Den af franska utrikesministeriet utgifna aktsamlingen till fransk krigets förhistoria har likaledes ökats med en del; de akter beröra Sverige, intaga en mer än blygsam plats; den viktigaste vårt förhallande till Ryssland. Af betydelse för unionens h äro till sist det nya häftet af de Mantheyska dagböckerna äfv de för öfrigt ej alltför betydande anteckningar från Johan Sve dagar, som utgifvits af Yngvar Nielsen.

Därefter upplästes följande

Revisionsberättelse.

Debet:

Saldo från 1912	kr.	7,1
H. M:t Konungens årsafgift	»	
624 afgifter à 5 kr.	»	3,1
18 postprenumeranter à 7: 03 kr.	»	1
2 afgifter från Danmark à 3 kr.	»	
1 afgift för 1912	»	
1 » från Paris	»	
2 ständiga ledamotsafgifter (grefve Adam Lewenhaupt, Östgöta Nation, Upsala)	»	1
Redovisning från Nordiska bokhandeln	»	1
» » Fritzes k. hofbokhandel	»	4
» » Norge	»	
» » Danmark	»	3
Lösa häften af Historisk Tidskrift	»	
5 ex. af Historisk bibliografi	»	
Räntor å depositioner och sparkassemedel	»	4
Statsanslag	»	1,5
Anslag af Vitterhets- historie- och antikvitetsakademien	»	5
Summa inkomster	kr.	14,1

Kredit:

Å Redaktionens konto	kr.	2,2
» Boktryckeriets »	»	3,4
» Distributions »	»	1
» Diverse »	»	8
Summa utgifter	kr.	6,7
Saldo till 1914	»	7,4

Behållningen är sålunda placerad:

deposition i Handelsbanken	kr.	5,500: —
sparkasseräkning i »	»	1,703: 45
ontant i kassan	»	206: 90
Summa	kr.	7,410: 35

Ofvanstående räkenskaper äro af oss undertecknade revisorer anskade och riktiga befunna. Inneliggande kassa och säkerhetsndlingar äro inför oss uppräknade. Och få vi med anledning af dunda fuligjord revision tillstyrka full ansvarsfrihet åt styrelsen r 1913 års förvaltning.

Stockholm den 24 mars 1914.

Severin Bergh. *Joh. Ax. Almquist.*

I enlighet med revisorernas hemställan beviljade föreningen yrelsen full ansvarsfrihet för 1913 års förvaltning.

Den afgående styrelsens medlemmar återvaldes.

Till revisorer återvaldes förste arkivarien S. Bergh samt nyldes efter förste bibliotekarien B. Lundstedt, hvilken aflidit, förste kivarien J. A. Almquist.

Till revisorernas suppleanter omvaldes krigsarkivarien J. Peelli samt nyvaldes efter herr Almquist andre arkivarien H. rulin.

Åt styrelsen uppdrogs att justera dagens protokoll.

Riksarkivarien E. Hildebrand höll föredrag om »En skandiavisk episod ur Sveriges utrikespolitik».

Genmäle.

Utan att rätt veta hvarför, har jag i denna tidskrift råkat ut för samme stränge mentor som före mig professor S. J. **Boëthius.** Säkert förvånar sig då ingen iakttagare af det temperamentfulla sätt, hvarpå denne min ärade kollega blef behandlad, öfver att det icke kunde innebära någon synnerlig lockelse för mig att upptaga lektor Höjers utkastade stridshandske (Hist. Tidskr. 1913, sid. 224 ff.). Jag ärnade ock af flere skäl vid hans angrepp låta bero, och det så mycket hellre, som dess reella vederhäftighet enligt min uppfattning står i omvändt förhållande till den ton, hvari det göres. Ett uttalande i den nyss publicerade festskriften till Adolf Noreen på hans sextioårsdag (sid. 36) innebär dock en uppfordran att icke låta artikeln i fråga helt och hållet undkomma en liten gensaga å min sida. Till följd af det knappt tillmätta utrymme, som här blifvit mig medgifvet, måste jag emellertid nu yttra mig så kortfattadt, att jag måhända står i fara att på någon punkt missförstås.[1]

Artikelförfattaren framträder till försvar för H. **Hildebrands** mening i den omtvistade frågan, men han underlåter både att anföra denne vördade forskares hufvudskäl (förutom Bruns bref) för sin åsikt och att meddela sin läsekrets, att jag i den af honom kritiserade undersökningen till bemötande upptagit dessa båda hufvudskäl. Vågar man månne af detta faktum draga den slutsats, att de båda samla skälen för Giesebrecht-Hildebrands hypotes äfven af lektor H. medgifvas vara ohållbara?

Svaret må lämnas därhän. Vi fastslå emellertid, att hr H. låtit min vederläggning på denna punkt stå oantastad.

Så mycket starkare i uttrycken äro hans uttalanden för öfrigt. I själfva verket är det emellertid ej sällan svårt att bli rätt klok på, hvad han i sak menar och hvart han vill komma med sin »bevisning». Inte minst gäller detta själfva hufvudfrågan, som han för öfrigt i slutet af sin uppsats söker bagatellisera på ett sätt, som på den insiktsfulle måste verka tragikomiskt. Än antages det missionsföretag, som ledde till Olof Skötkonungs dop, vara »ett polskt

[1] I den publikation, där den undersökning, mot hvilken lektor Höjer vänder sig, blifvit offentliggjord, ärnar jag till utförligare bemötande upptaga även de ytterligare inlägg i frågan, som lektor H. möjligen kan komma att offentliggöra och jag kan finna skäligt eller lämpligt att upptaga till behandling. Intresserade hänvisas därför till Kyrkohistorisk Årsskrift och dess bilagor.

företag», än ett tyskt, än ett blandadt polskt-engelskt, utan att det är möjligt för någon att bilda sig en klar föreställning om hvad förf:n egentligen menar. Än tillerkännes Adam af Bremen den största tänkbara auktoritet, nämligen i fråga om en ytterst dubiös namnform, som till på köpet troligen inte alls härrör från Adam, utan från någon ett par århundraden efter honom lefvande afskrifvare, än åter frånkännes Adam allt vitsord, då det ej passar hr H., och detta i en punkt, om hvilken just Adam i själfva verket bör ha varit ovanligt väl underrättad.

Och hvad säges om antaganden och föreställningar sådana som, att den råe och grymme Boleslaw af Polen, som skildras såsom en ifrig missionsvän, särskildt nitälskande för svenskarnes omvändelse, plägade inkalla engelsmän till sitt hof för att använda dem i den svenska missionens tjänst[1], att på Boleslaws »initiativ» och genom förmedling af »hans (!) tyska missionsbiskop Bruno» (några rader ofvanför är samme man »den slaviska missionsbiskopen») Olof Skötkonungs omvändelse och dop sker, att de Bertinianska annalerna kalla »Sveriges konung för chacanus eller kan», att den norsk-isländska traditionen om engelskt inflytande på Västergötlands kristnande är af noll och intet värde, att den i samma riktning gående svenska traditionen i det närmaste får dela samma öde, att Bruns lifslånga sträfvan var »att uppbygga sitt stora skytiska (!) ärkebiskopsdöme bland slaver och skandinaver» (!), hvilket, om det lyckats, onekligen varit — såsom förf:n tillägger — »en händelse af den allra största världshistoriska betydelse» o. s. v. Om allt detta och åtskilligt annat skulle man med något bättre skäl än artikelförf:n kunna mutatis mutandis använda hans egna ord, att detta kunna vi icke minnas, att vi »någonsin förr hört eller sett uppgifvas» samt att vi »torde kunna tryggt gå detta förbi».

Efter sådana prof på artikelförf:s meningar är det också mindre anmärkningsvärdt, att han tyckes antaga, att min hänvisning till den politiska och kyrkliga tids- och personhistoriska situationen, i hvilken yttrandet i Bruns bref förekommer, egentligen gäller »det politiska förhållandet till tjerkesserna» (!), att han sålunda icke fattat min hänvisning till den tyska rikspolitiken och Roms kyrkopolitik vid denna tid samt att han visat sig om möjligt ännu mer oförstående inför min hänvisning till gällande kyrkorättsliga förhållanden, nämligen metropolitanrättens villkor och tillämpning, ehuru icke m...

[1] »Sådana (nitiska) präster kunde han (Boleslaw) nu få från England — säger lektor H. Detta är verkligen att ställa saken alldeles på hufvudet. Engelska kyrkan led vid denna tid just brist på »nitiska» präster, och sådana måste tvärtom inkallas från fastlandet till England för att där söka åter upprätta det förfallna kyrkoväsendet. Jag vågar på förhand undanbedja mig sådana i själfva verket alldeles ohållbara motargument mot detta faktum som hänvisningen till de engelska missionärernas verksamhet i Norge och Sverige. Utrymmet medgifver här ej ett närmare ingående på denna fråga, utan får jag t. v. nöja mig med att hänvisa till hr H:s egen auktoritet Steenstrup, som säger ungefär raka motsatsen till hvad hr H. i denna punkt velat göra gällande, och till min kommande framställning i Kyrkohistorisk Årsskrift.

det sistnämnda i sig gömmer ett hufvudargument af starkaste kraft. Egentligen är det ju tröstlöst att byta ord med en sådan motståndare, och jag skulle — jag upprepar det — gärna ha lämnat honom sista ordet, om icke — som nämndt — lektor Beckmans uppmanande nödvändiggjort några rader till genmäle. Den utförligare uppvisningen af hur *i grund* oförstående med hänsyn till den sak, som är i fråga, hr Höjer i själfva verket är, måste emellertid af utrymmesskäl sparas till ett annat tillfälle.[1]

Detsamma gäller hans egendomliga missbelåtenhet med mitt sträfvande att gå tillbaka till primärkällorna och särskildt mitt bemödande att fastställa den autentiska texten till Bruns bref — en »möda», som han behagar finna »onödig».[1]

Jag får alltsa här nöja mig med att först och främst påpeka, att hufvudgrunden för hr H:s något lösa byggnad tyckes vara en af Weibulls funderingar, som nu af honom med apodiktisk visshet framföres såsom oomkullkastlig sanning. Det är den ohållbara gissningen, att *Olof Skötkonung af Sverige var den polske hertigen Boleslaws köttslige systerson och alltså ej längre vår svenska Sigrid Storrådas son.* För vederläggning af detta ogrundade påfund må vara nog att hänvisa till Schück,[2] som tillfyllest uppvisat, att det i detta och liknande hänseenden omöjligen kan förhålla sig så, som Weibull på grund af ytterst lösliga antaganden och kombinationer förmenar.

Faller denna hörnsten för lektor H:s byggnad, så ramlar det hela så mycket lättare sönder och samman, som bindemedlet, liksom materialet för öfrigt, såsom vi redan delvis sett, ej är af särdeles hållbar beskaffenhet.

Några exemplifikationer må ytterligare lämnas. Lektor Höjer bestrider bl. a., att den passus i Bruns bref, som handlar om missionsföretaget bland suigerna, utgör en från brefvets öfriga innehåll fristående afdelning. Att sa är markeras dock med ett hela detta stycke inledande *Inter haec*, hvars klara mening icke kan utsuddas genom den öfversättning, hr H. lämnat. Giesebrecht, Bjelowski, Voigt m. fl. ha naturligtvis också allesammans betraktat och återgifvit denna passus såsom ett från det föregaende och efterföljande helt och hållet särskildt stycke. I själfva verket kan också hr H. endast genom ett oväntadt våldförande på textinnehållet lyckas att ens för sig själf möjliggöra sitt underliga försök att sammanbinda denna isolerade passus med brefvets öfriga innehåll.

Slutpunkten i den nästföregående textafdelningen, som han låter utgöra inledning till stycket om suigerna lyder så: O quanta bona et commoda in custodiendo christianismo et in convertendo paganismo concurrerent, si, sicut pater Mysico cum, qui mortuus est, imperatore, ita filius Bolezlawo cum vobis, qui sola spes orbis superstat, viveret nostro rege!» Lektor H. finner nu denna punkt utlägga, att »det svenska omvändelseverket [står] i det bästa

---

[1] Se nästkommande häfte af de af mig utgifna Fynd och Forskningar!
[2] Den äldsta kristna konungalängden i Sverige. Uppsala 1914.

sammanhang med det öfriga brefvet», enär innehållet i denna mening bör återgifvas så: »Liksom Mieschka städse samverkade med Otto III, förde krig med liutiserna, gifte sin egen dotter med svenskarnes konung (Erik Segersäll) och drog honom för en tid öfver till kristendomen, så bör ock du samverka med Mieschkas son Boleslaw, med hvars kraftiga medverkan jag sändt en missionsbiskop till hans systerson, Olof Skottkonung.»

Men för de af mig spärrade satserna finnes ju absolut intet stöd i den ifrågavarande punkten eller Bruns bref för öfrigt! Hvad skall man väl då säga om ett sådant försök att i stället för en objektiv utläggning af en föreliggande text »lägga in» i den ett för densamma så totalt främmande innehåll?[1]

Hur förhåller det sig då med formerna Suigi eller Suigii såsom förment namn på svenskarne? Tviflet på att de äro uppvisade såsom sådana har hr H. trots god vilja inte lyckats häfva. Ty hänvisningen till det bekanta stället »hos själfve mäster Adam» (III 24), af hvilket naturligtvis göres ett så stort nummer som möjligt, förslår sannerligen inte som grund för den något myndiga tillsägelsen, att man i alla händelser» får »hålla till godo» med sådana former som Suigi såsom namn på svenskarne i Sverige, »eftersom de verkligen förekomma». Något bevis för detta påstående har icke heller presterats. Formerna Suigi och Suigii äro i nyss nämnda mening alltså fullkomligt lika litet uppvisade nu som före lektor H:s uppträdande.

Men kan Adam ådagaläggas använda ordet Suigia såsom namn på vårt land, så är saken bevisad, menar lektor H. Men här gäller att kritiskt pröfva och vakta sig för förhastade slutsatser. Adams vanliga benämning af vårt fädernesland är som bekant Sueonia eller Suevonia, liksom han kallar svenskarne sueones. Mera sällan benämner han Sverige Suedia. På ett enda ställe i den nu i tryck allmänt tillgängliga editionen af hans Gesta finna vi verkligen formen Suigia — men alltså såsom i ordets egentliga mening enastaende. Och gå vi till en närmare undersökning af detta ställe, finna vi, att denna form endast möter i två handskrifter af hvilka den ena härrör först från det trettonde århundradet och den andra från ännu senare tid, medan tvenne andra af de för textrecensionen konstituerande manuskripten, hvilka båda äro i det hela att föredraga framför det andra af de båda förutnämnda, hafva just på detta ställe formerna Sweoniam och Suediam. De båda sistnämnda handskrifterna hafva också i denna speciella punkt tydligen en bättre text än så väl den först antydda Wiener-kodexen som det andra af de här vidrörda manuskripten (förloradt i original men bevaradt i 1500-talstryck). I hvarje fall bevisar under dessa förhållanden formens förekomst blott i ett par så sena kopior platt ingenting med afseende på det ord, som 1000-talsförfattaren Adam verkligen en gång i tiden kan hafva nedskrifvit. Besynnerligt nog har lektor Höjer förbisett, att formen Suigiam sålunda icke kan upp-

[1] Se för öfrigt Fynd och Forskningar.

sas härstamma från Adam »själf», utan sannolikt härrör från en ngt senare, kanske först i slutet af 1200-talet lefvande afskrif-ure.

Lika litet har hr H. observerat det sammanhang, i hvilket x såsom fullkomligt enstaka uppträdande ordet förekommer, eller hvarje fall icke dragit den dock så godt som ofrånkomliga slut-tsen af en sådan observation. Adams text på det ifrågava-ande stället lyder nämligen så: »pontifex noster in Suigiam vel orvegiam». Hvarje filolog skall under sådana förhållanden för-sso gifva mig rätt och finna saken klar, då Suigiam här såsom nittionio af hundrade liknande fall tvifvelsutan bör förklaras såsom ı fullkomligt tillfällig analogibildning, framkallad af det närstående orvegiam.

Hr H:s försök att uppvisa de båda i Bruns bref förekommande amnformerna såsom benämningar på svenskarne i Sverige måste lltså betraktas såsom i grund förfeladt.

Knappast mera lyckad är protesten mot zyger, syger, zichi, inker o. s. v. såsom i äldre tider använda beteckningar för ett lk. som man identifierat med tjerkesserna. Hr H:s skäl är, att han enar, att man icke lyckats uppvisa deras förekomst »i ett enda edeltida dokument». Men detta är ett misstag af hr H. Re-n A. Kolberg, som veterligen är den förste, hvilken framkastat uken på att med Bruns Suigii kunde afses dessa vid Svarta hafvets st boende tjerkesser, fäster uppmärksamheten vid, att redan under en tidigare medeltiden fanns det t. o. m. ett latinskt biskops-öme i Zichia vid Svarta hafvets sydkust. Sygernas rike kallas nder medeltiden regnum Zechiæ eller Zichiæ ad mare Ponticum ch påfven Clemens VI har utfärdat ett den 22 febr. 1349 dagteck-adt bref — alltså ett ypperligt »medeltida dokument» —, hvarigenom ranciskanerbrodern Johannes nämnes till biskop därstädes. Här kan cksa ej vara fråga om annat än en biskop af latinsk ritus, hvilket hvarje fall är i hög grad anmärkningsvärdt och naturligtvis kan, rots afbrott i den uppvisbara episkopalföljden, tyda på *romersk* yrkotradition ända från 1000-talet. Äfven från slutet af medeltiden ar man ett ypperligt »belägg» på saken i fråga i den italienske eografen Georgio Interiano från Genua, som gifvit sin skildring af et ifrågavarande Kaukasusfolket den betecknande titeln: *Vita de Zychi chiamati Ciarcassi.*[1] Att så många vittnesbörd för denna sak nnat framläggas, är så mycket anmärkningsvärdare, som medeltids-lokumenten som bekant i etnografiska hänseenden icke sällan be-innas vara ganska torftiga. Icke minst gäller ju detta Svarta hafs-ch Kaukasusländerna samt ett sådant *seculum obscurum* i fråga om le orientaliska gränstrakterna som det ifrågavarande.

Hvarför den lärde, i latinskt språk och romerskt kyrkoskick fter sin tids kraf så grundligt skolade legaten och ärkebiskopen

[1] För käll- och litteraturhänvisningar, ytterligare utveckling af mina är framförda synpunkter samt nya argument hänvisas åter till Fynd och Forskningar.

skulle — såsom hr H. något omotiveradt fordrar — använda barbariskt ryskt eller circassiskt namn på detta folk, är ofattlig. Han skrifver ju på latin till sin likaledes i romersk-västerländsk kultur uppfostrade härskare, som därtill inte förstod ett ord ryska eller tjerkessiska.

Insinuationen, att jag skulle ha menat, »att tjerkesserna voro slaver», kunde hr H. så mycket hällre ha besparat både sig själf och sina läsare, som jag alldeles icke gjort mig solidarisk med meningen att med suigii menas de förstnämnda, utan uttryckligen framhållit såsom en annan möjlighet, att namnformen »*i verkligheten* kunde *gälla helt och hållet slaviska stammar och folk*». Och i en not tillfogar jag: »*Med septem plebes kunde då menas sju af svenskarne underkufvade* [slaviska] *småfolk*».

Mitt bestridande, att brefvets uttryck *senior suigiorum* betydde alldeles detsamma som *rex svecorum*, bemötes dels med en hänvisning till H. Hildebrands auktoritet, dels med några besynnerliga ord, hvilkas rätta halt jag annorstädes hoppas få tillfälle närmare uppvisa. Hvad Hildebrand vidkommer, så har hr H. förbisett eller förtegat, att jag just sökt prestera en motbevisning mot hans åsikt i denna punkt. Och hvad åter angår hr H:s privatmening, att man där »ute i Europa» skulle ignorera skillnaden mellan *senior* och *rex*, så torde den bero på bristande insikt i verkliga förhållandet. Framför allt hade man vid de båda hofven, Boleslaws så väl som Henrik II:s, en vida skarpare uppfattning af denna åtskillnad. än hr H. anar, alldenstund den förres lifslånga sträfvan gick ut på att i stället för *senior Polorum* blifva *rex Polorum* — en sträfvan hvars förverkligande Henrik II med all makt sökte förhindra. Målet nåddes som bekant också först efter den sistnämndes död. då Boleslaw 1025 ändtligen vinner konungavärdigheten med ty åtföljande maktbefogenhet.

För öfrigt må jag f. n. nöja mig med att bland lektor Höjers andra uttalanden afvisa hans obefogade apostrofering af min lilla anteckning, att hvarken Olof Sveakonung eller Sigfrids namn förekomme i Bruns rapport, hvilket hr H. benäget säger sig meddela endast för att fullständiga listan på de evidenta bevisen, men — tillägger han — jag torde kunna tryggt gå detta förbi .

Men, herr lektor! Var dock inte allt för säker på den saken. Ty det lönar sig understundom, att något litet reflektera icke blott öfver hvad urkunderna verkligen säga utan äfven öfver det, som de absolut icke säga, ehuru någon tilläfventyrs kan förmena, att de göra det. Allraminst skulle en något djupare reflexion öfver vad källas tystnad på denna punkt hafva skadat vår anmärkare. M... hända kunde en sådan eftertanke t. o. m. hafva ledt till en sm... hälsosam självrannsakan i vetenskapligt hänseende, ägnad att väcka tvifvel först och främst på hr H:s falska axiom om Olof Skötkonung såsom hertig Boleslaws systerson och sedan kanske på h... hypotesen om brefvets syftning på Sverige och svenskarne. F... lektor H. borde det för öfrigt vara af ett visst intresse att höra, a...

-nte i Europa» har man bland alla vederhäftiga forskare just grund af denna lilla observation för länge sedan öfvergifvit kolar-on på den identifikation, som hr H. finner självklar.[1] Hade Bruns -issionsbiskop — såsom lektor Höjer alltså tager för gifvet — -ckats omvända en så nära släktinge till sin egen värd och gynnare, -ertig Boleslaw, som han ju beundrar och älskar »mer än sitt ege-, tror verkligen lektor Höjer, att Brun icke skulle i sitt bref ha -mnat minsta antydan om detta märkliga förhållande och inte ens -ytt sig om att nämna den höge baptizandens namn? Hur är det -ål tänkbart, att Brun kunnat inför kejsaren fördölja detta för denne -elt visst lika intressanta som för Boleslaw (missionsföretaget hade -i enligt hr H. just skett på dennes »initiativ») och Brun själf hed-nde faktum? — Nu spelar däremot hela episoden i Bruns med-ständе en så ytterst underordnad roll, att han i sitt bref endast -ligt och i största förbigående omnämner den, hvarvid han icke -ns vårdar sig om att meddela namnet på *någon enda* af de hand-lande hufvudpersonerna. Blott den underordnade munken Robert -r — såsom personligen känd af brefemottagaren — sitt namn en -assant omnämndt.

Äfven om skarpa hugg växlats, är det ju en tillfredsställelse -tt efter afblåst fejd till sist få lyfta värjan till ärligt menad hon-ör för en tapper motståndare. Fullständig »afblåsning» af vår lilla -ärmytsling kan dock måhända ännu ej sägas ha ägt rum, då jag -hvarje fall önskar att till utförligare belysning ånyo upptaga några -f de frågor, som här af utrymmesskäl endast kunnat vidröras, och -ärvid särskildt den om metropolitanrättens bidrag till vårt pro-blems lösning. Emellertid skall detta ej hindra mig från att redan -u bringa min ärade motståndare ett tack därför, att han genom -ina kritiska anmärkningar tvingat mig till grundligare pröfning af -rgumenten för och emot samt till djupare inträngande i de in-tressanta frågor, som stå i samband med vår lilla debatt. Säker-gen har jag icke heller i min först framlagda undersökning på -lla punkter uttryckt mig så klart och så fullständigt, att icke -missförstånd kunnat uppstå och därför en komplettering och ett för-tydligande kunnat vara önskvärda eller behöfliga. Jag tackar därför -ektor Höjer äfven för att han salunda gifvit mig tillfälle att ytter-ligare klargöra, hvad jag menat, och är öfvertygad om, att den ve-tenskapliga sanningen, om hvilken vi säkert båda två vilja vara lika -måna, endast kan vinna genom stridiga åsikters brytning med hvar-andra.

Uppsala i september 1914.

Herman Lundström

[1] Inte ens Voigt vågar riktigt fasthålla såsom fullt säkert vid, att -med *senior suigiorum* menas Olof Skötkonung, och den i brefvet omtalade -missionsbiskopen dristar han alldeles icke identifiera med S:t Sigfrid.